

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLKÖĞRETİM 5. - 8. SINIF TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDAKİ ŞİİRLERİN, ÖĞRENCİLERİN
ESTETİK GELİŞİMİNE KATKISI VE TÜRKÇE
ÖĞRETİM PROGRAMINA UYGUNLUĞU

Mesut TIRIL

İzmir

2016

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLKÖĞRETİM 5. - 8. SINIF TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDAKİ ŞİİRLERİN, ÖĞRENCİLERİN
ESTETİK GELİŞİMİNE KATKISI VE TÜRKÇE
ÖĞRETİM PROGRAMINA UYGUNLUĞU

Mesut TIRIL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ömer İNCE

İzmir
2016

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İlköğretim 5. - 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin, Öğrencilerin Estetik Gelişimine Katkısı ve Türkçe Öğretim Programına Uygunluğu” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

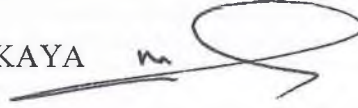
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Yüksek Lisans Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Ömer İNCE

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA

Üye : Yrd. Doç. Dr. Rabia UÇKUN

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

21/06/2016

Prof. Dr. Ali Günay BALIM
Enstitü Müdürü

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10116686
Yazar Adı / Soyadı	MESUT TIRIL
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 56944258182
Telefon	5319543545
E-Posta	numan_45_@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İlköğretim 5.-8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin, Öğrencilerin Estetik Gelişimine Katkısı ve Türkçe Öğretim Programına Uygunluğu
Tezin Tercümesi	The Contribution of Poems in 5th-8th Grade Turkish Coursebooks to the Appropriacy to Turkish Education Program and the Development of Students' Aesthetic Development
Konu	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2016
Sayfa	470
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. ÖMER İNCE 45919408066
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Estetik = Aesthetic, güzel = beautiful, şiir = poem, yapılandırmacılık = constructivism, Türkçe ders kitapları = Turkish textbooks, Türkçe Öğretim Programı = Turkish curriculum.
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezinin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

11.07.2016

İmza:

ÖN SÖZ

Alanyazında edebiyatın bir kolu olan şiir ve felsefeden ayrılarak bağımsız bir bilim hâline gelen estetik üzerine birçok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Fakat bunların içerisinde estetik ve şiiri ortak bir paydada buluşturan bu derece kapsamlı bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bünyesindeki özellikler sebebiyle söz konusu çalışmanın orijinallik taşıdığı söylenebilir.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki şiirleri çeşitli açılardan analiz etmeyi ve bu şiirlerin, öğrencilerin estetik gelişimine katkısı ile Türkçe Öğretim Programına uygunluğunu tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma; giriş, kavramsal çerçeve ve ilgili yayın ve araştırmalar, yöntem, bulgular ve yorumlar, sonuç-tartışma ve öneriler olmak üzere toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümü olan giriş bölümünde problem durumu, amaç ve önem, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlar, sınırlılıklar, tanımlar ve kısaltmalara yer verilmiştir. Araştırmayla ilgili teorik bilgilerin olduğu ikinci bölümde estetik ve estetikle ilgili kavramlara, yazınsal türlerle ilgili literatürde geçen bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmada başvuru yöntemine; yöntemle bağlantılı olarak da araştırma modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına ve veri çözümleme tekniklerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler “yapı”, “tema”, “dil”, “başlık”, “varlıklar”, “sıfatlar, zamirler, fiiller”, “ahenk”, “kendini sözlü/yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanma”, “şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla bağlantısı” gibi başlıklar altında incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise araştırmadan elde edilen sonuçlara, inceleme konusuyla ilgili çeşitli tartışmalara ve önerilere yer verilmiştir.

Yüksek lisans eğitimine başlamamda, devamında ve tez yazım esnasında yardımlarını ve desteğini esirgemeyen, karamsarlığa düştüğüm anlarda beni cesaretlendiren, hayat çizgimde olumlu değişikliklere vesile olan, kıymetli Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer İNCE'ye,

Beni bugünlere getiren, bana hem anne hem baba olan, yaşıım kaç olursa olsun fikirlerine her daim ihtiyaç duyacağım, dualarıyla beraber maneviyata doyduğum canım annem Behiyye TIRIL'a,

Araştırmamı bitirmem konusunda beni motive eden nişanlım Dudu ZEYBEK'e,

Çalışmama teknik konularda destek veren Oğuz SÜZER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xv
ABSTRACT.....	xvii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	3
Amaç ve Önem.....	4
Problem Cümlesi.....	6
Alt Problemler.....	6
Sayıtlılar.....	7
Sınırlılıklar.....	7
Tanımlar	7
Kısaltmalar.....	8

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ YAYIN ve ARAŞTIRMALAR.....	9
2. 1. Estetik ve Estetikle İlgili Kavramlar.....	9
2. 1. 1. Estetiğin Tanımı.....	9
2. 1. 2. Estetiğin Ana Konusu: Güzel.....	17
2. 1. 3. “Güzel”in Diğer Kavramlarla İlişkisi.....	25
2. 1. 3. 1. Güzel ve Çirkin.....	25
2. 1. 3. 2. Güzel ve Faydalı.....	28

2. 1. 3. 3. Güzel ve Doğru (Hakikat)	33
2. 1. 3. 4. Güzel ve İyi.....	36
2. 1. 3. 5. Güzel ve Yüce.....	40
2. 1. 3. 6. Güzel ve Hoş.....	43
2. 1. 4. Doğada ve Sanatta Güzel Kavramı	45
2. 1. 4. 1. Fizik Güzel.....	49
2. 1. 4. 1. 1. Doğal Güzel	50
2. 1. 4. 1. 2. Yapma Güzel, Sanat Yapıtının Güzelliği.....	53
2. 1. 5. Estetik Öğeler.....	55
2. 1. 5. 1. Estetik Süje (Özne).....	55
2. 1. 5. 2. Estetik Obje (Nesne).....	56
2. 1. 5. 3. Estetik Değer	62
2. 1. 5. 4. Estetik Yargı.....	63
2. 2. Yazınsal Türler.....	64
2. 2. 1. Nazım ve Nesir.....	64
2. 2. 1. 1. Nazım ile Nesir Farkı.....	67
2. 2. 1. 2. Nazım ile Şiir Farkı.....	70
2. 2. 1. 3. Nazım ile Nesir Etkileşimi.....	72
2. 2. 2. Yazınsal Bir Tür Olarak Şiir ve Unsurları.....	75
2. 2. 2. 1. Şiirin İki Temel Unsuru: İçerik ve Biçim.....	80
2. 2. 3. Ölçü ve Çeşitleri.....	83
2. 2. 3. 1. Hece Ölçüsü.....	84
2. 2. 3. 2. Aruz Ölçüsü.....	87
2. 2. 3. 3. Serbest Ölçü.....	91
2. 2. 4. Dize Sonu Ses Benzerlikleri.....	93
2. 2. 4. 1. Kafiye (Uyak).....	93

2. 2. 4. 1. 1. Kafiye (Uyak) Çeşitleri.....	94
2. 2. 4. 1. 1. 1. Yarım Kafiye (Uyak).....	97
2. 2. 4. 1. 1. 2. Tam Kafiye (Uyak).....	98
2. 2. 4. 1. 1. 3. Zengin Kafiye (Uyak).....	99
2. 2. 4. 1. 1. 4. Cinaslı Kafiye (Uyak).....	99
2. 2. 4. 2. Redif.....	100
2. 2. 5. Yeni Türk Şiirinde Nazım Biçimleri ve Türleri.....	103
2. 2. 5. 1. Düzenli Nazım Biçimleri.....	103
2. 2. 5. 1. 1. Düz Uyak.....	104
2. 2. 5. 1. 2. Çapraz Uyak.....	104
2. 2. 5. 1. 3. Sarma Uyak.....	104
2. 2. 5. 1. 4. Örüşük Uyak.....	105
2. 2. 5. 1. 5. Sone.....	105
2. 2. 5. 1. 6. Triyole.....	106
2. 2. 5. 1. 7. Terza-rima.....	106
2. 2. 6. İçerikleri Bakımından Şiir Türleri.....	107
2. 2. 6. 1. Lirik Şiir.....	107
2. 2. 6. 2. Epik Şiir.....	109
2. 2. 6. 3. Pastoral Şiir.....	111
2. 2. 6. 4. Didaktik Şiir.....	114
2. 2. 6. 5. Dramatik Şiir.....	115
2. 2. 6. 6. Satirik Şiir.....	116
2. 2. 7. Çocuk Edebiyatı.....	117
2. 2. 7. 1. Genel Hatlarıyla Çocuk Şiiri.....	119
2. 2. 7. 2. Çocuk Şiirinde Aranan Nitelikler.....	126

2. 2. 8. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Bu Amaçların Şiir ve Estetikle Bağlantısı.....	128
2. 2. 9. Türkçe Dersinin Genel Amaçları, Amaçların Şiir ve Estetikle İlişkisi.....	131
2. 2. 10. Temel Beceriler ve Şiirle İlişkisi.....	133
2. 2. 11. Öğrenme Alanlarında Şiirin Yeri.....	135
2. 2. 11. 1. Dinleme/ İzleme Öğrenme Alanında.....	135
2. 2. 11. 2. Konuşma Öğrenme Alanında.....	137
2. 2. 11. 3. Okuma Öğrenme Alanında.....	138
2. 2. 11. 4. Yazma Öğrenme Alanında.....	139
2. 2. 12. Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler ve Şiirle İlişkisi.....	140
2. 2. 13. 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Verilmesi Gereken Türler ve Şiirle Bağlantısı.....	144
2. 3. İlgili Yayın ve Araştırmalar.....	145

BÖLÜM III

3. YÖNTEM	148
3. 1. Araştırma Modeli.....	148
3. 2. Evren ve Örneklem.....	148
3. 3. Veri Toplama Araçları.....	148
3. 4. Veri Çözümleme Teknikleri.....	150

BÖLÜM IV

4. BULGULAR ve YORUMLAR	151
4. 1. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi.....	151

4. 1. 1. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi	151
4. 1. 1. 1. Öğretmenim Şiiri	151
4. 1. 1. 2. Atatürk'le Doğu Şiiri	166
4. 1. 1. 3. O Mustafa Kemal'di Şiiri	174
4. 1. 1. 4. Orman Konuşuyor Şiiri	183
4. 1. 1. 5. Türkiye Şiiri	191
4. 1. 1. 6. Ay'da Bir Küçük Serçe Şiiri	201
4. 1. 1. 7. Güzel Bulut Şiiri	214
4. 1. 1. 8. Güzel Yurdum Türkiye'm Şiiri	221
4. 1. 1. 9. Anadolu Sevgisi Şiiri	232
4. 1. 1. 10. Bilgi Çağı Şiiri	242
4. 1. 1. 11. Bilim ve Teknoloji Şiiri	249
4. 1. 1. 12. Sinemaya Gitme Günü Şiiri	256
4. 1. 2. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi	264
4. 1. 2. 1. Kütüphane Şiiri	264
4. 1. 2. 2. 100. Yıl Atatürk Marşı Şiiri	273
4. 1. 2. 3. Soylu Bilgi Ağacı Şiiri	284
4. 1. 2. 4. Bayrak Şiiri	292
4. 1. 2. 5. Anne Şiiri	300
4. 1. 2. 6. Anadolu'da Bahar Şiiri	308
4. 1. 3. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi	317
4. 1. 3. 1. Atatürk ve Türk Dili Şiiri	317
4. 1. 3. 2. Mustafa Kemal'i Düşünüyorum Şiiri	328
4. 1. 3. 3. Bakardım Güneş Avuçlarımda Şiiri	336

4. 1. 3. 4. Yüksek Yüksek Tepelere Şiiri.....	347
4. 1. 3. 5. Sular Şiiri.....	354
4. 1. 4. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi.....	362
4. 1. 4. 1. Kitaplarla Kurulan Dostluk Şiiri.....	362
4. 1. 4. 2. Türküler Dolusu Şiiri.....	371
4. 1. 4. 3. Bağlamacıya Şiiri.....	384
4. 1. 4. 4. Su Gibi Şiiri.....	393
4. 1. 4. 5. Adam Olmak Şiiri.....	404
4. 1. 4. 6. Güney İlleri Şiiri.....	413

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	422
5.1. Sonuç.....	422
5. 2. Tartışma.....	432
5. 3. Öneriler.....	436
KAYNAKÇA.....	439
EKLER.....	447
Ek 1 Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı.....	447

TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1. Nazım ve Nesir Türleri Tablosu.....	66
Tablo 2a. “Öğretmenim” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	161
Tablo 2b. “Öğretmenim” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	162
Tablo 2c. “Öğretmenim” Şiirindeki Üçlüğün Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	163
Tablo 3. “Atatürk’le Doğuş” Şiirindeki Dörtlük Ve Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	170
Tablo 4. “O Mustafa Kemal’di” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	180
Tablo 5. “Orman Konuşuyor” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	188
Tablo 6. “Türkiye” Şiirindeki Bentlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	197
Tablo 7. “Ay’da Bir Küçük Serçe” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	211
Tablo 8. “Güzel Bulut” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	218
Tablo 9. “Güzel Yurdum Türkiye’m” Şiirindeki Bölümünün Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	229
Tablo 10. “Anadolu Sevgisi” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	240
Tablo 11. “Bilgi Çağı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	247
Tablo 12. “Bilim ve Teknoloji” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	253
Tablo 13. “Sinemaya Gitme Günü” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	261
Tablo 14. “Kütüphane” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	270

Tablo 15a. “100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	281
Tablo 15b. “100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	282
Tablo 16. “Soylu Bilgi Ağacı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	289
Tablo 17. “Bayrak” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	298
Tablo 18a. “Anne” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	305
Tablo 18b. “Anne” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	306
Tablo 19. “Anadolu’da Bahar” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	314
Tablo 20a. “Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	324
Tablo 20b. “Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	325
Tablo 21. “Mustafa Kemal’i Düşünüyorum” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	333
Tablo 22a. “Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	342
Tablo 22b. “Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	343
Tablo 22c. “Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Beytin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	344
Tablo 23a. “Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Üçlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	350
Tablo 23b. “Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	351
Tablo 24. “Sular” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	359

Tablo 25. “Kitaplarla Kurulan Dostluk” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu	368
Tablo 26. “Türküler Dolusu” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	381
Tablo 27. “Bağlamacıya” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	390
Tablo 28. “Su Gibi” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	401
Tablo 29. “Adam Olmak” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu.....	410
Tablo 30. “Güney İlleri” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Dağılımı Tablosu.....	419
Tablo 31. İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Temalardaki Sayısal Görünümü Tablosu	423
Tablo 32. İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Başlıklarının Özgün Olma Durumu ve İçerikle Uyumu Tablosu.....	424
Tablo 33. İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Uyak Bakımından Görünümü Tablosu.....	426
Tablo 34. İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Ölçü Bakımından Görünümü Tablosu	429
Tablo 35. İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Tür Bakımından Görünümü Tablosu	432
Şekil 1a. “Öğretmenim” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	162
Şekil 1b. “Öğretmenim” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	163
Şekil 1c. “Öğretmenim” Şiirindeki Üçlüğün Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	164
Şekil 2a. “Atatürk’le Doğuş” Şiirindeki Dörtlüğün Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	170
Şekil 2b. “Atatürk’le Doğuş” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	171

Şekil 3. “O Mustafa Kemal’ di” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	181
Şekil 4. “Orman Konuşuyor” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	189
Şekil 5. “Türkiye” Şiirindeki Bentlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	198
Şekil 6. “Ay’ da Bir Küçük Serçe” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	212
Şekil 7. “Güzel Bulut” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	219
Şekil 8. “Güzel Yurdum Türkiye’ m” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	230
Şekil 9. “Anadolu Sevgisi” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	240
Şekil 10. “Bilgi Çağı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	247
Şekil 11. “Bilim ve Teknoloji Şiirindeki Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	254
Şekil 12. “Sinemaya Gitme Günü” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	261
Şekil 13. “Kütüphane” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	271
Şekil 14a. “100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	281
Şekil 14b. “100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	282
Şekil 15. “Soylu Bilgi Ağacı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	290
Şekil 16. “Bayrak” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	298
Şekil 17a. “Anne” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği.....	305

Şekil 17b. “Anne” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	306
Şekil 18. “Anadolu’da Bahar” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	315
Şekil 19a. “Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	325
Şekil 19b. “Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	326
Şekil 20. “Mustafa Kemal’i Düşünüyorum” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	333
Şekil 21a. “Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	342
Şekil 21b. “Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	343
Şekil 21c. “Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Beytin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	344
Şekil 22a. “Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Üçlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	351
Şekil 22b. “Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	352
Şekil 23. Sular Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	360
Şekil 24. “Kitaplarla Kurulan Dostluk” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	369
Şekil 25. “Türküler Dolusu” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	381
Şekil 26. “Bağlamacıya” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	391
Şekil 27. Su Gibi Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	401
Şekil 28. “Adam Olmak” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı	
Grafiği.....	411

Şekil 29. “Güney İlleri” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı

Grafiği 420

ÖZET

Eskiden felsefenin bir alt dalı iken zamanla felsefeden ayrılarak bağımsız bir bilim hâline gelen, kendine ait yasaları, kavramları, inceleme alanları bulunan ve kısaca “sanatta ve hayatta güzelliğin bilimi” şeklinde tanımlanabilecek estetik, edebiyatın bir kolu olan şiir ile yakından ilişki kurulabilecek bir bilim dalıdır. Böyle bir ilişkinin kurulabilecek olması da araştırmamızın “estetik” ve “şiir” ekseninde gelişmesine ortam hazırlamıştır.

Türkçe Öğretim Programındaki amaç ve kazanımlara ulaşılmasında, öğrencilerin söz varlığının geliştirilmesinde, temel dil becerilerinin ve estetik değerlerin kazandırılmasında, kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında, dilinin özelliklerini tanıyan ve dil bilincine sahip öğrencilerin yetiştirilmesinde metinlere; tür bağlamında bakıldığında ise ders kitaplarına seçilen şiirlere önemli görevler düşmektedir. Özellikle öğrencilere estetik bir bakış açısı ve duyarlılığın kazandırılması için bu şiirlerin, Türkçenin en güzel örneklerinden seçilmesi gerekir. Bu sayede çocuk, şiir alanında güzelle karşılaşmış olacak ve dünyaya bakış açısı da güzeli arama yönünde olacaktır.

Söz konusu çalışma nitel bir araştırmadır. Araştırma esnasında kaynakçada belirtilen kaynaklar taranmıştır. Bu araştırmada doküman inceleme tekniği ile MEB yayınevine ait Türkçe ders kitaplarındaki şiirler incelenmiştir. Bilindiği üzere 2006’dan itibaren ülkemizde yapılandırımcılık gibi çağdaş akımlar uygulamaya konulmuştur. Eskiden öğrenciler bilginin hazır alıcısı durumundayken yapılandırımcılıkla birlikte araştıran, sorgulayan, derse aktif katılan, üreten duruma gelmiştir. Öğrencilerin konumunun değişmesi öğretmenlerin de ders işleyişinde kimi değişiklikler meydana getirmiştir. Öğretmenler, eskiden olduğu gibi bilgiyi doğrudan sunmak yerine sezdirme yoluyla öğrencilerin bilgiye ulaşmasında rehber olmuşlardır. Yapılandırımcılığın bir yansıması da Türkçe ders ve çalışma kitaplarına olmuştur. Kitaplar aracılığıyla öğrencilerden metinler hakkında tahminlerde bulunmak, yorum yapmak ve dört öğrenme alanında kendisini geliştirmek gibi beceriler ve davranışlar beklenmektedir. Türkçe çalışma kitaplarına bakıldığında şiir türündeki metinlere yönelik şiirin ana duygusunu bulma, şiir türüyle düzyazı türlerini ayırt etme, dize

sonlarındaki ses benzerliklerinin şiire katkılarını belirleme, okunan şiirden yola çıkarak farklı türde yazılar yazma, söz konusu şiirde hangi sanatların kullanıldığını tespit etme gibi doğrudan şiir türüyle ilgili etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

Bu araştırmanın problem cümlesini “İlköğretim 5.-8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin öğrencilerin estetik gelişimine katkısı ve Türkçe Öğretim Programına uygunluğu nedir?” sorusu oluşturmaktadır.

Söz konusu çalışma ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirleri çeşitli açılardan analiz etmeyi, şiirlerde yer alan unsurları ve şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlara uygunluğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

Bu amaçlara ulaşabilmek için Aktaş’ın (2011) belirlediği şiir çözümleme başlıklarından ve Cemiloğlu’nun (2004: 65-67) “Duyguya Dayalı Türlerin Öğretimi” kısmında belirttiği “Varlıklar”, “Sıfatlar”, “Başlık” bölümlerinden yararlanılarak Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler “yapı”, “tema”, “dil”, “başlık”, “varlıklar”, “sıfatlar, zamirler ve fiiller”, “ahenk”, “kendini sözlü / yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanma” ve “şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla bağlantısı” gibi başlıklar altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Estetik, güzel, şiir, yapılandırmacılık, Türkçe ders kitapları, Türkçe Öğretim Programı.

ABSTRACT

Aesthetics, which was a sub branch of philosophy, diverged from and became an independent discipline, has its own regulations, concepts and areas of investigations, in short, “ the science of beauty in life and art” as we can define, is a science branch that can be contacted with poetry which is a sub branch of literature. The possibility of making a contact between poetry and aesthetics, paved a way for our research, making its basis on aesthetics and literature.

To achieve goals and gains in curriculum of Turkish, to improve students' vocabulary, to make students gain basic language skills and aesthetic values, to transfer cultural values to the next generation, to educate students who are conscious of their own language and knows cultural aspects of their own language, both texts and in terms of genre; poems choosen for textbooks have crucial roles. Especially, in order to provide students with an aesthetical perspective and sensivity, these poems must be choosen from the most beautiful samples written in Turkish. By this means, a child encounters with the most beautiful and he/she will strive for and search for the most beautiful in the life.

The study in question is a qualiative survey. During the survey, sources were scanned and searched which were written in the bibliography section. In this survey, poems from the Turkish textbooks which were published by MEB were analyzed by using documant analyzing technique. As it is known, beginning from 2006, contemporary theories of education such as constructivism are applied in our country. In the past, students were immediate receivers of the knowledge but with the constructivism, they became students who search, question, attend lessons and produce. The change of students' position made some changes in teachers' methods in teaching. Teachers, instead of providing students with direct knowledge as in the past, they became a guide and made students to perceive the new knowledge. with the help of implication. One of the beneficial sides of the constructivisim is intended for the textbooks in Turkish. It is expected from students to make predictions about texts, to comment and improve themselves in four learning skills by the guidance of textbooks. When Turkish workbooks are examined, It is clearly seen that workbooks include

activities directly connected to poetry such as finding central emotion governing the poem in poetic texts, differentiating text types and poem types, determining contributions of phonetical similarities at the end of verses, writing different kinds of texts by using poems which are being read and detecting which literary arts are used in the poem.

The problem sentence in this survey is comprised of that in elementary school from the 5th to 8th grade coursebooks' poems' contribution to students' aesthetical development and the question of "What is the suitability to Turkish Teaching Programme?"

Aim of the study being talked about is to analyze poems in Turkish textbooks grades 5, 6, 7, 8, from various aspects and determine whether components of poems and poems themselves are suitable to acquisitions of Turkish student program.

In order to achieve those aims; poem analysis headlines which is assigned by Aktaş (2011) and teaching types based on emotions, chapters; assets, adjectives and the headline by Cemiloğlu (2004: 65-67) are used and poems which are written in Turkish textbooks are analyzed under the headlines such as ;'' structure, theme, language, headline, assets, adjectives pronouns and adverbs, euphony, to gain habit of express oneself verbally and written and the connection of poems with acquisitions of Turkish curriculum.

Keywords: Aesthetic, beautiful, poem, constructivism, Turkish textbooks, Turkish curriculum.

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Dil; doğuştan, genetiksel özelliklerle insanların sahip olduğu, toplumdaki diğer insanlarla iletişimi sağlayan ve bu iletişimle birlikte sürekli gelişen canlı bir varlıktır. Muharrem Ergin'in dil ile ilgili tanımı şu şekildedir: "İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir müessese." (Akt. Özbay, 2011: 1). Ana dilini ailesinde ve toplumda edinen çocuğa sistematik, plânlı ve programlı bir dil eğitimi verilmelidir. Çünkü çocuğun informal yollarla edindiği dilde istendik ve istenmedik özellikler bir arada bulanabilmektedir. Şöyle ki sokakta oyun oynarken arkadaşlarından; çarşıda, pazarda toplumdaki diğer kişilerden; evde ise aile bireylerinden olumlu davranışlar, söylemler kazanmakla birlikte toplumca hoş karşılanmayan argo sözcükler, yerel ifade türleri kazanabilmekte ve eğer düzeltilmezse bu, hayatı boyunca çocukta kalıcı izler bırakabilmektedir.

İşte, çocuklara dilin özelliklerinin öğretilmesinde, dil bilincinin kazandırılmasında, anlama ve anlatma yönünden öğrencilerin istenilen seviye gelebilmesinde, istenmeyen niteliklerin ortadan kaldırılıp yerine istenen özelliklerin kazandırılmasında hiç şüphesiz Türkçe dersinin çok önemli bir yeri vardır. Bilindiği üzere Türkçe dersi için en önemli araç-gereç ders kitaplarıdır. Bu kitaplarda; çocuğun ana dilin niteliklerini ayrıntılı bir şekilde tanıması, günlük hayatta rahat bir iletişim kurması, okuduğunu/ dinlediğini anlayan, anladıklarını rahat ve toplumda konuşulan dilin özelliklerine uygun bir şekilde anlatan bireylerin yetişmesi için çeşitli metin türlerine (hikâye, deneme, roman, fabl, makale, şiir vb.) yer verilmektedir. Bu türler

içinde de şiirler ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Çocuğun küçükken ilk karşılaştığı dilsel öğeler şiirsel özellikleri taşıyan, ses ve sözcük tekrarlarıyla ritimsel bir nitelik kazanmış ürünlerdir. Bu ürünlerin şiirle yakınlığı çocuğun şiire ilgi duymasını, onu sevmesini sağlamaktadır. İlgi ve sevgiyle şiire yaklaşan çocuk, şiirle birlikte dilinin sayısız özelliğini edinebilmektedir. Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki Türkçe ders kitaplarındaki şiirler, dil sevgisinin, bilincinin öğrencilere kazandırılmasında hayatî bir önem arz etmektedir.

Türkçe Öğretim Programındaki amaç ve kazanımlara ulaşılmasında, öğrencilerin söz varlığının geliştirilmesinde, temel dil becerilerinin ve estetik değerlerin kazandırılmasında, kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında, dilinin özelliklerini tanıyan ve dil bilincine sahip öğrencilerin yetiştirilmesinde metinlere; tür bağlamında bakıldığında ise ders kitaplarına seçilen şiirlere önemli görevler düşmektedir. Özellikle öğrencilere estetik bir bakış açısı ve duyarlılığın kazandırılması için bu şiirlerin, Türkçenin en güzel örneklerinden seçilmesi gerekir. Bu sayede çocuk, şiir alanında güzelle karşılaşmış olacak ve dünyaya bakış açısı da güzeli arama yönünde olacaktır. Estetik gelişim, dil veya zekâ gelişimi gibi süreçler hâlinde olup bir döneme sığdırılmayacak kadar mühim bir gelişim alanıdır. Fakat öğrenciler en azından ders kitaplarındaki şiirler vasıtasıyla güzelle tanışma imkânı elde edecektir. Zaten araştırmamızın çıkış noktası, öğrencilerin estetik gelişimini boylamsal olarak incelemekten ziyâde kesitsel olarak incelemektir. Çalışmamızda, ders kitaplarındaki şiir metinlerinin öğrencilere estetiksel anlamda olumlu bir katkısının olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

Bu araştırmada öncelikle estetikle ilgili bilgilere yer verilecek, sonrasında şiir türüyle ilgili olarak genel bilgilere değinilecek. Şiirle alâkalı teorik bilgilere yer verildikten sonra çocuk şiirinin ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durulacaktır. Araştırmanın son kısmında ise İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından alınan şiirler “yapı”, “tema”, “dil”, “başlık”, “varlıklar”, “sıfatlar, zamirler, fiiller”, “ahenk”, “kendini sözlü / yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanma”, “şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla bağlantısı” gibi dokuz başlık altında incelenecektir. Tezin bu son kısmında ele alınan şiirlere zaman

zaman eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşılacak, şiirlerin Türkçe Öğretim Programına uygunluğu ve öğrencilerin güzellik algısına etkisi irdelenecektir.

Problem Durumu

“Dilaçar’a göre dil, bireyler arasında anlaşmayı sağlayan toplumsal bir sistemdir.” (Akt. Demirel ve Şahinel, 2006: 2). Bu sistemin sorunsuz bir şekilde işleyebilmesi o topluma mensup kişilerin dili kullanmasına, o dilde eserler vermesine ve dünya dilleri arasındaki yerini sağlamlaştırmasına bağlıdır. Ayrıca birbirlerini doğru bir şekilde anlayan bireylerin bulunduğu bir toplum, çeşitli sorunlar karşısında birbirlerine kenetlenecek ve bu sorunlara çözüm üretebilecektir. Bu açıdan bakıldığında dilin, bir toplumu ayakta tutan temel unsurlardan en önemlisi olduğu söylenebilir.

Türk halkını birbirine bağlayan, iletişimi ve gelenek ve göreneklerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan doğal bir dil olarak Türkçe ele alındığında farklı zamanlarda çeşitli devletlerin resmî dili olarak kullanılmış bir dil ile karşılaşırız. Şu anda Türkiye toprakları içerisinde bireyler Türkçe konuşmayı âileden öğrenmekle birlikte okuma ve yazma becerisini plânlı ve programlı olarak okullarda edinmektedir. Bu becerilerin kazandırılmasında bütün öğretmenlere görev düşmektedir fakat sınıf ve Türkçe öğretmenlerinin sorumluluğu çok daha fazladır. Öğretmenlerin bu sorumluluğun altından kolaylıkla kalkabilmesi de öğrencinin gelişimini göz önünde bulundurmasına, yaparak yaşayarak öğrenme temeline dayanan çağdaş öğretim programları kullanmasına bağlıdır. Bilindiği üzere ülkemizde 2006’dan itibaren yapılandırmacı yaklaşımı esas alan programlar uygulanmaya başlanmıştır. Böylece Türkçe dersi aracılığıyla öğrencinin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmek hedeflenmiştir.

“Türkçe dersi öğrencinin anlama, yorumlama, iletişim kurma ve dili etkili kullanma becerilerini geliştirmeye yönelik dinleme / izleme, konuşma, okuma ve yazma öğrenme alanları ile dil bilgisinden oluşur.” (Arhan vd. , 2014: 34). Söz konusu becerilerin geliştirilmesi ise Türkçe derslerinin verimli bir şekilde geçmesine bağlıdır. Bu becerilerin kazandırılması aşamasında öğretmenin en önemli yardımcısı Türkçe

ders kitabı ve bu kitaba dâhil edilen okuma ve dinleme metinleridir. Bu yüzden metinlerin seçiminde çok titiz davranılmalıdır. Ders kitabına metinler seçilirken olay ağırlıklı, düşünce temeline dayanan parçalar ve duygu yönü ağır basan metinler (şiir) gibi farklı içerikte olmasına özen gösterilmelidir. Olay, durum, duygu ve düşüncelerin tamamı düzyazı ile etkili bir biçimde anlatılamayabilir. Ayrıca öğrenciler düzyazı türlerine gereksinim duyduğu kadar şiir türüne de gereksinim duyabilir. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarına metin seçilirken düzyazı / şiir dengesi sağlanmalıdır.

Amaç ve Önem

Söz konusu çalışmada amaç İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirleri incelemek, çözümlemektir. Bu amaç doğrultusunda çeşitli araştırmacılardan ve onların kitaplarından yararlanılmıştır. Öncelikle Aktaş'ın (2011) ifade ettiği şiir çözümleme başlıkları çıkış noktası kabul edilerek Türkçe ders kitaplarında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde;
 - a) Yapı nasıldır?
 - b) Tema nedir?
 - c) Dil kullanımı ve özellikleri nasıldır?
 - d) Âhenk sağlayan ögeler nelerdir?

Ayrıca Cemiloğlu'nun (2004 : 65-67) "Duyguya Dayalı Türlerin Öğretimi" kısmında belirttiği "Varlıklar", "Sıfatlar", "Başlık" bölümlerinden yola çıkılarak şu soruların yanıtı bulunmaya çalışılmıştır:

2. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde;
 - a) Varlık ve kavramlar nedir / nelerdir?
 - b) Hangi tür sıfat, zamir, çekimli fiillere yer verilmiştir?
 - c) Başlık ile içerik arasındaki ilişki nasıldır? Başlıkta orijinallik var mıdır?

Bunlara ek olarak aşağıdaki iki soruya cevap aranmıştır:

- a) Kendini sözlü / yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanmasında Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin katkısı nedir?

b) Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla bağlantısı nasıldır?

Şiir gerek içerik gerekse biçim özellikleri bakımından diğer metin türlerinden farklılıklar taşımaktadır. Şöyle ki şiirde bir sözcük, söz öbeği, tümce çağrışım gücüyle birçok anlam uyandırabilir. Az sözcükle çok anlam ifade etmesi bu türün önemli bir özelliğidir. His ve fikirlerin göze veya kulağa hoş gelecek biçimde sunulduğu şiir, hedef kitlesine sözlü ya da yazılı olarak ulaşabilir. Ancak kalıcı olması bakımından yazı yoluyla sunulan şiirlerin etki gücü daha yüksektir. Çünkü hatırlanma oranı dinlemeye göre daha yüksektir. Bu yüzden Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrenciler üzerinde etkisi de yüksek olacaktır. İlk önce öğretmeninden veya arkadaşlarından şiiri işiten çocuk, sonra şiirle doğrudan iletişim kurduğunda onun duygu, düşünce, hayal boyutunu anlamak için çaba sarf edecektir.

Çocuk, bebeklik zamanlarında şiirle ilk olarak annesinden dinlediği ninniler aracılığıyla tanışır. Çünkü ninnilere bakıldığında birçoğunda şiir türüne ait kafiye ve redif gibi ses benzerliklerinin, ritim unsurunun, tekrarların, kulağa hoş gelen bir melodinin bulunduğu görülecektir. Bebeklikten kurtulup oyun çağına geldiğinde ise arkadaşlarından, ailesinden bilmeceler öğrenecek, diğer insanlara da soracaktır. Tekerlemeler vasıtasıyla konuştuğu dilin özelliklerini yakından tanıma imkânı bulacaktır. Biraz daha büyüdüğünde ise şarkı ve türkülerde şiire özgü pek çok unsurun olduğunu fark edecektir. Böyle bir birikime sahip olan çocuk okul döneminde ve yetişkinliğinde şiire karşı ılımlı yaklaşacaktır. Bu bakımdan çocuktaki şiire karşı aşinalığın Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerle desteklenmesi çocuk açısından olumlu olacaktır. Eğitimin her kademesinde önemli olmakla birlikte özellikle ilköğretim çağındaki çocuklara hitap eden, onların ihtiyaçlarına cevap veren, ruhsal ve kişisel gelişimine katkı sağlayan nitelikli şiirlere Türkçe ders kitaplarında yer verilmesi bir bakıma zorunluluktur.

Şiir; öncelikle çocuğun içinde bulunduğu dilin birçok özelliğini fark etmesini sağlar. Karşılaştığı şiirlerdeki duygu ve düşünceleri tam olarak anlaması için çocuğun gösterdiği çaba; empâti kurmasına ve şiirdeki ana duyguya ulaşmasına yardımcı olur. Her şiir, türlü güzellikler barındırdığı için şiirler çocuğun, güzel'in farkına varmasına

ve hayatındaki pek çok olaya güzel'in penceresinden bakmasına katkıda bulunur. Şiirlerde yer alan imgeler, olağanüstü kahramanlar ve olaylar, söz oyunları, ses tekrarları, içerik özellikleri çocuğun hayal dünyasını geliştirir, farklı düşünmesine olanak sağlar. Diğer metin türlerinde olduğu gibi çocuk, şiir türü sayesinde pek çok yeni sözcük öğrenebilmekte, bildiği sözcüklerle karşılaştığında ise onu uzun süreli belleğe atabilmektedir. Görüldüğü gibi şiirin çocuk açısından pek çok yararı vardır. Bu yüzden şiirin gücünden yararlanılmalı ve Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlara ulaşmada şiir önemli bir araç olarak görülmelidir.

Bu çalışma, estetik bilimi ve şiir türüne ilişkin kapsamlı bilgilere yer vermesi, Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin sayısının diğer ebedî türleriyle oranını tespit etmesi, Türkçe ders kitaplarına dâhil edilen şiirlerin taşıdığı özelliklerin analiz etmesi, ilköğretim Türkçe öğrenci çalışma kitaplarında yer verilen etkinliklerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla uyumunun belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesini “İlköğretim 5. - 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin öğrencilerin estetik gelişimine katkısı ve Türkçe Öğretim Programına uygunluğu nedir?” sorusu oluşturmaktadır.

Alt Problemler

Problem cümlesine bağlı olarak alt problem cümleleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin öğrencilere uygunluk düzeyi nasıldır?
2. Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin başlığıyla içerik uyumu nasıldır? Şiirlerin başlıkları özgünlük taşımakta mıdır?
3. Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde hangi söz sanatlarından yararlanılmıştır?
4. Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin sözcük türü (sıfat, zamir, fiil) bakımından görünümü nasıldır?
5. Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde ahengi sağlamak için hangi unsurlardan yararlanılmıştır?

6. İlköğretim Türkçe öğrenci çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla bağlantısı nasıldır?
7. Türkçe ders kitaplarında şiirlerin diğer edebî türlerle oranı nasıldır?
8. Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin sahiplerinin cinsiyet bakımından oranları nasıldır?
9. Türkçe ders kitaplarındaki şairlerin yerli ve yabancı olma oranı nasıldır?

Sayıtlar

1. Örneklem olarak seçilen yayınevi ve bu yayınevine ait şiirlerin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
2. Şiir incelemelerinde yer verilen dokuz başlığın şiirleri çözümleme noktasında kapsayıcı olduğu varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Araştırma, kaynakça kısmında belirtilen kaynaklarla sınırlıdır.
2. Araştırma, Milli Eğitim Bakanlığınca ortaokullara gönderilen MEB yayınevine ait Türkçe ders kitaplarındaki yirmi dokuz şiirle sınırlıdır.
3. Araştırma, söz konusu şiirlere yönelik yapılan yorumlarla sınırlıdır.

Tanımlar

Estetik: Estetik sözcüğü Grekçe “*aisthesis*” ya da “*aisthanesthai*” sözünden gelir. Aisthesis” sözcüğü duyum, duyulur algı anlamına geldiği gibi; “aisthanesthai” sözcüğü de duyu ile algılamak anlamına gelir (Tunalı, 1989: 13).

Estetik Süje: Estetik süje, bir estetik obje’yi algılayan, onu kavrayan ve ondan estetik olarak hoşlanan, ondan estetik haz duyan bilinçli varlığı, “ben” anlamına gelir (Tunalı, 1989: 23).

Estetik Nesne: Güzellik değerinin taşıyıcısı olan şeylere felsefî dilde “estetik nesne” denir (Arslan, 2010: 237).

Nesir: Nesir (sözlük mânası: saçmak), maksadımız düz ve tabîî olarak anlatma yoludur. Nesirle yazılmış eserler mensur eserler’dir (İlaydın, 1997: 27).

Nazım: Nazım (sözlük mânası: dizmek), maksadımızı ritmle, yani ölçülü bir hareket içinde anlatma yoludur (İlaydın, 1997: 27).

Şiir: Gerek içerik, öz; gerekse söze dönüştürme, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür (Aksan, 2013: 14).

Öz: En basit ve yalın bir tanımla bir şeyin iç görünümüdür (Yüce, 1997: 46).

Biçim: Özün örgenlenmesi, göze görünür ve algılanır duruma getirilmesidir (Yüce, 1997: 46).

Vezin: Mısraın ritmini sağlayan ölçü sistemidir ve mısrada hecelerin sayı veya çeşit bakımından belli bir düzene bağlı olması demektir (İlaydın, 1997: 31).

Çocuk Edebiyatı: Okul öncesi ve okul çağındaki çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan edebiyata “çocuk edebiyatı” denir. Çocuk edebiyatı, çocukluk çağında bulunan insan yavrusunun düşünce, duygu ve hayallerini, söz ya da yazı ile güzel ve etkili biçimde işleme sanatıdır (Tuncer ve Yardımcı, 2011: 10).

Kısaltmalar

TDK: Türk Dil Kurumu

Akt. : Aktaran

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TDÖP: Türkçe Dersi Öğretim Programı

Vd. : Ve diğerleri

Vb. : Ve benzeri

Vs. : Vesaire

PISA: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

PIRLS: Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Projesi

Çev. : Çeviren

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ YAYIN ve ARAŞTIRMALAR

2. 1. Estetik ve Estetikle İlgili Kavramlar

2. 1. 1. Estetiğin Tanımı

“Estetik sözcüğü Grekçe “aisthesis” ya da “aisthanesthai” sözünden gelir. Aisthesis” sözcüğü duyum, duyulur algı anlamına geldiği gibi; “aisthanesthai” sözcüğü de duyu ile algılamak anlamına gelir.” Estetiğin sözcük anlamından, onun hem duyu organlarıyla alâkalı olduğunu hem de bir bilgi çeşidi olduğunu anlıyoruz. Bu durumda estetiğin ilgilendiği güzel, çirkin, hoş, yüce gibi değerlerde, doğal ve yapma güzelde, sanat yapıtını oluşturan öğelerde duyulara ihtiyaç vardır (Tunalı, 1989: 13).

Estetik kelimesi, TDK Türkçe Sözlük’te (Akalin vd., 2011: 476) çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır:

- 1.Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin bilimi,
- 2.Güzellik duygusuna uygun olan,
- 3.Kusurlu bir organı düzeltmek veya güzelleştirmek amacıyla uygulanan yöntemler: Estetik cerrahi.

Bu tanımlardan ilk ikisi araştırmamızı doğrudan ilgilendirmektedir. Çünkü üçüncü tanımlama daha çok tıp bilimiyle, estetik cerrahlarıyla ilgilidir. Biz ise doğada, sanatta, edebiyatta güzelin ne olduğu üzerinde duracağımız için birinci ve ikinci tanımlar üzerine yoğunlaşacağız.

Güzellik, bir nesnenin, o nesneyi izleyende bir duygu uyandırabilme potansiyelidir. Ayrıca güzellik de öfke, nefret, aşk, özlem vs. gibi bir çeşit duygudur, duyularla ilgilidir. Güzelle ilgilenen, güzeli kendine araştırma konusu edinen bilim ise estetikdir (Croce, 1983: 30).

Arslan’a (2010: 237) göre estetik, öznel tepkilerimizin kaynağındaki güzelin araştırılmasıdır. Yine onun başka bir estetik tanımı da şu şekildedir: “Estetik, nesneleri seyrettiğimizde ortaya çıkan kavramların analizi ve problemlerin çözümü ile meşgul olan felsefe disiplini.” Arslan’ın bu tanımları bize, estetiğin güzelin ne olduğunu araştıran bir alan olduğunu göstermekte ve estetiği felsefeden tamamen bağımsız düşünmediğini işaret etmektedir.

Yetişken (2009: 24), estetiğin amacının ne olduğundan hareket ederek estetikle ilgili şunları dile getirmektedir:

Kabaca söylenirse estetik, doğada ve sanatta güzelin ne olduğunu, güzelin ana özelliklerinin, koşullarının, belirleyicilerinin ya da ölçülerinin neler olduğunu belirlemeyi amaç edinmiştir. Gene estetiğin önemli bir diğer amacı da, güzele ilişkin estetik değer yargısının özelliğini ve diğer yargılardan farkını incelemektir.

“Pospelov’a göre estetik, güzelin nesnel özelliklerini, güzel ile gerçeklikteki benzer olayların daha başka özellikleri arasındaki bağlantılıklığı inceleyen bir bilimdir.” (Ziss, 2009: 4). Bu tanımlama da bize estetiğin güzeli, güzelin belirleyici özelliklerini, güzel ile güzele benzer olaylar arasındaki bağı inceleyen bir bilim olduğunu göstermektedir.

Timuçin’e (2008: 16-17) göre estetik bir bakış biçimidir, beğenileri soyutluktan kurtaran kurallar bütünüdür. Estetik bilimi, herhangi bir yapıt hakkında beğeni yargısının kişiye göre değil de belirli kurallar doğrultusunda yapılmasını sağlamaktadır. Estetik özgün, benzersiz bir tasarlama, yaratma şeklidir. Onun aynı zamanda kalıcılığı da vardır. Şöyle ki, meydana getirilen her yapıtta sahneye çıkan, yapıtın tamamlanma aşamasıyla işlevi sona eren bir formül değildir. Estetik,

beğenilerin üzerinde bir beğeni, beğenilerin sistemli yapılmasını sağlayan bir kaideler toplamı, sanatçıya ve izleyiciye yol gösteren bir rehberdir.

İsmail Hakkı Tunalı (2010: 14) için; “Estetikçiye ilgilendiren, tek tek sanat eseri, örneğin Botticelli’nin tablosu, Bürger’in baladı, Bruckner’in senfonisi değil, tersine, genel olarak tablonun, baladın, senfoninin, çeşitli tarzdaki çizginin, dansın mahiyetidir. Tek tek objelerle değil, genel mahiyetlerle estetikçi ilgilenir.” O hâlde, estetik bilimi sanat eserlerine özel, tekil, parçacı bir bakış açısıyla değil, bütüncül, kapsayıcı olarak bakar. Bu, bize estetiğin, tündengelim yönteminden yararlandığını gösteriyor.

Estetik bilimini duyuları incelediği, güzelin tanımını yapmaya çalıştığı için, tamamen sübjektif bir temele dayandırmak doğru olmayacaktır. Çünkü o, en nihayetinde bir bilimdir. Bu yüzden araştırma ve incelemeleri nesnellik ekseninde olacaktır (Bozkurt, 2014: 45).

Estetik genel olarak güzel’i konu edinen, güzelin ne olduğunu araştıran bir daldır. Fakat estetiğin konusunu sadece güzel ile sınırlamak doğru bir yaklaşım değildir; bununla birlikte “hoş, yüce, çirkin, zarif vb.” duygular da estetiğin araştırma alanındadır. Estetik, duyularla yakından ilişkili bir daldır. Çünkü doğada ve sanatta güzeli araştıran bir bilim olarak estetik, duyu organlarından yararlanmak zorundadır. Şöyle ki, bir doğa manzarasına veya tabloya güzel, çirkin gibi değerlendirmelerde bulunabilmek için göz; bir müzik parçasına hoş diyebilmek için kulak devreye girmektedir. Bu yüzden estetik, duyu organlarından faydalanma gereğini hisseder. Fakat duyular, estetik bilimi için temel belirleyici değil bir başlangıçtır. Yani olmazsa olmaz bir ölçüt olmaktan ziyade estetik için başlangıç niteliğindedir.

Wittgenstein ise estetiğin bir “güzellik bilimi” şeklinde görülmesine karşıdır. O, estetiğin güzel kavramını içine almakla birlikte, güzel dışında çok daha geniş bir alanı kapsadığını ifade eder. Güzel, bir niteleme sıfatıdır ve önüne hangi isim gelirse gelsin onu niteler. Örneğin “Güzel bir tablo” denildiğinde, estetik anlamda bir güzellikten bahsedilirken; “Güzel bir çorba” denildiğinde lezzetli, damak tadına hitap

eden, insanın içini ısıtan ve insanı doyuran bir anlamdadır. Bu iki örnek arasında güzel'in kullanımı yönünden farklılığın olduğu görülecektir. İlkinde gelip geçici olmayan, estetik bir hazdan söz edilirken, ikinci örnekte etkisi kısa süren ve estetikle bağlantısı olmayan bir hazdan söz edilir. Güzel, insana haz, zevk verir fakat bu, çorbadan duyulan haz biçiminde değildir (Turgut, 1990: 108).

Estetik bilimine bu ismin verililişi çok eski değildir (1714-1762). Bu bilime estetik adını veren Chr. Wolff'un öğrencilerinden Alexander G. Baumgarten'dir. Baumgarten "*Aesthetica*" (1750-1758'lerde) adlı eseriyle bu bilimin sınırlarını belirler, içeriğini tayin eder, bu bilimin neleri kapsayıp kapsamadığından söz eder. Baumgarten'e göre estetik, "Duyusal bilginin bilimidir." (Tunalı, 1989: 13)

Estetiğe bilim olma özelliği kazandıran Baumgarten, estetik ile mantık arasında bir benzerlik olduğunu düşünmektedir. Hatta estetiği, mantığın küçük kız kardeşi olarak nitelendirmektedir. Estetik, duyulur bilginin; mantık ise aklî bilginin yetkinliğine ulaşmak ister. İkisinin hedef aldıkları bilgi çeşitleri farklı da olsa, bilgi ile ilgilenmeleri ve ele aldıkları bilgide yetkini, en üstünü hedeflemeleri, onlar arasında benzerlik kurulmasına ortam hazırlar. Ancak çeşitli benzerlikler kurulmakla beraber yine de ikisi arasında farklılıklar da bulunmaktadır. Öncelikle mantığın düşündüğü yetkinlikle estetiğin düşündüğü yetkinlik birbirinden farklıdır. Mantığın kastettiği yetkinlik, zihnin nesnelere uygun olup olmaması anlamındadır. Yani bir bakıma doğruluktur. Estetiğin hedeflediği yetkinlik ise güzelliştir. Bu da bir bakıma doğruluktur ama doğruluk, estetiğin sınırları içine girince güzellik adını almış olur. Mantığın hedefindeki doğrulukta objektiflik, herkesçe kabul edilirlilik söz konusuysen, estetiğin asıl uğraş alanı olan güzellikte kesinlik, netlik, nesnelilik söz konusu değildir. Görüldüğü gibi bu iki alan arasında çeşitli benzerlik bulunmakla birlikte birtakım ayrılıklar da görülmektedir (Tunalı, 1989: 14-15).

Croce'nin (1983: 27) düşünce sisteminde "sezgi" kavramı çok önemli yer tutmaktadır. Hatta denebilir ki sezgi, onun sisteminin anlaşılmasında en önemli kavramdır. Sezgiyi parçalamayan, tek ve biricik sezgi olduğunu savunan Croce, çoğu yerde sezgi ile estetik bilimi arasında bağlantı kurmakta, bütün sezgileri inceleme

konusu yapan tek ve biricik bilimin de *estetik* olduğunu düşünmektedir. O da Baumgarten gibi, estetiği mantığa benzetir, ikisinin de öz itibarıyla aynı olduğunu ifade eder.

Croce, estetik bilimi ile ilgili çarpıcı bir düşünceye sahiptir. O da estetik ile lingüstiğin birbirine benzediği hatta ikisinin bir ve aynı şey olduğudur. Croce'nin böyle bir benzerliği kurması son derece olağandır. Çünkü o, estetik'i ifade temeline dayandırmaktadır. Lingüistik de öz itibarıyla ifade bilimidir. Yani iki alan arasında "ifade" ekseninde bir benzerlik kurmaktadır. Croce'nin kurduğu bu benzerlik, hatta iki alanı bir ve aynı tutması bize estetiğin ne ile ilgili olduğu, neleri kapsamına aldığı konusunda fikir vermektedir. Ayrıca bu benzetme, estetiğin içeriği belirlenirken subjektif davranılabileceğini göstermektedir (Croce, 1983: 91).

Timuçin'e (2008: 6-7) göre güzeli asıl var eden, sanatçıdır. Sanatçı olmasaydı güzel diye bir şeyden söz edilemezdi. Şayet güzel olmasaydı, estetik diye bir bilim de olmayacaktı. Burada matematiksel bir üçgen söz konusudur. Şöyle ki, sanatçının varlığı güzelin varlığına ortam hazırlarken, güzelin var oluşu da estetiğin meydana gelmesine ortam hazırlamaktadır. Bunun tam zıttı da doğrudur. Fakat bu sıralamada estetiğin sonda bulunuyor olması onu değersiz kılmamaktadır. Estetik bilimi ve dolayısıyla estetikçi, sanatçının güzelin değerini, anlamını, gizlerini, içeriğini çözümlemesinde yardımcı olmaktadır. Sanatçı sanatını meydana getirirken yapıtında ve kendinde bazı şeyleri gözden kaçırmaktadır. İşte tam bu esnada estetikçi, devreye girerek sanatçıya ışık tutar, onun aydınlanmasını sağlar. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere güzel, sanatçının dünyasında oluşan ama sadece onunla sınırlı bir kavram değildir. Güzeli var eden sanatçı olmakla birlikte sanatçıya bu zorlu yolculukta rehberlik eden kişi, estetikçidir.

Estetikle ilgili genel bilgilere ve çeşitli düşünürlerin düşüncelerine değinildikten sonra, estetikle ilgili kitaplarda göze çarpan bir noktaya yer vermek istiyoruz. Estetiği, estetiğe ait kavramları içeren kaynaklarda zaman zaman, "estetik" ile "sanat felsefesi"nin birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu iki alan arasında çeşitli benzerlikler olmakla birlikte birtakım farklılıklar da bulunmaktadır. Estetik ve

sanat felsefesi hakkında bilgilere yer verilirken, “sanat tarihi” ile ilgili bilgilerden de söz edilecektir.

Timuçin’e (2008: 35) göre, estetiğin yardımcı alanlarından birisi sanat felsefesidir. Önceki zamanlarda estetik ile sanat felsefesi bir bakıma aynı şeylerdi. Günümüzün çağdaş sanat felsefesi ise, felsefeye yardımcı olan, onun bir yan dalı niteliğindedir. Sanat felsefesi estetiğin bir yan dalı olduğu için, estetik ondan çeşitli konularda yararlanacaktır. Kimi zaman birbirine karıştırılsa da sanat felsefesi, estetiğin kuramsal, teorik yanını oluşturmaktadır. Ayrıca bu iki alan arasındaki en temel fark, sanat felsefesinin “sanat”ı hedef alması, estetiğin ise “güzel” i araştırma ve sorgulama konusu yapmasıdır.

Sanat, estetik için bir inceleme alanı olarak düşünülebilir. Evrendeki güzellikleri estetik yönden özümsemek isteyen bu bilim, estetik özümseme yapabilmek için yasalar koyar ve bu yasalar da genellemeye dayanır. Estetiğin genelleştirdiği ilke ve yasalar en verimli şekilde sanatta bulunur. İşte bu sebeplerden ötürü estetik, sanatın kaynağını, genel ilkelerini, sanat yapıtını ve sanatçıyı inceler (Ziss, 2009: 1-2).

Bilimsel estetik, maddi ve manevi hayatın çeşitli sahalarında sanatın meydana getirdiği güçlü etkiyi, gerçekliğin dönüştürülmesi aşamasında sanatın katkısına ihtiyaç duyar. Bu nedenlerden ötürü gerek sanat, gerekse edebiyat estetik için vazgeçilmez başvuru kaynağıdır; estetiğin konusudur. Estetiğin temel ilkeleri, içeriği belirlenirken sanatsal pratik genelleştirilir. Bu genelleme sonucunda estetiğin hangi alanlarla bağlı olduğu belirlenir. Sanat, estetiğe eşdeğer bir alan olmaktan ziyade estetiğin yararlandığı bir yan alandır. Bu yüzden estetiği sanatla bir tutmak doğru bir yaklaşım değildir (Ziss, 2009: 2).

Sanat felsefesi ile estetik arasında sanata bakış açısından bir nicelik farklılığı söz konusudur. Sanat felsefesi sanatın tabiatını, özünü incelerken; estetik güzelin ne olduğu, hayatta nelere güzel dendiği, güzelin çeşitlerinin olup olmadığı, sanatın

niteliği gibi araştırır. Sanat felsefesi incelediği olaylara daha kapsamlı, genelden bakarken estetik, daha ayrıntılı bir yaklaşım sergilemektedir (Korkmaz, 2013: 9).

Zaman zaman karıştırılan iki alan olan estetik ile sanat felsefesi arasında en temel ayrımlardan birisi, sanat felsefesinin sadece sanatla sınırlı oluşudur. Yani insan tarafından oluşturulan sanat eserleri ve genel olarak sanatın ne olduğu ile ilgilidir. Ancak estetik, sanatla sınırlanamayacak kadar geniş bir kapsama sahiptir. En basit anlamda sanat felsefesi, yapay nesneleri, sanatta güzeli incelerken estetik, doğal ve yapay nesneleri, doğada ve sanatta bütün güzeli incelemektedir. Bilimsel öğretilerde bu iki sözcük birbiri yerine kullanılsa da aslında bunların birbirinden farklı şeyler oldukları unutulmamalıdır. Bu nedenlerden ötürü, estetiği sanatla bir ve aynı görmek yanlış bir düşünüş tarzıdır (Townsend, 2002: 91).

Sanat felsefesi ve estetik arasında ele aldığı konular ve bu konulara yaklaşım açısından çeşitli farklılıklar varken bu iki alana bazı yönlerden yakın gibi görünen ama aslında bunlardan farklı bir alan daha vardır ki bu da: Sanat tarihi'dir. Yetişken (2009: 27) bu farklılık konusunda kitabında şunlara yer vermektedir:

Sanat tarihi söz konusu olduğunda ise, bu alan da sanat felsefesi gibi sanat yapıtlarına ilişkin araştırmalarında doğru bilgiler ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ne ki sanat tarihi bu amacını –sanat felsefesinden farklı olarak- sanat yapıtlarını çeşitli sanat dallarına göre, çeşitli bakış açılarından çeşitli gruplar altında toplamak ve belli dönemlere göre belli sınıflandırmalar yapmak yoluyla gerçekleştirmektedir. Buna örnek olarak; mimari, heykel, resim, müzik, tiyatro, opera, bale ve edebiyat tarihi olmak üzere tek tek sanat türlerine göre veya bunları belirli gruplar altında toplayarak- örneğin plastik sanatlar ya da sahne sanatları tarihi gibi- yapılan sınıflandırma verilebilir. Sanat tarihine özgü bir başka sınıflandırma ise; Avrupa, Asya, Anadolu gibi değişik kültürel coğrafyalardaki sanat yapıtları, toplumsal, kültürel, psikolojik vb. çeşitli bakış açılarından, tematik ve biçimsel özellikleri çerçevesinde dönemlere göre gruplandırılarak kronolojik olarak incelenmektedir.

Öte yandan yaşamın değişkenliği, sanat değerlerinin bu değişkenlikte gerçekleşmesi estetiği, sanat tarihine yaklaştırmaktadır. Sanat tarihi de, yani tüm sanatların ortak tarihi de estetiğin dayanaklarından biridir. En geniş anlamda sanat tarihi uygarlıklara ya da çağlara göre sanatın kurallarını araştırır, böylece onun bir bütün olarak gelişimini ortaya koyan bir bilim olur. Lalo gibi biz de “Sanat tarihi

dışında estetik yoktur.” diyebiliriz. Sanat tarihi çağlar ya da dönemler içinde yani büyük zaman dilimleri içinde sanat anlayışlarının nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıktığını ve dönüşümlere uğradığını gösterir. Sanat tarihi estetiğin somut temellere dayanmasını sağlar. Somut temellendirilmemiş bir estetik, toplumsal dönüşümlerle gelen değişimleri göz önünde tutmayan bir estetik, tarih bilincinden yoksun bir estetik verimsiz ve yanlış açık bir estetik olacaktır (Timuçin, 2008: 35).

Görüldüğü gibi, estetik bilimiyle çeşitli bağlantıları olan diğer iki alan “sanat felsefesi” ve “sanat tarihi” ele aldıkları konular bakımından estetikten ayrılmaktadır. Bir alışkanlıktan, bir gelenekten dolayı, birbirlerinin yerine kullanılan bu üç alan içerik olarak birbirini anımsatsa da, estetiğin diğer iki alanı da kapsadığı, kendisine dayanak yaptığı, onları inceleme alanı olarak ele aldığı fark edilecektir.

Estetik tanımının nasıl yapılması gerektiğine dair çeşitli iddialar bulunmaktadır. Bunlar genel olarak iki başlık altında gruplandırılabilir. Bunlardan ilkine göre: Sanat ve estetik bir ve aynı şeydir; estetiğin bir tek konusu vardır ki o da sanatsal yasaları ve sanatsal yaratının özünü incelemek. Bu açıdan ele alınıca estetiğin, genel bir sanat kuramı, bir bakıma sanat felsefesi olduğu görülecektir. İkincisine göre ise sanat ile estetik birbirinden farklı iki bilimdir. Estetik tanımının nasıl olması gerektiği konusu, “estetik” ve sanat felsefesi ayrı ayrı iki alan mıdır yoksa bir ve aynı şey midir?” sorunsalından kaynaklandığı izlenimini uyandırmaktadır. Bu şekilde, birbirine tamamen zıt iki düşüncenin oluşu estetik tanımının nasıl yapılması gerektiğini, estetiğin neleri içerdiğini, ne gibi sorunlarının olduğunu konusunda üzerinde uzlaşılması imkânsız tanımlamalar ortaya çıkarmaktadır (Ziss, 2009: 1).

Estetiğin ne olduğuna, düzgün bir estetik tanımının nasıl olması gerektiğine yönelik düşünceler ileri sürülse, hatta “Evet, estetik tam olarak budur.” denilse de mutlak doğru bir estetik tanımı olası görünmemektedir. Çünkü bu bilime dâhil olan konular yeryüzündeki değişimlerle birlikte farklılaşmaktadır. Dünya sürekli bir devinim ve değişim hâlinde olduğu için estetiğin inceleme alanına giren konular ve problemler de günden güne değişmektedir. Bu yüzden estetikte mutlak tanımlarda ısrarcı olunmayıp yaklaşık tanımlar da kabul edilmelidir (Ziss, 2009: 5).

Kesin ve mutlak bir estetik tanımı her zaman için mümkün olmasa bile, estetik alanında söz sahibi kişilerin hemen hemen fikir birliğine vardığı, üzerinde anlaşıldığı bir nokta vardır ki o da estetiğin temel inceleme konusunun “güzel” kavramı oluşudur.

2. 1. 2. Estetiğin Ana Konusu: Güzel

Estetiği felsefeden ayıran, onu bir bilim hâline getiren, estetikle ilgili kaynaklarda üzerinde en çok yoğunlaşılan kavram, hiç şüphesiz, “güzel” kavramıdır. Güzel’i, estetiğin ana konusu olarak aldık, çünkü estetiğin mihenk taşı diyebileceğimiz kavramı güzel’dir. Güzel kavramı estetik için o kadar temel, olmazsa olmaz bir kavramdır ki, estetik bilimine “güzelin bilimi” denilmiş, güzeli tam olarak anlamak estetiği anlamakla bir tutulmuştur. Biz bunları söylerken elbette, estetiğin sadece güzel kavramından ibaretvolduğunu ifade etmeye değil de en önemli kavramı olduğunu göstermeye çalışıyoruz.

Estetiği diğer bilimlerden ayıran, onu bağımsız bir alan, bir öğreti haline getiren asıl kavram güzel’dir. Hatta denebilir ki estetiğin kapsamını, sınırlarını belirlemek isteyen bir kişi, işe öncelikle güzel kavramının içine aldığı unsurları tespit etmekle başlamalıdır. Ayrıca güzel ve güzellikle bir yönden ilişkili olan hemen her şey – sanatçıların meydana getirdiği sanat yapıtları kadar doğada kendiliğinden oluşan ve güzel diye nitelenenler- estetik biliminin araştırma ve incelemesi kapsamındadır (Yetişken, 2009: 13).

Timuçin’e (2008: 39) göre, estetikle ilgili her sorun güzel ile ilgilidir. Bu yüzden estetiğe, güzelin bilgisi veya güzelin bilimi denir. Estetiği ilgilendiren her konu, bir anlamda güzelle ilgili olduğu için bu bilim de “güzelin bilimi” diye tanımlanır. Ayrıca güzeli meydana getiren etkenlerin, güzeli oluşturan asıl unsurların peşinde koşmak da estetik çaba içinde olmaktır. Güzelin alanına adım atıldığı anda karşımıza nitelikler çıkacaktır. Çünkü güzel, niteliklerle ilgilidir; çeşitli niteliklerin toplamıdır.

Tunalı (1983: 18-19), güzel kavramının Grek estetik’i ve diğer tüm estetik alanı için vazgeçilmez olduğunu, Grek estetik’inin güzel kavramı ile başladığını şu sözleriyle dile getirmektedir:

Grek estetik’inde karakteristik olan, bu estetik’in güzel düşüncesi ile başlamasıdır. Güzel kavramı, Grek estetik’in olduğu gibi, genel estetik’in de ele aldığı ilk temel bir estetik kavramıdır. Bunun için Grek estetik’i ilkin bir güzel felsefesi olarak doğar. Bu felsefe sonra bir güzellik metafiziğinde doruk noktasını bularak buradan Ortaçağ’a ve Yeniçağ’a geçerek günümüze ulaşır. Diyebiliriz ki, Grek estetik’i güzel ve sanat eseri ve genel olarak sanat üzerinde düşünmüş ve bunun sonucu olarak da bir güzellik felsefesi hâlinde meydana gelmiştir. Bu söylediklerimizden çıkan sonuca göre, felsefi estetik, daha Antikitede kurulmuştur.

Estetik bilimi konusunda söz sahibi kişilerden olan Benedetto Croce (1983: 46), estetik’in konusunun “güzel” ve “çirkin” olduğunu düşünmekte, bunun dışındaki tüm kavramların (acılı, gülünç, yüce, trajik, komik, pathetik vs.) estetik dışı olduğunu ifade etmektedir. Bunların estetik dışı oluşunu ise, söz konusu kavramların nicelik kavramları oluşuna ve belirli bir ölçünün olmayışına bağlamaktadır. Sempatik olanın güzel, antipatik olanın ise çirkin olduğunu düşünen Croce, dizinin bir ucuna güzeli diğer ucuna ise çirkin koymakta, estetik dışı kavramlar olarak düşündüklerini de bu dizinin arasında bir yerde konumlandırmaktadır.

Croce (1983: 49), bu dizimin bir ucuna güzel’i, diğerine çirkin’i koysa da çirkin’in estetik bir değerinin olduğunu düşünmemektedir. Çirkin, aşılabildiği ölçüde kabul edilebilir, şayet onu geçip güzele ulaşılamazsa çirkinin bir değer taşıması söz konusu değildir. Çirkinin asıl vazifesi güzel’in kavranmasını, güzel’in daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Yani aslında estetik bilimiyle doğrudan bağlantısı olan kavram güzel’dir. Bu açıdan bakılınca, çirkinin aslında güzele ulaşma konusunda bir basamak, bir yardımcı olarak görüldüğü düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Çirkin bu görevini yerine getiremezse, estetikte bir yere sahip olamayacaktır.

“Güzelin ne olduğunu varlık ve bilgi görüşüyle ilgi içinde ele alarak sistemli bir biçimde sorgulayan ilk filozof Platon’dur (MÖ 427-347)” (Akt. Yetişken, 2009: 15). Demek oluyor ki insanlık, güzelin ne olduğunu eski zamanlardan beri merak

etmektedir. Bu da bize, güzelin ve güzeli inceleme konusu edinen estetiğin geçmişinin oldukça eski olduğunu gösteriyor.

Platon güzelin ne olduğunu ilk defa, Büyük Hippias diyalogunda sorgulamıştır. Bu diyalogda Platon adına konuşan Sokrat'tır ve onun karşısında da Hippiyas vardır. Sokrat, ona “güzel”in ne olduğunu sorar. Hippiyas ise genel bir güzel tanımı vermekten ziyade tek tek güzelliklerden örnekler verir. Ancak Sokrat, böyle tanımlamaları kabul etmez. Ona genel geçerliği olan bir tanım gerekmektedir. Bunu anlayan Hippiyas, “Güzel uygunluktur” biçiminde bir tanımlama yapar. Fakat Sokrat, bu tanımı da çürütür. Bu diyalogun estetik açısından önemi, bir tanım elde edilip edilmemesi değil, güzelin ne olduğu üzerine fikir yürütülmesi ve tartışılmasıdır (Turgut, 1990: 20).

Eflatun, güzellik kavramını ilâhi kaynaklara ve idea kavramına dayandırmaktadır. Ona göre, bir tane ezelî ve ebedî güzellik vardır. Bizim güzel dediğimiz tüm güzellikler, bu tek ve biricik olan güzel ideasının yansımasından başka bir şey değildir. Biz aslında doğadaki bir şeye, insanlara, sanat yapıtlarına güzel ya da çirkin derken aslında idealar âleminde daha önceden var olan biricik olan güzellik ideasına dayanarak yargıda bulunuyoruz. Eflatun'un manevi ve idealist bir tavırla yaklaştığı güzellik kavramını Aristo, insanların gözünde canlandırabileceği, somut ve doğal bir biçime sokmaya çalışmaktadır. Ayrıca filozof, sanatçılara sanat eserlerini vücuda getirirken bu doğal güzelliği taklit etmeleri gerektiğini söylüyor (Fındıkoğlu, 2009: 15).

Yukarıda söylenenlere ek olarak Aristo, güzeli “matematiksel olarak belirlenen ve orantı olarak kabul edilen bir kavram” biçiminde ele alır. Güzel olarak nitelendirilen şeyin belli bir düzen ve simetride olması gerektiğini düşünür. O, güzelin sınırlılık taşıdığı ve güzele, sınırları belli olduğu oranda güzel denebileceği düşüncesine sahiptir (Akt. Turgut, 1990: 24).

Bir estetik objenin real ve irreal yapıdan meydana geldiğini, hem maddeden hem de manadan oluştuğunu düşünen N. Hartmann, güzellik tanımını da yine bu

eksende yapıyor. Ona göre güzellik, irrealin realde vücut bulmuş şeklidir. Yani bir sanat eseri ne sadece maddeden oluşur ne de manadan. Onu sanat eseri yapan asıl nokta, bu iki alanın harmonisidir, uyumdur. Güzellik de eserin taşıdığı asıl anlamın, fiziki olarak görülen sanat eserinde, maddede, realde görünüşe ulaşmasıdır (Tunalı, 2010: 18-21).

Townsend (2002: 26), güzelliği düzen ve uyumla bir tutmaktadır. Ona göre, kaos ortamının olduğu, birbiriyle ilişkili olmayan unsurların bulunduğu bir yerde güzelden söz edilemez. Yine onun düşüncelerinden anlaşılacağı üzere bir tek büyük güzellik mevcuttur. Evrendeki tekil objelerin güzelliği ise bu büyük güzelliği oluşturan küçük birimciklerdir. İşte asıl güzellik de bu küçük birimlerin bir harmoni içinde büyük güzelliği meydana getirebilmesidir.

Hegel’de sanat felsefesi denilince güzelin felsefesi anlaşılmalıdır. O, sanatı ve güzelliği kendisine inceleme alanı olarak ele alan estetik’in konusunun, mutlak tin olduğunu düşünmektedir. Hegel’e göre, tin ürünleri doğa ürünlerinden, doğa güzelliğinden üstün olduğu için, bir tin ürünü olan sanat güzelliği de doğa güzelliğinden üstün olacaktır. Sanatı canlı olarak düşünen, sanattaki güzelliğin ruhu olduğuna inanan Hegel, bunun karşıtı olarak da doğada kendiliğinden var olan güzelliği de cansız, ruhsuz olarak addetmektedir. Güzel üzerine yoğunlaşan düşünür, sanatçının meydana getirdiği sanat eserlerindeki güzelliği, doğal güzellikten üstün görmektedir. Bu nedenle, güzelin felsefesini yaparken, doğa güzelliğini incelemeye dâhil etmemiştir (Turgut, 1990: 56).

Doğa güzelliğini yadsıyıp, güzel olarak sadece sanat güzelliğini kabul eden Hegel, kabul ettiği bu güzelliğin de tinde, mutlak ruhta ve kavramsal düzeyde olduğunu düşünmektedir. Kavramlar nesnel olduğundan ve güzeli de kavramlara dayandırdığından güzel, göreceli ve sübjektif olmaktan çıkmakta ve nesnelleşmektedir (Turgut, 1990: 56).

Hegel, güzel’i “ide” olarak tanımlamaktadır. İde, gerçek var olandır, doğruluktur, bir bütündür, bütünlerin devamlı bir uyumdur. Bütün var olanlar ide’den

pay almaları oranında var olurlar. Bunu güzellik açısından genişletecek olursak ide'den aldıkları pay ölçüsünde güzeldirler. Hegel'in "Güzel nedir?" sorusuna "İdedir." şeklinde cevap vermesinin nedeni bundan kaynaklanıyor olsa gerek (Tunalı, 1989: 151-152).

Hegel, yukarıdaki güzel tanımını biraz daha açıklığa kavuşturarak "Güzel, ide'nin duyuşal görünüşüdür." der. Bu tanım daha açıklayıcı ve idealist teorileri de kapsayıcı olmuştur. Güzellik, bu tanıma göre ide kavramı ile görünüşün birlikteliğini, bir uyumunu, bir düzenini gösterir (Tunalı, 1989: 152). Ancak bu güzellik ide'si de bir bütünlüğü gösterir. Güzellik tek tek parçalardan değil, parçaların toplamından oluşan bir harmonidir. Bu bütünlüğün gerçekleşmesi, sanatın özel biçimlerini oluşturur. Hegel'in üçe ayırdığı bu özel sanat biçimlerine, Tunalı (1989: 152-153) şu şekilde yer vermiştir:

1) Sembolik sanat biçimi: Burada ide, kendine özgü olan ifadeyi henüz arama içindedir. Çünkü henüz kendi içinde soyut ve belirsizdir, bunun için de kendine özgü görünüşten yoksun olup burada doğa, madde ide'ye egemendir. Sembolik biçim en iyi mimarlıkta kendini gösterir.

2) Klasik sanat biçimi: Bu sanat biçiminde ide, kavramca soyutluktan, belirsizlikten kurtulur. Tin burada kendini özgür bir süje olarak kavrar, burada ide ile görünüş arasında tam bir uyum meydana gelir. Heykel sanatında bu en iyi biçimde görünür.

3) Romantik sanat biçimi: İde burada kendini mutlak tin olarak kavrar ve bundan ötürü de dış dünyada, maddede, duyuşal olanda kendine uygun bir görünüş ve ifade bulamaz. Tin, ide maddeye egemen olur. İde ve görünüş arasında klasik sanatta bulduğumuz uyum tümüyle bozulur. Bu da resim ve müzikte en iyi görünür. Edebiyat ise bu üç biçimi de varlığında birleştirir ve bundan ötürü de en üstün sanat olur. Bu sınıflamadan anlaşılacağı gibi, güzel ide'si asıl gerçekliğini, ide ile görünüş arasındaki uyumun yetkinleştiği klasik sanat biçiminde elde eder. Buradan da Hegel'e göre, en yetkin güzelliğin klâsik güzellik olduğunu söyleyebiliriz.

Hegel'in öğrencisi Theodor Vischer'in, estetiğe ve güzele bakış açısı hocasından farklıdır. T.Vischer, estetiği 'güzelin bilimi' diye tanımlarken; Hegel, güzeli bir sanat felsefesi olarak ele almaktadır. Hegel ile Vischer arasındaki bu farklılık estetik dışında, güzele bakış açısı yönünde de devam etmektedir. Şöyle ki: Güzel denince Hegel'in aklına sadece sanat güzelliği gelirken, Theodor Vischer sanat güzelliği yanında doğa güzelliğini de kabul etmektedir. Güzelin ne olduğu sorusuna

ise, onun bir tin etkinliği olduğu şeklinde cevap vermektedir. Bu tin etkinliği üç biçimde somutlaşmaktadır: Din, felsefe ve sanat. Bu üçü arasında özce hiçbir ayrılık yoktur. Ayrıca bunların üçünün temelinde de hakikat vardır. Dinin temelindeki hakikat duyu-üstü duyum, felsefedeki hakikat mantıksal düşünme ve sanattaki hakikat ise güzel algısıdır. O hâlde sanat, somutlaşan şey bir tindir. Güzel ise tinin dışlaşmış, görünüşe çıkmış biçimidir. T. Vischer, güzelliği, tin kavramıyla açıklaması yönüyle hocası Hegel’le benzerlik taşıırken; sanat güzelliği yanında doğa güzelliğini de kabul etmesiyle ondan ayrılmaktadır (Tunalı, 1989: 153).

Bir sanat yapıtına, bir nesneye güzeldir dediğimizde bundan bir çıkar bekliyor olabilir miyiz ya da bir nesneye bir çıkarımız olduğu için mi güzel yargısını veriyoruz? Şayet küçük de olsa bir çıkar beklendiğinde o doğa parçası, sanat yapıtı gerçekten güzel yargısını hak ediyor mu? Bu soruların cevabı “hayır” olacaktır. Çünkü güzelden elde edilen haz; çıkarsızdır, benzersizdir ve bir nesneyle de sınırlı değildir. Bir nesneye güzel dediğimizde bir tek his vardır, o da samimi bir sevgi. Güzel denilen şeye çıkarsız bir şekilde ve sevgiyle yaklaşırsak gerçek mânâda güzelden söz edilebilir. Çıkarın, türlü hilelerin, beklentilerin olduğu bir yerde güzelden bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca ortada bir güzellikten söz ediliyorsa aynı duyguyu başkalarının da hissetmesi gerekir. Bir kişinin beğenisine dayanan sınırlı bir güzellik, gerçek bir güzellik değildir. Güzel olan her ne ise kişiyi tatmin etmeli ve aynı –en azından benzer- hazzı başkalarına da yaşatmalıdır. Güzelin başka şeylere gereksinimi yoktur, güzel kendi kendine yetebilen büyük bir evrendir (Jimenez, 2008: 97).

İnsanlar, gerçeğin bulunmaya çalışıldığı bilgi dünyasının dışında iyiyi, hoşu ve güzeli aramaktadır. Değer verilen şey iyi, zevk verenler hoş ve hoşla gidenler de güzel olarak tanımlandığına göre; güzel, insana zevk veren şeydir. Güzel, kendi başına izleyene zevk verse de beklenti ve çıkardan uzaktır, uzak tutulmalıdır; ancak bu şekilde gerçek anlamını kazanabilir (Jimenez, 2008: 98).

Estetikle ilgilenmeye başladığı zamanlarda düşünceleri Kant’ın düşünce sistemiyle benzerlik gösteren Schiller, güzele atfettiği değer bakımından ondan ayrılır. Şöyle ki: Kant, güzele salt bir kavram olarak yaklaşırken, Schiller güzelin, insanı

sosyal ve kültürel yönden geliştiren, insana insanî özellikler kazandıran eğitsel bir görevinin olduğunu düşünmektedir. Schiller'e göre insanın iki yönü vardır. Bunlardan biri akılsal yanı, diğeri de duyusal yanıdır. Akılsal yönü biçime dayanırken, duyusal yanı maddeye dayanır. Güzellik ise bu iki yanın birleşiminde, harmonisinden meydana gelir. Güzellik, teorik açıdan sadece hissedilen güzellik duygusu iken, pratik açıdan insanın estetiksel yönden gelişmesi, estetik bir bakış açısı kazanmasıdır. Schiller'de insanın bu iki yanına denk gelen iki içtepi vardır. Bunlar: Akıl yanına denk gelen biçim içtepsi ve duyusal yanına denk gelen duyusal-madde içtepsi. Ancak insandaki bu iki alan gece ile gündüz, siyah ile beyaz, buz ile ateş kadar birbirine karşıt kavramlardır. Bu yüzden bu iki alandan başka ve bu alanlar arasında denge kuran bir alan, bir içtepi daha vardır: Oyun içtepsi. Biçim içtepsi akla, duyu içtepsi hayata yönelirken oyun içtepsi doğrudan canlı biçime yönelir. İşte bu canlı biçim de güzelliştir. Bundan anlaşılan oyun içtepsinin objesi güzelliştir ve güzellik de canlı bir biçimdir. Ayrıca güzellik ne sadece maddeye ne de akla dayanan bir kavramdır. Aksine bu iki alanın harmonisidir. Schiller'in felsefesinde önemli bir yeri olan oyun kavramı güzelliikle eşdeğerdir (Tunalı, 1989: 148).

Timuçin'e (2008: 14-15) göre, güzel kavramı her insanı ilgilendirir. Çoğu insanın bilimle, felsefeyle, mantıkla ilgisi olmamasına rağmen güzelle bir şekilde münasebeti vardır. Ruhsallığı tamamen sakatlanmış olanlar haricinde hemen her insanın az veya çok güzelin yaratıcısı, özümseyicisi ve değerlendircisidir. Bu anlamda güzel, insanın ve insanlığın sorunudur. Güzel kavramını araştıran, onun tam anlamıyla ne olduğunu çözümlmeye çalışan estetik bu açıdan bakıldığında tüm insanlığın sorunudur; bütün insanları ilgilendiren özel bir araştırma alanıdır.

Estetik, güzel'i kendine araştırma konusu yapan, sınırları oldukça geniş bir alandır. Estetiğin sınırlarını genişleten asıl nokta ise, araştırma konusu olarak ele aldığı güzel kavramının kendisidir. Güzelin oldukça geniş bir kapsama sahip olması, hem estetiğin alanını genişletmekte hem de bu bilimin işini zorlaştırmaktadır. Estetik, çoğu zaman, güzeli tanımlarken, güzelin neleri içerip içermediğini belirlerken bir çıkmaza düşmektedir. Güzel, günlük hayatta sıklıkla kullanılsa da iş, bu kavramı tanımlamaya,

kuramsal çerçevesinin çizilmesine gelince epeyce zorlanılmaktadır (Timuçin, 2008: 30).

Güzel; mutlak olarak tanımı yapılan, asırlardır aynı şekilde kalıp değişmeyen bir kavram değildir. Ülkeler arasında, toplumlar arasında hatta aynı toplumun bireyleri arasında kişiden kişiye değişen bir güzellik algısı mevcuttur. Güzelin öznel değerlendirmelere açık bir kavram olduğunu Yetişken (2009: 15) şu cümlelerle dile getirmiştir: “Güzel kavramı, içi çağdan çağa, toplumdan topluma, görüşten görüşe, kişiden kişiye vb. farklı şekillerde doldurulan görelî bir kavramdır.”

Günlük hayatta her insan, neyin güzel olup neyin güzel olmadığı konusunda bir düşünceye sahiptir. Herkes az ya da çok güzelin ne olduğunu açıklayabilir. Çünkü güzellik kavramında bir sübjektiflik mevcuttur. Öznelliğin hâkim olduğu bir alanda kişilerin yaptığı açıklamalar da görecelidir. Eleştirmenlerin güzel dediği şeye çoğu insan, “Bence yanılıyor, bu güzel değil.” der ya da diyebilir. Oysa “Su, 100°C’de kaynar. ” gibi bir yargıyı bu konuda bir uzmanın ağzından duyan birisi, buna itiraz edemez çünkü kanıtlanma imkânı vardır. Güzelliğin yorumlamaya açık bir alan oluşu günlük hayatımızda o denli yer edinmiştir ki “Güzellik görecelidir.” sözü bir vecize hâlini almıştır. Güzellik göreceli olduğu için, herkes bir yargıç, bir uzman edasıyla kendince tanımlar yapmaya çalışır (Townsend, 2002: 29-30).

Güzellik kavramı herkesin, üzerinde fikir yürütebileceği bir dal olmakla birlikte güzelin tam olarak ne olduğu, hangi unsurları barındırdığı tanımlanamamaktadır. Daha doğrusu herkesin üzerinde fikir birliğine vardığı bir tanım bulmak zordur. Çünkü güzellik, soyut bir kavramdır ve yoruma açıktır. Durum böyle olunca da bazıları güzelliğin bir tinden ibaret olduğunu düşünmekte, bazıları güzelliğin insanı özgürleştiren bir oyun olarak kabul etmekte, bazıları sadece sanatta güzellik olabileceğini iddia etmekte, bazıları ise sanatta olduğu gibi doğada da güzelliğin bulabildiğini ifade etmektedir. Güzellik hakkında çeşitli fikirler öne sürüledursun, herkesin kabul ettiği bir güzellik tarifi vardır ki o da şudur: Çeşitlilikte birlik. Mesela bir şiirin, bir müzik yapıtının, bir tablonun veya bir tabiat parçasının güzelliği tek bir unsurdan oluşmaz. Örneğin, şiirdeki güzelliği sağlayan unsurlar; sözcükler, ölçü, ses

ve kelime tekrarları, uyaklar vb. nin çeşitliliğidir. Aynı durum dinlediğimiz bir müzik yapıtı için de geçerlidir. Şarkı veya türkünün sözleri, bestesi, söyleyenin yeteneği ve aldığı eğitim gibi birçok unsur, dinlenen müzik parçasını güzel yapan öğelerdir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta, sadece bu unsurların çokluğu, çeşitliliği değil, birliğidir, uyumudur, ahengidir (Fındıkoğlu, 2009: 28-29).

Güzel ile ilgili genel bilgilere ve düşüncelere yer verdikten sonra, güzel kavramıyla ilgi içinde olduğu düşünülen, estetiğin konusu kabul edilen diğer kavramlara yer vereceğiz. Estetik, çoğu kez güzelle doğrudan bir ilişki içinde olan, hatta “güzelin bilimi” denilen bir alan olmakla birlikte kendisine sadece “güzel” değerini inceleme konusu olarak görmez. Çünkü onun kapsamı çok daha geniştir. İnsan, hayatta güzeli sever, onu oluşturmak, ona sahip olmak ister ama bu her zaman mümkün olmayabilir. Güzel’i elde etmeye çalışırken güzel’e yakın, güzel’e benzeyen ya da güzel’e tamamen zıt estetik kategorilerle karşı karşıya gelebilir. Şurası bir gerçek ki, hayatta güzel’in yanında “çirkin, iyi, hoş, doğru” gibi farklı değerler de bulunmaktadır. Güzellik, estetiğin en önemli kavramı olmakla beraber, tek ve biricik kavramı değildir (Arslan, 2010: 239).

2. 1. 3. Güzel’in Diğer Kavramlarla İlişkisi

2. 1. 3. 1. Güzel ve Çirkin

Estetiğin asıl inceleme konusu “güzel” olarak bilinse de güzel kavramıyla ilgi içinde olan, günlük hayatın içinde beğenilerimizi dile getirirken sıkça kullandığımız, insanda çoğu zaman rahatsızlık uyandıran ve bazı düşünürlerin, estetikçilerin estetiğe ait bir kavram olduğunu, bazılarının ise tam aksi yönde düşündüğü bir noktada karşımıza “çirkin” çıkar.

Estetik, güzelin bilimi olduğu kadar çirkinin de bilimi, güzeli kendisine inceleme alanı olarak gördüğü kadar çirkinini de inceleme alanı görmektedir. Güzellik, bir objenin bir kişide etki uyandırma gücüne, yeteneğine verilen isimdir. Hiç şüphesiz, güzelin bir kişide uyandırdığı etki olumlu yönde olacaktır. Estetik, çirkinin de bilimi olduğuna ve çirkinini de inceleme alanı gördüğüne göre çirkin bir nesnenin izleyende

uyandırdığı etki olumsuz ve rahatsız edici olacaktır. Yani güzelle karşılan kişide oluşan duygu huzur, mutluluk, rahatlama biçimindeyken çirkinle karşı karşıya gelen kişide durum bunların tam aksi yönünde olacaktır (Tunalı, 1989: 19).

Güzel ve çirkin kavramının ortaya çıkışı oldukça eskiye dayanır. Bu iki kavram Platon ile birlikte estetiğin iki temel kavramları olurlar. Platon, bu iki kavramı birbirinden ayırmada olgunluk döneminde eros'u kullanırken, yaşlılık devresinde simetri, orantı ve harmoniyi kullanır. Güzel denilen şey, eros'un kendisine yöneldiği, yaklaştığı; çirkin ise kendisinden kaçtığı şeydir. Platon'un bu belirlemeleri bize güzel kadar çirkinin de bir estetik kavramı olduğunu göstermektedir. Ayrıca güzelin sevilen, hoşlanılan, kendisine yaklaşılacak bir şey; çirkinin ise sevilmeyen, hoşlanılmayan ve kendisinden kaçılacak bir kavram olduğunu göstergesidir (Tunalı, 1983: 43).

Plotinos, güzel ve çirkin kavramlarına form ve ideaya uygun olup olmama, ideadan pay alıp almama yönlerinden yaklaşmıştır. Böylece güzelin ideadan pay aldığı, belirli bir formunun olduğu, Tanrısal akıldan pay aldığı; çirkinin ise ideadan, formdan ve bu suretle Tanrısal akıldan pay almadığı sonuçlarına ulaşmıştır. Güzel ve çirkin kavramlarına, günlük hayatta olduğu gibi, tam bir zıtlık ilişkisiyle yaklaşmıştır (Tunalı, 1983: 45).

Ziss (2009: 160) ise; eskimiş, yıpranmış, hastalıklı, hayatta olması gerekenlere zıt olan her ne varsa hepsinin güzelliği yok ettiğini, bozduğunu düşündüğü için bunların çirkin olduğunu savunmaktadır. Bunun tam karşıtı olarak, yaşama uygun olan, yaşamla uyumlu olan her şey güzeldir veya biz insanlara güzel gelmektedir.

Ziss (2009: 166) için güzelin kendini hür bir şekilde ifade ettiği alan, sanattır. Günlük hayatta güzellikler kadar çirkinlikler yer alsın da sanatta aslî olan güzeldir. Ancak bu, sanatın sadece güzeli yansıttığını göstermez. Çünkü sanat tüm yönleriyle hayatı anlatır. Bu hayatta ise güzel ve çirkin, iyi ve kötü, trajik ve komik gibi kavramlar kendine az veya çok yer bulmaktadır. Ziss, sanatın sadece hayatın güzelliklerini aktarmadığını düşünmekte, sanatta ilk örnekleri çirkin, iğrenç, tiksindirici olanların

bile güzelleştiğini ifade etmektedir. Bu, sanatın büyüünden kaynaklanan bir durum olsa gerek.

Bu evrenin birbiriyle ilişkili tek bir bütün hâlinde olduğunu düşünen Townsend (2002: 26), güzel ve çirkin kavramlarını uyum ekseninde ele alıp, her bir parçasının olması gerektiği gibi belirli bir düzen ve uyum içinde olan yapının güzel; bunun tersine bu tek bir bütün şeklinde olan evrendeki uyumun bozulduğu, birbiriyle ilgisiz özelliklerin bir araya getirildiği, bir nevi kaos hâlindeki yapının ise çirkin olduğunu ifade etmektedir.

Ziss (2009: 150-151), “güzel” ile “yüce”yi ve “trajik” ile “komik”i estetik temel kategoriler olarak ele alır. Bunlar dışında başka grupların da olduğunu söyler ve onlara “öteki kategoriler” der. Bu kategorileri de kendi içinde üçe ayırır, çirkin’i ise estetik olayı olumsuz bir bakış açısından belirginleştiren kategorilere dâhil eder:

- a) Görece bağımsız olan kategoriler,
- b) Ölçü, uyum gibi çoğun estetik değerlendirme ölçütleri olarak kullanılan yapısal karakterli kategoriler,
- c) Estetik olayı olumsuz bir bakış açısından belirginleştiren kategoriler.

Sempatik olanın estetiği, estetiğin inceleme alanı yaptığı kavramları bir dizi hâlinde ele almaktadır. Bu dizinin bir ucunda güzel, diğer ucunda ise çirkin yer almakta; arada kalan trajik, yüce, komik gibi kavramlarsa güzel ve çirkin kadar ön planda değildir. Croce, işte bu dizinin iki ucundaki güzel ile çirkinin estetiğin doğrudan iki ana konusu olduğunu, diğerlerinin ise estetik dışı olduğunu düşünmektedir. Croce, bu iki kavramı estetiğin ana kavramları saymakla birlikte çirkinin asıl işlevinin güzelin kavranmasını sağlamak olduğunu savunmaktadır. Yani çirkin, varlığını güzel sayesinde elde etmekte ve güzelin tam olarak anlaşılmasında önemli bir rol üstlendiği için estetikte kendine yer bulabilmektedir (Croce, 1983: 46 -49).

Timuçin’e (2008: 12) göre, sanattaki bütün çaba bizi belirli bir niteliği olana götürür. Bu nitelikli olan da hiç kuşkusuz, güzelin kendisidir. Sanatta çirkin adında özel bir kavram yoktur. O, güzelin eksikliğinde ortaya çıkan başarısızlıktır. Çirkin

uyumsuzluktur, tutarsızlıktır, hoşlanılmayandır, itici olandır. Çirkin, beraberinde beceriksizliği de getirir. İnsan, doğası itibariyle güzele, güzelliğe, duyulara seslenen uyumlu nesnelere meyillidir. Bu yüzden çirkin, insanın doğasına uygun değildir. Timuçin ile Avner Ziss, çirkin kavramı üzerine benzer düşüncelere sahiptir. Şöyle ki, ikisi de sanattaki asıl başarının güzeli elde edebilmek olduğunu, sanatta çirkin diye doğrudan bir kavram olmadığını, güzelin ortaya çıkarılamayışı neticesinde çirkinin meydana geldiğini, onun insan gerçeğine uygun olmadığını ve bu yüzden istenmeyen bir kategori olduğunu düşünmektedirler.

Neticede estetik, “güzelin bilimi” olarak tanımlansa da çirkin diye bir kavram estetikte kendine yer bulmuştur, bulacaktır da. Her ne kadar sanatta asıl var olan güzeldir, çirkin diye başlı başına özel bir kavram yoktur, denilse de bu kavram insanın var olduğu sürece yaşamaya devam edecektir. Çünkü sanatta sadece olması gerekenler, hâyâl edilenler değil, birebir olanlar ve yaşananlar da anlatılır. Hayatta ve insanın doğasında olan bir şey, elbette sanata da yansiyacaktır. Ayrıca güzel, sanatta ve doğada bulunabildiği gibi çirkin de hem doğada hem de sanatta yer alabilir. Günlük hayatta (doğada) güzel bir nesne ya da insan sanatta nasıl çirkinleşebilmekte ise aynı şekilde doğada çirkin olanlar sanatta güzelleşebilmektedir. Çirkin konusuna, Theodor Lipps’le giriş yaptığımız gibi yine onun sözleriyle bitirelim:”Estetik, güzelin bilimidir; bu çirkinin bilimini de içerir.”

2. 1. 3. 2. Güzel ve Faydalı

Felsefe tarihinde zaman zaman “güzel”le birlikte ele alınan, güzel olanın işlevsel olması gerektiği düşünülen ancak çoğunlukla güzel’den farklı bir kavram olduğu sonucuna varılan kavram “faydalı”dır. Güzel ile faydalı arasında bir ilginin kurulması, sanatın insanların bir ihtiyacını gidermesi gerektiğini düşüncesinden, sanatta işlevsellik özelliği aranmasından kaynaklanmaktadır.

İnsanlar eski çağlardan beri güzele ulaşmak, güzele sahip olmak isterler. Ayrıca güzelin kullanışlı olmasını da isterler, yani doğadaki nesne veya kendi yaptıkları sanat ürünlerinin güzel olduğu kadar bir işe yaramasını da beklerler. Güzeldeki görecelilik işlevselde de vardır, mutlak değildirler. Bu durumda güzel ile

faydalı, sanatta birbirini çağrıştıran kavramlar olarak kendine yer bulmuştur. Kimi zaman birinin yokluğu, diğerinin de yokluğunu doğurmuştur (Timuçin, 2008: 20).

Güzel ile ilgi kurulan faydalı kavramı, insanın eksiklik hissettiği bedensel, ruhsal, toplumsal statü gibi herhangi bir ihtiyacını giderir. Bireyin eksiklik duyduğu her neyse, bu eksiklik giderildikten sonra o nesnenin birey için pek de bir önemi kalmaz. Bize fayda veren herhangi bir nesne zamanla eskiyebilir, tükenebilir, hatta eskimese bile ona verdiğimiz değer azalabilir. Oysaki güzelde bunların hiçbirisi söz konusu dâhi edilemez. Güzel saydığımız doğal ya da yapay bir nesneyi, tüketip atma, onun yerine yenisi alıp kullanma gibi bir eylemde bulunamayız. Çünkü güzelin yeri bir başka şey ile doldurulamaz ya da o başka bir nesne ile telafi edilemez. Buradan varacağımız nokta şudur ki, güzel ve faydalı aynı şey değildir; onlar bir ve aynı kavramlar olarak görülemezler. Ancak bazı nesneler hem güzel hem de faydalı olabilirler. Bunlar sınırlı nesnelerle ilişkindir. “Her güzel, faydalı; her faydalı da güzeldir gibi bir genelleme yapılamaz.” Ama “Bazı nesneler, bazen, aynı zamanda hem güzel hem de faydalı olabilirler.” (Çetişli, 2011: 21-22).

Felsefe tarihine genel olarak bakıldığında, güzelin faydalı ile sınırlarının ilk kez Kant’ın çizdiği görülür. Kant, estetik hazzı hoşlanma duygusundan, güzeli de faydalıdan ayırmıştır. Ona göre, güzel karşısındaki estetik tavır, hiçbir şekilde çıkar ilişkisine dayanmaz. Doğadaki bir parçadan ya da sanat yapıtından sadece güzel olduğunu düşündüğümüz için ona güzel deriz. Ona haz duyma ilgisiyle yaklaşmayız. Güzel, salt güzel olduğu için güzeldir (Yetişken, 2009: 13).

Antikite’den bu yana, “güzel” ve “yararlı” kavramları arasında bir bağın olduğu, güzel olanda yararlı bir yönün bulunması gerektiği düşünülmektedir. Güzelin tanımında yararlılığın bir unsur olarak belirmesi, yararlılığın aynı zamanda “iyi” olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Antikite’de güzel ve iyi aynı şey olarak görüldüğü için, yararlı olan da bu açıdan bakılınca güzel olacaktır. Netice olarak güzel, iyi ve yararlı kavramları temelde bir ve aynı şey olacaktır. Ancak Kant, 18. yüzyılda güzel ve iyinin bağlarını koparmış ve yukarıda bahsedilen üç kavram arasındaki bağ da ortadan kalkmıştır. Şöyle ki, güzel ve iyin bir ve aynı şey olmadığı kabul edilince,

güzel olanın yararlı, yararlı olanın güzel; iyi olanın yararlı, yararlı olanın iyi bağlantısı tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu sayede Kant, “Güzel ile yararlı arasında benzerlik vardır.” ya da “Güzel ve yararlı, bir ve aynı şeydir.” teorilerini çürütmüş olmaktadır (Tunalı, 1989: 140).

Sulzer’e göre estetik bizim sanat karşısında duyduğumuz duyguların incelenmesine dayanır. “Güzel haz verir ama her haz veren güzel değildir.” Bu çerçevede Sulzer, güzel’le yararlı’yı kesin olarak birbirinden ayırır. Bu iki şey bize haz verirler, ancak birbirlerinden kökel olarak ayırdırlar (Akt. Timuçin, 2008: 33). Demek ki Sulzer, güzel ve yararlıyı birbirinden farklı görmekte, ikisinin de haz vermesine rağmen haz verenlerin her zaman güzel olmayabileceğini düşünmektedir.

Arslan’ın (2010: 239) düşünce anlayışına göre, estetik tavır pratik tavrın zıddıdır. Pratik tavırdan anlaşılması gereken ise herhangi bir nesneden beklenen faydadır. Bir kişi deniz kıyısına, oraya inşa edeceği oteli düşünerek bakıyorsa, o manzarayı çıkar amacıyla seyrediyorsa, o kişinin tavrı estetik değil, maddidir. Ancak aynı kişi, aynı manzarayı sırf güzel bulduğu için, sadece kendisine güzel geldiği için izliyorsa, bu kez o kişinin tavrı estetik olacaktır. Anlaşılan o kişi, bir doğa manzarası ya da sanat yapıtına hangi amaçla yaklaşıldığı, ondan neler beklendiği tavrın estetik veya fayda merkezli olmasını belirleyen en önemli unsurdur.

Towsend (2002: 39), güzel sözcüğü yerine estetik duygu ifadesine yer vermiş; estetik duygunun bir isteği doyurmaktan ziyade amacının kendi içinde olduğuna değinmiştir. Ona göre, hayatta bize zevk veren şeylerin hepsi estetik değildir. Şöyle ki, bizler dondurmadan, tuttuğumuz takımın galip gelmesinden, bir yakınımızın işinde başarılı olmasından zevk alırız ama bunların güzel olduğunu iddia edemeyiz. Bunlar bize zevk verir ancak güzel olanın bize zevk verme gibi bir görevi yoktur. Onun ereği kendi içindedir. Bu farkın dışında, estetik duygu da bir çeşit duygudur ama diğerlerinden farklı nitelikte bir duygudur. Estetik duyguda diğerlerinden farklı olarak bir aşkınlık söz konusudur, o yüksek bir duygudur. Faydalıda böyle bir aşkınlık söz konusu değildir.

Estetik haz, yapısal olarak fiziksel hazdan farklıdır ve ikisi köken bakımından değişik hazlardır. İkisi de temelde hazdır ancak kökleri bir değildir. Pasta yemekten duyulan haz ile resim sergisindeki resimlerden duyulan haz aynı değildir. Bütün bunlar estetik haz ile fiziksel hazzın, güzel ile faydalının birbiri ile aynı tutulamayacağını bir işaretidir. Eğer aynı kabul etmiş olsak, elmayı ısırmakla o elmanın resmini görünce bizde uyanan duygunun aynı olduğunu kabul etmiş olacağız ki, bu pek mümkün görünmemektedir (Arslan, 2010: 241-242).

Jimenez'e (2008: 97) göre, bir nesneye, "Güzeldir." dediğimizde elde edilen tek ereklilik içten sevgidir. Bir nesnenin güzel oluşu bir kişinin çıkarına ya da o nesneye bağlı değildir. Bir nesne, birine güzel geldiğinde bu güzellik duygusu başkasına da itilebilmelidir, aynı nesne başka kişilerde de benzer veya aynı duygular uyandırabilmelidir. Bir nesnenin ya da varlığın güzel olabilmesi, birtakım kişilerin çıkarına hizmet etmemesine ve bu güzellik hissinin başkalarında da yaşanabilmesine bağlıdır.

Fındıkoğlu (2009: 35) için, estetik yargı ile fayda öz bakımından farklı şeylerdir. Faydalı şey, insanlarda bencillik duygusu uyandırır. Kişi, faydalıda öncelikle kendi işine yarayıp yaramadığına bakar. Faydalıya yaklaşımı pragmatisttir. Oysa güzel yargısı, kendinden önce başkalarını düşünmeyi ve bencil olmamayı gerektirir. Faydalıda bireysellik ön plânda iken, güzelde toplumsallık ön plândadır. Zaten fayda ekseninde ortaya çıkan eserlere endüstri, güzellik kaygısıyla yazılan eserlere de sanat adının verilmesi, güzel ile faydalının dil boyutunda da farklı olduğunu gösterir.

Felsefe tarihinde Kant, güzel'in sadece faydalı'dan farklı olduğunu belirtmekle kalmamış, hayır'dan ve mükemmel'den de tamamen farklı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca güzel'i, yüce'den ve zarif'ten ayırmakta, güzel kavramının bu iki kavramdan da değişik olduğunu belirtmiştir (Fındıkoğlu, 2009: 17).

Estetik duygu, güzel olandan duyulan sevinç, karşılıksızdır, maddi hesaplara yabancıdır. Ancak bir nesne, güzel olduğu gibi yararlı da olamaz mı? Pekâlâ olabilir. Doğada gürül gürül akan ve göze çok hoş gelen bir akarsu aynı zamanda içilebilir,

insanların susuzluğunu giderebilir. İzleyende yücelik, güzellik hissi uyandıran bir uçak aynı anda insanların ülkeler, kıtalar arasında dolaşmasına imkân sağlamaktadır. (Ziss, 2009: 164).

Arslan (2010: 243) ise bazı nesnelerin hem güzel hem de faydalı olabileceğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

Öte yandan bazı öyle şeyler vardır ki, kendilerine hem estetik bir bakışla bakılmasına imkân verirler hem de bundan farklı bir ilginin, dikkatin veya deneyin konusu olabilirler. Örneğin bir ev, hem içinden oturulacak bir mekândır hem de estetik bir temaşanın konusu olabilecek bir özelliktedir. Aynı şey bir tabak, bir vazo, bir otomobil için de söz konusu olabilir.

Güzel olanın faydalıdan farklı olduğu söylenedursun, günümüzde güzel ile yararlıyı, sanat ile zanaatı, estetik olanla fiziksel olanı, sanat ile tekniği bütünleştirme amacı giden, öncülüğünü Gropius'un yaptığı "Bauhaus ekolü" vardır. Bu akımın estetik anlayışında insanların ortaya koyduğu ürünler, her türlü icat, bir kalemin üretiminden bir denizaltına kadar her şey hem faydalı hem de güzel olmalıdır. Bu görüş, yararlı olanın aynı zamanda estetik olabileceği fikrindedir. Güzel sadece bir sanat eserinde ya da bir doğa manzarasında aranmamalı, güzeli sanat eserleri yoluyla oluşturan insan, kullandığı araç-gereçleri de güzel şekilde tasarlayabilmelidir (Yetişken, 2009: 18).

Bir kişi, sanat eserini meydana getirirken kâr etme, maddi bir kazanç elde etme amacı taşıyorsa bu kişinin, eserini medya getirirkenki tavrı estetik olmayacaktır. Aynı şekilde ünlü tabloların yer aldığı bir resim sergisinde, tabloları "Bunları çalınca ne kadara elden çıkarabilirim?" düşüncesiyle izleyen bir hırsızın tavrı da estetik değil, ekonomik olacaktır. Bir tavrı estetik ya da fayda merkezli kılan tavır, kişinin hangi niyetle sanat eserine veya tabiata yaklaştığıdır. Ayrıca bir sanat eseri çok güzel olduğu gibi insanlara yararlı da olabilir. Fakat bir sanat eserinden illa faydalı olması beklenemez, beklenmemelidir.

2. 1. 3. 3. Güzel ve Doğru (Hakikat)

Birbirinden çok farklı kavramlar gibi görünse de özellikle felsefe tarihinde güzel ile doğrunun birbiriyle ilişkili, hatta aynı şey olduğunu savunanlar olmuştur. Doğru, bilgi dünyasına ait bir kavramdır, nesnellik barındırır. Güzel ise niteliklerin söz konusu edildiği bir alana dâhildir, öznellik barındırır. Bu iki alanın benzer veya aynı şey olduğunu söyleyenler, güzelin bilgi dünyasına ait olduğunu iddia edenlerdir.

Güzel değeriyle eşdeğer görülen bir diğer kavram da “doğru”dur. “Hoş, faydalı, iyi” değerlerinden sonra güzel ile ilgili olduğu düşünülen doğru’nun türü, bilgisel değil, metafiziksektir. Bilgisel-mantıksal doğruya akıl aracılığıyla ulaşılabilirken, güzele duyu organlarıyla ulaşılabilir. Bilgisel doğru, aynı zamanda onaylanmayı bekler. Oysa güzel, kabullenilme beklemez, o iç dünyayı ilgilendiren, hislerimize hitap eden bir kavramdır. Bu nedenlerden ötürü, doğru ve güzeli bir ve aynı kavramlar olarak görmek doğru bir yaklaşım değildir (Çetişli, 2011: 23).

Estetik biliminin kurucusu sayılan Baumgarten, estetiği, “duyusal bilginin bilimi” olarak tanımlamıştır. Estetiği mantıkla kıyaslayarak açıklama yoluna giden Baumgarten, açık ve anlaşılır olmayı mantığın bir özelliği olarak düşünürken, estetiği açık seçik olmayan duyu bilgisinin bilimi olarak görür. Mantıksal bilginin yetkinliği doğruluk iken, duyusal bilginin yetkinliği güzeldir. Doğruluk ve güzellik kavramlarının birer çeşit bilgi olduğu kabul edildiğinde, farklı adlandırılırsalar bile bu iki kavram aynı şey sayılmaktadır. Bilginin mantıktaki karşılığı doğruluktur, estetikte ise yine doğruluk olmakla birlikte güzel adını alır (Tunalı, 1989: 138).

Tunalı’ya (1989: 137) göre, doğruluk denildiğinde, bilgisel bir değer değil, fizikötesi bir doğru anlaşılmalıdır. Bilgisel-mantıksal doğru, dile getirilen önermelerin gerçeğe uyup uymamasıyla ilgiliyken, metafizik doğrulukta yaratılanların özünü kavrama durumu söz konusudur. O hâlde, metafizik doğru denilince ilahi kavramlar, duyular üstü bir dünya anlaşılır.

Platon, kişiden kişiye değişmeyen, her yerde ve her zaman aynı olan güzelin, aynı zamanda “doğru” olduğunu düşünmektedir. Ona göre güzelin gerçek vatani idea

alanıdır. Bunun karşısı olarak, duyularla algılanabilen, yoruma açık olan, kişiden kişiye değışen duyusal güzel ise, hakikî (doğru) değildir (Yetişken, 2009: 16).

Hakikat soyut bir kavramdır. Bunu duyularla algılanabilir hâle getiren güzel kavramıdır. Hegel, bu düşünceleriyle güzel kavramına, hakikati görünüşe ulaştırma görevini de yüklemektedir. Ayrıca güzel, ne sadece düşünceden ne de maddeden oluşmaktadır. Güzel, düşünsel olanla duyusal olanın birleşmesine ortam hazırlayan bir kavramdır (Yetişken, 2009: 17)

Güzel ile doğruluk (hakikat) arasında ilişki kuranlardan birisi de Heidegger’dir. Ona göre, “Doğruluk, var olanın gizlilikten kurtarılmasıdır. Doğruluk, varlığın doğruluğudur. Güzellik, doğruluğun yanında ortaya çıkmaz. Eğer doğruluk, sanat yapısı içine girerse, o zaman güzellik olarak görünür. Güzellik, sanat yapısı içindeki varlığı olarak görünüştür.” Heidegger, hakikatin kendiliğinden görünmesinin olası olmadığını, sadece eser içine girdiğinde görünüşe ulaşabileceğini düşünmektedir. Bu demektir ki hakikat soyut bir niteliğe sahiptir. Ayrıca bu hakikat, bir eser içinde yer aldığında, eserde kendine yer bulduğunda güzellik adını alır. Heidegger, güzel ile hakikati birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılı olarak tasavvur eder (Tunalı, 1989: 137).

İnsanlar sadece korku, endişe, neşe, öfke, şaşkınlık gibi sıradan heyecanlar yaşamaz. Bir de bu sıradan heyecanlara göre daha karmaşık yapıda olan ruh hâlleri vardır. Bunların üç amacı vardır: Güzellik, doğruluk, iyilik. Bu üçünün arasında estetiği doğrudan ilgilendiren, güzelliştir. Estetik duygu, düşünce ve heyecanların bu yüce duygular arasındaki karşılığı, güzelliştir. Demek oluyor ki doğru ve güzellik, sıradan duygulardan daha karmaşık olma yönüyle de benzerlik taşır (Fındıkoğlu, 2009: 21).

Yetişken (2009: 15-16), güzel’in bilgi dünyasına ait olmadığını, doğru’nun ise bilginin bir özelliği olduğunu, bu yüzden güzel’le ilgili önermeler sıranamazken doğru ile ilgili önermelerin rahatlıkla tespit edilebileceğini düşünmektedir. Bu bakımdan bilgi dünyasına ait olan doğru ile alâkalı şeyler sıranabilme özelliğine sahiptir.

Ancak güzellik söz konusu olunca aynı durumdan bahsetmek pek mümkün değildir.       güzel sözcüğünün içini farklı biçimlerde doldurmak olasıdır.

Edebî bir eseri estetik açıdan daha başarılı kılan özellik, onun doğru tarihî bilgiler içermesi değildir. Aynı şekilde bir roman, coğrafya açısından doğru bilgiler vermekle roman niteliği kazanamaz. Onu roman kılan, başka niteliklerin toplamıdır. Ayrıca bir romanı sadece doğru bilgiler veriyor diye okuyan, ya yoktur ya da çok azdır. Kişi tarihi açıdan doğru bilgiler edinmek istese tarih kitapları okur. Bu durumda bir yapıtı estetik bakımından başarılı yapan birden çok özellik vardır, bunlar bir araya geldiğinde ortaya başarılı bir eser çıkmaktadır (Arslan, 2010: 251).

Arslan (2010: 251), roman dışında resim sanatında da bir doğruluktan söz edilebileceğini söylemektedir.       resimler tabiattakileri yansıtır. Arslan, Rönesans Dönemi'nde ressamların başlıca endişelerinin ve başarılı sayılma kriterlerinin, doğada bulunan canlı ya da cansız bir şeyi olduğu gibi veya aslına en yakın şekilde yansıtmak olduğunu ifade etmektedir. Bunlar bizi, sanatçının özgün olmadığını, doğayı taklit ettiğini, sanatın bir kandırmaca olduğunu söyleyen Platon'a ve onun  nl  Mimesis kavramına götürmektedir. Bir tek farkla, Rönesans Dönemi'nde sanata ve sanatçıya taklit-taklitçi olarak bakılmamaktadır. Sadece başarılı bir sanatçının doğayı en iyi şekilde yansıtabilmesi önemli görülmektedir.

Resim sanatında her ne kadar doğruluktan söz edilse de olanı, olduğu gibi yansıtmak sanatın ayırt edici bir özelliği değildir. Zira böyle olsaydı fotoğrafçılık en gözde sanat olur ve resme gerek kalmazdı. Ancak günümüzde teknoloji ne kadar geli se ve çok kaliteli fotoğraf makineleri ile çok güzel fotoğraflar çekilse de bunların hiçbiri resmin yerini dolduramaz.       sanatta aranılan tek şey doğruluk değildir. Bir sanat yapıtı öncelikle estetik açısından güzel olmalıdır. Güzelliğinin yanında doğruluk da içerirse bu onun bir artısı olur, belirleyicisi değil (Arslan, 2010: 252).

Görüldüğü üzere çeşitli bakımlardan aralarında ilgi kurulan, kimi zaman birbirine iyiden iyiye yakla tırılan “güzel” ve “doğru” kavramları oldukça farklı

içeriğe sahiptir. Yukarıda çeşitli araştırmacıların da ifade ettiği gibi bu iki kavram hem ait oldukları alan hem de özellikleri bakımından birbirinden ayrılmaktadırlar.

2. 1. 3. 4. Güzel ve İyi

Bir zamanlar felsefenin bir kolu olan ve zamanla ondan ayrı bir dal hâline gelen estetikte, güzel ve iyi zaman zaman aynı şey olarak görülmüş zaman zaman da birbirinden tamamen farklı iki kavram olarak düşünülmüştür. Bu iki kavrama yaklaşıma şekline göre, benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Timuçin (2008: 19), felsefe tarihinde güzel ve iyinin, birbiriyle ilişkilendirildiğini, felsefe tarihinin üç büyük filozofunun (Sokrates, Platon, Aristoteles) bu iki kavram arasında yakın bir bağ kurduklarını şu cümlelerle ifade etmektedir:

Bizim için güzel kavramı aynı zamanda davranış biçimleriyle ilgilidir. Estetikçilerle ahlakçılar alanlarını ayrı tutmak adına güzeli iyiyle karıştırmamaya özen gösterebilirler de bu iki şey sık sık birbirine karışır. Güzelden yola çıktığımızda iyiyle yüz yüze geliriz, iyiden yola çıktığımızda güzeli karşımızda buluruz. Şeytanlıklar ve ölümler çirkin imgelerle, sevinçler ve umutlar güzel imgelerle gösterilir. Buna göre tarihten bu yana insanoğlu güzel kavramını çok geniş kapsamlı almış, onu aynı zamanda davranış biçimlerine bağlayarak ahlâka götürmüştür. Yaşamda olduğu gibi düşüncede de iyiyle güzel iç içe geçmiş gibidirler. Sokrates güzel kavramıyla iyi kavramını birbirinden ayırmazdı, öğrencisi Platon bu iki kavramı az da olsa birbirine karıştırdı. Aristoteles güzeli tümüyle iyinin buyruğuna verdi. Aristoteles estetiği deyim yerindeyse bir ahlâk estetiğidir.

Tunalı'dan (1983: 23-24) öğrendiğimize göre, Grek felsefesinde güzel üzerine ilk ciddi düşünen, “güzel”i ,“iyi” kavramıyla karşılaştıran Xenophon'dır. Xenophon, Sokrates Hatıraları adlı eserinde, Sokrates ile Aristippos arasındaki konuşmalara yer vermiştir. Bu konuşmalardan anlaşılacağı üzere Sokrates, “güzel” ve “iyi” kavramlarının birbirine benzediğini hatta bunların aynı şeyler olduğunu düşünmektedir. Sokrates, erdem ile güzelin, iyi ile güzelin bir ve aynı şey olduğunu ifade etmektedir. Güzel ve iyinin aynı ilgi içinde amacını doğru bir şekilde gerçekleştirdiğini de bu eserden öğreniyoruz. Xenophon, bunlara yer verdikten sonra kendisi de güzelin maksada uygun olma anlamını taşıdığını söylemektedir. Ayrıca maksada uygun olmanın, iyi kavramının da tanımı olduğunu düşünmektedir. Yani

Xenophon, güzel ve iyi kavramlarını, amaca uygun olma bağlamında tanımladığı için bu iki kavramın da bir ve aynı şeyler olduğunu savunmaktadır.

Xenophon dışında Platon da, güzel ile iyi kavramlarının aynı olduğunu düşünmektedir. Platon, estetiğin aslî kavramı olan güzel ile ahlâkın konusu olan iyi kavramının bir ve aynı şey olduğunu düşünmektedir. Estetiğin güzel kabul ettiği bir şey aynı zaman da ahlâk açısından da güzeldir. Bunun tersini düşündüğümüzde de aynı sonuca ulaşılır. Şöyle ki: Ahlâk açısından iyi olarak kabul edilen bir şey, estetik için de iyidir, kabul gören bir durumdur (Turgut, 1990: 21).

Platon'un düşünce sisteminde "idea" kavramı çok önemli bir yer tutmaktadır. O, var olanların en üstüne idea'yı yerleştirmekte ve bunu "güzel" anlamında düşünmektedir. İdea'yı güzel olarak düşünen Platon, onun aynı zamanda "iyi" olduğunu da savunmaktadır. Ona göre tüm varlıklar bu idea'dan kaynaklanmaktadır. Bu evrende her şeyin var oluşu Tanrı'ya dayandığı için, idea ile Tanrı eşdeğerdir. Sanatın bir mimesis, kopya olduğunu söyleyen filozof, aslında sanatçıların bir şey yaratmadığını, onların sadece var olanların aynısını ya da benzerini ürettiğini düşünmektedir. Bu durumda "idea" hem mutlak anlamda iyi hem de mutlak anlamda güzeldir. O hâlde Tanrı, gerçek anlamda iyi ve güzel olandır (Turgut, 1990: 16).

Tunalı'nın (1983: 30-31) Grek Estetik'i adlı yapıtından öğrendiğimize göre, "güzel" ve "iyi" kavramlarını birbiriyle ilişkilendiren sadece Platon değildir. Bütün Grek felsefesi, öz itibarıyla bu iki kavramın, aynı şeyler olduğunu düşünmektedir. Bir şey iyi ise aynı zamanda güzeldir, güzel ise aynı zamanda iyidir. Grek felsefesinde iyi olmayan bir güzelin, güzel olmayan bir iyinin düşünülmesi bile tuhaf karşılanır.

Güzel ile iyinin aynı olma düşüncesinin bütün Grek felsefesinde geçerliğini koruduğunu söyleyen Tunalı, bunun asıl sebebinin, güzel ve soylu bir ruh uyumu idealinden doğduğunu ifade etmektedir. Bu felsefî anlayışta ulaşılmak istenen insan ideali, hem güzel hem de iyi bir iç dünyaya sahip olmaktadır. Bu düşünceler, edebiyatımızdaki tasavvuf anlayışını ve buradaki insan-ı kâmil mertebesini akla getirmektedir (Tunalı, 1989: 133).

Güzellik'te de iyi'de de, insan ruhunu dinlendiren, huzura kavuşturan ortak bir nitelik vardır. Örneğin, yağmurdan sonra havayı koklayan ve gökkuşağını izleyen birisinin ya da bir resim sergisinde çeşitli tabloları inceleyen bir kişinin hissettikleri; rahatlık, ferahlık, dinlenme, hoşlanma, huzura kavuşma, mutluluk olacaktır. Güzellik karşısında bu duyguları yaşayan bir insana, ahlâkın yaşatmak istediği de bu veya benzeri duygulardır. Güzellik ile iyi kavramlarına bu açıdan yaklaşıldığında, ikisi arasında kurulan benzerliğin sağlam bir temele dayandığı görülmektedir. Ayrıca bu benzerlikleri, yakın bir zaman diliminde de bulabilmekteyiz (Tunalı, 1989: 133).

Güzeli başlı başına estetik bir kavram olarak belirlemek isteyen Kant, güzeli, hoş, iyi ve doğru kavramlarından ayırır. Güzel ile iyinin farklı olduğunu düşünen Kant, yine de bunlar arasında birtakım ortak özellikler olabileceğini şu şekilde sıralar:

- Hem güzel hem de ahlâksal iyi hoş gider. Yalnız şu farkla ki, güzel'den duyulan hoşlanma salt seyretmeden duyulan bir hoşlanmadır, buna karşılık, iyi'den duyulan hoşlanma kavrama dayalı bir hoşlanmadır.
- Güzel, hiçbir ilgi olmadan hoş gider. Ahlâksal iyi ise, iyi kavramı ile ilgiye dayalı bir hoşlanmadır.
- Güzel'de söz konusu olan özgürlük, hâyâl gücünün zihin yasalarıyla uygunluğu olarak düşünülür. Ahlâksal iyi'de ise istem (irade) özgürlüğü olarak anlaşılır.
- Güzel hakkında yargı vermenin sübjektif ilkesi, genel kavramlara dayanmaksızın, beğeni yargısının herkes için genel-geçer olarak düşünülmesidir. Ahlâksal iyi'nin objektif ilkesi ise, onun kavramlara dayanarak genel-geçer olmasıdır (Tunalı, 1989: 135).

“Güzel” ve “iyi” kavramlarını bir ve aynı şey olarak görenlerin dışında bazı filozof ve yazarlar da sanatı ahlâkın hizmetine sokmaya çalışmıştır. Bu filozof ve yazarlar sanatın, insan davranışlarında olumlu bir değişiklik yaratmasını istemektedirler. Sanat, insanın ahlâki yönünü desteklemeli, kuvvetlendirmelidir. Bu kişilere göre sanat, bu amaca hizmet etmiyorsa zaman kaybıdır, bir oyundur (Arslan, 2010: 248).

Sanatı, ahlâkın aracısı olarak görenler olduğu gibi ahlâkı, sanatın hizmetçisi olarak görenler de olmuştur. Ortaya bir tez atıldıysa, zamanla bir antitezin de ortaya konulması olağandır. Felsefe dilinde “estetizm” olarak bilinen bu görüşün savunucuları, sanat ve ahlâkın karşı karşıya gelmesi durumunda sanat uğruna ahlâki

değerlerin feda edilebileceğini düşünür. Bunlara göre insanları en çok mutlu edecek, onlara en büyük hazzı verecek şey sanattır (Arslan, 2010: 249).

Modernizmin estetiği bu düşünceyi değerlendirir ve sanatın işlevini “iyi” değerine indirgemez. Sanat bir ahlâk düzenleyicisi değildir. Onun bünyesinde ele alınan eserler, güzeli meydana getirmeye ve bu sayede insan ruhuna güzelliği yerleştirmeyi amaçlar (Ziss, 2009: 165).

“Güzel”in “iyi” ve “gerçek” değerlerinden kurtulması için 17. yüzyılı, doğaya öykünmenin sanatçı sıfatı almaya yetmeyeceğinin belirlenmesi için de 18. yüzyılı beklemek gerekmiştir” (Jimenez, 2008: 26). Demek oluyor ki, güzel ile iyi kavramı (gerçek de aynı şekilde), 17. Yüzyıl’a kadar birlikte düşünülmüş, bazen güzel’e iyi’yi taşıma görevi verilmiş, bazen iyi güzel’in hizmetçisi olarak görülmüş, bazen de bu kavramın birebir aynı şey olduğu iddia edilmiştir.

Fındıkoğlu’na (2009: 34-35) göre, iyilik ve ahlâklılık, iyi ve güzel kavramları arasında ikinci dereceden bir ayrım vardır. Öncelikle ikisinde de heyecan ortak bir özelliktir. Ancak ahlâki yargılar kişiyi belli bir hareketi yapmak zorunda bırakır. Yapılması zorunlu bir davranışı, hareketi telkin eder. Kişi, o davranışı gerçekleştirmediğinde ise bir acı duyar, üzülür. Buna karşın estetik heyecanda tam anlamıyla bir özgürlük söz konusudur. Kişi yaptığı için, yapmadığında yapmadığı için, yani seçtiği veya vazgeçtiği için acı çekmez. Zorlamanın olmadığı bir heyecan, kişiyi neşelendirir. Görüldüğü gibi heyecan iki kavramda da ortak olmasına rağmen, heyecanın niteliği farklıdır.

Estetiğin temel kavramlarından güzel ile benzerlik kurulan, hatta bir ve aynı kavram oldukları savunulan “iyi”, ahlâkî değerlerle doğrudan bağlantılı olan ve davranışlarımızı bu değer yargılarına göre yapmamızı buyuran bir kavramdır. Herhangi bir davranışta bulunan birey, bu ahlâkî değerlere uygun davrandığı takdirde iyi davranmış olur. İyi, aynı zamanda toplumda kabullere göre belirlenen bir değerdir. Bu açıdan yaklaşıldığında iyinin, genel kabullere ve amaca uygunluk olduğu görülecektir. İyi, kıyaslamalı bir akıl yürütme ile asıl ifadesini bulabilen bir değerdir.

Ancak güzel değerinde biz bu özellikleri bulamayız. Çünkü güzele kıyas yoluyla değil, duyu organları aracılığıyla ulaşabiliriz. Onda, iyide olduğu gibi toplumsal kabuller değil, bireysel zevkler söz konusudur. O, kendi amacı dışında herhangi bir şeye hizmet etmeyen ve bağımlı olmayan bir kavramdır (Çetişli, 2011: 23-24).

“Estetik bir yargı, bir ahlâk yargısı veya ahlâki yargı değildir. Bir sanat eserinin değeri de onu seyreden, dinleyen veya okuyan insanın ahlâkını düzeltmesinde veya iyileştirmesinde yatmaz” (Arslan, 2010: 248). Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere Arslan, estetik ile ahlâkın farklı alanlar olduğunu, bu nedenle bu iki alanda dile getirilen yargıların aynı olamayacağını düşünmektedir. Ayrıca bir sanat eseri, onunla bağ kuranın ahlâkını onarma, iyileştirme işlevine de sahip değildir. “Güzel” estetiğin, “iyi” ahlâkın doğrudan bir kavramı olduğu için güzele, iyunin taşıyıcısı olma görevi yüklenemez. O hâlde güzel ve iyi kavramları birbirinden farklı niteliklere sahiptir.

2. 1. 3. 5. Güzel ve Yüce

“Güzel” ile birtakım benzerlikleri olduğu düşünülen ancak bir o kadar da arasında farklılıkların da olduğu söylenen “yüce”, estetiğe ait bir kavram olarak estetikte kendine yer bulmuştur. Bu iki kavram arasındaki ortak nokta, Jimenez’e (2008: 104) göre, “kendi içlerinde hoşla gitmeleri”dir.

Ziss’e (2009: 150-151) göre, estetikle ilgili aslî kategoriler; güzel, yüce, trajik ve komik’tir. Bunların dışında da estetikte başka kategoriler vardır ancak bu dördü diğerlerinden bir adım öndedir. Çünkü bu kategoriler, insanların hayata bakış açısı neticesinde sergiledikleri tavır ve davranışları da en iyi biçimde ifade ederler. Bu iki kavramın (güzel ve yüce) dört ana estetik kategoriden ikisini oluşturması, hem onlar arasında bir ortaklık olduğunu hem de estetik için önem arz ettiklerinin göstergesidir.

Fındıkoğlu (2009: 35-36) için, güzel ve yüce kavramları arasında görünüşte bir benzerlik söz konusudur. Bu benzerlik sebebiyle insanlar çoğu kez bunları birbirine karıştırır. Ancak dikkatlice incelendiğinde yüce kavramında, güzel’de olmayan bazı unsurlar bulunur: büyüklük, sonsuzluk, güç, kuvvet vb. gibi. Bu unsurlar, yüce ve güzel’i birbirinden ayırmada kullanılabilecek ipuçları sayılabilir. Doğaya ya da sanata

ait bir nesne karşısında bunların güzel mi, yüce mi olduğuna karar verirken yüce'de olan kavramlardan hareket edebiliriz. Sanat yapıtı ya da doğa parçasında büyüklük, sonsuzluk, güç, kuvvet gibi ögeler varsa bunun güzel değil, yüce olduğunu anlayabiliriz.

Burke'ye göre yüce, kişide zevk ve acının birleşiminden oluşan şiddetli ruhsal sarsıntılar meydana getirir. Birey yüce karşısında, deprem oluyormuşçasına irkilir, sarsılır. Çünkü yüce'de korkutucu ve ürkütücü bir yan vardır. Oysa güzelde yücedeki gibi tehlike uyandıran bir nokta söz konusu değildir. Güzel, bireyin hoşuna gider ve izleyende rahatlama duygusu yaratır (Akt. Jimenez, 2008: 104).

Güzel ile yüce arasında Burke'ye benzer görüşler ortaya koyan Jimenez (2008: 105), güzelin sakinliği beraberinde getirdiğini; sıkıntı veren, ürkütücü, korkunç şeylerin pekâlâ yüce olarak değerlendirilebileceğini söyler. Bu konuda şunları dile getirir:

Denilebilir ki güzel, sakinliği ve erinci doğurur. Ürkünç, sıkıntı veren bir gösteri hiçbir zaman güzel olarak değerlendirilmez. Buna karşın uçurum, çatlak, karmaşık bir biçimde üst üste yığılı, biçimsiz sarp kayalar, kudurgan bir deniz gibi korkunç bir manzara bile yüce görünebilir. Bu da yücenin nesne içinde değil de onu yargılayanın düşüncesinde olduğunun kanıtıdır. Normalde böylesi doğal bir gösteriyi yüce bulmamam gerekir çünkü doğa kendi içinde nesnedir, tarafsızdır. Bir gösteriyi kendi içinde hak etmediği biçimde yüce bulmakta diretirsem, beni aşan bir yazgıya kendimi bağlı duyumsarım. Bu yazgı duyular üstü bir erekliliğin önsezisidir. Doğa, sezginin sonsuzluğu düşünce'sini işin içince soktuğu olaylarıyla yücedir.

Güzel ve yüce, her ikisi de insanları etkilemekle birlikte yücedeki etki çok daha fazladır. Güzel, ahlâkın bir kavramı olan ve estetikte de yer verilen iyyinin simgesinden başka bir şey değildir. Güzel kavramında zevk ve uyum söz konusuyken, yücede acı ve çirkinlik bulunabilmektedir. Güzel ve yüce mıknaatısın iki zıt kutbu gibidir. İkisi de insanları etkileyen, ikisi de estetiğe ait değerler olmakla birlikte çoğu özellikleri farklıdır (Jimenez, 2008: 110-111).

Yüce ve güzel kavramlarının estetik değer olarak benzerliklerini Kant şu şekilde belirlemiştir: O, iki kavramın da kendiliğinden hoşla gittiğini düşünür. Başka

birilerinin, bir şeylerin desteği ya da zorlamasıyla değil de kendiliğinden insanların hoşuna gider. Ayrıca bu iki estetik değer, belirleyici yargı gücünü değil, düşünücü yargı gücünü koşullandırır. Fakat bunlardan duyulan hoş'luk, hoş kavramındaki gibi duyulara dayanmaz. Hoş kavramından farklı birer hoşlanma olmakla birlikte ikisi de estetik türden bir hoşlanmadır (Tunalı, 1989: 227).

Kant'a göre iki çeşit yüce vardır. Bunlar: Matematik ve dinamik yücedir. Matematik yüceyi kavranamayan bir büyüklük olarak belirlediğini düşünen Kant, dinamik yüceyi ise tüm ölçüleri aşan bir büyüklük olarak tasavvur eder. Mesela uçsuz bucaksız bir çöl matematik yüceyken, önüne kattığı her şeyi sürükleyen bir kasırga dinamik yücedir. İkisinde de insanı korkutan ortak bir özellik vardır. Ancak kendi hayatımızı tehlikeye düşürmeyen bir korkunçluktur bu. Matematik ve dinamik yücede bir sonsuzluk durumu söz konusudur. Bu yüzden bizler, sınırlı duyu organlarımızla bu sonsuzluğu algılayamayız. Neticede çeşidi ne olursa olsun yüce onu izleyende, kavramaya çalışanda bir eksiklik, eziklik, acizlik ve acı duyguları uyandırır (Tunalı, 1989: 228).

Çağımızın ileri gelen estetikçilerinden N. Hartmann, yüce kavramın Kant'tan farklı bir bakış açısı ile açıklamaya çalışır. Hartmann, yücenin türlü tabiat olaylarında bulunabildiğini ve süje'nin bu tabiat olaylarına bakış açısına göre onların estetik değer kazanabileceğini ya da kazanamayacağını söyler. Kişinin doğadaki bir nesneye yaklaşımına göre, onun tavrı yüce olabilir ama bu yücenin estetikî mi, ahlâkî mi olacağını o kişinin tavrı belirler (Tunalı, 1989: 229-230).

N.Hartmann, Kant'ın yüce konusundaki düşüncesini iki yönden eksik bulur. Birincisi yüce'nin güzel'de olduğundan daha çok süje'ye sokulmuş olmasıdır. Ruh üzerine yaptığı etki bu anlayışta ağır basar, obje'nin yapısı ile olan ilgi ele alınmaz. İkincisi, sonsuzluğa pek dayanılmış olması. O hâlde yüce, tamamen süje'ye dayandırılmamalı ve sonsuzluk ekseninde açıklanmamalıdır. Yüce kavramını açıklamaya çalışıldığında onun, nesneyle de ilgili olduğu unutulmamalıdır (Tunalı, 1989: 230).

Kant'ın yüce kavramı noktasında düşündüklerine iki yönden eleştiri getiren N. Hartmann, yüce'nin özel biçimlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Büyük ve büyük görünen. Her ikisi de ölçülebilir bir niceliğe dayanılmadan, 'tarz bakımından büyük'. Kimi büyük yapıların gerçekte büyük olmamalarına karşın, büyük etkisi yapmaları.
- Ciddi, üstün, şaşıklı, derin ya da derin etkisi yapma.
- Kendi içine kapalı, yetkin olma, esrarlı, suskun ve hareketsiz olma.
- Üstün olma (bir kuvvete ve bir güce). Doğada güçlü ve egemen olma, insan yaşamında ahlâkça üstün, âlicenaplık.
- Kudretli ve korkunç olma. Sanatta anıtsallık.
- Kavrayıcı ve sarsıcı olma. Sanatta anıtsallık.
- Tragik. Yalnız Tragedyada değil, tüm sanatlarda, edebiyatta, müzikte ve real yaşamda (Tunalı, 1989: 230).

Beğeni üzerine mutlakçı bir görüşe sahip olan Kant', güzel ve yüce'nin birbirinden farklı kavramlar olduğunu düşünmektedir. Ona göre güzel; belli bir forma, şekle sahiptir ve duyu organları ile algılanabilir. Yani güzeli doğada hazır olarak veya sanatçıların meydana getirdiği eserlerle kavrayabiliriz. Fakat insan yüce ile karşı karşıya gelince ürperir, titrer; güzel'le karşılaşmasındaki tepkilerden farklı tepkiler verir. Ayrıca yücenin belli formu yoktur, bu nedenle kavranabilirliği de yoktur (Turgut, 1990: 51).

2. 1. 3. 6. Güzel ve Hoş

Güzeli ifade ederken en çok kullanılan kavramların başında "hoş" kavramı gelmektedir. Bu iki kavram yakın gibi görünse de ikisinin arasında bazı farklılıklar vardır. Hoş, insanın ihtiyaçları söz konusu olunca ortaya çıkan ve bu ihtiyaç giderildikten sonra ortadan kalkan bir kavramdır. Hoş olarak nitelendirilen şeyler, insana zevk verir ve istek uyandırır. Hoş olanlara, bize hoşluk verenlere doyulur. Ancak güzel değerinde durum farklıdır. Güzel olduğunu düşündüğümüz nesneler, hoş'ta olduğu gibi etkisi kısa süreli değildir. Güzel ortadan katlığında bile etkisi devam eder. Hoşa doyulurken, güzele doyulamaz. Hoş, anlıktır, sürekli değildir; güzelin kalıcılığı vardır, sürekli (Çetişli, 2011: 21).

Kant, hoş'ta kişiselliğin, duyuların ön plâna çıktığını, güzel'de ise kişiden kişiye değişen bir durum değil de hemen herkeste aynı olan eğilimlerin, davranışların, tepkilerin öne geçtiğini savunuyor. İnsanlar doğaya ya da sanata ait bir nesne hakkında

hoş’la ilgili farklı estetik yargılar ortaya koyabilirken güzel’le ilgili aynı ya da benzer tepkileri verirler. Bu durumda Kant, hoş ile güzel’i ayrı birer kavram olarak ele almakta, hoş ile ilgili konularda ortak yargılara varılamayacağını, güzelde ise birbirine yakın ya da birebir aynı tepkilerin verilebileceğini düşünmektedir (Croce, 983: 74).

Güzelliği “duyu ve aklın bir uyumu” olarak düşünen Friedrich Schiller, bazı konularda Kant gibi düşünür. Schiller de Kant gibi, güzel kavramını güzel’e yakın olan diğer estetik kavramlardan ayırır. Öncelikle onun, güzel’e yakın olarak düşündüğü kavramlar “hoş, iyi ve yüce”dir. Bunların güzelden ayrımını şu şekilde yapar: Hoşun biçimi yoktur ve ayrıca o, sanata layık değildir. Hoş, duyular aracılığıyla algılanabilir. İyi ise, sanatın bir amacı olamaz; çünkü sanatın asıl amacı hazzdır. Ayrıca iyi, bir duyu aracı olamaz, yani duyu organlarıyla algılanamaz. İyi, sadece akla uygun olması sebebiyle insanın hoşuna gider; güzel, akla benzerlikleri nedeniyle hoşla gider; hoş ise yalnızca maddeden ibarettir. İyi, insan zihninin bir ürünüdür; güzel, insanların seyretmesi için var edilmiştir; hoş ise maddeden ibaret olduğu için duyu organları vasıtasıyla duyulur (Tunalı, 1989: 148).

“Hoş” ve “beğeni” kavramları arasındaki farkı Kant’tan hareketle açıklayan Tunalı (2010: 31), herkesin farklı şeylerden hoşlanabileceğini bu yüzden bu alanda tartışmanın doğru olmayacağını ama “güzel”de bir genellik söz konusu olduğu için güzel hakkında, beğeni yargısı üzerinde rahatlıkla tartışılabileceğini şu şekilde dile getirir:

Kant’a göre, bu şey güzeldir dediğimizde, o şeyden duyduğum hazzın nedeninin herkesten bulunması lazım geldiğini düşünürüm. Çünkü böyle bir yargı, benim özel kişisel durum ve eğilimlerimle ilgili değildir. Ben güzel bir objeden haz duyarım, aynı zamanda o güzel objeden herkesin aynı hazzı almasını beklerim, çünkü duyduğum haz, yalnız benim aldığım bir haz, yalnız benim özel bir hoşlanmam değildir. Şu hâlde, seyrettiğim bir tabloya, okuduğum bir şiire güzel diyorsam, onlardan haz duyuyor, zevk alıyorsam, herkesin onları güzel bulmasını, onlardan aynı hazzı duymasını beklerim. Buradan çıkan zorunlu sonuç şudur ki, beğeni yargısı, estetik yargı üzerinde pekâlâ tartışabiliriz. Çünkü beğeni yargısının bir genelliği vardır, beğeni yargısının dayandığı bir prensip vardır.

Kant’ın estetik dışı olarak nitelendirdiği “hoş” kavramını, N.Hartmann “yüce” ile birleştirip “güzel” adı altında tek bir estetik grup olarak birleştirmektedir. Bu açıdan

bakıldığında N. Hartmann'ın, “yüce” ve “hoş” gibi iki ayrı estetik kategoriye yok saymakta, bunların güzel'i oluşturan birer yardımcı öge olarak düşündüğü algısı oluşabilmektedir. Fakat o, güzeli meydana getiren bu iki değeri de birbirinden farklı görmektedir. Şöyle ki: Hoş kavramında esas olan real yapıdır, bir nesnenin görünen kısmıdır. Yani somut olan, algılanabilen güzel, bir anlamda “hoş” demektir. “Yüce” kavramında ise irreal yapı, görünmeyen kısım, arka-yapı baskındır. Bir nesnenin görüntüdeki kısmı değil de anlam kısmı söz konusu ise orada yüce'den bahsedilebilir. O hâlde arka-yapının, mananın etkin olduğu güzel, aynı zamanda “yüce”dir. N.Hartmann, bu düşünceleriyle hem hoş ve yüce estetiğin iki önemli kavramına açıklama getirmekte hem de estetiğin mihenk taşı sayılan güzel'de, hoş'a giden ve insanı derinden etkileyen niteliklerin bulunduğunu, bulunması gerektiğini işaret etmektedir (Tunalı, 2010: 24).

“Hoş” bize zevk veren bir şeydir ve belli bir çıkara dayanır. “Güzel” ise hiçbir çıkar ilişkisine dayanmaz. Ereği kendi içindedir, bir yerlere, bir şeylere bağımlı değildir. Bir beklenti içine girildiğinde, bir şeyden çıkar amacı güdüldüğünde orada güzel'den söz edilmez. Bu durumda onun adı zevk veren hoş ya da değer verilen iyi olmuş olur (Jimenez, 2008: 98).

Yukarıda estetiğin asıl kavramı olan “güzel” ve onunla bağlantılı olan “çirkin, iyi, doğru, hoş” gibi kavramlara yer verildi. Bunlar doğrudan ya da dolaylı yoldan estetiği ilgilendirir ve estetik kavram kategorisinde sayılırlar. Şimdi ise güzelin çeşitlerine, onun nerelerde bulunabileceğine değineceğiz.

2. 1. 4. Doğada ve Sanatta Güzel Kavramı

Estetikte, güzellik değerinden söz açılınca onu, doğada ve sanatta aramak bir alışkanlık hâlini almıştır. Yani güzel ya doğada hazır olarak vardır ya da sanatçılar tarafından yaratılır. Güzellik söz konusu olduğunda insanlar onu, üçüncü bir yerde arama gereği duymamışlardır. Ancak güzelin genellikle bu iki kategoriye ayrılarak ele alınması, ondan bir şey eksilmemiştir. Hatta iki farklı alanda güzelliğin kabul edilmesi onu çeşitlendirmiş ve kapsamını genişletmiştir.

Güzel, doğada ve sanatta olmak üzere Platon ve Aristoteles'ten beri birbirinden ayrı olarak ele alınmıştır. İnsanlar bazen doğa güzelliğini sanattaki güzellik için bir model olarak kabul etmiş, bazen de güzelliğin sadece sanat yapıtlarında olabileceğini düşünmüştür. B. Croce ise güzelliğin doğada ve sanatta olabileceğini ifade etmekle birlikte bu iki güzelliği fizik güzel adı toplamıştır. Güzelin bu şekilde bir çatı altında toplanması onu incelemeyi ve anlamayı kolaylaştırma yolunda önemli bir atılım olmuştur. Ayrıca B.Croce, bu fizik güzeli, sanatçının iç dünyasında meydana gelen asıl güzellikten ayrı tutmuştur (Croce, 1983: 52-53).

Derin anlamlardan meydana gelen güzeli biz sanatçıların oluşturduğu sanat yapıtlarında bulabiliriz. Güzellik tam anlamıyla sanatta ortaya çıkar ve kendini en iyi sanatta ifade edebilir. Bunun dışındaki güzel ise doğal güzeli karşılar. Doğal güzelde, sanattaki güzeldeki yoğunluk, çok anlamlılık yoktur. Estetik bilimi de güzelle ilgilendiği için estetikle uğraşanlar, sanat yapıtları ve doğada güzeli diğer insanlardan daha bilinçli bir şekilde arar ve bulmaya çalışırlar (Timuçin, 2008: 15).

Güzelliğin algılanabilmesi için doğada ya da sanatta birtakım nesnelere ihtiyaç vardır. Güzelliğin bu şekilde doğada ve sanatta aranması, bizi doğal güzel ve yapma güzel gibi iki farklı güzele götürür (Townsend, 2002: 44).

Timuçin'in (2008: 14) düşünce anlayışına göre, bir sanatçı, doğaya birebir bağımlı kalıyorsa, doğadakini olduğu gibi yapıtına aktarma amacı taşıyorsa, o sanatçının yaratma, özgün bir şeyler meydana getirme gibi bir amacı yoktur. Onun tek amacı, doğadaki güzelliği tespit etmek ve sanatına dâhil etmektir. Bu sıradan bir sanatçının izlediği yoldur. Oysa gerçek sanatçı, öykünmez, yeni bir ürün ortaya çıkarmaya çalışır. Onun yapıtında da doğaya benzeyen birtakım unsurlar bulunuyor gibi gözükse de onun yapıtında farklı olan, orijinal olan bir özellik mutlaka vardır. Bulmak ve bulduğunu eserine aktarmak gerçek sanatçının özelliği değildir, bu özellik ise sıradan bir sanatçıya aittir. Gerçek sanatçı, hazır olanı bulma ve ona öykünme gayretinde olan değil; yaratan, yaratma çabası taşıyan kişidir. Gerçek sanatçının oluşturduğu yapıt, doğaya öykünmeyen, kendine has özellikleri olan, orijinal bir birleşimdir. Timuçin'in bu ve buna benzer düşünceleri, yansıtma kuramına da karşıt

bir tutum uyandırmaktadır. Çünkü bu kuramda, sanatçı doğayı olduğu gibi ya da ona en yakın şekliyle kopyalıyordu, eserine kendinden bir şeyler katması söz konusu değildi. Ayrıca sanat da insanı kandıran, kopanın kopyası bir uğraşı alanıydı.

Doğal nesneye değil de sanat eserinin dünyasına girmek isteyen kişi, onda, aradığı güzeli hazır bir şekilde bulabilir. Yani yapıta “alıcı gözüyle yaklaşan kişi”, güzeli meydana getirmek için fazladan bir çaba harcamayacaktır. Çünkü sanatçı zaten yapıtında güzeli oluşturmuştur. Ancak bu, sanat eserine yaklaşan kişinin hiçbir çaba sarf etmeyeceği anlamına da gelmez. Yapıtta güzel hazır bulunsa da güzeli fark edebilmek, sanat eserini özümseyebilmek için izleyicinin zihinsel olarak bir emek vermesi gerekir. Sanatçının, eserinde güzeli yaratması, bunu izleyenin/ dinleyenin beğenisine sunması, onu anlamaya çalışan kişinin hiçbir gayret göstermeyeceği şeklinde anlaşılmamalıdır. Ortada duygu ve düşünce, biçim ve içerik yönüyle bir güzel vardır ve bunun anlaşılabilmesi de yoğun bir düşünme sürecini gerektirmektedir (Timuçin, 2008: 23).

Timuçin’e (2008: 43) göre, sanatçı, yapıtını tamamlar ve izleyicinin beğenisine sunar. Fakat yapıt bu hâliyle sonlanmış değildir. Yapıt, kendini değerlendirenle her buluşmasında, izleyicide bir eksiklik hissi meydana getirecektir. Oadaki eksiklik tamamlanmaya çalışıldığında hâlâ başka eksiklerin olduğu görülecektir. O, tüm dünyayı içine alacak kadar geniş olmasa da bize dünyayı tanıttacak kadar geniştir. Yani yapıtta hayatın her ânını kapsayan olay ve olguları bulamasak da onun aracılığıyla dünyayı tanıma olanağımız artmaktadır. Bu ve benzeri özelliklere sahip olan yapıtta, okuyan/ dinleyen birtakım noksanların olduğunu düşünecek ve tamamlamaya çalıştıkça başka başka noksanların olduğunu farkına varacaktır.

Sanat yapıtındaki düşünceler, onu okuyana, dinleyene, değerlendirene doğrudan sunulmaz. Bu düşünceler, hedef kitleye çeşitli imgelerle ulaşır. Sanatçının meydana getirdiği yapıtta nesnel ve öznel nitelikler bir arada bulunur, zaten yapıtı da bu özellikler toplamı oluşturur. Ayrıca bir yapıt, her ne kadar sanatçıya ait olsa da içinde bulunduğu kültürden, zaman diliminden aynı düşünülemez. Yani bir yapıttaki düşüncelerin sahibi, sanatçıdır ama tamamının değil. Bu yapıtı meydana getiren, onu

oluşturmaya ortam hazırlayan sosyo-kültürel değerler göz ardı edilmemelidir (Timuçin, 2008: 44).

Bir sanat yapıtını var eden unsur, onun iyi ya da kötü olmasından kaynaklanmaz. Bunun dışında böyle bir üründen birçok kimsenin haberi bile olmayabilir. Ancak bu ürünün sanatsal anlamda bir ürün olabilmesi için, sanat dünyasında söz sahibi kişiler “Evet, bu ürün çeşitli özelliklerinden dolayı bir sanat yapıtıdır.” şeklinde onay vermelidir. Böylece çeşitli uzmanlarca, sanat yapıtı oluşuna karar verilen bu ürün, artık sanat dünyasında kendine yer bulur; sıradan bir yapıt olmaktan da kurtulur. Ayrıca herhangi bir ürüne, sanat yapıtı diyebilmek için daha önceden meydana getirilmiş sanat yapıtlarına gereksinim duyulur. Sanat dünyasındaki söz sahibi kişiler, bir ürünün hiçbir kritere bağlı kalmadan sanat yapıtı olduğu kararını verirlerse sonradan çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalabilirler (Towsend, 2002: 82),

Bir nesnenin, estetik bir nesne ya da sanat yapıtı olması arasında ayrım yapılabilir. Söz konusu nesnenin, sanat yapısı olup olmadığı durumu karmaşıktır. Ancak estetik bir nesne olabilmesi için o nesne, sanat dünyasında birileri tarafından sanat camiasına duyurulmalıdır. Yani o nesne, sanat alanında sözü kabul görenler tarafından çeşitli şekillerde okuyucuya/ dinleyiciye / değerlendirciye tanıtılır. Tanıtımı yapılan bu nesne, artık iyi ya da bir estetik nesne hâline gelmiştir. Çok okunup okunmayacağını/ dinlenip dinlenmeyeceğini zaman gösterecektir. Bundan sonra o, kendi türündeki nesnelerle kıyaslanacak ve kendi özelliklerinin bu nesnelerle ne derece örtüştüğüne bakılacaktır. Şayet bütün şartları yeterli derecede yerine getirirse, gerçek anlamda bir sanat ürünü, estetik bir nesne olma hakkını kazanacaktır (Townsend, 2002: 83-84).

Sanattaki güzeli güzel yapan asıl unsur, yine sanatın kendi öz benliğinde bulunur. Sanat alanında bir güzel, sadece yaşamdaki bir güzelliği yansıttığı için güzel kabul edilmez. Yaşamdaki gerçeklik, estetik bir özümseme ile birlikte sanatta nitelikli bir biçim şekline dönüşür (Ziss, 2009: 168).

Ziss'e (2009: 168) göre, "Sanat güzeldir, ama salt yaşamdaki güzelliği gösterdiği için değil." Sanattaki güzelliği oluşturan asıl unsur, yaşamdaki gerçek olaylar, güzellikler, hoş giden öğeler değildir. Çünkü yaşadığımız evrende güzellikler kadar çirkinlikler de var. Ancak bu çirkinlikler, sanata yansıdığı anda güzelleşmektedir. Bunu sağlayan özellik ise, sanatın, çirkinliği sanatsal bir yoldan dile getirmesidir. O hâlde, sanatta hem yaratıcı hem de yansıtıcı bir yön bulunmaktadır. Yapay güzelde, sanatsal nesnede de aynı özellikleri bulmak mümkündür.

Sanatın, doğal güzelliği yansıtması sanatı da güzelleştirmektedir. Yani sanatsal güzelin, sadece yaşamdaki güzelliği yansıttığı için güzel olmadığını düşünenlerin var olması gibi, hayattaki güzelliklerin birebir yansıtılması yoluyla sanatta da güzele ulaşılabilceğini düşünenler de vardır (Ziss, 2009: 169).

"Yalnız her şeyden önce şuurumuzdan bağımsız, estetik faaliyetlerimizden ayrı bir tabiat güzelliğinin varlığı kabul edilemez. Tabiat, sanatkâr bakışlar altında araştırılıp incelendiği zaman "güzel" vasfına hak kazanır. " (Fındıkoğlu, 2009: 38). Bu demektir ki, doğadaki güzeli belirleyen asıl unsur, insanların ona estetik bir bakış açısıyla yaklaşmasıdır. Ona estetik bir değer yükleyen, onu güzelleştiren, onu güzel kabul edenler, insanlardır. Aslında doğa, kendiliğinden güzel ya da çirkin değildir.

B. Croce, güzeli, doğa güzelliği ve sanat güzelliği şeklinde ikiye ayırmıştır. Bu iki güzelliği de fizik güzel altında toplamıştır. Doğadaki ve sanattaki güzelliği, duyu organlarınca algılanabildiği için fizik güzel başlığı altında toplayan B. Croce, bu iki güzellik çeşidini, sanatçının ruhunda oluşan soyut güzellikten, duyu organları tarafından algılanamayan güzellikten farklı olarak görmektedir. Bu yüzden sanatçının ruh dünyasında oluşan güzelliği, fizik güzele dâhil etmemiştir (Tunalı, 1989: 182).

2. 1. 4. 1. Fizik Güzel

Yaşadığımız dünyada insanlar bir doğa manzarasına, bir çiçeğe, bir kuşa, bir bebeğe estetik anlamlar yükleyebilir. Doğaya ait olan bu unsurları, güzel ve çirkin gibi estetik değerlerle nitelendirebilir. Ancak insanlar, sadece bu şekilde hazır olarak verilmiş ürünlerle yetinmez. İnsanlar akıl yetisi sayesinde kendisi de ürünler yaratır.

Bu yüzden güzellik, yalnızca doğada aranmaz; doğa ile birlikte insanların oluşturduğu yapıtlarda da bulunur. İnsanlar doğa ürünleri karşısında nasıl estetikî bir heyecan duyuyorsa, aynı şekilde sanat yapıtları karşısında da benzer heyecanlar hisseder. Doğal nesneleri, güzel ve çirkin şeklinde değerlendiği gibi yapay nesneleri de buna benzer şekilde değerlendirir (Tunalı, 1989: 182).

2. 1. 4. 1. 1. Doğal Güzel

Fizik güzelin çeşitlerinden doğal güzel ile ilgili olarak Tunalı (1989: 182) şunları dile getirmektedir:

Doğal güzellik alanı, doğa alanı ile örtüşen bir kavramı dile getirir. Nasıl doğa kavramı içine, canlı ve cansız bütün doğal varlıklar giriyorsa, aynı şekilde doğal güzel kavramı içine de bir yandan cansız doğanın güzelliği, hayvanların güzelliği ve insanların güzelliği de girer. Doğal güzellik, görüldüğü gibi, çok geniş ve heterojen bir varlık alanını içine almaktadır. Ama bu heterojen varlık alanlarının güzelliği, fizik güzelin bir parçasını teşkil eden doğa güzelliğini genel kavramı altında toplanır.

O hâlde doğal güzelin varlığı kabul edilince, onun kapsamına doğadaki canlı ve cansız varlıkları, bu bağlamda da canlı ve cansız güzeller dâhil edilmiş olur.

B. Croce'ye (1983: 53) göre, güzel, doğada ve sanatta olmak üzere ikiye ayrılır ama doğadaki güzelliği tespit çok zordur. Doğadaki bir nesneye zevk verici, pratik bir açıdan yaklaşılırsa bu yaklaşım biçimi, estetik anlamda bir güzellikten söz edilemez. Gözünün yeşilliğinde dinlendiği ve tatlı bir güneş ışınının vücudu okşadığı bir manzaraya güzel diyen bir kimse, bu ifadesi ile estetik bir olayı, durumu ifade etmiş sayılmaz. Bazen bundan farklı olarak doğaya salt bir estetikî bakış açısıyla yaklaşırız. İşte ilkinde estetik bir güzelden söz edilemezken, ikinci yaklaşım şekli doğrudan doğaya estetik bir güzel gözüyle bakmak ve onu o şekilde algılamaktır. Fakat sıklığı ne kadar olursa olsun, yaklaşma biçimimiz salt bir estetik anlamda olduğu sürece doğada estetik güzele ulaşabilmekteyiz.

İmpressionistler hem doğada ve sanatta iki güzellik olduğunu kabul ederler hem de sanattaki güzelliği doğal güzelden üstün tutarlar. Onlar için, doğada bulunan güzelliklerin hiçbir anlamı yoktur. Onlara göre sanatçının kendi yeteneği ve

yaratıcılığıyla ortaya koyduğu sanat yapıtı ve bundaki güzellik, doğada hazır bir şekilde bulunan güzellikten daha kıymetlidir (Tunalı, 1989: 179).

Timuçin'e (2008: 126) göre, güzellik söz konusu olunca onu, ilk önce doğada hazır olarak buluruz. Doğada bir sanattan, süjenin meydana getirdiği sanat yapıtından bahsedilemez. Ancak doğada güzel vardır, sanattaki güzellikten farklı olmakla birlikte doğada güzel kendiliğinden vardır. Güzellik deneyimiyle insanlar, ilk olarak doğada karşılaşır.

Doğada aslında değer olarak yalnızca “güzel” yoktur. Ona ilaveten, “çirkin, yüce, zarif, hoş, kaba, faydalı, doğru, iyi” gibi değer çeşitleri de vardır. Bu değerler de tıpkı güzel gibi doğada bulunmaktadır. Ancak bizim gerek güzel değerinin gerekse diğerlerinin fark edilmesi, estetik bir bakışa sahip olunca mümkündür. Ayrıca doğada güzel olmakla birlikte, sanat yapıtı yoktur. Çünkü o, insan ürünüdür, sanatçının çabası sonucu meydana gelir. Sanatçının meydana getirdiği sanat eseri, özgündür, biriciktir, orijinaldir. Oysa doğada özgünlük değil, benzerlikler söz konusudur (Timuçin, 2008: 135).

Doğada güzelin varlığından şüphelenilmez. Sanat konusunda ilgisi ve bilgisi bulunmayanlar bile doğadaki güzelle, güzelliklerle ilişki içindedirler. Gürül gürül akan bir akarsuyun sesinden ve görüntüsünden pek çok insan etkilenir, heyecanlanır. Bu manzara birçok insanın hoşuna gider. Çünkü bu görüntü güzel diyebileceğimiz unsur/unsurlar barındırmaktadır. Ancak bu ve buna benzer durumlara “güzel” değerini veren insandır. Doğadaki herhangi bir nesne ve doğal güzel, sadece insanlar için bir anlam ifade eder. Doğada hazır bir şekilde güzellikler bulunsa ama hiçbir insan yaşamasa bu doğal güzelliğin hiçbir anlamı yoktur (Timuçin, 2008: 130).

Yansıtma teorisi, sanatçının yaratıcılığını yok saymakta ve onu pasif bir duruma indirgemektedir. Bu durumda nitelikli sanatçı, yeni ve özgün sanat eserleri meydana getirenler değil de doğayı olduğu gibi eserlerine aktarabilen kişilerdir. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi filozofların felsefelerinde ilk kez karşılaşılan

yansıtma teorisi, ayrıca güzelliğin iki çeşidinden doğal güzeli de sanatsal güzelden üstün tutmaktadır (Tunalı, 1989: 176).

Doğada hem güzel hem de çirkin değerleri kendiliğinden bulunur. Bunu ele alan, sanat yapıtı hâline getirmek isteyen sanatçı, yeteneği ve bilgisi ölçüsünde doğada çirkin olanı güzelleştirebilir ya da güzel olanı çirkinleştirebilir. Bu durumda doğada da, sanatta da güzel vardır. Ancak bunlar birebir aynı şey değildir. Doğal güzeli, sanatsal güzelin kaynağı olan yansıtma kuramının aksine, idealist teori gerek doğada gerekse sanatta ayrı güzelliğin/güzelliklerin bulunabileceğini savunuyor (Tunalı, 1989: 178-179).

İdealist teorinin doğal ve sanatsal güzelle ilgili benimsediği düşüncelere benzer düşüncelere sahip olan B. Croce, yansıtma teorisine karşıt bir fikre sahiptir. Ona göre, doğadaki güzel sanatçı için birebir model olamaz. O, olsa olsa ilham kaynağı olabilir. Bazı sanatçılar başka bir doğa parçasından esinlenirken, bazı sanatçılar da başka bir doğa parçasından esinlenmektedir. B. Croce sanatçıların olduğu gibi doğadaki güzeli, eserlerine aktardığını düşünmemekte, doğa unsurlarından ilham aldıklarını ifade etmektedir (Tunalı, 1989: 185).

Doğal güzel ve sanatsal güzel konusunda düşüncelere ileri süren önemli bir düşünür de Hegel'dir. Bu iki güzellik türü karşısında iki tavır ortaya koymaktadır. Aldığı ilk tavır şu şekildedir: O, güzellik denilince sadece sanatta güzeli, yapay güzeli, sanatsal güzeli anlamaktadır. Doğal güzelliğin, güzellik kavramına dâhil edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Onun bu düşüncesi aslında "tin" kavramından kaynaklanmaktadır. Çünkü ona göre, sanatsal güzellik, tinden doğar ve tin ürünleri de doğaya ait unsurlardan üstündür. Tin ürünleri doğadan üstün olunca, tinden meydana gelen sanat güzelliği de doğal güzelden üstün olmaktadır. Güzel konusuyla ilgili olarak Hegel'in ikinci tavrı ise ilk tavrına karşıt gibidir. Çünkü aldığı bu tavrıda, hareket noktası doğadır. Doğal ve sanatsal güzellik hakkında ilk söylediklerinin aksine bu kez doğada da güzelliğin var olduğunu savunmaktadır. Bu kez o, doğaya ait güzeli inkâr etmek yerine onu temellendirmeye çalışır. Hegel, doğadaki güzelin varlığını kabul etmekle birlikte, onu sanatsal güzelden şu yönden farklı görmektedir: İki güzel çeşidi

de tîne dayanır ama doğaya ait güzellikler objektiv tîne dayanırken, sanat güzellikleri mutlak tîn dayanır. Onun, güzelliğin çeşitleri hakkındaki düşüncelerini özetleyecek olursak; Hegel iki farklı güzelin varlığını kabul etmektedir ve onların ayrılan yönlerini “tîn” kavramından hareketle açıklamaya çalışmaktadır (Tunalı, 1989: 180-181).

B. Croce ise Hegel gibi düşünmemektedir. Ona göre doğa, kendi hâliyle tîne zıt olan bir varlıktır. Tîn aktiviteyi, özgürlüğü temsil ederken tîne karşıt olan doğa durağanlığı, eylemsizliği, maddeyi temsil eder. Croce, tîne karşıt olmasına rağmen, doğadaki güzeli kabul etmemizin, onu güzel bulmamızın sebebi; doğal güzelin iyice incelenmemiş, analiz edilmemiş ve doğaya ait bir veri olarak ele alınmamasındandır (Tunalı, 1989: 183).

2. 1. 4. 1. 2. Yapma Güzel, Sanat Yapıtının Güzelliği

Güzellik kavramı söz konusu olunca, bizler onu ilk olarak doğada buluruz. Ancak güzellik sadece doğanın bize sunduğu, sadece doğaya has bir değer değildir. Güzelliği insanlar, yani sanatçılar da kendi yeteneğini, yaratıcılığını, tecrübesini katarak sanat yapıtları oluştururlar. İşte estetiğin temel kavramı kabul edilen güzel değeriyle, sanat yapıtlarında da karşılaşırız. İnsanların yalnızca doğadaki güzelle yetinmemeleri, onun dışında kendilerinin güzeli yaratmaya yönelmeleri, bireylerin güzeli sevmeleri ve ona değer vermelerinden kaynaklanıyor, olsa gerek.

Ortak bir değer olarak “güzel” hem doğada hem de sanatta vardır. Ancak bu güzel değeri, bir ve aynı şey olarak kabul edilmemelidir. Doğal ve yapay güzelin özellikleri birbirinden farklıdır. Fakat şu bir gerçektir ki güzel, ister doğada isterse sanatta olsun “insanla birlikte” vardır. Güzel değeri, doğada olmakla birlikte insandan eksik bir güzelin herhangi bir önemi yoktur. Sanata dâhil olan güzeli ise zaten sanatçılar meydana getirir, izleyiciler ise estetik bir bakış açısıyla onu değerlendirir. İkisinin ayrılan yönleri olmakla birlikte ikisi de insana zevk verir, estetik süjenin hoşuna gider (Timuçin, 2008: 126).

Yapma güzel, yani sanat yapıtlarının güzelliği, B. Croce’ye göre, fizik güzel’in bir yarısını oluşturur. Onun diğer yarısını da doğal güzel oluşturur. Ancak bu iki güzel

alanı birbiriyle bir ve aynı görülemez. Bunun nedeni ise yapma güzel, insanlar tarafından meydana getirilir ve doğal nesnelere göre daha çoktur. Sanat güzelliği, her ne kadar maddeye de dayansa, tinsel bir aktivitedir. Bu yüzden sanat güzelliği, yapay güzellik, doğal güzellikten daha üstündür. Çünkü sanat yapıtlarının güzelliği, ifadedir, tinsel bir etkinliktir, insanlar tarafından oluşturulan bir yaratıdır (Tunalı, 1989: 188).

“Estetik nesne, en kaba tanımıyla, bizim güzel bulduğumuz, güzel diye belirlediğimiz şeydir. En yetkin estetik nesne olan sanat yapıtıysa güzeli tüm boyutlarıyla gerçekleştirdiğimiz ikinci bir doğadır.” (Timuçin,2008:161). Bu demektir ki, en kusursuz estetik nesne, sanat yapıtıdır. Sanat yapıtında oluşturulan güzel ise, doğadaki güzelden daha üst düzeydedir. En yetkin estetik nesnenin sanat yapıtı olduğunu kabul etmek, bir bakıma, sanat yapıtındaki güzel değerinin de en yetkin güzel olduğunu onaylama anlamına gelmektedir.

Timuçin’e (2008:155) göre, “Estetik nesnenin belirlenmesi bir seçme edimidir.” Her sanatçı kendine göre güzel bulduğu unsurları sanat eserinde kullanır. Sanatçının, eserini oluşturma süreci türlü güzellikler arasından bazılarını eleyip, bazılarını seçerek gerçekleşir. Sanatçının, kendi sanat yapıtında oluşturduğu ve bizlerin onu hazır olarak bulduğumuz güzel, seçme eylemiyle oluşturulmuş bir güzeldir.

Doğada hazır bir şekilde bulunan, dönüşüme, değişime pek imkân vermeyen “güzel”; sanat alanında karşımıza sanatçı tarafından kurgulanmış, izleyicinin beğenisine sunuluncaya kadar bir şeyler eklenen veya çıkarılan bir özellik olarak çıkmaktadır. Doğada güzeldeki değişim –şayet varsa- pek fark edilemese de, bir sanat yapıtında güzelin başlangıç, gelişim, olgunlaşma, dönüşme süreçleri sanatçı vasıtasıyla öğrenilebilir. O hâlde, estetik nesne ve bu nesnedeki güzellik, bir anlamda kurgudur, hâyâl gücüyle desteklenir ve değişime izin verir (Timuçin, 2008: 165).

2. 1. 5. Estetik Öğeler

2. 1. 5. 1. Estetik Süje

“Estetik süje, bir estetik obje’yi algılayan, onu kavrayan ve ondan estetik olarak hoşlanan, ondan estetik haz duyan bilinçli varlığı, “ben” anlamına gelir.” (Tunalı, 1989: 23). Süje, özne demek olduğuna göre, “estetik süje” de doğal ya da yapay herhangi bir estetik objeye estetik açıdan, yani bir çıkar amacı taşımadan yaklaşan akıl sahibi insan demektir. İnsan dışındaki diğer canlılar bir sanat yapıtı meydana getirmek, meydana getirilmiş sanat yapıtı hakkında değerlendirmelerde bulunmak, bir sanat yapıtından estetik haz almak gibi özelliklere sahip değildir. İnsan, akıl yetisi sayesinde estetik biliminin konu edildiği alanlarda söz sahibi olabilmektedir.

Bir yerde estetik olaydan söz açılacaksa muhakkak, estetik nesne-estetik özne ikilisine de değinilmelidir. Her estetik olay sadece bu iki ögeye dayanmamakla birlikte, süje-özne ikilisi estetik olayın olmazsa olmazlarıdır (Tunalı, 2010: 11).

Arslan’a (2010: 237) göre, güzellik değerini algılayan, bu değere hoş bir heyecan denilen tepkiyi gösteren varlığa felsefi dilde “estetik özne” denir. O hâlde, güzellik değerini özümsemeye, hazmetmeye, sindirmeye çalışan varlık, yani insan, “estetik süje” demek oluyor.

Tunalı’ya (1983: 15) göre, estetik gerçeklik üzerine yoğunlaşıldığında, bu gerçekliği meydana getiren yapıcı-elemanların varlığıyla karşılaşılır. Bunlar tam anlamıyla ele alınırsa estetik bütünlük anlaşılabilir. Bu yapıcı elemanlardan ilki, “estetik süje”dir. Süje, estetikî bakış açısıyla, estetik objeyi özümsemeye çalışmasıyla estetik varlığın bir parçası olur. Estetik süjenin yokluğu durumunda diğer yapıcı elemanların varlığı söz konusu değildir. Zira onlar var olsa bile estetik fenomenin bütünlüğü için önemi yoktur. Çünkü doğal ya da yapay her türlü nesne ve her türlü güzel ancak estetik süje için bir anlam ifade eder. Onları bir sanat eseri ya da güzel kılan yine bu bilinçli varlık, yani öznedir.

2. 1. 5. 2. Estetik Obje

Estetik ögelerden bir diğeri estetik öznenin değerdendirme bulundğı, özne kadar önem arz eden “estetik obje”dir. Estetik fenomen, parçalayıcı değil, bütünleştiricidir. Bu fenomende estetik süje ne kadar önemli ve gerekliyse, estetik obje de bir kadar önemli ve gereklidir (Tunalı, 1983: 15-16).

Estetik fenomenin ontik bütünlüğünde, estetik objenin varlığı kabul edildiğinde sıradaki aşama, bu estetik objenin ne olduğunun açıklanması aşamasıdır. “Estetik obje nedir?” sorusuna ontolojik estetik, “Var olan bir şeydir.” şeklinde cevap verir. Bu cevaptan hareket edildiğinde, yani olaya varolma yönünden yaklaşıldığında, estetik obje ile yine başka bir varolan bilgi objesi arasında bir benzerliğin olup olamayacağı sorusu akla gelecektir. Fakat bu iki obje arasında bir ilgi olması söz konusu değildir. Çünkü bilgi objesi, var olmak için bir süjeye ihtiyaç duymaz, o kendi başına vardır. Estetik obje ise, kendi başına bir anlam ifade etmez. Onun değerini estetik süje belirler, o, varlığını estetik süjeye borçludur (Tunalı, 2010: 15).

Estetik obje, var olan olarak bir heykel, bir tablo, bir roman veya bunlara benzer başka şeyler olabilir. Estetik obje veya sanat eseri, bir yapı olarak ele alındığında, heykel olarak bir taş; bir tablo olarak kâğıt veya boya; roman olarak ise seslerin yazıda karşılık bulduğu kelimelerdir. Bu bakımdan ele alındığında her sanat eserinin aslında fizikte bir karşılığı olduğu, yani evrende bir yer kapladığı görülecektir. Çünkü kelimesi olmayan bir roman, kitesiz bir heykel, melodisiz bir müzik sanatının varlığını düşünmek pek olası değildir. Görüldüğü gibi her estetik objenin bir ham maddesi bulunmaktadır. Onları insanlar tarafından algılanabilir kılan, duyumsanabilir hâle getiren de yine bu ham maddeleridir. Ayrıca bu ham maddeler, varlığını bir süjeye borçlu değildir. Yani insan olmasa da bir taş, kendiliğinden var olacaktır. İşte bu tarz nesnelere, bilgi objesi denir. Bu nesneler kendi başına vardır ve estetik nesnenin de real kısmını oluşturlar. Bir sanat eserinin algılanabilen boyutunu, bu bilgi nesneleri meydana getirir (Tunalı, 2010: 16).

Estetik objeyi tek bir unsur meydana getirmez. Onu bir elmaya benzetirsek, bir yarısını real yapı oluştururken diğ yarısını irreal yapı oluşturur. Real yani önyapı, yukarıda da açıklandığı üzere kendiliğinden var olan, varlığını bir süjeye borçlu

olmayan kısımdır. İrreal yani arka-yapı ise bir sanat eserinin anlam, manâ boyutudur. Arka-yapı, kendi başına bir anlam ifade etmez. İrreal yapı, real yapı sayesinde anlam kazanır (Tunalı, 2010: 17).

Estetik objenin hangi unsurlardan oluştuğunu, bir sanat eserini nelerin var ettiğini Tunalı şu şekilde açıklıyor: Demek oluyor ki, estetik obje veya sanat eseri, varlık tarzı bakımından real olan bir ön-yapı ile irreal olan bir arka-yapı'dan meydana gelmiş ontik bir “bütün”dür (Tunalı, 2010: 18).

Yetişken'e (2009: 33) göre, “Nesne, herhangi bir öznenin algılama, düşünme, kavrama, sezme, tasarlama gibi edimler yoluyla kendisine yöneldiği, kendisiyle bağ kurduğu şeydir.” Bu demektir ki, nesnenin kapsamına birçok şey dâhildir. Ayrıca nesne, özne ile bağlantısı yoluyla anlamını kazanır. Süjeyle bir bağı olmayan objenin varlığı ya da yokluğu önem değildir.

Timuçin'e (2008: 161) göre, üst düzeyde güzelle ilgili haz verebilen her şey, estetik nesnedir. Bir nesnenin, estetik nesne olarak kabul edilmesi, onun sıradan bir haz vermesine değil de estetik haz vermesine bağlıdır. Çünkü estetik nesnenin en ayırt edici niteliği, estetik haz ya da heyecan vermesidir. Duyu organlarımızla algıladığımız herhangi bir nesneden, ondan bir şey eksiltmeden veya ona bir şeyler eklemeyen estetik haz alabiliyorsak bu durumda “estetik nesne” ile karşı karşıyayızdır. Estetik nesnede değişiklik yapıldığında onun tüm büyüğü bozulur, özgünlüğü kaybolur.

İçinde yaşadığımız evrende, estetik nesnelerin kapsamı çok geniştir. Estetik nesne denilince, o aslında iki çeşittir: “Gerçekten var olanlar yani duyu organlarıyla algılanabilenler” ve “gerçekte var olmayıp insanların düşünce dünyasında kendine yer bulanlar.” Bu açıdan bakılınca, atomun parçalarından güneş sistemine kadar var olan her şey nesne olabildiği gibi; çeşitli düşünceler, içsel yaşantılar, etik değerler, duygular, plânlar, tasarımlar vb.ler de nesne olabilir. Gerçekten var olanların nesne olma imkânı olduğu gibi soyut olan, duyu organlarınca algılanamayanların da nesne olma şansı vardır. Ancak bunlardan hangilerinin “estetik nesne” olacağı biraz daha

karışıktır; bu nesnelerden estetik nesne olabilecekler, estetik özne ile bağlantı kurmasına ve öznenin beğenisince kabul görmesine bağlıdır. (Yetişken, 2009: 33-34).

Hayatta birçok nesne vardır ve insanlar bunlardan bazıları ile bağ kurabilmektedir. Evrendeki nesneler, estetik nesneleri kapsayacak kadar çoktur. İnsanların bu kadar fazla nesne ile bağ kurması mümkün değildir (Yetişken, 2009: 34).

Sanat alanının merkezine, sanatı sanat yapan şey olarak sanat yapıtını koyduğumuzda yapıtın bir ucunda sanatçının yaratıcı etkinliğinin, diğer ucunda ise alımlayıcı ve değerlendirciye ilişkin etkinliklerin yer aldığını görmekteyiz. Bunların temelinde ise dördüncü bir öge olarak, bütün boyutlarıyla gerçeklik ve de genel olarak var olanlar yer almaktadır. Gerçeklik söz konusu olduğunda gerek sanatçının yaratıcı etkinliği, gerek sanat yapıtı, gerekse yapıtla ilgili alımlama ve değerlendirme etkinlikleri, gerçekliğe sayısız bağlarla bağlanmakta ve gerçekliğin birer ögesi olarak var olmaktadır (Yetişken, 2009: 29-34).

Sanatçı, genellikle var olanlardan yola çıkarak ve yaratıcı yönünü de işin içine katarak estetik nesneyi yani, sanat yapıtını meydana getirir. Sanatçının oluşturduğu bu yapıtı, sanatseverler duyu organları aracılığıyla algılar, alımlar, duyumsar. Son olarak da bu yapıtı eleştirmen bilgisel, kavramsal boyutta açıklayıp değerlendirir. Böylelikle bir estetik nesnenin var oluş serüveni, sanatçıyla başlar ama onunla son bulmaz. Sanatçıyla başlayan bu yolculuk, alımlayıcı ve değerlendirciyle biter (Yetişken, 2009: 34-35).

Yetişken'e (2009: 35) göre, "Sanat alanında yaratma, alımlama ve değerlendirme etkinlikleri olmak üzere üç tür etkinlik yer almaktadır." Bu etkinliklerin kendiliğinden olması mümkün olmadığı için bunların gerçekleştiricileri de Yetişken'e göre şu şekildedir: "Sanatçı, alımlayıcı ve değerlendirci." O hâlde üç tür öznenin varlığı söz konusudur: Bir sanat yapıtını meydana getiren sanatçı, bu sanat yapıtından estetik bir haz almak isteyen sanatsever ve sanat yapıtını estetikî bir bakış açısıyla eleştiren değerlendirci.

Arslan’a (2010: 237) göre, güzellik değerinin taşıcısı olan şeylere felsefî dilde “estetik nesne” denir. O hâlde, estetik nesne, güzellikle bir şekilde bağlantılı olan, güzel kavramını insanların hizmetine sunan bir aracıdır.

Dünyada var olan herhangi bir nesnenin, estetik bir nesne olmasıyla sanat yapıtı olması arasında fark bulunmaktadır. Herhangi bir nesneyi sanat yapıtı olarak kabul etmemiz karışık bazı özel şartları karşılamasına bağlıdır. Fakat estetik bir nesne söz konusu olunca tek yapılması gereken, sanat camiasında kendini kabul ettirmiş birinin bu nesneyi, çeşitli biçimlerde gündeme taşıması yeterlidir. Sanat dünyasında gündeme getirilen bu nesnenin sanat camiasına dâhil olup olmayacağını zaman gösterir. Fakat şu açıktır ki bir nesnenin estetik nesne olarak kabul edilmesi, sanat yapıtı olmasından çok daha kolaydır. Gündeme taşınan nesne bu hâliyle estetik nesne olma hakkını elde etmiş olur. Bundan sonra bu nesne, sınıflandırılır ve kendi sınıfındaki benzer nesnelerle kıyaslanır. Bir sonraki aşama bu eserin yazılışındaki emeğe, içeriğine, biçimine, bir hedefinin bulunup bulunmamasına ve inandırma gücüne kalmıştır. Beklenen şartlar sağlandıysa, sadece estetik nesne olarak kalmayacak, hem sanat dünyasına dâhil olacak hem de kendi türüne bir yenilik getirmiş olacaktır. Estetik nesne, bu andan itibaren bir sanat yapıtı adını taşıyacaktır. Görüldüğü gibi, bir nesnenin estetik nesne olarak kabul edilmesi daha kolayken, sanat yapıtı olması hayli zordur. Sıralamada da önce estetik nesne adını taşıması gerekir sonra ise sanat yapıtı aşamasına ulaşması vardır (Townsend, 2002: 83-84).

Estetiği taklit kuramları, ifade kuramları ve imgelem kuramları olmak üzere üç farklı kuram inceler. Bu üç kuramın da hedef aldığı üç nesne vardır: Fiziksel nesneler, ideal nesneler ve algısal nesneler. Fiziksel nesneler ile algısal nesneler, aslında farklıdırlar. İlk anda aynı şeymiş gibi d ş n lseler de daha derine inilince onların ayrı nesne  eşitleri oldukları görülecektir (Townsend, 2002: 106-107).

Bir sanat yapıtının önemli bir özelliği, algılanabilir oluşudur. Bu sanat yapıtını algılamak ise bir bakıma onu anlamaya çalışmak, onu çözmek akıl yürütmektir. Bir sanat yapıtını duyu organları aracılığıyla algılamaya çalıştığımızda onun dünyasına girmiş oluruz. Fakat sanat yapıtı kolayca çözümlenebilecek bir yapıdan oluşmaz.

Ondaki görünen bir yan olmakla birlikte onun bir de görünmeyen yanı, anlam boyutu vardır. Bizim amacımız onun görünen kısmı değildir. O, görünen kısımlarıyla ne anlatmaya, ne ifade etmeye çalışmış, onunla ilgileniriz. Bir nesneye, sanatsal yaklaşım tarzı da sadece onun görünen yanıyla uğraşmak değil, görünen kısmıyla beraber saklı olan mana boyutunu da çözmeye çalışmaktır (Timuçin, 2008: 13).

Estetik alanında bir yer edinen nesneler üç şekilde düşünülebilir. Bunlar, ideal, fiziksel ve algısal nesnelerdir.

- Birincil Nesneler (İdeal Nesneler): Fiziksel anlamda yer almayan, evrende bir yer kaplamayan, insanda zihninde bulunan nesnelere denir. Bu nesnelerin var olması için düşünülmesi yeterlidir. Duyu organlarıyla algılanamayan ama varlığı bilinen bu nesnelerin, algılanamamalarına rağmen var olduğundan da şüphelenilmez. Örneğin rakamlar, birebir gerçek hayatta yer almazlar. Onları var eden, insanlardır. Ancak hiç kimse rakamların varlığından kuşkulamaz. Çünkü rakamlar düşünüldüğü anda varlık kazanmışlardır.
- İkincil Nesneler (Fiziksel Nesneler): Bu nesnelerin var olması için, sadece düşünülmesi yetmez. Onlar, insan düşünmesinden de bağımsızdırlar. İdeal nesnelerden farklı olarak zamansal ve mekânsal olarak bir yere sahiptirler.
- Üçüncül Nesneler (Algısal Nesneler): Bireylerin görebildiği, duyabildiği, koklayabildiği, dokunabildiği, tadabildiği yani duyu organlarıyla algılayabildiği nesnelerdir. Bu nesneler algılanırken nasıl görünüyorsa o şekilde olan nesnelerdir. Bu nesnelerin nasıl olduğundan ziyade insana nasıl görüldüğü önemlidir. Örneğin bir nesneye baktığımda ve onu kare biçiminde algıladığımda bu nesne benim için artık kare görünümüne sahiptir. Onun gerçekte yuvarlak ya da üçgen biçiminde olması önemli değildir. Bu açıdan bakıldığında algısal nesnelerin, ideal nesnelere yakın olduğu görülür. Çünkü ikisi zihinle ilgilidir ve tam olarak var olması için düşünülmesi gerekir. Ancak ideal nesneler hiçbir şekilde evrende varlığı

bulunmayan, somut olmayan nesnelerken algısal nesneler gerçekte bir yer işgal ederler. Algısal nesneleri, fiziksel nesnelerden ayıran ise nokta ise, algısal nesnelerin akılla ilgili oluşudur. Neticede, estetik objelerin bu şekilde gruplandırılmasında üç tür nesnenin bulunması ve birbirinden birtakım küçük farklarla ayrılması etkili olmuştur, denebilir (Townsend, 2002: 105-106).

Yukarıdaki sınıflandırma dışında, Yetişken (2009: 36-37) de sanatta dört çeşit estetik nesne olduğunu ifade eder. Ancak bu gruplandırmada söz konusu edilen nesneler, birbirinden ayrı nesneler değildir. Bu sınıflamada yer alan nesne çeşitleri, estetik bir objenin, sanatçının zihninde doğuşundan, yapım aşaması ve sonrasında izleyicinin beğenisine sunulmasına kadar geçen süreç içindeki adlandırılmış şeklidir. Zaten Yetişken de bu nesnelerin, sanat alanında bitenin gerçekleşmesindeki öncelik ve sonralıkları bakımından “birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü nesne” olarak ele alınabileceğini ve bunlara sırasıyla; “mevcut nesne”, “sanatçının kendi zihinsel nesnesi”, “tamamlanmamış yapıt olarak nesne” ve “sanat yapıtı olarak nesne” adının verilebileceğini dile getirmektedir. Bunları sırasıyla ele alırsak mevcut nesne, sanatçının bir sanatsal nesneyi yaratmasına ortam hazırlayan, bu nesneyi meydana getirebilmek için sanatçının kendisinden hareket ettiği, çıkış noktası olarak yine kendisini aldığı nesne çeşididir. Sanatçının kendi zihinsel nesnesi ise, varlığını sanatçıya borçlu olan, yalnızca sanatçıyla birlikte var olabilen nesne türüdür. Ayrıca bu nesne türünün başarısı sanatçının yaratıcılığına bağlıdır. Sıradaki nesne türü, tamamlanmamış nesnedir. Sanatçı bu nesnenin üzerinde çalışmakta ve yoğunlaşmaktadır. Ancak bu nesne çeşidi, henüz izleyiciye/okuyucuya/dinleyiciye yani kısacası sanat eserinden istifade edecek kişi/kişilere sunulacak olgunluğa erişmemiştir. Buna bir bakıma “kuluçka evresi” denilebilir. Bu nesne türüne örnek olarak, alımlayıcıya sunulacak hâle gelmemiş bir şiir, bir roman, bir mimarî eser, bir tablo, bir film verilebilir. Sanat yapıtı olarak nesne ise, sanatçının bitirdiği, alımlayıcının beğenisine sunduğu, onu meydana getirenin herhangi bir eksiklik görmediği nesne türüdür. Bu nesnenin üzerinde, izleyicinin takdirine sunulduğu için düzeltme imkânı çok azdır. Bu dört nesne çeşidinden mevcut nesne, sanatçı, alımlayıcı ve değerlendircinin; sanatçının kendi zihinsel nesnesi, sadece kendisinin

(sanatçısının); tamamlanmamış yapıt olarak nesne, ilk etapta onu meydana getiren sanatçısının, bazen de alımlayıcı ve değerlendircinin nesnesidir. Yani bu nesneler, tür olarak farklılık taşıdığı gibi ilişkili oldukları kişiler yönünden de farklıdırlar.

2. 1. 5. 3. Estetik Değer

Estetik fenomeni nasıl ki, estetik süje tek başına oluşturmuyor ve bu bütünlüğe estetik obje de katılıyorsa, yine bu ontik varlığa bir üye daha katılır; daha doğrusu katılmak zorundadır. Estetik varlığın bu üyesi: Estetik değer ya da güzel'dir. Estetikle bağlantılı her olay, belli bir değeri ortaya koymaya çalışır. Bu da güzel değeridir. Çünkü estetik, zaten bir bakıma güzel üzerine kurulu bir bilimdir. Durum böyle olunca güzel, estetik fenomene katılmak zorunda kalmaktadır. Estetik bir nesne karşısında, estetik bir tavır alan özne, bu tavrı bir estetik değer şeklinde ifade eder: “Bu şiir güzeldir”, “Bu tablo güzel değildir” gibi. Bir estetik nesneye atfedilen estetik değer, bir bakıma onun estetik açısından ne ifade ettiği ile ilgilidir. Güzel mi, çirkin mi, hoş mu, yüce mi, iyi mi, hakikat mi vb. Bir sanatçının meydana getirdiği sanat yapıtının varlığı yani estetik nesne, bu nesneyi özümsemeye çalışan insan faktörü yani estetik özne, estetik varlığın bütünlüğe kavuşması için olmazsa olmazlardandır. Ancak bu ontik bütünlüğün tamamlanmasında önemli bir halka da estetik değer veya güzelin kendisidir (Tunalı, 1983: 17).

Tunalı'nın estetik değer dediği kavramı Arslan (2010:237), “estetik tavır” ya da “estetik tepki” olarak adlandırır. Estetik tavır veya tepkiyi de “estetik öznenin estetik nesne karşısında gösterilen tavır veya tepki” şeklinde tanımlar. Bu durumda, estetik bir nesneyi algılayan özne, onu sadece algılamakla kalmaz. Bu nesneye “güzel, çirkin, hoş, yüce” gibi bir tepkide bulunur. Süjenin, objeye gösterdiği bu tepki de estetik bir tepkidir. Arslan, ayrıca bu estetik tepkinin veya tavrın, “estetik yaşantı” ya da “estetik deney” şeklinde ifade edilebileceğini söyler. Tunalı açısından yaklaşıldığında ise, estetik öznenin nesneye, “güzel, çirkin, hoş, yüce” şeklinde adlandırması aynı zamanda ona değer verdiğini gösterir. Şüphesiz bu değer, estetik bir değer olacaktır.

2. 1. 5. 4. Estetik Yargı

Estetik varlığın önemli bir diğer üyesi de (aynı zamanda sonuncu üyesi) üyesi “estetik yargı”dır. Estetik öznenin estetik nesne ile kurduğu bağ, estetik yargılar şeklinde ifade edilir. Yukarıda estetik süje, estetik obje ve değer olarak yer verdiğimiz estetik fenomen, estetik yargı ile tamamlanmış olur (Tunalı, 1983: 17-18).

Timuçin’e (2008: 28) göre, “estetikte çağlardan çağlara değişmeyen evrensel yargılar yoktur.” İnsanın doğru ve iyi ile kabul ettiği yargılar yüzyıllar içinde nasıl değişikliğe uğruyorsa, güzel hakkında da düşüncelerin değişimi söz konusudur. Her estetik süje, estetik obje hakkında “iyi, güzel, çirkin, hoş, doğru” gibi değerleri bir estetik yargı şeklinde dile getirir. Ancak bu yargılar dünden bugüne sabit kalan yargılar değildir. Şayet estetikle ilgili hiç değişmeyen kural ve kaideler var olsaydı, estetik yargıları dile getirmek çok kolay olurdu. Günümüzde her estetik nesne hakkında farklı estetik yargıların ortaya konulması, bu yargı türünün zaman içinde değişikliğe uğradığını göstermektedir.

Timuçin (2008: 49), yargıları “işlevleri, içerikleri ve uyarlılıkları” açısından öncelikle üçe ayırıp bunların her birini de kendi içinde ikiye ayırır:

İşlevleri Açısından	İçerikleri Açısından	Uyarlılıkları açısından
↓	↓	↓
Değer yargıları	Nitelik yargıları	Varsayımsal yargılar
Varoluş yargıları	Nicelik yargıları	Kesin yargılar

Estetiğin birçok bölümünde olduğu gibi estetik yargılar kısmında da sübjektiflik söz konusudur. Varsayımların hakîm olduğu, özelliklerin dile getirildiği bir alanda dile getirilen yargılar da öznellik barındırmaktadır (Timuçin, 2008: 50).

Estetik yargılar, bir yanıyla öznellik bir yanıyla da nesnellik taşıyan yargılardır. Ancak saf öznellik olmadığı gibi saf nesnellik de yoktur. Yani özneliliğin olduğu yerde kısmen nesnellik, nesneliliğin olduğu yerde kısmen öznellik vardır. Bu bakımdan estetik yargılar öznellik ve nesnelliklerin toplamıdır (Timuçin, 2008: 50).

Estetik adlı bilimde, estetik ögeler denilince “estetik süje, estetik obje, estetik değer ve estetik yargı” anlaşılır. Bu estetik ögelerden herhangi biri estetik varlığı tek başına meydana getiremez. Estetik fenomeni, bunlardan herhangi birine indirgemek doğru bir yaklaşım değildir. Estetik ögeler, “ya ya” şeklinde değil de, “hem hem” şeklinde ele alınınca estetik varlık, gerçek bütünlüğünü elde etmiş olur. Bunlar bir zincirin birbirine bağlı halkaları gibidir, biri koptuğunda bütünlük de bozulur. Bu ögeleri parçalayarak, alt başlıklara bölerek işlememizin amacı; estetik fenomeni, bütünlüğünden koparmak değil, incelemeyi kolaylaştırmaktır.

2. 2. Yazınsal Türler

2. 2. 1. Nazım ve Nesir

İnsanlar kendilerini sözle ya da yazıyla ifade etseler de yazı, söze göre daha kalıcıdır. “Söz uçar, yazı kalır.” atasözümüzün de bu farklılıktan ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yüzden sözlü ürünlere değinmeden doğrudan yazılı anlatım türlerine değinmek istiyoruz. “Yazılı anlatımın iki yolu vardır. Bunlar nazım ve nesirdir. Edebiyatta, sözün ölçülü ve ahenkli söylenmiş biçimine nazım, ... dil bilgisi kurallarına uyularak yazılan düzyazılara ise nesir denir” (Yardımcı, 2011: 175 - 204).

Nesir ve nazım kelimelerinin anlamlarına bakacak olursak, “Nesir (sözlük mânası: saçmak), maksadımız düz ve tabîî olarak anlatma yoludur. Nesirle yazılmış eserler mensur eserler’dir” (İlaydın, 1997: 27). O hâlde, isteğimizi dolambaçlı yollara başvurmada, doğal bir şekilde ifade etmeye nesir denilmektedir. Ayrıca sözlük anlamının “saçmak” oluşu, nesir türündeki eserlerin geniş hacimli olabileceği neticesine de varabilmektedir. “Nazım (sözlük mânası: dizmek), maksadımızı ritimle, yani ölçülü bir hareket içinde anlatma yoludur. Nazım yapma kudretinde bulunan kimseye nâzım diyoruz. Nazımla yazılmış eserlere manzum eserler adını veriyoruz ve küçük bir manzum eseri manzume diye isimlendiriyoruz” (1997: 27). Burada da kelimenin taşıdığı anlamın “dizmek” oluşu, nazımın en küçük birimi olan dize kavramını anımsatmaktadır.

“Edebiyat geleneğimizde temel biçim sayılan “Nazım” ve “Nesir” terimlerine karşılık, Batıda Epik, Dramatik ve Lirik terimleri kullanılmıştır.” (Genç, 2008: 52). Türk edebiyatında edebî türleri nazım ve nesir şeklinde, iki başlık altında incelemek bir gelenek hâlini almıştır. Batı edebiyatında ise yine bu iki biçimi karşılamak üzere lirik, epik ve dramatik kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu üç terim, şiir türlerindeki lirik, epik ve dramatik şiirleri de akla getirmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, türler denilince edebî bir nitelik taşıyan, okuyanda / dinleyende belli bir iz bırakan türler kastedilmektedir. Nazım ve nesir olarak ikiye ayrılan bu türler kendi içinde alt gruplara da ayrılabilir. Nazma ait olanlar, şiir ve manzume şeklinde sınıflandırılabilir. Nesir yani düzyazıya ait türler de öncelikle, edebî değer taşıyanlar, duygu ve hayale dayananlar, günlük iletişimde kullanılanlar veya formal olanlar biçiminde gruplandırılıp sonrasında bunlar da alt gruplara ayrılabilir (Pilav, 2008: 675).

Genç (2008: 53) nazım ve nesirde türleri ve şekilleri, öncelikle “nesir (anlatı), dramatik (tiyatro) ve nazım (lirik/şiir) şeklinde üçe ayırmış ve bunların edebî dönemlerimize göre aldığı isimleri şu şekilde tasnif etmiştir:

Tablo 1
Nazım ve Nesir Türleri

1. Nesir (Anlatı)	2. Dramatik (Tiyatro)	3. Nazım (Şiir / Lirik)
1. Halk Edebiyatı: Mit, Efsane, Masal, Destan, Halk hikâyesi, Fıkra. 2. Divan Edebiyatı: Münazara, Münşeât, Sefaretnâme, Seyahatname, Tezkire, 3. Yeni Türk Edebiyatı: Fıkra, Makale, Deneme, Eleştiri, Anı, Seyahatname, Günlük, Mektup, Nutuk, Hikâye, Roman.	1. Halk Edebiyatı: Köy Tiyatrosu, Ortaoyunu, Karagöz (Gölge Oyunu) 2. Yeni Türk Edebiyatı: Trajedi, Komedi (Karakter, Töre, Yergi K.) Dram, Lirik Dram (Opera, Operet, Müzikli Komedi, Bale, Skeç)	1 Halk Edebiyatı: Nazım Şekli: Mani, Koşma, Destan, Türkü. Nazım Türü: Güzelleme, Koçaklama, Taşlama, Ağıt, Varsağı, Semaî, Destan. 2. Divan Edebiyatı: Nazım Şekli: Kaside, Gazel, Müstezat, Kıt'a, Mesnevî, Tuyuğ, Rubaî, Terkib-i Bent, Terci-i Bent, Musammatlar (Murabba, Muhammes, Şarkı vb.) Nazım Türü: Gazavatname, Hicviye, Hilye, Kırk Hadis, Kıyafetname, Lügaz, Mersiye, Mevlid, Mirâciye, Münâcât, Münazara, Naat, Nazire, Sâkinâme, Surname, Şehrengiz, Tevhid, Methiye. 3. Tekke- Tasavvuf Edebiyatı: Nazım Şekli: Mani, Koşma, Destan, Kaside, Mesnevî, Murabba, Kıt'a, Tuyuğ, Rubaî, Terkib-i Bent, Terci-i Bent, Müstezat. Nazım Türü: Tevhid, İlahî, Mevlid, Münacat, Na't, Hilye, Miracnâme, Mersiye, Şathiye, Fütüvvetname, Mansurname, Hikmet. 4. Yeni Türk Edebiyatı: Sone, Terza rima.

Yukarıdaki tabloda 2. grubun edebiyatımızda mensur türlere dâhil edildiğini hatırlatmakta fayda var. Bu durumda yine karşımıza iki temel anlatım türü çıkmaktadır: Nazım (manzum /şiir) ve mensur (nesir /düzyazı). Ayrıca yer verilen tabloda 3. kısımda ele nazımın alt başlıklarının diğer ikisine göre çok daha çeşitli

olduğu görülmektedir. Buradan, düzyazıya önem verilmediği sonucu çıkmamakla birlikte, şiir üzerine daha çok yoğunlaşıldığı izlenimi uyandırmaktadır.

2. 2. 1. 1. Nazım İle Nesir Farkı

Bu türlerden nazım, ilham geldiği zaman anlık olarak yazılan, kısa ama etkileyici bir özelliğe sahip; vezin, kafiye, ses ve kelime tekrarları gibi ahenk unsurlarının kullanıldığı ve çoğunlukla duyguların ön plânda olduğu bir türdür. Nesir ise kapsam olarak geniş olan, detaylara inen, nazımdaki gibi şiirsel bir sanat endişesinin olmadığı, -duyguyu da anlatmakla birlikte- daha çok fikirlerin anlatıldığı bir edebî türdür. Nazımda çoğunlukla, her okuyanda farklı anlamlar uyandırılması bir amaç iken aynı durum nesirde görülmemektedir. Nesirde de yorumlar söz konusuysen bu durum, şiirdeki gibi bir gaye hâlinde değildir. Ayrıca bu iki türden nazımda ve nesirde hem duygu hem de düşünceler anlatılabilmekle beraber, nazımda duygular, nesirde düşünceler bir adım daha öndedir (Samsakçı, 2012: 2711).

İlaydın (1997: 28) sanat eserlerinde nesir ile nazımın “dıştan” yani biçim/şekil olarak, “içten” yani öz/ muhteva/ içerik olarak ayırt edilebileceğini söylemektedir:

1. Dıştan: Nesrin yapısında başlıca endişe dilin kurallarıdır. Hâlbuki nazımda ritm birinci plâna geçer ve cümle örgüsü buna tâbi olur.

2. İçten: nesir fikirleri anlatıp, izah etmeye, nazım duyguları uyandırmaya daha elverişlidir. Bunu, “Nesirle ancak fikirler, nazıma ancak duygular ifade edilebilir” tazında kesin bir hüküm olarak kabul etmemeliyiz. Maksudımız, edebî eserlerde fikirlerin nesre, duyguların nazma daha uygun düştüğünü belirtmekten ibarettir. Çünkü yalnız duyguları anlatmağa çalışan bir nesir yahut kupkuru düşüncelerden ibaret bir nazım, zevkimize aykırı düşer.

Nazım ve nesir arasındaki temel ayrımlardan biri de “dil kurallarının kullanılma durumu”dur. Nesirde dile ait kurallara en ince ayrıntısına kadar hassasiyet gösterilir. Çünkü düzyazıda anlaşılacak esas olduğu için “duruluk, yalınlık, açıklık” gibi dil kullanımlarına dikkat edilir. Ancak nazımda, zaman zaman dil kuralları bozulabilir. Dahası bu yanlış kullanım, nesirdeki kadar dikkat çekmeyebilir. Örneğin, noktalama işaretleri bazen kullanılmayabilir, tamlamaların yeri değiştirilip yeni tamlamalar (Bakışsız Bir Kedi Kara / Ece Ayhan) oluşturulabilir. Buna benzer

durumlar nazımda bir yere kadar kabul edilebilir ama nesirde sapmalar, alışılmamış bağdaştırmalar gibi kullanımlar çok fazla yadırganır (Mutluay, 1972: 25).

Nazımda düşünceler de çeşitli şekillerde bulunmakla beraber, duygular etkinliğini yoğun bir şekilde hissettirir. Duyguların nazımda yoğun bir şekilde bulunması zaten beklenen bir durumdur. Çünkü nazım türünden beklenen öncelikle hislerin ifade edilmesidir. Nazım, sahip olduğu özellikler sayesinde insan zihninde çabuk ve uzun süreli yer edinebilmektedir (Mutluay, 1972: 27).

Özel'e (2007: 24) göre, söz denilen gizemi insanlar tek başınayken ve topluluk hâlindeyken yaşamaktadırlar. Söz, edebî türlerden sadece şiir özgü bir özellik olmamakla beraber, düzyazıda bu gizem kasıtlı olarak yok edilmeye çalışır. Çünkü düzyazının belirsizliklere, sırlara, müphemliklere tahammülü yoktur. Hikâye, roman, deneme, makale gibi düzyazı türlerinde –olaya dayalı türlerde, vakanın belirsizliği ile de karşılaşılabilir- anlatılmak istenen en açık hâliyle aktarılmaya çalışıldığı için nesir türleri, mümkün olduğunca dilini belirsizlikten arındırmaya çalışır. Şiirde ilk hedef gizem olmasa da belirsizlikler, müphemlikler düzyazıya göre daha çoktur. Bu durum şiir okuyucusu tarafından doğal karşılanır. Şiirden bu bakıma her okuyan kendine göre bir anlama çıkarabilir.

Bayat'a (2012: 326) göre, öykü ve hikâye gibi düzyazı çeşitlerinde, çoğunlukla içeriğe yoğunlaşmaktadır. Bu anlatı türlerindeki dil kullanımı, cümle düzenleri ve yapıları günlük dilden büyük oranda farklılık taşımaz. İnsanlar arasında iletişimin sağlandığı dil ile düzyazı ürünlerindeki dilin benzerliği, okuyucunun anlatılanlara, içeriğe odaklanmasına da yardımcı oluyor, denilebilir. Şiir ise, şekil ve öz itibarıyla nesirden tamamen farklı bir kurguya sahiptir. Düzyazıda sözcükler temel anlamlarında daha sık kullanılırken, şiirde genellikle yan ve mecaz anlamlar tercih edilmektedir. Düzyazıda içerik üzerinde daha çok durulurken, şiirde şekil ve muhtevaya eşit miktarda önem verilir. Bu nitelikler, şiirle düzyazının birbirinden farklı olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Oğuzkan (2001: 248) için, şiir adı verilen eserler hâyâl gücü, duygusallık, uyum (âhenk) ve ölçü (vezin) gibi birtakım içerik, anlatım ve biçim özellikleriyle öteki tür edebiyat eserlerinden ayrılmaktadır. Öteki tür edebiyat eserlerinden kasıt, şüphesiz düzyazının kapsamına giren edebî ürünlerdir. Şiiri, düzyazıdan ayıran ilk özellik biçim olsa da muhteva yönüyle de şiir, nesirden aykırı özelliklere sahiptir. Şiirde estetik değer taşıyan unsurlar, düzyazıdan daha çoktur. Estetikte “güzellik”, üzerinde en çok durulan kavram olduğuna göre, şiirde de güzellik unsuru, düzyazıdan bir adım daha öndedir. Ancak bu, düzyazı çeşitlerinin estetik değer taşımayacağı şeklinde anlaşılmalıdır. Güzel, hoş, zarif, yüce gibi estetikî değerler nesirde de bulunmakla beraber, onun ilk amacı bu estetik unsurlar değildir. O, taşıdığı düşünceyi en açık ve doğru şekilde okuyucuya/ dinleyiciye sunmayı hedeflemektedir.

Bir dilde yazılmış bir şiir başka bir dile çevrilince, kendi dilindeki büyüsunü, etkisini yitirir. Sözlüğe bakılarak her bir kelimesi doğru şekilde tercüme edilse, hatta şiir formatında yazılsa da asla kendi dilindeki güzelliğe erişemeyecektir. Bu açıdan şiirin, yine şiir türünün özelliklerine bağlı kalınsa da çevirisinin mümkün olmadığı soncuna ulaşılabilir. Durum böyle olunca, bir şiirin düzyazıya dönüştürülmesi de mümkün görünmemektedir. Ahenk unsurları atılarak, imgelerin ve söz sanatlarının anlamı çözümlenerek, anlatılmak istenenler doğrudan ifade edilerek düzyazı formatına sokulan bir şiire, şiir denilemeyeceği âşikârdır. Ayrıca nesre yüklenen görev ve sorumlulukları, şiirin yerine getirmesi de beklenemez. Şiir, doğrudan bir ideolojinin savunucu yapılamaz, yapılmamalıdır. Çünkü şiir, bir dünya görüşünün kaynak metinleri değildir. Şiir aracılığıyla insanların duygusal yönü, kalbi etki altında bırakılmalıdır. Şiir türlerinden didaktik şiirde, dikkat edilerek yazılmadığı zaman, düzyazıya ait metni andıran ifadelerle karşılaşmaktadır. Çünkü bu şiirde öğreticilik esas olduğu için, şiire has özelliklere önem verilmediğinde ortaya kuru bir düzyazı ürünü çıkmaktadır. Durum böyle olunca bu tarz şiirler, okuyucuda beklenen etkiyi gösteremeyebilmektedir. Buna ilaveten, düzyazı türlerinden bir romanda ya da masalda anlatılanlar, giriş, gelişme, sonuç gibi bölümlere ayrılabilmekte; olay, yer, zaman ve şahıs kadrosu özetlenebilmekte; bunlar göz önünde bulundurularak üzerinde konuşulabilmektedir. Oysa şiirde, -büyük çoğunluğu için- özetleme, mutlak ve kesin yargılar dile getirme gibi durumlar söz konusu değildir. Bu ve buna benzer nitelikler,

şiiir ile düzyazının temelde birbirinden farklı olduklarının belirtiridir (Özel, 2007: 31-42).

Buraya kadar, nazım ve nesir hakkında bilgilere, bunlar arasındaki farklılıklara yer verildi. Yazınsal türlerin bu iki ana kısmının birbirinden temel özellikler bakımından ayrıldığı görüldü. Bunlardan nesir düzyazının, nazım ise şiirin karşılığı olarak görölse de “nazım” ile “şiir” birtakım nitelikler yönünden birbirinden ayrılmaktadır. Bu düşünceyi, poetikalarda şiirin “arayış, hava, eda, nâme, ruh” gibi çeşitli kelimelerle açıklamaya çalışılmasına rağmen, poetikaların her zaman “nazım ve şiiri ayrı olarak görmesi” (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 56) desteklemektedir. Nazım ve nezir ayırımından sonra nazım ile şiir arasındaki farklara değinmek istiyoruz.

2. 2. 1. 2. Nazım ile Şiir Farkı

Emin Özdemir (2007: 67), manzume ve şiir arasındaki ayrımlar noktasında şunları dile getirmektedir:

Ölçü ve uyak, bir metni şiir saymamız için ayrııcı ölçüt olamaz. Şöyle de diyebiliriz, ölçülü ve uyaklı her söz bir manzumedir; ancak şiir değildir. Şiir de ölçü ve uyak da bulunabilir. Bunların yanı sıra dilin kullanımından gelen imge, ses değeri, sözcüklerin duygu ve çağrışım yükü, bunların dizelendiriliş ve dizelerin birbiriyle biçimi gibi başka öğelerin varlığını da gerektirir.

“İnsanın anlatma, duygu ve düşüncelerini dile getirme ihtiyacından doğan anlatım türleri nelerdir? Bunların başlıcalarını şöyle sayabiliriz: şiir, tiyatro, hikaye, roman, mektup, gezi yazısı, anı, deneme, makale, fıkra, eleştiri, röportaj” (Kavcar vd., 2009: 70). Bu demektir ki insanın yemek, içmek gibi fizyolojik ihtiyaçları dışında, duygu ve fikirlerini anlatmak, başkalarıyla paylaşmak gibi gereksinimleri de bulunmaktadır. Anlatım türlerinin ortaya çıkışında, his ve fikirleri diğer insanlara iletmenin etkili olduğu görülmektedir. Burada belli başlıları sayılan yazınsal türlerden şiir, nazımla benzerlikleri olsa da o, nazımın daha etkileyici, daha estetik ve daha çekici yazılmış olanıdır. Nazım vezinli, kafiyeli dizeler halinde düşünebilirken, şiir nazımın sanatsal yönden değeri taşıyanı olarak ifade edilebilir. Bu iki edebî unsuru bir benzetme ilgisi içinde ele alacak olursak; nazım sadece geceleri parlayan bir yıldız, şiir ise tüm evreni ısıtan ve aydınlatan bir güneş olarak düşünülebilir (Yardımcı, 2011: 175).

Türk edebiyatında şiir türündeki eserlere bakıldığında büyük çoğunluğun “ölçülü, uyaklı, redifli” şekilde olduğu görülecektir. Ayrıca bunlar, yine büyük ölçüde nazım hâlinde yani dize/ beyit/ dörtlükler şeklinde antolojilerde yerini almıştır. “Nazım” ile “şiir”in aynı terimler olarak görülüşünde, geleneğimizde şiirlerde bu şekle ait unsurların bolca kullanılması ve şiirlerin dizelerle, nazım şeklinde yazılışı etkili olmuştur. Ancak her nazımın, şiir olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü “çoğunlukla nazım yapısındaki eserlerin ulaştığı en üstün söz sanatı değerine şiir denmiştir. Bu bir anlatım yolu değil, özellikle belli bir anlatım yoluyla erişilen edebî düzeydir” (Mutluay, 1972: 27). Bu demektir ki, şiir, birçok nazım arasından sanatça en üstün olanı, edebî düzeyi en yüksek olanı, biçim ve içerik açısından okuyucuda en çok iz bırakanıdır.

Pilav (2008: 679), şiirin ana ögesinin duygu olduğunu, duygudan yoksun bir şiire şiir denilemeyeceğini söylemekte ve şiiri şu şekilde tanımlamaktadır:

Şu hâlde şiir, özenle seçilmiş kelimelerin duyguyu derinleştirip zenginleştirmeyi sağlayacak bir şekilde belli bir tema etrafında âhenkli bir düzen oluşturarak dil bütünlüğüne dönüşmesi olarak da ifade edilebilir. Şiirin aslî unsuru duygu olduğuna göre, duygudan mahrum bir şiiri, şiirden ziyade nazım (manzume) olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Şiir, aslî unsurunu yansıtmak üzere seçilmiş kelimelerin âhengi ve istifi nispetinde değer kazanacak, bunu en iyi başaran şair de büyük şair olacaktır.

Şiir ile manzume şekil bakımından benzerlikler taşısa da öz olarak birbirinden farklıdır. Manzume bir anlatım şeklidir; belli bir ölçüye, düzene, kafiyeyle sahip sözler topluluğudur. Şiir ise muhteva ve biçimin uyumlu olduğu, yoğun anlamın yüklendiği, çeşitli söz sanatlarının ve söz oyunlarının bulunduğu, duygu ve düşüncelerin okuyanda, dinleyende etki bırakacak şekilde ifade edildiği edebî türdür. Bu durumda şiir manzumeye göre, hedef kitlesinde daha derin izler bırakabilmektedir (Özün'den akt. Kıbrıs, 1971: 450).

Ölçülü, uyaklı, âhenkli söylenmiş kelimelere ya da kelimeler topluluğuna şiir denilebilir mi? Denemez. Çünkü bu gibi unsurlar gerçek bir şiir için yeterli değildir. Sözün bu şekilde âhenkli ve ölçülü olanına “nazım” denir. Nazım “güzel” bir şekilde söylendiğinde ise şiir adını alır. Güzellikten kasıt, okuyanda derin etkiler

uyandırabilmek, onu sarsabilmek, tâbir yerinde ise bambaşka bir âleme götürebilmektir. Şairler, eserlerini yazarken bir antika koleksiyoncusu gibi hassas davranmalıdırlar. Nasıl ki antikacı koleksiyonuna en nadîde parçaları seçiyorsa, şair de şiiri en güzel, okuyana tesir edecek kelimeleri seçerek oluşturmalıdır. Şiir sadece bunlarla yazılmış olmaz. Bu kelimeler duygu, düşünceler ile yoğunlaştırılmalı, üzerine hâyâl gücü eklenmeli ve bunların tümü uygun bir biçimde okuyucuya iletilmelidir. Bir sözün, kelime grubunun, cümlelerin şiir olabilmesi için nazım değil, güzel olması gerekir (Tuncer ve Yardımcı, 2011: 185).

“Nazımın aradığı ahenkli ve etkili anlatım, öteden beri şu üç öge ile sağlanmıştır: Vezin, Kafiye, Nazım Şekli.” (Mutluay, 1972: 27). O hâlde, nazımda bulunan bu üç öge, nazmı nesirden ayırmamızı sağlayan vasıtalar. Sanatsal yönden güçlü, estetik bir görünüme sahip nazım için vezin, kafiye ve nazım şekli üçlüsü olmazsa olmazlardandır. “Şiirin nesirle de kabil olduğunu zannedenler gaflettedirler. Şiir muhakkak vezinle ve kafiye ile vücuda gelir. Şiir musikinin hemşiresidir, âletsiz teganni edilmez.” (Kaplan’dan Aktaran Araz, 1987: 281). Kaplan’ın bu cümleleri, nazımda etkili ve ahenkli bir anlatım şekli için gerekli görülen üç ögenin büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu cümleler, Orhan Veli’nin kural ve kaidelerini çizdiği Garip Akımı’nın şiir anlayışına da karşıt bir izlenim uyandırmaktadır. Çünkü bu yeni şiir hareketinde ölçsüz, uyaksız, redifsiz şiir yazılabileceği, bu gibi unsurların şairi kısıtladığı düşünülmektedir. Oysa Kaplan, şiir mutlak suretle vezinle ve kafiyeyle yazılabileceğini savunmaktadır.

2. 2. 1. 3. Nazım ile Nesir Etkileşimi

Samsakçı’ya (2012: 2713-2723) göre, nazım ve nesrin birbirinden farklılıkları dışında edebiyat dünyasında tartışma konusu hâline gelen bir mesele de, düzyazının şiire etkisi, bir bakıma zarardır. Edebî geleneğimize bakıldığında, şiir türündeki eserlerin tür ve sayıca fazlalığı dikkat çekecektir. Halk ve divan edebiyatı dönemlerinde nazma daha çok yer verildiği, Osmanlı Devleti’nde şairlere aşırı hürmet gösterildiği bilinmektedir. Ancak sosyo-kültürel ve siyasî nedenlerden ötürü, Türk şiirinde düzyazıya ait unsurlar çoğalmış ve bu durum zamanla şiir mi düzyazı mı olduğu sorusunu akla getiren eserlerin meydana getirilmesine sebep olmuştur.

Edebiyatta böyle bir tartışma, zihinlerde böyle bir soru olagelsin, şiir türündeki bir esere nesrin girmesi, şiirin değerini ve itibarını zedeleyeceği unutulmamalıdır. Çünkü şiir, kendine has özelliklerle (imgeler, ses ve kelime tekrarları, söz sanatları, vezin, kafiye, sapmalar, kısa ama etkileyici oluşu gibi) şiirdir. Ona, nesre ait unsurlar eklemek bir şey kazandırmaz, aksine, ondan birtakım özellikleri yok edebilir.

Nazım ve nesrin yakın ilişkisi, birbirini de etkilemiş ve edebiyatımızda “mensur şiir” biçiminde bir türün ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 541-542):

Mensûre biçiminde de söylenen mensur şiir, duygu ve hayallerin vezin ve kafiyeyle bağlı kalmaksızın şiirsel coşkunlukla anlatıldığı nesirlerdir. Bu tür ifadelerde iç âhenge önem verildiği için cümlelerde dil bilgisi kurallarına uygunluk fazla göz önünde bulundurulmaz. Batıdaki ilk örneklerini 19. yüzyılın ortalarından itibaren Fransa’da görürüz. Yenileşme dönemiyle birlikte Türk edebiyatına da geçmiştir. Şinâsi, Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid’den itibaren ilk örnekleri verilir. Halit Ziya Uşaklıgil’in Mensur Şiirleri, Mehmet Rauf’un Siyah İncileri, Arif Nihat Asya’nın Heykeltıraş’ı bu türün önemli örnekleridir

Günümüzün Türk şiirinde, çağın gerektirdiği koşullar sebebiyle geçmiş dönemlerdeki geleneğe bağlılık iyiden iyiye azalmakta, bu durum şiirde eski kabullerin de değişmesine neden olmaktadır. Eski dönemlerde, nazım ile nesri birbirinden ayırmakta belirgin faktörler rol oynamaktayken artık, kafiye, ses ve kelime tekrarları, vezin, redif gibi öğeler belirleyici olma özelliğini kaybetmişlerdir. Tanzimat’tan sonra Batı’ya açılan Türk sanatçıları, geleneksel şiir anlayışından da vazgeçmeye başlamışlardır. Bu zamanın şiirleri, yukarıda yer verilen mensur şiire benzemektedir. Alt zemini Tanzimat’ta atılan bu değişim, Garip Hareketi’yle zirveye ulaşmış, Orhan Veli ve arkadaşları ölçsüz, uyaksız şiir yazılabileceğini ön söz şeklinde beyan etmişlerdir (Aksan, 2013: 18).

Melih Cevdet Anday, Türk şiirindeki değişiminden hareketle şiir tarihini, şu şekilde bölümlendirmektedir (Akt. Aksan, 2013: 19):

- a) Güzelleştirilmiş düzyazı olarak şiir,
- b) Düzyazıdan yakasını kurtarmış şiir.”

Sanatçının bu sınıflamasından yola çıkarak günümüz çağdaş şiirini ilk gruba koymak daha doğru olacaktır. Çünkü yeni nesil şairlerin şiirlerine bakıldığında düzyazıya yakın olduğu ama şiirsel unsurların da kendini hissettirdiği, düzyazı ile şiir arasında bir yerde konumlanabilecek örnekler olduğu görülecektir. Ancak geçmiş dönemlerdeki pek çok şiiri de ikinci gruba dâhil edebiliriz. Çünkü bunlar, hem muhteva hem de biçim yönleriyle düzyazıdan tamamen farklı, şiirsel özellikleri daha ön plânda olan örneklerdir.

Aksan (2013: 26) şiir ve düzyazının ayrımı noktasında şunları ifade etmektedir:

Şiir ile düzyazıyı birbirinden ayıran başlıca unsurlar; kafiye, redif, ölçü, ses tekrarları (ünlü: asonans, ünsüz: aliterasyon) ve sözcük yinlemeleri, ritim ve ezgi'dir. Bu unsurların birleşimiyle de kulaklarda belirli bir müzik sağlanma amacı taşınır ki bu da bizlerin nazım ve nesri birbirinden ayırmasında işlevseldir. Ancak günümüzde bunların kullanılmadığı ama şiir adı ve niteliği taşıyan edebî ürünlerin varlığı bu ayırımı başka faktörlerin de olabileceğini akla getirmektedir.

Aksan da Melih Cevdet'in düşüncelerine benzer şekilde düşünmektedir. Geçmiş dönemlerde bir edebî ürünün şiir mi, düzyazıyı mı olduğunu anlamak için “ölçü, uyak, redif, ses tekrarları, sözcük tekrarları, edebî sanatların kullanılma durumu” gibi özelliklere bakmak yeterliyken, günümüzün çağdaş toplumunda şiir adı verilen ama bu özellikleri taşımayan şiirlerin olduğu görülmektedir. Yukarıda da işaret edildiği üzere, bu tarz şiirlere “güzelleştirilmiş düzyazı olarak şiir” denilebilir.

Şiir çoğunlukla mısra üzerine kurulu bir tür olmakla birlikte bu algıyı kıran, mısra temeline dayanmayan şiirler de bulunabilir. Özellikle son dönem şiirlerinde bu tür örneklerle sıkça karşılaşılmaktadır. Bu şiir örnekleri, okuyucu / dinleyici üzerinde duygusal etki uyandırarak edebiyat dünyasında kendine yer bulmaktadır. Düzanlatım şiiri olarak adlandırılan bu şiirler, gücünü mısra şeklinde yazılmasına değil, duygusal bir içeriğe sahip olmasına, sözcüklerin çağrışım gücüne borçludur (Yalçın, 2010: 34).

Şiir ile düzyazı arasındaki ayrımlara değinmeye çalıştığımız bu bölümde, bu farklılıkların neler olduğu, şiir ile nazımın aynı şey olup olmadığı, günümüz şiirindeki değişimlerin hangi yönde olduğu gibi konular üzerinde duruldu. Bunlardan ulaşılabilecek

genel sonuç ise, şiir ve düzyazının –her ikisi de edebî bir tür olmakla birlikte- belirgin farklılıklar içerdiği, şiir ile nazmın bir tutulmaması gerektiği ve şiirimizdeki değişimlerin hızla devam ettiği yönündedir.

2. 2. 2. Yazımsal Bir Tür Olarak Şiir ve Unsurları

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (Akalın vd. , 2011) şiirle ilgili şu tanımlara yer verilmiştir:

1. Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım.
2. Düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku, duygu uyandıran, etkileyen şey: “Burada herkes kendi gönlünden olduğu kadar bu tabiatın içinden gelen bir şiir dinler.” –A.Ş.Hisar.

Türkçe sözlükte bu şekillerde tanımlanan şiir hakkında birçok kişi farklı tanımlar dile getirmiştir. Bunlardan birkaçına yer verelim:

- Şiir gerek içerik, öz; gerekse söze dönüştürme, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür (Aksan, 2013: 14).
- Şiir, Allah'ı sır ve güzellik yolundan arama işidir (Kısakürek, 2013: 474).
- Şiir, kelimeleriyle söylenen mûsıkî'dir. Her şiir mısra'ı, her şeyden önce bir mûsıkî cümlesidir (Banarlı, 2005: 77).
- Şiir, seçmek ve gizlemek sanatıdır (Chateaubriand) (Çolak, 2011: 16).
- Şiir hem at hem de dizgindir: ilham ve işçilik. Atsız dizgin yahut dizginsiz at değil (Tristan Dereme) (2011: 16).
- Şiir olmayan yerde insan sevgisi de olmaz. İnsanı insana ancak şiir sevdirebilir. Şiir, insanı insana yaklaştıran şeydir (Sait Faik) (2011: 17).
- Şiir, düşünceyi duygu hâline getirinceye kadar yoğurmaktır (Yahya Kemal) (2011: 18).

Yukarıda farklı kişilerin şiir hakkında söylediklerinden de anlaşılacağı üzere, herkesin kabul ettiği, bütün şiirlere uyarlanabilecek, mutlak bir şiir tanımı bulmak pek olası görünmemektedir. Dünyada ne kadar şiir, ne kadar şair varsa o kadar da şiir tanımı vardır, denilebilir. Çünkü tanım yaparken her şair aslında, yazarken dikkat ettiği unsurlara, yazma sürecinde neyi öncelediğine göre bir tanım yapmaktadır. Durum böyle olunca birbirinden farklı şiir tanımlarının yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Peki, bu şekilde çeşitli şiir tanımlarının olmasının şiir açısından bir zararı var mıdır? Yoktur

elbette. Çünkü yetkin şiirler yazan bir kişinin şiir adına bir tanımlama yapması, şiir için bir zenginliktir, çokseslilik, atılımdır. Şiirin kesinlikle bir tanımının olacağını ileri sürmek, bütün şairlerin aynı tarzda şiir yazmasını beklemekle eşdeğerdir (Çolak, 2011: 15). Giordano Bruno'nun (Akt. Çolak, 2011: 16) “Kurallar şiirden çıkar; kaç çeşit gerçek şair varsa o kadar da gerçek kural vardır.” sözü de yukarıda söylenilenleri destelemektedir. Edebiyat sahasında nitelikli şiir türünün özelliklerini taşıyan şiirler kadar kural var demek, bir bakıma o sayıda şiir tanımının yapılabileceğini ifade etmektedir.

Şiirin birbirinden farklı tanımlarının yapıyor olması, kötü bir şey değildir, dedik. Bu durumda bize düşen görev şiire bir tanım bulmaya çalışmak mıdır yoksa Melih Cevdet Anday'ın: “Ama bütün şiir tanımları üç aşağı beş yukarı buna benzer. Çıkar yol, şiiri tanımlamaktan vazgeçmektir. Tanım akıl işidir. Şiir ise akıl dışıdır.” (Akt. Aksan, 2013: 14) şeklinde ifade ettiği gibi şiiri tanımlamaktan vazgeçmek midir? Yapılması gereken, şiiri şiir yapan unsurlardan yola çıkarak bir tanıma ulaşmak ve bu tanımın dışında da tanımlamaların olabileceğini söylemektir. Şiiri tanımlamaktan vazgeçmek bir anlamda işin kolayına kaçmaktır. Bu yaklaşım edebiyata bir şey kazandırmaz. Ancak şiire gönül veren genç şair adaylarına ışık tutması adına en azından, şiirin olmazsa olmazlarından yola çıkarak bir tanıma gitmek son derece faydalı olacaktır.

Şiirin doğrudan tanımını yapmaktan ziyade düzyazıyla farkına değinen Oğuzkan (2001: 248), onun nesirden estetik değerler, içerik ve anlatım özellikleri, aşırı şekilde dikkat edilerek yazılması bakımından farklı olduğunu şu cümlelerinde dile getirmiştir: “... Başka bir deyişle şiir düzyazıya (nesre) göre, daha çok estetik değerler taşıyan ve daha yoğun bir dikkat gerektiren bir yazı türüdür.” Bu durumda şiir için, güzellik değerini bünyesinde fazlasıyla barındıran, insanı derinden etkileyen, okuyucuyu değişik ruh haline sürükleyen bir edebî türdür, tanımına ulaşılabilir.

Banarlı (2005: 102), şiiri güzel kılan öğeleri ve gerçek şiirle karşılaşan insanın ruh durumunu şu cümleleriyle ifade etmektedir:

Çünkü her büyük sanat gibi şiir de, hakikatte çok zor elde edilen bir cevherdir. Bir şiir, okunduğu ve duyulduğu zaman insanı kanatlandırmalı, fakat onu karanlık uçurumlara değil, aydınlık semalara yükseltmelidir. Şiir, lisanın en güzel sesli söyleyişi olduğu nisbette şiir, insanı ruh ve kafa bakımından yükselttiği ölçüde güzeldir. Gerçek şiiri duyan, Tanrı ile karşılaşmış gibi ürpermeli, içinde bir nur çağlayanının hareketlendiğini hissetmelidir.

Şiir kavramını ifade etmek amacıyla İngilizce, Fransızca gibi Batı dillerinde kullanılan kelimeler (poem, poème), Yunan dilindeki “yapmak, yaratmak, uydurmak” anlamına gelen poiêu (nıuw) köküne dayanmaktadır. Bu da bize her şiirde yeni bir şeylerin meydana getirildiğini, şairlerin yaratıcı bir kişiliğe sahip olması gerektiğini gösteriyor. Denilebilir ki şairler, şiirlerini oluştururken –bir süreliğine de olsa- Tanrı’dan yaratıcı olma özelliğini ödünç alıyorlar. Batı edebiyatlarında bu anlamlara gelen şiir, Arap edebiyatında (/ş’ir) “sezmek, sezmeyle bilmek, hissetmek” kavramından yararlanılarak edebiyat alanında kendine yer bulmuştur. Şiirin Arap edebiyatındaki bu manâsı, dilimizi etkilemiştir. Çünkü nitelikli şiirlerin sahipleri, eserlerini hissederek ve şiirine malzeme olabilecek unsurları sezip, seçerek oluşturmaktadır (Aksan, 2013: 15).

Çolak (2011: 19) da şiirin ne tek başına sözcükten, ne dizeden ne de ritimden oluştuğunu düşünmektedir. Bunların her birinin şiir için hayatî öneminin olduğunu ancak tek başlarına yeterli olamayacağını ifade etmektedir. Şiiri oluşturan öğeleri ise şu şekilde belirtmiştir: *Yoğunlaşma, bellek, inan ve esin*. Bu temel öğeler bir şiirin şah damarı gibi, kalbi gibidir. Nasıl ki bu şah damarı kesildiğinde ya da kalp durduğunda insanın yaşması imkânsızsa aşağıda öğelerden birisinin eksik olması hâlinde başarılı bir şiir söz edilemez. Şimdi bunları kısaca açıklayalım:

A. Yoğunlaşma:

Bu aşamada şair kendini tamamen şiire verir, ondan başka bir şey düşünmez; bir nevi şiiriyle yatıp kalkar. Bu dönem, türlü zorluklara göğüs gerilen, çeşitli sancılar çekilen bir süreçtir. Ancak bu aşamada yetenek; yoğunlaşma ve dikkati vermeyeyle desteklenmelidir. Zira nitelikli bir şiir için yetenek tek başına yetmeyecektir.

B. Bellek:

Nitelikli bir şiirin yazılabilmesi için şair; deneyimlerini, geçmişte öğrendiklerini, önemli olan ve olabilecek ne varsa hatırlamalıdır. Çünkü eskiden öğrendiği bir kelimeyi, başından geçen bir olayı herhangi bir şiirinde kullanabilir. Bu yüzden bellek, şair için çok önemli bir kaynaktır. Sanatçının şiire yönelik kabiliyeti bulunabilir, bu konuda yoğun bir çaba da sarf edebilir. Ancak bilgi ve tecrübelerini hatırlayamazsa ortaya güçlü eserler koyması çıkması çok zordur.

C. İnan:

Şiire gönülden bağlılıktır, şartlar ne olursa olsun şiirden kopmamaktır. Her durumda, her şeye rağmen şiir sevgisini kalpte taşımak ve bu sevginin her zaman sürmesi için emek vermektir. Anlık bir duygu olmayan inan, süreklilik gerektirir. İyi bir şiir için gerekli olan bu maddeyi; belli bir tarıkata bağlanan, mürşidinin dediklerini birebir uygulayan, yorulmak nedir bilmeyen birinin durumuna benzetebiliriz.

D. Esin:

Şiir için gerekli bir diğer unsur da esindir. Esin bir bakıma Tanrıdan bir parçanın şairde vücut bulmuş hâlidir. Şair için bir an'dır, mutlaka yaşanması gereken bir an. Şiir denen uzun soluklu serüven, esin ile başlar sürekli bir istek ve çalışmayla devam eder. Esin sayesinde şair, genellikle ilk dizeyi elde eder. Bu ilk dizenin iyi bir dize olup olmadığına karar vermek, eğer iyi ise bu dizeyi hangi tarzda dizelerle devam ettirmek şairin karar vermesi gereken bir konudur (Çolak, 2011: 19-29).

Yardımcı (2011: 176) şiiri, “öbür edebiyat türlerinin anlatamadığını, olağanüstü olanı anlatan, diğer edebiyat türlerinin sustuğu yerde başlayan, ilhamla yani şairin şiir yeteneği ile güç kazanan bir edebiyat ürünü” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımda karşımıza, yukarıda yer verilen unsurlardan esin (ilham) çıkmaktadır. Tek başına yeterli olmamakla birlikte şairin doğuştan getirdiği yetenek ve ânlık meydana gelen ilham, şiir türü için vazgeçilemez bir öge olarak görülmektedir.

Şiirden küçük de olsa bir çıkar beklenmemelidir çünkü şiir, düşünceleri bünyesinde barındırmakla beraber sadece belli fikirlerin savunuculuğunu yapmaz.

Zaten o, belli bir düşünceye, belli bir ideolojiye, belli bir gruba hizmet etmeye başladığında gerçek anlamını da yitirmiş olur. Şiir, çeşitli süs unsurları taşımakla birlikte varlığını sadece bunlara borçlu değildir ve has biçimiyle insanın hislerini dile getiren ve insan kalbine yönelen bir söyleyiş biçimidir. Şu hâlde denilebilir ki şiir kendine has özelliklerle ilk insandan beri var olduğu gibi, günümüzde ve istikbalde de varoluşunu sürdürecektir. Çünkü duygu ve düşünceleri etkileyici bir şekilde anlatan ve insanda derin izler bırakan yazınsal bir türden vazgeçilmesi pek mümkün görünmemektedir (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 56).

Şiir, insanın duygularına tercüman olan, etkileme gücü yüksek bir türdür. Anlatmak istediğini cümleler halinde, düzyazı türlerine has biçimde dile getiren bir kişiden pek etkilenilmezken bunu nazım biçimine dönüştüren ve duygu, düşünceleriyle yoğunlaştıran birinden aşırı derecede etkileniriz. Bu durum şiir türünün sanatçıya sağladığı olanaklardan kaynaklanıyor (Akyol, 2006: 121).

Şiir; bir dil içinde bulunan, o dilin olanaklarından faydalanan ama dilin içerisinde kendine özgü bir büyü, özelliği ve güzelliği olan edebî bir türdür. Şiirin sözcüklerle yazılmakla birlikte, konuşma diline göre bu denli derin anlamlar kazanmasında o dilin imkânları kadar şairin yeteneği, bilgisi, deneyimi, hayata bakış açısı, doğuştan gelen sanatçı kişiliği gibi unsurlar da söz konusudur (Tuncer ve Yardımcı, 2011:185).

Tanımı bu denli zor, hatta bazılarının göre imkânsız olan şiirin yazım süreci de kolay olmasa gerek. Herkesin bildiği sözcükleri kullanıp, onlara derin anlamlar yüklemeye çalışmak ve okurun karşısına çıkmak, iddialı ve zorlu bir süreçtir. Şâir, herkesin beğenisini kazancak bir şiir istiyorsa avının peşinde sürekli koşan avcı gibi uyanık olmalıdır. Onun yakalamak istediği şey, imgedir. Çalışırken, okurken, otobüste, çarşıda, ormanda yürürken vb. her an imgeyi yakalamaya çalışmalıdır. Şiirini yazabilmesinde ana unsurlardan biri olan esinin kendisine gelmesi için davetkâr ve ısrarcı olmalıdır (Yüce, 1997: 16).

2. 2. 2. 1. Şiirin İki Temel Unsuru: İçerik ve Biçim

Bir şiir bir tek kelimeden, sözden, cümleden oluşamaz. Bu şekilde, bir kelimeden veya bir cümleden oluşan şiirler olsa da onların şiir olmasını sağlayan başka unsurlar da bulunmaktadır. Şiiri oluşturan unsurları iki büyük başlık altında toplayacak olursak bunların; “içerik” ve “biçim” olduğunu söyleyebiliriz. Kısakürek (2013: 479) içeriğe “*kütük*”, biçime ise “*nakış*” adını vermiştir. Kütük’ü, şiirin ana maddesi olarak görmektedir ve onun duygu ve düşünceden oluştuğunu ifade etmektedir. Nakış’ı ise bu his ve fikirden oluşan kütüğün zarafeti, estetik havası, onun güzelleşmiş hâli, giyim ve kuşam oyunu olarak tanımlamaktadır. Yani bir şiiri ne tek başına muhtevası oluşturabilir ne de biçimi. İkisi de aynı oranda özenle seçilmeli ve birbirinin uyumuna dikkat edilmelidir.

Ünlü Türk bilgin ve düşünürü Farabi, şiirde iki temel öge görmektedir. Bunlar:

- 1) Sözcükler,
- 2) Onların bir araya getirilindeki esaslar (Aksan, 2013: 48).

Farabi’nin günümüzden yüzyıllar önce dile getirdiği bu tespit, hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Burada *sözcükler*’le kast edilen, şiirdeki sözcükler aracılığıyla dile getirilen duygu ve düşünceler; yani *içeriktir*. *Onların bir araya getirilişindeki esaslar* ise *biçim* ögesine denk gelmektedir. Çünkü şiirde sözcükler rastlantısal olarak bir araya getirilmemektedir. Zaten bu şekilde bir kullanım durumunda orada şiirden söz etmek pek mümkün değildir. Bu yüzden Farabi, günümüzün şiirindeki asıl iki ögeyi -içerik ve biçimi- asırlar önce, sözcükler ve onların bir araya getirilişindeki esaslar şeklinde ifade etmiştir.

“Öz en basit ve yalın bir tanımla bir şeyin iç görünümüdür. Biçim ise özün örgeilenmesi, göze görünür ve algılanır duruma getirilmesidir.” (Yüce, 1997: 46). Bunları şiir bağlamında düşündüğümüzde; öz, bir şiirin içeriğidir, konusudur, ham maddesidir. Biçim ise bu içeriğin görünür kılınması, soyutluktan somutluğa kavuşturulması, duygu ve düşünce dünyasından okura ulaştırılmasıdır. Ayrıca öz tek olduğu hâlde biçim çok çeşitlidir. Şöyle ki: Aşk konusunu ele aldığımızda bu özün yansıtılabilmesi, şiir hâline gelebilmesi için birçok biçimin kullanılma imkânı vardır.

Şair, bu konuyu ölçülü, uyaklı, redifli şekilde şiir formatına dönüştürebileceği gibi, serbest bir ölçüyle uyaksız ve redifsiz de dönüştürebilir.

Kısakürek'in ifadesiyle “kütük” ve “nakış”, Yüce'nin kullandığı biçimiyle “öz” ve “biçim” ya da yaygın kullanımıyla “içerik” ve “biçim” bir şiirin en önemli iki unsurudur, hatta her şeyidir. Ancak bu iki unsurun da kullanımında çok dikkatli olmak gerekir. Biçim, özü görünür kılan, güzelleştiren, çekici kılan önemli bir ögedir fakat tüm bunları yaparken kendisini gizlemeli, görünmemelidir. Aksi hâlde çirkin görünümlü bir şiir ortaya çıkar. Biçim ile içerik uyumunun nasıl olması gerektiğini Nâzım Hikmet RAN şu benzetmeyle ortaya koyar: “Biçim güzel bir kadın bacağında ince, saydam bir naylon çoraba benzetilebilir. Çorap, bacağın güzelliğini belirlemeli fakat kendisi görünmemelidir.” (Akt. Yüce, 1997: 49).

Aksan (2011: 23-24) şiir tahlillerinde adı geçen kavramların iki büyük başlık altında toplanabileceğini ifade etmektedir. Bu iki kategori şunlardır: 1) İçerik, Öz; 2) Sunuluş. Bunlardan “içerik, öz” başlığı altında şiirin konusu, ele alınan olaylar, his ve fikirler, iletilmek mesaj (ana duygu) gibi çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Şiirlerin önemli bir diğer kolu olan “Sunuluş” başlığı altında ise edebî sanatlar, kafiye, redif, vezin, ses ve sözcük tekrarları, sapmalar, aktarmalar, imgeler gibi birçok öge yer almaktadır. Bu iki ana başlıktan sunuluş'ta kavramlar, özellikler, bölümlere ayrılmalar daha çoktur. Özü için bir şiirin ortaya çıkma ve yazılma amacı, sunuluşu ise bu amaca ulaşma yolu olarak düşünebiliriz.

Kavcar vd. (2009: 73-74) diğer sanat eserlerinde olduğu gibi şiir türü de dış görünüşü ve öz derinliğinden ibaret olduğunu, dış görünüşe biçim adı verilirken, öz derinliğine içerik (muhteva) adı verildiğini söylemektedirler. Şiir genel hatlarıyla bu iki unsurdan meydana gelse de bunların da alt kolları bulunmaktadır. Şiir tahlillerinde biçim başlığı altında; “nazım, kafiye (uyak), vezin (ölçü) ve dil” ele alınırken, içerik başlığı altında ise “iç ahenk, mecazlar ve tema” gibi ögeler ele alınır. Bir şiir incelemesini bu şekilde bölümlere ayırarak yapmak, hem inceleyene kolaylık sağlayabilir hem de şiirin mânâ ve ahenk bakımından çözümlenmesine olanak sağlar.

Şiirin tek bir tanımının olduğunu iddia etmek ve şiiri mutlak kurallara bağlamak olanaksızdır. Çünkü şiir, özgürlüğü seven, kısıtlamalara boyun eğmeyen bir yazınsal türdür. Ona her konuda kural koymak, bir kuşun kanatlarını kırıp uçuşmasını beklemek kadar zor bir durumdur. Ancak şiirin “anlam” ve “biçim” gibi iki temel öğeden vücut bulduğu kabul gören bir olgudur. Bu iki temel öğeden anlam, okuyucu / dinleyiciyi duygulandıran, düşündüren, onu derinden etkileyen, kendi yaşamından benzerlikler bulduğu şiirin öz kısmıdır. *Biçim* ise anlamın göze daha güzel görünmesi, kulağa daha hoş gelmesi, yüreği daha fazla titretmesi, kısacası anlamın estetik bir şekilde sunulması için yararlanılan bir araçtır. Anlam, şiir ile düzyazıyı birbirinden ayırmaya zaman zaman engel olsa da biçim, bu ayrımın anlamı göre daha belirleyicidir. Özellikle divan ve halk şiirlerinde biçim, nazım ile nesri ayırt etmede oldukça işlevsel bir unsur olarak kullanılmıştır (Yardımcı, 2011: 177-178).

Araz (2005: 46) ise, şiirin üç ana unsurdan oluştuğunu dile getirmektedir. Bu üç ana unsur şunlardır: “Dil”, “muhteva / mânâ” ve “şekil / yapı / biçim”. Yukarıda Kavcar vd. nin biçim başlığı altında ele aldığı “dil” ögesini Araz, biçimden ayrı bir öge olarak düşünmektedir. Böylelikle dil unsurunun, şiir için en az anlam ve biçim kadar önemli ve değerli olduğunu anlıyoruz.

Bugüne kadar konular aynı ya da benzer olmakla birlikte birbirinden çok farklı şiirler yazılmıştır ve yazılacaktır da. Örneğin aşk konusunda yazılan sayısız şiir vardır. O hâlde konu aynı iken bu kadar fazla ve değişik şiirlerin yazılabilmesine olanak sağlayan bir tek şey kalmaktadır: Biçimi. Şairin kullandığı ölçü, kafiyeler, redifler, ses ve sözcük tekrarları, söz sanatları ile içerikle bağlantılı gibi görünse de biçimle de yakından ilişkili olan imgeler, bağdaştırmalar, sapmalar, aktarmalar vb. unsurlar birbirinden farklı şiirlerin yazılabilmesine imkân tanımaktadır. Çolak’ın (2011: 29) bu konu hakkındaki düşünceleri şöyledir: “Şairi farklı kılan, çıkış noktası aldığı konu değil. Konuyu farklı işlemesidir. Biçimi, biçimidir kısaca.”

Şiirin hangi unsurlardan oluşması konusu ister “içerik ve biçim”, ister “kütük ve nakış”, isterse “öz, muhteva ve sunuluş” gibi çeşitli isimler alsın ya da türlü bölümlere ayrıldığı ifade edilsin, şiir hakkında şüphe götürmez bir gerçek şudur: Şiir

sadece bir ögeden meydana gelmez. Onu oluşturan, güzelleştiren, yıllara meydan okumasına olanak sağlayan başka başka unsurlar vardır. Ancak bu unsurları içerik ve biçim şeklinde iki büyük başlık altında ele almak bir gelenek halini almıştır.

Şiirle ilgili genel yargılara, şiirin düzyazıdan farkına, çeşitli tanımlara yer verildikten sonra, şiir incelememizde karşımıza çıkacak olan “ölçü, uyak, redif, söz sanatları (Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ağırlık verilenler), şiir türleri” gibi çeşitli konulara değinmek istiyoruz. Bunlar, şiirimizde ilk zamanlardan beri kullanılan, vazgeçildiği düşünölmekle birlikte tamamen ayrılamadığımız, şiiri güzelleştiren ögelerdir.

Banarlı (2005: 112), “vezin, kafiye, nazım şekilleri” gibi şiiri güzelleştiren unsurlarla ilgili olarak şunları söylemektedir:

İşte bu güzelliğı ören büyük zevk ve mûsikî mîmârisinde, Türkçeyi böylesine güzelleştirmek için, asırlarca şiir söyleyen san’atkâr Türk atalarının kullandıkları vezinlerin, kafiyelerin, nazım şekillerinin, atılmaz ve unutulmaz bir yeri vardır. Vezinler, kâfiyeler ve nazım şekilleri, tıpkı millî mûsikîler, millî danslar gibi, millî zevkin yaratıp yaşattığı veya işleyip bütünlediğı kıymetlerdir. Şiirin bu hâricî ses unsurları, her şeyden çok millî lisanlardaki mûsikî mîmârîsini vücuda getiren hassas ve ölçölü san’at malzemeleridir.

2. 2. 3. Ölçü ve Çeşitleri

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük’te (Akalın vd., 2011: 1016) çeşitli şekillerde tanımlanan “ölçü” sözcüğünün, şiirle ilgili olan tanımı şu şekildedir: “Bir şiirdeki dizelerin hece ve durak bakımından denk oluşu.”

Mutluay’a (1972: 26) göre, “vezin, nazımda kullanılan ahenk ölçüleridir.” O hâlde, şiirde kullanılan çeşitli ölçüler, şiiri güzelleştiren ve estetik görünmesini sağlayan değerli bir giysidir, denilebilir.

“Vezin, mısraın ritmini sağlayan ölçü sistemidir ve mısrada hecelerin sayı veya çeşit bakımından belli bir düzene bağılı olması demektir.” (İlaydın, 1997: 31). Bu tanımlama da bize, ölçünün, şiirdeki ritmi sağlamada etkin rol oynadığını

göstermektedir. Ayrıca “hecelerin sayı ve çeşit bakımından belli bir düzene bağlı olması” kısmı, “hece” ve “aruz” ölçüsüne işaret etmektedir.

Yapı özelliklerine göre ölçü denilince aklımıza ilk önce “hece” ve “aruz” ölçüleri gelmelidir. Bu ölçü türlerini, iki oluklu bir çeşmeye benzetebiliriz. Türk ozanları yüzyıllar boyunca, bu oluklardan kana kana içmişler, yıllara meydan okuyan, ölümsüz eserler meydana getirmişlerdir. Yapı esasına dayanan, bu yönden birbirinden ayrılan hece ve aruz ölçüsü dışında, özellikle 1940’tan sonra şiir dünyamızda bir yenilik olarak karşımıza çıkan ölçü, “serbest ölçü”dür (Mutluay, 1972: 26).

Türk şiirinde ölçü denilince üç türle karşılaşmaktayız:

1. Hece ölçüsü,
2. Aruz ölçüsü,
3. Serbest ölçü.

Türkçede bu ölçülerle karşılaşılması, bunların edebî eserlerde kullanması da zamansal olarak bu sıralamadaki gibidir. Biz de sırasıyla “hece, aruz ölçüsü ve serbest ölçü” hakkında bilgilere yer vermek istiyoruz:

2. 2. 3. 1. Hece Ölçüsü

Şiirimizde bu ölçüler; içinde bulunulan zaman dilimi ve şartlar, Türkçenin etkilendiği diller, edebiyattan ve şiirden beklentiler gibi çeşitli sebeplerle kullanılmıştır. Bu üç ölçüden hece vezni, Türk edebiyatında ve dolayısıyla şiirde baştan beri bilinmektedir. Orta Asya bozkırlarında, at sırtında kımız içerken “ozan, kam, baksı” adlarıyla doğaçlama şiirler söyleyen Türk şairi için hece, bir bebeğin ilk gıdası olan “anne sütü” gibidir. İslamiyet’le tanışmış, Arap ve Fars edebiyatlarından etkilenmiş de olsa Türk insanı ve şairi hece ölçüden vazgeçememiştir.

“Türk dilinin tabîî ölçüsü hece veznidir. Yabancı kültürlerin tesir etmediği ilk devre edebiyatında hep bu vezin kullanılmıştır” (İlaydın, 1997: 32). “Yabancı kültürlerin tesir etmemesi” demek, Türkçenin öz ve saf hâliyle bulunması, diğer dillerden alıntıların yapılmaması anlamına gelmektedir. Başlangıçtan beri, zaman

zaman kullanımdan düşse de hecenin hâlâ şiirlerde kendine yer bulması, onun Türk dilinin geçmişiyle yakından ilgili olduğundandır.

Türk dilinin doğal yapısına uygun olduğu için zorlanmadan –aruz ölçüsüyle şiir yazmanın zorluğu göz önünde tutulursa- şiir yazmak, hece ölçüsünde daha rahattır. Arap toplumun kendi dil sisteminden ortaya çıkan ölçü, aruz ölçüsü olduğu için nasıl ki onlar, kendi ölçüleriyle şiir yazmakta zorlanmıyorsa bizim dil sistemimizden hayat bulan hece ölçüsüyle Türk şairleri de şiir meydana getirmekte aşırı zorluk yaşamayacaklardır. Ayrıca hece ölçüsüne “parmak hesabı” denilmesi, -heceler parmakla sayıldığı için parmak ölçüsü, parmak hesabı denilmesi dışında- bu ölçüyle kolay bir şekilde şiir yazılabildiği için değil, hece ölçüsü ile şiir söyleyen şairlerin sözlü dili, yazıya tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Çoğu zaman, hazırlık yapılmadan, atışma usûlü ile şiir söylenen şiir meclislerinde şairlerin, rakibine hızlı ve pratik cevap verebilmesi için parmaklarını kullanarak ölçüyü tutturmaya çalışması son derece normaldir ” (Dilçin, 2013: 39- 40).

Ayyıldız ve Birgören (2009: 125) için, bir ulusun dili ile herhangi bir ölçü arasında ilgi kurulmak isteniyorsa, bu ilgi Türkçe ile hece ölçüsü arasında rahatlıkla kurulabileceğini ifade ediyorlar. Çünkü bu ölçü, sözgelimi aruz ölçüsü gibi sadece bir kesime hitap etmemektedir. Bu vezinle vücuda getirilen şiirler, saraydan halk tabakasına kadar herkesçe anlaşılabilmekte, ümmî âşıklar bile bu ölçüyle şiir söyleyebilmektedir. Bu nedenlerden ötürü, dilimizin genel yapısına en uygun ölçü çeşidinin, hece ölçüsü olduğu söylenebilir.

Hece vezni, dizelerdeki hecelerin eşitliğine dayanır. Türk dilinin doğal yapısına en uygun, dili zorlamayan bir vezindir. Türkçede Arap edebiyatındaki gibi uzun ve kısa hecelerin olmayışı, İslamiyet öncesi ozanlarının ve halk şairlerinin bu ölçü ile şiir oluşturmalarına vesile olmuştur (Mutluay, 2008: 27).

Hece vezni, duraklı ve duraksız kalıpları olan ve Türkçenin en eski dönemlerinden beri kullanılagelen bir vezindir. Bu nedenle alanyazında “milli ölçü” olarak kabul edilir. Hece ölçüsüne “milli ölçü” sıfatının layık görülmesi, onun Türk dili için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Türkçenin Arapça ve Farsçadan en

fazla etkilendiği, bu üç dilin birleşiminden “Osmanlı Türkçesi”nin meydana geldiği dönemlerde bile halkın arasında sade ve anlaşılır bir şekilde Türkçenin saf hâlinin kullanıyor olması, yine halkın arasındaki ozanların şiirlerini hece ölçüsüyle dile getirmesi, Türk insanının hece vezninden kolay kolay kopamayacağını belirtenlerinden biridir. Bunun bir başka göstergesi de günümüzde serbest ölçüsüyle şiir yazarlar olduğu gibi, hece ölçüsüyle de şiir yazılmaya devam edilmesidir (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 125).

Hece ölçüsünde iki temel öge bulunmaktadır: Dizelerdeki hece sayısı, durgulanma ve durak. Hece ölçüsünün kalıbı, dizelerdeki hece sayıları –yani ünlüler-sayılar olarak bulunabilir. Bu durum, ilk anda kolay gibi düşünülebilir. Ancak uzun bir şiirin (örneğin sekiz dörtlükten oluşan bir şiir) tüm dörtlüklerinin aynı hece sayısı, dolayısıyla aynı kalıpla yazılması sanıldığı kadar kolay olmasa gerek. Hece ölçüsünde dizelerin belli bölümlere ayrılması ise durgulanmadır. Bu özellik, dizelerin durak yerlerinde daha vurgulu okunmasını ve belli ritim elde edilmesini sağlar. Hece sayısının eşitliği ve durak, hece ölçüsünü diğer ölçülerden ayıran temel özelliklerdir. Hece ölçüsü kullanılarak duraksız da şiirler yazılabilir ama özellikle şiirdeki dizelerin hece sayıları eşit olması gerekir. Yani üç kıtalık bir şiirde ilki yedi, ikincisi sekiz, üçüncü kıta on birli hece ölçüsüyle olamaz. Şayet böyle olursa serbest ölçüden farkı kalmaz (Dilçin, 2013: 39).

Hece ölçüsünün iki temel özelliği olarak ele aldığımız “dizelerdeki hece sayısı” ve “durgulanma- durak” maddelerinden, durgulanmanın doğal olabilmesi için durakta bir kelime grubu kendiliğinden bitmeli, diğer kelime grubu da kendiliğinden başlamalıdır. Yapmacılıktan ve zorlamadan uzak bir durak olabilmesi için durak, kelime veya kelime öbeği ortasına değil de cümle sonuna denk gelmeli ve akabinde yeni bir sözcük grubu başlamalıdır. Bunlara dikkat edilmeden de hece ölçüsünde durak kullanılabilir ama zoraki bir kullanım olacaktır. Şiirde durgunun, vurgulu hecelerden birine denk geldiğinde şiirin hem durgu yönünden doğallığı artacak hem de şiirdeki belirginlik derecesini kuvvetlenecektir. Bu da duraklı, hece ölçülü bir şiirin estetik düzeyini olumlu yönde etkileyecektir. (İlaydın, 1997: 35).

Mutluay (1972: 28), Türk haklının beğenisine en yatkın olan, en çok kullanılan hece kalıplarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Yedili (Duraksız, 4/ 3 duraklı; azınlıkla 3/ 4); Mani vezni.
- Sekizli (Duraksız, 4/4 duraklı); İlâhi, Nefes vezni.
- 11'li (6/ 5, 4/ 4/ 3 duraklı), Koşma vezni.
- On dördlü (7/ 7 duraklı); son dönem şiirleri.”

Edebiyatımızda kullanılan ilk ölçü çeşidi olan hece vezni, hecelerin eşitliğine dayanan bir vezin çeşididir. Ancak, şiir yazma gayretinden olanlar, hece ölçüsüyle şiir vücuda getirmek isterlerse, sadece mısralardaki hece denliğini esas almamalıdır. Hece vezni için hece sayılarındaki eşitlik, bir kuraldır ama asıl dikkat edilmesi gereken, seslerle yakalanan mûsikî, ritimle elde edilen melodi, kulaklarda yankılan hoş bir ses ve gönülleri etkileyen derin mânâdır. Bu demektir ki –her şiirde olması gerektiği gibi- hece ölçüsüyle yazılan bir şiirin de hem öz hem de şekil bakımından uyumlu olmalı, birbirini tamamlamalıdır (Banarlı, 2005: 73).

2. 2. 3. 2. Aruz Ölçüsü

Türk şiirinde özellikle İslamiyet'in etkisiyle, hece ölçüsünden sonra en çok kullanılan vezin, aruz veznidir. İlk zamanlar halk tarafından benimsemeyen ve saray çevresindeki şairlerce kullanılan bu ölçüyle Türk şiirinin şaheser niteliğinde örnekleri verilmiştir. Hece ölçüsünde, dizelerdeki hece sayılarının denk olması gerekirken bu ölçüde de uzunluk ve kısalık yönünden denklik gerekmektedir.

Mutluay (1972: 46-47), arûz kelimesinin taşıdığı anlamlara yer vermiştir. Ancak bu tanımlardan şiirle ilgisi olanın yedinci maddedeki tanım olduğu görülecektir:

1- Yan, yön, taraf; 2- Yanak; 3- Yol, yöntem, usûl; 4- Büyük çadırların orta direği; 5- Arap nazmında bir beytin ilk dizesinin (mısra) son bölümü; 6- Mekke ve Medine gibi kutsal sayılan yerlerin çevresine verilen adlardan biri; 7- Arapçadan doğarak İslâm uygarlığı etkisine giren birçok ulusun (İran, Afgan, Türk, Pakistan, Hint...) nazımında ortaklaşa kullandıkları âhenk ölçüsü.

Arûz ölçüsünde mısralardaki -hece ölçüsündekinin aksine- hece sayısına değil de hecelerdeki kelimelerin niteliğine önem verilir. Bu hecelerın açık ve kapalı oluşlarından yola çıkılarak arûz kalıbı tespit edilir (Mutluay, 1972: 47).

Türk şiirinde İslâmiyet'in etkisiyle beraber kullanılmaya başlanan ve özellikle Klâsik şiirimizde yoğun bir şekilde kullanılan arûz vezni, Arapların millî veznidir. Arûz ölçüsünün bulunuşuyla ilgili çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan biri de “develerin yürüyüş temposundaki ritim”den esinlenerek arûz vezninin ortaya çıkması hadisesidir (İlaydın, 1997: 42).

Dünyanın çeşitli yerlerinde görülen ve çeşitli ulusları etkileyen arûz ölçüsü, Türk dilini de fazlaca etkilemiştir. Arapçaya has olan bu vezin, önce İran'a oradan da olduğu gibi bizim edebiyatımıza geçmiştir. Arapça ve Farsça arasında aşırı farklılık olmadığı için arûz vezni İran edebiyatında pek yadırganmamıştır. Ancak bu ölçünün Türk dilinde kullanılışı, dilimizin bütünlüğünün, doğallığının bozulmasına sebep olmuştur (İlaydın, 1997: 42).

Aruz ölçüsü, dilimizde her ne kadar zorlanmaya da sebep olsa “Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Yahya Kemal” gibi büyük Türk şairleri tarafından iyice işlenerek bir Türk aruzu hâlini almıştır. Sözü edilen şairler, aruz ölçüsüyle halk şairlerinin hece ölçüsüyle zorlanmadan şiirler meydana getirmesi gibi aşırı zorluk çekmeden ve kaliteli şiirler yazmışlardır (Dilçin, 2013: 5).

İlaydın (1997: 76-77), kusursuz denebilecek bir arûz kullanımının taşıması gereken nitelikleri şu şekilde sıralar:

- Başarılı sayılması gereken aruzda zihafılar ve lüzumsuz imâleler bulunmamalıdır.
- Bu hatalar bulunmasa bile, veznin temposu tıkırtı hâlinde belli olmamalı, kalıbın büküm noktalarında, yani parçaların bitip başladığı yerlerde sert sesler çıkmamalıdır.

Aruz bilimini böyle bir öğreti biçiminde ilk olarak ortaya koyan ünlü Arap dildisi Halil bin Ahmet'tir. Bilindiği üzere, alışkanlıkları değiştirmek zordur. Halil bin

Ahmet'in aruz bilimi bir öğreti şeklinde ortaya koyması ilk anda yadırganmıştır. Ancak onun yaptığı bu hizmet sayesinde aruzla ilgili dağınık bilgiler derli toplu hâle getirilmiştir (Dilçin, 2013: 5).

Bilindiği gibi aruz vezninin kullanıldığı ilk eser Karahanlı Devleti zamanında, Yusuf Has Hacıp'in yazdığı *Kutadgu Bilig*'dir. Ancak bu eserde de kullanılan ölçü 11'li hece ölçüsüne yakın olan müterâkib bahrinden alınmıştır. Yine bu eserde 173 dörtlük kullanılmıştır. Aruz vezni kullanılsa da bu iki özelliğin de yer alması, eseri tam anlamıyla gelenekten kopmasına engel olmuştur. Bu yüzden Kutadgu Bilig tamamen aruz vezni ile yazılmış bir eser olarak ele alınmamalı, Türk edebiyatında aruz ölçüsü kullanıldığı ve bu ölçüden etkilenecek yazılan ilk eser olarak kabul edilmelidir (Saraç, 2014: 203).

Dilçin'e (2013: 11-12) göre, Türkçe, Arapça ve Farsça sözcüklerdeki heceler “açık hece” ve “kapalı hece” iki ana bölümde toplanabilir:

- Açık Hece: Buna muallak (asıllı, boşlukta duran) da denir. Ölçü uygulamasında açık heceler bir nokta (.) ya da ters bir yay işaretiyle gösterilir. (+) işaretiyle gösterenler de vardır. Türkçe sözcüklerde iki türlü açık hece bulunur.
 1. Yalnız bir ünlü olan heceler: a-dım, e-rik, e-kin, ı-şık, i-pek, o-zan, ö-rümcek, u-zak, u-sanmak, ü-züm, ü-şütmek gibi.
 2. Bir ünsüz ve bir ünlüyle kurulmuş heceler: ka-ra, ke- mik, sa- rı, de-li, to-pak, kö-mür, su-lu, yü-rü-mek gibi.
- Kapalı Hece: Buna müsned (dayanılmış) da denir. Ölçü uygulamasında kapalı heceler yatay (-) ya da dikey (I) bir çizgiyle gösterilir. Türkçe sözcüklerde 4 türlü kapalı hece bulunur.
 1. Bir ünlü ve bir ünsüzle kurulmuş heceler: ak, al-mak, es-mek, ıslak, iç-mek, or-man, öl-mek, uç-kur, ür-kek gibi.
 2. Bir ünsüz, bir ünlü ve bir ünsüzle kurulmuş heceler: bak, kar, kes-mek, gel-mek, kır-mak, giz-li, koş-mak, köp-rü, kur-şun, küs-mek gibi.
 3. Bir ünlü ve yan yana iki ünsüzle kurulmuş heceler: ast, art, ört-mek, üst gibi.
 4. Bir ünsüz, bir ünlü ve yan yana iki ünsüzle kurulmuş heceler: kart, tart-mak, kert-mek, kırk, sırt, dört, yurt, sürt-mek gibi.”

Saraç (2014: 207) ise, “açık” ve “kapalı” hecelere ek olarak, üçüncü bir hece çeşidinin “bileşik hece” olduğunu ifade etmekte ve bileşik heceye kelime örnek olarak “âşk, yâr, döst” gibi kelimeleri seçmiştir. Bu örnekler, ünlü harflerin üzerindeki

uzatma işaretleri sebebiyle normal hecelerden daha uzun okunmaktadır. Birbuçuk hece denmesi de bu hecelerin bir heceden daha fazla uzatılarak okunmasından kaynaklanmaktadır.

Hece ölçüsü nasıl ki Türk diline ve kurallarına bağlıysa, aruz vezni de ortaya çıktığı dilin (Arapçanın) dil kurallarına sınıksı bağlıdır. Dilimizde hece oluşturmada temel kabul edilen harfler ünlülerdir. Ancak Arapçada ünsüzler, temel harf niteliğindedir. Türkçede kelime türetimi eklerle yapılırken Arapçada ünsüzler sayesinde yapılmaktadır. -Arapça ile Türkçe arasındaki bu farklılıklar onların farklı dil aileleri ve yapısal bakımından farklı dil kümeleri içinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Sami dillerine mensup olan Arapça bükünlü bir dil iken, Altay dil ailesinde yer alan Türkçe eklemeli bir dildir (Kahraman, 2009: 10-11).- Arapçada esas kabul edilen harfler ya harekesiz (sakîn) ya da harekeli (müteharrik) olurlar. Hastalıklı harfler (hurûf-ı illet) denilen “elif, vav, ye” yani bizim uzun â, û, î ile gösterdiğimiz ünlüler, Arap dilcilerine göre bir hareke ile bir harekesiz ünsüzden birleşmiş seslerdir. Buna göre bir beyti oluşturan harfler arasında harekesiz ve harekeli harfler birlikte bulunacaktır. Bu harflerden ikisinin birleşmesine sebep (ip), üçünün birleşmesine veted (ağaç kazık) denir. Bunların da kendi aralarından ikiye ayrılmasından dört çeşit temel hece yapısı oluşur. Temel niteliğindeki bu dört çeşit hece yapısından da 8 ana kalıp meydana gelmektedir. Her beyitte en az dördü bulunan bu parçalara tef’îl, tef’île ya da cüz denir. Bu temel parçalar şunlardır: “1.fâ’ülün (fe’ülün) (.-), 2.fâ’ilün, fâ’ilât (-.-), 3.mefâ’ilün (-.-), 4.fâ’ilâtün (-.-), 5.müstef’ilün (--.-), 6.(mef’ûlâtü (----), 7.müf’âletün (-.-.-), 8.mütefâ’ilün (-.-.-).” (Dilçin, 2013: 3, 4).

“Aruz Türk edebiyatında sadece divan şiirinde kullanılmamış, halk şiirinde de denenmiş ve divan, selis gibi farklı adlarla anılan türlere kaynaklık etmiştir” (Saraç, 2014: 204). Bu durum, aruzun Türk edebiyatı ve şiirinde etkisinin fazla olduğunun bir göstergesidir.

Türk edebiyatının şiirlerinde ilk tespit edilen ölçü olan, bu yüzden “millî ölçü” kabul edilen, Türkçenin yapısına en uygun ölçü olarak görülen hece ölçüsünü dilimiz için en doğal ölçü kabul edenlerin aksine, Banarlı, aruz ölçüsünün “Türkiye

Türkçesinin en tabîî vezni” olduğunu düşünmektedir. O, günümüz Türk şiirinde aruz ölçüsünü doğrudan kullananların yanında serbest ölçüyle şiir söyleyenlerde bile gizliden gizliye aruzun etkisinin bulunduğunu savunmaktadır. Bu durum bize, Arap ve İran edebiyatının etkisiyle edebiyatımıza dâhil edilen aruz ölçüsünün, etkisinin günümüzde hâlâ devam ettiğini gösteriyor (Banarlı, 2005: 71).

2. 2. 3. 3. Serbest Ölçü

Türk şiirinde hece ve aruz ölçüsünden sonra kullanılan ve günümüzde yaygınlığı giderek artan üçüncü ölçü, serbest ölçüdür. Bu ölçünün “hece”den ayrılan yönü kafiye, redif, kalıp gibi unsurların serbest nazımda kullanılmayıştır. Aruzda da şiir yazılırken, kelimelerin uzunluğu- kısalığına çok önem verilir. Hâlbuki serbest nazımda böyle bir durum söz konusu değildir. Bu yüzden serbest ölçü, hem aruzdan hem de heceden farklı özelliklere sahiptir.

Ayyıldız ve Birgören’e (2009: 540) göre “serbest nazım, belli nazım şekilleri, vezin ve kafiye sınırlamaları olmaksızın serbestçe yazılan şiirdir.” Hece ölçüsünde mısralarda hece sayılarak kalıbını bulduğumuz gibi ya da aruz vezninde kelimelerin uzunluk-kısalık özelliğine bakarak kalıbını belirlediğimiz gibi, herhangi bir şiir belli bir nazım şekli ile yazılmamışsa, kafiye, redif, vezin gibi öğelere yer verilmemişse o şiir de serbest ölçüyle yazılmış diyebiliriz. Buradan şu sonuca varıyoruz: Diğer iki vezin türündeki unsurlar, üçüncü vezin türündeki “yoklukları” bu ölçünün diğerlerinden ayırt edilmesini sağlamaktadır.

Serbest ölçüyle şiir yazanlar, hece ve aruz ölçüsünde sık kullanılan uyak, nazım şekilleri, redif, vezin gibi kural ve kaidelerin şairi kısıtladığını düşünmektedirler. Onlar, bu ahenk unsurları olmadan da, şiirin bütünündeki anlam yoluyla belli bir ahenk yakalanabileceğini savunmaktadırlar. Anlam şiirin, cümlelerin bütününden yakalanacağı için cümleyi bölmeye çalışmak, bir anlamda ahengi de yok etmek anlamına gelmektedir (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 540).

Edebiyatımızda serbest söyleyişte büyük bir atılım olan, “Garip Hareketi” olarak bilinen şiir hadisesinin üç şairinden Orhan Veli (2003: 20-21- 26-29), “Garip” adlı ön sözünde şiir ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

... Nazmın belli başlı unsurları vezinle kafiye'dir. Kafiye'yi ilk insanlar, ikinci satırın kolay hatırlanmasını temin için, yani sadece hafızaya yardımcı olmak maksadıyla kullanmışlardır. Fakat onda sonradan bir güzellik buldular. Onu, hikmeti vücudu aşağı yukarı aynı olan vezinle birlikte kullanmayı bir maharet saydılar... Bir şiirde eğer takdir edilmesi lâzım gelen bir ahenk varsa, onu temin eden şey ne vezindir ne de kafiye. O ahenk, vezinle kafiye'nin dışında da, vezinle kafiye'ye rağmen de mevcuttur. ... Şiirde tasvir bulunabilir. Ama tasvir hattâ san'atkârın tamamen kâdine hâs görüş adesesinden dahi geçmiş olsa –şiirde esas unsur olmamalı. Şiiri şiir yapan sadece, edasındaki hususiyetir; o da mânaya aittir. ... Şiir öyle bir bütündür ki, bütünlüğünün farkında bile olunmaz.

Orhan Veli'nin bu sözlerinden, yeni şiir anlayışında, serbest söyleyişte âheng, vezin ve kafiye'ye bağlı olmadığı anlaşıyor. Bir şiirde vezin ve kafiye olmasa da ahenk bulunabilir. Bu yüzden, bir şiir vücuda getirilirken illa ki vezin, kafiye, redif vb. olmak zorunda değildir. Zaten şiir diye nitelendirebileceğimiz bir edebî ürünün, gerçek anlamda şiir olabilmesi için en mühim nokta, onun taşıdığı mânâdır. Bütün bunlar yeni şiir söylemimizde, dikkate alınan, önem verilen hususlardır.

Serbest söyleyişe mensup kişilerin arasında bir düşünce birliği yoktur. Ayrıca anlamlı ya da anlamsız sözcüklerin yan yana gelişiyi şiirde âhengi sağlamak, pek kolay değildir. Divan ve halk şairlerimiz, âhenk öğeleri olarak uyak, redif, vezni tercih ederek şiirlerini göze, kulağa, kalbe hitap edecek biçimde yazmışlardır. Günümüzde bu öğeleri kullanmadan, serbest bir tarzda yazmak, şiir ile düzyazı arasındaki belirgin farklılıkları da azaltmaktadır (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 540).

Banarlı (2005: 64), serbest söyleyişi, “yoksul bırakılmış bir sevgili”ye benzetmektedir. Özellikle eski şiir geleneğimizde, şiirin taşıdığı yoğun anlamıyla kalbe; vezinli, kafiye'li, redifli oluşuyla hem göze hem de kulağa tesir etme gibi önemli bir özellik vardır. Oysa yeni şiir anlayışımızda, bu gibi öğelere dikkat edilmemesi, şiirde yer verilmemesi şiiri bir anlamda yoksullaştırmaktadır. Banarlı da bu sebepten olsa gerek, serbest ölçüyle yazılmış olan şiirlerin durumunu, sevgiden yoksul bırakılmış bir sevgili teşbihi ile anlatmaktadır.

“Serbest nazım (özgür koşuk) adı verilen yeni denemeler de kafiyei birden atamadı; tersine, vezin rahatlığının sağladığı olanak yeterli sayılarak hatta kafiyei verilen önem arttı bile.” (Mutluay, 1972: 108). O hâlde, serbest ölçü, halk ve divan edebiyatında çok önemli bir yer tutan kafiyei etkinliğini tam olarak kırabilmiş değildir. Serbest vezinle şiir yazsalar bile, kafiyei tamamen kopamamışlardır.

İlaydın (1997: 185), Türk edebiyatında serbest nazımın üç çeşidinin olduğunu ifade etmektedir. Bunlar: 1. Vezinli-kafiyei serbest nazım, 2. Vezinsiz-kafiyei serbest nazım, 3. Vezinsiz-kafiyesiz serbest nazım. Serbest nazımın bu şekilde üç türünün olması, yukarıda değinilenleri doğrulamaktadır. Her ne kadar veznin ve uyağın önemi inkâr etseler, onun şiir gerekli olmadığını düşünseler de aralarında bu ahenk unsurlarını kullanan bulunmaktadır.

Serbest ölçü, kitleleri etkisi altına alabilecek güce henüz erişememiştir, bunun önündeki en büyük engel ise âhengidir. Çünkü bu ölçüyle vücuda getirilen şiirlerde anlam yoğunluğu olsa da şiirin güzel görünmesini sağlayacak âhenk unsurları eksiktir. Bu ölçüyle yazılan şiirlerimiz ile klasik şiirimiz kıyaslandığında, eski şiirin âhenk, mûsikî, ritim yönünden daha önde olduğu hemen fark edilecektir (Banarlı, 2005: 63).

2. 2. 4. Dize Sonu Ses Benzerlikleri

2. 2. 4. 1. Kafiye (Uyak)

Kafiye; nazımda gereğine inanılan âhenk öğelerinden biri, dizelerin sonlarındaki kelimelerin ses benzerliğidir. Kafiye, şiirin biçim bakımından güzelleşmesini sağlar ve çoğunlukla dize sonlarında bulunan kelimelerde aranır. Dize sonlarındaki ses uyumu bir veya birden çok harften oluşabilir. Ancak her ses benzerliği uyak kabul edilmemelidir. Birbirine anlamca benzemeyip ses bakımından benzeyen sözcükler arasında kafiye aranmalıdır. Bu şekilde olduğunda göze ve kulağa daha hoş gelen kafiye örnekleriyle karşılanabilir (Mutluay, 1972: 96).

Kafiyei olduğu söylenen kelimeler arasında bazı farklılıkların olması gerekir. Dilçin (2013, 59-60), bu ayrılıkların üç şekilde olduğunu ifade etmektedir. Bunlar: “1.

Hem anlam hem de ses bakımından ayrılık, 2. Yalnız ses bakımından ayrılık, 3. Yalnız anlam bakımından ayrılık.” Şayet bu maddelere dikkat edilmeden kafiye kullanılmaya çalışılırsa ses değeri düşük kafiye örnekleriyle, kafiye mi redif mi olduğu anlaşılamayan durumlarla karşılaşılma olasılığı yüksektir.

Şiirlerde aynı yazılan kelimelerdeki ses benzerlikleri dışında, yazılışı başka olan sözcükler arasında da kafiye bulunabilir. Ancak bu farklı yazılan kelimelerin aynı sesi vermesi gerekir. Örneğin:

Birdenbire sıyrıldı gözümde çözülen bağ,

Bir hatıranın dağdaki yâdıydı bu membâ. (F. N. Çamlıbel)

mısraları kafiyevidir. Çünkü bağ’daki ğ sesi söylenmez, a’yı uzatmakla kalır; membâ’daki â da zaten uzundur. Şu hâlde bu iki kelimenin sonundaki ses tesiri birdir (İlaydın, 1997: 78).

Banarlı (2005: 77), kafiye’nin, dünya şiirinde ilk defa Türk şairleri tarafından şiirde “temel ses” olarak kullanıldığını, köklü bir geçmişi olan bir mûsîkî unsuru olduğunu belirtmektedir. İlk kez Türk şairlerince kullanılan, Türk diliyle özdeşleşmiş bir unsurun bazı şairlerimiz tarafından bilinmemesiye hem sanatçılarımız hem de edebiyat dünyamız için büyük bir kayıptır.

İlaydın (1997: 79), “bir kısım kafiyelerin, manzumenin içindeki özel durumlarına göre, ana kafiye ve iç kafiye” olarak ikiye ayrıldığı söylemektedir. Bu kafiye türlerinin adlandırılışında, ses benzerliği sayısı esas alınarak isimlendirilen kafiye çeşitleri dışında, bir anlamda bulundukları yerin önemli olduğu görülmektedir. Bu iki kafiye çeşidinden ana kafiye, düzenli bir şekilde mısra sonlarında tekrarlanırken, iç kafiye ise dize içlerinde tekrarlanmaktadır. Bir şiirde ana kafiye haricinde iç kafiyelerin kullanılışı, şiirdeki ritmi ve müzikaliteyi bir kat daha artırmaktadır.

Kafiye’nin şiire birçok katkısı bulunmaktadır: Kafiye’deki ortak harfler ses ve görüntü bakımından bir âhenk meydana getirmektedir. Kafiye’de benzer sesler bulunması şiirin akılda tutulmasını kolaylaştırmaktadır. Dizenin değişik yerlerindeki

kafiye kullanımı kimi nazım şekillerinin sınırlarını çizebilmektedir. Ayrıca adı belli olmayan bazı şiirlere kafiyelerine göre (Su, gönül kasidesi vb.) isim verilebilmektedir. Kafiye bu özellikleriyle şiirin estetik görünümünü olumlu yönde etkileyen bir ögedir. Fakat sadece şiir güzel görünsün diye anlamdan yoksun söz yığınları da oluşturulmamalıdır (Mutluay, 1972: 97).

Uyak, şiirimizde eskisi kadar kullanılmasa da şiirin bütünüyle uyumlu bir uyağın, oyuna / dinleyene zevk verdiği, şiirin güzelliğini artırdığı bilinmektedir. Yerinde kullanılan bir uyak, şiirin müzikalitesini güçlendirirken, akıllarda kolayca yer edinmesini de sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında şiirin tamamıyla kaynaşmış bir uyağın, şairin başarısını da olumlu yönde etkilediği görülecektir. Ayrıca günümüz şiirinde popüleritesi azalsa da günümüzde uyaktan tamamen vazgeçilmemiştir. Bunu ölçsüz ama uyaklı şiirlere bakarak anlayabiliyoruz (Aksan, 2013: 191).

Türk edebiyatı ve şiirinde kafiye, İslamiyet'in kabulünden önceki döneme dayanır. Kafiye'nin şiirimizde oldukça köklü bir geçmişinin olması, Türk şiirinin birçok döneminde kafiye'den yararlanılmasına ve onun şiiri güzelleştiren bir ahenk unsuru olarak görülmesine ortam hazırlamıştır. Günümüzde dâhi birçok sanatçı, kafiye ve rediften yer yer yararlanmaktadır. (Saraç, 2014: 257 - 258).

Halk ve divan edebiyatı, Türk edebiyatının önemli bir yere sahip olan iki koludur. Nazım veya nesir alanında verilen eserlere bakıldığında, eserlerin büyük bir kısmı ya bu iki dönemde meydana getirilmiştir ya da bu iki dönemden etkilenmiştir. Uyak açısından ele alındığında, halk şiirinde en çok tercih edilen uyak çeşidi "yarım"dır. İrticalen söylenen şiirlerde, iki ve üstü ses benzerliği bulmak kolay olmadığı için yarım uyak, bu edebiyat sahasında bir bakıma zorunluluktan tercih edilmiştir. Bu edebiyatta, şairler eserlerini masa başında yazarak meydana getirmedikleri için, kafiye anlayışları göze değil kulağa dayalı olmuştur. Bu nedenle çıkış yerleri aynı olan sesler, kulakta hoş bir ses uyumu oluşturanlar da uyak sayılmıştır. Ayrıca bu edebiyata mensup sanatçılar, sözcük türlerini dikkate alarak uyak oluşturma gayreti içinde olmamışlardır. Birçoğu ümmî olan âşıklar, eğitim ve öğretim olanaklarından yoksul oldukları için kafiye seçtikleri sözcüklerin, tür

yönünden aynı olma özelliğini kasten ya da bilmeden göz ardı etmişlerdir (Dilçin, 2013: 73).

Mutluay (1972: 96)., Arapçada kafiye'nin taşıdığı anlamları ve uyak harflerini şu şekilde ele almaktadır:

Aslı Arapça olan kafiye, eski tanımla, “nazımda mısra sonlarında tekrarlanan ve aynı sesi veren harflerin hareke ve sükûn hâllerindeki birleşme”dir. Görüldüğü gibi Arap nazım anlayışında kafiye'ye temel olan şey, yazılış benzerliğidir ve kafiye'li sayılan kelimelerin tekrarlanan harfine reviiyy denir; reviiyy-i mutlak isim hâlindeki kelimelerin uyuşması; reviiyy-i müfîd sıfat ve fiil hâlindeki benzerliğidir. Araplar reviden önce gelen dört harfe redif, te'sis, dahîl, kayd; reviden sonraki dört harfe vasl, huruç, mezîd, nâire gibi adlar vermişler; hepsine birden huruf-i kafiye: Uyak harfleri demişlerdir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Arapça, uyak konusunda oldukça kuralcı bir tavra sahiptir. Edebiyatımızda da özellikle divan edebiyatı sanatçıları'nı etkileyen Arap kültürü ve şiiri, sanatçılarımızın da birçok konuda olduğu gibi uyak konusunda da hassas davranmalarına sebep olmuştur. Halk edebiyatında yarım uyak çok tercih edilirken, divan şairleri “tam” ve “zengin” uyağı daha çok kullanmışlardır. Ayrıca halk şairlerimiz göz için kafiye'den yana tavır alırken, divan edebiyatı mensupları göz için kafiye benimsemişlerdir. Halk ozanlarımızın uyak bulurken sözcük türlerinin aynı olması noktasında göstermedikleri hassasiyeti, divan şairleri göstermişlerdir.

İslamiyet öncesi Türk şiirinde, halk ve divan edebiyatında şiiri zenginleştiren bir öge olarak kullanılan kafiye, özellikle klâsik Türk şiiri temsilcilerinin göze hitap eden kafiye anlayışı bir sorun hâline gelmiştir. Bu konuda 2. Dönem Tanzimat Edebiyatı temsilcilerinden Recaizade Mahmut Ekrem, “uyağın gözden ziyade kulak için olduğu” fikrini ileri sürmüştür. R. M. Ekrem ile Muallim Naci arasında kafiye konusunda tartışmalar meydana gelmiştir. Ekrem'in göz için uyak anlayışına karşı koyuşu, bu yolda atılan önemli bir adımdır. Çünkü yıllar sonra (1940-41) “Garip Akımı” ortaya çıkacak, kafiyesiz de şiir yazılabileceğini söyleyecektir. Şiirimizde kafiye anlayışı; halk şiirinde kulak için kafiye, divan şiirinde göz için kafiye, Tanzimat Dönemi'nde göz için kafiye'ye meydan okuma ve birtakım tartışmalar, son dönem Türk

şiiirinde vezin ve kafiye olmadan şiiirler yazma şeklinde çeşitli dönemlerde değişim göstermiştir (Dilçin, 2013: 83).

“Eski kafiye anlayışının bırakılmasında rolü olan en önemli isim Abdülhak Hamid’dir. Kendisi kafiye düzenini değiştirmiş, vezni ikinci plâna atarak kafiyei öncelemiş, yeni vezinlerle birlikte kafiye düzenleri de denemiştir” (Saraç, 2014: 259). Bu durumda Abdülhak Hamid, Recaizade Ekrem’in kafiye konusunda başlattığı atılımın destekçisi olmuştur.

Kafiye ile ilgili bilgiler genel hatlarıyla verildikten sonra, kafiye çeşitlerine değinmek istiyoruz. Ancak şuna değinmekte fayda var. Burada ele alınan uyak çeşitleri, hece ve aruz vezni ile yazılan şiiirler temel alınarak açıklanmıştır. Çünkü serbest ölçüyle yazılan şiiirlerde uyak ve çeşitleri yoktur diyemesek de serbest söyleyişin uyak oluşturma gayesiyle şiiir meydana getirmediyini rahatlıkla söyleyebiliriz.

“Kafiyeler, benzeşen seslerin azlığına ve çokluğuna göre Yarım, Tam, Zengin ve Cinaslı olmak üzere çeşitlilik göstermiştir.” (Genç, 2008: 95). Bu durumda kafiye çeşitlerinde temel belirleyici ses benzerliklerinin sayısıdır. Bu sayı arttıkça şiiirin kulakta bıraktığı melodi hoş a gider. Ancak ses benzerliğinin fazla olduğı şiiirler yazmak da kolay bir hadise değildir. Burada çeşitli türlere ayrılan uyak ile ilgili adlandırmalar, nicel bir temele dayanmaktadır. Ayrıca bu kafiye türlerine “*tunç kafiye*”yi de ekleyebiliriz.

2. 2. 4. 1. 1. Kafiye (Uyak) Çeşitleri

2. 2. 4. 1. 1. 1. Yarım Kafiye (Uyak)

Uyak konusuyla ilgili genel açıklamaların yapıldığı kısımda da değinildiğı gibi yarım uyak, edebiyatımızda en çok halk şiiirinde tercih edilmiştir. Bunun nedenini, “saz şairlerinin doğaçlama şiiir yazarken bir kolaylık olarak benimsemeleri”biçiminde ele almıştık. “Sadece tek bir ünsüzle sağlanan ses benzeşmesidir. Aynı şekilde sadece bir tek ünlü benzeşmeleri de Yarım kafiye sayılır” (Genç, 2008: 95). Bu durumda, ünsüz

ve ünlü olabilmekle birlikte sayısal açıdan bir tek ses, yarım uyak için yeterli kabul edilmektedir.

Türkçe, sözcük dağarcığı bakımından yarım uyak bulmaya oldukça elverişli bir dildir. Durum böyle olunca geleneğimizde –özellikle halk şiirinde- yarım uyakla vücuda getirilen birçok şiir örneğiyle karşılaşılır. Ayrıca Türk kültürünün, Anadolu insanının özünü bulduğumuz türkülerde tek ses benzerliği, bu türü benimseyip sevmemizde oldukça etkili olmuştur (Dilçin, 2013: 87).

“Yarım kafiye bazen çıkağı birbirine yakın olan seslerle yapılır ve zayıf kalır: kuş ile saç gibi. Bazen de bir yerine iki sessizin bütünleşmesiyle büsbütün kuvvetlenir: yaman ile hemen gibi.” (İlaydın, 1997: 81) Bu demektir ki, halk şairleri seslerin yazılışına değil, kulakta bıraktığı sesin uyumuna dikkat etmektedir. Bu, onların kafiye konusunda çok katı ve kuralcı olmadıklarının da bir göstergesidir.

2. 2. 4. 1. 1. 2. Tam Kafiye (Uyak)

Yarım uyaktaki tek ses benzerliği, bu uyak çeşidinde ikiye çıkmaktadır. Yine yukarıda yer verdiğimiz gibi, divan şairlerimizce bolca kullanılmıştır. Halk ozanlarının yarım, divan sanatçıların tam uyağı çok kullanmış olması, iki dönem şairlerinin eğitim düzeylerinin farklı oluşundan kaynaklanmaktadır. “En az bir hecedeki ünlü ve ünsüz benzerliğine tam kafiye deniyor.” (Mutluay, 1972: 104).

İlaydın (1997: 82) dilimize Arapçadan, Farsçadan geçen ve aynı uzun sesli ile biten kelimelerin, başka benzerlikleri bulunmasa da tam kafiyeyle olabileceğini düşünmektedir. Bu seslerin okunuşu bir heceden fazla olduğu için ses benzerliği açısından ikiye yaklaşıldığı izlenimi uyandırmaktadır. Bu durumu somutlaştırmak için Şeyh Galip’in şiirinden bir örnek verelim:

Bir bağ idi kim bu câna me’vâ,
Her goncası cennet idi gûyâ.

2. 2. 4. 1. 1. 3. Zengin Kafiye (Uyak)

İkiden fazla ses benzerliği alanyazında “zengin uyak” olarak adlandırılır. Ses benzerliği arttıkça şiirin müzikalitesi artar ve bu durum estetik açıdan şiiri kuvvetlendirir. Ancak bunun sağlanabilmesi için ses benzerliği ile sağlanan ritimin doğallığını koruması gerekir. Bu yüzden hem ses benzerliğinin fazla olduğu hem de doğallığın korunduğu şiirler meydana getirmek hiç de kolay değildir (Dilçin, 2013: 89).

“Kafiyeli kelimelerin birisinin, diğer kelimenin içinde yer almasını *tunç kafiye* denildiğini de görüyoruz. Fakat aslında bu da bir çeşit zengin kafiye. “yâr / ... diyâr” gibi.” (Saraç, 2014: 262). O hâlde, tunç kafiye şeklinde bir kafiye çeşidi olmakla birlikte, bu kafiye türündeki ses benzerliği de üç veya daha fazla olduğu için tunç uyak, bir bakıma zengin uyak kabul edilebilir.

Yarım ve tam uyakta görülen uzun seslilerin birbuçuk hece kabul edilmesi durumu zengin uyak için de geçerlidir. Yine Farsça ve Arapça kökenli sözcüklerde, bir sessizle bir uzun sesliden ibaret kafiyelerin de zengin sayılması söz konusudur. Bu durum Türk şiirinin her dönemi için geçerli olmakla birlikte, divan şiiri ile Servet-i Fünun Dönemi’nde yoğunlaştığı söylenebilir. Çünkü divan şiiri İslamiyet’in etkisiyle bu iki dilden oldukça fazla etkilenmişler, Servet-i fûnun şairleri ise Arapça ve Farsça tamlamalara fazlaca itibar etmişler, çoğu zaman anlaşılması güç söz öbekleri meydana getirmişlerdir (İlaydın, 1997: 83).

Yıldızları eyledim temâşâ,

Eş’âr ki Hâlık etmiş inşâ.

(A. H. Tarhan)

beytindeki şâ’lar gibi.

2. 2. 4. 1. 1. 4. Cinashlı Kafiye (Uyak)

Türkçe derslerinde öğrencilerin sözcük dağarcığını geliştirmede anlamdaş (eş anlamlı) ve karşıt (zıt) anlamlı kelimelerin önemli bir yeri vardır. Bunlardan bir diğeri de sesteş (eşsesli) sözcüklerdir. Sesteş kelimeler, yazılış ve okunuş bakımından aynı

olduğu halde anlamca farklı olan kelimeler denir. Örneğin: yüz, al, kaç, yaz, kara, koyun, gelin... gibi. Çoğunlukla bu kelimelere ya da yan yana gelişlerin yarattığı ses kaynaşmalarının eşitliğiyle yaratılan benzerliğe de cinaslı kafiye denir (Mutluay, 1972: 104).

“Halk ve divan edebiyatı şâirleri Cinaslı kafiyei daha çok tercih etmişler, hatta nazım ve nesir tarzı eserlerde bir söz sanatı olarak kabul etmişlerdir.” (Genç, 2008: 96). Bu demek oluyor ki iki dönemin sanatçıları, cinaslı kafiyei edebî sanat denebilecek kadar önem vermekteler. Cinasın bu kadar değerli görülmesinde, söz oyunu hissi uyandıran kullanımın şiir severlerin hoşuna gitmiş olması etkili olabilir.

Dilçin, (2013: 90), cinaslı uyağın, yeni Türk şiirinde çok az kullanıldığına değinmekte ve Yahya Kemal Beyatlı'ya ait bir beyitten cinaslı uyağın güzel bir örneğine yer vermektedir:

Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok *geç*:
Bu son fasıldır ey ömrüm, nasıl geçersen *geç*!

2. 2. 4. 2. Redif

Türk şiirinin birçok döneminde, şiiri güzelleştiren ve şiirin olmazsa olmazlarından kabul edilen kafiye dışında, bir diğer ahenk ögesi de rediftir. Günümüzde her ne kadar kafiye ve redif gibi unsurlara pek önem verilmesede, gerek İslamiyet öncesi dönemde, gerekse halk şiiri ve divan şiirinde özellikle bu iki öge, şiirin mihenk taşı niteliğindedir.

“Mısra sonunda kafiyelerden sonra gelen ses benzerlikleridir. Bunlar ek olabilecekleri gibi kelime hâlinde de olabilirler. Yazılışları aynı olan bu ek ve kelimelerin aynı görevde olmaları da gerekmektedir” (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 155). Bu özellikler, redifi kafiyei ayırt etmeyi sağlamakta ve şiir incelemelerinde bu farklılıklardan yararlanılarak kafiye ve redifler tespit edilebilmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in "Sakarya Türküsü" şiirinden aldığımız bir beyit üzerinde redifi gösterelim:

Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan;
Ve ayrılık, anneden, vatandan, arkadaştan

Bu beyitte, dize sonlarında "aştan" ve "arkadaştan" sözcükleri arasında ses benzerlikleri vardır. Aş ve arkadaş kelimelerindeki –aş'lar, iki ses benzerliği oluşturduğu için tam kafiye'dir. –tan eki ise, iki sözcükte de hem anlam hem de görev bakımından aynı olduğu için (ismin hâl eki –de) bunlar redifi oluşturur.

Saraç'a (2014: 260) göre, ek dışındaki redifler şiiri belli bir düşünce etrafında toplar, ortak bir zemine oturtur, ona bir bütünlük kazandırır. Dizenin tamamına yayılan redifler, şiire ahenk bakımından kafiye'den daha çok katkı sağlamaktadır. Kafiye de redif de, şiiri güzelleştiren ya da estetik kılmak için kullanılan ahenk unsurlarıdır ama bir dizenin zaman zaman bütünüyle rediften oluşması, şiire, sayılarla ifade edilen kafiyelerden çok daha fazla uyum, müzikalite ve ritim özelliği kazandırmaktadır. Redif kullanmak kolay sanılsa da aksine, başarılı ve başarısız şiiri ayıran önemli bir ölçüttür.

Mutluay (1972: 103), uygun kafiyelerden sonra gelen rediflerin yararlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Kafiye'yi zenginleştirmek,
- Şekil bütünlüğü sağlamak,
- Şiirlere ad olmak,
- Divanlarda gazellerin alfabetik sıralanışında rol oynamak.

Genç'e (2008: 97) göre mensur eserlerdeki uyak diyebileceğimiz seci'yi göz ardı etmek koşuluyla, nazım ile nesri birbirinden ayıran en önemli fark uyak ve rediflerdir. Bu durumda uyak ve redifin kullanılıp kullanılmaması şiir ile düzyazı arasında ayırt edici bir nitelik olarak karşımıza çıkıyor. Ancak bu, düzyazılarda uyak ve redif gibi ahenk unsurlarının kullanılamayacağı şeklinde de algılanmamalıdır. Çünkü özellikle divan şiirimizde seci'nin varlığı nesirde de uyağın kullanılabileceğinin bir kanıtıdır. Burada asıl kastedilen nazımda uyak ve redif gibi

ahenk ögelerinin nesre göre belirli bir amaç doğrultusunda ve çok daha sık kullanılmasıdır.

Dilçin (2013, 80-81), redifin halk şiirindeki durumuyla ilgili olarak şunlara yer vermektedir:

Redif, halk şiirinin en eski ve en önemli öğelerinden biridir. Halk şairleri redife uyaktan daha çok önem vermişlerdir. Bütün duygu, düşünce ve benzetmeleri rediften doğar. Halk edebiyatı ürünlerinin çoğunluğu rediflidir. Halk şiirinde redif çok çeşitli biçimlerde görülür. Genellikle redif, dizenin sonundadır. Kimi zaman dizenin ilk sözcüğü uyak, geri kalan sözcükler redif olabilir. Halk şairleri bu rediflerde dilin çeşitli özelliklerinden yararlanmışlar, çeşitli söz oyunlarını ve deyimleri çok çekici biçimlerde kullanmışlardır.

“Redifler bir açıdan belâgatteki tekrar olarak görülmelidir. Kelime ve ek tekrarlarını redif olarak adlandırmak için –tekrirde tekrarlanan kelimeler için olduğu gibi- bunların aynı anlamda ve fonksiyonda olması gerekir. Bu şartın dışında, ayrıca kafiye den sonra yer alması da lazımdır. Kafiye den önce yer alan tekrarlanan kelime/ler ayrı bir isimle anılır” (Saraç, 2014: 260). Bu durumda “tekrir sanatı” ile “redif”in ortak özelliği, mana ve işlev açısından benzer olmalarıdır. Ayrıca ikisinde de, tekrar edilme durumu ortak bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk edebiyatında Tanzimat, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âtî Dönemi’ne mensup sanatçılar, divan şiiri tesiriyle yazdıkları şiirlerinde, Cumhuriyet dönemi şairleri de halk şiiri etkisiyle yazdıkları şiirlerinde redifi kullanmışlardır. Son dönem edebiyatımızda ise serbest söyleyişin etkisiyle vezinsiz, kafiyesiz, redifsiz şiir söyleme geleneği hızla artmaktadır. Serbest ölçüyü savunanlar, biçim kaygısı olmadan, anlamı yoğunlaştırıp şiire bu yolla güzellik katma amacı taşımaktadırlar. Bu yolu tercih edenler arasında zaman zaman güzel eserler verenler olmakla birlikte; düzyazı ile pek farkı olmayan, şiir olup olmadığı tartışılan eserler verenler de olmuştur, olmaktadır. Serbest söyleyiş ile şiir vücuda getirenler her ne kadar vezinsiz yazsalar da kafiye, redif gibi ses benzerliklerinden tamamen kopabilmiş değillerdir. İster kafiye olsun, isterse redif olsun şu anda Türk şiirinde eskisi kadar kullanılmasa da bu unsurların, yüzyıllar boyunca şiirimizde bir süs, bir ahenk unsuru ve şiiri kıymetlendiren bir vasıta olarak yer alabileceği unutulmamalıdır (Dilçin, 2013: 91-92).

Dize sonu ses benzerliklerinden uyakla, uyak çeşitleriyle, redifle ilgili bilgilere yer verdikten sonra, Batı kaynaklı nazım biçimlerine yer vermek istiyoruz. Bu nazım biçimlerini, Cem Dilçin'in kitabında yer verdiği gibi, genel başlık olarak "Yeni Türk Şiirinde Nazım Biçimleri ve Türleri", özelde ise "Nazım Biçimleri" başlığı altında ele alacağız ve bu nazım biçimlerinden sadece "Düzenli Nazım Biçimleri" ile ilgili bilgilere değineceğiz.

2. 2. 5. Yeni Türk Şiirinde Nazım Biçimleri ve Türleri

2. 2. 5. 1. Düzenli Nazım Biçimleri

Düzenli nazım biçimleri, ilk kez Servet-i Fünun şairleri tarafından kullanılmış ve edebiyatımıza tanıtılmıştır. Edebiyatımızda Tanzimat ile başlayan yenileşme hareketinin bir sonraki aşamasını Edebiyat-ı Cedide topluluğu oluşturmaktadır. Özellikle Fransız edebiyatını örnek alan sanatçılar, bu edebiyatta ve Batı kökenli edebiyatlarda gördükleri nazım biçimlerini edebiyatımıza taşımışlardır. Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti dönemlerinde sevilen ve çok kullanılan *sone*, *örüşük uyak* ve *triyole* biçimleri, yavaş yavaş geçerliğini yitirmiş ve unutulmuş olsa da Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında ve sonraki zamanlarda en çok sevilen ve kullanılanlar *çapraz uyak*, *sarma uyak* ve *düz uyak* olmuştur (Dilçin, 2013: 367).

İlaydın (1997: 12), Dilçin'in "düzenli nazım biçimleri" şeklinde ele aldığı nazım şekillerini, "kayıtlı şekiller" adı altında yer vermiştir. Yukarıda sıralananlar dışında bu gruba, "terza- rima"yı da dâhil etmiştir.

Yukarıda da yer verildiği gibi, Cumhuriyet Dönemi'nde ve sonrasında bu nazım biçimlerinden en çok tercih edilenleri "düz, çapraz, sarma uyak" olmuştur. Ayrıca şiir incelemelerinde, ele alınan şiir/ler "biçim" açısından incelenirken, özellikle bu üç nazım biçimi ile karşılaşılabılır. Bu nedenlerden dolayı, öncelikle bunlarla ilgili açıklamalarda değinilecek.

2. 2. 5. 1. 1. Düz Uyak

“Düz uyak (düz kâfiye), uyak düzeni bakımından divan şiirindeki mesnevinin aynıdır. Yani her beyit kendi arasında uyaklıdır. Bu biçime eşleme de denilmektedir. Fransız edebiyatından, divan şiirindeki mesnevide bulunmayan özelliklerle birlikte alınmıştır.” (Dilçin, 2013: 372). Divan edebiyatı nazım biçimlerinden mesneviyle benzerliği olsa da düz uyak, mesnevi gibi sadece divan şiiriyle sınırlı kalmamış, edebiyatımızın çeşitli dönemlerinde kullanılmıştır. Ayrıca ister düz, ister çapraz, isterse sarma uyak olsun, bunlar kafiye kullanımını daha düzenli hâle getiren, şiire eklenen bir güzellik olarak yansıtmaktadır. Düz kafiye'nin şeması ise şu şekildedir: aa – bb – cc – dd – ee ... Ancak günümüzde yazılan, dört dizeli şiirlerde düz uyak kullanımını “aaaa, bbba, ccca, ddda ...” biçiminde de çıkabilir.

2. 2. 5. 1. 2. Çapraz Uyak

Düz uyakta her beytin kendi içinde uyaklı oluşunun aksine burada dörtlüklerin kullanımını söz konusudur. Çapraz kafiye'de, bir ile üçüncü dizeler, iki ile dördüncü dizeler kendi arasında uyaklıdırlar: abab- cdcd- efef- ... (İlaydın, 1997: 175).

“Çapraz uyak, her türlü konuya elverişli bir biçim olduğundan çok kullanılır. Bu biçim çaprazlı uyak, çaprazlama adlarıyla da anılır” (Dilçin, 2013: 370). Gerek çapraz uyak, gerekse çaprazlama ifadesi hangi dizelerin birbiriyle uyumlu olduğu hakkında fikir vermektedir.

2. 2. 5. 1. 3. Sarma Uyak

Düz ve çapraz uyakta olduğu gibi sarma uyak da şaire, şiiri nasıl yazması, hangi dizeler arasında kafiye kullanması gerektiği konusunda fikir vermekte ve yardım etmektedir. Ayyıldız ve Birgören (2009: 515) sarma uyakla ilgili olarak şu bilgilere yer veriyorlar: “Bendleri dört mısradan oluşan nazım şekillerindendir. Bend sayısı konusunda bir sınırlama yoktur. Bendlerde birinci ile dördüncü, ikinci ile üçüncü mısralar kafiye'li olur. Kafiye düzeni şöyledir: baab, cddc, effe ...”

Sarma uyak, her konuya uygun düşen bir biçimdir. Çapraz uyak kadar çok kullanılmamıştır. Bu biçim, sarmalı uyak, sarmalama adlarıyla da anılır (Dilçin, 2013: 371).

2. 2. 5. 1. 4. Örüşük Uyak

“İlk kez İtalyan edebiyatında kullanılmış bir biçimdir. Fransız edebiyatında da yaygın olarak kullanılan biçimler arasındadır. Bizde Servet-i Fünun edebiyatı döneminden sonra denenmiş, yaygınlaşmadan bırakılmıştır” (Dilçin, 2013: 371).

Dilçin (2013: 371), örüşük uyak ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

Örüşük uyak, 3 dizeli bentlerden oluşur. En sonda tek bir dize bulunur. İlk üçlükte birinci ve üçüncü dizeler uyaklıdır. İkinci üçlükten sonra her üçlüğün orta dizesi, arkasından gelen dizinin birinci ve üçüncü dizeleriyle uyaklanır. En sondaki tek dize de, kendinden önceki üçlüğün orta dizesiyle uyaklıdır. Buna göre uyak düzeni şöyle olur: aba- bcb- cdc- ded ...e

Örüşük uyağın kural bakımından diğerlerine nazaran daha karmaşık olduğu görülmektedir. Bu durum, örüşük uyağın edebiyatımızda pek tercih edilmemesine sebep olmuş olabilir.

2. 2. 5. 1. 5. Sone

“Sone, önceleri İtalyan edebiyatında kullanılmış, oradan Fransız edebiyatına geçmiştir. Bütün Avrupa edebiyatlarında soneye rastlanır. Bu biçim daha çok lirik konulara elverişli olduğundan sevilmiş ve tutunmuştur” (Dilçin, 2013: 368). Buradan, sonenin Batı kökenli nazım biçimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca lirik şiirlerde tercih edilen bir nazım şekli olduğu da söylenebilir.

“Sone iki dörtlükle iki üçlüğün art arda sıralanmasından meydana gelir. Kafiye örgüsü belli kurallara tâbidir: Dörtlükler iki, üçlükler üç kafiye üzerinde dönerler. Bu bakımdan klasik bir sonenin şeması: abba- abba- cce- fef” (İlaydın, 1997: 172).

2. 2. 5. 1. 6. Triyole

Bir beyit ve dörder mısralık iki bendden oluşan bir nazım şeklidir. İlk bendi iki mısra olup diğer bendler dörder mısradır. Baştaki mısralardan birincisi ilk bendin sonunda, ikincisi ise diğer bendin sonunda tekrarlanır. Baştaki mısraların, anlamca bendlerle uyumlu olması gerekir. Kafiye düzeni: ab, aaaa, bbbb. Triyolede bir ve ikinci dizenin sırasıyla bir ve ikinci bendin sonlarında aynen tekrar edilmesi ve bu iki mısranın bendlerle uyumlu olma zorunluluğu bu nazım biçimiyle şiir yazmayı zorlaştırmıştır (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 517).

“Triyolede 2 uyak bulunur. Baştaki iki dize kendi arasında uyaksız olmakla birlikte, sonunda yinelendikleri dörtlüklerin uyaklarını bu iki dize oluşturur” (Dilçin, 2013: 369).

2. 2. 5. 1. 7. Terza-rima

“En büyük eseri *Commedia*’ da Dante’nin kullandığı İtalyan nazım şekli terza-rima, daha çok kısa biçimiyle, özellikle 1908’den sonra denenmiştir” (Mutluay, 1972: 167).

Üçer mısralık bendlerden oluşan bir nazım şeklidir. İtalyan edebiyatında ortaya çıkan bu şekil, oradan diğer batı edebiyatlarına geçmiştir. Türk Edebiyatına Servet-i Fünûn döneminde girmiş ve ilk defa Tefik Fikret tarafından kullanılmıştır. Kafiye örgüsü: aba, bcb, cçc, çdç, ded... Bu nazım biçiminin ilk kez Servet-i Fünûn zamanında edebiyatımıza girmesi, Tanzimat ile başlayan Batı’ya yönelin bir neticesi olarak görülebilir (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 513).

Edebiyatımızda dönem dönem kullanımları artan, bazen kullanımdan tamamen düşen bu nazım biçimleri, sanatçıya yol göstermekle birlikte bir bakıma, onu kısıtladığı da olmuştur, denilebilir. Çünkü bu nazım biçiminde şiir yazmak isteyen şair, belirli kurallara uymak zorundadır. Ayrıca bu kalıplarda şiir söylemenin, duygu ve düşünce çeşitliliğini de azaltabileceğini söyleyebiliriz. Bu düzenli nazım biçimleri açıldıktan sonra, “içerikleri bakımından şiir türleri” konusuna değinmek istiyoruz.

2. 2. 6. İçerikleri Bakımından Şiir Türleri

“Şiirler genellikle *epik, lirik, didaktik, pastoral, dramatik* ve *satirik* olmak üzere altı başlık halinde incelenir. Ancak bir şiir, bu türlerden birinin niteliklerine sahip olabileceği gibi, ikisinin- üçünün niteliklerine de sahip olabilir” (Kıbrıs, 2006: 103). O hâlde, içerikleri bakımından şiirlerin çeşidine karar verilirken çok dikkatli olunmalıdır. Bir şiirin türü belirlenirken, kesin ve mutlak yargılarla “Bu bir lirik şiirdir.” ya da “Pastoral şiirin bir örneğiyle karşı karşıyayız.” demekten kaçınılmalıdır. Çünkü Kıbrıs’ın da ifade ettiği gibi bir şiir, tek bir türün özelliğini taşımakla birlikte bazen birkaçının özelliklerini de barındırabilir.

Yukarıda bahsedilen şiir türleri bulunmakla beraber, Genç (2008: 135-139) de şiirleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. Duygusal (lirik) Şiirler
 - aa. Rindlik Şiirleri
 - bb. Kötümser/ Karamsar Şiirler
 - cc. Destan/ Epik (Heyecan ve Kahramanlık) Şiirleri
- b. Fikrî Şiirler
 - aa. Felsefî Şiirler
 - bb. Hikemî (Bilgelik) Şiirler
 - cc. Mistik- Tasavvufî Şiirler
 - dd. Öğretici (Didaktik)- Ahlâkî Şiirler
 - ee. Toplumsal- İdeolojik Şiirler
- c. Tabiat (Pastoral)Şiirleri
- d. Dramatik Şiirler

2. 2. 6. 1. Lirik Şiir

“İçten gelen heyecanları coşkulu bir dille anlatan duygusal şiir türüdür. Her ulusun ilk şairleri yapıtlarını saz eşliğinde söylerlerdi. “Lir” de telli bir çeşit saz olduğu için, sonraları içe doğan duyguları anlatan şiirlere lirik denmiştir” (Dilçin, 2013: 395). Bu durumda lirik sözcüğünün lir adı verilen saz türüyle bağlantısı vardır. “Malum olduğu üzere bizde de eski Türk şiiri kopuz eşliğinde icra edilmiş, zamanla kopuzun yerini saz almış. Diğer yandan klasik edebiyatımızın hem şiirselliği hem mükemmel musikisi yine enstrümanlar eşliğinde icra edilmeleri bu anlamda lirizm olarak yorumlanmaktadır” (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 58). O hâlde, lirik şiirlerin bir şekilde müzikle, melodiyle bağlantısı vardır. Bu yüzden, içerik bakımından, lirik şiirin

herhangi bir örneği ile karşılaşıldığında onda, mûsiki ile ilgili unsurları bulma ihtimali oldukça kuvvetlidir.

“Dine ve düşünceye dayalı konular da lirik şiirin kapsamındadır, çünkü İlk Çağlar’dan beri dinî konular ahenk ve öznel şiiriyet muhafaza edilmek kaydıyla, insanı yoğun duygulara götürmüştür” (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 58). Bu durumda, lirik şiirin kapsamı oldukça genişlemektedir ve lirik şiirler sadece “aşk şiiri” gibi algılanmamalıdır. Ancak ister sevilene yazılmış olsun, ister dinî duygular barındırsın, isterse fikrî konularda yazılmış olsun lirik şiirde, söyleyene ait bir sübjektiflik bulunmaktadır.

İçeriklerine göre şiir türleri söz konusu olunca, “Şu konularda yazılmışsa şu şiir türüdür.” gibi bir algı oluşmuştur. Oysaki ister şiir türü için, isterse düzyazı türleri için böyle bir genelleme yapılamamalıdır. Bu nedenle lirik şiirlerin içeriği de “aşk, ölüm, din” gibi sayılı konularla daraltılmamalıdır. Şairin bilgi ve deneyimine, yeteneğine, yaratıcılığına, şiir yazmadaki serüvenine göre lirik şiirlere başka başka konular dâhil edilebilir. Lirik şiir örneklerinin çoğunluğu aşk, ölüm, din gibi konularda olsa da doğum, yaşam, tek bir insan, tüm insanlık, tabiat, varlık-yokluk meselesi gibi hemen her konu ve tema lirik şiirin kapsamında ele alınabilir (Özdemir, 2007: 88).

Lirik şiirlere yansıyan asıl unsur, şairin karakteridir. Hedef kitlesi kim olursa olsun, lirik şiirlerde şairin doğuştan getirdiği mizacını ve sonradan edindiği karakter özelliklerini ve bunların toplamı olan kişiliğini bulabiliriz. Bu bakımdan lirik eserler, yaratıcısını ele verir, onu okuyucuya tanıtır. Ayrıca diğer eserlerin, anlatı çeşitlerinin aksine, lirik eserlerde sanatçı ile nesne, şair ile şiir arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Bu bağ sayesinde, bir bakıma, lirik eserlerde içtenlik bir parça daha fazladır ve okuyucusunu bir kat daha etkilemektedir (Genç, 2008: 135).

Lirik şiirlerin özelliklerini Aksan (2011: 26) şu şekilde sıralamakta, bunların bir şiirde ayrı ayrı veya hep birlikte bulunduğunu ifade etmektedir:

- 1) Şairin doğrudan doğruya kendisine özgü, kişisel duygularının, coşkusunun, zihninde beliren imgelerin kimi zaman özgün benzetme, aktarma ve bağdaştırmalarla şiire aktarılabilmiş olması;

2) Çok içten ve inandırıcı, her türlü süsten ve yapmacıktan uzak anlatım: içtenlik;

3) Az sözle çok şeyi dile getirebilme, sözcüklerin, okuyan/dinleyende canlandırabileceği bütün tasarımlardan, duygulardan yararlanılarak kullanılması;

4) Konuşulan dilden (spoke language), ondaki kalıplardan yararlanma yoluyla doğallığa ulaşma.

Lirik şiir, Türk edebiyatında en çok kullanılan şiir türlerinin başında gelir. Divan edebiyatında Fuzuli, Nedim; Halk tasavvuf edebiyatında Yunus Emre; din-dışı halk edebiyatında Karacaoğlu, Dadaloğlu; yeni edebiyatta Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Haşım, Cahit Sıtkı Tarancı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Cahit Külebi gibi şairler, bu alanda çok değerli eserler vermişlerdir. Lirik şiirin edebiyatımızda fazlaca kullanılması, çeşitli dönemlerden ve çeşitli sanatçılardan bize edebî değeri yüksek şiirlerin kalmasını sağlamıştır. Hemen her dönemden şâirin lirik şiir yazması ise çok tercih edildiğinin bir göstergesidir (Kavcar vd. , 2009: 75; Kıbrıs, 2006: 103).

Şimdi, lirik şiirleriyle tanınan Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Gün Eksilmesin Pencereyden" şiirine yer verelim:

Gün Eksilmesin Pencereyden

Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne halden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümüm geçer;
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur...

Ve gönül Tanrısına der ki;
-Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin pencereyden.

(Yardımcı, 2011: 184).

2. 2. 6. 2. Epik Şiir

İçerikleri bakımından şiirlerden bir diğeri de "epik şiir"dir. Öbür şiir türlerinde olduğu gibi, bunun da belli başlı konuları bulunmaktadır. Bu konular bir bakıma, epik

şiiiri, diğerlerinden ayırt etmektedir. Ancak ilk başta da ele alındığı gibi bazen bir şiirin birden çok şiir türünün özelliklerini bir arada bulundurabildiği unutulmamalıdır.

“Konusu savaş, kahramanlık, yiğitlik ve yurt sevgisi olan ya da tarihsel bir olayı coşkulu bir anlatımla işleyen uzunca şiirlere denir. Aynı anlamda destanî şiir, hamâsî şiir ve kahramanlık şiiri terimleri de kullanılır.” (Dilçin, 2013: 401). Epik şiirin konusuna dâhil ettikleri arasında özellikle yurt sevgisi, bir anlamda diğerlerinin de sebebi sayılabilir. Şöyle ki, vatan sevgisi, vatanını düşmanlardan koruma isteği, tarihte birçok savaşa neden olmuş ve bu savaşlarda da pek çok vatansever özveride bulunarak, gözünü kırpmadan kahramanlık göstermişlerdir. Tabî ki, epik şiirlerin içeriği sadece yurt sevgisinden ibaret değildir ama o, zaman zaman diğerlerinin de kaynağını oluşturmuştur.

“Epik sözcüğü; “epos-söz” ve “epope-destan” kelimelerinden gelmektedir.” (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 60). “Türkçeye, Fransızcadan Epope olarak geçmiş olan bu sözcük, Türkçede destan sözcüğüyle karşılanmaktadır.” (Kıbrıs, 2006: 103). Epik şiir söz konusu olduğunda, en çok karşılaştığımız kelime, destan’dır. Hatta dilimizde epik sözcüğü doğrudan destan sözcüğüyle karşılanır olmuştur. Bu nedenle “destan” ın ne olduğuna ve neleri içerdiğine değinmek istiyoruz.

“*Destan*, bir milletin yaşayışını yakından ilgilendiren savaş, göç vb. gibi tarih ve toplum olaylarının çerçevesi içinde kahramanlık ve olağanüstülük üzerine kurulmuş uzun bir manzum hikâyedir.” (Kavcar vd., 2009: 86). Destan ile epik şiir arasında ilişki kurulmasının, destanların çoğunlukla nazım hâlinde yazılmasından kaynaklandığını ifade edebiliriz.

Destanının ne olduğuna kısaca değindikten sonra, epik şiirin güzel bir örneği olan, Yahya Kemal Beyatlı’nın “Mohaç Türküsü” adlı şiirine yer verelim:

Mohaç Türküsü

Bizdik o hücumun bütün aşkıyla kanatlı;

Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı.

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhur ova at kişnemesiyle!

Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

Gül yüzlü bir afetti ki her pusesi lale;
Girdik zaferin koynuna, kandık o visale!

Dünyaya veda ettik, atıldık doludizgin;
En son koşumuzdur bu! Asırlarca bilinsin!

Bir bir açılırken göğē, son def’a yarıştık;
Allah’a giden yolda meleklerle karıştık.

Geçtik hepimiz dötrnala cennet kapısından;
Gördük ebedi cedleri bir anda yakından!

Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle beraber;
Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle beraber.

Lakin kalacak doğduğumuz toprağa bizden
Şimşek gibi bir hatıra nal seslerimizden!

(Dilçin, 2013: 401)

2. 2. 6. 3. Pastoral Şiir

“Tamamen doğayı, çobanların aşklarını konu edinen şiirlere verilen addır. İdil ve eglog diye türleri mevcuttur. *İdil*, kır manzaralarını; *eglog*, çobanların aşklarını karşılıklı olarak ifade ettikleri şiir türüdür.” (Ayyıldız ve Birgören, 2009: 59). Bilindiği

gibi çobanlar, dağlarda, kırlarda sürüsünü otlatan, bu sürünün karnını doyurmayı kendine dert edinen kişilerdir. Çoğunlukla toplum sorunlarından habersizdirler ve doğayla adeta bütünleşmişlerdir. Ancak çobanlar pastoral şiirlerde oldukça nazik, mütevazı, yüce gönüllü insanlar olarak karşımıza çıkarlar. Gerçek yaşamın aksine oldukça kibar konuşup, yurt ve dünyadaki problemler üzerine fikir yürütürler. Bu problemlerin çözümüne yönelik tartışmalarda bulunurlar. Bu ve benzeri durumlar, çobanların doğal yaşamlarıyla örtüşmediği için, pastoral şiirler bu konuda bir yapaylığa sürüklenir (Özdemir, 2007: 106).

“Türk edebiyatında, doğa ve kır güzelliklerini öven çok güzel halk Şiileri vardır. Tanzimat’tan sonra başlayan yeni edebiyatımızda, özellikle Abdülhak Hamit Tarhan, şiirlerinde doğa ve kır güzelliklerine yer vermeye başlar.” (Kavcar vd., 2009: 79). Bu konuda öncü olan Abdülhak Hamit Tarhan’ın “Sahra” adlı şiiri, edebiyatımızın ilk pastoral şiir olarak kabul edilir. Tanzimat’tan sonra Abdülhak Hamit’in bu atılımından sonra pastoral şiirin özgün ve güzel örneklerine Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nda da rastlanılır. Şimdi pastoral şiir denilince akla ilk gelenler biri olan, Cumhuriyet Dönemi’nde Kemalettin Kamu’ya ait “Bingöl Çobanları” adlı şiirine yer vermek istiyoruz: (Kıbrıs, 2006: 104).

Bingöl Çobanları

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum
 Bu dağların eskiden aşinasıdır soyum
 Bekçiyiz ebenced buraların
 Bu تنها derelerin, bu vahşi kayaların
 Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi
 Her gün aynı pınardan doldurur testimizi
 Kırlara açılırız çingiraklarımızla.

Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski yeni
 Kuzular bize söyler yılların geçtiğini
 Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek
 Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek

Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı
Her adım uyandırır acı bir hatırayı!

Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda
Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam
Şu karşiki bayırda verdim kuzuyu kurda
“Suna”nın başka köye gelin gittiği akşam

Gün biter, sürü yatar ve sararsan bir ayla
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla
Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al
Diye hıçkırır kaval.

Bir çoban parçasısın, olmasan bile koyun
Daima egeceksin başkalarına boyun
Hülyana karışmasın, ne şehir ne de çarşı
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an
Mademki kara bahtın adını koydu çoban!

Nasıl yaşadığından, ne içip yediğinden
Çıngırak seslerinin dağlara dediğinden
Anlattı uzun uzun.

Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla
Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylarının mavi dumanlarına
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.

(Dilçin, 2013: 397)

2. 2. 6. 4. Didaktik Şiir

“Didaktik sözcüğü Yunanca; öğretme anlamına gelen Didaktikos sözcüğünden gelmektedir” (Kıbrıs, 2006: 104). “Belli bir düşünceyi aşlamak ya da belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, ahlaki bir ders çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan, duygu yönü zayıf şiir türüdür. Türk edebiyatında ta’limî terimi de aynı anlamda kullanılmıştır” (Dilçin, 2013: 397). Bu durumda, özellikle lirik şiirdeki duygusal yanı ağır basan taraf, didaktik şiir türünde çok azdır. Çünkü bu şiirin yazılış gayesinde, kişi ya da kişilere yeni bir şeyler öğretmek, kitleleri eğitmek, nasihat yoluyla doğru yola sevk etmek vardır. Bu bakımdan didaktik şiirler, kalbe değil akla, duyguya değil düşünceye seslenen şiirlerdir, denilebilir.

“Didaktik bir amaçla yazılmış olan şiirlerin çoğu manzum öykü ya da manzum metin olarak değerlendirilir. Estetik yönden bir şiirin taşıdığı özellikleri bu tür şiirlerde görmek olanaklı değildir.” (2006: 104). O hâlde buradan, didaktik içerikli şiirler ve diğer şiirler gibi bir gruplandırma yapılabilir. Didaktik şiirlerde okuyucuyu sarsma, derinden etkileme, onda estetik bir bakış açısı meydana getirme gibi durumlar pek mümkün değilken, diğer şiirlerde –hepsinden olmasa da- bu özellikleri bulma ihtimali daha kuvvelidir. Ayrıca bu şiirin kapsamına fabllar, manzum mektuplar, fıkralar ve yergiler girer. İlkokul ve ortaokullarda belirli gün ve haftaların önemini dile getirmek için okunan şiirler de bu bağlamda ele alınmalıdır. Belirli gün ve haftalarda okunan şiirlerde, çeşitli türden şiirler olmakla birlikte dinleyenlere bir şeyler öğretme amacı güdüldüğünden, bunlar da didaktik şiire dâhil edilebilir (2006: 104).

Didaktik şiirle ilgili bilgilere kısaca yer verildikten sonra Ziya Gökalp’ın bizlere, Türkçeye sahip çıkmamız gerektiği, Arapça ve Farsça gibi dillere değil kendi dilimize yönelmemiz gerektiği gibi konularda tavsiyelerde bulunduğu “Lisan” şiirini bu türün güzel bir örneği olarak sunalım:

Lisan

Güzel dil, Türkçe bize

Başka dil, gece bize.

İstanbul konuşma

En saf, en ince bize.

Lisanda sayılır öz,
Herkesin bildiği söz,
Manası anlaşılan
Lügata atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız,
Türkçeleşmiş Türkçedir
Eski köke tapmayız.

Türklüğün vicdanı bir,
Dini bir, vatani bir,
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisanı bir.

(Yardımcı, 2011: 195)

2. 2. 6. 5. Dramatik Şiir

“Dramatik terimi, dramayla ilgili, sahne oyununa özgü anlamına gelir. Dramatik şiir ise, tragedya, komedy, dram gibi tiyatro türlerinde yazılmış şiirler için, nazım halinde yazılmış tiyatro eserleri için kullanılır” (Kavcar vd., 2009: 88). O hâlde, dramatik şiir her kadar bir şiir türü olarak kabul edilse de –nazım halinde yazıldığı için- bir anlamda tiyatroya dâhil edilebilir. Tiyatro kapsamında düşündüğümüzde ise düzyazının sınırlarına adım atmış demektir. Ayyıldız ve Birgören (2009: 60), “bugünün tiyatro metinlerinin, şiirsel renk taşımasına rağmen artık bir şiir türü olarak değil, nesir türü olarak kabul edil”diğini söylemektedir. Bu durumda, tiyatro kapsamında ele alınan dramatik şiirleri de artık nesre dâhil edebiliriz.

“Faruk Nafiz’in “Han Duvarları”, Mehmet Akif Ersoy’un “Küfe” , Mehmet Emin Yurdakul’un “Anadolu” adlı şiirlerinde bu tür nitelikleri görmek olanaklıdır” (Kıbrıs, 2006: 105). “Abdülhak Hamit Tarhan’ın “Tarık” adlı manzum piyesindeki

konuşmalar dramatik şiir biçiminde kaleme alınmıştır” (Yardımcı, 2011: 200). Bu piyesten alınan karşılıklı konuşmalardan bir bölüm şu şekildedir:

Mervan - Sanki tufan bulutunda yıldız!
Kim şu mahşerde kalan şehzadı?
Bütün etrafım düşman sarmış,
Beni kurtar diye haykırdı!

Aziz- O silahlı kız kim oluyor, öyle.
Acaba nereden koştu geldi?
Meğer ordumda melekler varmış,
Bana Allah için imdat etti, yetiştii.

2. 2. 6. 6. Satirik Şiir

“Bir kişi, kurum ve olayla ilgili olarak yazılan yergi amaçlı şiirlere satirik şiir denir” (Kıbrıs, 2006: 106). Satirik şiir, edebiyatımızda hiciv, taşlama, yergi adlarıyla da bilinir. Bunlardan hiciv divan edebiyatında, taşlama halk edebiyatında bir kişiyi ya da toplumdaki aksaklıkları eleştirmek için yazılmış şiir anlamını taşır (Yardımcı, 2011: 195).

Mahkeme Meclisi İcat Olduğu

Mahkemede meclisi icat olduğu,
Çeşme-i rüşvetin ahmaklığından,
Kaza bela ile âdem dolduğu,
Kazların kadıya uçmaklığından.

Selefin rüşvetle hüccet yazması,
Halefin anlayıp hükmün bozması,
Yıkılan binanın birden tozması,
Asıl sermayenin topraklığından.

Asıl sermayey-i niyabetleri,
Emval-i eytamdır ticaretleri,
Davet-i rüşvete icabetleri,
Sıdk ile günlünün alçaklığından.

Bülbülün aşkıdır dalda öttüğü,
Çobanın sütedir koyun güttüğü,
Toprağın Habil'i kabul ettiği,
Şüphesiz yüzünün yumuşaklığından.

Dünyadan ahrete gidip gelmemek,
Olması iktiza eder ölmek,
Balık baştan kokar bunu bilmemek,
Seyranî gafilin ahmaklığından.

(Âşık Seyranî) (Yardımcı, 2011: 198)

2. 2. 7. Çocuk Edebiyatı

“Okul öncesi ve okul çağındaki çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan edebiyata “çocuk edebiyatı” denir. Çocuk edebiyatı, çocukluk çağında bulunan insan yavrusunun düşünce, duygu ve hayallerini, söz ya da yazı ile güzel ve etkili biçimde işleme sanatıdır” (Tuncer ve Yardımcı, 2011: 10). Çocukların his ve fikirlerini genişletmek, güzelleştirmek, etkili bir şekilde işlemek ancak edebî türler vasıtasıyla mümkün olabilir. Şiir ve düzyazının çeşitli türlerinden öykü, masal, mektup, roman, otobiyografi, gezi yazısı gibi edebî ürünler, çocukların ilgisine ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde kullanılarak çocukların tüm yönden dengeli gelişimi sağlanabilir. Çocuğun zihinsel ve sosyal gelişimi için düzyazı türleri de çok önemli olmakla birlikte, çocuğun duygu ve düşünce dünyasına hitap eden edebî tür, şiirdir.

“Çocuk edebiyatı” adı altında edebiyatın özel bir türünden bahsetmek isteniyorsa öncelikle, çocuklara yetişkin gözüyle bakılmamalıdır. Çünkü çocuğun ilgisi, ihtiyaçları, hayalleri, duygu ve düşünceleri, kelime hazinesi, hayata bakışı ile

yetişkinlerinki birbirinden çok farklıdır. Olgun insanlarla çocukları bir tutmak, bir anlamda onların çocukluğunu yaşamalarına da engel olmaktır. Bu ayrımın farkında olarak onlara hitap eden bir çocuk edebiyatı oluşturulduğunda ve bu edebiyatın içinde çocuğun hayal dünyasını, yaratıcılığını geliştirecek edebî türlere yer verildiğinde çocuklar adına en büyük destek sağlanmış olacaktır.

Dünya edebiyatına bakıldığında çocuk edebiyatı kapsamında ilk önemli çalışmalar, Amerika, Almanya ve İskandinav ülkelerinde (Norveç, İsveç, Finlandiya gibi) yapılmıştır. Bu ilk çalışmalar daha çok düzyazı ürünlerinden oluşmaktadır. Halk hikâyelerinden ilham alınarak yazılan bu eselerde anlatımın oldukça açık ve anlaşılır olduğu görülmektedir. Bu ilk çalışmaların La Fontaine'in fablleri, Alexa – Pere'in Üç Silahşörler gibi eserler olduğu bilinmektedir. Yapılan bu ilk atılımların şiir türünde olmayışını, çocuk edebiyatı için bir kayıp olarak düşünebiliriz. Ancak bunun yanı sıra, çocukluğun apayrı bir dönem olduğunun farkına vararak çocuklar için edebiyata yönelen Amerika'nın ve İskandinav ülkelerinin şu an dünyanın önde gelen siyasi ve ekonomik güçleri olduğu göz önüne alınınca çocuğun ve çocuk edebiyatının bir ülke için ne kadar gerekli olduğu fark edilecektir (Tuncer ve Yardımcı, 2011: 11).

Canatac (2011: 288) ülkemizde çocuk edebiyatına yönelik çalışmaların batıdaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıktığını söyler ve yazılı çocuk edebiyatının gecikmesini şu sebebe dayandırır:

Türkiye'de çocuk edebiyatı batıdaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkar. Yazılı Çocuk edebiyatının gelişmesine kadar bu ihtiyacı masallar, bilmeceler, ninniler, efsaneler vs. gibi sözlü halk ürünleri giderir. Sözlü gelenekten sonra da edebiyat eserlerinin çok tercih edilmediği görülür. Bunun nedenleri arasında Doğu ve İslam toplumlarının çocuğa bakış açısı ve çocuğa biçilen toplumsal rolün önemli etkisi vardır.

Kerimoğlu vd. (2013: 331), çocuk edebiyatının başlangıcıyla ilgili olarak şunlara yer vermektedir:

Başlangıçta çocuk edebiyatının amacı, çocukların konuşmalarını düzeltmek ve onları eğitmek için şiirler hazırlamaktı. Bu dönemde eğitimci Satı Bey'in önderliğinde İbrahim A. Gövsa, Ali Ulvi Elöve, Tevfik Fikret gibi yazar ve şairler dergi çıkararak çocuklara yönelik eğitsel şiirler

yazmışlardır. Anaokullarının bu dönemde açılmasıyla eğitsel şiirler önem kazanmıştır. Cumhuriyetin ilanına yakın dönemlerde çocuk psikolojisi ve çocuk eğitimi alanındaki çalışmalar, yazarların yalın dil ve anlatıma yönelmesi çocuk edebiyatın açısından olumlu adımlar olmuştur.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir konu, şiir ve çocuk edebiyatının bağlantısıdır. Görüldüğü gibi bu edebiyatın amacına ulaşılabilmesinde –ilk zamanlar- şiir, doğrudan bir yardımcı gibi ele alınmaktadır. Şiirin çocuk psikolojisi ve gelişimindeki yeri dışında eğitiminde de ne derece etkili olduğu fark edilmiştir. Şiir üzerine eğilme, çocuklardan bahseden eserler değil çocuklar için yazılan eserlere yer verme, çocuk edebiyatının ülkemizde yer edinmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. “Edebiyatımızda çocuğa yönelik ilk yapıt, Nabi’nin (1642-1712) oğlu Mahmut’a yaşam ve toplum anlayışıyla ilgili öğüt verdiği *Hayriye* adlı *mesnevisidir*” (Kerimoğlu vd. , 2013: 331). Mesnevilerin de divan edebiyatında nazmın kapsamında olduğu hatırlanırsa, şiirin çocuk edebiyatı için önemi anlaşılabilecektir. Bu yüzden çocuk edebiyatında özel bir yerde konumlanan çocuk şiiri üzerinde duralım.

2. 2. 7. 1. Genel Hatlarıyla Çocuk Şiiri

Sevgi, Tanrı’nın insanlara bahşettiği en büyük armağanlardan birisidir. İnsan ömrü gelip geçer ama yüreğindeki sevgi ebedîyyen kalır. Ayrıca insan hayatı, sevdikçe ve sevildikçe anlam kazanır. Diğer insanlara karşı kalpleri sevgiyle dolu olanlar, hayatın tadına da doyasıya varırlar. “Şiir olmayan yerde insan sevgisi de olmaz. İnsanı insana ancak şiir sevdirebilir. Şiir, insanı insana yaklaştıran şeydir.” der Sait Faik Abasıyanık. Sanatçının bu sözü, edebiyatın bir kolu olan şiirin, insanların birbirlerini sevebilmesinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Gerçekten şiir sevenler, hayata şiirin penceresinden bakanlar, hayata ve insanlara karşı daha olumlu, daha şefkatle ve daha sevgiyle yaklaşabilmektedirler. İnsanların içinde bir grup vardır ki, sevgiye, ilgiye yetişkinlere göre –bebekler kadar olmamakla birlikte- çok daha muhtaçtırlar. Bu grup, çocuklardır. “İşte Bebek, 0-2 yaş arasındaki meme, süt veya kucak çocuğu; ergen gelişim açısından, ergenlik çağına gelmiş, 15-16 yaş sonrasındaki erkek veya kızlara verilen ad. O hâlde çocuk, 2-16 yaş arasındaki kız ya da erkeklere verilen ortak ad olarak açıklanabilir” (Akt. Güleriyüz, 2006: 5). Bu durumda, 2-16 yaş arasındaki insan türü, yani çocuklar için sevgi, zaruri bir ihtiyaçtır. Onların küçücük

çocuksu yürekleri, sevgi ile dolmalı, kin ve nefret duygularının yerini barış ve kardeşlik almalıdır.

Karataş (2002: 69), çocuk ile sevgi arasındaki yakınlığı, benzetme ve karşılaştırma ilgileri içinde şu şekilde ele almaktadır:

Yeni şiirimiz içinde yer alan birçok manzume, çocuğa ama hasseten çocuk sevgisine tahsis edilir. Çünkü, çocuk ve sevgi, ikiz kardeş gibidir. Birbirini besleyip büyüten iki şey. Çocuk bir fidansa, sevgi bir toprak; onun can damarı, besin kaynağı Çocuk bir çiçekse, sevgi bir yağmur; ona hayat veren, can veren. Çocuk, kızgın bir güneşin altında, o.yun denen o tatlı rüyaya dalınış, kan-ter içinde oynarken sevgi, adeta bir bulut. Onu koruyan kollayan, kanatları altında saklayan... Çocukların has bir çiçek olduğu düşünülünce, "Sevgi, çiçek açmayan yere uğramaz" diyen Eflatun ne kadar haklıdır.

İşte bu sevginin karşılanmasında, genelde insanların birbirini sevmesinde, özelde ise diğer insanların çocukları ve çocukların birbirlerini sevebilmesinde en büyük pay “şiir”e düşmekle beraber, çocuk söz konusu olunca onlara doğrudan hitap eden çocuk şiirine apayrı bir görev düşmektedir. Bu yüzden, üzerinde titizlikle durulması gereken şiir çeşidi, çocuk şiiridir. Öncelikle çocuk şiirinin ne olduğu üzerinde duralım.

“Çocuklar için ayrı bir şiir türü olmadığı söylenebilir ancak yine de çocuk şiiri için çocuksu bir duyarlılıkla söylenilen şiirlerdir, denilebilir. Çocuk şiiri için; bir bakıma çocuk düşüncesinin, çocuk bakışının, çocuk ilgilerinin şiire yansımalarıdır da denilebilir.” (MEB, 2013: 13). O hâlde çocuk şiiri yazılırken çocuk merkeze alınır ve ona hitap edecek eserler verilmeye çalışılır. Çocuk şiirlerinde, çocuğun merkezde olması dışında diğer belirleyici özellikler yetişkinleri hedef alan şiirlerle aynıdır.

Şiirle ilgili genel bilgilere değinirken yer verilen ölçü ve uyağın -kullanımı her ne kadar tartışma konusu olsa da- şiire ritim sağlama noktasında önemli bir katkısının olduğuna şüphe yoktur. Çünkü ölçü ile sağlanan intizam, uyak ile pekişen ses tekrarı, ilaveten kelime tekrarlarıyla adeta bir musiki rüzgârı esmektedir. Bu tekrar ise, ister çocuk ister yetişkin her yaştan insana zevk vermektedir.

“Şiirin müzik yönü yadsınamaz bir gerçektir. Bugün beyin araştırmaları, anne karnındaki bir bebeğe müzik dinletmenin, onun beyin gelişimi açısından çok önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır.” (Önkaş, 2009: 2). Görüldüğü üzere çocukların şiire ilgisi anne karnında bebekken başlamaktadır. Bu müzik ihtiyacı Türk halk ve sanat müziği ya da diğer müzik türleri aracılığıyla karşılanabileceği gibi “şiir” türüyle karşılanabilir. Çünkü şiir, sahip olduğu özelliklerle anne karnındayken bebeklerin, okul çağında çocukların müzik gereksinimini karşılayabilecek güçtedir. Bu yüzden çocuk edebiyatında diğer türlerle birlikte şiire de yeterli pay ayrılmalıdır.

Son yıllarda eğitim sistemimizdeki değişikliklerle beraber, ezberci anlayıştan vazgeçilmiş, derslere aktif katılan öğrenci profili ön plana çıkmıştır. Ayrıca çocuğun tek bir yönden değil, bütün yönlerden gelişimine dikkate alınmıştır. Çocukların psikolojik, sosyolojik, psikomotor ve bilişsel gelişimi için -diğer ders öğretmenleriyle işbirliği yapılmaya özen gösterilmeli- onlara sunulan ders kitaplarının her yönden onların gelişim düzeylerine ve ihtiyaçlarına uygun olması gerekir. Özellikle anadili öğretiminde ön plâna çıkan Türkçenin ve bu ders için hazırlanan kitapların nitelikli olması bir zorunluluktur. Ders kitaplarının niteliği ise Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin (dolayısıyla şiirlerin) kalitesine bağlıdır (Hasırcı ve Küçükavşar, 2013: 58).

“Öğrencilere ulus- yurt ve insanlık sevgisinin kazandırılmasında, iyiden, güzelden yana bir tutum takınılmasında, anadilini sevdirmeye ve onu bilinçle kullanma konusunda şiir, düz yazıya göre daha etkileyici bir araçtır” (Kıbrıs, 2006: 102). O hâlde şiir, öğrencilere kazandırılmak istenen birçok davranış ve düşünüş tarzını edindirmede işlevseldir. Onun düzyazıya göre daha etkili olmasında, kısa ve öz oluşu; kafiye, redif, ses tekrarlarının kullanılışı; çocuğun geniş hâyâl dünyasına hitap ediyor olması gibi etkenler söz konusudur.

Başaran (Akt. Şahbaz, 2003: 359), aşağıda ayrı bir başlık altında inceleyeceğimiz çocuk şiirinin niteliklerine yönelik şunları söylemektedir:

Çocuğa seslenen, onun da sevebileceği şiirler, öncelikle sanat ürünü olmalı. Onun, dil, düşünce, duyarlık dünyasına uygun düşmeli. Her sanat ürünü gibi dünyayı, insanı doğru algılamasına yardım etmeli, iç gözlerini

açmalı. Doğayı, insanı, yaşamı sevdirmeli, öğüt verici, güdücü olmamalı; doğruyu, iyiyi, güzeli sezdirmeli.

“Çocuk edebiyatında şiir, çocukların dil becerilerini geliştirmelerinde, sözcüklerin sihrini ve dilin matematiğini kavramalarında önemli bir araç olarak kullanılabilir. Çünkü sözcükler değişik biçimlerde bir araya getirilerek çok zengin bir dünya oluşturulabilmektedir. “(Güleryüz, 2006: 246). Öyleyse şiir, çocukları kelimelerin esrarengiz dünyasıyla tanıştırmakta ve ana dilini tanımasında, kavramasında önemli rol oynamaktadır. Dile hâkim olan çocuk, sonsuz hâyâl gücünü daha iyi ifade etme imkânı bulabilmekte ve yaratıcılık yönü kuvvetlenmektedir. Dil ile yakın ilgisi bulunan çocuk şiiri de çocuğun yaratıcılığını desteklemektedir.

Güleryüz (2006: 248), şiir okumanın yararları ile ilgili şu maddelere yer vermiştir:

- Ana dili sevgisi ve sanatsal bir derinlik kazandırmak,
- Yaratıcılık ve hayal gücünü geliştirmek,
- Sözlü ifade gücünü geliştirmek,
- Ulusal ve evrensel değerlere ulaşmak.

Güleryüz’ün değindiği bu maddeler incelendiğinde, şiir okumanın, çocuğa özellikle Türkçe derslerinde verilmek istenen kazanımların birçoğunu edindirmede yardımcı olduğu görülecektir. Ana dilini seven, ona sahip çıkan, ufku geniş, yaratıcılık yönü kuvvetli, kendini rahatlıkla ifade edebilen, öncelikle millî sonrasında ise evrensel değerleri koruyan ve geliştiren öğrenciler, yetişkin olunca da girişimci olacaklar ve sahip olduğu özellikleri daha da geliştirmek için çaba sarf edeceklerdir. Bu bakımından, Türkçe gibi dil derslerinde şiir türü –diğer türler de göz ardı edilememek şartıyla- çocuklara sevdirmeli ve onun gücünden istifade edilmelidir.

Şiirle ilgili verilen genel bilgiler bölümünde değinilen “içeriklerine göre şiir türleri” burada da karşımıza çıkmaktadır. Çocuklara sunulabilecek şiirler, coşkulu (lirik), destansı (epik), doğasal (pastoral), üzücü (dramatik) ve öğretici (didaktik) gibi türlere ayrılır. Bu şiir türleri, aynı zaman da şiirin içeriğini hatta biçimini etkileyebilmektedir. Muhteva bakımından şiirlerde, yeni bir şey öğretme durumu, ulus

ve vatan sevgisini perçinleyen ifadeler veya kır ve doğa manzaraları bulunabilir. Buna karar veren şiirin türüdür. Ancak burada unutulmaması gereken nokta, yetişkinlere yönelik didaktik veya epik bir şiir ile çocuklara hitap eden didaktik veya epik şiirin hem içerik hem de dil bakımından birbirinden oldukça farklı olacaktır (Güleryüz, 2006: 248).

Aytaş ve Yalçın (2011: 207), içeriklerine göre şiir türlerinden, çocuk edebiyatında en çok tercih edilenleri ve nedenini şu şekilde ifade etmektedirler:

Çocuk şiirlerine ele alınan temalar açısından bakıldığında, dünya edebiyatında daha çok pastoral ve didaktik şiir anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Bizim edebiyatımızda da buna yakın bir durum görülmekle birlikte, didaktik şiir anlayışının daha hâkim tema olarak çocuk şiirine yansıdığını söyleyebiliriz. Sözlü edebiyat döneminde masallar, tekerlemeler ve ninnilerin de aynı nitelikler taşımış olması dikkat çekicidir. Buradan da anlaşılacağı gibi, öteden beri çocuk genellikle, eğitilmesi gereken biri olarak algılanmış dolayısıyla şiirlerin de teması bu yönde ağırlık kazanmıştır.

Tuncer ve Yardımcı (2011: 185-186) ise çocuklar için seçilen şiir örneklerinin lirik ve didaktik ağırlıklı olduğunu söylemektedirler. Burada unutmamız gereken önemli bir nokta, seçilen şiirin türünden çok, o türün çocuğa sunuluş biçimidir. Yani lirik ya da didaktik bir şiirin çocuk duyarlılığını yansıtacak tarzda, onun hayal dünyasını genişletecek biçimde olması gerekir.

Oğuzkan (2001: 251-252), çocukların sevdiği şiir türlerini, “tekerlemeler” ve “öteki şiirler” şeklinde ikiye ayırmış, bunların özelliklerine yer vermiştir. Bunlardan “tekerlemeler” ilgili olarak, onların tekrar sanatına dayandığını söylemektedir. Tekermelerde sık sık sözcük tekrarlarına yer verilmesi, ana dili yeni tanışan okul öncesi çocuklarının hoşuna gitmektedir. Bu bakımdan tekerlemelerde çocuklar, bir bakıma dille ilgili denemeler yapmakta, ana dilini eğlenceli bir şekilde kullanabilmektedirler. Ayrıca tekerlemelerde çoğunlukla ses uyumu, uyak tekrarları, güldürücü öğeler, anlamlı ve anlamsız kelimelerin birlikte kullanılışı, bu dönem çocuklarına zevk vermekte ve onları eğlendirmektedir. “Öteki şiirler” kısmında ise “çocuklar algılama ve kavrama güçleri geliştikçe lirik ve öğretici şiirleri dinlemekten ve okumaktan da zevk almaya başladıklarını” ifade eder. Çocukların artan yaşları ile

birlikte şiir konusunda ilgi ve istekleri değişmekte, bu nedenle de okudukları şiirler konu bakımından çeşitlenmektedir. Gece- gündüzün, mevsimlerin meydana gelişi, akarsular, denizler, dağlar, doğa olayları gibi pastoral içerikli; yerel, bölgesel, ulusal bayramlar ya da günlerle ilgili yazılan didaktik içerikli; çocukların iç dünyasını anlatan ve estetik yönden etkili olan lirik içerikli şiirleri severek okuyabilirler. Sanatın birçok dalında olduğu gibi, şiirde de yaşla birlikte tercihler değişmekte, değişen tercihlere göre şiirlerin içerikleri de farklılaşabilmektedir.

Yukarıda yer verilen durumları destekleyebilecek nitelikte, bazı araştırmacılar da sınıf düzeyine göre çocukların şiir tercihlerinin değişip değişmediğini araştırmışlardır. Akyol ‘dan (2006: 121) öğrendiğimiz bu araştırma sonuçları aşağıda şu şekilde yer almaktadır:

Araştırmacı	Düzeyler	Tercih Edilen Şiirler
Fisher ve Natarrella (1982)	1, 2, 3. Sınıflar	Hikâye edici
Terry (1974)	4, 5, 6. Sınıflar	Uyaklı, hikâye edici
Kutiper (1985)	7, 8, 9. Sınıflar	Uyaklı, Haiku, serbest

“Türk edebiyatında, çocuklara yönelik şiirin iki ayrı yönde geliştiğini görüyoruz. Birinci gruptaki şiirler, genellikle çocuk duyarlılığını yansıtan ve tamamen çocuk için yazılmış şiirler; ikinci grupta yer alan şiirler ise, daha çok çocuğu ele alan ve çocuktan söz eden şiirlerdir.” (Aytaş ve Yalçın, 2011: 207). Bu gruplandırmada, çocuk için daha faydalı olan ilk gruptaki şiirler olacaktır. Çünkü çocuğun tam anlamıyla faydalanabileceği, kendi gerçeğini bulabileceği, kendine hitap eden şiirler, yalnızca kendisi (çocuk) için yazılmış ve çocuk duyarlılığını dile getiren şiirlerdir.

Aytaş ve Yalçın (2011: 208), Tanzimat Edebiyatı’nda çocuk şiirleri üzerine eğilen, edebiyatımızda bu alanda ilk olma özelliği taşıyan kişi ve eserleri hakkında şu bilgilere yer vermektedirler:

Tanzimat dönemi şairlerinin, önceleri çeviri, daha sonra da adapte veya telif eserler yoluyla Türkçemize kazandırdıkları Batı edebiyatının “fabl” türündeki şiirlerini, gerçek anlamda çocuk şiirine geçişin ilk habercisi olarak değerlendirebiliriz. Şinasi’nin La Fontaine’den çevirdiği Kurt ile Kuzu öyküsü, kendisinin yazdığı Eşek ile Tilki, Karakuş Yavrusu ile Karga, Arı ile Sivrisinek gibi eserleri; Recaizade Ekrem’in La Fontaine’den çevirdiği fabllar ve sonradan ölen oğlu Nijat için yazdığı şiirler; Muallim Naci’nin Kuzu, Kırlangıç, Avcı, Oduncu ile Azrail gibi manzumeleri; Nabizade Nazım’ın “Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk” adlı eserlerini dönemin çocuk şiirleri açısından ilk örnekler, çocuk şiirinin ilk habercileri olarak sayabiliriz.

Edebiyatımızda çocuk şiiri alanında eser veren pek çok sanatçı olmakla beraber, özellikle şu üç isim daha ön plândadır. 1. Tevfik Fikret (Şermin adlı eseriyle), 2. İ. Alâattin Gövsa (Çocuk Şiirleri isimli eseriyle), 3. Ali Ulvi Elöve (Çocuklarımıza Neşideler adlı eseriyle). Tevfik Fikret, Şermin adlı şiir kitabında egoist davranmanın tercih edilir bir davranış olmadığından, fakir insanlara yardım etmenin gerekliliğinden, çalışmanın öneminden bahsetmiştir. Böylece akıllı kullanmanın, bilgi sahibi olmanın, inanıp başarmanın ne kadar önemli erdemler olduğunu çocuklara aşılama çalışmıştır. Tüm bunları yaparken yalnızca çocukları hedef almış, çocuk duyarlılığını ve onların dünyasını ihmal etmemiş, çocuk psikolojisine uygun bir eser vücuda getirmiştir. Bu sebeplerden ötürü, Tevfik Fikret, edebiyatımızda ilk çocuk şiiri yazar yazan kişi kabul edilir. İ. Alâattin Gövsa da Çocuk Şiirleri adlı şiir kitabında, özellikle yurt, kahramanlık, yiğitlik, kır, doğa ve erdem gibi konulara değinmiştir. Şairin bu eserinde, epik ve pastoral içerikli şiirler dikkat çeker. Çocuk şiirinin önemli bir temsilcisi Ali Ulvi Elöve ise Çocuklarımıza Neşideler adlı şiir kitabında La Fontaine, Victor Hugo ve Lamartine’den yaptığı şiir çevirilere ilaveten yine bu üç isimden esinlenerek yazdığı şiirlere de yer vermektedir (Aytaş ve Yalçın, 2011: 209).

Canatak (2011: 291), İbrahim Alâattin Gövsa’nın “Çocuk Şiirleri” adlı şiir kitabıyla ilgili önemli tespitlerde bulunur:

Çocuk Şiirleri ilk kez yayımlandığında büyük bir ilgi ve takdirle karşılanır. Eserin rağbet görmesinin iki temel nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi, Çocuk edebiyatının ilk şiir kitabı olması; ikincisi ise eserin önemli bir amaca yönelik olarak hazırlanmasıdır. Kitap ilk baskısından kısa bir süre sonra tükenir ve yeni bir baskıyla okuyucunun karşısına çıkar.¹¹ Baskıların kısa sürede tükenmesi ve art arda olması, eserin sadece çocuklar tarafından değil büyüklerce de benimsendiğinin önemli göstergesidir.

2. 2. 7. 2. Çocuk Şiirlerinde Aranan Nitelikler

Çocuk şiiriyle ilgili bilgiler genel çerçevede verildikten sonra, bu şiirin taşınması gereken niteliklere değinmek istiyoruz. Her edebî türün olduğu gibi çocuk şiirinin de belli başlı özellikleri bünyesinde barındırması gerekmektedir. Çünkü çocukluk, hem bulunduğu gelişim dönemi hem de ruhsal yapısı itibarıyla hassas bir döneme denk gelmektedir. Diğer yazın türleri de dâhil olmakla birlikte, çocuklara sunulan şiir örnekleri onların ilgisini çeken, ihtiyacını karşılayan, farklı bakış açıları kazandıran, duygu ve hâyâl dünyasına uygun, hayatın gerçeklerinden koparmadan olağanüstülüklerle de yer veren özelliklerde olmalıdır.

Çocuk şiirlerinin taşınması gereken niteliklerle ilgili olarak Oğuzkan,(2001: 259) şunlara yer vermiştir:

- a. Kafiye –eğer varsa- belirli olmalı ve birbirlerine yakın mısraların sonlarında bulunmalıdır.
- b. Düşünceler açık olarak ve bir beyit veya bir dördlük (kıta) sınırları içinde anlatılmalıdır.
- c. Tasvirler yalın ve kesin olmalıdır.
- d. Benzetme, istiare, mecaz gibi edebî sanatlarla ölçülü bir şekilde yer vermelidir.
- e. Hâyâl ve duygular çocukların yaşantılarıyla ilgili olmalı, bu unsurlarla olaylar arasında sıkı bir bağlantı kurulmalıdır.
- f. Mısralar kısa, cümle düzeni doğal ve seçilen sözcükler sade olmalıdır.
- g. Tam ve yarım kafiyeleden, ölçüden ve bazı mısraların tekrardan yararlanarak âhenk zenginliği sağlanmalıdır.
- h. Konu –yaşama sevinci, aile sevgisi, doğa, yurt ve ulus sevgisi, güzellik duygusu gibi- olumlu duygu ve davranışları kazandırıcı, geliştirici ve pekiştirici bir nitelik taşınmalıdır.

Bu maddeleri tek tek ele alacak olursak, A’da “kafiye –eğer varsa-” ifadesi çocuk şiirlerinde kafiye bulunmama durumunun da söz konusu olabileceğini anlatmaktadır. Ayrıca eğer şiirde kafiye âhenk unsuru olarak kullanılmışsa mısra sonlarında kullanılmasının daha uygun olacağı söylenmiştir. Uyakların belirgin oluşu, şiirin çocukta kalıcı olmasına, ezberlemesine, kolay hatırlanmasına ve istediği zaman şiiri okuyabilmesine imkân tanıyabilir. B maddesinde, şiirdeki düşüncelerin açık, yalın ve net olması istenmiştir. Düşüncelerin açıkça yer alışı, şiirin çocuk tarafından daha kolay bir şekilde özümsemesine yardım edebilir. C’de betimlemelerden yalın ve kesin olma özelliğinin beklenme nedeni, çocukların

anlatılanları, gözünde daha iyi canlandırabilmeleri ve akıllarında soru işareti kalmamaları içindir.

D maddesinde söz konusu edilen sanatlara gereğinden fazla yer verilmesi, şiirin kapalı olmasına ve anlaşılmasına neden olabilir. E’de şiirde anlatılanlarla çocuğun yaşamı arasında sıkı bir bağlantı kurulmasının gereği şudur: Şiirde gerçek hayatta yer almayan, masalımsı ifadeler de yer verilebilir ama çocuk, şiirde gerçek hayattan kesitler, örnekler bulursa şiiri anlamak için çok çaba sarf edebilir. Dahası söz konusu şiiri daha çok sevebilir. F’de yer verilen özellikler de yine, çocuğun şiirden en üst düzeyde istifade edebilmesi için gerekli olanlardır.

G maddesinde maddelerden yararlanılmasının önemi üzerinde durulmuş. Yarım ve tam kafiye dışında zengin kafiye de faydalanılabilir. Çünkü ses benzerliği arttıkça şiirdeki ritim ve müzikalite artacak, bu durum da çocukları daha küçükken âşina oldukları masalları, tekerlemeleri anımsatacaktır. Ses benzerliğinin artması, çocuğun şiiri ezberlemesinde ve hafızasına şiirin güzel örneklerinden birini daha yerleştirmesine yardımcı olabilir. Son olarak H’de yer alan özellikler, çocuğun dünyasında önem taşıyan konulardır. Bu konularla karşılaşan çocuklar, hayata olumlu bir pencereden bakabileceklerdir. Şayet bunlar yerine, cinayet, cinsellik, şiddet, savaş, ölüm –ölüm olgusu değil, savaşlardan veya açlık sebebiyle meydana gelen çocuk ölümleri- yalan söyleme gibi olumsuz durumlar yer verilirse çocuk, karamsarlığa sürüklenebilir ve insanlarla sağlıklı bir ilişki kuramayabilir.

Güleryüz (2006: 249), yukarıda bahsedilenlerle bağlantılı olan ama farklılıklar da taşıyan çocuk şiirinin özellikleriyle ilgili olarak şunlara yer vermiştir:

- Okunacak şiirler çocuğun duygusal dünyasına ve ilgi alanına uygun olmalı,
- Dizeleri uzun olmamalı, sözcüklerin hece sayısı az olmalı, şiirdeki sözcükler çocuğun sözcük dağarcığıyla örtüşmeli,
- Durakları belli olmalı ve kolay sezilmeli,
- Kutlanan bayram ya da belirli günle ilgili şiir türü arasında bir anlam olmalı (Orman haftasında daha çok doğasal şiirler, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet gibi etkinliklerde destansı, coşkulu ve duygusal şiirlere yer verilmeli.),

- Anaokulu ve ilköğretim 1., 2., 3. sınıflarda okunacak şiirler iki, üç dördlüğü; 4., 5. sınıflarda üç, beş; 6., 7., 8. sınıflarda dört- sekizi geçmemeli,
- Bayram ya da belirli günler öne çıkarılarak, “şiir” ya da “çocuk” araç olmamalı, aksine bayram ya da belirli gün araç olmalı,
- Törenlerde okuyan için de dinleyen için de ağır, bıktırıcı, uzun şiirlere yer verilmemeli,
- Şiiri okuyacakla dinleyecek olanın ilgi alanları dikkate alınmalıdır.

Söz konusu özelliklere dikkatlice bakıldığında şiirlerin çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olması gerektiği, gereğinden fazla uzun olmamasına ve eğer şiir dördlükler hâlinde ise dördlük sayısının yaşa ve sınıf düzeyine özen gösterilmesi gerektiği üzerinde durulduğu görülmektedir. Dördüncü maddeye baktığımızda bayram ya da önemli bir günde okunacak şiirlerle içeriğinin uygun olması gerektiğine değiniliyor. Altıncı maddede belirli günler ve haftalar ya da bayram vasıtasıyla çocuğa şiir sevgisi aşıdırılmasının, bu günler araç kılınarak çocuğun sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının önemine dikkat çekilmektedir.

Yukarıda yer verilen özellikler dışında Tuncer ve Yardımcı'nın (2011: 188) da değindiği gibi çocuklara ilerleyen yaşlarda, serbest söyleyiş biçimindeki şiirler de sunulabilir. Bu şiirler, ölçüsüz- uyaksız, uyaklı- ölçüsüz ya da uyaksız- ölçülü şekilde olabilirler. Küçük yaşlardaki çocuklar için kafiyeli, ölçülü, ses tekrarlarının sıkça kullanıldığı şiirler daha ilgi çekici olsa da, yaşları büyüdükçe onlar serbest ölçülü şiirlerle de karşılaştırılmalıdır. Çünkü Türk şiirinin bir kısmını bu tarzdaki şiirler oluşturmaktadır. Okul çağında özellikle Türkçe ders kitaplarında serbest söyleyişin güzel örneklerine yer verilmelidir.

2. 2. 8. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Bu Amaçların Şiir ve Estetikle Bağlantısı

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır (İlköğretim Türkçe Dersi 6, 7, 8. Sınıflar Öğretim Programı, 2006: 1).

Yukarıda üç madde halinde ele alınan Türk Milli Eğitim Sistemi'nin Genel Amaçları'na bakıldığında geniş kapsamlı olduğu, kendine yetebilen, ulusu ve insanlık adına girişimlerde bulunması beklenen, hayal dünyası geniş bir insanın yetiştirilmesinin hedeflendiği görülecektir. Teorik konuların anlatılıp ezberletildiği bir ders olmaktan ziyade bir kültür dersi olarak görülen Türkçenin yukarıdaki maddelerle ilişkili olduğu fark edilecektir. Birinci maddede “*Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan*” ibaresinde özellikle kültürel değerlere sahip çıkılması, özümsemesi ve gelecek nesillere aktarılmasında Türkçe derslerine ve öğretmenlerine büyük bir görev düşmektedir. Bu ders sayesinde öğrenciler, milletinin gelenek ve göreneklerini, yazılı ürünlerini, yaşayış tarzını, bölgesel farklılıkları, tarihini yani maddî ve manevî bütün zenginliklerini yakından tanıma

imkânı bulacaktır. İkinci maddede, bireylerin bir yönüne odaklanıp diğer özelliklerinin ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Öğrencilerin bir bütün olarak gelişiminde –diğer derslere de pay düşmekle birlikte- Türkçe derslerinin ayrı bir yeri vardır. Okulda sadece ders başarısı yönünden değil de, kitap okumayı bir alışkanlık haline getiren, sözlü/ yazılı bir ifadeyi anlayan ve doğru bir şekilde aktarabilen, özgün fikirli bireylerin yetişmesi temel dil dersi olan Türkçeye bağlıdır. Üçüncü maddede her bir öğrencinin yeteneğinin, potansiyelinin fark edilmesi ve bu yönde yönlendirilebilmesi için temelde Türkçe derslerine ihtiyaç vardır. Unutmayalım ki, ülkemizin en ünlü yazarları, şairleri, ressamaları, oyuncular, iş adamları, bilim insanları da eğitim, öğretim kademelerinden geçtiler.

Görüldüğü gibi örgün eğitimde, hedeflere ulaşmada Türkçe derslerinin apayrı bir yeri vardır. Bu dersin başarıya ulaşmasında öğretmenlerin önemi göz ardı edilmemekle beraber ders kitaplarının da özenle hazırlanması gerekmektedir. Nitelikli bir ders kitabı için de öğrencilerin gelişim düzeyine ve ilgilerine uygun metinlerin seçilmesi gerekmektedir. Yukarıda sıralanan becerilerin kazanılmasında düzyazı ürünleri (hikâye, roman, masal, fabl, makale, fıkra, deneme vb.) de önemle olmakla birlikte “şiiir” çok farklı bir yerde konumlanmaktadır. Çocukların; duygu dünyasına yakın oluşu, hayal dünyasını geliştirmesi, yaratıcılık yönlerini güçlendirmesi, ritim unsurunu kazanabilmesi, güzel ile çirkini ayırt edebilmesi, konuşma becerisini olumlu yönde etkilemesi, kelime hazinesini kuvvetlendirmesi gibi noktalarda şiiirin, Türkçe dersi için vazgeçilmez bir yeri ve önemi vardır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2006: 3), “genel amaçlar, temel beceriler, öğrenme alanları ile dil bilgisi ve bu öğrenme alanlarına yönelik belirlenmiş kazanımlar, etkinlik örnekleri ile açıklamalar”dan oluşmaktadır. Programın bu şekilde bölümlere ayrılması, belli bir sisteme sahip oluşundan ve anlamayı kolaylaştırmak istemesinden kaynaklandığını ifade edebiliriz.

2. 2. 9. Türkçe Dersinin Genel Amaçları, Amaçların Şiir ve Estetikle İlişkisi

Türk Millî Eğitiminin genel amaçları olduğu gibi Türkçe dersinin de amaçları bulunmaktadır. TDÖP (2006: 4)'te Türkçe dersinin genel amaçlarına şu şekilde yer verilmiştir:

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

1. Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,
2. Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri,
3. Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları,
4. Anlama, sıralama, ilişki kurma, sınıflama, sorgulama, eleştirme, tahmin etme, analiz, sentez yapma, yorumlama ve değerlendirme becerilerini geliştirmeleri,
5. Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları,
6. Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri,
7. Yapıcı, yaratıcı, akılcı, eleştirel ve doğru düşünme yollarını öğrenmeleri, bunları bir alışkanlık hâline getirmeleri,
8. Bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarından yararlanmaları, bu araçlardan gelen mesajlara karşı eleştirel bakış açısı kazanmaları ve seçici olmaları,
9. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları,
10. Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri,
11. Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.

Bu maddeler, Türkçe dersinin gidişatına yön verebilecek, öğretmenlere nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda ipucu olabilecek niteliktedir. Amaçlara bakıldığında dersin ezberden uzak oluşu; anlama, sınıflama, sıralama, eleştirme, analiz, sentez gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye önem vermesi; ders aracılığıyla ülkedeki ve dünyadaki gelişmeleri takip eden, ulusal ve evrensel değerleri yakından tanıyan öğrencilerin yetişmesini beklemesi gibi unsurların ön plâna çıktığı görülmektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programının genel amaçlarının araştırma konumuzla ilgisi, “şiiir” ve “estetik” ile ilgili kısmıdır. Öncelikle şiiir ile ilgisine bakalım: Öğrencilerin, *“Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri”, “Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları”, “Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları”, “Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri”, “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları”, “Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri”, “Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri”* amaçlarının kazandırılması Türkçe ders kitaplarına alınan nitelikli şiiir örnekleri sayesinde mümkün olabilir. Şairler, şiiirlerinde yaşadıklarını, tecrübelerini anlatmakla beraber duygu ve düşüncelerini de dile getirmektedir. Şiiirlerdeki duygu ve düşünceleri anlayabilen, özümseyebilen öğrenciler, kendi duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ya da yazılı olarak anlaşılır biçimde ifade edebilirler. Öğrencilerin dil zevki ve bilinci edinmelerinde şiiir yine önemli bir araçtır. Çünkü farklı şairlerin şiiirleriyle tanışma imkânı elde eden öğrenciler, bu sayede ana dilini daha iyi tanıyacak, dilinin zenginliğinin farkına varacak, sözcük dağarcığı da olumlu yönde etkilendiği için kendilerini daha rahat ifade edeceklerdir. Dinlediği/ okuduğu şiiirler vasıtasıyla duygu, düşünce ve hayal dünyası genişleyecek, karşılaştığı olaylara çok yönlü bakacak, karşı karşıya kaldığı sorunlara yapıcı ve yaratıcı çözümler bulacaktır. Türkçe derslerinde öğretmenin okuduğu şiiirleri zevk alarak dinleyen öğrenci, şiiir dinletisi dinleme/

izleme, farklı şairlerin kendi seslerinden okuduğu şiirleri dinleme/ izleme alışkanlığı da edinebileceklerdir.

Estetik ile bağlantısına gelince, bilindiği gibi estetik biliminde doğal ya da yapay olsun çeşitli güzelliklerden zevk almak, önemli bir meseledir. Ancak bu zevk, susayan birinin su içmesinden ya da acıkan birinin yediği yemekten aldığı zevkle bir değildir. Çocuğun bir şiiri sevebilmesi, ondan zevk alabilmesi Türkçe derslerinde şiir türünün nasıl tanıtıldığına, Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin tam anlamıyla anlaşılabilmesi noktasında yapılanların niteliğine bağlıdır. Estetiğin birçok konusu olmakla beraber, en çok yoğunlaştığı alan güzel’dir. Bu açıdan öğrencilerin, bir şiirden zevk alabilmesi öncelikle onu güzel olarak nitelendirmesine bağlıdır. Çocuğun, bir şiire güzel değerini atfetmesi, öncelikle kitaba dâhil edilen şiirlerin Türk edebiyatının seçkin örneklerinden seçilmiş olması şartına bağlıdır. Güzellik kavramı her ne kadar göreceli olsa da şiir konusunda yetkin kişilerin görüş birliğine vardığı ve “Güzel bir şiir.” neticesine ulaştıkları şiirler Türkçe ders kitaplarına alınabilir. Çocuğun söz konusu şiir hakkında bir yargıda bulunması için şiiri öz ve şekil bakımından tanıması gerekir. Bu noktada ders öğretmeni devreye girmektedir. Türkçe öğretmeni; şiirle ilgili kavramları doğrudan açıklamak yerine sezdirme yolunu tercih etmeli, yoruma dayalı sorularla öğrencilerin şiir hakkında konuşmasını sağlamalı, zaman zaman onların da şiir yazmasına izin vermeli hatta onları bu konuda motive etmelidir. Bu açıdan bakıldığında Türkçe dersinin genel amaçlarının şiir türü ve estetik bilimiyle bağlantılı olduğu görülecektir.

2. 2. 10. Temel Beceriler ve Şiirle İlişkisi

Temel beceriler, öğrencilerin dil becerilerindeki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel becerilerdir. Türkçe Öğretim Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin gelişmesini sağlayacaktır. Programla ulaşılması beklenen temel beceriler şunlardır (TDÖP, 2006: 5):

1. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
2. Eleştirel düşünme

3. Yaratıcı düşünme
4. İletişim kurma
5. Problem çözme
6. Araştırma
7. Karar verme
8. Bilgi teknolojilerini kullanma
9. Girişimcilik

Temel becerilerden özellikle 1, 3, 4, 9. maddeler şiirle ilişkisi bulunan maddelerdir. Çünkü ders kitaplarındaki metinlerin ana hedefi Türk dilini öğrencilere en iyi şekilde tanıtmak, öğretmek, dilin güzel örnekleriyle karşı karşıya getirmektir. Bu metin türlerinden biri de “şiir” olduğu için dilimizin doğru, güzel ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için şiir türüne azami ölçüde ihtiyaç vardır. Aynı şekilde öğrenciler ders kitaplarındaki şiirleri okumakla kalmayacak zamanla yazma isteği de duyacaklardır. Onların şiire heveslenmeleri ise yaratıcı, özgün, orijinal düşünme yönlerini geliştirecek, dilinin özelliklerini tanıyıp onu en güzel şekilde kullanmalarını sağlayacak, hayatı boyunca sosyal, katılımcı ve girişimci bir birey olmalarına yardımcı olacaktır. Bu yüzden temel becerilerden “Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma”, “Yaratıcı düşünme”, “İletişim kurma” ve “Girişimcilik” maddelerinin, şiirle doğrudan bağlantısı vardır. Programın, öğrencilere kazandırılmasını istediği bu becerilerin edindirilmesinde şiirden yararlanılmalı, öğrencilere şiir türü aracılığıyla dil sevgisinin de önü açılmalıdır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma öğrenme alanları ile dil bilgisinden oluşmaktadır. Öğrenme alanlarından okuma ve dinleme “anlama”, konuşma ve yazma ise “anlatma” başlığı altında toplanır (2006: 5): Öğrencilerin kendilerini söz varlığı, genel kültür yönlerinden geliştirebilmeleri için bu dört alanda sorun yaşamamaları gerekmektedir. Bu dört öğrenme alanının ve dil bilgisinin şiir türüyle ilgisi yadsınamaz.

Programda her bir öğrenme alanıyla ilgili olarak amaçlara, bu amaçlarla bağlantılı olarak da kazanımlara yer verilmiştir. Şimdi bu öğrenme alanlarındaki kazanımların şiirle bağlantılı olanlarına değinmek istiyoruz.

2. 2. 11. Öğrenme Alanlarında Şiirin Yeri

2. 2. 11. 1. Dinleme/ İzleme Öğrenme Alanında

Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme kısmında (2006: 14, 15),

1. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler.
2. Dinlediklerindeki/izlediklerindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.
3. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.
4. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.
5. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.
6. Dinlediği/izlediği kişi, konu ya da metnin yazarı/şairi hakkında bilgi edinir.

maddeleri doğrudan şiir türüyle ilgili olanlardır.

Ayrıca;

Söz varlığını zenginleştirme kısmında (2006: 17),

1. Şiir, türkü, şarkı türlerinde metinler ezberler.

Etkili dinleme/izleme alışkanlığı kazanma kısmında (2006: 18),

1. Şiir, hikâye, masal dinletilerine katılır.

Programın dinleme/ izleme öğrenme alanında, yukarıdaki maddeler dolaylı olarak veya doğrudan şiirle ilgilidir. Şimdi bu kazanımların şiirle ilişkisine değinmek istiyoruz:

Türü ne olursa olsun her yazınsal türün bir mesajı vardır. Bu mesaj, sanatçının konuya yaklaşım tarzıyla, ona hangi anlam yüklediğiyle ilgilidir. Yazarı ya da şairi huzursuz eden, onun yazmasına vesile olan etkindir. Buna düzyazıda ana düşünce denirken, şiirde ana duygu denir. Okuyucusuna bir mesajı, iletisi olmayan bir şiir ya da düzyazı ürününü düşünmek mümkün değildir. Bu açıdan, herhangi bir iletisi olmayan yazınsal ürünü, denizin ortasında sağa sola giden, hedefi belli olmayan bir gemiye benzetebiliriz (Özdemir, 2007: 23, 24).

1. ve 2. maddeleri bu düşünceler ışığında ele alacak olursak, yardımcı duyguların şiirde birden çok bulanabildiğini ve ana duyguya ulaşmamıza yardımcı olduğunu söyleyebiliriz. Ana duyguyu ise, şiirin hedef kitlesine vermek istediği mesaj, şiirin yazılış gayesi biçiminde ifade edebiliriz. “Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.” kazanımının gerçekleşmesi için, öğrencilerin öncelikle düzyazı ile şiiri ayırt edebilmeleri, şiirin taşıdığı belirleyici özelliklerin farkına varabilmeleri gerekir. Bunun için de öğrenciler şiirdeki imgeleri, özgün benzetmeleri, kafiye, redif, aliterasyon ve asonans gibi ses tekrarlarını, sapmaları ve aktarmaları rahatlıkla tespit edebilmelidir. Nesir ile nazmı ayırabilen öğrenci için, sırada nitelikli şiirleri, sıradan şiirlerden ayırabilmek vardır. Türkçenin güzel örneklerini diğerlerinden ayrı bir yere koyabilen öğrenciler, bu sayede şiirin zevkini alabilecek ve dil içinde ayrı bir dil olan şiirin dilini özümseyebilecektir. Türkçe ders kitabında metin olarak sunulan şiirlerin öğrenci üzerinde bıraktığı izlenimler ve taşıdığı anlamlar, Türkçe dersinin amaçlarına ulaşılabilmesinde çok büyük önem arz etmektedir. Çünkü aynı şiir, her öğrencide aynı anlama gelmeyebilir, onlarda farklı farklı izlenimler uyandırabilir. Şiirdeki bir sözcük, bir söz grubu, bir benzetme, öğrencileri farklı yerlere ve zamanlara götürebilir, onları türlü hayale sürükleyebilir. Çocuklarda bitmez tükenmez bir merak duygusu vardır. Derste bir şairin şiiriyle tanışan çocuk; onun hayatını, kişiliğini, edebî yönünü, diğer şiirlerini merak edebilir. Bu duygu sayesinde, yeni bilgiler, yeni şiirler öğrenmiş olacak, şaire karşı oluşan bu merak onun şiir türünü sevmesini, kendince şiir denemeleri yazmasını sağlayabilecektir.

4, 5 ve 6. maddeler, yukarıda görüldüğü gibi dinlenenin/ izlenenin anlaşılması ve çözümlenmesi kısmında yer almaktadır. Program bu kısımda, öğrencilerden, şiirin

kendi özgü dilini fark edebilmesini, kendinde meydana gelen duyguları rahatça ifade edebilmesini ve şairleri yakından tanıyabilmek için onlarla ilgi araştırma yapmasını beklemektedir.

Programın “okuma metinlerinin taşınması gereken özellikler” bölümünde görüleceği gibi, metinlerde bulunan sözcüklerin yüzde beşini geçmemek şartıyla yeni sözcük ve kavramlara yer verilmelidir. Yukarıda yer verilen söz varlığını zenginleştirme kısmında, öğrencilerin sözcük dağarcığının zenginleşmesi için şiirlerin ezberlenebileceği belirtilmektedir. Kıbrıs (2006:108) şiirde ezber meselesiyle ilgili olarak düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: “Şiirin yalnızca ezberlemekle değil, gerektiğinde yüzünden de bakarak okunabileceği de öğrencilere belirtilmelidir. Amacın ezberlemek olduğu unutulmamalıdır. Ezberleme güçlüğü çekenler de şiiri okumaya karşı bu yolla güdülenebilir.” Dikkat edilirse Kıbrıs, şiir ezberlemeye bir amaç olarak yaklaştığı ancak zorlanıldığında bakarak da şiir okunabileceğini düşünmektedir. Bu düşünceler, programın şiirde ezbere yaklaşım tarzı ve ezbere verdiği önemle de örtüşmektedir. Dinleme/izleme bölümünün şiirle ilgili son maddesinde “Şiir, hikâye, masal dinletilerine katılır.” ibaresi, ancak derste öğrenciye sunulan şiirin tam anlamıyla anlaşılıp çözümlenmesiyle, şiirden anlaşılanların çekinmeden ifade edilebilmesiyle, çeşitli şairlerin şiirlerini merak edilip araştırılmasıyla, çeşitli türde ve içerikte şiirlerin ezberlenmesiyle mümkündür. Çünkü şiiri sevmeyen, şiire karşı merak duygusu uyanmayan, az da olsa şiirler ezberlemeyen çocuktan dinletilere katılma ve bunu alışkanlık haline getirmesi beklenemez.

2. 2. 11. 2. Konuşma Öğrenme Alanında

Şiirle doğrudan ilgili amaç ve kazanımlara yer verilmemekle birlikte,

Hazırlıklı konuşmalar yapma kısmında (2006: 21),

1. Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.

Kendini sözlü olarak ifade etme alışkanlığı kazanma bölümünde (2006: 23),

1. Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder.

Konuşma öğrenme alanındaki bu iki kazanımın da şiirle ilişkisi vardır. Bilindiği gibi söz sanatları, şiirin estetik görünmesini sağlayan ve şiire anlam yoğunluğu katan süs unsurlarıdır. Öğrencilerin şiirler aracılığıyla öğrendiği edebî sanatları (Örneğin; teşbih, mübalağa, tezat, tekrar, teşhis vb.) konuşmasında kullanması, konuşmasını güzelleştirecek ve dinleyenlerin bu konuşmadan zevk almasını sağlayacaktır. Bu açıdan “konuşma öğrenme alanı”nın ‘hazırlıklı konuşmalar yapma’ kısmındaki kazanım, şiirle bağlantılıdır. Ayrıca şiirde, duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimler yazılı veya sözlü olarak dile getirilebilir. Sanatçılar, şiirlerinde duygu, düşünce gibi soyut durumları ya da hayattaki tecrübelerini ilham kaynağı yapmaktadırlar. Türk edebiyatının şiir adına güzel örneklerinden seçilen metinlerle karşılaşan öğrenci, kendisi de şiir söyleme gereği hissedebilecektir. Bu durumda bazen hislerini, bazen tamamen fikirlerini, bazen tecrübelerini, bazen de bunların hepsini sözlü olarak dile getirebileceklerdir.

2. 2. 11. 3. Okuma Öğrenme Alanında

Okuduğu metni anlama ve çözümleme kısmında (2006: 25, 26),

1. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.
2. Metindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.
3. Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.
4. Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.
5. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.
6. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.
7. Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.

Okuma alışkanlığı kazanma kısmında (2006: 29),

1. Şiir ezberler, şiir dinletileri düzenler, ezberlediği şiirleri uygun ortamlarda okur.

Okuma öğrenme alanının, okuduğu metni anlama ve çözümleme kısmındaki maddelerin büyük çoğunluğu, dinleme öğrenme alanıyla aynıdır. Nedeni ise öğrencinin dinleyerek veya okuyarak kendine sunulan metni “anlama”ya çalışmasıdır. Önünde hazır bir metin olsun ya da olmasın öğrenci, metni anlamak için çaba harcayacaktır. Dinleme alanında söz konusu maddelerin şiirler ilgisi açıklandığı için bu kısımda bir daha açıklama yapılmayacaktır. Ancak 4. maddenin dinleme bölümünden yer almadığını görüyoruz. Dinleme yoluyla öğrencilerin söz sanatlarını fark etmelerinin, tespit etmelerinin ve anlama etkisini bulmalarının zor olacağı bir gerçektir. Kendisine bir metin halinde sunulan şiirleri görebildiği için söz sanatlarını fark etmesi daha kolay olacaktır. Ayrıca öğrencilere sezdirerek edebî sanatların öğretimi, onların şiir dilinin farklılığını hissetmelerinde büyük bir role sahiptir. Bu nedenle bilişsel düzeylerine ve ilgilerine uygun söz sanatlarıyla çocuğu tanıştırmak, çocuğun yüreğinde şiir sevgisinin yer edinmesinde çok önemlidir. Okuma alışkanlığı kazanma kısmında ise söz konusu maddede, çocuğun ezberlediği şiirleri uygun mekânlarda sunmasından söz edilmiştir. Ancak öğrencinin şiiri okuma, uygun yerlerde sunma alışkanlığı kazanması yine Türkçe derslerinin verimli bir şekilde geçmesine, şiirlerin çocuklara sevdirmesine bağlıdır.

2. 2. 11. 4. Yazma Öğrenme Alanında

Planlı yazma (2006: 31),

1. Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.

Farklı türlerde metinler yazma kısmında (2006: 32),

1. Şiir yazar.

Kendini yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanma kısmında (2006: 35),
dolaylı olarak,

1. Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder. maddesi yer alırken doğrudan,
 1. Şiir defteri tutar.
 2. Beğendiği sözleri, metinleri ve şiirleri derler.”
- maddeleri yer almaktadır.

Yazma öğrenme alanındaki maddelerin de şiirle ilgili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerden yazılarını söz sanatlarıyla zenginleştirmesi, şiir yazması, duygu ve düşüncelerini yazarak ifade etmesi, beğendiği şiirleri deftere toplaması ve bir şiir defteri tutması beklenmektedir. Bu kazanımların gerçekleşmesi durumunda öğrencilerin şiir sevgisi sürekli olacak, derste sunulan şiirlerle yetinmeyip farklı sanatçıların şiirlerini toplayacak, böylelikle bir kültüre sahip olan öğrenci şiir yazmaya başlayacaktır. Bu şiirlerin arasından çok güzelleri olabilmekle birlikte her öğrencinin nitelikli şiir yazması beklenmemelidir.

Programın öğrenme alanlarına bakıldığında, kazanımlarda şiir türüne yer verildiği gözlenmektedir. Bu durum bize, dört öğrenme alanında da hedeflere ulaşılmasında şiire ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Fakat kazanım sayısının artırılması gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü çocuk ruhunun gelişimi açısından büyük bir öneme sahip olan şiirler üzerinde daha çok durulmalı, onun çocuklara hitap eden yönünden fazlasıyla yararlanılmalıdır.

2. 2. 12. Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler ve Şiirle İlişkisi

1. Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
2. Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
3. Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
4. Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.

5. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.

6. Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.

7. Metinler kitapların yanı sıra, dergi, gazete, ansiklopedi, ansiklopedik sözlük, resmî İnternet siteleri ile basılı materyallerin çevrim içi sunumlarından seçilebilir. Aynı kaynaktan ikiden fazla metin alınmamalıdır.

8. Metinler, öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalıdır.

9. Metinler, işlenecek süreye uygun uzunlukta olmalıdır.

10. Metinler, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan eserlerden seçilmelidir.

11. Metinler; dil, anlatım ve içerik açısından türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.

12. Şiir türündeki metinler öğrenci seviyesine uygun, şiir dilinin özelliklerini yansıtan, söz varlığını zenginleştiren, türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.

13. Metinlerde tutarlılık ve bütünlük olmalıdır.

14. Dünya edebiyatından seçilen metinlerin çevirilerinde, Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılmış olmasına özen gösterilmelidir.

15. Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.

16. Metinler, öğrenciye eleştirel bir bakış açısı kazandıracak özellikler taşınmalıdır.

17. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.

18. Metinler, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmelidir.

19. Metinler, yazar ve şairlerin yalnızca edebî yönlerini ön plana çıkarmalıdır.

20. Metinler, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır.

21. Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/2'si bütün hâlinde alınmalıdır. Şiirlerin bütün hâlinde alınması esastır. Şiir dışında bütün hâlinde alınan metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler varsa -metnin bütünlüğünü bozmamak

kaydıyla en fazla bir cümle, cümlelerin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla beş kelime- çıkarılmalıdır.

22. Yıl boyunca işlenecek okuma metnlerinin 1/3'ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz.

23. Her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde beşini geçmemelidir.

24. Yıl içinde -dinleme metinleri de dâhil olmak üzere- bir yazardan ikiden fazla metin işlenmemelidir.

25. Tek yazarlı ya da birden çok yazarlı ders kitaplarında yazarlar tarafından yazılan ya da hazırlanan metin sayısı ikiye geçmemelidir.

26. Ders kitabındaki metinler, içeriğe uygun çeşitli görsel materyaller (fotoğraf, resim, afiş, grafik, karikatür, çizgi film kahramanları vb.) in yanı sıra atasözü, özdeyiş, duvar yazısı veya sloganlarla desteklenebilir.

27. Ders kitabında temaları destekleyen serbest okuma metinlerine yer verilebilir.

28. Romandan, tiyatro metninden, biyografik ve otobiyografik eserlerden alınan bölüm kendi içinde bütünlük taşımalıdır (TÖP: 2006).

Ders kitaplarındaki metinlere şiirler de dâhil olduğu için, okuma metinlerinde bulunması gereken özellikler, şiirler için de geçerlidir. Türkçe Öğretim Programının amaçlarına ulaşması, Türkçe dersinden beklentilerin karşılanabilmesi kitaplara seçilen metinlerin türünün en güzel örneklerinden seçilmesine bağlıdır. Bu yüzden ister düzyazı olsun isterse şiir olsun, Türkçe ders kitabına dâhil edilen metinlerin, yukarıdaki maddelere uygunluğu mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Bu maddelerin her biri Türkçe dersinin amaçlarına ulaşmada hayati öneme sahip olmakla birlikte 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18 ve 21. maddelerin bazılarının estetik bilimi, bazılarının ise şiir türüyle ilişkili olduğu fark edilecektir. Bunlardan 10, 11, 12 ve 14. maddelerde güzel'e ve güzelliğ'e vurgu yapılmıştır. Bilindiği gibi güzel kavramı, estetiğin temel konularından biridir. Metinlerde güzel değerinin aranması; Türkçe

dersindeki metinler aracılığıyla öğrencilerin güzel’i fark edebilmesi, tanımlayabilmesi ve anlamını kavrayabilmesi amacıyla kaynaklanmaktadır.

Yukarıdaki maddelere bakıldığında 15. madde ile estetik arasında ilişkilendirmelerin yapılabileceği görülecektir. Özellikle burada geçen “dil zevki” ifadesi estetiğin inceleme alanına girmektedir. Estetikte, belli bir çıkar ilişkisi gözetmeyip doğal güzelliklerden ya da sanat yapıtlarından zevk almak önemlidir.

Ayrıca 17. maddedeki “estetik bir duyarlılık” ibaresi de estetikle bağlantı kurulabilecek niteliktedir. Estetik bir duyarlılık kazanan öğrencinin bakış açısı da güzeli arama, güzeli bulma, bulduğu güzeli değerlendirebilme, güzeli diğer estetik kategorilerden ayırabilme ve güzeli yaratma ekseninde olacaktır.

12. ve 21. maddeler ise doğrudan şiir türünü ilgilendirmektedir. 12. maddede *“Şiir türündeki metinler öğrenci seviyesine uygun, şiir dilinin özelliklerini yansıtan, söz varlığını zenginleştiren, türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.”* yer alan ifadeler hem nitelikli şiirlerin seçilmesi hem de bu şiirlerin öğrencinin duygu, düşünce ve hayal dünyasına hitap edebilecek nitelikte olması gerektiğini göstermektedir. 21. maddedeki *“Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/2’si bütün hâlinde alınmalıdır. Şiirlerin bütün hâlinde alınması esastır. Şiir dışında bütün hâlinde alınan metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler varsa -metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla bir cümle, cümlelerin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla beş kelime- çıkarılmalıdır.”* ibaresi de Türkçe ders kitabına dâhil edilen şiir metinlerinde parçalamaların yapılamayacağını, şiirlerde bütünlükten ödün verilemeyeceğini ifade etmektedir.

Okuma metinlerinde bulunması gereken özelliklerden 15. ve 18’incisi şiir türüyle bağlantı kurulabilecek özelliktedir. Çünkü duygu, düşünce ve hayal dünyaları zenginleşen, ufku genişleyen öğrenciler çeşitli konulardaki şiirleri anlayabilecek, Türk şairleri dışındaki şairlere de ilgi duyabilecek, belki kendileri de şiir yazma girişimlerinde bulunacaklardır. Bu nedenle ders kitaplarına kaliteli ve öğrencinin gelişim seviyesine uygun metinlerin seçilmesi, onların şiiri sevmesinde işlevsel olacaktır.

2. 2. 13. 6, 7 ve 8. Sınıflarda Yer Verilmesi Gereken Türler ve Şiirle Bağlantısı

Türkçe Dersi Öğretim Programında (2006: 57) 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunması gereken türlerle ilgili olarak şunlara yer verilmiştir:

6. Sınıfta; *şiir*, hikâye, anı, masal, fabl, deneme, tiyatro, mektup

7. Sınıfta; *şiir*, hikâye, anı, deneme, tiyatro, sohbet (söyleşi), gezi yazısı, biyografi

8. Sınıfta; *şiir*, hikâye, anı, makale, roman, deneme, sohbet (söyleşi), eleştiri, destan türlerinde metinlere mutlaka yer verilmelidir.

Türkçe ders kitaplarına deneme, sohbet, roman, biyografi, eleştiri gibi düzyazı türleri seçilirken çocuğun gelişim seviyesi ve içinde bulunduğu dönemin özellikleri göz önünde bulundurulur. Bu yüzden bazı düzyazı türlerine ileriki sınıflarda yer verilmektedir. Şiir türünde de çocuğun ilgi, ihtiyaçlarına, içinde bulunduğu gelişim dönemine dikkat edilmekle birlikte çocuğa dili tanıtmaya, dili sevdirmeye ve akıcı bir okuma özelliği kazandırmaya şiir daha işlevsel olduğu için her sınıf düzeyinde yer verilen bir türdür. Bu durum bize şiirin, Türkçenin inceliklerini öğrencilere kazandırmaya oldukça büyük bir pay sahibi olduğunu gösteriyor.

Türkçe Dersi Öğretim Programına (2006: 58) göre Türkçe ders kitaplarında her temada iki olaya, bir düşünceye dayalı metne yer verilmelidir. Altı temadan en az dördünde şiir türünde metin yer almalıdır. İncelemede bulunduğumuz Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe ders kitaplarına bakıldığında görünüm şu şekildedir:

5. Sınıf Türkçe ders kitabında 8 temada 9'u ana metin, 3'ü serbest okuma metni olmak üzere toplamda 12 şiire;

6. Sınıf Türkçe ders kitabında 6 temada 4'ü ana metin, 2'si serbest okuma metni olmak üzere toplamda 6 şiire;

7. Sınıf Türkçe ders kitabında 6 temada 4'ü ana metin, 1'i serbest okuma metni olmak üzere toplamda 5 şiire;

8 sınıf Türkçe ders kitabında 4'ü ana metin, 2'si serbest okuma metni olmak üzere toplamda 6 şiire yer verilmiştir.

Programdaki “*Altı temadan en az dördünde şiir türünde metin yer almalıdır.*” ifadesinin MEB yayınevine ait Türkçe ders kitaplarına yansması irdelenecek olursa, kitapların bu bakımdan programla uyumlu olduğu görülecektir. Çünkü 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında altı temada dörtten fazla (5 – 6) şiire yer verilirken, 5. Sınıf Türkçe ders kitabında tema sayısının artmasıyla birlikte şiir sayısı da artmaktadır. Bu durumda Türkçe öğretmenlerine kitaplardaki şiirlerden en iyi şekilde yararlanma, şiir dilinin özelliklerini öğrencilere sezdirme, şiirler vasıtasıyla öğrencilere şiiri sevdirmeye, söz konusu şiirler dışında örnekler getirerek öğrencilerin farklı şiirlerle karşılaşmasını sağlama gibi görevler düşmektedir.

2. 3. İlgili Yayın ve Araştırmalar

İşcan (2004) “İlköğretim İkinci Kademe Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü” adlı çalışmada hazırladığı anketi seçtiği okullardaki öğrencilere uygulayarak 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilere estetik zevk kazandırmadaki işlevini tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmacı, edebî türlerin çocuklarda estetik zevk kazandırmada çok önemli olduğunu belirtmiştir. Ancak uyguladığı anketin verileri, onu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin öğrencilerin zevkine uygun olmadığı sonucuna götürmüştür. Ayrıca araştırmacı metinlerle birlikte kullanılan resimlerin estetik unsurlardan yoksun olduğunu, bu resimlerin metinleri zenginleştirici ve destekleyici nitelikte olmadığını söylemektedir.

Gülbüz (2006) “Türkçe Öğretmenlerinin Şiirden Yararlanma Biçim Ve Düzeyleri” isimli yüksek lisans tezinde; Türkçe öğretmenlerinin şiir türündeki metinleri incelerken diğer metin türlerinden yararlanıp yararlanmadıklarını, ders kitaplarındaki şiirleri yeterli bulup bulmadıklarını, derslerin işleniş sırasında hangi yöntem ve tekniklerden yararlandıklarını öğrenmek istemiş, bu amacına ulaşmak içinse hazırladığı anket sorularını Türkçe öğretmenlerine yönelmiştir. Bu anketten yöntem ve teknik konusunda Türkçe öğretmenlerinde cinsiyet bakımından bir farklılık

gözlemlememiş ancak yirmi bir yıl ve üzeri görev yapanlarla bir – beş yıl arası görev yapanların daha dikkatli ve bilinçli davrandıkları sonucuna ulaşmıştır. Ders kitaplarındaki şiirlerin nitelikleri değerlendirildiğinde kitapların nitelikli fakat geliştirilebilir olduğu, sayı bakımından ise fazla yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.

Pekkaya (2007), araştırmasında ana dili öğretiminin önemine, Türkçe öğretiminin amaçlarına, PISA VE PIRLS gibi uluslararası ölçme sonuçlarına ve ülkemizin durumuna, eğitim sistemimizde meydana gelen bazı değişikliklere, öğrenciyi temel alan eğitim ve öğretimin önemine, çocuk edebiyatı ve şiirine ilişkin bilgilere yer vermiştir. Ayrıca yeni programa göre hazırlanmış 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki bir metin işleme modelini eleştirmiş, kendisi de bu konuda yeni bir uygulama örneği sunmuştur. Nitelikli olduğunu düşündüğü iki çocuk şiiri seçmiş, bu şiirlerle ilgili öğrenci merkezli programların desteklediği ve sınıfta uygulabilecek etkinliklere yer vermiştir. Öğretmenin, hazır olduğu gibi sunan bir kimlikte olmaması gerektiğini, yapacağı uygulamalarla metni öğrencilere yakınlaştırmasının daha doğru olacağını da çalışmasında öneri olarak sunmuştur.

Şahin (2007) “İlköğretim Birinci Kademedeki Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi” ismini verdiği çalışmasında ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirleri temalarına göre tahlil etmeyi amaçlamıştır. Bu amaca ulaşmak için öncelikle çocuk ve eğitim ilişkisine, çocuk ve edebiyat ilişkisine, şiir türüyle ilgili genel bilgilere, çocuk şiirlerinde aranan özelliklere değinmiştir. Daha sonra da ilköğretim birinci kademedeki yer alan şiirleri temalarına göre incelemiştir. Son olarak da araştırma esnasından elde ettiği sonuçlara ve araştırma konusuyla ilgili önerilerine yer vermiştir.

Cihan (2008)’ın “İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Bulunan Şiirler, İnceleme – Metin” biçimindeki araştırmasında şiir türüyle ve çocuk şiiriyle ilgili bilgilere yer verdiği, çeşitli yayınevlerine ait 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlere ve bu şiirlerle ilgili çalışma kitaplarındaki etkinliklere eleştirel bir gözle yaklaştığı görülmektedir. Araştırmacı ayrıca eski sistemdeki Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler ve işlenişleriyle çağdaş programlara göre hazırlanmış ders

kitaplarındaki şiir ve etkinlikleri kıyaslamalı olarak ele almıştır. Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin, şiir türünü öğrencilere tanıtabilmesi açısından hem sayı hem de nitelik yönünden yetersiz olduğu sonucuna varmıştır. Yeni sisteme göre hazırlanmış kitapların çocuklardan bol bol şiir yazmasını beklemesi yönünden olumlu, şiirin düzyazıdan farkını belirlemeye yönelik yapılan çalışmaları bakımından olumsuz özellikte olduğunu düşünmektedir.

Yıldırım (2012) “Şiirin Türkçe Eğitimindeki İşlevi Ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Yerinin İncelenmesi” şeklindeki çalışmada şiir türüne, çocuk şiirinin özelliklerine, Türkçe öğretiminde şiirin yeri ve önemine değinmiş; Evren yayıncılığa ait 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki, Pasifik yayınlarına ait 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki ve Tav yayıncılığa ait 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki şiirleri bazı başlıklar altında incelemiştir. Araştırmacı bu çalışma sonunda bu yayınevlerinden Evren ve Tav’ın her temada şiire yer verdiğini, Pasifik’in ise sadece üç temada şiire yer ayırdığını; içeriklerine göre şiir türlerinde dengeli bir dağılım yapılmadığını belirtmiştir. Araştırmacı incelediği şiirlerde yazım ve noktalama kurallarına büyük ölçüde uyulduğunu, öğrencilerin söz varlığını zenginleştirmesi için söz konusu şiirlerde öğrencilerin anlamını bilemeyecekleri sözcüklere yer verildiğini ve kitaplarda hem hece ölçüsüyle hem de serbest ölçüyle yazılan şiirlerin olduğunu çalışması neticesinde tespit etmiştir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3. 1. Araştırma Modeli

Söz konusu çalışma nitel bir araştırmadır. Araştırma esnasında kaynakçada belirtilen kaynaklar taranmıştır. Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Şimşek ve Yıldırım, 2011: 187). Bu araştırmada doküman incelemesi yönteminden asıl veri toplama yöntemi olarak yararlanılmış, çalışmayla ilgili yazılı materyaller analiz edilmiştir.

3. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2014-2015 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim okullarına gönderilen farklı yayınevlerine ait 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirler oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2014-2015 eğitim öğretim yılında ilköğretim okullarına gönderilen MEB yayınevine ait 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan yirmi dokuz şiir ise araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır.

3. 3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada doküman inceleme tekniği ile MEB yayınevine ait Türkçe ders kitaplarındaki şiirler incelenmiştir. Bilindiği üzere 2006’dan itibaren ülkemizde yapılandırımcılık gibi çağdaş akımlar uygulamaya konulmuştur. Eskiden öğrenciler bilginin hazır alıcısı durumundayken yapılandırımcılıkla birlikte araştıran, sorgulayan, derse aktif katılan, üreten durumuna gelmiştir. Öğrencilerin konumunun

değişmesi öğretmenlerin de ders işleyişinde kimi değişiklikler meydana getirmiştir. Öğretmenler, eskiden olduğu gibi bilgiyi doğrudan sunmak yerine sezdirme yoluyla öğrencilerin bilgiye ulaşmasında rehber olmuşlardır. Bu akımın bir yansıması da Türkçe ders ve çalışma kitaplarına olmuştur. Kitaplar aracılığıyla öğrencilerden metinler hakkında tahminlerde bulunmak, yorum yapmak ve dört öğrenme alanında kendisini geliştirmek gibi beceriler ve davranışlar beklenmektedir. Türkçe çalışma kitaplarına bakıldığında şiir türündeki metinlere yönelik şiirin ana duygusunu bulma, şiir türüyle düzyazı türlerini ayırt etme, dize sonlarındaki ses benzerliklerinin şiire katkılarını belirleme, okunan şiirden yola çıkarak farklı türde yazılar yazma, söz konusu şiirde hangi sanatların kullanıldığını tespit etme gibi doğrudan şiir türüyle ilgili etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

Bu araştırma da Aktaş'ın (2011) belirlediği şiir çözümleme başlıkları çıkış noktası kabul edilerek Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerde; aşağıdaki soruların yardımıyla yapının nasıl olduğu, hangi temaların kullanıldığı, üslup özelliklerinin nasıl olduğu, şiirde ahengi sağlamak için hangi öğelerden yararlanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır:

1. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde;
 - a) Yapı nasıldır?
 - b) Tema nedir?
 - c) Dil kullanımı ve özellikleri nasıldır?
 - d) Ahenk sağlayan öğeler nelerdir?

Ayrıca Cemiloğlu'nun (2004: 65-67) "Duyguya Dayalı Türlerin Öğretimi" kısmında belirttiği "Varlıklar", "Sıfatlar", "Başlık" bölümlerinden yola çıkılarak şiirlerde hangi varlık ve kavramlara yer verildiği; hangi çeşit sıfat, zamir ve fiillerin yer aldığı; başlık ve içerik arasındaki ilişkinin nasıl olduğu belirlenmeye çalışılmıştır:

2. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde;
 - a) Varlık ve kavramlar nedir / nelerdir?
 - b) Hangi tür sıfat, zamir, çekimli fiillere yer verilmiştir?

- c) Başlık ile içerik arasındaki ilişki nasıldır? Başlıkta orijinallik var mıdır?

Bunlara ek olarak araştırmacının belirlediği iki soruya şiir inceleme bölümünde cevap aranmıştır:

- a) Kendini sözlü / yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanmasında Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin katkısı nedir?
- b) Şiirlerin Türkçe Öğretim Programı'ndaki kazanımlarla bağlantısı nasıldır?

3. 4. Veri Çözümleme Teknikleri

Araştırmada öncelikle estetik bilimi ve şiir türüyle bilgiler içeren verilere doküman inceleme tekniği ile ulaşılmıştır. Sonrasında ise 2014-2015 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim okullarına gönderilen Milli Eğitim Bakanlığı yayınevine ait ikinci kademe Türkçe ders kitaplarına ulaşılarak bu kitaplarda bulunan yirmi dokuz şiir çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca İlköğretim Türkçe ikinci kademe öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinliklerin programda ulaşılmak istenilen kazanımlarla uyumu irdelenmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR ve YORUM

4. 1. İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi

4. 1. 1. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi

4. 1. 1. 1. Öğretmenim

Mavi önlüğüm ve küçük çantamla,
Okulun ilk günü koşmuştum sana.
Dilim tutulmuştu o heyecanla,
Göz kırpmış, adın ne demiştin bana.

Ben Akın, Ayşe, Fatih, Aysel, Nedim,
Ben seninle “öğretmenim” okulu sevdim.

Düşmüştüm bahçede dizim kanamış,
Gözlerim yaş dolmuş, canım çok yanmış.
Tüm sevgini vermiş, merhemim olmuş,
Ağlama yüreğim, demiştin bana.

Ben Ali, Sinan, Fatma, Nursel, Gülbin,
Ben seninle “öğretmenim,” insanı sevdim.

Elimde tebeşir kara tahtada,
 Bomboş büyük halka çizmiştim sana.
 Elimi tutarak dünya yaptırmış,
 Sevgi ve kardeşlik yazmıştın ona.

Ben Fuat, Kasım, Nihat, Arda, Ekin,
 Ben seninle “öğretmenim,” dünyayı sevdim.

Sendin yol gösteren, sendin ışığım,
 Sendin annem, babam, can arkadaşım,
 Dünyayı dolaşsam bulunmaz eşin,
 Sen oldun hem dost, hem kardeş bana.

Ben Emre, Mümin, Esra, Lütfü, Yeşim,
 Ben seninle öğretmenim, barışı sevdim.
 Ben Cem, Kadriye, Saliha, Emre, Tülin,
 Ben seninle “öğretmenim,” her şeyi sevdim.

Ağacı, yağmuru, doğan güneşi
 Yerde karıncayı, yanan ateşi
 Toprağı, bayrağı ve memleketi
 Vatanı sevmeyi öğrettin bana.

Ben Aslı, Doğan, Beyza, Seval, Erkin,
 Ben seninle “öğretmenim,” yurdumu sevdim.

Ben de öğretmenim, sensin önderim
 Bilmem ki hakkını nasıl öderim?
 İki şey; biri annem, biri sen derim
 Kalbimdeki bütün sevgiler sana.

Ben Mahmut, Fatma, Hakan, Elsem, Selin,
Ben seninle “öğretmenim,” yaşamı sevdim.

Kucağımda çiçekler, yüreğimde sen,
Önümde öğrenciler, önde giden sen,
Önderimsin benim izindeyim ben,
İçimdeki en güzel duygular sana.

Ben Murat, Betül, Burak, Dilan, Rengin,
Ben seninle “öğretmenim,” yaşamı sevdim.

Ben Can, Sümeyra, Oğuz, Nazlı, Engin,
Ben seninle “öğretmenim,” dostluğu sevdim.
Ben seninle “öğretmenim,” her şeyi sevdim.

Selma ERDEM

Yapı

“Öğretmenim” isimli bu şiir, 8 dördlük, her dördlük sonunda bir çeşit nakarat niteliğinde tekrarlanan 6 beyit ve son kısımdaki 1 üçlükten oluşmaktadır.

İlk dördlükte, okuyucunun zihninde okula başlayan bir öğrencinin hisleri ve düşünceleri canlandırılmaya çalışılmıştır. Yeni bir ortamın verdiği heyecan “Dilim tutuldu.” deyişiyle ifade edilmiştir.

İlk dördlükten sonra gelen beyitte “Akın, Ayşe, Fatih, Aysel, Nedim” gibi özel adlara yer verilmiştir. Gerek bu beyitte gerekse diğerlerinde geçen özel adlarla, bir öğretmenin birden çok çocuğu yetiştirdiği, onlara örnek olduğu ve rehberlik ettiği anlatılmak istenmiş, olabilir.

İkinci dördlükte, karşımıza arkadaşlarıyla oynarken ya da koşarken düşen, dizi kanayan bir öğrenci ile ona yardım eden bir öğretmen portresi çıkıyor. Öğretmenin bu bölümde, öğrencisine gösterdiği ilgi ve şefkat öğrencide bir ilaç tesiri uyandırmıştır.

Yine bu kısımda öğretmen, öğrenciye “yüreğim” biçiminde seslenişi öğrencinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu da bir ifadesidir.

Üçüncü dürtlükte, mekân sınıftır. Bu mekânda, olağan bir şekilde, öğretmen elinde tebeşir vardır ve kara tahta başındadır. Ancak burada öğretmen, öğrenciye büyük bir daire çizdirip içine “sevgi” ve “kardeşlik” yazdırması, öğrencilere yurttta ve dünyada barış kavramının anlatılmaya çalışıldığının, onlardan ders başarısından önce, ülkesindeki ve cihandaki insanları sevmesini istediğinin birer işaretidir.

Dördüncü dürtlükten öğrencinin, öğretmenini kendisine çok yakın hissettiğini anlıyoruz. Onu; annesi, babası, kardeşi, en yakın arkadaşı ile bir tutmaktadır. Bu durum bize, aradaki sevgi bağları güçlenirse, mesafelerin azalacağını gösteriyor.

Beşinci dürtlükte isimleri “Emre, Mümin, Esra, Lütfü, Yeşim, Cem, Kadriye, Saliha, Emre, Tülin” olan öğrencilerle karşılaşılıyor. Bu öğrenciler, öğretmenleri aracılığıyla barışı hatta hayattaki her şeyi sevdiklerini söylüyorlar. Bu bölümde birtakım öğrenci adlarına yer verilerek öğretmene duyulan sevgi somutlaştırılmaya çalışılmış. Ailemizden sonra bizleri en çok etkileyen öğretmenlerin hayatımızda ne kadar önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmiş.

Altıncı dürtlükte doğadaki birçok varlığın ve bir ülke için büyük önem taşıyan kavramların öğretmen vasıtasıyla öğrencilere tanıtıldığını ve öğretildiğini öğreniyoruz. Öğretilen bu varlıklar ve değerler, öğrencinin günlük hayatını olağan bir şekilde sürdürebilmesini ve yüreğinde vatan sevgisinin tohumlanabilmesini sağlamıştır.

Yedinci dürtlükte öğretmenin yaptıkları, öğrenciyi borçlu hissettirmiştir. Öğrencinin, öğretmene karşı hakkını nasıl ödeyeceğini bilmemekle beraber, onu annesiyle eşdeğer görmesi ve kalbindeki tüm sevgileri öğretmene vermesi, vefakâr oluşunun bir belirtisidir.

Son dörtlükten öğrencinin, öğretmenini örnek aldığını ve onun izinden gittiğini öğreniyoruz. Okulun ilk gününden itibaren davranışlarıyla ve yüreğini kendisine açmasıyla öğrenciyi olumlu yönde etkileyen ğretmen, öğrencinin ileriki hayatına da yn verecektir. Ancak bu yön verme, öğrenciyi pasif duruma düşürmekten ziyade toplumca istenilen tarafa sevk etme ve iyi bir insan olma biçimindedir.

Tema

Şiir, bir öğrencinin okul hayatına başladığı günden itibaren ğretmeni hakkındaki duygu ve düşüncelerini anlatmaktadır. Bu şiirden, öğretmenlerin öğrencilerin hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduklarını öğrenebiliyoruz. “Sendin yol gösteren, sendin ışıgım” dizesinden, öğretmenlerin öğrencilere iyi bir rehber ve kılavuz olabildiklerini, bilgi, davranış, konuşma biçimleriyle onların yolunu aydınlattıklarını anlıyoruz. “İki şey; biri annem, biri sen derim” dizesi ise bize, öğretmenlerin öğrencilere, anneleri kadar yakın olabileceklerini, anneleri kadar sevebileceklerini, sevgisini bir annenin çocuğuna gösterebildiği kadar gösterebileceğini kanıtlamaktadır. Öğretmen sevgisini anlatan bir şiirin, öğrencilerin ağızından dile getirilmesi yerinde bir seçim olmuş. Bu mısraları okuyan bir çocuk, kendi yaşıtından birinin ğretmeni hakkında bu şekilde düşündüğünü gördüğünde onun da yüreğinde bir sevgi filiz verebilecektir. Bu söylenenlerden sonra, şiirin temasını “ğretmen sevgisi” şeklinde ifade edebiliriz.

Dil

Şiir, açık, anlaşılr ve sade bir dile sahiptir. Şiirde kullanılan kelimelere bakıldığında, çocukların anlamını bilemeyeceği kelime yoktur, denilebilir. Kelimeler, genel itibariyle günlük dilden seçilmiş, süsten uzak durulmuştur. Sadece “yüreğim”, “ışıgım” ve “merhemim” sözcükleri –temel anlamları bilinebilir- şiirde kullanılma durumuna göre mecaz anlam kazanmıştır. Dizi kanayan bir çocuğa, öğretmenin sevgisini vermesi, bu sevginin o yaraya merhem olup onu iyileştirmesi, 5. sınıf ğrencisi için günlük hayatta doğrudan karışlaşmadığı, alışık olmadığı bir durumdur.

Şiirdeki edebî sanatlara şu şekilde yer verelim: “..., merhemim olmuş”; ..., sendin ışıgım”, “sendin annem, babam, can arkadaşım”; “Sen oldun hem dost hem

kardeş bana” dizelerinde öğretmenin çeşitli kişi ve nesnelere benzetildiğini görüyoruz. Teşbihe ek olarak “Sendin yol gösteren, sendin ışığım / Sendin annem, babam, can arkadaşım”; “Ben Emre, Mümin, Esra, Lütfü, Yeşim / Ben seninle öğretmenim, barışı sevdim / Ben Cem, Kadriye, Saliha, Emre, Tülin / Ben seninle “öğretmenim,” her şeyi sevdim”; “Ben Can, Sümeyra, Oğuz, Nazlı, Engin/ Ben seninle “öğretmenim,” dostluğu sevdim / Ben seninle “öğretmenim,” her şeyi sevdim” dizeleriyle dörtlüklerden sonra yinelenen beyitlerde “ben” sözcüğünün sıkça tekrar edilişi, tekrar sanatı olarak değerlendirilebilir.

Şiirde söz sanatları dışında birçok dizede özel isimlerin kullanımına şahit oluyoruz: Akın, Ayşe, Fatih, Aysel, Nedim; Ali, Sinan, Fatma, Nursel, Gülbin; Fuat, Kasım, Nihat, Arda, Ekin; Emre, Mümin, Esra, Lütfü, Yeşim; Cem, Kadriye, Saliha, Emre, Tülin; Aslı, Doğan, Beyza, Seval, Erkin; Mahmut, Fatma, Hakan, Elsem, Selin; Murat, Betül, Burak, Dilan, Rengin; Can, Sümeyra, Oğuz, Nazlı, Engin. Metinde bu şekilde özel isimler kullanılarak hem bir öğretmenin birden çok öğrenci yetiştirdiği hem de öğrencilerin öğretmene karşı beslediği sevgi ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu özel isimlerin varlığı, şiire tekerleme türüne özgü bir dil özelliği kazandırmıştır.

Metnin dilini etkileyen bir kullanım da deyimlerdir. Metinde yer alan deyimler şunlardır: Dili tutulmak, göz kırpma, merhem olmak, hakkını ödemek, gözleri dolmak, canı çok yanmak. Deyimler, halk arasında kullanılan ve anlamı halk tarafından bilinen söz gruplarıdır. Şair, bu söz gruplarına yer vererek şiirine zenginlik katabilir ama halk arasında kullanıldığı gibi değil. Yani şair, söz konusu deyim kendinden de bir şeyler ekleyebilmelidir. Kullanmak istediği deyim, biçim ve muhteva açısından yoğun anlamlar taşıyacak şekilde şiirine yansıtılabilirse, o anda gerçek gücünü göstermiş olur. Ayrıca o, böyle davranarak, konuşma üslubunu da zenginleştirmiş sayılır (Çetin, 2013: 188).

Başlık

İncelediğimiz bu metinde öğrencilerin öğretmenlerine karşı beslediği sevgiden, öğretmenin öğrencileri için yaptıkları anlatılıyor. Bununla bağlantılı olarak beyitlerin

hepsinde ve diğer birimlerin bazılarında doğrudan “öğretmen” sözcüğüne yer verilmiş. Metnin başlığına da “Öğretmenim” koyulmuş. Bu açıdan bakıldığında metnin başlığı ile içeriğinin uyumlu olduğu görülecektir. Ancak 5. Sınıf Türkçe Ders Kitapları’ndaki birçok şiirde görülen eksiklikle burada da karşılaşırız. Çünkü başlık orijinal olma özelliğinden yoksun. Şiire “Bilge Kılavuz”, “Sevgi Çiçeği”, “İkinci Anne” gibi, öğrencilerin ilgisini çekebilecek değişik başlıklara yer verilebilirdi.

Varlıklar

Başlıkla içerik ilişkisi açıklandıktan sonra metindeki varlıklara yer verelim ve bunları çeşitli isimler altında gruplandıralım: Öğretmen, öğrenci, önlük, çanta, tebeşir, tahta varlıkları “okul kapsamında anlam ifade eden varlıklar”; heyecan, sevgi, kardeşlik, duygu, dostluk gibi kavramlar “soyut anlam taşıyan kavramlar”; anne, baba, kardeş gibi sözcükler “aile kavramı”; toprak, bayrak, vatan, memleket, yurt sözcükleri “devleti oluşturan kavramlar”; ağaç, yağmur, güneş, karınca, çiçek sözcükleri “tabiat varlıkları”; Akın, Ayşe, Fatih, Aysel, Nedim; Ali, Sinan, Fatma, Nursel, Gülbin; Fuat, Kasım, Nihat, Arda, Ekin; Emre, Mümin, Esra, Lütfü, Yeşim; Cem, Kadriye, Saliha, Emre, Tülin; Aslı, Doğan, Beyza, Seval, Erkin; Mahmut, Fatma, Hakan, Elsem, Selin; Murat, Betül, Burak, Dilan, Rengin; Can, Sümeyra, Oğuz, Nazlı, Engin sözcükleri “özel isimler” biçiminde sınıflandırılabilir. Şiirin varlık kapsamında zenginlik göze çarpıyor. Bu varlık ve kavramların birçoğunun öğretmen ve öğrenci ile gerçek anlamını bulduğu söylenebilir. Şair, yer verdiği varlık ve kavramlar sayesinde hem duygu, düşüncelerini ifade etme imkânına kavuşmuş hem de öğrenciler için öğretmenin ne gibi manalar taşıdığını anlatabilmiştir.

Sıfatlar, Zamirler ve Filler

Metindeki sıfat, zamir ve filleri irdelediğimiz bu bölümde ilk önce sıfatlara yer verelim: Mavi (önlük), küçük (çanta), ilk (gün), tüm (sevgi), kara (tahta), bomboş (halka), büyük (halka), can (arkadaş), her (şey), doğan (güneş), yanan (ateş), iki (şey), kalbimdeki (sevgiler), bütün (sevgiler), içimdeki (duygular), güzel (duygular). Şair, niteleme sıfatlarını diğerlerinden daha çok kullanarak, söz konusu varlık ve kavramları betimleyebilmiş ve okuyucunun zihninde bu varlık ve kavramların portresini çizebilmiştir.

Şiirdeki zamirler şu şekildedir: Ona, biri (2), sana (4), bana (4), sen (18), ben (22). Burada birinci ve ikinci tekil kişi zamirlerinin çoğunluğu dikkat çekiyor. Burada “ben” kişi zamiriyle “öğrenci”; “sen” kişi zamiriyle “öğretmen” kastedilmiş. Bu zamirlerin çoğunluğu, şiirin öğretmen- öğrenci arasında geçtiğinin de bir göstergesidir.

Burada son olarak şiirde yer alan çekimli fiillere değinelim: Koşmuştum, dilim tutulmuştu, göz kırpmış, demiştin, sevdim (9), kanamış, yaş dolmuş, yanmış, vermiş, merhemim olmuş, ağlama, demiştin, çizmiştim, yaptırmış, yazmıştın, dolaşsam, bulunmaz, oldun, öğrettin, öderim. Metindeki fiiller, isim soylu sözcüklerle şiire getirilen durgun havayı hareketlendirmiştir. Çekimlenme açısından ise çoğunluğun, görülen ve duyulan geçmiş zaman kipinde olduğu görülür. Söz konusu eylemlerin geçmiş zamanda oluşu, öğrencinin olaylara tanık olduğu ya da başkasından öğrendiği anlamına gelmektedir.

Ahenk

Şiir serbest ölçüyle yazılmıştır. 11’li hece ölçüsüyle yazılan dizeler çoğunlukta olmakla birlikte şiirin genelinde serbest ölçü etkisini hissettirir. Şimdi dize sonlarındaki kafiye ve redifleri gösterelim:

Birinci Dörtlükte;

... çantamla

... sana

... heyecanla

... bana

Sözcüklerinde “-m” ve “-n” sesleri -çıkakları yakın olduğu için- yarım kafiye kabul edilebilir, “-la” sesleri ise rediftir. 2. ve 4. dizelerdeki “-ana” ses benzerlikleri ise zengin kafiyedir.

Birinci Beyitte (Nakarat);

... Nedim

... Sevdim

Sözcüklerindeki “-dim” sesleri zengin kafiyeedir.

İkinci Dörtlükte

... kanamış

... yanmış

... olmuş

... bana

Sözcüklerinde ses benzerliği olmakla birlikte kafiye yoktur, anlamı ve görevi aynı olduğu için “-mış / -muş”lar rediftir.

İkinci Beyitte;

... Gülbin

...sevdim

Sözcükleri arasında aynı sesler olmamakla birlikte yakın sesler olduğu için, “-n” ve “-m”yi yarım uyak olarak kabul edebiliriz.

Üçüncü Dörtlükte;

... Tahtada

... sana

... ona

Sözcükleri arasında “- a” sesi benzediği için yarım kafiye vardır.

Üçüncü Beyitte;

... Ekin

... sevdim

Sözcükleri arasında yukarıda da belirttiğimiz gibi “-n” ve “-m” seslerinin çıkakları yakın olduğu için yarım uyak vardır, diyebiliriz.

Dördüncü Dörtlükte;;

... ışığım

... arkadaşım

Sözcüklerinde “-ım” ile sesleri 1. tekil kişi iyelik eki olduğu için redif vardır.

Beşinci Dörtlükte;

... Yeşim
... sevdim
... Tülin
... sevdim

Sözcüklerindeki “-im” sesleri tam kafiye.

Altıncı Dörtlükte;

... güneşi
... ateşi
... memleketi
... bana

Sözcüklerindeki “-i” sesi rediftir.

Dördüncü Beyitte;

... Erkin
... sevdim

Sözcüklerindeki “-n” ve “-m” sesleri yakın sesler olduğundan yarım kafiye kabul edilebilir.

Yedinci Dörtlükte;

... önderim
... öderim
... derim
... sana

Sözcüklerindeki “-derim” sesleri zengin kafiye.

Beşinci Beyitte;

... Selin
... sevdim

Sözcüklerindeki “-n” ve “-m” sesleri yakın olduğundan yarım kafiye vardır.

Sekizinci Dörtlükte;

... sen

... sen

... ben

... sana

Sözcüklerindeki “-en” sesleri tam kafiye.

Altıncı Beyitte;

... Rengin

... sevdim

Sözcüklerindeki “-n” ve “-m” seslerini yarım kafiye olarak düşünebiliriz.

Son Kısımındaki Üçlükte;

... Engin

... sevdim

... sevdim

Sözcüklerindeki yine “-n” ve “-m” seslerini yarım kafiye kabul edeceğiz.

Tablo 2a

“Öğretmenim” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

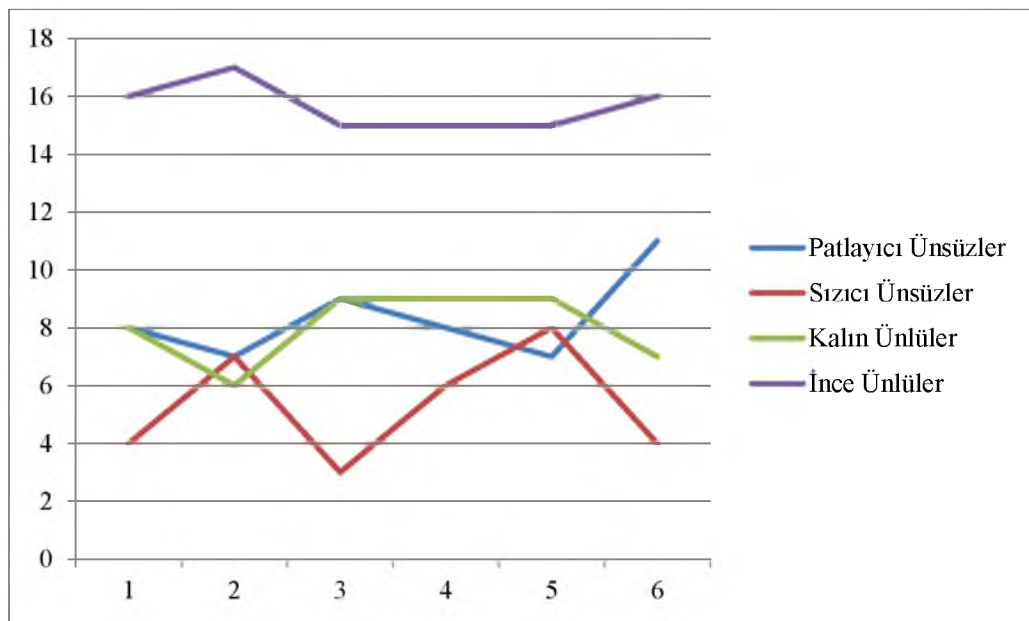
Beyitler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	8	7	9	8	7	11	50
Sızıcı Ünsüzler	4	7	3	6	8	4	32
Kalın Ünlüler	8	6	9	9	9	7	48
İnce Ünlüler	16	17	15	15	15	16	94

Tabloya bakıldığında “Öğretmenim” şiirinin beyitlerinde patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülere daha fazla yer verildiği görülüyor. Ünlü ve ünsüzler kendi içinde

değerlendirildiğinde ise ünlü harfler arasındaki farkın (46) ünsüzlere (18) göre daha fazla olduğu fark ediliyor. Patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülerin fazlaca kullanımı sırasıyla “aliterasyon” ve “asonans” oluşturmuştur, denilebilir. Aşağıdaki grafikte ise ünlü ve ünsüz harflerin (patlayıcı ve sızıcı ünsüzler) şiirdeki genel görünümü yansıtılmıştır. Bu grafikte ince ünlülerin diğerlerine göre çok daha fazla olduğu ve beyitlere dengeli bir biçimde dağıldığı rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Şekil 1a

“Öğretmenim” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımının Grafiği

Tablo 2b

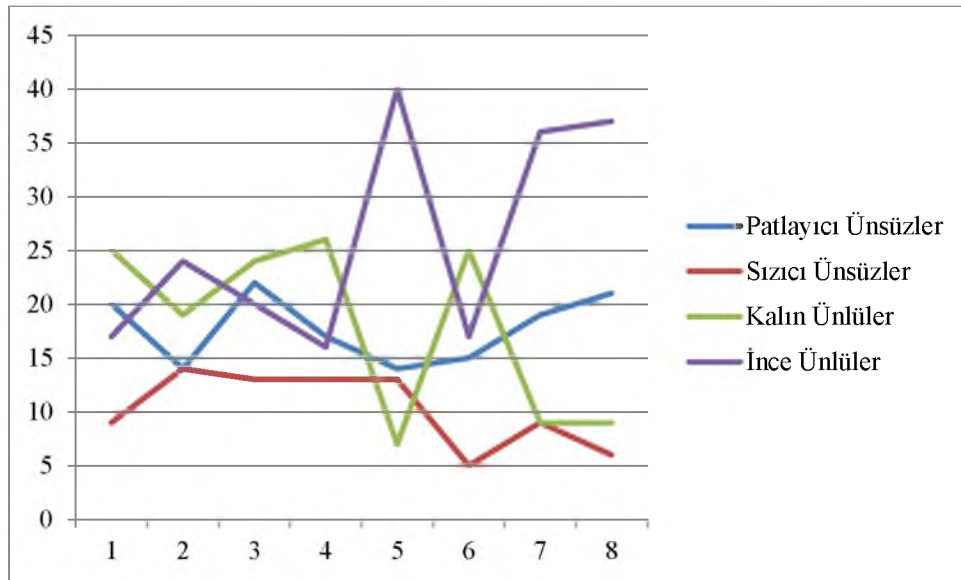
“Öğretmenim” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	6	7	8	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	20	14	22	17	14	15	19	21	142
Sızıcı Ünsüzler	9	14	13	13	13	5	9	6	82
Kalın Ünlüler	25	19	24	26	7	25	9	9	144
İnce Ünlüler	17	24	20	16	40	17	36	37	207

Beyitlerde olduğu gibi dörtlüklerde de en çok patlayıcı ünsüzlere ve ince ünlülere yer verilmiştir. Sanatçı şiirinde seslerin dengeli dağılmasına özen göstermiştir. Bu sayede şiirde ahenk yakalanmıştır.

Şekil 1b

“Öğretmenim” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

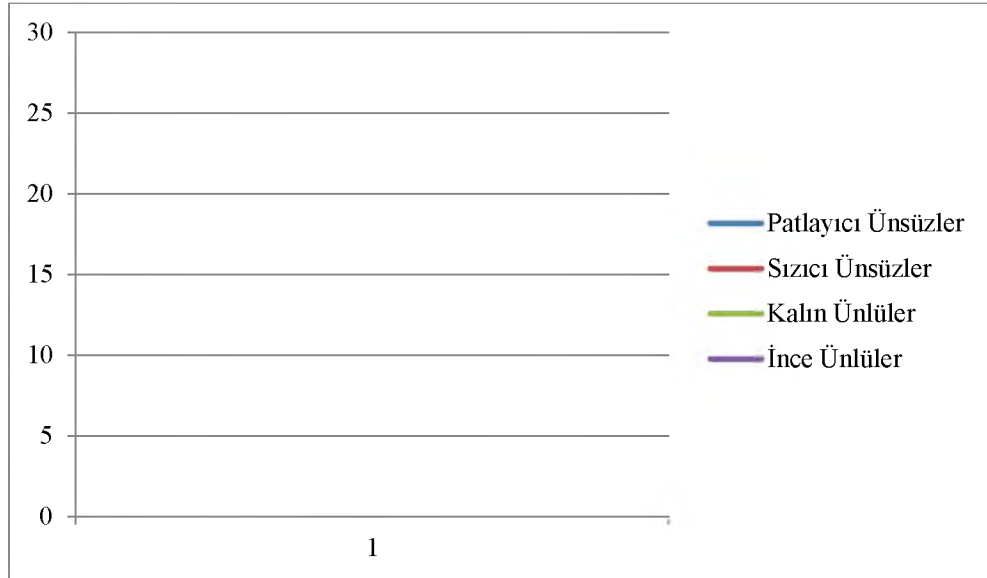
Tablo 2c

“Öğretmenim” Şiirindeki Üçlüğün Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Üçlük	1	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	9	57
Sızıcı Ünsüzler	12	
Kalın Ünlüler	8	
İnce Ünlüler	28	

Söz konusu şiirdeki üçlükte harf çeşidi bakımından yine en çok ince ünlülere pay ayrıldığını görüyoruz. Denilebilir ki sanatçı bu şiirde ince ünlülerin etkileme gücünden yararlanmaya çalışmıştır. Şiirde bir tane üçlük olduğu için aşağıdaki grafikte harf türü açısından bir değişim görünmemektedir.

Şekil 1c
“Öğretmenim” Şiirindeki Üçlüğün Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Nazım birimi, varlıkları, sözcük türleri bakımından çeşitlilik taşıyan şiirde 5. sınıf öğrencilerinin duygu ve düşünce dünyasına hitap eden dil kullanımı söz konusudur. Ayrıca metin, içeriği bakımından da öğrencilerin hoşuna gidebilecek niteliktedir. Çünkü ‘öğretmen’, -diğer yaş grupları da dâhil olmak üzere- bu yaştaki çocuklar açısından çok önemli bir yere sahiptir. Öğretmen, metin işlenmeden önce öğretmenin çocuklar için ne anlam ifade ettiği, öğretmenlik mesleğinin onların gözünde nasıl konumlandığı ile ilgili sorular sorarak öğrencileri konuşturabilir. Ayrıca metin işlendikten sonra, “Öğretmen” isimli bu şiirle ilgili his ve fikirlerini dile getirmelerini isteyebilir. Sözlü ifade dışında öğretmen konulu bir şiir yazmaları ya da başka türde bir yazı yazmalarını isteyebilir. Ancak öğretmenin bunları yapmasına imkân veren “Öğretmen” isimli bu şiirin kendine ait özellikleridir. Bu nedenlerden ötürü bu şiirin, “Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.” ve “Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.” kazanımlarıyla yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

İncelediğimiz bu şiirde hece ölçüsüyle, uyak ve redif gibi ses benzerlikleriyle, söz sanatlarıyla, şiir türüne özgü mecazlı ifadelerle, samimî ve anlaşılır bir dil kullanımıyla karşılaşmıştır. 5. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı'nda çeşitli etkinliklerin Türkçe Öğretim Programında yer alan kazanımlarla paralel olduğu görüldü. Bu kitaptaki 2. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 25) “Okuduğunuz şiirde geçen duygusal ve abartılı ifadeleri yazınız.” şeklindeki çalışma “*Okuduklarında duygusal ve abartılı öğeleri belirler ve sorgular.*” kazanımıyla doğrudan uyumludur. Aynı kitapta 3. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 26), öğrencilerden şiirin konusunu ve ana duygusunu tespit etmeleri isteniyor. Bu etkinliğin “*Okuduklarının konusunu belirler.*” ve “*Okuduğu şiirin ana duygusunu belirler.*” kazanımlarını edindirme noktasında doğru bir uygulama olduğunu düşünüyoruz. Yine aynı kitaptaki 7. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 27) öğrencilerden öğretmen konulu bir şiir yazmaları bekleniyor. Bu etkinliğin ise “*Şiir yazar.*” kazanımı ile ilişkili olduğu kanısındayız. Öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklere bakıldığında programdaki kazanımlarla uyumlu olduğu, etkinliklerin kazanımları desteklediği söylenebilir.

4. 1. 1. 2. Atatürk'le Doğuş

Ülkemi aydınlatan; medeniyet, hürriyet,
Atatürk'ten armağan bizlere cumhuriyet.
Çağdaş bir düzen kurdu; milletin hâkimiyet,
Arkasında devletler, ardında nice millet.

Burçlardasın Ata'm sen; baştasın, başlardasın,
En ileri başlardan ıfık olur doğarsın.

Türk'ü uyandırdı o, millet yaptı yeniden,
Karanlıktan kurtardı milleti ebediyen.
Dağlar taşlar dağılsa dünya olsa yerinden,
Zerresi zarar görmez, kurduğu eserinden.

Burçlardasın Ata'm sen; baştasın, başlardasın,
En ileri başlardan ıfık olur doğarsın.

Süleyman HAVADAR

Yapı

“Atatürk'le Doğuş” isimli bu şiir, iki dörtlük ve nakarat biçimindeki iki beyitten oluşmuştur. İlk dörtlükte Atatürk'ün cumhuriyeti kurduğuna, cumhuriyetin beraberinde özgürlüğü getirdiğine ve muasır medeniyetlerde seviyesine çıkmada önemli bir rol üstlendiğine değiniliyor. 1. ve 2. dörtlükten sonra yinelen beyitte Atatürk'ün konum olarak en yüksek yerde olduğuna ve ıfık olup karanlıkları aydınlattığına yer veriliyor. İkinci dörtlükte ise Ulu Öner'in yaptıkları sıralanıyor. Bu birimden Mustafa Kemal'in, Türk halkında farkındalık oluşturduğunu, sıradan bir insan yığınınan millet hâline getirdiğini, Türkiye Cumhuriyeti'ni sağlam temeller üzerine kurduğu için yıkılmasının imkânsız olduğunu anlıyoruz.

Tema

Şiirde, Atatürk'ün Türk milleti için yaptıkları anlatılıyor. “Devlet hanedanın ortak malıdır.” anlayışının geçerli olduğu Osmanlı Devleti'nden, halkın seçim yoluyla

yöneticisini seçtiği “cumhuriyet” yönetime geliş sürecinde Ulu Önder’in çabaları üzerinde duruluyor. Fikirleriyle karanlıkları aydınlatmasına, Türk halkının özgür bir millet hâline gelmesinde kilit bir rol oynamasına, Türk milletini gaflet uykusundan uyandırıp yeniden ortak bir ülkü etrafında tek yumruk olmasına imkân tanınmasına değiniliyor. Bu dizeleri okuyan öğrencinin zihninde şimşekler çakacak ve Atatürk’ün Türk milleti için ne derece önemli olduğunu –bilmiyorsa- öğrenecek, -biliyorsa- bu sevgiyi ölümsüz bir şekilde kalbinde yaşatacaktır. Bu durumda şiirin temasına “Atatürk’ün çabaları ve Türk milleti için önemi” denilebilir.

Dil

Şiirin bütününe bakıldığında sade ve anlaşılır bir dil kullanımı görülmektedir. Atatürk sevgisini çocukların yüreğine aşılama gayesi taşıyan bu şiirin nakaratlarında “Ata’m” ve ilk dörtlükte bir kez de doğrudan “Atatürk” kelimesi geçmektedir. Öğrencilerin kelime hazinesini geliştirmeye yönelik olarak “medeniyet, hürriyet, hâkimiyet, zerre, ebediyen” sözcükleri yer almıştır. Şiire alınan bu sözcükler, anlamı bağlamdan çıkarılması zor olduğu için 5. sınıf öğrencilerinde sözlük kullanma ihtiyacı uyandırabilir. Bu durum da onların kelime hazinesinin genişletme imkânı verebilir. Şiirdeki söz sanatları olarak şunlara yer verilmiştir: “Burçlardasın Ata’m sen; baştasın, başlardasın /En ileri başlardan ılık olur doğarsın” dizesinde Atatürk, ışığa benzetildiği için teşbih sanatı vardır. “Dağlar taşlar dağılsa dünya olsa yerinden/ Zerresi zarar görmez, kurduğu eserinden.” mısrasında olağandan fazla abartıya yer verildiği için mübalağa sanatı vardır, denilebilir.

Başlık

Şiir okunup özümseindikten sonra şiirin başlığı ile içeriği arasındaki uyum dikkat çekiyor. Doğum olayıyla insanlar hayata merhaba der, tertemiz ve saflık içinde gözlerini açarlar. Mustafa Kemal ile birlikte Türk milleti düşmana karşı canla başla mücadele vererek Kurtuluş Savaşı’nı kazanmış ve yepyeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır. Şiirin başlığının “Atatürk’le Doğuş” olmasında doğum hadisesinde olduğu gibi yenilik, farklı bir ortama veya duruma merhaba deme ilgisi düşünülmüş olabilir. Bu nedenle şairin, seçtiği başlığın yer verdiği varlık ve kavramlarla bağlantılı, uyumlu olmasına dikkat ettiği söylenebilir. Şiirde yeni bir

düzene vurgu yapıldığı için “Atatürk’le Doğuş” başlığının bu şiir için hem muhteva ile alâkalı hem de özgün olduğu savunulabilir.

Varlıklar

Metinde yer alan varlıkların, mısra sayısı ile bağlantılı olarak dar kapsamlı olduğu görülüyor. Varlık ve kavramları şu şekilde sıralayabiliriz: Medeniyet, hürriyet, armağan, hâkimiyet, Atatürk, Türk, ı ışık, düzen, millet, karanlık, dağ, taş, dünya, zerre. Şair, bu varlık ve kavramlarla, Atatürk’ün yaptığı hizmetleri, Türk milleti için ne kadar önemli olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metinde varlıkları sıfatların çeşitlerinden niteleme ve sayı yönlerinden etkileyen sözcükler şunlardır: Çağdaş (düzen), bir (düzen), ileri (başlar), nice (millet), ileri (başlar), kurduğu (eser). Şair, yukarıda yer verilen varlık ve kavramların önüne çeşitli sıfatlar getirerek onları daha belirgin hâle getirmiştir.

Zamir türünde ise “biz, sen (2), o” sözcüklerinin kullanımına rastlanılıyor. Burada “sen” ve “o” sözcükleriyle “Atatürk”, “biz” sözcüğüyle “Türk milleti” kastedilmiş. İki kez “sen” ve bir kez “o” zamirlerine yer verilip “biz” zahirine bir kez yer verilmesi, bizi, Atatürk’ün daha çok önemsendiği, Türk milletinin var oluşunda kilit bir rol oynadığı yorumuna götürebilir.

Metindeki çekimli fiiller ise şöyledir: Kurdu, olur (2), doğarsın (2), uyandırdı, yaptı, kurtardı, dağılsa, olsa, zarar görmez. Şiirde yer alan bu eylemlerle, şiire az da olsa bir canlılık getirilmeye, ad soylu sözcüklerin etkinliğini azaltılmaya çalışılmıştır.

Ahenk

Şiir 14’lü hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirde $7 + 7 = 14$ durağı kullanılmıştır. Bunu şiirin ilk iki dizesinde gösterelim:

Ül-ke-mi-ay-dın-la- tan/ me-de-ni-yet-hür-ri-yet

1 -2 -3 -4 -5 -6 -7 / 1 -2 -3 -4 -5 -6 -7 (7+7=14)

A-ta-türk-ten-ar-ma-ğan/ biz-le-re cum-hu-ri-yet.

1 -2 -3 -4 -5 -6 -7 / 1 -2 -3 -4 -5 -6 -7 (7+7=14)

Kafiye ve rediflerine bakacak olursak;

Birinci Dörtlükte;

... hürriyet

... cumhuriyet

...hâkimiyet

...millet

sözcüklerindeki “-et” seslerinde iki ses benzerliği vardır. İki ses benzerliği (anlamı ve görevi aynı olmayan ses benzerliği), tam uyak sayıldığı için buradaki –et sesleri de tam uyaktır.

Birinci Beyitte (nakarat olduğu için ikinci beyitte);

...baştasın

...doğarsın

sözcüklerindeki “-sın sesleri benzerdir. Ancak bu benzerlikler uyak değil, rediftir. Çünkü –sın aynı zamanda 2. tekil şahıs ekidir. Redifte ses benzerliği dışında görevleri ve anlamları da aynı olması gerekiyordu. Bu örneklerde kafiye olmamasına rağmen redif bulunmaktadır.

İkinci Dörtlükte;

...yeniden

...ebediyen

...yerinden

...eserinden

sözcüklerin sonundaki “-en” seslerinde iki ses ortaklığı söz konusu olduğu için tam kafiye bulunmaktadır.

Mısra sonlarındaki ses uyumları haricinde, dize içlerindeki kelime sonlarında da ses benzerlikleri bulunmaktadır. İlk dörtlükte: aydınlatan, Atatürk’ten, armağan,

düzen; ilk beyitte (nakaratta): burçlardasın, başlardan; ikinci dördlükte: uyandırdı, kurtardı sözcüklerinde ses benzerlikleri dikkati çeker.

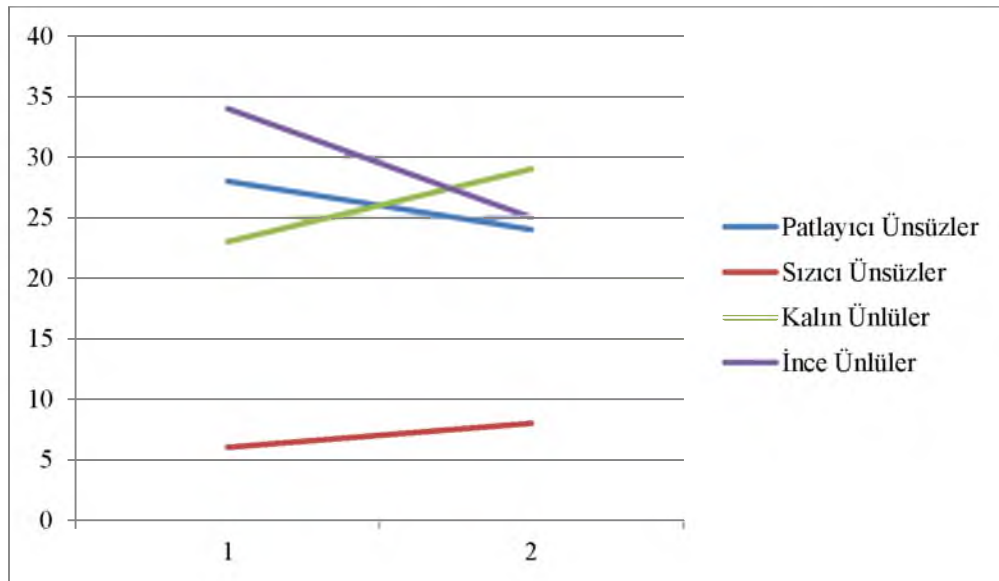
Şiirin ünlü ve ünsüz harfler bakımından görünüşünü şu şekilde görselleştirelim:

Tablo 3
“Atatürk’le Doğuş” Şiirindeki Dördlük Ve Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dördlük ve Beyitler (Nakarat)	Dördlük 1	Nakaratlar	Dördlük 2	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	28	24 (Toplam)	24	52
Sızıcı Ünsüzler	6	18 (Toplam)	8	14
Kalın Ünlüler	23	44 (Toplam)	29	52
İnce Ünlüler	34	10 (Toplam)	25	59

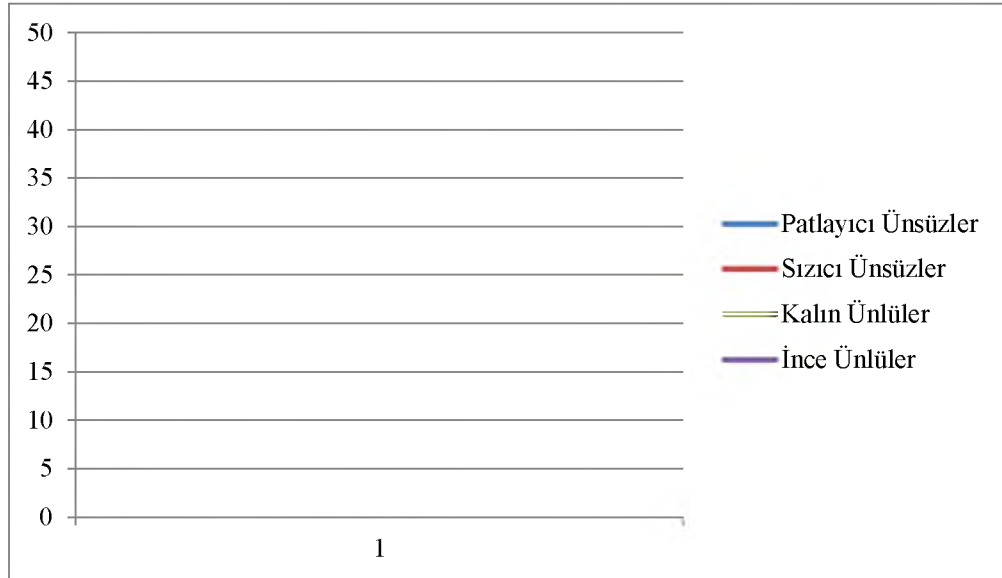
Şekil 2a

“Atatürk’le Doğuş” Şiirindeki Dördlüğün Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Şekil 2b

“Atatürk’le Doğuş” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Tabloya baktığımızda dörtlüklerde patlayıcı ünsüzlerin daha çok kullanıldığını görüyoruz. Bu durum nazmın bu bölümlerine tok ve baskılı bir ifade biçimi kazandırmıştır. Ünlüler açısından ele alındığında ise ince ünlülerin kalınlardan biraz daha fazla yer aldığı fark ediliyor. Bu durumda söz konusu metinde patlayıcı ünsüzlere yer verilerek kazandırılan sert üslubun ince ünlülerle yumuşatılmaya çalışıldığı söylenebilir. Burada beyitler, nakarat biçiminde olduğu için herhangi bir yoruma gidilmeyecektir. Şiirin tamamındaki ünlülere bakılacak olursa “a” ve “e” seslilerinin fazlaca kullanılışını görülür. Toplamda “a” altmış, “e” ise kırk kez kullanılmıştır. A’nın bu kadar çok kullanılışı “Atatürk” kelimesinin “Ata” kısmıyla uyumlu olması sebebiyle olsa gerek. E’nin a’dan sonra bu denli fazla kullanılması ise şiirdeki kalın ünlünün hâkimiyetini kırma ve ritm oluşturma düşüncesinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Ünlülerin sık tekrarına yer verilerek “asonans” meydana getirilmiştir. Asonans bir söz sanatı olmamakla birlikte şiire müzikâl bir hava katmaktadır. Bu ünlülerin sık kullanılışı da şiire bu yönde özellik getirmiştir.

Ünlü tekrarı dışında ünsüz tekrarına baktığımızda, “-r” sessizinin otuz dokuz defa kullanılışına tanık oluyoruz. Ön damak ünsüzü olan -r, şiire bir sertlik duygusu katmıştır. Ayrıca bu ünsüzün diğerlerine göre çok kullanılışının, Atatürk sözcüğüyle

bağlantılı olma gayesinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Yine burada “-r” sessizinin yinelenmesi “aliterasyon”u meydana getirmiştir.

Sözcük tekrarları olarak üç kez “millet”, ikişer kez “Atatürk” ve “Ata’m” sözcüklerini görüyoruz. Atatürk ve Ata’m kelimelerinin şiirin teması ve başlığı ile bağlantılı olması sebebiyle tekrar edildiği söylenebilir.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Okuyucuya Atatürk sevgisinin kazandırılmaya çalışıldığı bu şiirin hem muhteva hem de şekil bakımından bu amaca hizmet ettiği söylenebilir. Şiir içerdği konu itibarıyla üzerinde söz söylenilebilecek ya da çeşitli yazılar yazılabilecek niteliktedir. Çünkü Atatürk, Türk yurdu ve ulusu için gece gündüz demeden, canını dişine takarak çalışmış; emperyalist güçlerin boyunduruğu altına girme tehlikesiyle karşı karşıya olan bir milleti, özgürlüğe kavuşturmuştur. Öğretmen, sınıfta öncelikle öğrencilerin Atatürk hakkında neler bildiğini öğrenebilir. Akabinde de kendisi eklemelerde bulunabilir. Açık uçlu sorularla öğrencilerin konuşmasını sağlayabilir. Bu nedenlerden ötürü, “Atatürk’le Doğuş” adını bu şiirin “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımlarına yardımcı olacağı söylenebilir.

Şiirin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

İncelemeye aldığımız bu şiirde; hece ölçüsüyle, dize içi ve sonu ses benzerlikleriyle, ses tekrarlarıyla, söz sanatlarıyla karşılaşmıştır. Metinde öğrencilerin rahatlıkla anlayabileceği bir dil kullanılmıştır. Şiirin yer aldığı kademe ve sınıf açısından bakıldığında açık ve anlaşılır dilin, öğrencilerin şiirden estetik zevk almasında önemli olduğu söylenebilir. Bu söylenenlerden sonra şiirin kendine özgü özellikleriyle Türkçe Öğretim Programında kazandırılması hedeflenen amaç ve kazanımları edindirme konusunda işlevsel olduğu kanısındayız. İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı’ndaki etkinliklere bakacak olursak; şiirle doğrudan alâkalı çalışmanın 3. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 50) yer aldığı söylenebilir. Bu etkinlikte şiirin konusu ve ana duygusu buldurulmaya çalışılmış. Söz konusu etkinliğin, programdaki “Okuduklarının konusunu belirler.” ve “Okuduğu

şiirin ana duygusunu belirler.” kazanımlarıyla bağlantılı olduğunu düşünöyoruz. Kitapta on bir tane etkinliğin sadece bir tanesinin şiirle doğrudan bağlantılı olduğu düşünölünce programda ulaşılmaq istenen hedeflerle etkinliklerin bu şiir için yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

4. 1. 1. 3. O Mustafa Kemal'di

“Ordu yok.” dediler, “Kurulur.” dedi.

“Para yok.” dediler, “Bulunur.” dedi.

“Düşman çok.” dediler, “Yenilir.” dedi.

Ve...

Bütün dedikleri oldu.

Bulutlar kara çalıyordu Gelibolu'dan.

Mevsimler boşa susuyordu. Yüreği kan ağlıyordu,

Şanlı bir tarihin.

Denizler yorgun, ağaçlar şaşkındı.

Silah yoktu savunacak, para yok, aş yok.

Düşman çoktu, sarmıştı dört yanını yurdumun.

Edirne'den Kars'a, Samsun'dan Ardahan'a

Düştü kalelerim bir bir.

Düştü Çanakkale, İstanbul, İzmir.

Oysa masmavi bir bakış doğdu,

Okyanusun ta derinlerinden.

Denizden daha maviydi gözleri.

Güneşten daha sarıydı saçları.

“Kurulur.” dedi, “Bulunur, yenilir.”

Sürdü dik yamaçlarına atını.

Eteklerinde ödle kurtların uluduğu.

Kara bulutlarını yararak dağların.

Savurdu rüzgârları en dibine çağlayanların.

İnatla, azimle.

Sivas, Erzurum, Amasya.

Hazırdı ulusum kanat çırpmaya.

Sürükleniyordu karanlık tutsağı deryalarından.

Dümensiz bir gemi...

Ta ki kartal bakışlı bir kaptan,

“İleri!..” Dediğinde... “İlk hedefiniz Akdeniz'dir! ileri!..”

Ne kırk gemi, ne top, ne tüfek...
 Bükülmüştü çoktan düşmanın beli.
 İşte O, Mustafa Kemal'di.
 Sönmüş ışıklardan sızan bir ışık,
 Eli kalem tutan, eli barış, eli özgürlük kokan,
 İşte O, Mustafa Kemal'di, Çanakkale'de destanlar yazan.

Suna DOĞANAY

Yapı

Türkçe ders kitabında iki sayfada yer alan bu metnin tek bir birimden oluştuğunu söyleyebiliriz. Serbest söyleyişin bir örneği olan metin, tek bir birimden oluştuğu için ifade ilk dizede başlayıp son dizede tamamlanıyor. Biçim olarak da geleneksel nazım birimlerine (beyit, üçlük, dörtlük, bent vs.) yer verilmemiş. Şiirde, Atatürk'ün bütün olumsuzluklara iyimser bir bakış açısıyla yaklaştığı söyleniyor. Özellikle üç dizeden Atatürk'ün, bardağın boş tarafına değil, dolu tarafına baktığını anlıyoruz. Ayrıca kendine ve millete güvendiği için başarıya ulaştığını ilk dizelerden öğreniyoruz. Metinde genel olarak Osmanlı Devleti'nin son zamanlarının panoraması çiziliyor. Özellikle “Silah yoktu savunacak, para yok, aş yok/ Düşman çoktu, sarmıştı dört yanını yurdumun” dizelerinde yıkılma aşamasındaki imparatorluğun içinde bulunduğu durum gözler önüne seriliyor. İşte şartlar bu derece kötüyken Mustafa Kemal sahneye çıkıyor ve imkânsız başarıyor. Suna Doğanay, şiirinin başında yer verdiği “Kurulur, bulunur, yenilir.” sözlerine orta kısımlarda tekrar yer vererek Atatürk'ün kararlılığını ve haklı çıktığını söylüyor. Metnin sonlarına doğru “Sivas, Erzurum, Amasya” il adlarına yer vererek Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık dönemindeki Amasya Genelgesi'ne, Erzurum Kongresi'ne ve Sivas Kongresi'ne gönderme yapılıyor. Bilindiği gibi bu genelge ve kongrelerle savaşın düşünsel alt yapısı hazırlanmıştır. Şiirde “Silah yoktu savunacak, para yok, aş yok/ Düşman çoktu, sarmıştı dört yanını yurdumun/ Ne kırk gemi, ne top, ne tüfek...” mısralarında Türk halkının içinde bulunduğu kötü şartlar ifade edilirken “Oysa masmavi bir bakış doğdu/ Okyanusun ta derinlerinden/ Kara bulutlarını yarararak dağların/ Ta ki kartal bakışlı bir kaptan/ Sönmüş ışıklardan sızan bir ışık” mısralarında bu olumsuzlukları bertaraf eden kişi, Mustafa Kemal, çeşitli benzetmelerle anlatılıyor. Şiirin son dizelerinde Ulu

Önder'in, Türk milletinin de desteğini alarak düşmanı yurttan kovması ve Çanakkale'de başarılar mücadeleler vermesi anlatılıyor. Şiirin bütününde Ata'nın her türlü olumsuzluğa karşı yılmaması, mücadele etmesi, milletine güvenmesi ve nihayetinde başarıya ulaşması okuyucuya iletiliyor.

Tema

Yapı bölümünde ayrıntılı olarak yer verildiği gibi metinde Atatürk'ün Türk milletinin zor günlerinde karamsarlığa kapılmayıp, halkına önderlik edip, milletinin de yardımıyla bütün zorlukların üstesinden geldiği anlatılıyor. Şiirin başlığında geçen "O Mustafa Kemal'di" ifadesinde ise, "İmkânsız denilen eylemleri yapabilecek sayılı kişilerden birisi oydu, onun varlığı olmaz olur kılmaya yeterdi." gibi çeşitli anlamlar saklıdır. Şiirin teması "Mustafa Kemal Atatürk, yaptıklarıyla Türk milletinin makûs tarihini yeniden şekillendiren kişidir." biçiminde ifade edilebilir.

Dil

Şiirin geneline bakıldığında, şiirde açık ve anlaşılır bir dille karşılaşılıyor. Şiirin ilk dizelerinde, özellikle halk edebiyatından aşina olduğumuz "Dedim-Dedi" söyleyiş biçimini andıran ifadelerin kullanıldığını görüyoruz. Metinde dili etkileyecek ve metne hareketlilik getirecek tarzda fiillere yer veriliyor. Bilindiği gibi Atatürk, Kurtuluş Savaşı zamanında ilden ile, kongreden kongreye, cepheden cepheye koşmuştur. Suna Doğanay da bu tempoyu ve canlılığı, yer verdiği fillerle yansıtmaya çalışmıştır.

Metinde yer verilen söz sanatlarını şiirden aldığımız dizeler aracılığıyla gösterelim: "Mevsimler boşa susuyordu. Yüreği kan ağlıyordu/ Şanlı bir tarihin/ Denizler yorgun, ağaçlar şaşkındı/ Eteklerinde ödle kurtların uluduğu" dizelerinde insan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insana ait nitelikler yüklendiği için kişileştirme'ye yer verilmiştir. "Oysa masmavi bir bakış doğdu/ Düştü kalelerim bir bir/ Düştü Çanakkale, İstanbul, İzmir" dizelerinde mecaz-ı mürsel sanatının kullanılmıştır. "Denizden daha maviydi gözleri/ Güneşten daha sarıydı saçları/ Savurdu rüzgârları en dibine çağlayanların" dizelerinde abartılı ifadeler yer aldığından mübalağa sanatının varlığından söz edilebilir. "Ta ki kartal bakışlı bir kaptan/ Sönmüş

ışıklardan sızan bir ışık” dizelerinde Atatürk çeşitli varlık ve kavramlara benzetilmiştir. Bu nedenle teşbih vardır. Bu sanatlar dışında şiirin birçok yerinde yer verilen tekrar sanatına değinelim: “Ordu *yok, dediler*. Kurulur, *dedi*/ Para *yok, dediler*. Bulunur, *dedi*/ Düşman çok, *dediler*. Yenilir *dedi*/ Silah *yoktu* savunacak, para *yok*, aş *yok*/ *Düştü* kalelerim bir bir/ *Düştü* Çanakkale, İstanbul, İzmir/ Denizden *daha* maviydi gözleri/ Güneşten *daha* sarıydı saçları/ Ne kırk gemi, ne top, ne tüfek/ *Eli* kalem, *eli* barış, *eli* özgürlük kokan”.

Başlık

Metnin içeriğinde “Mustafa Kemal” ifadesine iki kez yer verilse de metnin yazılmasına neden olan, üzerinde önemle durulan, fizikî görünüşü ve Türk milleti için önemi çeşitli benzetmelerle anlatılmaya çalışılan kişi, Mustafa Kemal Atatürk’tür. Ayrıca metne bakıldığında başlıktaki ibarenin aynısının –yaklaşık olarak- metnin sonuna doğru “İşte O, Mustafa Kemal’di” biçiminde yer aldığını görüyoruz. Bu bakımdan başlığın içerikle uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Türk ulusu için bu derece önemli bir şahsiyeti konu edinen şiirde başlığın çok daha farklı ve orijinal olması gerektiği kanısındayız.

Varlıklar

Şiirde yer verilen varlık ve kavramları ilk olarak, bazı başlıklar altında sınıflayalım: Ordu, düşman (3), silah, kale, at, gemi, top, tüfek “savaşı çağrıştıran sözcükleri”; mavi, sarı, kara “renk adları”; Edirne, Kars, Samsun, Ardahan, Çanakkale (2), İstanbul, İzmir, Sivas, Erzurum, Amasya “il adları”; at, kartal, kurt “hayvanlar”; bulut (2), deniz, okyanus, çağlayan, derya, Akdeniz “su ile bağlantılı varlıklar” biçiminde. Bunların dışındaki varlıklar ve kavramlarsa şu şekildedir: Para (2), Gelibolu, mevsim, yürek, kan, tarih, ağaç, aş, yurt, bakış, göz, yamaç, rüzgâr, dağ, ulus, Mustafa Kemal (2), ışık (2), el, barış, özgürlük, destan. Şiirde genel olarak varlık ve kavram çeşitliliği dikkat çekmektedir. Savaşta etkilenen ve savaşın kaderini belirleyen iller, savaş hatırlatan varlıklar ve diğer varlık, kavramlarla Osmanlı’nın içindeki bulunduğu güç durum ve Atatürk’ün neler yaptığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

“O Mustafa Kemal’di” isimli metinde yer alan sıfatlar şunlardır: Şanlı bir (tarih), dört (yan), masmavi bir (bakış), dik (yamaçlar), ödle (kurtlar), kara (bulutlar), en (dip), dümensiz bir (gemi), kartal bakışlı bir (kaptan), ilk (hedef), kırk (gemi), sönmüş ışıklardan süzen bir (ışık). Metindeki bu sıfatlar vasıtasıyla varlık ve kavramların görüntüsüne netlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu sıfatlarla Suna Doğanay, isimleri kuru birer sözcük şeklinde bırakmayıp onları süslemiştir.

Metinde zamir türlerinden sadece “o (2)” kişi zahirinin yer aldığını görüyoruz. O sözcüğü ile Atatürk’ün kast edildiğini anlıyoruz. Burada diğer kişi zamirlerinden “ben, sen, biz, siz, onlar” a yer verilmeyip iki kez ‘o’ sözcüğünün kullanılması, şiirin odak noktasındaki Mustafa Kemal’in önemsendiğinin bir göstergesidir.

Metinde yer alan çekimli fiiller ise şöyledir: Dediler (3), dedi (3), kurulur (2), bulunur (2), yenilir (2), oldu, kara çalışıyordu, susuyordu, kan ağlıyordu, sarmıştı, düştü (2), doğdu, sürdü, savurdu, sürükleniyordu, bükülmüştü. Fiillerin kullanımı şiire genel olarak bir canlılık kazandırmıştır. Atatürk’ten bahseden bir şiirde, Atatürk’ün hareketli yaşamı göz önüne alındığında, bu kadar çok fiile (24) yer verilmesi son derece olağandır. Bu fiillere çekimlenme açısından bakıldığında, bu fiillerin görülen geçmiş zaman, geniş zaman hikâye birleşik zaman ve rivayet birleşik zamanda çekimlendiğini görüyoruz. Burada göze çarpan nokta, fiillerin sayısı ile paralel olarak kiplerde de çeşitliliğin olduğudur.

Ahenk

Dizeler farklı hece sayılarından meydana geldiği ve belir bir kalıba bağlı kalınmadığı için şiirde serbest ölçünün kullanıldığını söyleyebiliriz.

Şiirde düzenli bir ses benzerliği görülmemekle birlikte dize sonlarındaki bazı kelimeler arasında uyak ve redifler kullanılmıştır:

“Ordu yok.” dediler, “Kurulur.” dedi.

“Para yok.” dediler, “Bulunur.” dedi.

“Düşman çok.” dediler, “Yenilir.” dedi.

dizelerinde “dediler” sözcüğü ve “-r dedi” sesi ve sözcüğü redif;

... oldu

... ağlıyordu

dizelerinde “-du” sesleri tam uyak;

... bir

... İzmir

dizelerinde “-ir” sesleri tam uyak;

... gözleri

... saçları

dizelerinde “-leri/ları” sesleri redif;

... dağların

... çağlayanların

dizelerinde “-ların” sesleri redif;

... Amasya

... çırpmaya

dizelerinde “-ya” sesleri tam uyak;

... deryalarından

... kaptan

dizelerinde “-an” sesleri tam uyak;

... gemi

... İleri

dizelerinde “-i” sesi yarım uyak;

... beli

... Kemal’di

dizelerinde “-i” sesi yarım uyak;

... kokan

... yazan

dizelerinde “-an” sesleri rediftir.

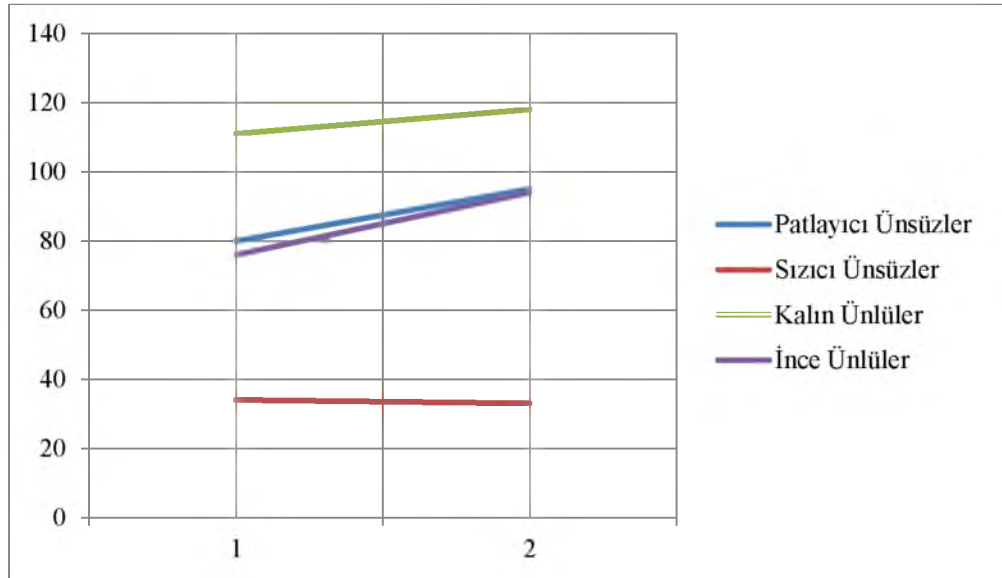
Şiirin ünlüler ile patlayıcı ve sızıcı ünsüzleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4
“O Mustafa Kemal’di” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu

Bölümler	1	2	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	80	95	175
Sızıcı Ünsüzler	34	33	67
Kalın Ünlüler	111	118	229
İnce Ünlüler	76	94	170

Türkçe ders kitabında iki sayfa hâlinde alındığı için şiiri iki bölüm olarak düşündük. Şiirin her iki kısmında da patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülere daha çok yer verilmiştir. Bu nedenle şiire gür bir eda hâkim olmuştur. Birinci bölümden ikinci bölüme geçilirken sadece sızıcı ünsüzlerde azalma görülmüştür. Sanatçı, kalın ünlüleri ve patlayıcı ünsüzleri daha çok kullanarak şiire vurgulu ve coşkulu bir ses özelliği kazandırmıştır. Bu harflerin birlikte şiirde fazlaca kullanılışı, şiirden uyumlu bir ses duyulmasını sağlamıştır. Kalın ünlülerin çok kullanımı “asonans”, patlayıcı ünsüzlerin sık tekrarı da “aliterasyon” olarak adlandırılabilir. Bunun dışında patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülerin yakın değerlerde olması, -aşağıdaki grafikte görülebileceği gibi- eğrilerin birbirine yakınlaşmasına neden olmuştur.

Şekil 3
“O Mustafa Kemal’di” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafığı

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Serbest Okuma Metni şeklindeki metin, serbest ölçüyle kaleme alındığı için belli bir kalıptan ve ses benzerliklerinde düzenli kullanımdan söz edilemiyor. Biçimsel özellikleri dışında şiirde, düzyazı ürünlerini anımsatan üslup kullanımı görülmektedir. Bu nedenle metne öykü türünün şiirleştirilmiş hâlidir, denilebilir. Ancak şiirde yer verilen ses benzerlikleri, kelime tekrarları, söz sanatları ile şiir, estetik yönden güzelleştirilmiştir. Netice olarak şiirin, kendine mahsus özellikleri ile programda kazandırılması amaçlanan “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımlarıyla uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

“O Mustafa Kemal’di” adlı bu şiirde; açık bir üslupla, başlık ve içerik arasındaki uyumla, varlık ve kavramlarındaki zenginlikle, sözcük türlerindeki çeşitlilikle, dize sonlarındaki ses benzerlikleriyle karşılaşılmıştır. “Atatürk” temasında yer verilen bu şiirin içerik olarak Atatürk sevgisini kazandırma noktasında yeterli olduğu kanısındayız. Şiir, serbest ölçüyle yazılsa da dize düzeninde olması, ses ve

kelime tekrarlarına, uyak ve rediflere yer verilmesi, şiire birer güzellik ögesi olarak yansımıştır. Ayrıca bu özellikler, metne şiir görünümü de kazandırmıştır.

4. 1. 1. 4. Orman Konuşuyor

Ben sizin, dağım sizin, yeşil kucağım sizin
 En güzel çiçeklerim, en körpe çağım sizin.
 Güneşin sıcaklığın süzüp veren yer, benim.
 Evi, damı, harmanı serinleten yer, benim.
 O menekşe, o mine, o sarı, pembe güller,
 O güllerin dalında coşup duran bülbüller,
 O çiğdemler, o otlar, o yanıklar pınarı,
 O böcekler, o kuşlar, o bal taşıyan arı,
 Benim bağrımda doğar, gelişir, bollaşırlar.
 Ben olmasam, yıllarca kimsesiz kalır kırlar.
 Nerelerde yaşarsam oralarda hayat vardır.
 Otu vardır, kuzu vardır, titreşen kanat vardır.
 Köye kente bereket benim varımla iner,
 Bu yüzden de yokluğun sıkıntıları diner.
 Yere bolluk getiren bulutlar benim malım,
 Çünkü bu bulutları ben çeker, ben toplarım.
 Gelirler bana onlar, yağmuru sağa sağa,
 Bu sayede bozkırlar döner bahçeye bağa.

Tahsin BİLENGİL

Yapı

“Orman Konuşuyor” isimli bu şiir, dokuz beyitten oluşmaktadır. İlk beyitte, ormanın kendisinin ve kendisine ait birçok şeyi insanlara sunmasından; ikinci beyitte, evi, damı, harmanı serinletmesinden; üçüncü beyitte, birçok çiçeğe ve bülbüle ev sahipliği yapmasından; dördüncü beyitte çok sayıda bitki ve hayvan türüne kapısını açmasından; beşinci beyitte, kırlara hayat vermesinden bahsedilmektedir. Altıncı beyitte ormanın olduğu her yere canlılık geldiğini, bu canlılığın hayatla eşdeğer tutulduğunu; yedinci beyitte, ormanın köy ve kent gibi birçok yerleşim bölgesine bereket getirdiğini; sekizinci beyitte, yeryüzüne bolluk ve bereket getiren bulutların ormana ait olduğunu; son beyitte ise sekizinci beyitin tamamlayıcı olarak yağmurlar aracılığıyla bozkırların bahçeye ve bağa döndüğünü öğreniyoruz. Her bir beyit kendi

içinde anlam taşımakla birlikte şiirin bütününde “ormanın neler yaptığı, ne gibi faydaları bulunduğu” anlatıldığı için şiirde, tek bir birimin olduğunu söyleyebiliriz.

Tema

Ormanın dile geldiği, adeta bir insan gibi konuştuğu şiirde onun canlılar ve tüm evren için sağladığı yararlar anlatılıyor. Şair, insanlara : “Orman konuşuyor, sessiz olun ve onu dinleyin!” mesajı vermektedir. Bu açıdan şiir aracılığıyla, ormanların insanlar ve diğer canlılar için önemine dikkat çekilmek istenmektedir. Ormanın dilinden anlatılanlar, bir fedakârlık olarak da düşünülebilir. O, birçok görevi yerine getiriyor ama insanlardan bir karşılık da beklemiyor. Yapı bölümünde beyit beyit ele alınan içerik kısmından sonra şiirin teması için “Ormanın yararları” diyebiliriz.

Dil

Şiiri üslup açısından ele alacak olursak, şiirde açık ve duru bir üslubun kullanıldığını görülebilir. Metinde yer alan kelimeler, günlük hayatta sık sık kullanılan, iletişim sırasında başvurduğumuz kelimelerdir. İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yer verilen bu şiirdeki kelimelerden, sınıf düzeyinin göz önünde bulundurulduğunu anlaşıyor. Çünkü öğrencilerin, anlamını bilmekte zorluk çekeceği kelimelere yer verilmemiş.

Şiirde mecazlı söyleyiş olarak konuşturma, kişileştirme, tekrar, tenasüp gibi söz sanatlarına yer verildiğini söylenebilir. “Kişilik ve konuşma, insana ait özelliklerdir. İnsan olmayan varlıkları, insana benzeterek onlara insan özellikleri vermek bu sanatın temelini oluşturur. Öyleyse bir hayvanı, bitkiyi veya cansız bir varlığı insana benzetmek “Teşhis” sanatını meydana getiriyor. Bu varlıklara konuşma özelliği de verilirse “İntak” sanatı yapılmış olur.” (Kocakaplan, 2005: 178). Şiirin başlığında açık bir şekilde verildiği gibi (Orman Konuşuyor), tamamında da ormanın bir insan gibi konuştuğu görülüyor. Bu nedenle şiirde konuşturma sanatına başvurulduğunu söyleyebiliriz. Konuşma, insana ait bir özellik olduğu ve konuşturmanın olduğu yerde kişileştirme de bulunduğu için şiirde kişileştirmeye de yer verildiğini söyleyebiliriz.

“Ben *sizin*, dağım *sizin*, yeşil kucağım *sizin*”; “O menekşe, o mine, o sarı, pembe güller”; “O çiğdemler, o otlar, o yanıklar pınarı”; “O böcekler, o kuşlar, o bal taşıyan arı”; “Otu *vardır*, kuzu *vardır*, titreşen kanat *vardır*” dizelerinde “sizin, o, vardır” sözcükleri vurgulu bir şekilde tekrar edildiği için tekrar’dan yararlanılmıştır.

Şiirin bütününde birbiriyle alâkalı kelimelere yer verilmekle birlikte “O menekşe, o mine, o sarı, pembe güller”; “O güllerin dalında coşup duran *bülbüller*”; “O böcekler, o kuşlar, o bal taşıyan *arı*” mısralarında “menekşe, mine, gül, bülbül, böcek, kuş, arı” sözcüklerinin anlamca birbirini tamamladığını görüyoruz. Bu nedenle tenasüp (uygunluk) sanatına yer verildiğini söyleyebiliriz.

Şiire genel olarak bakıldığında konuşma dilinde yer verilen kelimeler, şiir diline özgü bir kullanımla estetik bir güzellik unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirdeki samimî üslup, mecazlı söyleyişlerle güzelleşmiş; insanın şiirin büyümesine kapılmasına neden olmuştur.

Başlık

“Orman Konuşuyor” adını taşıyan bu şiirde, başlık ve içerik uyumu dikkat çekmektedir. Şiirin ilk mısrasından son mısrasına kadar konuşan varlık, ormandır. Karşısında cevap veren olmasa da orman, ne gibi hizmetlerde bulunduğunu, diğer canlılara faydalarını, evrene katkılarını teker teker anlatmaktadır. Buna benzer şeylerin anlatıldığı bir şiirin başlığının, şimdiki zamanda çekimlenmiş bir fiilden ve yargı bildiren bir cümleden oluşması, şiire başlık seçilirken dikkatli davranıldığının bir göstergesidir.

Varlıklar

Şiirde çeşitli varlıklar yer verilmiş. Bunları öncelikle iki büyük grup altında toplayabiliriz. 1) Bitkiler: Çiçekler, menekşe, mine, güller, çiğdem, otlar, bozkır. 2) Hayvanlar: Bülbüller, böcekler, kuşlar, arı, kuzu. Bunların dışında yeşil, sarı, pembe “renk bildiren kavramlar”; ev, dam “barınma ihtiyacını karşılayan varlıklar”; köy, kent “yerleşim birimini bildiren kavramlar” şeklinde sınıflandırabileceğimiz varlık ve kavramlara yer verilmiştir. Şiirde bu kadar çok varlığa yer verilmesiyle ormanın sahip

olduğu çeşitlilik arasında ilişki kurulduğu kanaatindeyiz. İlköğretim Türkçe 5. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı'nda bu şiirle ilgili olarak etkinlikler kısmında (4. etkinlikte), öğrencilerden şiirde geçen varlıkların türlerine göre sınıflandırılması istenmiş. Bu etkinlik vasıtasıyla çocukların, şiirdeki varlıkların farkına varması, varlıkları doğru bir şekilde türlere ayırması amaçlanmıştır. Kitapta böyle bir etkinliğe yer verilmesi, metindeki varlıkların ayırt edilebilmesinin öğrenci açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

İsimlerin önüne gelerek onları nitelik, sayı, işaret, belirsizlik ya da soru gibi yönlerden etkileyen sıfatlar, yer aldığı metnin genel görünümünü de çizmektedir. Metinlerde yer verilen sıfatlar (özellikle niteleme sıfatları) insanlar için çeşitli anlamlar taşıyabilir. Bu şiirde de yeşil (kucak); güzel (çiçekler); körpe (çağ); güneşin sıcaklığını süzüp veren (yer); evi, damı, harmanı serinleten (yer); o (menekşe); o (mine); o sarı, pembe (güller); o (güller); o güllerin dalında coşup duran (bülbüller); o (çiğdemler); o (otlar); o (yanıklar pınarı); o (böcekler); o (kuşlar); o (bal taşıyan arı); yere bolluk getiren (bulutlar); bu (saye) biçiminde sıfatlara yer verildiğini görüyoruz. Sayı bakımından metnin büyük bir kısmında sıfatlara ve sıfat tamlamalarına yer verilmiştir. Sıfatlar aracılığıyla ormandaki hayvan ve bitki türlerine, ormanın etkilediği diğer varlıklar somut bir biçimde yansıtılmaya çalışılmış. Varlıklar ve varlıkları çeşitli açılardan etkileyen sıfatlar vasıtasıyla ormanın genel görüntüsü yansıtılmak istenmiş.

Şiirde zamir olarak “ben (9), bana(1)” ve “siz (4)” kişi zamirlerinin ön plâna çıktığı görülüyor. Bu ikili içinde de ben zamirine daha çok yer verildiğini metinden bulabiliyoruz. Burada bir bakıma orman, yapıp ettiklerini, sağladığı yararları rahatça ifade edebilmek için ben zamirinden yararlanmıştır. Bunu ayrıca bir vurgu unsuru olarak da ele alabiliriz.

Şiirdeki çekimli fiillerin görünümü ise şu şekildedir: Konuşuyor, doğar, gelişir, bollaşırlar, olmasam, kalır, iner, diner, çeker, toplar, gelirler, döner. Görüldüğü gibi fiiller çoğunlukla geniş zamanda çekimlenmiş. Bu durum bize,

ormanın yararlarının sadece dünü, bugünü, yarını ilgilendirmediğini, tüm zamanları kapsamına aldığını göstermektedir.

Ahenk

Şiir, 7+7 duraklı, 14'lü hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Dize sonlarında yer alan kafiye ve redifler şunlardır:

... kucağım sizin

... çağım sizin

Sözcüklerindeki “-ağ” sesleri tam uyak, “-ım sizin” sesleri rediftir.

... veren yer benim

... serinleten yer benim

Sözcüklerinde uyak olmamakla birlikte “-en yer benim” sesleri rediftir.

... güller

... bülbüller

Sözcüklerindeki “-ül” sesleri tam uyak, “-ler” sesleri rediftir.

... pınarı

... arı

Sözcüklerindeki “-arı” sesleri zengin uyaktır.

... bollaşırlar

... kırlar.

Sözcüklerindeki “-ır” sesleri tam uyak, “-lar” sesleri rediftir.

... hayat vardır

... kanat vardır

Sözcüklerindeki “-at” sesleri tam uyak, “vardır” sesleri rediftir.

... iner

... diner

Sözcüklerindeki “-in” sesleri tam uyak, “-er” sesleri rediftir.

... malım

... toparım

Sözcüklerindeki “-ım” sesleri tam uyaktır.

... sağa

... başa

Sözcüklerindeki “-ağa” sesleri zengin uyaktır.

Şiirde, tekrar edilen kelimeler şöyledir: Ben (10), o (10), var (5), siz (4), bu (3), gül (2), ot (2), yer (2). Bu kelimeler aracılığıyla söylenmek istenenler, baskılı ve vurgulu şekilde ifade edilmiş.

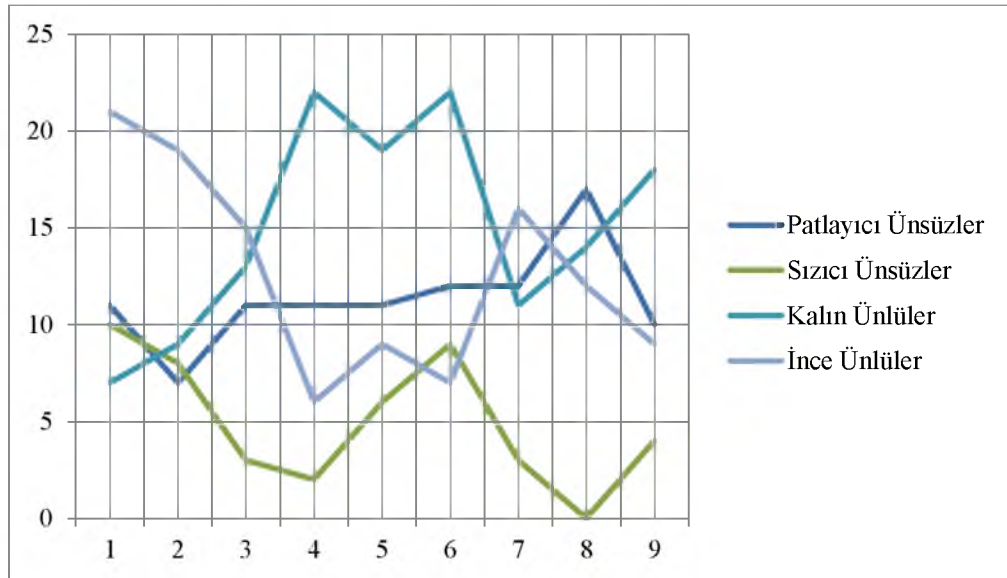
Tablo 5
“Orman Konuşuyor” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu

Beyitler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	11	7	11	11	11	12	12	17	10	102
Sızıcı Ünsüzler	10	8	3	2	6	9	3	0	4	45
Kalın Ünlüler	7	9	13	22	19	22	11	14	18	135
İnce Ünlüler	21	19	15	6	9	7	16	12	9	114

Tablodan anlaşılabacağı üzere şiirde, kalın ünlüler ile patlayıcı ünsüzler diğerlerinden fazla kullanılmış. Bu durum şiirin okuyucuda/ dinleyicide belirli bir iz bırakmasına ortam hazırlamış. Söylenmek istenenler, daha coşkulu ve gür bir eda ile dile getirilmiş. Ayrıca kalın ve ince ünlüler arasındaki farkın, patlayıcı ve sızıcı

ünsüzler arasındaki farka göre daha az olduğu görülüyor. Bunu, ünsüzler arasındaki büyük farkın, ünlülerin daha dengeli dağılımı ile azaltılmaya, şiirdeki tok sesin yumuşatılmaya çalışılması olarak düşünebiliriz. Ünsüz tekrarına aliterasyon, ünlü tekrarına asonans dendiği için bu şiirdeki patlayıcı ünsüzler ve kalın ünlülerin sık kullanımını da aynı şekilde adlandıracakız. Aşağıda ise tablodaki sayısal verilerin grafiğe dönüştürülmüş biçimi bulunmaktadır. Bu sayede incelediğimiz harf türlerinin şiirdeki dağılımı kolayca görülebilecektir.

Şekil 4
“Orman Konuşuyor” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafiği

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Fabl türünü anımsatan “Orman Konuşuyor” isimli bu şiirde, çocukların anlayabileceği bir dil, onların ilgisini çekebilecek bir kurgu düzenine yer verilmiş. Şiir, okuyanı ormanın derinliklerine götürüp orada farklı türlerle, farklı bir yaşam tarzıyla karşılaştırmaktadır. Bu şiir, sınıfta öğretmen ve öğrenciler tarafından okunduktan sonra öğretmen, öğrencilere “Şiiri okurken/ dinlerken neler hissettiniz?”, “Bu şiirden neler anladınız?”, “Ormanın yerinde siz olsaydınız neler söylerdiniz?” gibi sorularla onların konuşmasına ortam hazırlayabilir. Bu nedenle şiirin, “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” kazanımına uygun olarak ders kitabına alındığını söyleyebiliriz. Öğretmen, öğrencilerden his ve fikirlerini sözlü olarak ifade etmesini

isteyebileceği gibi yazmalarını da isteyebilir. Nitekim öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerden birinde -3. etkinlikte- (Başar ve Köken, 2014: 73) şiirden bazı bölümler (4, 5, 6, 7. beyitler) alınmış ve öğrencilerden, bu bölümü anlatan farklı bir şiir yazmaları istenmiş. Bu durum da “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımıyla yakından ilgili ve uyumludur.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Metinde mecazlı söyleyişlerden, uyak ve rediflerden, ses ve sözcük tekrarlarından yararlanılmış. Konuşma üslubunun kullanıldığı şiirde, öğrencileri etkileyecek biçimde samimî bir dile de yer verilmiş. Söz sanatlarının, uyak ve rediflerinin, ses ve kelime tekrarlarının kullanılışı “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımını edindirme noktasında işlevseldir. Öğrenci çalışma kitabında “*Okuduğunuz şiirin konusu ve ana duygusunu yazınız.*” biçimindeki 2. etkinliğin (Başar ve Köken, 2014: 73), “*Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.*” kazanımını; “*Okuduğunuz şiirden alınan bu bölümü anlatan farklı bir şiir yazınız.*” şeklindeki 3. etkinliğin b bölümünün (Başar ve Köken, 2014: 73), “*Şiir yazar.*” kazanımını; etkinliklerden sonraki “*Bu metinden neler öğrendin?*” kısmında (Başar ve Köken, 2014: 73), “*Orman Konuşuyor*” adlı şiiri okuduktan sonra neler hissettiniz? Açıklayınız.” biçiminde yer alan çalışmanın “*Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.*” kazanımını gerçekleştirme konusunda etkili olduğu kanısındayız.

Şiirle ilgili bu incelemelerden sonra, şiirin öğrenci düzeyine uygun olduğunu, başlıkla içeriğin ve içerikle biçimin uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Şiir, içeriği ve biçimiyle birbirini tamamlamış ve bir kompozisyon vücuda getirmiştir. Ahenk unsurlarına özen gösterilen bu şiirde, orman vasıtasıyla doğaya ve doğadaki canlılara dikkat çekilmek istenmiştir. Yani şiirde sadece ölçü, uyak, redif gibi süs unsurları kullanılmakla kalınmamış, şiir öğrenciye belli bir mesaj da vermiştir. Bu ve buna benzer şiirler aracılığıyla öğrencilerin, güzeli çirkinden ayırt etme, çirkini değil güzeli seçme ve estetik bir bakış açısı kazanma konusunda kalıcı bir deneyim edindiğini savunuyoruz.

4. 1. 1. 5. Türkiye

Vurulmuşum toprağına, taşına,
 Yerde gezen, gökte uçan kuşuna;
 Baharına, yazına, kara kışına,
 Vurulmuşum.
 Eli kalem, eli kazma, eli kürek tutan,
 Yüzü toprak kokan,
 Sınırlarında omuz omuza yatan
 İnsanlarına...
 Benim iyi yürekli kardeşlerim,
 Hep senin dostlarındır,
 Benim çiğdem kokulu memleketim.

Ekin biçtim tarlalarında demet demet
 Kaval çaldım, koyun güttüm yaylalarında,
 Tuza bandım ekmeğimi;
 Kolumu yastık yaptım düzünde, bayırında;
 Kesemde bereket, gönlümde servetim,
 Dizimde kuvvet, torbamda katık,
 Damarlarımda dolaşan memleketim...

Gözlerin ne güzel deniz mavisi!
 Ormanlar urban olmuş yeşil yeşil;
 Uzanır kolların nehirler boyu,
 Sıcak kucağında saadetin,
 Benim çiğdem kokulu memleketim.

Nice türküler yakıldı senin için,
 Destanlar yazıldı bayrak bayrak,
 Davullar vuruldu, dize geldi zeybeklerin;
 Kapında nöbet tuttu yıllar yılı,
 Gençliğim, heyecanım, gayretim

Gözümde nur, içimde sevgi,
Elimde saz, dilimde türkü memleketim.

Türkiye, doğduğum;
Türkiye, doyduğum,
Türkiye konduğum yurt!
Sevgim, inancım, özlemim!
Beşiğimi salladım, sendedir mezarım;
Sen, gönlümde yatan memleketim!

Adil TURHAN

Yapı

“Türkiye” isimli bu şiir, beş bölümden (bent) oluşmuştur. Şair, bütün bölümlerde Türkiye’ye seslenmiş, çeşitli benzetmelere de yer vererek yurt sevgisini ifade etmeye çalışmıştır.

İlk bölümde şair; vatanındaki toprağı, taşı, yerde gezen ve gökte uçan kuşu, dört mevsimi çok sevdiğini söylemektedir. Bu söylenenlerden yola çıkarak şairin, ülkesinden son derece memnun olduğunu söyleyebiliriz. Çiğdem kokusuna aşina olan sanatçı, yurdunun kokusuyla çiğdem kokusu arasında ilgi kurmuştur.

İkinci bölümde şairin, bir anlamda geçmişinde yaptıklarını, çocukluğunu anlattığını görüyoruz. Bu kısımdan şairin, köyü, köydeki yaşamı yakından tanıdığını anlıyoruz. Şair burada, Türkiye’yi ‘damarlarda dolaşan kana’ benzeterek onu kendine çok yakından hissettiğini, ona karşı beslediği sevgiyi sürekli olarak yanında taşıdığını anlatmaya çalışmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye’ye insana ait özellikler yüklenmiştir. Burada doğal güzelliklerden bahsedilerek Türkiye’nin yaşanılabilir bir yer olduğu vurgulanmak istenmiş olabilir.

Dördüncü bölümde şair, Türk halkının, ülkesini korumak için sınır boylarında nöbet tuttuğunu, onu düşmanlardan korumak için gösterdiği kahramanlıkların destanlara konu olduğunu söylemiştir. Buradan Türkiye'nin her yönüyle yaşanılmak istenen bir yer olmakla birlikte, milletin de ona layık olmak için çaba sarf ettiğini öğreniyoruz.

Son bölümde ise Adil Turhan, bu topraklarda doğduğunu, karnını yine bu topraklarda doyurduğunu ve bu topraklarda yaşamına devam ettiğini söylüyor. Bu kısımdan da sanatçının ülkesini terk etmediğini, böyle bir düşünceye kapılmadığını okuyucuya iletmek istiyor. Ayrıca “Beşiğimi salladım, sendedir mezarım.” dizesinden şairin bu topraklarda doğduğunu, hayata bu topraklarda veda ettiğini, bu nedenle mezarının da Türkiye’de olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

Tema

Metinde Anadolu’nun sahip olduğu zenginlikler, bünyesinde barındırdığı güzellikler anlatılıyor. Şair, geçmiş zamanlarındaki hatıralarına yer vererek eskiden Türkiye’de çok güzel günler yaşadığını anlatıyor. Bu şiirde Adil Turhan, yer verdikleriyle Türkiye’de yaşamamanın bir şans olduğunu ifadeye etmeye çalışmıştır. Bunu şairin, Türkiye’yi benzettiği kavramlardan ve son nefesine kadar bu topraklarda yaşamak istemesinden anlıyoruz. Bu söylenenler sonra şiirin teması için “Türkiye’nin güzellikleri” diyebiliriz.

Dil

Söz konusu şiirde, anlaşılır ve akıcı bir dil kullanılmıştır. “Katık, urban olmak” kelimeleri dışında anlamı bilinmeyen kelimeler yoktur, denilebilir. İkilemeler (omuz omuza, demet demet, yeşil, yeşil, bayrak bayrak), sözcük tekrarları ile şiire akıcılık kazandırılmış, uyak ve rediflerle belli bir ritim oluşturulmuştur.

Metinde dili ve anlamı etkileyen söz sanatlarını mısralarda gösterelim: “Kesemde bereket, gönlümde servetim”; “Dizimde kuvvet, torbamda katık”; “Gözümde nur, içimde sevgi”; “Elimde saz, dilimde türkü memleketim”; “Sevgim, inancım, özlemim” dizelerinde benzetme sanatıyla karşılaşırız. “Damarlarımda

doşan memleketim” dizesinde benzeyen memleket kullanılırken, kendisine benzetilen kan doğrudan kullanılmamıştır. Bu yüzden kapalı istiarenin yer aldığı söylenebilir. “Gözlerin ne güzel deniz mavisi”; “Uzanır kolların nehirler boyu”; “Sıcak kucağında saadetin”; “Kapında nöbet tuttu yıllar yılı/ Gençliğim, heyecanım, gayretim” dizelerinde Türkiye, gençlik, heyecan, gayret gibi çeşitli kavramlara insanlara ait özelliklerin yüklendiği görülmektedir. Bu nedenle kişileştirme sanatından söz edilebilir. “Yerde gezen, gökte uçan kuşuna”; “Beşiğimi salladım, sendedir mezarım” dizelerinde anlamca karşıtlık ifade eden sözcükler yer aldığı için tezat sanatı vardır.

Başlık

Şair, bütün mısralarda Türkiye’ye karşı beslediği sevgiyi anlatmıştır. Bu sevgiyi ifade ederken büyük oranda benzetmelerden faydalanmıştır. Şair, iki yerde “vurulmuşum” eylemine yer vererek ülkesine bir anlamda âşık olduğunu, gönülden bağlı olduğunu ifade etmek istemiştir. Son bölümde üç kez “Türkiye” kelimesine doğrudan yer vermiş ve eserine de “Türkiye” ismini uygun bulmuştur. Bu açıdan bakıldığında şiirde, başlık ile muhteva uyumu dikkat çekmektedir. Fakat başlıkta özgünlük yoktur. Başlıkta içerik uyumu korunarak şiire başka bir isim verilebilirdi.

Varlıklar

Şiirde yer alan varlık ve kavramları şu şekilde sıralayalım: Toprak, taş, gök, kuş, bahar, yaz, kış, el, kalem, kazma, kürek, yüz, sınır, omuz, insan, yürek, kardeş, dost, çiğdem, memleket, ekin, tarla, kaval, koyun, tuz, ekmek, kol, yastık, bayır, kese, bereket, gönül, servet, diz, kuvvet, torba, katık, damar, göz, deniz, mavi, orman, yeşil, kol, nehir, kucak, saadet, türkü, destan, kapı, nöbet, yıl, gençlik, heyecan, gayret, nur, sevgi, saz, dil, yurt, inanç, özlem, beşik, mezar. Şiirdeki bu varlık ve kavramlardan bir kısmını çeşitli başlıklar altında gruplandırılalım: El, yürek, yüz, omuz, kol, diz, damar, göz kucak, kol “vücudun organları”; bahar, yaz, kış “mevsim adları”; gönül, saadet, gençlik, heyecan, bereket, gayret, sevgi, özlem, inanç “soyut kavramlar”; kaval, saz “müzik aletleri”; mavi, yeşil “renk bildiren isimler”. Şiirdeki varlıkların tespit edilmesine yönelik olarak İlköğretim Türkçe 5. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’nda 5. etkinliğe (Başar ve Köken, 2014: 98), yer verilmiştir. Bu etkinlikle öğrencilerin, metinde yer alan varlıkları belirleyebilmeleri ve çeşitli başlıklar altında

sınıflandırabilmeleri amaçlanmaktadır. Şiirdeki varlık ve kavramlar Türkiye'nin sahip olduğu güzelliklere paralel olarak çeşitlilik arz etmektedir. Şairin, farklı varlıklardan söz ederek ülkemizin zenginliğini okuyucuya duyurmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

“Türkiye” şiirinde yer alan sıfatlar şöyledir: Yerde gezen gökte uçan (kuş), kara (kış), iyi yürekli (kardeş), çiğdem kokulu (memleket) (2), damarlarda dolaşan (memleket), nice (türkü), dilde türkü (memleket), gönülde yatan (memleket). Şiirdeki sıfatlara dikkatlice bakıldığında çoğunluğun memleket sözcüğüyle ilgili olduğu görülüyor. Bununla sanatçının, yurdumuzun görüntüsünü kendi bakış açısı, tecrübeleri ve hayal dünyasından yola çıkarak anlatma amacını taşıdığı düşüncesindeyiz.

Metinde zamir türü olarak kişi zamirlerinden “ben (3), sen (4)”e rastlamaktayız. Buradan şiirin Adil Turhan'ın (ben) Türkiye'ye (sen) seslenişi biçiminde oluşturulduğunu görüyoruz. Ayrıca metinde şair, sen zamirine ben zamirinden daha fazla yer vererek Türkiye'yi önemseyişini dile getirmeye çalışıyor, olabilir.

Metinde fiil kökenli pek çok kökenli sözcük bulunmakla birlikte çekimli fiil olarak sadece “vurulmuşum (2), biçtim, çaldım” fiillerine yer verilmiştir. Bu örneklerin de geçmiş zamanda çekimlendiği görülüyor. Bunlarla şair gördüğü ya da içittiği olaylardan bir kısmını anlatırken söz konusu fiilleri tercih etmiştir.

Ahenk

“Şiirde âhenk; anlam, ses akışı, söyleyiş, ritim ve ses benzerliği ile sağlanır. Ancak âhenk bunlardan birine indirgenemez. Zaten âhenk; dille ses ve söyleyişi şiire özgü yapıda birliğe ulaştıran temel öğelerden biridir.” (Aktaş, 2011: 39). O hâlde âhenk için, içerik ile biçimin mükemmel harmonisidir, denilebilir. Şiir için ne tek başına içerik yeterlidir ne de biçim. İncelemeler sırasında içerik ve biçime ait unsurların özele inilerek ele alınması, şiirlerin ayrıntılı bir şekilde tahlil edilme kaygısından ileri gelmektedir.

Şiirde hem hece sayıları farklı olduğu hem de söyleyişte belli bir kalıba bağlı kalınmadığı için serbest ölçünün kullanıldığını söyleyebiliriz.

Tahlil etmeye çalıştığımız şiirdeki uyak ve redifleri şu şekilde gösterelim:

Birinci Bölümde;

... taşına
... kuşuna
... kışına
... vurulmuşum
... tutan
... kokan
... yatan
... insanlarına
... kardeşlerim
... dostlarındır
... memleketim

sözcüklerinde “-ş” sesi yarım uyak, “-ına/-una” sesleri redif; “-an” sesleri redif; “-m” sesi yarım uyaktır.

İkinci Bölümde;

... demet
... yaylalarında
... ekmeğimi
... bayırında
... servetim
... katık
... memleketim

sözcüklerinde “-r” sesi yarım uyak, “-ında” sesleri redif; “-et” sesleri tam uyak, “-im” sesleri rediftir.

Dördüncü Bölümde;

... için
... bayrak

... zeybeklerin
 ... yılı
 ... gayretim
 ... sevgi
 ... memleketim

sözcüklerinde “-in” sesleri tam uyak; “-et” sesleri tam uyak; “-im” sesleri rediftir.

Son bölümde

... doğduğum
 ... doyduğum
 ... konduğum (yurt)
 ... özlemim
 ... mezarım
 ... memleketim

sözcüklerinde “-duğum” sesleri redif; “-im/ım” sesleri rediftir.

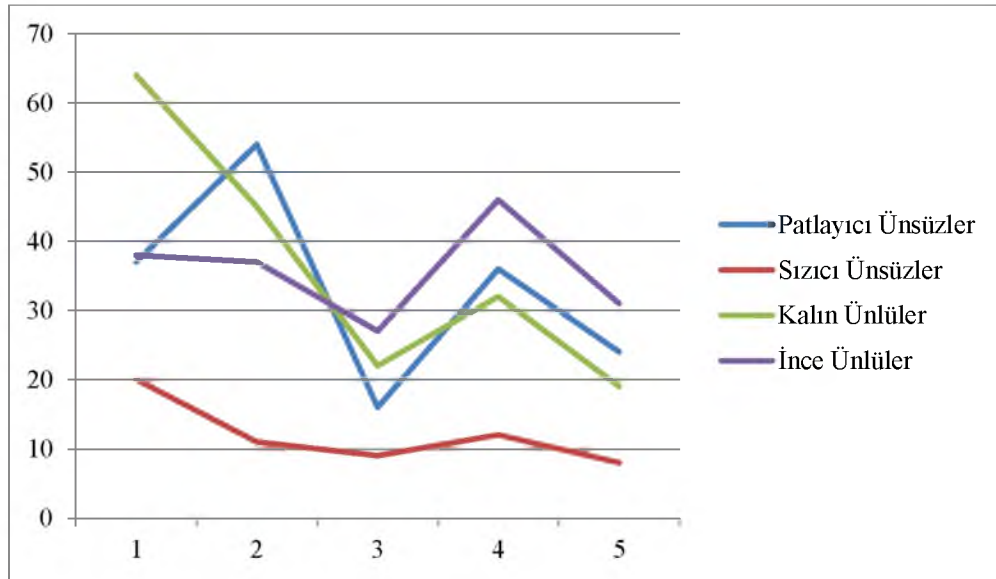
Şiirin ünsüz ve ünlü harf bakımından genel görünümü şu şekilde görselleştirilmiştir:

Tablo 6
“Türkiye” Şiirindeki Bentlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Bentler	1	2	3	4	5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	37	54	16	36	24	167
Sızıcı Ünsüzler	20	11	9	12	8	60
Kalın Ünlüler	64	45	22	32	19	182
İnce Ünlüler	38	37	27	46	31	179

Metnin tamamına bakıldığında kalın ünlülerle patlayıcı ünsüzlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak ünlü ve ünsüzler kendi içinde değerlendirildiğinde ünlüler arasında farkın çok az olduğu söylenebilir. Kalın ünlülerle patlayıcı ünsüzlerin birlikte fazlaca kullanıldığı kısımlarda (1, 2, 4. Bentlerde) şiirde gür ve vurgulu ses niteliği kendini hissettirmektedir. Bu bakımdan sanatçının, şiirde patlayıcı ünsüzlerle elde edilen ses özelliğini kalın ünlülere de fazla yer vererek desteklediği söylenebilir. Bunun haricinde seslerin dizelerde ince ünlülerle sızıcı ünsüzlerin dengeli dağıldığı, kalın ünlülerle patlayıcı ünsüzlerin arasındaki farkın daha çok olduğu görülüyor. Önceki şiirlerde de değindiğimiz gibi buradaki ünsüz tekrarlarını aliterasyon, ünlü tekrarlarını ise asonans olarak kabul edebiliriz.

Şekil 5
“Türkiye” Şiirindeki Bentlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

“Kelime tekrarları bazen şiire bir hareketlilik ve canlılık vermek, bazen de durgunluk, dinginlik, sükûnet ve salıntı vermek için kullanılmaktadır.” (Çetin, 2013: 249). Diğer yazın türlerinde de kullanılabilmeyle özellikle şiir türünde etkili bir şekilde yararlanılan kelime tekrarlarına bu şiirde de yer verilmiştir. Şimdi bunları şu şekilde sıralayalım: Vurul- (2), el (3), ben (3), Türkiye (3), sen (4), memleket (5). Bu kelimeler içinde en çok “Türkiye, sen ve memleket” kelimelerinin yinelendiğini görüyoruz. Şairin, sen zamiriyle yine Türkiye’yi kast ettiği düşünülünce bu

kelimelerin şiirin ismiyle (Türkiye) uyumlu olduğu far edilecektir. Bu kelimelerden Türkiye, son bölümde, dize başlarında üç kez art arda tekrar edilmiştir:

“Türkiye doğduğum,
Türkiye doyduğum
Türkiye konduğum yurt!
...”

Çetin (2013: 252-253) bu şekildeki tekrarları, “Bir Kelimelik Mısra Başlı Tekrarı” biçiminde ele almıştır. Şiirin isminin buradaki tekrarlardan yola çıkılarak verildiğini düşünüyoruz. Ayrıca bu yinelemelerle şiirin konusuna dikkat çekilmiştir.

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Türkiye sevgisinin her bir bölümde işlendiği şiirde anlaşılır bir dil, içten bir ifade biçimi, ikilemeler ve sözcük tekrarlarıyla ortaya çıkan ritim dikkat çekmektedir. Şiirin, öğrencilerin kalbinde yurt sevgisinin filizlenmesi ve bir ömür yer edinmesi için uygun bir örnek olduğu söylenebilir. Metin okunmadan önce veya okunduktan sonra öğrencilere vatanlarını ne derece sevdiklerini, ülkesi için neler yaptıklarını, bir gün bu ülkede yüksek mevkilere gelmeleri durumunda çağdaş uygarlık düzeyine çıkabilmek adına ülkeleri için neler yapabileceklerini sorarak onların konuşmalarını sağlayabilir. Çünkü metin, kendine özgü nitelikleriyle buna izin verir, görünümündedir. Ayrıca öğrenci çalışma kitabındaki kimi etkinliklerde (8. ve 9. etkinlikler) öğrencilerin kendilerini yazıyla ifade etmelerini sağlayacak çalışmalara yer verilmiştir. Bunlardan 8. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 100), şiirden bir bölüm (4. Bölüm) alınmış, şairin bu bentte neler anlatmak istediği öğrencilere sorulmuştur. 9. Etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 100), ise öğrencilerden, Türkiye konulu bir şiir yazmaları istenmiştir. Sonuç olarak şiirin hem kendine has özellikleri hem öğrenci çalışma kitabında yer alan etkinlikler, programda yer verilen “Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.” ve “Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.” kazanımlarını edindirme konusunda faydalı birer araçtır.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Çeşitli başlıklar altında incelediğimiz bu şiirde; açık bir üslup, uyak ve redif gibi dize sonu ses benzerlikleri, kelime tekrarları, başlık ile içerik uyumu, ele aldığı varlıklarda zenginlik gibi özelliklerle karşılaşmıştır. Öğrenci çalışma kitabında yer alan 4. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 98), öğrencilerden şiirin konusunu ve ana duygusunu tespit etmeleri istenmiştir. Bu etkinlik, programda yer verilen “*Okuduklarının konusunu belirler.*” ve “*Okuduğu şiirin ana duygusunu belirler.*” kazanımıyla doğrudan ilişkilidir. Yine bu kitapta yer alan 11. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 102), “Türkiye konulu bir şiir yazınız.” şeklindeki uygulamanın Türkçe Öğretim Programındaki “*Şiir yazar.*” kazanımıyla bağlantılı olduğu kanısındayız.

4. 1. 1. 6. Ay'da Bir Küçük Serçe

Gökyüzü, masmavi...
 Bulutlar, bembeyaz...
 Dans ediyordu küçük serçe.
 Masmavi gökyüzünde, bembeyaz bulutlar arasında.
 Kanat çırpıtı, şarkılar söyledi.
 Dinlendi, arkadaşlarıyla eğlendi.
 Öğrenmişti ya uçmayı, keyfini çıkarmalıydı.
 Uçtu, uçtu, uçtu.
 Güneş batıncaya dek uçtu.
 Sabahtan beri bekliyordu küçük serçe, Ay'ın gelmesini.
 Güneş'i de severdi ama Ay başkaydı.
 En zor iş onundu: Karanlıkları aydınlatmak...
 Bu gece onun yanına gidecekti.
 En büyük hayaliydi bu, küçük serçenin;
 Uçabilmek, Ay'a kavuşabilmek...

Bir erik ağacının üstünde şiirler okudu arkadaşlarına.
 Hayallerini anlattı onlara.
 Ay'ın yanına nasıl gideceğini paylaştı onlarla
 Güldü tüm küçük serçeler:
 "Sen daha yeni öğrendin uçmayı,
 Nasıl gidersin o kadar uzaklara" dediler.
 Küçük serçe bu, hiç pes eder mi, vazgeçer mi hayallerinden?
 Dinlemedi hiç birini, yanıt bile vermedi onlara
 Gün boyunca düfler kurdu, planlar yaptı.
 Ve sonunda gün batımıyla birlikte geldi Ay tüm parlaklığıyla.
 Küçük serçe hazırды işte.
 Artık uçabilirdi Ay'a...
 Uçtu küçük serçe.

Kapkara deniz, yakamozlarla birlikte el sallıyordu ona.
 Karanlıkı her yan.
 Ay da olmasa hiçbir şey görünmeyecek, yolunu bulamayacaktı.
 Karanlıktan korkmuyordu küçük serçe.
 Ay'ın ışığı yetiyordu ona.
 Biliyordu ki Ay onu bekliyordu.
 Uçtu, uçtu, uçtu...
 Nefesi tükenene, kanatları yorulana kadar uçtu...
 Umutsuzluğa kapılmadan uçtu...
 Başaracaktı.

Ama ama ne olmuştu küçük serçeye.
 Uçamıyor muydu yoksa?
 Çırpamıyor muydu kanatlarını?
 Gidemeyecek miydi Ay'ın yanına?
 Kapkara denize mi gömülecekti hayalleri?
 Evet, yorulmuştu küçük serçe, kanatlarını güçlkle çırpıyordu.
 Ama o kadar yüksekteydi ki
 Ne bir ağaç dalı vardı üstüne konacak,
 Ne de susuzluğunu giderebilecek bir su birikintisi
 Karnı da çok acıkmıştı,
 Şimdi ne olacaktı?

Tam kendini bırakacaktı ki boşluğa,
 Biri ansızın tutuverdi kanatlarından...
 Pırıl pırıl, ışıklar saçan,
 Kutup Yıldızı'ydı bu...
 Gülümsedi, "Dinlen biraz, Ay seni bekliyor.
 Ama oraya kadar gidemezsin bu yorgun kanatlarla.
 Bu gece bizimle kal. Yarın devam et yoluna..."
 Küçük serçe o kadar yorgundu ki, itiraz bile edemedi.
 En güzel ezgilerle, en güzel ninnilerle

Uyuttu onu Kutup Yıldızı;
 Samanyolu ve tüm yıldızlar da eşlik etti.
 Bütün gece ve bütün gün uyudu küçük serçe...

Gözünü açtığında gece olmuş,
 Ay yine görünmüştü.
 Hayalini gerçekleştirmeli, Ay'a ulaşmalıydı.
 Veda etti Kutup Yıldızı'na, Samanyolu'na ve tüm yıldızlara.
 Onlar da el salladılar uzun uzun ardından.
 Uçtu yine küçük serçe, tüm gücüyle, nefesi tükenene dek, kanatları
 yoruluncaya dek.
 Uçtu, uçtu, uçtu...

Sonunda başarmıştı.
 Ay, olanca parlaklığı ile karşıladı küçük serçeyi.
 Tüm yıldızlar küçük serçeden önce toplanmışlardı Ay'ın çevresine.
 Dans ediyor, şölen yapıyorlardı.
 Küçük serçe için yanıp sönüyor,
 Göz kırıyorlardı yeryüzüne,
 Selam söylüyorlardı küçük serçenin küçük dostlarına.
 Serçe mutluydu.
 Ay mutluydu.
 Yıldızlar mutluydu.

Hep birlikte gülümsediler sevinçle.
 Hatta bazı yıldızlar kayarak,
 İndiler yeryüzüne.
 Gökyüzünden selam götürdüler.

Günler geçti aradan, belki de haftalar...
 Ne önemi vardı,
 Küçük serçe mutluluktan günleri mi sayacaktı!

Anı an yaptılar günü gün...
 Eğlendiler kırk gece, kırk gün.
 Ve sonunda küçük serçe ile küçük bir yıldız
 Karanlıkları aydınlatıp
 Kayarak gökyüzünden
 İndiler yeryüzüne...

Aradan yıllar geçti,
 Ne mi oldu küçük serçeye?
 Öykünün bittiği yerde
 Büyümüştü çoktan serçe.
 Öğrencileri olmuş, çocukları olmuştu.
 Ama o her gece
 Gururla bakıp gökyüzüne,

Yaşadıklarını ve yıldız dostlarını
 Anımsadı hep tebessümle.
 Ay'a el salladı, yıldızlara göz kırptı.
 Ve onlar da hiç yalnız bırakmadılar küçük serçeyi.

Çiğdem SUNA

Yapı

Başkahramanı bir serçe olan bu metin on bir metin parçasından meydana gelmiştir. Metne bakıldığında bir öykünün şiirleştirilmiş biçimiyle karşılaşılıyor. Metnin ilk bölümünde öncelikle küçük serçenin bulunduğu yer betimleniyor. Bu bölümün devamında küçük serçenin uçmayı yeni öğrendiğine ve en büyük hayalinin Ay'ı görebilmek olduğuna yer veriliyor.

İkinci metin parçasından küçük serçenin, en büyük hayalini –Ay'a kavuşabilmek- diğer serçelere anlattığını, arkadaşlarının onu ciddiye almadığını, küçük serçenin buna rağmen kararından vazgeçmediğini ve Ay'a kavuşmak için yola çıktığını öğreniyoruz. Bu bölümde küçük serçenin ön plan çıkan özelliği, kararlılığıdır.

Üçüncü metin parçasında serçe amacına, hayaline ulaşmak için çaba sarf etmektedir. Her taraf simsiyah olmasına karşın korkmamakta ve hayalini gerçekleştirmek için tüm gücüyle yoluna devam etmektedir. Bu bölümde serçenin en çok dikkat çeken özelliği pes etmeyişi ve çalışkan oluşudur.

Dördüncü metin parçasında birçok soru cümlesine yer verilmiştir. Çiğdem Suna, bu soru ifadeleriyle okuyucuda, merak uyandırmak istemiş olabilir. Uzun bir süredir uçtuğu için küçük serçe yorulmuş, hâlsiz kalmıştır. Çok yükseklerde yer aldığı için konabileceği bir ağaç yoktur. Küçük serçenin akıbetinin ne olduğuna bu kısımda yer verilmeyip bir sonraki bölüme bırakılmıştır.

Beşinci metin parçasında ise bir önceki bölümdeki soruların yanıtı bulunmaktadır. Bu bölümden küçük serçenin yere düşüp ölmediğini, düşmek üzereyken Kutup Yıldızı'nın onu tuttuğunu, Samanyolu'ndaki tüm yıldızların küçük serçeyi misafir ettiğini öğreniyoruz.

Altıncı metin parçasında küçük serçe artık uyanmış ve gücünü topladığı için yoluna devam etmek istemiştir. Bu yüzden kendisini misafir edenlere –Kutup Yıldızı, Samanyolu ve diğer yıldızlar- veda etmiştir. Küçük serçe Ay'a ulaşabilmek için uçmaya devam etmiştir.

Yedinci metin parçasına geldiğimizde küçük serçenin en büyük hayaline kavuştuğunu görüyoruz. Küçük serçe artık emeklerinin karşılığını almış, Ay'a ulaşmıştır. Bu nedenle çok mutludur. Onun bu mutluluğu Ay'ı ve diğer yıldızları da mutlu etmektedir.

Sekizinci metin parçası önceki metin parçalarına göre oldukça kısadır. Bu bölümde yıldızların sevinci tasvir edilmektedir. Küçük serçenin Ay'a kavuşmasıyla onlar da çok mutlu olmuşlardır. Hatta bazıları yeryüzüne selam götürmüşlerdir.

Dokuzuncu metin parçasında ise küçük serçenin neşesi devam etmektedir. Çünkü hayaline kavuşmuştur. Bu yüzden günlerin nasıl geçtiğinin farkında değildir.

Ancak yeryüzüne inme zamanının geldiğine karar vermiştir ve bir yıldızla beraber yeryüzüne inmişlerdir.

Onuncu metin parçasında sanatçı, küçük serçe yeryüzüne indikten sonra neler olduğunu okuyucuya haber veriyor. Bu bölümünden şiirin asıl kahramanın, Ay’a kavuştuğu sıralarda yavru bir serçe iken artık büyüdüğünü, çocukları olduğunu öğreniyoruz. Bu bölümde geçen “Öykünün bittiği yerde” ibaresi metnin, öykü formatında olduğunun bir göstergesidir. Zira metin boyunca küçük serçenin başından geçenler, küçük serçenin hikâyesi dizelerle ve ara sıra dize sonu ses benzerlikleriyle kelimelere dökülmüş.

Son metin parçasında ise küçük serçe, Ay ve diğer yıldızlar hâlâ birbirlerini hatırlatmaktadır. Onlar için önemli bir hatıra olduğu için unutamamışlardır. Metin, masal tadında mutlu sonla bitmiştir.

Tema

Metnin tamamında bir serçenin Ay’a kavuşmak için yaptıkları, bu amaç için gösterdiği gayret anlatılmaktadır. Metinde serçenin kararlılığı dikkat çekiyor. Diğer arkadaşlarının onu ciddiye almaması ve diğer zorluklar onu yolundan döndüremiyor. Sonunda ise amacına ulaşıyor. Bu söylenenlerden sonra metnin temasını “Şartlar ne olursa olsun hayallerden vazgeçilmemeli, onlara ulaşmak için gayret edilmelidir.” biçiminde ifade edebiliriz.

Dil

“Ay’da Bir Küçük Serçe” isimli bu şiirin ilk dizesinden son dizesine kadar açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Şiirin İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu şiirde doğru bir üslup kullanımı olduğu söylenebilir.

Şimdi metinde yer alan söz sanatlarına değinelim: Öncelikle metinde en çok yer verilen edebî sanatın “kişileştirme” olduğunu söyleyelim. Çünkü başlıkta yer “serçe” insan dışında bir canlı varlıktır ve ona insana ait özellikler yüklenmiştir.

Metinde kişileştirmenin olduğu dizeler ise şöyledir: “Dans ediyordu küçük serçe / ..., şarkılar söyledi / ..., arkadaşlarıyla eğlendi / ..., keyfini çıkarmalıydı / Bir erik ağacının üstünde şiirler okudu arkadaşlarına / Hayallerini anlattı onlara / Ay’ın yanına nasıl gideceğini paylaştı onlarla / Güldü tüm küçük serçeler / ‘Sen daha yeni öğrendin uçmayı, Nasıl gidersin o kadar uzaklara’ dediler / Küçük serçe bu, hiç pes eder mi, vazgeçer mi hayallerinden / Dinlemedi hiçbirini, yanıt bile vermedi onlara/ Gün boyunca düşler kurdu, planlar yaptı/ Karanlıktan korkmuyordu küçük serçe / Biliyordu ki Ay onu bekliyordu / Umutsuzluğa kapılmadan uçu / Biri ansızın tutuverdi kanatlarından / Gülümsedi, ‘Dinlen biraz, Ay seni bekliyor, Ama oraya kadar gidemezsin bu yorgun kanatlarla, Bu gece bizimle kal. Yarın devam et yoluna...’ / ..., itiraz bile edemedi / Uyuttu onu Kutup Yıldızı / Hayalini gerçekleştirmeli, ... / Veda etti Kutup Yıldızı’na, Samanyolu’na ve tüm yıldızlara / Onlar da el salladılar uzun uzun ardından / Ay, olanca parlaklığı ile karşıladı küçük serçeyi / Dans ediyor, şölen yapıyorlardı / Göz kırıyorlardı yeryüzüne / Selam söylüyorlardı küçük serçenin küçük dostlarına / Serçe mutluydu / Ay mutluydu / Yıldızlar mutluydu / Hep birlikte gülümsediler sevinçle / Gökyüzünden selam göturdüler / Küçük serçe mutluluktan günleri mi sayacaktı?/ Eğlendiler kırk gece, kırk gün / Öğrenciler olmuş, ... / Gururla bakıp gökyüzüne / Anımsadı hep tebessümle / Ay’a el salladı, yıldızlara göz kırptı / Ve onlar da hiç yalnız bırakmadılar küçük serçeyi”. Görüldüğü gibi metnin tamamında ön plan çıkan sanat kişileştirmedir.

Teşhis dışındaki bir söz sanatı da “intak (konuşturma)”tır. “ Sen daha yeni öğrendin uçmayı, Nasıl gidersin o kadar uzaklara’ dediler / Dinlen biraz, Ay Seni bekliyor. Ama oraya kadar gidemezsin bu yorgun kanatlarla. Bu gece bizimle kal. Yarın devam et yoluna”. Şiirdeki bu mısralarda insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların, serçeler ve Kutup Yıldızı, insanlar gibi konuştuğu görülüyor. Bu nedenle konuşturma sanatı vardır, denilebilir.

Şiirde yer alan bir diğer sanat ise, “Uçtu, uçtu, uçtu” şeklinde birinci, üçüncü ve altıncı metin parçalarında yer verilen tekrar sanatıdır. Bu tekrarların anlatıma, küçük serçenin uçuş eylemini uzun süre sürdürdüğünü ifade edebilme yönünden önemli bir katkısı olmuştur.

Metinde tespit ettiğimiz sanatlardan bir değeri de “istifham”dır: “Küçük serçe bu, hiç pes eder mi, vazgeçer mi hayallerinden / Uçamıyor muydu yoksa / Çırpamıyor muydu kanatlarını / Gidemeyecek miydi Ay’ın yanına / Kapkara denize mi gömülecekti hayalleri”. Söz konusu dizelerde sanatçı, neler olacağını bildiği hâlde soru cümlelerine yer vererek merak uyandırmıştır. Ayrıca sanatçı neler olacağını bilmesine rağmen bilmezlikten gelerek “tecahül-i ârif” sanatına da yer vermiştir.

Başlık

Şiirde olayların büyük bir bölümü gökyüzünde ve Ay’da geçmiştir. Şiirin içeriğini ise küçük bir serçenin Ay’a kavuşma arzusu oluşturmaktadır. Metinde en çok yer verilen varlık, en çok tekrar edilen kelime ‘serçe’dir. Bu bakımdan metne “Ay’da Bir Küçük Serçe” başlığını konulması başlık ile içerik uyumuna dikkat edildiğini göstermektedir. Ancak ay sözcüğüne ‘bulunma durum eki’ getirerek ve serçe sözcüğüne de “bir küçük” sıfatlarını eklemek, başlığın ilgi çekici ve özgün olmasına yetmemiştir.

Varlıklar

Şiirde yer alan varlık ve kavramlar şunlardır: Gökyüzü, bulut, serçe, kanat, şarkı, arkadaş, Güneş, sabah, Ay, iş, karanlık, gece, yan, hayal, erik, ağaç, şiir, gün, düş, plan, parlaklık, deniz, yakamoz, yol, şey, ışık, nefes, umutsuzluk, yüksek, dal, üst, susuzluk, su, birikinti, karın, boşluk, Kutup Yıldızı, ezgi, ninni, Samanyolu, yıldız, göz, art, parlaklık, yeryüzüne, dost, hafta, önem, an, öykü, öğrenci, çocuk, tebessüm. Metin oldukça uzun olmasına rağmen varlık ve kavramlarda çeşitlilik söz konusu değildir. Şimdi bunları kimi başlıklar altında sınıflandıralım: Güneş, Ay, Samanyolu, Kutup Yıldızı sözcükleri “özel isimler”; sabah, gece, hafta sözcükleri “zaman bildiren kavramlar”; hayal, düş, plan, umutsuzluk, dost, önem sözcükleri “soyut kavramlar”; bulut, Güneş, Ay, Kutup Yıldızı, Samanyolu, yıldız sözcükleri “gök cisimleri” biçiminde. Sanatçı yer verdiği bu varlık ve kavramlar aracılığıyla serçenin Ay’a ulaşma macerasını anlatabilme fırsatını yakalamıştır. Bu varlıklara bakıldığında birçoğunun gökyüzüyle bağlantılı olduğu görülecektir. Metinde de olayların büyük bir bölümü gökyüzünde geçmektedir. Şayet sanatçı bu varlık ve kavramlar yerine deniz

ile orman ile alâkalı varlık ve kavramlardan bahsetseydi duygu ve düşüncelerini tam olarak aktarmış olamayacaktı.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Ay'da Bir Küçük Serçe isimli şiirdeki sıfatlar şöyledir: Küçük (serçe), masmavi (gökyüzü), bembeyaz (bulutlar), zor (iş), bu (gece), büyük (hayal), bir (erik ağacı), tüm küçük (serçeler), kapkara (deniz), her (yan), hiçbir (şey), bir (ağaç), susuzluğunu giderebilecek bir (su birikintisi), bu yorgun (kanatlar), güzel (ezgiler), güzel (ninniler), tüm (yıldızlar), bütün (gece), bütün (gün), tüm (güç), küçük (dostlar), bazı (yıldızlar), kırk (gece), kırk (gün), küçük bir (yıldız), öykünün bittiği (yer), her (gece), yıldız (dostlar). Metinde yer verilen sıfatlar vasıtasıyla varlıkların görüntüsü daha net biçimde anlatılabilmektedir. Ayrıca şair, küçük serçenin serüvenini okuyucuya rahat bir şekilde sunabilmiştir.

Şiirde zamir olarak “O (6), bu (2), onlar (4), biri, ora” sözcüklerine yer verilmiştir. Bunların içinde en fazla pay “o” 3. tekil kişi zahirine ayrılmıştır. Bunun nedenini ise, şairin “küçük serçe” söz öbeğini sürekli tekrar etmektense, onun yerini tutabilen “o” zahirini kullanmasına bağlarıyoruz.

Bu bölümde son olarak çekimli fiillere değinelim: Dans ediyordu, kanat çırpı, şarkılar söyledi, dinlendi, eğlendi, öğrenmişti, keyfini çıkarmalıydı, uçu (13), bekliyordu, severdi, gidecekti, okudu, anlattı, paylaştı, güldü, öğrendin, gidersin, dediler, pes eder mi, vazgeçer mi, dinlemedi, yanıt vermedi, düşler kurdu, planlar yaptı, geldi, uçabilirdi, el sallıyordu, görünmeyecek, bulamayacaktı, korkmuyordu, yetiyordu, biliyordu, bekliyordu, başaracaktı, olmuştu, uçamıyor muydu, çırpamıyor muydu, gidemeyecek miydi, gömülecekti, yorulmuştu, çırpıyordu, acıkmıştı, ne olacaktı, bırakacaktı, tutuverdi, gülümsedi, dinlen, bekliyor, gidemezsin, kal, devam et, itiraz edemedi, uyuttu, eşlik etti, uyudu, gece olmuş, görünmüştü, gerçekleştirmeli, ulaşmalıydı, veda etti, el salladılar, başarmıştı, toplanmışlardı, dans ediyor, şölen yapıyorlardı, sönüyor, göz kırpmıyorlardı, selam söylüyordu, gülümsediler, indiler, selam götürdüler, geçti, sayacaktı, yaptılar, eğlendiler, geçti, oldu, büyümüştü, olmuş, olmuştu, anımsadı, göz kırptı. Fiillerin büyük bir kısmı geçmiş zaman (görülen geç.

zam.) kipiyle çekimlemiştir. Sanatçı hayal dünyasında ürettiği bu şiirde, görülen geçmiş zaman kipine sıkça yer vererek olaylara birebir tanık olmuş izlenimi uyandırmıştır.

Ahenk

Şiirdeki dizeler farklı hece sayılarından oluştuğu için şiirin serbest ölçüyle yazıldığını söyleyebiliriz.

Şiirin mısra sonlarında düzenli bir ses benzerliği olmamakla birlikte kimi sözcükler arasında uyak ve rediflerle karşılaşırız:

“... söyledi - ... eğlendi” sözcüklerindeki “-di” sesleri redif; “... gelmesini - ... gidecekti” sözcüklerindeki “-i” sesi yarım uyak; “... aydınlatmak - ... kavuşabilmek” sözcüklerindeki “-k” sesi yarım uyaktır.

“... arkadaşlarına - ... onlara - ... onlarla” sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyak; “... serçeler - ... dediler” sözcüklerindeki “-ler” sesleri zengin uyak; “... onlara - ... parlaklığıyla - ... Ay’a” sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyak; “... işte - ... serçe” sözcüklerindeki “-e” sesi yarım uyaktır.

“... el sallıyordu ona - ... yetiyordu ona” sözcüklerindeki “-yordu ona” sesleri ve kelimesi rediftir.

“... yoksa - ... yanına” sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyak; “... hayalleri - ... yüksekteydi ki - ... birikintisi” sözcüklerindeki “-i” sesi yarım uyak; “... acıkmıştı - ... olacaktı” sözcüklerindeki “-tı” sesleri rediftir.

“... kanatlarından - ... saçan” sözcüklerindeki “-an” sesleri tam uyak; “... kanatlarla - ... yoluna” sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyaktır.

“Serçe mutluydu - Ay mutluydu - Yıldızlar mutluydu” dizelerindeki “mutluydu” sözcüğü rediftir.

“... sevinçle - ... yeryüzüne” sözcüklerindeki “-e” sesi yarım uyaktır.

“... vardı -... sayacaktı” sözcüklerindeki “-dı / -tı” sesleri redif; “... günü gün - ... kırk gün” sözcüklerindeki “gün” sesleri rediftir.

“... serçeye - ... yerde -... serçe - ... gece- ... gökyüzüne” sözcüklerindeki “-e” sesi yarım uyaktır.

“... dostlarını - ... kırptı” sözcüklerindeki “-ı” sesi yarım uyaktır.

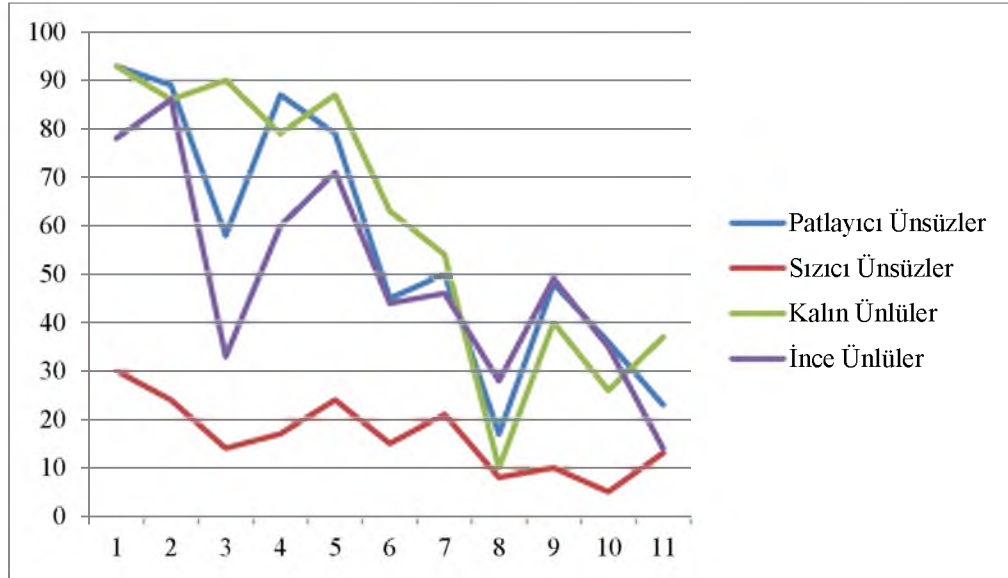
Söz konusu metnin ünlü ve ünsüz harflerine ait sayısal verilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 7
“Ay’da Bir Küçük Serçe” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu

Bölümler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	93	89	58	87	79	45	50	17	48	36	23	625
Sızıcı Ünsüzler	30	24	14	17	24	15	21	8	10	5	13	181
Kalın Ünlüler	93	86	90	79	87	63	54	10	40	26	37	665
İnce Ünlüler	78	86	33	60	71	44	46	28	49	35	14	544

Tablodan da anlaşılacağı üzere şiirde patlayıcı ünsüzlere ve kalın ünlülere daha çok pay ayrılmıştır. Bu iki harf grubunun birlikte fazlaca kullanılması şiire ses açısından ahenk kazandırmıştır. Çünkü bunların çok kullanılışı metne gür bir eda katmıştır. Ayrıca ünsüz tekrarları (b, c, ç, d, g, k, p, t) aliterasyon, ünlü tekrarları (a, ı, o, u) asonans olarak kabul edilebilir.

Şekil 6
“Ay’da Bir Küçük Serçe” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü Ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafiği

Tablodaki sayısal verileri grafiğe dönüştürdüğümüzde ise dengeli dağılımın sadece sızıcı ünsüzlerde olduğunu görüyoruz. Diğer harflerde ise âni iniş çıkışlar, bölümler arası büyük farklılıklar söz konusudur. Diğer harf çeşitlerinde de dengeli bir dağılım görülseydi şiirin ses özelliği kulaklarda daha uyumlu olabilirdi.

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Ay’da Bir Küçük Serçe isimli şiir anlaşılır bir dille kaleme alındığı için öğrenciler şiire ilişkin his ve fikirlerini sözle ya da yazıyla ifade edebilirler. Öğretmen, şiiri sınıfta okuduktan / okuttuktan sonra öğrencilere açık uçlu sorular yöneltilip onların kendilerini ifade etmesini sağlayabilir. Ayrıca İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı’ndaki 6. etkinlik (Başar ve Köken, 2014: 122) “Siz olsaydınız şiirin sonunu nasıl bitirirdiniz?” ve 12. etkinlik (Başar ve Köken, 2014: 124) “Sevdiğiniz bir kuşu anlatan bir şiir yazınız.” öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yazarak ifade etmesine imkân verecek niteliktedir. Bu nedenle şiirin “Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.” ve “Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.” kazanımlarıyla bağlantılı olduğunu düşünüyoruz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Çeşitli başlıklar altında incelediğimiz bu şiirde açık bir üslupla, başlık ve içerik uyumuyla, serbest vezinle, kafiye ve rediflerle, söz sanatlarıyla, ses tekrarlarıyla karşılaşmışır. Söz konusu metin görünüş itibarıyla geleneksel şiir anlayışından farklılıklar taşımaktadır. Şiir, serbest ölçüyle yazıldığı için eskiden beri aşına olunan nazım birimi ve dizelerin hece sayılarının eşit olması gibi özellikleri taşımamaktadır. Öğrencilerin yeni şiir anlayışını tanınası açısından bu şekilde serbest ölçüyle yazılan şiirlerle karşılaşmaları olumlu bir kazanımdır. Ancak şiirin aşırı uzun olması, 5. sınıf öğrencilerinin şiirdeki duygu ve düşünceleri kavrama noktasında zorlanmalarına neden olabilir. Metnin bu şekilde öğrencilere sunulması, programdaki bazı kazanımlara Bu yüzden şiirde birtakım kısaltmaların yapılması gerektiğini düşünüyoruz. İlköğretim Türkçe 5. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı'ndaki etkinliklerin kazanımlarla ilişkisine baktığımızda 3. etkinliğin (Başar ve Köken, 2014: 121) şiirin konusunu ve ana duygusunu buldurmaya yönelik –özet ve şairin amacı gibi bölümler de olmakla birlikte- uygulamaların Türkçe Öğretim Programındaki “Okuduklarının konusunu belirler.” ve “Okuduğu şiirin ana duygusunu belirler.” kazanımlarıyla uyumlu olduğu görülüyor. Ayrıca aynı kitaptaki 6. etkinliğin (Başar ve Köken, 2014: 122) “Siz olsaydınız şiirin sonunu nasıl bitirirdiniz?” ve 12. etkinliğin (Başar ve Köken, 2014: 124) “Sevdiğiniz bir kuşu anlatan bir şiir yazınız.” programdaki “Şiir yazar.” kazanımıyla bağlantılı olduğu kanısındaız.

4. 1. 1. 7. Güzel Bulut

Güzel bulut
 Tut beni kollarımdan kaldır
 Sırtına oturt.
 Unut yağmur olmayı bir süre
 Böyle bembeyaz hafif
 Ve yükseklerde
 Böyle düşlerde yüzer gibi
 Işıklı masmavi göklerde
 Gidelim görmediğim, bilmediğim yerlere.
 Göster bana, anlat bir bir
 “Şu nehir, şu dağdan gelir,
 Şurası şu ülkedir.

İnsanları bak işte şu evlerde yaşar,
 Şöyle konuşur, şöyle eğlenir.”
 Ve bilmek isterim doğrusu
 Çocuklar hangi oyunları oynar,
 Kediler nasıl miyavlar oralarda
 Hangi türküler söylenir?
 Ama bak,
 Biz tam böyle gezerken
 Yoruluverirsen
 Bir damlacığını bırakır gibi
 Bırakıvermek yok
 Beni evime geri getir.

Ayla ÇINAROĞLU

Yapı

“Güzel Bulut” isimli bu şiirde, şiir geleneğimizde sıkça karşılaşılan beyit, üçlük, dörtlük (kıta) gibi nazım birimlerinin yerini iki bölüm almıştır. Aktaş’ın (2011: 31-32) kitabında bu şekilde serbest ölçüyle yazılmış şiirlere “şiir cümlesi, metin

parçası” denilmektedir. İnceleme sırasında biz de bu iki bölümü “metin parçası” olarak kabul edeceğiz. Bu şiirde, bir çocuğun buluta seslendiğini, ona sorular yönelttiğini ve bu sorularına yanıtlar aradığını görüyoruz.

İlk metin parçasında çocuk, bulutun sırtına binerek gökyüzünde seyahat etmek istemektedir. Bulutun yardımıyla gitmediği, görmediği yerlere gidip görmeyi arzulamaktadır. Bu kısımda çocuk, buluttan bir süreliğine de olsa asıl vazifesini – yağmur yağdırmak- unutmamasını ve kendisiyle ilgilenmesini bekliyor.

İkinci metin parçasında ise çocuğun bulut vasıtasıyla, daha önce görmediği yerleri görebildiğine ve oraları tanımak istediğine tanık oluyoruz. Merak duygusu, çocuğun çeşitli sorular sormasına neden oluyor. Bunun cevabını da buluttan almak istiyor. Metin parçasının sonuna doğru çocuk, bulutu uyarıyor: Yorulsan bile beni yarı yolda bırakma, aldığı yere yani evime geri götür, diyor. Çocuk her ne kadar macera yaşamak istese de evinden kopamıyor ve ailesinden ayrı duramayacağını anlatmak istiyor.

Tema

Şiirde, çocuğun bulut aracılığıyla daha önce gitmediği yerlere gitme isteği anlatılıyor. Metinde çocuk, merakı yüzünden buluta sorular yöneltiyor. Dizelerde bulutun, çocuğun sorularına yanıt vermediğine dair bir ibare yoksa da çocuk, bulutun sırtında pek çok yeri görme imkânına kavuşuyor. Bu şiiri bir bakıma, çocuğun buluta seslenerek ondan isteklerini sıralaması biçiminde ele alabiliriz. Bu nedenlerden ötürü şiirin teması için “yeni yerler keşfetme arzusu” diyebiliriz.

Dil

İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki birçok şiirde olduğu gibi, bu şiirde de açık bir dil kullanılmıştır. Şiirde öğrencilerin anlamını bilemeyeceği kelimeler yoktur, denilebilir. Günlük dilde rastlanan içtenliği ve doğallığı bu şiirde de görebiliyoruz. Şiirde söz sanatı olarak benzetme, kişileştirme ve istifhama yer verilmiştir. “Böyle düşlerde yüzer gibi/ Bir damlacığını bırakır gibi” mısralarında benzetmenin; şiirin tamamında yer almakla birlikte özellikle “Tut beni kollarımdan

kaldır/ Sirtına oturt/ Unut yağmur olmayı bir süre/ Göster bana, anlat bir bir/ Yoruluverirsen/ Beni evime geri getir” mısralarında kişileştirmeye;“Çocuklar hangi oyunları oynar/ Kediler nasıl miyavlar oralarda/ Hangi türküler söylenir” mısralarında ise istifham sanatıyla karşılaşırız.

Başlık

Şiir “Güzel Bulut” söz öbeği ile başlamış. Bu kelime grubu aynı şekilde şiirin başlığında da yer almış. Ayla Çınaroğlu, bir çocuğun ağzından buluta seslenmiş ve şiirde buluttan istek ve beklentilerini sıralamıştır. İki metin parçasından oluşan şiirin tamamında bulut kelimesine bir kez yer verilse de şairin hitap ettiği varlık, buluttur. Bu açıdan bakıldığında şiirin başlığının içerikle uyumlu olduğu görülecektir. Ayrıca şiirin başlığını sadece “bulut” şeklinde değil, önüne “güzel” sıfatını da alarak kullanılmıştır. Ancak bu durum, başlığın farklı ve ilgi çekici olmasına yetmemiştir.

Varlıklar

Serbest okuma metni biçiminde ders kitabına dâhil edilen bu metinde yer alan varlıklar şunlardır: Bulut, kol, sırt, yağmur, süre, yüksekler, düş, gök, yer, nehir, dağ, ülke, insan, ev (2), çocuk, oyun, kedi, türkü, damla. Bu varlık ve kavramlardan bir kısmının gökyüzüyle (bulut, yağmur, gök, yüksekler, damla); bir kısmının coğrafi unsurlarla (yer, nehir, dağ); bir kısmının ise insanlarla (ev, çocuk, oyun, türkü) ilgili görülmektedir. Bu varlık ve kavramlarla şair, buluttan isteklerini sıralamış, bulutun olduğu yerin görünümünü yansıtmaya çalışmıştır.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metinde varlıkları niteleyen veya sayı, işaret, soru gibi yönlerden belirten sıfatlar şunlardır: Güzel (bulut), bir (süre), ıııklı masmavi (gökler), görmediğim bilmediğim (yerler), şu (nehir), şu (dağ), şu (ülke), şu (evler), hangi (oyunlar), hangi (türküler), bir (damlacık). Bunların içinde ‘şu’ sıfatı dört farklı sözcüğün önüne gelerek onları işaret etmiştir. Şair bu sıfatlara yer vererek, bulutların sırtında yer alan, oradan bazı yerleri, şeyleri işaret eden bir çocuk imgesini okuyucunun zihninde canlandırmaya çalışmıştır.

Şiirde zamir çeşitlerinden “bana, biz” kişi zamirleriyle “şurası” işaret zamirine yer verilmiştir.

Burada irdelleyeceğimiz son sözcük türü fiiller, şiirde şu şekilde yer almıştır: Tut, kaldır, oturt, unut, gidelim, göster, anlat, gelir, bak, yaşar, konuşur, eğlenir, isterim, oynar, miyavlar, söylenir, bak, yoruluverirsen, getir. Bu fiillere çekimlenme açısından bakıldığında fiillerin geniş zaman kipiyle emir kipinde çekimlendiği görülür. Söz konusu fiiller aracılığıyla çocuk, isteklerini –emir kipiyle olsa da – ifade edebilmiş ve gezerken gördüğü yerlerde her zaman olan olayları sıralamıştır.

Ahenk

“Güzel Bulut” adını taşıyan bu şiir, serbest ölçüyle yazılmıştır. Bunu dizelerdeki hece sayılarının farklı olmasından ve düzyazıya yaklaşan ifade biçiminden anlıyoruz.

Şiirde belli bir uyak örgüsü olmamakla birlikte çeşitli ses benzerlikleri görülmektedir:

Birinci Metin Parçasında;

... bulut
... oturt
... süre
... yükseklerde
... göklerde
... yerlere
... bir
... gelir
... ülkedir

sözcüklerinde “-t” sesi yarım uyak; “-e” sesi yarım uyak; “-ır” sesleri tam uyaktır.

İkinci Metin Parçasında;

... yaşar
... eğlenir
... oynar

... söylenir
 ... gezerken
 ... yoruluverirsen
 ... getir

Sözcüklerinde “-a” sesi yarım uyak, “-r” sesi redif, “-len” sesleri zengin uyak, “-ir” sesleri redif, “-en” sesleri tam uyaktır.

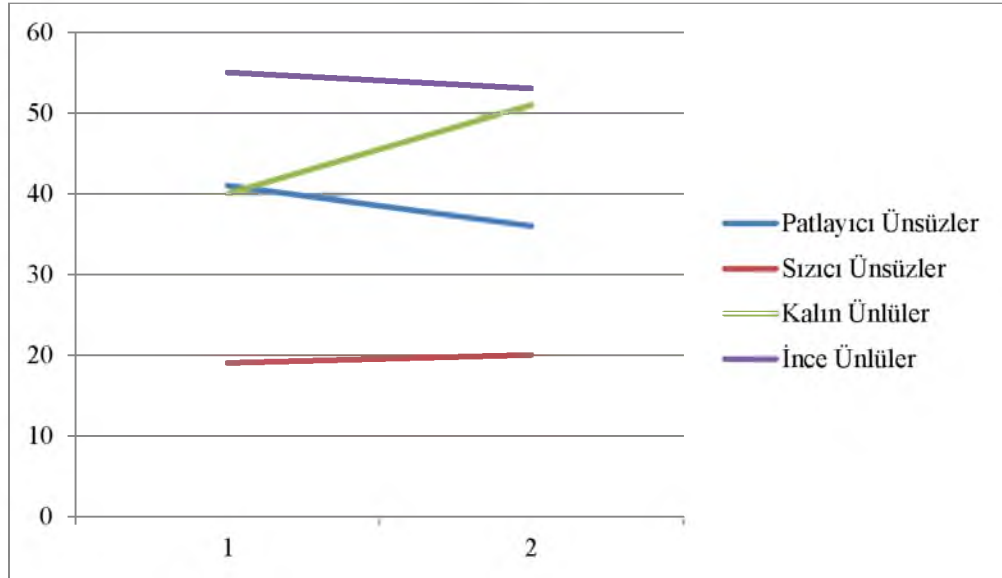
Kelime tekrarları olarak “böyle (2), şöyle (2), ve (2), gibi (2), hangi (2), bırak- (2), şu (4)” sözcüklerine birden çok yer verildiğini söyleyebiliriz. Sıfatları incelerken değindiğimiz gibi ‘şu’ sözcüğü, “*Şu* nehir, *şu* dağdan gelir/ Şurası *şu*ülkedir/ İnsanları bak işte *şu* evlerde yaşar/ dizelerinde çeşitli yerleri, varlıkların gösterilmesi sırasında sıkça kullanılmıştır.

Şiirdeki ünlü ve ünsüz (büyük kısmı) harflerin metin parçalarındaki görünümü şu şekildedir:

Tablo 8
“Güzel Bulut” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu

Metin Parçaları	1	2	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	41	36	77
Sızıcı Ünsüzler	19	20	39
Kalın Ünlüler	40	51	91
İnce Ünlüler	55	53	108

Şekil 7
“Güzel Bulut” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafığı

Metindeki harfleri (23 tanesini) irdelediğimiz bu bölümde patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülerin iki bölümde de fazla kullanıldığını görüyoruz. Ünlüler arasında daha dengeli bir dağılım söz konusuysa ünsüzler arasındaki fark oldukça çoktur (38). Şiirde patlayıcı ünsüzlerle sağlanan gür ses ve tok ifade biçimi, ince ünlülerle yumuşatılmaya çalışılmış, hatta bu etkinliğin yerini dingin bir söyleyiş özelliği almıştır. Şiirde patlayıcı ünsüzler fazlaca kullanıldığından aliterasyon, ince ünlüler de sık tekrar ettiğinden asonans vardır, diyebiliriz.

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Söz konusu metinde anlaşılır ve içten bir üslup biçiminin, bu yaş düzeyindeki çocukların hayal dünyasına hitap eden ve hayal dünyalarını zenginleştiren özelliklerinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Metin, serbest okuma metni şeklinde yer aldığı için, öğrenci çalışma kitabında “Güzel Bulut” isimli bu şiirle ilgili etkinliklere yer verilmemiş. Bu nedenle öğretmenin daha dikkatli olması gerekiyor. Öğrencilerin metinden en iyi şekilde yararlanabilmeleri için, sorduğu sorularla, verdiği örneklerle, zaman zaman günlük hayatla bağlantılar kurarak onların konuşmasını ve kendileri yazılı olarak anlatabilmelerini sağlamalıdır. Ancak neticede şiir hem kendine özgü nitelikleri ile programda yer verilen “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade*

eder.” ve “Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.” kazanımlarını edindirme konusunda faydalı birer araçtır.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Birtakım alt başlıklara bölerek incelediğimiz bu şiirde; açık bir üslupla, uyak ve rediflerle, kelime tekrarları, başlık ile içeriğin harmonisi gibi özelliklerle karşılaşmıştır. Çocuk duyarlılığının, samimiyetinin ve masumiyetinin yansıtıldığı şiirin, ana metinlerle ulaşılamayan bazı kazanımları edindirme noktasında yeterli olduğu düşüncesindeyiz. Serbest okuma metni şeklinde yer aldığı için bu metinle ilgili Öğrenci çalışma kitabında etkinliklere yer verilmemiş. Bu nedenle, ana metinlerde kazanımlarla etkinliklerin bağlantılı olup olmaması konusunda yaptığımız yorumları, söz konusu metin için yapamayacağız.

4. 1. 1. 8. Güzel Yurdum Türkiye'm

Yurdumuzu gezmek ne hoş:

Bir gün uçağa binelim

Başkent Ankara'da inelim.

Uzat gezini buradan

Tanı güzel Türk ilini

Bursa, bu yurdun gelini,

Bir eceyse Anadolu'm

Gerdanlığı İstanbul'um

Bir kolun Çanakkale'deyse

İstanbul'da öbür kolum.

İzmir üzümün yurdu

Gündüzleri pırıl pırıl

Işıktan seller akar

Geceleri şırıl şırıl.

Atlasan uçağa hemen

Van Gölü'ne kırsan dümen

Bu en büyük gölümüzü

Havalar da seyreylesen

Başı dumanlı dağlarım:

Büyük Ağrı, Süphan Dağı

Küçük Ağrı, Nemrut Dağı

Munzur Dağı, Bingöl Dağı

Geçelim Kütahya'mıza

Gezelim kentin içini

Burada işlenen çini

Yüzyıllar boyu dünyayı
Sanatına hayran etmiş.

Çok uzunsun Kızılırmak
Ötekiler cüce mi ki?
Gerek değil bunu sormak
Yarısıdır Yeşilirmak

Çuval çuval sarı buğday
Üflenmezsen durmadan say
Mısırımız altın sarısı
Arpası, mercimeği darısı
Anadolu'm ürün anası

Zonguldak'ta çıkar kömür:
Kara inci, kara inci.
Saymaya yetmez ömür
Pamuğumuz beyaz inci.

Arımız var, balımız var
Meyve dolu dalımız var
Altın ipek kozamız var
Sarı sedef bozamız var.

M. Zeki TAŞKIN

Yapı

“Güzel Yurdum Türkiye'm” ismini taşıyan bu şiir iki üçlük, yedi dörtlük ve iki bentten oluşuyor. Şiirde nazım birimi yönünden değişkenlik söz konusudur. Şiirde Türkiye'nin farklı illerinden örnekler verilmiş ve bu illerde öne çıkan özelliklerin neler olduğuna yer verilmiştir.

İlk birimde şair, okuyucuya Türkiye’yi tanıtmak için uçakla yolculuğa çıkarmaktadır. Yolculuk Türkiye’nin başkenti Ankara’da başlamaktadır.

İkinci birimde Türkiye’nin güzel illerinden birinin adı geçiyor: Bursa. Bu kısımda Bursa, bir geline benzetilerek onun narin ve kırılgan bir yapıya sahip olduğu ifade edilmeye çalışılıyor.

Üçüncü birimde Anadolu, eceyle; İstanbul da gerdanlıkla teşbih ediliyor. Bu bölümde doğrudan “boğaz” kelimesine yer verilme de bir kolun Çanakkale’de, diğerinin İstanbul’da oluşu, ülkemizin boğazlarına işaret edildiğini gösteriyor.

Dördüncü birimde İzmir’den ve onun üzümle ünlenmesinden bahsediliyor.

Beşinci birimde Van denilince akla ilk gelen özelliklerden birine yer veriliyor: Gölüne. Bilindiği gibi bu göl, Türkiye’nin en büyük gölü olma özelliğine sahip. Bu özelliği burada da görüyoruz.

Altıncı birimde dağlar yer alıyor, hatta ilk dize hariç diğer dizeler dağ isimlerinden oluşmaktadır. Burada yer verilen dağların hepsi Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer almaktadır.

Yedinci bölümde Kütahya ilinden ve onunla özdeşleşen çiniden bahsediliyor.

Sekizinci birimde Kızılırmak ve Yeşilırmak’tan bahsediliyor ve bu iki nehir kıyas ediliyor. Kızılırmak, Türkiye sınırları içerisinde doğup yine bu sınırlar içinde dökülen en uzun akarsuyumuzdur. Bu bölümden Yeşilırmak’ın uzunluğunun Kızılırmak’ın yarısı kadar olduğunu öğreniyoruz.

Dokuzuncu birimde özel adlar kullanılmamış. Bu kısımda buğday, mısır, arpa, mercimek, gibi tahıllara yer verilmiş. Burada “Anadolu’m ürün anası” söz grubuyla Anadolu’da çok çeşitli ürünlerin yetişebildiğini anlıyoruz.

Onuncu birimde Zonguldak ve onun meşhur madeni, kömürden bahsediliyor. Bu bölümde ayrıca Anadolu'nun bazı bölgelerinde üretimi yapılan pamuktan söz ediliyor. Kömür, kara inciye; pamuk, beyaz inciye benzetiliyor.

Son birimde ise Anadolu'da yetişen pamuk, bal, meyve dolu dal, ipek koza, boza'nın ismi geçiyor. Şekil itibarıyla on bir parçadan oluşan bu şiirde Türkiye'deki bazı illerden ve onların en bilinen özelliklerinden bahsedilmiş.

Tema

Yapı bölümünde ayrıntılı şekilde açıklandığı gibi şiirde Türkiye'nin, Anadolu'nun sahip olduğu özellikler anlatılıyor. Bu özellikler somutlaştırılmak için Türkiye'nin bazı illeri ele alınmış ve bunların öne çıkan yönlerine yer verilmiş. Şair, bu şiir aracılığıyla okuyucuya-Türkçe ders kitabına alındığı için 5.sınıf öğrencilerine-“Türkiye birçok özelliği açısından yaşanılabilir bir yer; bu yüzden ülkeni sev ve onu geliştirmek için çok çalış.” Mesajı verilmeye çalışılıyor. Bu niteliklerden ötürü şiirin temasını “Türkiye'nin güzelliği ve sahip olduğu zenginlikler” biçiminde ifade edebiliriz.

Dil

Hece sayısibakımından az (8 hece), dize sayısı bakımından fazla (44 dize) olan bu şiirde –ders kitabına alınan pek çok şiirde olduğu gibi- sade ve anlaşılır bir dil kullanımı görülüyor. Öğrencilerin anlamını bilmekte zorlanacağı kelime çok azdır (Ece, gerdanlık, koza, boza). Şiirde dili ve anlamı etkileyecek öge olarak söz sanatlarına yer verebiliriz. Söz sanatları içerisinde de en çok benzetmeden yararlanılmış. Bunları benzetmenin iki ana unsuru benzeyen ve kendisine benzetilen başlıkları altında gösterelim:

<u>Benzeyen</u>		<u>Kendisine Benzetilen</u>
Bursa	→	Gelin
Anadolu	→	Ece
İstanbul	→	İstanbul
İzmir	→	Üzümün yurdu

Mısır	→	Altın Sarısı
Anadolu	→	Ürün anası
Kömür	→	Kara İnci
Pamuk	→	Beyaz İnci

Metinde teşbih sanatı dışında tezatın kullanımını görüyoruz. Gündüz inci ile beyaz inci sözcükleri ve söz öbekleri arasında anlamca zıtlık olduğu anlaşılıyor.

Metinde ayrıca “Ötekiler cüce mi ki ?” mısrasında şair, düşüncesini soru yoluyla ifade etmiştir. Bunu istifham olarak düşünebiliriz. Yine burada şair, bildiği bir gerçeği bilmezlikten gelmesi tecahül-i arif örneğidir.

Şiirde söz sanatları haricinde şiirin genel görünümüne etki edebilecek bir özellik de özel adların kullanımındır. Şiirde özel adların kullanımıyla ilgili olarak Aksan (2011:105) şunları dile getirmiştir: “Kısaca şunu söyleyebiliriz ki özel adlar, insanlar için, kişisel, özel ve genel olmak üzere iki türde tasarım ve duygular taşıyabilirler. İşte şairler zaman zaman özel adların bu yönünden de yararlanmışlardır.” Metinde özel adlardan en çok il adlarına yer verilmiştir: Ankara, Bursa, Çanakkale, İstanbul, Kütahya, Zonguldak. Bu il adları dışında ter verilen özel isimler şunlardır: Türk, İstanbul, Van Gölü, Büyük Ağrı, Küçük Ağrı, Süphan Dağı, Nemrut Dağı, Munzur Dağı, Bingöl Dağı, Kızılırmak, Yeşilırmak, Türkiye. Şair bu özel isimler sayesinde Türkiye’nin sahip olduğu güzellikleri somutlaştırma ve okuyucuya daha açık biçimde sunma imkânı elde etmiştir.

Başlık

Türkiye’nin güzelliklerinin sahip ve olduğu zenginliklerin anlatıldığı bu metine “Güzel Yurdum Türkiye’m” isminin verilmesi, başlık ile içeriğin uyumuna dikkat edildiğini göstermektedir. Fakat İlköğretim 5.Sınıf Türkçe Ders Kitabı’na seçilen bu şiirin başlığı –diğer birçok şiirde olduğu gibi- orijinal değil. Bu dönem çocuklarında doğal bir merak duygusu vardır. Bu duygunun, ihtiyacın karşılanabilmesi için Türkçe ders kitabı aracılığıyla öğrencilere sunulan şiirlerin ve metinlerin sıra dışı başlıklara sahip olması gerekir.

Varlıklar

Şiirin varlık dünyasını çeşitli gruplar altında ele alarak inceleyelim: Ankara, Bursa, İstanbul, Çanakkale, İzmir, Kütahya, Zonguldak “il adları”; Büyük Ağrı, Süphan Dağı, Küçük Ağrı, Nemrut Dağı, Munzur Dağı, Bingöl Dağı “Türkiye’nin dağları”; üzüm, buğday, mısır, mercimek, pamuk “Türkiye’de yetişen ürünler”; Kızılırmak, Yeşilirmak, “Türkiye’nin nehirleri”; yukarıda yazdığımız il, nehir, dağ, yetişen ürün isimlerine ek olarak Anadolu, Türk, Van Gölü, Türkiye isimlerini de “özel isimler”; sarı, kara, beyaz isimlerini “renk bildiren adlar” başlığı altında sınıflandırabiliriz. Bunlar dışındaki varlık ve kavramlar şunlardır: Yurt, uçak, il, gelin, gerdanlık, kol, gece, gündüz, ışık, sel, duman, dağ, kent, çini, dünya, sanat, cüce, çuval, altın, kömür, bal, dal, arı, meyve, sedef, boza. Şiirde yer verilen varlıklar, Anadolu’nun zenginliklerini ifade etmede yardımcı olmuştur. Metnin varlık âleminin çeşitli oluşu, Türkiye’nin yer altı ve yer üstü zenginliğinin de bir görtergesidir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metinde yer alan sıfatlar şunlardır: Bir(gün), bu(yurt), bir(ece), bir(kol), öbür(kol), ışıktan(sel), bu(göl), dumanlı(dağ), büyük(Ağrı), küçük(Ağrı), işlenen(çini), çok(uzun), çuval çuval(buğday), sarı(buğday), kara(inci), beyaz(inci), meyve dolu(bal), altın ipek(koza), sarı sedef(boza). Sıfatlar kendi içinde ele alındığında varlıkların özelliklerini ifade eden niteleme sıfatlarının çoğunlukta olduğu görülüyor. Şair bunlar aracılığıyla Türkiye’nin güzelliklerini ifade etmek istemiş olabilir.

Zamir türlerinden sadece bunu, burada, buradan sözcüklerine yer verilmiş. Bunların da şiirin anlamına büyük bir katkı yaptığı söylenemez.

Şiirdeki çekimli fiiller şunlardır: Binelim, inelim, uzat, tanı, akar, atlasan, kırsan, seyreylesen, geçelim, gezelim, hayran etmiş, yetmez Fiillerin varlığı şiire akıcılık ve canlılık kazandırmıştır. Çekimlenme açısından ele alındığında fiillerin dilek kipinde yoğunlaştığı görülür. İstek, emir ve şart kipleri aracılığıyla şair, okuyucuya seslenmekte ve onlardan Anadolu’yu yakından tanımalarını istemektedir.

Ahenk

Dizelerdeki hecelerin farklı sayıda olmasından dolayı şiir serbest ölçüyle yazılmıştır, denebilir.

Dize sonlarındaki ses benzerlikleri: (uyak ve redifler) şu şekilde

İlk bölümde;

...hoş

...binelim

...inelim

sözcüklerinde “-in” sesleri tam uyak, “-elim” sesleri redif;

İkinci bölümde;

...buradan

...ilini

...gelini

sözcüklerinde “-lini” sesleri zengin uyak;

Üçüncü bölümde;

... Anadolu’m

... İstanbul’um

... Çanakkale’yse

.... kolum

sözcüklerinde “-lum” sesleri zengin uyak;

Dördüncü Bölümde;

...yurdu

...pırıl

...akar

...şırıl

sözcüklerinde “-ırıl” sesleri zengin uyak;

Beşinci bölümde;

...hemen

...dümen

...gölümüzü

...seyreyleyen

sözcüklerinde “-en” sesleri tam uyak;

Altıncı Bölümde;

...dağlarım

...Dağı

...Dağı

...Dağı

sözcüklerinde “dağı” sözcüğü redif;

Yedinci Bölümde;

...Kütahya’mıza

...içini

...çini

...dünyayı

...etmiş

sözcüklerinde “-çini” sesleri zengin uyak;

Sekizinci bölümde;

...Kızılırmak

...ki

...sarmak

...Yeşilirmak

Sözcüklerinde “-rmak” sesleri zengin uyak;

Dokuzuncu Bölümde;

...buğday

...say

... sarısı

... darısı

... anası

sözcüklerinde “-ay” sesleri tam uyak, “-sı” sesleri redif;

Onuncu Bölümde;

... kömür

... inci

... ömür

... inci

sözcüklerinde “-ömür” sesleri zengin uyak, “inci” sözcüğü redif;

Son Bölümde;

... balımız var

... dalımız var

... kozamız var

... bozamız var

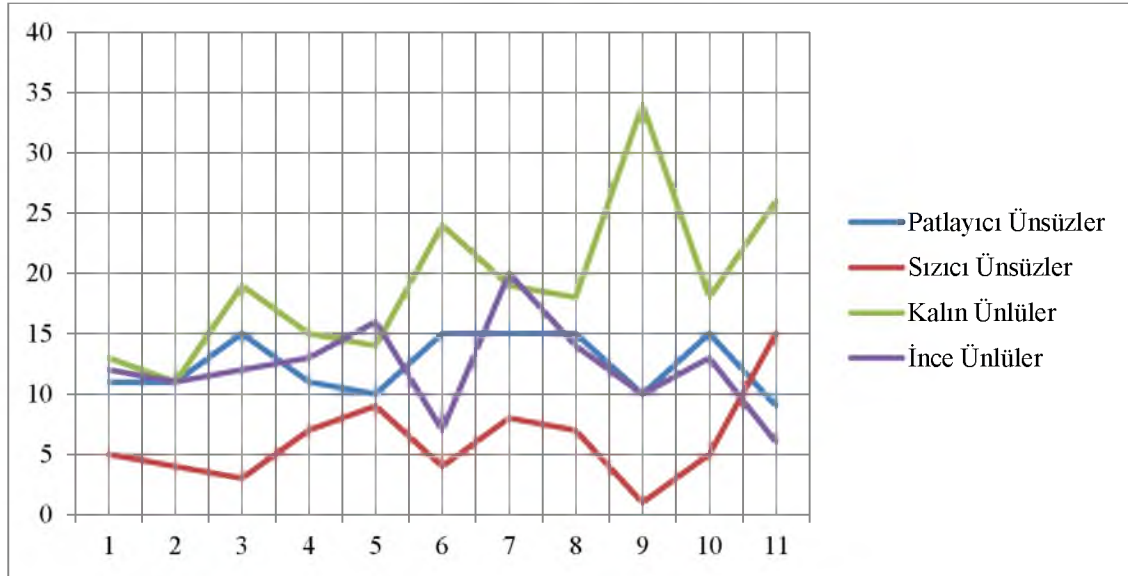
sözcüklerinde “-al” sesleri tam uyak ve “-ımız var” sesleri redif; “-oza” sesleri zengin uyak ve “-ımız var” sesleri rediftir.

“Güzel Yurdum Türkiye’ m” adlı bu şiirin ünlü ve ünsüz sesler (patlayıcı ve sızıcı ünsüzler) açısından görünüşü tabloya şu şekilde yansıtılmıştır:

Tablo 9
“Güzel Yurdum Türkiye’ m” Şiirindeki Bölümünün Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Tablosu

Bölümler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	11	11	15	11	10	15	15	15	10	15	9	137
Sızıcı Ünsüzler	5	4	3	7	9	4	8	7	1	5	15	68
Kalın Ünlüler	13	11	19	15	14	24	19	18	34	18	26	211
İnce Ünlüler	12	11	12	13	16	7	20	14	10	13	6	134

Şekil 8
“Güzel Yurdum Türkiye’m” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Grafiği

Tablodan anlaşılacağı üzere şiirde patlayıcı ünsüzler ile kalın ünlüler dizelere hâkim durumdadır. Bu durum şiire vurgulu ve tok bir ses özelliği kazandırmıştır. Bu ses özelliği, patlayıcı ünsüzlerle kalın ünsüzlerin fazla olduğu mısralarda, bölümlerde kendini iyice belli etmiştir. Ünlüler kendi arasında, ünsüzlere göre daha dengeli dağıtılmıştır. Patlayıcı ünsüzlerin tekrarı aliterasyon, kalın ünlülerin tekrarı da asonanstır. Ünlü ve ünsüz harflerin bu şekilde tekrarı hem şiirde ahengi sağlamakta hem de akılda kalıcılığı artırmaktadır.

Şiirde kelime tekrarları olarak altıncı dördlükte “dağ” sözcüğü ve son bentte “var” sözcüğü fazlaca tekrar edilmiş (5 kez). Her iki bölümde de sözcüklerin redif olarak kullanıldığı ve şiirde bir ritim oluşturduğu görülüyor.

Kendini Sözlü/Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Şiir; açık ve anlaşılır bir dile sahip olma, kafiye, redif gibi öğeler aracılığıyla hem ritim elde edilmesi hem de akılda kalıcılığı sağlama, içerik ve biçimin sağladığı uyum gibi özellikler sebebiyle Türkçe Öğretim Programı’ndaki “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini yazıyla ifade eder.*” kazanımlarını edindirebilecek niteliktedir. Öğrenci çalışma kitabındaki 13.

etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 147) öğrencilerden bir şiir yazılmasının istenmesi az önce yer verilen kazanımlardan ikincisiyle doğrudan bağlantılıdır.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Bu metinde şiir türüne özgü bir görünüm ve dil, söz sanatlarıyla sağlanan mecazlı anlatım, uyak ve redif gibi ses benzerlikleriyle sağlanan melodi, vermek istenen mesajın biçimle süslenmesi gibi özellikler görüldüğü için metnin, “Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.” kazanımıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Şiirin kendine has özellikleri dışında öğrenci çalışma kitabındaki çeşitli etkinliklerin kazanımlarla bağlantılı olduğu görülür. 10. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 145) öğrencilerden şiirdeki benzetmeleri bulmaları istenmiştir. Bu etkinliğin *“Metindeki söz sanatlarının anlatıma katkısını fark eder.”* kazanımıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Yine bu kitaptaki 13. etkinlikte (Başar ve Köken, 2014: 147) öğrencilerden Türkiye’yi tanıtan şiir yazmalarının istenmesi, “Yazma” öğrenme alanındaki, farklı türlerde metinler yazma kısmındaki *“Şiir yazar.”* kazanımıyla doğrudan bağlantılıdır.

4. 1. 1. 9. Anadolu Sevgisi

Sen bizim dağları bilmezsin gülüm,
Hele boz dumanlar çekilsin de gör.
Her haftası bayram her günü düğün;
Hele yaylalara çıkılsın da gör.

Bilmezsin ovalar nasıldır bizde;
Kağnılar yollarda, yoncalar dizde...
Saydıklarım damla değil denizde
Hele bir ekinler ekilsin de gör.

Görmedin sen bizim mavi suları,
Karlar eriyince kırar yuları...
Köpük olur beyaz, sel olur sarı;
Hele taştan taşa dökülsün de gör.

Sen bizim köyleri görmedin ki hiç...
Yolları toz, çamur, evleri kerpiç.
O kirli kabukta, o en temiz iç;
Hele bir yakından bakılsın da gör.

Anlamaz, bilmezsin sen bizim halkı;
Sevgiyi bulasın yakına gel ki...
Kalıplar gerçeği göstermez belki,
Gönül perdeleri sökülsün de gör.

Abdurrahim KARAKOÇ

Yapı

“Her metin gibi şiirin de bir yapısı vardır. Şiirdeki yapı, ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin bir tema etrafında birleşmesiyle oluşur (Aktaş, 2011: 319). “Anadolu Sevgisi” adlı bu şiir de, beş dörtlükten oluşmuştur. Her dörtlükte Anadolu’nun ayrı bir güzelliğine yer verildiği için şiirin beş birimden oluştuğunu

söyleyebiliriz. Şerif Aktaş (2011)'ın yaptığı gibi bu birimlerde nelerden bahsedildiğine değinelim:

Birinci birimde, sevgiliye “gülüm” diye seslenilmiş, sevgilinin, Anadolu'daki dağların ne derece güzel olduğunu bilmediği söylenmiş. Dağların dumanlı iken daha da güzelleştiği ifade edilmiş, yaylalardaki ortamı anlatabilmek için düğün ve bayram sözcüklerine yer verilmiştir.

İkinci birimde, birinci bölümdeki sitemkâr tavır devam etmiş. Sevilen kişinin, ovaların güzelliğinden habersiz olduğunu söylenilmiş; ovaların, yolların, yoncaların, ekinlerin izleyenin hoşuna gittiği söylenilmiştir.

Üçüncü birimde ise söz konusu kişi, dağlar ve ovalardan sonra mavi suların varlığından da bihaberdir. Bu kısımda, şairin memleketinin sularının da dağ ve ovaları kadar güzel olduğunu öğreniyoruz.

Dördüncü birimde ise köylerin her ne kadar tozlu ve çamurlu yollardan, kerpiç evlerden oluşsa da öz itibarıyla çok temiz ve güzel olduğunu anlıyoruz.

Son birimde sevgiliye; “Sen bizi tanımak istiyorsan uzak durma, bizi sevmek istiyorsan yakına gel; bizim yaşayış tarzımızı ve güzelliklerimizi öğren, kalıplara aldanma, aradaki engeller kalkınca bizim gerçek güzelliğimizi fark edeceksin.” gibi bir ifade biçimiyle seslenilmektedir.

Tema

“Şiirde yapı ve temayı birbirinden ayırmak bir göstergede, gösteren ile gösterileni ayırmaya kalkmaktan farksızdır. Şiir metninde ele alınan o yapıyla birlikte vardır. Onları birbirinden ayırmak cidden kelimenin yazılışı ve sesiyle anlamını ayırmaktır.” (Aktaş, 2011: 32). Aktaş'ın da ifade ettiği gibi bir şiirin yapısını ve temasını birbirinden ayırmak çok zordur. Bir kâğıdın iki yüzünü birbirinden ayırmaya çalışmak kadar zor ve imkânsızdır. Bu nedenle tema kısmına değinirken yapı kısmındaki çözümlemelerden kopmamaya gayret edeceğiz. Şiir, içerik bakımından ele

alınacak olursa; şair, sevdiğinin Anadolu’yu yeterince tanımadığından, Anadolu’nun pek çok açıdan güzelliklere sahip olmasına karşın sevgilinin bu güzellikleri tanıma zahmeti duymadığından söz etmiş. Şiirde bir çeşit sitem havası duyulsa da şairin, sevdiğine kızamadığını söyleyebiliriz. Bunu, sevgilinin Anadolu’ya davet edilişinden anlıyoruz. Yurt insanın misafirperverliği gibi Anadolu’nun da sevgiliyi en güzel şekilde ağırlayacağı ve tüm güzelliklerini önüne sereceği yorumuna ulaşıyoruz. Ancak burada şair “gülüm” diye seslendiği kişi aracılığıyla memlekete yabancı olan aydın kesime de hitap ediyor. Onlara yurdumuzun fizikî güzelliklerle dolu olduğu anlatılmaya çalışıyor. Tüm bu söylenenlerden sonra tema “Anadolu’nun güzelliklerle dolu olduğu ve herkes tarafından bu güzelliklerin tanınması gerektiği” şeklinde ifade edilebilir.

Dil

Şiirdeki sözcükler ve söz öbeklerinin kazandığı anlamlar bakımından şiirin açık ve sade bir dille yazıldığı söylenebilir. Bunda yabancı dillerden alınan sözcüklere yer verilmemesinin etkisi vardır.

Anlama etkisi etmesi açısından söz sanatlarına değinecek olursak, ilk kıtada, Anadolu’daki dağların her haftası bayrama, her günü düğüne benzetilmiş.

İkinci kıtada, “ekin, ova, yonca” sözcükleri birbirini çağrıştırdığı için tenasüp sanatı vardır, denilebilir.

Üçüncü dördlükte, “mavi sular, karlar, köpük, taştan taş dökülmek” ve “mavi, sarı, beyaz” sözcüklerinin anlamca uyumlu olmasından dolayı tenasübün bir örneğinin kullanıldığı söylenilebilir. Ayrıca “damla” ve “deniz” sözcüklerinin aynı dizede hacim bakımından karşıt olduğu görüldüğü için tezat sanatına yer verildiğini düşünebiliriz.

Dördüncü kıtada “kirli kabuk” ile “temiz iç” söz öbeklerinin anlamca zıtlığından tezat sanatına yer verildiği ifade edebiliriz. Şiirdeki söz sanatlarına çok yer verilmediğini tespit etmekle beraber, bu sanatların şiire güzellik kattığını ve anlamını yoğunlaştırdığını görüyoruz.

Söz sanatları dışında “Gönül perdesi” tamlamasının günlük kullanımdan farklı olduğunu görüyoruz. Bilindiği gibi “perde” evlere güneşin girmesini engelleyen, dışarıdan bakanların içeride olan bitenleri görmesine mani olan bir eşyadır. Ancak burada günlük hayattakinden farklı olarak gönül sözcüğü ile bir öbek oluşturmuştur. Bunu bir sapma olarak düşünebilir, sembol olarak ele alabiliriz.

Başlık

“Olaya ve düşünceye dayalı eserlerde olduğu gibi, duyguya dayalı şiirlerde de başlıkla eserin kendisi arasında çok sıkı bir ilişkinin bulunduğu bir gerçektir. Bu “başlık-mesaj” veya “başlık-ana duygu” ilişkisi eserin bütünlüğünü anlama yolunda önemli bir bağlantı görevi de yapmaktadır.” (Cemiloğlu, 2004: 67). Bu durumda çocuklara sunulan ders kitaplarındaki şiirlerde başlığın içerikle uyumlu olması, çocukların ilgisini çekmesi ve hoşuna gitmesi gerekir. Çünkü çocuklar adını sevmediği bir kitabı okumadıkları gibi, başlığını sevmediği bir şiiri de okuma gereği hissetmeyecektir. Bu şiirin bütününde Anadolu’nun dağları, ovaları, suları, köyleri, halkından bahsedilmiş ve bunların birçok yönden güzellikler barındırdığı söylenmiştir. Şair, davet ettiği kişiye, aslında “Ben buraları iyi tanıyorum, Anadolu’yu da çok seviyorum” mesajını iletmeye çalışmaktadır. Kendi yüreğindeki sevginin diğer insanlara da ulaşmasını istemektedir. Şiirin başlığının “Anadolu Sevgisi” olduğu ve içerikte de Anadolu’nun tanınması, sevilmesi gerektiği göz önünde bulundurulursa başlık ve içerik uyumunun sağlam olduğu görülecektir. Fakat şiire başlık ve içerik uyumu korunarak daha özgün isimler bulunabilirdi.

Varlıklar

Şairler, şiirlerinde canlı ya da cansız çeşitli varlıklara yer verirler. Yer verdikleri varlıklar, sosyal ortamına, eğitim durumuna ve sanatçı duyarlılığına göre değişmektedir. Bu bir anlamda bazı varlıkları seçme, bazılarını vazgeçme durumudur. Her şair, gördüğü, yaşadığı ve hayal ettiklerine göre çeşitli varlıkları şiirine almaktadır. Ancak mühim olan bu varlıklar değil, onlar aracılığıyla şiire kazandırılan duygu ve düşünce yoğunluğudur (Cemiloğlu, 2004: 65). Burada çeşitli varlıklardan şunlara yer verilmiştir: Dağ, boz, duman, hafta, bayram, düğün, yayla, ova, kağıt, yol, yonca, diz, damla, deniz, ekin, sen, biz, mavi, su, kar, köpük, beyaz,

sarı, sel, taş, köy, ev, kerpiç, halk, sevgi, gerçek, gönül, perde. Bunları da çeşitli başlıklar altında sınıflandırabiliriz. Coğrafi varlıklar: Dağ, duman, yayla, ova; Renk bildiren varlıklar: Boz, mavi, beyaz, sarı; Sıvı varlıklar: Damla, deniz, su, kar, sel; Zaman ifade eden varlıklar: Hafta, bayram; Soyut varlıklar: Sevgi, gerçek, gönül. Şiirdeki varlıklar oldukça çeşitlidir. Bu bakımdan şair, şiirde yer verdiği varlıkların çeşitliliği ile Anadolu'daki güzelliklerin çokluğu ve çeşitliliği arasında bir ilişki kurmuş olabilir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Şairlerin şiire aldığı varlıklar nasıl ki bir tercih meselesiyse bu varlıkları hangi sıfatlarla süsleyip bezeyeceği de bir tercih meselesidir. Şairler, insana ait çeşitli duyguları (sevgi, nefret, iyimserlik, kötümserlik, korku, endişe, mutluluğu, sevinci, karamsarlığı vb.) sıfatlar vasıtasıyla yansıtabilirler. Bu bakımdan şiirde yer verilen sıfatları inceleyerek çeşitli yorumlara gitmek, şiirin anlamına ulaşmaya yardım edebilir (Cemiloğlu, 2004: 65-66). “Anadolu Sevgisi” isimli bu şiirdeki sıfatlar şunlardır: Boz, her (2), bir (2), mavi, beyaz, sarı, o (2) kirli, temiz. Şiirde on iki yerde sifata rastlıyoruz. Türkiye'nin güzelliklerini anlatan bu şiirde, sıfatların az olduğu kanısındayız.

Şiirin bütününde “sen (4)” ve “biz (5)” zamirlerinin hâkimiyeti görülmektedir. Bu zamirlerin de yardımıyla şiirin 2. çoğul kişi, 2. tekil kişiyi yaşadığı topraklara çağırmakta, onu misafir etmek istemektedir. Sayıca yakın olmalarına rağmen biz'in bir tane fazla olması, bizi Anadolu insanına ve Anadolu'daki güzelliklere önem verildiği yorumuna götürebilir.

Şiirdeki fiiller ise şunlardır: Bilmezsın (3), çekilsin, gör (6), çıkılsın, ekilsin, görmedin (2), kırar, olur (2), dökülsün, bakılsın, anlamaz, bulasın, gel, göstermez, sökülsün. Eylemlerin sayıca sıfatlardan fazla olduğu görülüyor. Sıfatlarla şiirdeki durgunluğun yerini hareket almakta ve şiire bir tempo kazandırılmaktadır.

Ahenk

Şiir 6+5 durağıyla, 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirin hece sayılarının eşit olması, şiire bir düzen kazandırmakta, duraklarla bu özellik iyice belirginleşmektedir.

Şiirin kafiye ve rediflerine bakacak olursak;

“... gülüm,

... çekilsin de gör.

... düşün;

... çıkılsın da gör.” sözcükleri arasında -k yarım kafiye, -(I)lsın dE gör: redif vardır. -üm ve -ün ekleri de yakın sesler olduğu için kafiye kabul edilebilir. Bu nedenle tam kafiye vardır, denilebilir.

“... bizde;

... dizde...

... denizde

... gör.” sözcüklerinde de, -iz’ler tam uyak, -de’ler rediftir.

“... suları,

... yuları...

... sarı;

... gör.”

Dize sonlarındaki bu sözcükler arasında –arı kısmında üç ses benzerliği olduğu için zengin uyağın kullanıldığını söyleyebiliriz.

“... hiç...

... kerpiç.

... iç;

... gör.” kelimelerinde –iç’ler tam uyaktır.

“... halkı;

... ki...

... belki,

... gör.”

Mısra sonundaki sözcüklerde –ki’lerin benzer olduğu görülüyor. İki ses benzerliği olduğu için tam kafiye kullanılmıştır.

Ayrıca, “... çekilsin de gör, ... çıkılsın da gör, ... ekilsin de gör, ... dökülsün de gör, ... bakılsın da gör, ... sökülsün de gör” söz grupları arasında da, -k’nin tam uyak, -(I)ls(I)n da gör’ün redif oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Kafiye örgüsü şu şekildedir: İlk dörtlükte, abab (çapraz uyak), diğerlerinde ise aaab (düz uyak) kullanılmıştır.

“Şiirde aynı kelimenin birden fazla olarak tekrar edilmesiyle ahenk sağlama yoluna gidilir. Şiirde kelime tekrarları, çoğunlukla okuyucunun duygu, düşünce ve hayallerini belli noktalarda toplamaya yöneliktir.” (Çetin, 2009: 249). Görüldüğü gibi tekrar, hem şiirin güzelliğini artıran hem de ana duygunun okuyucuya/ dinleyiciye iletilmesini sağlayan önemli bir öğedir. Buradan hareketle şiirdeki kelime tekrarlarına bakalım: Şiirde sen (4), biz (5), gör- (6) sözcüklerinin diğerlerine oranla daha çok kullanıldığı görülüyor. Bu ise şairde hâkim olan karşılıklı konuşma üslubundan kaynaklanıyor. Anadolu Sevgisi’nde biz, baştan sona sen’i Anadolu’yu yakından görüp tanıması için çağırıyor. İkileme olarak ise sadece “taştan taş’a”nın kullanıldığını görüyoruz.

“Aliterasyon, mısra içi veya metnin tamamındaki ses tekrarı, bir mısradaki bulunan birçok hecenin benzeşmesidir. ... Ünsüz ahenginde ideal olan ses sıklığı, 3 kez ses tekrarıdır. 2 kez az, 4 kez fazla gelir. Beşten fazlası sıkıcı olur.” (Çetin, 2009: 239). Bu bakımdan şiirde ye verilen ses tekrarının hafızaya yardımcı olduğunu görüyoruz. Ancak bu tekrar, şiirin dokusunu zorlamayacak ve sırtıtmayacak şekilde kullanılmalıdır.

Bu şiirde de –l ünsüzünün ilk dörtlükte, “dağlar, bilmezsin, gülüm, hele, dumanlar, çekilsin, hele, yaylalara, çıkılsın” sözcüklerinde 10 kez; ikinci dörtlükte “bilmezsin, ovalar, nasıldır, kağnılar, yollarda, yoncalar, saydıklarım, damla, değil,

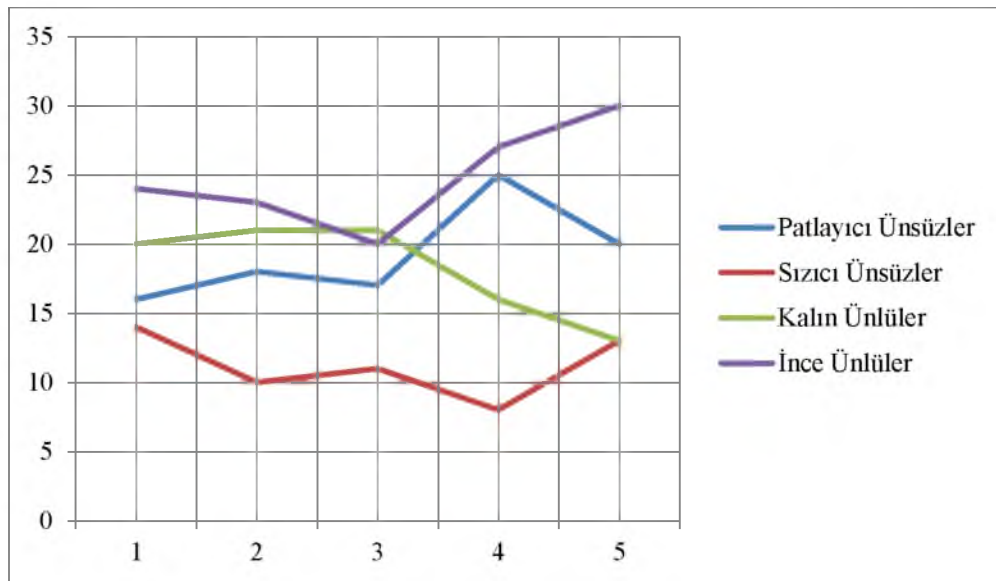
hele, ekinler, ekilsin” sözcüklerinde 13 kez; üçüncü dörtlükte “suları, karlar, yuları, olur, sel, olur, hele, dökülsün” sözcüklerinde 7 kez; dördüncü dörtlükte “köyleri, yolları, evleri, kirli, hele, bakılsın” sözcüklerinde 7 kez ve son dörtlükte ise “anlamaz, bilmezsin, halkı, bulasın, gel, kalıplar, belki, gönül, perdeleri, sökülsün” 11 kez olmak üzere toplamda 48 kez tekrar edilmiştir. Şiirde –l sessizi haricinde –r sessizinin de sıklıkla kullanıldığını görüyoruz. İlk kıtada “dağları, dumanlar, gör, her, bayram, her, yaylalara, gör” kelimelerinde 7 defa; ikinci kıtada “ovalar, nasıldır, kağnılar, yollarda, yoncalar, saydıklarım, ekinler, gör” kelimelerinde 8 defa; üçüncü kıtada “görmedin, suları, karalar, eriyince, kırar, yuları, olur, olur, sarı, gör” kelimelerinde 12 defa; dördüncü kıtada “köyleri, görmedin, yolları, çamur, evleri, kerpiç, kirli, bir, gör” kelimelerinde 9 defa ve son kıtada “kalıplar, gerçeği, göstermez, perdeleri, gör” 6 defa olmak üzere şiirin tamamında 42 defa yinelenmiştir. Bu ünsüzlerin “gel” ve “gör” eylemlerinde de geçmesi ilgi çekicidir. Çünkü şiire, başından sonuna kadar davetkâr bir dil hâkimdir. Bu kelimelerdeki ses tekrarlarını aliterasyon olarak kabul edebiliriz.

“Assonans” mısra içi veya metnin tamamındaki ses tekrarıdır. Birbirine benzeyen iki heceye denir. Bazen ünlü kafiyesi diye de adlandırılır. Bir ya da birden fazla mısrada aynı ünlü seslerin birkaç kez tekrarıdır.” (Çetin, 2009: 240). Ünsüzlerde olduğu gibi ünlülerin tekrarı da şiirin estetik yapısını güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Genç (2008) Nâbî’nin “Usandık” redifli gazelini incelemiş ve bu gazelde kullanılan ünlülerin sayısına göre açıklamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda biz de “Anadolu Sevgisi” şiirindeki ünlülere bakacak olursak, 127 ünlü (e: 54, i: 47, ü: 12, ö: 14) ve 99 ünsüzün (a: 57, ı: 22, u: 9, o: 11) kullanıldığını görüyoruz. İnce ünlülerin kalınlardan fazla oluşu, şiirdeki havayı yumuşatmakta ve Anadolu’ya daveti daha samimi olmasını sağlamaktadır.

Tablo 10
“Anadolu Sevgisi” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	16	18	17	25	20	96
Sızıcı Ünsüzler	14	10	11	8	13	56
Kalın Ünlüler	20	21	21	16	13	91
İnce Ünlüler	24	23	20	27	30	124

Şekil 9
“Anadolu Sevgisi” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Tablodaki sayısal verilere ve bunların grafiğe dönüşmüş hâline bakıldığında irdelediğimiz ünlü ve ünsüz türlerinden en çok ince ünlülerle patlayıcı ünsüzlere yer verildiği görülüyor. Ayrıca yine bu tablo ve grafikten ünsüzler arasındaki farkın ünlülerden daha çok olduğu anlaşıyor. Sanatçı, patlayıcı ünsüzlerle şiire sinen gür ses özelliğini ince ünlülerle yumuşatmaya ve denge kurmaya çalışmıştır. Bu iki harf çeşidine fazlaca pay ayrılmasını aliterasyon ve asonans olarak adlandırabiliriz.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Okuyanda/ dinleyende Anadolu ve yurt sevgisinin kazandırılmaya çalışıldığı bu şiirin gerek içerik gerekse biçim açısından buna hizmet ettiği, çocukların hoşuna giden ölçü, uyak, redif gibi unsurlara yer vererek çocukların şiir türüyle olumlu bir bağ kurmasını sağladığını söyleyebiliriz. Sınıf ortamında öğretmenin de gayretiyle bu şiir, sayesinde çocuk, duygu ve düşüncelerini sözle ya da yazıyla ifade edebilir. Bu nedenlerden ötürü, Anadolu Sevgisi isimli şiirin *“Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.”* ve *“Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.”* kazanımlarına yardımcı olacağı söylenebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Şiirde benzetme, tezat, tenasüp gibi söz sanatlarına ve bir tane de olsa sapmaya yer verilmesi, *“Kelimelerin gerçek, mecaz ve terim anlamlarını ayırt eder.”* kazanımının edindirilmesinde yardımcı olabilir. Şiir aracılığıyla Anadolu’nun güzelliklerinin tanıtılmaya çalışılması, Anadolu’nun sevdirelme amacının taşınması ve şiirin başlığından sonuna kadar bunu Anadolu’daki çeşitli yerlerin güzelliklerine yer verilmesi, *“Dinlediği şiirin ana duygusunu belirler.”* kazanımıyla uyumludur. Ele aldığımız şiir, “Serbest okuma metni” olduğu için etkinliklere yer verilmemiştir. Bu nedenle ders kitabındaki etkinliklerin öğrencilere, şiir türünü tanıtmaya ve sevdirmeye gibi amaçlara hizmet edip etmemesiyle ilgili bir yorum yapılamayacaktır. Bu şiiri tanıtmak, bu şiir aracılığıyla çocukta şiire karşı merak uyandırmak, öğretmenin derste yapacağı çalışma ve etkinliklere bağlıdır. Ancak şiirin bütününe bakıldığında yabancı sözcüklere yer verilmemesi, bazı sözcüklerin muhtevayla uyumlu bir şekilde tekrarı, söz sanatlarının kullanılması, ölçü, kafiye, redif gibi ahenk unsurlarının kullanılırken yapaylığa düşülmemesi; öğrencilerin şiir türünü tanımasına, şiir aracılığıyla Anadolu’yu öğrenmesine ve çocukta estetik bir bakış açısının oluşmasına ortam hazırlamıştır, denilebilir.

4. 1. 1. 10. Bilgi Çağı

Dört bir yana yayıldı
İletişim kuşağı.
Göklerdeki uydular
Yakın eder uzağı.

Tüm dünyayı kapladı
Artık internet ağı.
Ekrandan hepimizi
Selamlar bilgi çağı.

Bigi güneşi yurdun
Hür ufkunda durmalı.
Işığı önce bizim
Alnımıza vurmali.

Gerçek rehber olarak
Bilgiyi seçmeliyiz.
Uygarlık yarışında
Herkesi geçmeliyiz.

Dünyanın her yerine
Bir anda gidiyoruz.
Bilim adamlarına
Teşekkür ediyoruz.

Bestami YAZGAN

Yapı

“Bilgi Çağı” isimli bu şiir beş dörtlükten oluşmaktadır. İlk dörtlükte uzaya gönderilen uydular sayesinde ulusal ve uluslararası iletişimin geliştiği anlatılıyor.

İkinci birimde internetin tüm dünyaya yayılmasından ve bilgisayar ekranlarından insanların internetten faydalanabilmesinden söz ediliyor.

Üçüncü birimde bilginin, bilimin önemine değiniliyor. Yine bu bölümde bilginin karanlıkları aydınlattığını, bu ışıktan öncelikle ülkemiz insanının faydalanması gerektiğini öğreniyoruz.

Dördüncü birimde medeniyet yarışında başarılı olabilmemiz için kendimize bilgi ve teknolojiyi rehber olarak seçmemizin gerekliliği anlatılıyor.

Son birimde ise bilimin, teknik gelişmelerin vasıtasıyla dünyadaki gelişmelerden haberdar olmamızdan söz ediliyor. Burada ayrıca, şu andaki teknolojik gelişmelerin bilim adamlarının sayesinde olduğu için onlara teşekkür borçlu olmamıza yer veriliyor. Şair, beş dörtlükten meydana gelen şiirinde bilginin, internetin, bilim adamlarının uygarlık için önemine yer vermiştir.

Tema

Yapı bölümünde parça parça incelediğimiz metnimizin temasını yapı bölümündeki açıklamalardan yola çıkarak belirlemeye çalışalım. Metinde medeniyete katkıda bulunabilmek için bilim ve teknolojiden yararlanılması gerektiği, açıklamalarda bulunurken hurafelerden değil nesnel bilgilere başvurmamızın önemi internetin ve diğer teknik buluşların insan hayatını kolaylaştırdığı anlatılıyor. Bu söylenenlerden hareketle şiirin teması için “bilimsel gelişmelerin ve teknolojik buluşların insanlara faydaları” denilebilir.

Dil

Şiirin tüm bölümlerinde açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Anlamı bilinmeyecek sözcük ve söz gruplarına yer verilmemiştir. Anlatımın açık olduğu metinde söz sanatları birer güzellik unsuru olarak yer almıştır. İlk dörtlükte “Göklerdeki uydular / Yakın eder uzağı” dizelerinde uyduların uzak mesafeleri kısalttığı anlatılıyor. Burada karşıt kavramlar göze çarpıyor. Bunun bir tezat örneği olduğunu düşünüyoruz. İkinci dörtlükte “Ekranlardan hepimizi / Selamlar bilgi çağı” mısralarında bilgi çağının

insanları selamlaması, insanlara ait bir özelliğin cansız nesnelere verilmesi şeklinde olduğu için kişileştirmeye yer verilmiştir. Üçüncü dörtlükte bilginin yurdun güneşi olarak görülmesi, güneşin evreni aydınlatması ile bilginin insan zihnini aydınlatması arasında benzerlik kurulması teşbih sanatına yer verildiğini gösteriyor. Ayrıca bu dörtlükte bilginin yaydığı ışığın insanların alnına vurması, şiir diline özgü mecaz kullanımındır. Şiirde yer verilen söz sanatları anlamda kapalılığa yol açmamış, şiirin estetik değerini artıran bir öge olarak yer almıştır.

Başlık

Şiirin içeriği göz önünde tutulursa başlığın bu şiir için uygun olduğu söylenebilir. Metne bakıldığında başlıktaki söz öbeğinin ikinci dörtlüğün son mısrasında yer aldığı görülüyor. Ayrıca metinde üç yerde bilgi sözcüğü kullanılmıştır. Bu nedenle şiirin başlık ile içerik uyumuna sahip olduğunu düşünüyoruz. Lakin başlıkta orjinallik bulunmuyor. Merak duygusunun canlı olduğu ortaokul kademesinde öğrencilerin bu duygusuna hitap edecek başka başlıklara yer verilebilirdi.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Başlığı hariç elli iki kelimeden (11+11+11+9+11) oluşan şiirde sözcük türleri açısından çeşitlilik göze çarpıyor. Öncelikle şiirdeki sıfatlara yer verelim: Dört (yan), bir (yan), göklerdeki (uydular), tüm (dünya), hür (ufuk), gerçek (rehber), her (yer), bir (an).

Şiirde hepimiz, biz, herkes, sözcükleri zamir türünün bir örneğidir.

Metindeki çekimli fiiller ise şunlardır: Yayıldı, yakın eder, kapladı, selamlar, durmalı, vurmali, seçmeliyiz, geçmeliyiz, gidiyoruz, teşekkür ediyoruz. Fiillere bakıldığında tüm dörtlüklerde yer aldığını ve dize sonlarındaki ses benzerliklerinin (uyak ve redif) çoğunlukla fiillerden oluştuğunu görüyoruz. Çekimlenme açısından ise gereklilik kipinin daha çok kullanıldığı fark ediliyor. Bu kip aracılığıyla şair, şiiri okuyanlara neler yapıp yapmamaları gerektiğini anlatma imkânı bulmuştur. Şiir hece sayısı ve sözcük sayısı bakımından sınırlı olmasına rağmen ele aldığımız sözcükler yönünden çeşitlilik arz etmektedir.

Varlıklar

Metinde birçok varlığa yer verilmekle birlikte bazı varlık ve kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu varlıklar aynı zamanda şiirin yazılmasına ortam hazırlayan, şiirin ortaya çıkış nedeni sayabileceğimiz varlıklardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Uydu, internet, ağ, bilgi, uygarlık, bilim adamları. Burada sıraladığımız sözcüklerde şair, okuyucuya bilgiler aktarmak istemiş ve ana duyguyu bu sözcükler üzerinden iletmek istemiş olabilir. Bu açıdan bakıldığında şiirin varlık kapsamının şiirin genel hatlarını çizdiği söylenebilir.

Ahenk

“Bilgi Çağı” isimli bu şiir, 4+3 duraklı 7’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Bunu şiirin ilk dördlüğü üzerinde gösterelim:

Dört – bir – ya – na / ya – yıl – dı

1 - 1 - 1 - 1 / 1 - 1 - 1 (4+3=7)

İ - le - ti - şim / ku - şa - ğı

1 - 1 - 1 - 1 / 1 - 1 - 1 (4+3=7)

Gök - ler - de - ki / uy - du - lar

1 - 1 - 1 - 1 / 1 - 1 - 1 (4+3=7)

Ya - kın - e - der / u - za - ğı

1 - 1 - 1 - 1 / 1 - 1 - 1 (4+3=7)

Birinci Dörtlükte;

... yayıldı

... kuşağı

... uydular

... uzağı

sözcüklerinde “-ı” sesi yarım uyak;

İkinci Dörtlükte;

... kapladı

... ağı

... hepimizi
 ... çağ1
 sözcüklerinde “-ı” sesi yarım uyak;

Üçüncü Dörtlükte;
 ... yurdun
 ... durmalı
 ... bizim
 ... vurmali
 sözcüklerinde “-ur” sesleri tam uyak, “-malı” sesleri redif;

Dördüncü Dörtlükte;
 ... olarak
 ... seçmeliyiz
 ... yarışında
 ... geçmeliyiz
 sözcüklerinde “-eç” sesleri tam uyak, “-meliyiz” sesleri redif;

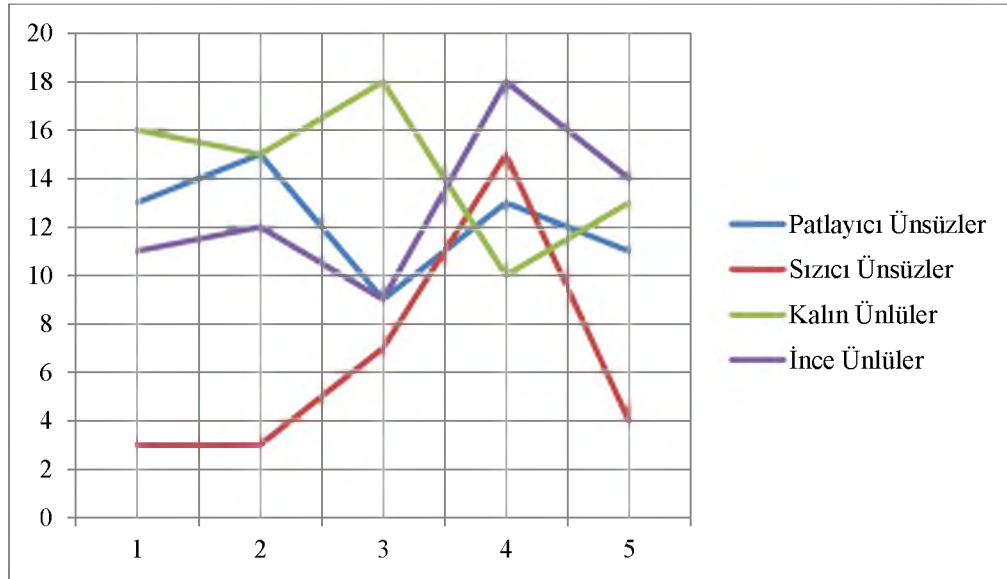
Son Dörtlükte;
 ... yerine
 ... gidiyoruz
 ... adamlarına
 ... ediyoruz
 sözcüklerinde “-d” sesi yarım uyak, “-iyoruz” sesleri rediftir.

Şiir ünlü ve ünsüzlerle ilgili sayısal veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 11
“Bilgi Çağı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	13	15	9	13	11	61
Sızıcı Ünsüzler	3	3	7	15	4	32
Kalın Ünlüler	16	15	18	10	13	72
İnce Ünlüler	11	12	9	18	14	64

Şekil 10
“Bilgi Çağı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Şiirin dörtlüklerindeki ünlü ve bir kısım ünsüzlerini incelediğimiz bu bölümde, tablodan da anlaşılacağı üzere, patlayıcı ünsüzlerin bütün dörtlüklerde (4. dörtlük hariç) sızıcılardan daha fazla olduğu görülüyor. Bu, şiirin ses özelliğinin sert ve baskılı olmasına nende oluyor. Öğretici yönün ağır bastığı şiirde, şair okuyucunun bilgi çağında olduğunun farkına varmasını istiyor. Bu yüzden sızıcı ünsüzlere değil patlayıcı ünsüzlere daha çok yer vermiştir. Ayrıca ünsüzlerde dörtlükler arasındaki

değişimlerin patlayıcı ünsüzlerde daha keskin olduğu görülüyor. Ünlüler de kendi içinde ele alındığı zaman farklılık görülmekle birlikte, bu farkın kalın ünlüler lehine olduğu anlaşılıyor. Şair, hâkimane üslubunu patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülere daha fazla yer ayırarak destekliyor. Bu durum, kulaklarda ses bakımından âhenk meydana getiriyor.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Anlaşılır bir dilin, ölçü, uyak ve redif gibi şiiri güzelleştiren unsurların, didaktik bir yaklaşımın hâkim olduğu şiir, ortaokulun ilk sınıfındaki (5. Sınıf) öğrenciler için güzel ve faydalı bir örnektir. Şiir öğrencilere sunulduktan sonra öğretmenin açık uçlu sorularıyla öğrenciler, konuşmaya ve yazmaya teşvik edilebilir. Metin aracılığıyla öğrenciler yeni bilgiler edinebilir ve metindeki öğütlerden kendilerine pay çıkarabilirler. Bu özelliklerden ötürü şiirin, “*Duygu, düşünce ve hayallerinin sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini yazıyla ifade eder.*” kazanımlarıyla paralel niteliklere sahip olduğu düşüncesindeyiz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

“Bilgi Çağı” adını taşıyan bu şiirde dörtlük nazım birimini; hece ölçüsünün; uyağın, redifin; tezat, kişileştirme, benzetme gibi mecazlı ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu özellikler şiir türünü düzyazı ürünlerinde ayıran özelliklerinden olduğu için metnin, “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanım ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Öğrenci çalışma kitabında şiirin konusunu belirlemeye yönelik olarak hazırlanan 3. etkinlikteki (Başar ve Köken, 2014: 166) uygulama, “*Metnin konusunu belirler.*” kazanımıyla; şiirin ana duygusunu tespit etmeye yönelik çalışma “*Metnin ana fikrini / ana duygusunu belirler.*” kazanımıyla ilişkilidir. Şiir ile ilgili bu etkinliklerin, kazanımları edindirme noktasında işlevsel olduğu görülmekle birlikte uyak, redif, ölçü gibi âhenk unsurları ve söz sanatlarına yönelik etkinliklere yer verilmemesi birer eksikliktir. Ancak şiire bir bütün olarak bakılırsa sade ve anlaşılır bir dil, kıtalarla yazılma ve bu kıtaların kısa hecelerden oluşması (4+3=7), sadece biçimin değil içeriğinde önemsenmesi gibi çeşitli özellikler, Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla bağlantılıdır ve öğrencilerin güzellik algısını olumlu yönde etkileyebilecek şekildedir.

4. 1. 1. 11. Bilim ve Teknoloji

Her doğal olayda, insan ürpermiş,
Bütün dikkatini, onlara vermiş;
Aylarca, yıllarca; hep irdelemiş
Bulduğu sonuçtan, bilgi derlemiş.

Bilgiler, zamanla “Bilim” olmuş,
Bütün insanlığa, ışık tutmuş;
Her kuşak, kendinden, bir şey katmış
Uygarlığa, sağlam temel atmış.

Teknoloji, ilmin, hizmet aracı,
Zamandan kazanır, her kullanıcı;
Doğru kullananın, başının tacı
Hedefe varmanın, teknik ilacı.

Yeni kuşaklara, tez öğretelim,
“BİLGİ ÇAĞI”ndayız, bunu bilelim;
Aziz yurdumuzu, hep yüceltelim
Çağdaş uygarlığa, tez erişelim.

Naim YALNIZ

Yapı

Şiir, dört kıtadan meydana gelmiş. Öğretici bir dilin kullanıldığı şiirde, bilgilerin zamanla bilime dönüşmesi, teknolojinin bilime hizmet etmesi anlatılıyor.

İlk dördükte insanların tabiattaki olayları merak ettiği için tüm dikkatlerini bu olaylara yöneltmesinden ve incelemeler neticesinde bilgilere ulaşmasından söz ediliyor.

İkinci dördükte derlenen bilgilerin birikerek bilimi meydana getirdiği, uygarlığın oluşmasında tüm insanların katkısının olduğu anlatılıyor.

Üçüncü dörtlükte teknik gelişmelerin ilimin ilerlemesine yardımcı olmasından, teknolojiyi doğru kullananların kendilerine zaman ayırabilmesinden, muasır medeniyetler seviyesine ulaşmada teknolojiye ihtiyaç duyulmasından bahsediliyor.

Son dörtlükte gençlerin, çocukların teknik gelişmelerden haberdar edilmesi gerektiğine, uygarlık yolunda emin adımlarla ilerleyebilmek için bilim ve teknolojiye mutlaka yararlanılmasının gerekliliğine yer veriliyor. Şiirin bütününde bilginin, bilimin, teknik buluşların, teknolojik gelişmelerin ulusların gelişiminde hayati bir öneme sahip olmasına değiniliyor ve her dörtlük birbirini destekliyor.

Tema

"... Yani soyut tema; olay örgüsü, mekân, zaman kategorileriyle; insana ve diğer varlıklara özgü çeşitli halleri dikkatle sunan sözler, davranışlar ve hareketlerle somutlaşır. Böylece somutlaşan temaya konu adı verilebilir." (Aktaş, 2011: 32). O hâlde konu, temanın somutlaşmış biçimidir. Tema daha genel, konu daha özeldir.

Şiirin temasına, şiirin tamamında anlatılanlardan hareketle ulaşabiliyoruz. Bu bir anlamda bizi yapı bölümünde yapılan irdellemelere geri götürüyor. Metnin genelinde; insanların bilgiye ulaşmasında merak unsurunun etkili olduğu, elde edilen bilgilerden hareketle bilimin ortaya çıktığı, teknolojinin insanların hayatlarını kolaylaştırdığı, gelecek nesle içinde bulunduğumuz çağın bilim ve teknoloji çağı olduğunun hatırlatılması gerektiği üzerinde yoğunlaşıldığı için metnin temasını "Bilim ve teknolojinin insanlığa faydaları" şeklinde ifade edebiliriz.

Dil

"Bilim ve Teknoloji" adını taşıyan bu şiirde didaktik şiirlerin özellikleri bulunmaktadır. İnsanlara yeni bir şeyler öğretme, ders verme gibi amacını taşıyan bu şiirlerde dil, herkesin anlayabileceği şekilde açık ve anlaşılır olma özelliklerine sahiptir. Bu şiirde de bilimin ortaya çıkışı, bilim teknolojinin faydaları şiiri dinleyen/okuyana öğretilmeye çalışıldığı için anlaşılır bir üsluba yer verilmiş. Didaktik öğelerin ağır bastığı şiirde, söz sanatlarına yer verilmemiş. Ancak ikinci dörtlükte "ışık tutmak, temel atmak" gibi deyimlerinde yardımıyla şiir diline özgü mecazlı söyleyişlerle

karşılaşıyor. Bu arada ı ışık tutmak deyimiyle bilimin, insanlara rehber olduğu, karanlıkları aydınlattığı ifade edilmek istenmiş. Temel atmak deyimiyle de, diğ er ulusların da katkısıyla uygarlığın sağlam bir zemin üzerine kurulduğu ve temeli bilimden meydana gelen yapının kolaylıkla yıkılamayacağı anlatılmaya çalışılmış.

Başlık

Şiirlerin başlığına eleştirel bir gözle yaklaşılmaya çalıştığımız bu bölümde başlıklarda iki özelliğe dikkat çekmek istiyoruz: 1.Başlıkla içerik ilişkisi, 2.Başlığın özgünlüğü. Metnimiz bu maddelerden ilkiyle uyumluyken ikinci maddedeki özellikten yoksundur. Çünkü şiir; bilgi, ilim, bilim, teknoloji kavramlarına yer vermiş ve bu kavramlarla bağlantılı olarak "Bilim ve Teknoloji " başlığı şiire uygun olarak görölmüş. Bu bize şiirle muhtevanın uyumlu olduğunu gösteriyor. Ancak şiirdeki başlıkta, çocukların ilgisinin çekilebilmesi için bulunması gereken orijinallik bulunmuyor.

Varlıklar

Şiirin varlık ve kavramlarının başlıkta yer verilen bilim ve teknoloji sözcükleri etrafında şekillendiğı görölüyor. Bu varlık ve kavramlar; bilgi, bilim, teknik, ilim, teknoloji şeklinde sıralanabilir. Bunlar, şiirin yazılmasına sebep olan ve şiiri meydana getiren varlık ve kavramlardır. Bu kelimelerden bilgiye üç kez yer verilmesi, dikkatin bu kelime üzerinde yoğunlaştırılmak istendiğini gösteriyor. Şairin tercih sonucu verdiği varlık ve kavramlar, onun duygu ve düşüncelerini yansıtan yardım, ana duygunun okura iletilmesine hizmet ediyor.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metinde yer alan sıfatlar şunlardır: Her (olay), doğal (olay), bütün (dikkat), bulduğu (sonuç), bütün (insanlık), her (kuşak), bir (şey), her (kullanıcı), doğru (kullanan), teknik (ilaç), yeni (kuşaklar), aziz (yurt), çağdaş (uygarlık). Görüldüğü gibi metin çok hacimli olmasa da on üç sıfata sahip olmasıyla bu bakımdan da çeşitlilik içeriyor.

Metinde zamir olarak "onlara, kendinden, bunu" sözcüklerine yer verildiğini

görüyoruz. Sıfatlardaki çeşitliliğe rağmen zamirlerde kısırlık göze çarpıyor. Bunların da şiirin anlamında büyük bir değişiklik teşkil etmediği söylenebilir.

Şiirdeki çekimli fiiller ise şunlardır: Ürpermiş, vermiş, irdelemiş, derlemiş, olmuş, ışık tutmuş, katmış, temel atmış, zamandan kazanır, öğretelim, bilelim, yüceltelim, erişelim. Öncelikle fiillerin -biri hariç- dize sonlarında yer aldığı ve ses benzerliklerini meydana getirdiği görülüyor. Fiillere çekimleme açısından bakıldığında ağırlığın duyulan geçmiş zamanda toplandığını tespit edebiliyoruz. Şair, ilk bölümlerde çeşitli bilgileri aktardıktan sonra son kıtada çeşitli isteklerini sıralamış. Bunu ifade ederken de istek kipinden yararlanmış.

Ahenk

Şiirin ikinci dördlüğü dışında on bir heceden oluştuğu görülüyor. Bu yüzden şiirde 11'li hece ölçüsü kullanıldığı söylenebilir.

Şiirde mısra sonlarındaki ses benzerlikleri şöyle ele alınabilir:

Birinci dördlükte;

...ürpermiş

...vermiş

...irdelenmiş

...derlemiş

sözcüklerinde "-er" sesleri tam uyak, "-miş" sesleri redif, "-le" sesleri tam uyak, "-miş" sesleri rediftir.

İkinci Dördlükte;

...olmuş

...tutmuş

...katmış

...atmış

sözcüklerinde "-t" sesi yarım uyak, "-mış" sesleri rediftir.

Üçüncü Dörtlükte;

...aracı

...kullanıcı

...tacı

...ilacı

sözcüklerinde "-cı" sesleri tam uyaktır.

Son dörtlükte;

...öğretelim

...bilelim

...yüceltelim

...erişelim

sözcüklerinde "-elim" sesleri rediftir.

Şiirin ünlü harf ve ünsüz harf ve ünsüz harflerin (patlayıcı ve sızıcı ünsüzler) dörtlüklerdeki dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 12

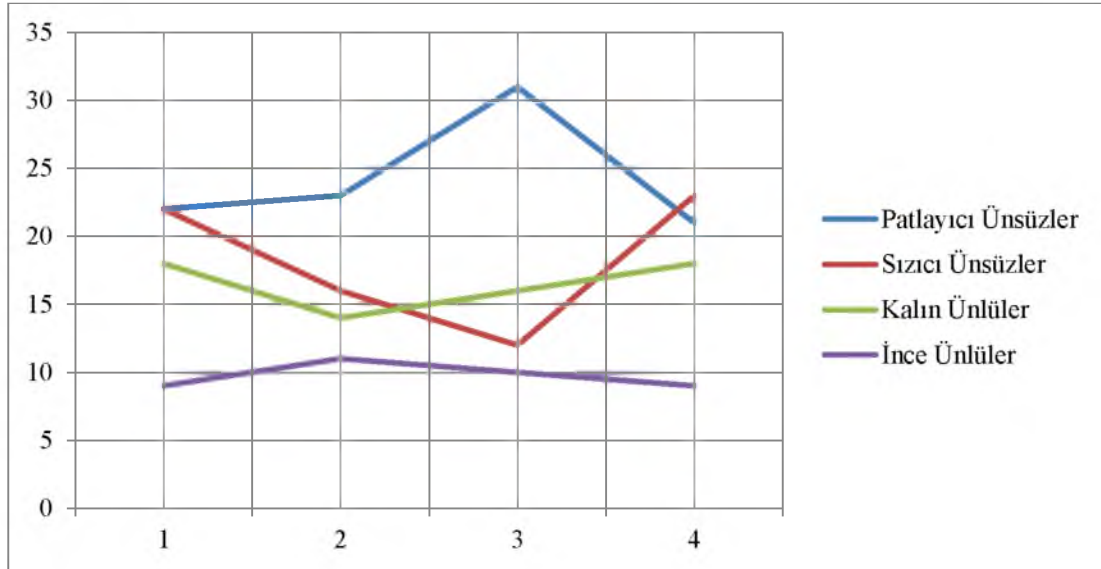
“Bilim ve Teknoloji” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı

Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	22	23	31	21	97
Sızıcı Ünsüzler	22	16	12	23	73
Kalın Ünlüler	18	14	16	18	66
İnce Ünlüler	9	11	10	9	39

Şekil 11

“Bilim ve Teknoloji Şiirindeki Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Tabloya bakıldığında ilk dörtlükte ünsüzlerde eşitlik görülüyor. İkinci ve üçüncü dörtlükte patlayıcı ünsüzlere sızıcılardan daha fazla yer verilmiş. Son dörtlükte ise sızıcı ünsüzler, patlayıcıları geçmiş. İkinci dörtlükte patlayıcı ünsüzlerin daha fazla oluşu bu bölümlerde şiirin ses tonunun gür çıkmasını sağlamıştır.

Şiir, ünlüler açısından ele alındığında, ünlülerde eşitlik durumunun hiç olmadığı ve en büyük farkın (9) da birinci ve dördüncü kıtalarda olduğu göze çarpıyor. Ünlülerde ikinci ve üçüncü kıtalarda aynı ve çok yakın değerlerde olduğu fark ediliyor. Şiirde kalın ünlülerle patlayıcı ünsüzlerin çoğunlukta olması, şiirde gür ve tok bir ses niteliğinin hâkim olmasına ortam hazırlamış.

Tablodaki ünsüz çeşitleri dışında "-r" (21) ve "-l" sesinin şiirde sıklıkla tekrar edildiğini tespit ettik. Bunun birer ünsüz seslerin tekrarı (aliterasyon) olduğunu düşünebiliriz.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Metinde öğretici yön ön plana çıktığı için duygulardan ziyade düşüncelere hitap edilmiş. Metin sınıfta okunduktan sonra öğretmen, öğrencilere "Metinde neler

öğrendiniz?" "Teknolojinin insanlara faydası nedir?" "İnsan hayatını kolaylaştırmak için ne gibi icatlar üretilebilir" gibi sorular yönelterek onların konuşmasını sağlayabilir. Ayrıca şiirden hareketle bir hikâye veya deneme, makale gibi düşünce yazısı yazmalarını isteyebilir. Şiir, serbest okuma metni şeklinde sunulduğu için öğrencilerin kendilerini sözle ya da yazıyla ifade edilebilmesinde öğretmene büyük sorumluluk düşmektedir. Ancak şiir, anlaşılır bir dille yazıldığı ve şiir türünün çoğu özelliğini taşıdığı için "Bilim ve Teknoloji" adlı bu şiirin "Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder." kazanımıyla bağlantılı olduğu söylenebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Didaktik söylemin baskın olduğu şiirde ölçüye, uyak ve redife, ses tekrarlarına yer verilmiş. Öğrencilere birşeyler öğretme kaygısının belirgin olduğu şiirde zaman zaman yapay ifadelere ve şiir türünden uzaklaşan kuru üsluba yer verilmiş. Ancak şiir türünün kimi özelliklerini bünyesinde barındırdığı için şiirin "Şiir dilinin farklılığını ayırt eder." kazanımıyla ilişkili olduğu kanısındayız. Şiir, serbest okuma metni biçiminde kitapta yer aldığı için, ana metinlerden sonra yer verilen etkinliklerin kazanımlarla bağlantılı olup olmadığını irdelediğimiz kısımlara bu şiir için yer veremeyeceğiz.

4. 1. 1. 12. Sinemaya Gitme Günü

Yağmur altında
 Bir sinemanın kapısında
 Babamla.
 Babam dedi ki:
 “İyi ki ıslandı kirpiklerimiz
 Doldu gözlerimiz yalan da olsa.”

Komikti film, çok güldüm,
 Bir yandan da düşündüm:
 Niye dolsun ki gözlerimiz,
 Eğlenceden başka ne olabilir sinema?

Eve dönerken
 Sordum bu soruyu babama
 Beyaz bir perdenin içindeymişim gibi
 Önce gülümsedi bana
 Sonra hüznünlendi
 Uzun uzun bakıp yağın yağmura.

Yastığa koyup başımı
 Gözlerimi kapadığımda
 Yağmur, gülümseme, hüznü
 Bir nehir gibi aktı art arda
 O zaman anladım
 Eğlence değil, bir hayatmış sinema

Salih MERCANOĞLU

Yapı

Serbest söyleyişin bir örneği olan bu şiir, dört bölümden oluşmaktadır. Bu dört bölümdeki mısra sayısı sırasıyla altı, dört, altı, altı şeklindedir. Bu bölümleri Aktaş'ın da (2011: 32) ifade ettiği gibi “şiir cümlesi ya da metin parçası” biçiminde ifade

edebiliriz. Metin her ne kadar parçalardan oluşuyor gibi görünse de metnin tamamında karşımıza bir birim çıkmaktadır: Sinemaya giden bir baba ve çocuğunun konuşmaları, hisleri. Bu metin, bir bakıma çocuk ve babasının bir günde yaşadıklarının şiirleştirilmiş biçimidir. Metinde anlatılanları daha iyi çözümleyebilmek için her bölümde nelerden bahsedildiğini açıklayalım.

İlk bölümde şair, yağmurlu bir havada sinemanın önünde bekleyen baba ile evladının portresini çizmiştir. Bu portreye bir de konuşma eklenmiştir.

Bu bölümde çocuk, sorgulama içerisine girmiştir. Babasının sözleri, onu düşünmeye sevk etmiştir. Çocuk, sinemanın sadece eğlenceden ibaret olduğunu düşünmektedir.

Üçüncü kısımda çocuk, merakını gidermek için zihnindeki soruyu babasına yöneltmiştir. Burada baba, çocuğun sorusuna yanıt vermese de jest ve mimikleriyle onun eleştirel düşünmesinde yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Son kısımda çocuğun zihninden, gün boyu yaşananlar bir film şeridi gibi geçmektedir. Çocuk burada sorusuna yanıt bulmuştur. Sinemanın bir eğlenceden çok daha fazlası olduğunu, hatta hayata eşdeğer olduğunu anlamıştır.

Tema

Metnin tamamında sinemada film izlemeye giden baba ve çocuğunun duygu ve düşünceleri ifade edilmiştir. Metnin büyük bir kısmında çocuğun aklından geçenler cümle haline getirilmiştir. Çocuk, başlangıçta sinemayı eğlence ile bir tutmaktadır. Ona göre sinema, insanları eğlendiren, güldüren bir sanat biçimidir. Ancak babasının ilk bölümde söyledikleri, aklını kurcalamıştır. Babasının söylediklerinin ne anlam ifade ettiğini, gerek babasına sorular yönelterek gerekse düşünme yoluyla cevaplamaya çalışmıştır. Şair, çocuğunun sorgulama yoluyla sinema hakkında algısının değişmesini sağlamıştır. Bu söylenenlerden sonra şiirin temasını, “Sinema içeriği itibarıyla insan hayatını yansıtan geniş kapsamlı bir sanat ürünüdür.” biçiminde ifade edebiliriz.

Dil

“Sinemaya Gitme Günü” isimli bu şiir, karşılıklı konuşma formunda ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Anlaşırılığı engelleyecek sözcüklerle ve söz öbekleriyle karşılaşmıyor. Bu sade dil kullanımına günlük hayattaki üslup biçiminin ve çocuğun içtenliği de eklenince şiir, okuyucuya zevk verir hâle gelmiştir.

Şiirde anlama etki edebilecek söz sanatlarına da verilmiştir. “Beyaz bir perdenin içindeymişim gibi”; “Yağmur, gülümseme, hüzn / Bir nehir gibi aktı art arda”; “Eğlence değil, bir hayatmış sinema” dizelerinde benzetme sanatının kullanıldığı görülüyor. Önce gülümsedi bana / Sonra hüznlendi”; “Yağmur, gülümseme, hüzn” mısralarında tezat sanatı sayabileceğimiz ifadeler vardır. Ayrıca “Niye dolsun ki gözlerimiz / Eğlenceden başka ne olabilir sinema” mısralarında ise çocuk, sinemayı eğlenceyle bir tutmakla birlikte yani bu bölümde sorusunun cevabını bildiği bir soru sormaktadır. Bu, tecahül-i arif’in bir örneğidir. Bu dizelerde soru sorulması ve bunun şiirdeki anlamı etkilemesin istifham olarak ele alabiliriz.

Söz sanatları dışında “doldu gözlerimiz ...” deyiimiyle “uzun uzun, art arda” ikilemelerinin kullanılması, şiirin dilini günlük konuşma diline yaklaştırmakta ve şiire rahat bir dil özelliği kazandırmaktadır. Şiirdeki dili etkileyebilecek bir öge de devrik cümle kullanımıdır. “... ıslandı kirpiklerimiz, doldu gözlerimiz, komikti film ..., ... ne olabilir sinema?, sordum bu soruyu ..., önce gülümsedi ..., ... aktı art arda, ... bir hayatmış bir sinema.” Bunları şiir türünün bir özelliği olarak ele alabiliriz. Ayrıca devrik cümleler sayesinde dize sonlarında kimi ses benzerlikleri oluşturulmuştur.

Başlık

Şiirden, bir babanın, çocuğunu sinemaya götürdüğünü ve bu sinema sonunda çocuğun sinemayla ilgili düşüncesinin değiştiğini öğreniyoruz. Şiirde anlatılanlar bir gün içerisinde olup bitmiştir. Şiirin genelinde sinema sanatıyla ilgili sözcüklere yer verilmiştir. Şairin bu özelliklerden ötürü şiirine “Sinemaya Gitme Günü” başlığını verdiğini düşünüyoruz. Bu açıdan bakılınca şiirde başlık ve içerik uyumunun yerinde olduğu söylenebilir. Ancak başlığın, öğrencilerin ilgisini çekecek biçimde özgün olduğu ve şiirin okunma ihtimalini artıracak nitelikte olduğu kanısında değiliz. Şiire

öğrencilerin içinde bulunduğu yaş ve gelişim düzeyi de göz önünde tutularak başka başka başlıklar verilebilirdi.

Varlıklar

Şiirdeki varlık ve kavramların bir kısmının –başlıkla da uyumlu olarak- sinemayla ilgili olduğu görülüyor: Şiirde başlıkla beraber dört yerde sinema kelimesi geçiyor. Bu kelimeyle bağlantılı olarak “film” ve “perde” kelimeleri yer alıyor. Metinde bunların dışında şu varlık ve kavramlara yer verilmiştir: Yağmur, kapı, baba, kirpik, göz, komik, eğlence, ev, yastık, baş, gülümseme, hüznün, nehir, hayat. Bunlardan göz, kirpik, baş sözcüklerini “organları karşılayan varlıklar”; ev, kapı, yastık sözcüklerini de “ev çevresinde anlam bulan varlıklar” şeklinde gruplandırabiliriz. Bu varlık ve kavramlar aracılığıyla şiirin genel çerçevesi çizilmiş ve şair bunlar vasıtasıyla anlatmak istedikleri ifade etme imkânı bulmuştur, denilebilir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metindeki sözcük türlerinin büyük bir kısmına yer verdiğimiz bu bölümde öncelikle sıfatları ele alalım: Bir (sinema), bir (yan), bu (soru), beyaz (perde), bir (perde), yağan (yağmur), bir (nehir), o (zaman), bir (hayat). Sıfatlara bakıldığında nitelik bildiren çeşitlerine daha az verildiği görülüyor. Anlaşılan şair, yukarıda ele aldığımız varlıkların görünüşünü betimleme gereği duymamıştır.

Şiirde zamir olarak sadece “bana” kişi zamirinin varlığını tespit edebiliyoruz. Bunun da şiirin anlamına büyük bir etki etmediğini söyleyebiliriz.

Şiirdeki çekimli fiiller ise şunlardır: Dedi, ıslandı, doldu, güldüm, düşündüm, olabilir, sordum, gülümsedi, hüznünlendi, aktı, anladım. Şiirde fiillere yer verilmesi şiire hareketlilik ve canlılık kazandırmıştır. Ayrıca baba ve çocuğun bir günde başından geçenler, fiiller aracılığıyla daha kolay bir şekilde anlatılabilmektedir. Çekimlenme açısından ele alındığında ise fiillerin çoğunlukla görülen geçmiş zamanda (10) çekimlendiği fark edilecektir. Bu da bize, çocuğun gün boyunca başından geçenlere tanık olduğunu, o olayları birebir yaşadığını göstermektedir.

Ahenk

Şiir, serbest ölçüyle kaleme alınmıştır. Bunu dizelerdeki hecelerin eşit olmayışından anlıyoruz. Şiirde serbest ölçüyle kaleme alınsa da dize sonlarındaki kimi ses benzerlikleri görülüyor:

Birinci Bölümde;

“Yağmur altında”, “Babamla” ve “Doldu gözlerimiz yalan da olsa” dizeleri arasında “-a” sesi yarım uyak,

“Bir sinemanın kapısında” ve “İyi ki ıslandı kirpiklerimiz” sözcükleri arasında “-z” sesi yarım uyaktır.

İkinci Bölümde;

“Komikti film, çok güldüm” ile “Bir yandan da düşündüm” dizelerinde “-düm” sesleri rediftir.

Üçüncü Bölümde;

“Sordum bu soruyu babama”, “Önce gülümsedi bana” dizelerinde “-a” sesi yarım uyak,

“Beyaz bir perdenin içindeymişim gibi” ve “Sonra hüznümlendi” dizelerinde “-i” sesi yarım uyaktır.

Son Bölümde;

“Gözlerimi kapadığımda”, “Bir nehir gibi aktı art arda”, “Eğlence değil, bir hayatmış sinema” mısralarındaki “-a” sesi yarım uyaktır.

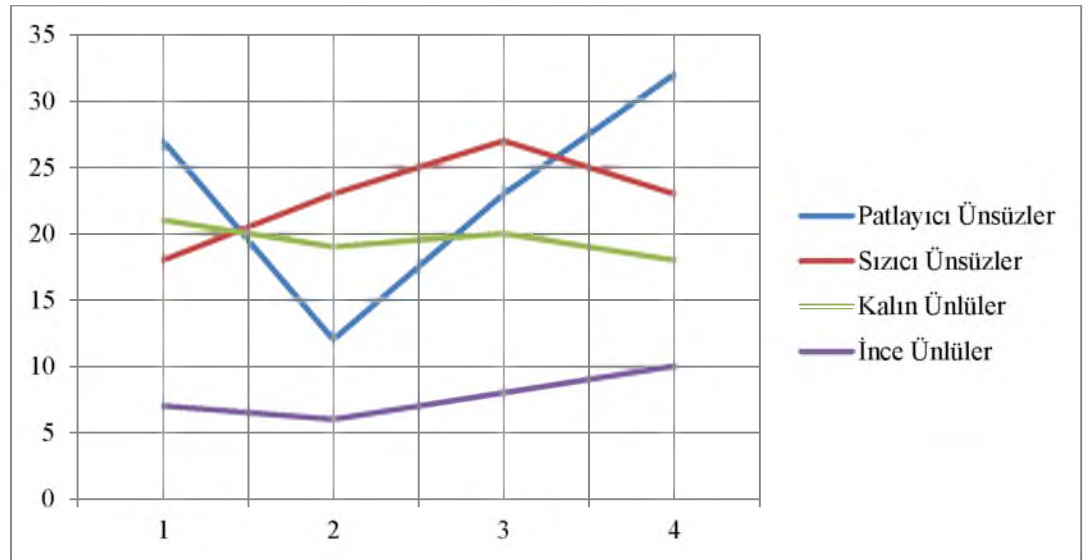
Ayrıca her bölümün sonundaki “... olsa”, “... sinema”, “... yağmura”, “... sinema” sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyaktır.

Şiirin ünlü ve ünsüz görünümü bölümlerde şu şekildedir:

Tablo 13
“Sinemaya Gitme Günü” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Tablosu

Metin Parçaları	1	2	3	4	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	27	12	23	32	94
Sızıcı Ünsüzler	18	23	27	23	91
Kalın Ünlüler	21	19	20	18	78
İnce Ünlüler	7	6	8	10	31

Şekil 12
“Sinemaya Gitme Günü” Şiirindeki Metin Parçalarının Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Grafiği

Metinde ünsüzlerin sayısal açıdan birbirine yakın olduğu görülmekle birlikte ünlüler açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. İki bölümde (1. ve 4. bölümler) patlayıcı ünsüzler sızıcı ünsüzlere göre daha fazlayken diğer iki bölümde durum tam

tersidir. Ünlülerde ise tüm parçalarda kalın ünlülerin ince ünlülerden daha çok olduğu görülür. Buna her bölümde fazlaca yer verilen patlayıcı ünsüzler de aklenince şiire, tok bir ses özelliği kazandırılmıştır. Söz konusu ünlü ve ünsüzler, yer aldığı kelimeleri ve kelimelerin içinde bulunduğu bölümleri vurgulu hâle getirmiştir. Ayrıca patlayıcı ünsüzlerin (-b, -c, -ç, -d, -g, -k, -p, -t) tekrarı aliterasyon, kalın ünlülerin (-a, -ı, -o, -u) tekrarı da asonans şeklinde ifade edilebilir.

Şiirde şu kelimeler diğerlerinden daha çok kullanılmıştır: Sinema (3), baba (3), yağmur (3), göz (3) gülümse- (2), gibi (2), hüznün (2), eğlence (2). Burada belirttiğimiz gibi kelimelerden “sinema”nın, şiirin başlığında geçtiğini ve konusuyla ilgili olduğunu görüyoruz. “Baba” sözcüğü şiirdeki iki önemli kişiden birisi olduğu için çok kullanılmıştır.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Şiirde sade ve anlaşılır bir dil kullanıldığı için öğrencilerin kendilerini rahatça ifade edebilmesine imkân verecek özelliktedir. Sınıfta şiir okunduktan sonra “Şiirdeki anlatımın kimin ağzından yapılmıştır?”, “Şiirdeki çocuk, sinema hakkında ne düşünmektedir, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?”, “Sinema, özellikleri bakımından hangi türe benzemektedir?”, “Sinemaya gittiğinizde hangi tür filmleri izlersiniz, niçin?” gibi sorularla öğretmen, öğrencilerin konuşmasını ya da sinema türüyle ilgili düşüncelerini yazıyla ifade etmelerini sağlayabilir. Şiirin sahip olduğu özellikler ve öğretmenin de yönlendirmeleri sayesinde metin “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini yazıyla ifade eder.*” kazanımıyla ilişkilendirilebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

“Sinemaya Gitme Günü” isimli bu şiirde dize sonlarında ses benzerlikleri, kalın ünlülerle patlayıcı ünsüzlerin birlikte çıkardığı uyumlu ses özellikleri, açık ve anlaşılır bir üslup, başlık ve içeriğin uyumlu birlikteliği görülmektedir. Şiirde ölçüye yer verilme de mısra düzeninde yazılmıştır. Öğrenci çalışma kitabındaki üçüncü etkinlikte öğrencilerden (Başar ve Köken, 2014: 190) “şiirin konusunu” ve “şiirin ana duygusunu” belirlemeleri istenmiştir. Bu etkinlik “*Metnin konusunu belirler.*” ve

“Metnin ana fikrini / ana duygusunu belirler.” kazanımlarıyla bağlantılıdır. Çalışma kitabında bu metinle ilgili birçok etkinliğe (12 tane) yer verilmesine rağmen şiir türüne özgü etkinliklere (söz sanatları, uyak, devrik cümle kullanımı) yer verilmemesi birer eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Şiirin, öğrenci düzeyine uygun olmakla beraber, etkinlikle pekiştirilmediği, şiir türünü öğrencilere tanıtıcı çalışmalara yer verilmediği düşüncesindeyiz.

**4. 1. 2. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Altıncı Sınıf Türkçe Ders
Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi**

4. 1. 2. 1. Kütüphane

Candan özge candır bana
Kitaplar dostluktan yana
Yol gösterir tüm cihana
Kütüphane dünyam benim

Ana sevgisinden sıcak
İnsanlığa açar kucak
Raflarında binbir çiçek
Kütüphane yuvam benim

Dört tarafı inci, mercan
Her sayfada bir heyecan
Ruhumuza can verir can
Kütüphane deryam benim

Kitaplara eyle nazar
Cahil mezarını kazar
Her satırda sevgi yazar
Kütüphane aynam benim

Hikâyede çatık kaşlar
Romanda dökülür yaşlar
Hayat kitaplarla başlar
Kütüphane sılam benim

Yaşatırsın yücelerde
Gurur kalmaz nicelerde
Yol alırım hecelerde

Kütüphane sevdam benim

Mustafa Nihat MALKOÇ

Yapı

“Kütüphane” adını taşıyan şiir, altı kıtadan oluşmuş. Altı birimden meydana gelen şiirin ilk biriminde kütüphane, karanlıkları aydınlatan bir fener, zifiri karanlıktaki bir ay gibi düşünülmüş. Ayrıca bu kıtada kütüphane, dünya ile eşdeğer tutulmuştur. Dünyadaki bütün zenginlik ve çeşitliliğin kütüphanede bulunabildiği ifade edilmiş.

İkinci birimde kütüphanenin; ırk, dil, renk, cinsiyet ayrımı yapmayıp herkese kucak açmasından, raflarındaki kitapların güzel kokulu çiçeklerle bir olmasından bahsediliyor. Bu nedenle kütüphane, aile ortamının sıcaklığını ifade eden yuvaya benzetiliyor.

Üçüncü birimde kütüphanenin her bir yanının inci, mercan, yakut, elmas gibi değerli mücevherlerle dolu olmasından, kütüphanedeki kitapların her sayfasının ayrı bir maceraya ev sahipliği yapmasından, kitap okunduğunda insana canlılık, hareket vermesinden söz ediliyor. Burada dört tarafı inci, mercan söz öbeğiyle kitapların sahip olduğu değer anlatılmaya çalışılıyor.

Dördüncü kıtada kitaplara önem verilmesi gerektiği, kitap okumayan insanın kendi sonunu kendisi hazırladığı ve kitapların her bir satırının sevgiden bahsettiği anlatılıyor. Burada kütüphane ile ayna arasında teşbih ilgisi kuruluyor. Aynanın karşısındaki her şeyi yansıtması gibi kütüphane de insanları olduğu gibi yansıtmaktadır.

Beşinci birimde, gerçek mânâda yaşamın kitaplarla başladığından söz edilmiş. Kitap okumayan insanların ölüden farkının kalmadığı ifade edilmek istenmiş. Bir insanın kendini güvende hissettiği sırası, memleketi gibi kütüphane ortamı insana güven ve huzur vermektedir.

Son birimde ise kütüphane, büyük bir sevda, ulaşmak istenen yüce bir amaç gibi düşünülmüş.

Tema

Şiirdeki tema, kütüphane sevgisi diyebiliriz. Buna bağlı olarak kitaplar üzerinde durulmuş, kitaplar çiçeklere benzetilmiş, tüm dünyaya ve insanlara yol göstermesine değinilmiş, her satırında sevginin yazmasından bahsedilmiştir. Bu yüzden altıncı dördlükte gerçek anlamda yaşamının kitaplarla başladığına vurgu yapılmış. Çocuklara; Tanrı'nın emrine uymaları, nefislerinin yolundan gitmemeleri, kitaplara gereken önemi vermeleri yönünde tavsiyelerde bulunulmuş. Bunlar yapıldığını takdirde âlimlik mertebesine, derecesine ulaşılabilceğine yer verilmiş. Şiirde anlatılanlar aracılığıyla kitap okuma sevgisi ve kütüphane kültürü aşılarmaya çalışılmıştır.

Dil

“Şiir yapısal olarak diğer edebî türlerden farklı niteliklere sahiptir. Kendine özgü kuralları ile var olan şiir, özel bir söylem aracı olarak kullanılmaktadır.” (Aytaş, 2011: 37). Bu şiirde de şair, amacı doğrultusunda sözcükleri bir araya getirmiş ve sözcükler şiir türüne özgü bir üslupla okuyucuya merhaba demiştir. Şiirde açık ve sade bir dil kullanılmıştır. Şiir, söz sanatlarıyla süslü ve kapalı hale getirilmediği ve öğrencilerin sözcük hazinesini zorlayacak yabancı kelimelere yer verilmediği için şiirin anlaşılabilirliğini engelleyecek bir durum söz konusu değildir.

Her dördlüğün son dizesinde benzetmeye yer verildiğini görüyoruz. Bu mısralarda kütüphane sırasıyla; “dünya, yuva, derya, ayna, kal’, sıra, sevda” gibi sözcüklere benzetilmiş. “Raflarda bin bir çiçek” söz grubunda çiçeklerle kitaplar kastedilmiş ama kitap kelimesi doğrudan söylenmemiş; bu nedenle açık istiare vardır. Üçüncü dördlüğün ilk dizesinde “Dört tarafı inci, mercan” söz öbeğinde kitaplar, inci ve mercana benzetilmiş fakat kitaplara açık bir şekilde yer verilmemiş; bu yüzden açık istiarenin varlığından söz edebiliriz.

Söz sanatları dışında şiirin dilini etkileyebilecek bir özellik olarak deyimleri görüyoruz: *Yol göstermek, kucak açmak, can vermek, nazar eylemek, mezarını kazmak, yol almak*. Prof. Dr. Doğan Aksan (2013: 51-63) deyimleri, konuşulan dilden yararlanılırken başvurulmuş bir yardımcı gibi ele almaktadır. Ayrıca deyimlerin kısa ve eksilteli anlatımda işlevsel olarak kullanılabileceğini söylemektedir. Bu şiirde de yer verilen deyimler aracılığıyla anlatımın yer yer günlük konuşma diline yaklaştığını, dilde samimî bir havanın yakalandığını söyleyebiliriz. Yine bunlar sayesinde anlatımda kısaltmaya gidildiğini de söyleyebiliriz.

Başlık

Şiirin tamamında kitaplardan ve kütüphaneden söz edilmiş. Kitap sözcüğüne 1. , 4. ve 5. dördlükte yer verilirken, kütüphane kelimesi her dördlüğün sonunda yer almış. Böyle bir içeriğe sahip şiire “Kütüphane” adı verilmiş. Bu açıdan yaklaşıldığında başlık ile içeriğin uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak başlıktaki eksik, özgünlük ve yaratıcılıktır. Çocuğun bir şiiri severek okumasında başlığının sıra dışı ve ilgi çekici olması gerekir. Bu şiire “Gerçek Dost”, “İkinci Annem”, “Gökkuşağı”, “Sönmeyen Ateş” gibi başlıklardan birisi verilebilirdi. Böylece çocuk, merak duygusuna yenik düşecek ve şiiri okuma konusunda motive olabilecektir.

Varlıklar

Şairin bir tercih sonucu ele aldığı varlıklara bakıldığında çeşitlilik göze çarpıyor. Şiirde yer alan varlıkları şu şekilde sınıflandırabiliriz: Hikâye, roman “düzyazı kapsamındaki varlıklar”; inci, mercan varlıkları “değerli madenler”; cihan, dünya, yuva, derya, sıra “yer bildiren varlıklar”; can, dostluk, sevgi, insanlık, ruh, gurur “soyut kavramlar”; kitap, raf “kütüphaneyi hatırlatan varlıklar”. Şiirde yer verilen varlıklar aracılığıyla kitapların insan hayatındaki önemine, kitap okumayan bir insanın acı sonuna dikkat çekilmeye çalışılmış. Şairin şiirinde yer verdiği varlık ve kavramların, duygu ve düşüncelerini etkileyici bir biçimde dile getirmesine yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Şiirde yer alan sıfatlar şunlardır: Candan özge (can), tüm (cihan), bin bir (çiçek), dört (taraf), her (sayfa), bir (heyecan), her (satır), çatık (kaşlar). Sıfat türü açısından kısır diyebileceğimiz bu şiirde, sıfatlara tür açısından bakıldığında nitelik bildirenlerin daha az olduğu görülür. Bu durumda şairin, niteleme sıfatlarıyla bir tablo çizme girişiminde bulunmadığını söyleyebiliriz.

Şiirde zamir olarak ise sadece 1. tekil kişi zamiri “ben”e yer verilmiş. Ben sözcüğüne tamlayan eki de getirilerek kütüphane sözcüğü hem isim tamlaması kurmuş hem de çeşitli varlık ve kavramlara benzetilmiş.

Şiirin çekimli fiilleri ise şu şekildedir: Yol gösterir, açar (kucak), can verir, kazar, yazar, dökülür, başlar, yaşatırsın, kalmaz, yol alırım: Dört tane dilek kipi dışında şiirdeki fiillerin büyük çoğunluğu geniş zaman kipinde kullanılmıştır. Bunun nedenini ise, kütüphanelerin her an önemli bir yere sahip olduğu, bu bağlamda kitaplara her zaman ihtiyacımız olduğu yargısına ulaşılabilir. Eyle, gitme, çık, kulak ver: Emir kipindeki bu dört fiil aracılığıyla çocuklar, öğrenciler, bir anlamda bu şiiri okuyan herkes -sert bir ses tonuyla da olsa- doğru olan yola sevk edilmeye çalışılmaktadır.

Ahenk

Şiir 4+4 durağıyla ve 8’li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Dize sonlarındaki ses benzerlikleri (kafiye ve redif) şu şekildedir:

Birinci Dörtlükte;

... bana,

... yana,

... cihana,

... benim.

kelimelerindeki –ana sesleri zengin uyak;

İkinci Dörtlükte;

... sıcak,

... kucak,
 ... çiçek,
 ... benim.
 kelimelerindeki –k sesi yarım uyak;

Üçüncü Dörtlükte;
 ... mercan,
 ... heyecan,
 ... can,
 ... benim.
 kelimelerindeki –can sesi sengin uyak;

Dördüncü dörtlükte;
 ... nazar,
 ... kazar,
 ... yazar,
 ... benim,
 kelimelerindeki –azar sesi zengin uyak;

Beşinci Dörtlükte;
 ... kaşlar
 ... yaşlar
 ... başlar
 ... benim
 kelimelerindeki –aşlar sesi zengin uyak;

Son Dörtlükte;
 ... yücelerde,
 ... nicelerde,
 ... hecelerde,
 ... benim.
 Kelimelerindeki –ce sesi tam uyak, -lerde sesi rediftir.

Ayrıca her dörtlüğün sonundaki dünyam benim, yuvam benim, deryam benim, aynam benim, kal'am benim, sılam benim, sevdam benim söz grupları arasında: -a'lar yarım kafiye, -m benim'ler ise redifi oluşturmaktadır.

Şiirdeki kelime tekrarları şu şekildedir: Kütüphane (8), benim (7), can (4), kitap (3) kelimelerinin tekrar edildiği görülüyor. Burada kütüphane sözcüğünün hem şirin başlığı hem de temasıyla bağlantılı oluşu; benim sözcüğünün son dizelerde bir çeşit nakarat görevini üstleniyor oluşu; kitap kelimesinin ise kütüphane ile aynı kökten türediği ve kütüphanelerin daimî üyeleri oluşu; can kelimesinin de kitapların, kütüphanelerin bir insanın canı (kalbi) kadar değerli oluşuyla benzerlik ilgisi kurulmasına dayandığı için sık kullanılmış olabileceğini düşünüyoruz.

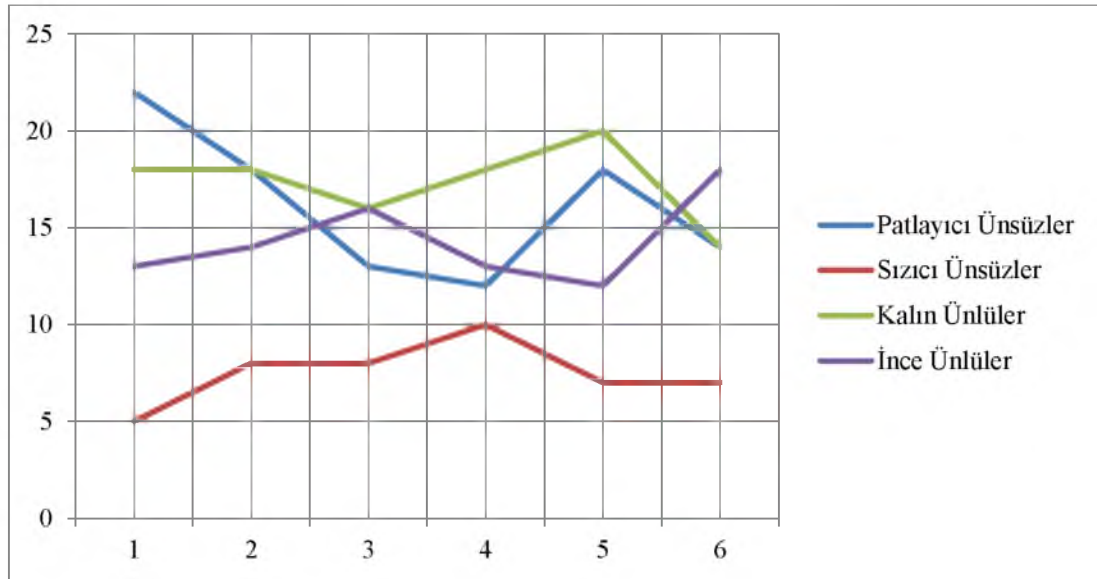
Şiirin ünlü ve ünsüz(patlayıcılar ile sızıcılar) harf sayısına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 14

“Kütüphane” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	22	18	13	12	18	14	97
Sızıcı Ünsüzler	5	8	8	10	7	7	45
Kalın Ünlüler	18	18	16	18	20	14	104
İnce Ünlüler	13	14	16	13	12	18	86

Şekil 13

“Kütüphane” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Tablodaki sayısal verilerde de görüldüğü üzere şiirde patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülerin fazla olduğu görülüyor. Patlayıcı ünsüzler aracılığıyla söyleyişe gür bir ses, tok bir ifade kazandırılmış. Şiirde kalın ünlüler fazla olsa da ince ünlülerle arasındaki fark, ünsüzler arasındaki farka göre azdır (18). Bu, şairin eserinde ünlüler açısından denge kurmaya çalıştığını göstermektedir. Ayrıca ünsüz tekrarları içinde en çok “-k” sessizinin kullanıldığını görüyoruz. Bununla şiirin adında da “-k” ünsüzünün bulunuşu ve her dörtlükte kütüphane sözcüğünün tekrar edilişi arasında bir bağlantı kurulduğu düşünülebilir. Şiirde “-k” ünsüzüne sıkça yer verilerek aliterasyon meydana getirilmiştir.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“Kütüphane” ismini taşıyan şiir, açık, anlaşılır, içten, günlük konuşma diline özgü rahat bir üslupla sunulmuş. Öğrenciler şiiri okuduktan sonra, şiirle ilgili duygu ve düşüncelerini gerek konuşarak gerekse yazarak anlatabileceği için metnin “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımlarına uygun olduğunu söyleyebiliriz. Ancak öğrenci çalışma kitabında bu kazanımlara yönelik doğrudan etkinliklere yer verilmemesinin bir eksiklik olduğu düşüncesindeyiz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Ele alınan metinde söz sanatlarına, ölçüye, uyaklara, rediflere, kelime tekrarlarına, deyimlere yer verilmiş. Bu özelliklere, şiirin kendisinden doğrudan ulaşılabilir. Ayrıca İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı'ndaki 1. etkinliğin 'a' kısmında (Komisyon, 2014: 10) "Okuduğunuz şiirde dize sonlarındaki ahengi sağlayan seslerin altını çiziniz." ve 'b' kısmında (Komisyon, 2014: 10) "Bu ses benzerliklerinin şiire ne kattığını noktalı yerlere yazınız." şeklinde çalışmaya yer verilmiş. Hem bu etkinlik hem de yukarıda tespit edilen unsurlardan ötürü Türkçe Öğretim Programındaki "*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*" kazanımına ulaşılabilir. Yine aynı kitaptaki 2. etkinlikte (Komisyon, 2014: 11) öğrencilere şiirin 4. ve 5. dördlükleri sunulmuş. Söz konusu dördlüklerdeki söz sanatlarını tespit etmeleri ve bu sanatın (teşhisin) anlatıma ne kazandırdığını bulmaları istenmiş. Gerek şiirde bulduğumuz söz sanatlarının gerekse çalışma kitabındaki 2. etkinliğin "*Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.*" kazanımını edindirme konusunda işlevsel olacağını düşünüyoruz. Çalışma kitabındaki etkinliklere bakıldığında sadece ilk üç çalışmanın şiir türüyle ve "Kütüphane" isimli bu şiirle bağlantılı olduğu görülecektir. Kitabı ve kütüphaneyi sevdirmeyi, önemini anlatmayı amaçlayan bu şiirle ilgili olarak daha çok etkinliğe yer verilebilirdi. Etkinlik konusunda eksiklik bulunmakla birlikte şiirin, öğrencilere iletisi bulunması, güzele ve güzelliklere yönlendirmesi noktalarında türünün özelliklerini yansıtan uygun bir seçim olduğunu düşünüyoruz.

4. 1. 2. 2. 100. Yıl Atatürk Marşı

Gecelerden dışarı yürüyünce, en erken,
Geleceği yarattı, aydınlığı severken.
Savaş yalazlarıyla ak etti kara günü,
Barışlarla süsledi yurdunu, yeryüzünü.

Yüzüncü yılındadır sonsuzluktur bize O.
Bayrak özgürlüğünü katar içimize O...

Ova elleri çiçek, yayla omuzları kar,
Devrimleri önünde yok oldu karanlıklar.
Devcesine dineldi, çağı yenileyerek,
Görüntüsü ulaştı tutsak uluslara dek.

Yüzüncü yılındadır sonsuzluktur bize O.
Bayrak özgürlüğünü katar içimize O...

Umutlar yeşerince ilkyazı kışla açan,
Kördüğümü kılıçla değil, bakışla açan,
Toplum gizini gözdü: Çoğulda hep, tekte hep,
Usu yüreği demir çift sürdü gerçekte hep.

Yüzüncü yılındadır sonsuzluktur bize O.
Bayrak özgürlüğünü katar içimize O...

Yaptı binbir eylemin yerdeki toplamını,
Binbir yıldızla örttü, ülkesini damını,
Kurtuluşun dört yönde ulaştı, dört ucuna,
Maviliği sığdırdı evrensel avucuna,

Yüzüncü yılındadır sonsuzluktur bize O.
Bayrak özgürlüğünü katar içimize O...

O; Nereye uzansak, bütün yollarda izdir,
Topraktır, sudur, taştır, gökyüzüdür, denizdir,
O'nu düşünür anlar, O'nunla dik başımız,
Büyür O'nun soluğu çoğalırken yaşıyoruz.

Yüzüncü yılındadır sonsuzluktur bize O.
Bayrak özgürlüğünü katar içimize O...

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

Yapı

Serbest okuma metni biçiminde Türkçe ders kitabında yer alan bu metin, beş dörtlük ve beş beyitten oluşuyor. Beyitler her dörtlüğün sonunda aynen tekrarlandığı için nakarat işlevini üstlenmiştir.

İlk dörtlükte Atatürk'ün sayesinde savaş, yerini barışa; kötü günler, yerini mutlu günlere bıraktığından söz ediliyor. Bu dörtlükte geçen 'geleceği yaratmak' söz öbeği ile Ata'nın, ülkenin kaderini etkilediği, halkının makûs talihini değiştirdiği anlatılmaya çalışıyor.

İlk beyitte ve diğer beyitlerde –nakarat olduğu için- Mustafa Kemal'in kurduğu, halkın kendi iradesiyle yöneticilerini seçtiği cumhuriyet yönetim biçiminin yüz yıldan beri varlığını sürdürdüğünden bahsediliyor. Burada 'bayrak özgürlüğü' söz grubuyla da ülkemizin sömürge devletlerin baskısından kurtulduğu, içeride ve dışarıda söz söyleme hakkına kavuştuğu ifade ediliyor.

İkinci dörtlükte çeşitli benzetmelere (Ova elleri çiçek, yayla omuzları kar) yer veriliyor. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş aşamasında yapılan devrimlerden söz ediliyor. Bilindiği üzere bu devrimlerin hem fikir aşamasında hem yürürlüğe konulmasında Ulu Önder en büyük paya sahiptir. Denilebilir ki o olmasaydı

belki de bu devrimlerin hiçbirini yapılamayacaktı ya da başarıya ulaşamayacaktı. Bu dörtlükte de Ata'nın öncü olduğu devrimler vasıtasıyla ülkemizin üzerindeki kara bulutların dağılmasından, acı dolu günlerin yerini aydınlık günlerin almasından bahsediliyor.

Üçüncü dörtlükte Mustafa Kemal'in savaşı en son çare olarak gördüğünü çağrıştıran “Kördüğümü kılıçla değil bakışla açan” ibaresi yer alıyor. Burada ‘kılıç’ savaşı, ‘bakış’ diyalogu, sorunları konuşarak çözüm üretmeyi simgeliyor, olabilir. Biz buradan Ulu Önder'in barış yanlısı bir kişilik olduğunu anlıyoruz.

Dördüncü dörtlükte Atatürk'ün siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda, eğitim alanında yaptığı inkılâplarla Türkiye'yi umut dolu yarınlara taşıdığını öğreniyoruz. Burada geçen “Bin bir yıldızla örttü ülkesinin damını” ifadesi, gamın, kederin, acının, hüznün, yoksulluğun yerini neşenin, tebessümün, huzurun, refahın aldığını anlatmak için kullanılmış olabilir. Ayrıca bu bölümde, Ata'nın bağımsız azmi ve arzusunun yurdun her bir yanına ulaştığının bahsi geçiyor.

Son dörtlükte, Türk milletinin karşısına her zaman ve her yerde Atatürk'ten birer hatıra, iz çıkacağından bahsediliyor. Bu dörtlüğün ikinci dizesindeki “Topraktır, sudur, taşdır, gökyüzüdür, denizdir” ifadeler biz, yerdeki ve gökteki her unsurun Ata'mızı hatırlattığını anlıyoruz. Görüldüğü gibi bu ifadeler birer benzetme örneğidir ve Atatürk hepsinde olumlu varlıklarla teşbih ilgisi içindedir. Bu dörtlüğün son mısrasındaki “Büyür onun soluğu çoğalırken yaşıyoruz” cümlesi ise bize, Ulu Önder'in açtığı yoldan yürüdüğümüz, onun devrimlerinden, ilkelerinden kopmadığımız takdirde uygarlık yolunda emin adımlarla yürüyeceğimizi, Türkiye'nin uzun yıllar tarih sahnesinde varlığını idame ettireceğini gösteriyor.

Tema

Türkçe ders kitabında Atatürk temasında yer verilen bu metin aracılığıyla, Atatürk sevgisi öğrencilere aşılanmaya çalışılıyor. Onun karanlıkları aydınlığa çevirdiğine, onun sayesinde yurda ve dünyaya barışın hâkim olduğuna değiniliyor. Yaptığı devrimler vesilesiyle milletin bakış açısını körelten, dünyaya dar

pencerelerden bakmasına neden olan engellerin yerle yeksan olduğundan bahsediliyor. Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılâplar çok geniş kapsamlı olduğu için vatan semalarının yıldızlarla aydınlanışından, bağımsızlık sevincinin bir anda tüm yurda yayılışından söz ediliyor. Son dördlükte, her yolun bir şekilde Mustafa Kemal Atatürk'e çıktığı; ülkemizin bugünlere gelişinde onun çok büyük pay sahibi olduğu; taştta, toprakta, denizde, gökyüzünde yani her yerde onun izlerine rastlanıldığına değiniliyor. Lirizmin ve didaktik unsurların birlikte bulunduğu bu şiirde tema için, "Atatürk'ün yaptığı fedakârlıkların Türk milleti ve tarihi için önemi" denilebilir.

Dil

Şiirde Atatürk sevgisi sade bir dille anlatılmış. Metinde birkaç sözcük (yalaz, us, evrensel) dışında, öğrencilerin anlamını bilmekte zorluk çekeceği sözcüklerle karşılaşmamaktadır. Çeşitli yerlerde edebî sanatlarla yer verilmekle beraber, bu durum şiirin özüne ulaşmaya engel teşkil etmemektedir.

Şimdi şiirdeki söz sanatlarına yer verelim: İlk dördlükte: Savaş –barış, ak- kara sözcükleri arasında anlamca karşıtlık olduğu için tezat sanatı kullanılmıştır.

İkinci dördlükte: Ova ve yayla kelimeleri, insana ait özelliklerle anılmıştır. "Ovanın elleri", "yaylanın omuzları" ifadeleri, bize burada teşhis (kişileştirme) sanatının kullanıldığını gösteriyor. Ayrıca kişilik kazandırılan ova ve yayla sözcüklerinden onanın elleri çiçe(k)ğ'e, yaylanın omuzları kar'a benzetildiği için teşbih vardır. "Devcesine" sözcüğünde ise dev gibi, deve benzer anlamları olduğu için teşbih, devin büyüklüğü, yüceliğinden yola çıkarak da mübalağa (abartma) sanatları kullanılmıştır.

Üçüncü dördlükte: "Umutlar yeşerince" ifadesinde gelecek adına olumlu, güzel şeylerin hayal edilebileceği, ebediyetten beklenti içinde olunması gibi anlamlar taşımaktadır. "Yeşer-" eylemi, daha çok bir ağacın, otun kurumuş halinin yeşile dönmesi, ona bir canlılık gelmesi manalarında kullanılır. Oysa burada umudun yeşermesi, genel kullanımının dışındadır. Bu yüzden kinaye kullanıldığını söyleyebiliriz. Bunun haricinde ilkyaz (ilkbahar) ile kış, çoğul ve tek sözcükleri

anlamca zıtlık taşıdığından tezat sanatı vardır. “Akıl ile kalbin demir çift sürmesi” kullanımı ise yine günlük dilde pek karşılaşılmayan, şiire özgü bir imge diyebileceğimiz örnektir. Çünkü çift sürme işleminde tohumlar toprağa ekilir, belli bir zamandan sonra bu tohumlar yeşerir ve mahsul olarak kullanılır. Burada Atatürk’ün akli ve yüreğinin çift sürmesi ifadesi, bu iki öğeyle toplumda yeniliklerin boy vereceği anlamında kullanılmıştır. Bu yüzden kinaye örneği oluşturmaktadır.

Dördüncü dörtlükte: “Binbir yıldızla örttü” cümlesinde Ulu Önder’in getirdiği yenilikler yıldızlara benzetilmiş ama bu yeniliklere doğrudan yer verilmemiş. Yani benzetmenin unsurlarından kendisine benzetilen olup, benzeyen olmadığı için açık istiare kullanımı vardır. “Maviliği sığdırdı evrensel avucuna.” şeklindeki dizelerde ise gökyüzünü ve denizleri ellerinin içine alışı anlamı vardır. Bu durum ise normal şartlarda olması mümkün gözükmeyen bir durumdur. Bu yüzden abartma yapılmıştır. Ayrıca yine bu kullanımda “mavilik”, aydınlık, parlak günler manasındadır. Ancak bundan hiç söz edilmemiştir. Bundan dolayı açık istiarenin bir örneğini görebiliyoruz.

Son dörtlükte: Benzetme sanatının fazlaca kullanılışına tanık oluyoruz. Bu dörtlükte Atatürk, nereye gidilse karşımıza çıkan bir iz”, toprağa, suya, taş, gökyüzüne, denize benzetiliyor. Onun soluğu çoğalmasa ise ülkemize getirdiği değişimlerin günbegün arttığı, ülke insanın bu yeniliklere sahip çıktığı anlatılmaktadır. Burada bir mecaz kullanımı vardır. Şiirde söz sanatları dışında “kara günü ak etmek, umutların yeşermesi, toplum gizini çözmek” gibi deyimler dil doğal dildeki kullanıma yaklaştırarak doğallık katmıştır.

Başlık

Şiirin bütün bölümlerinde Atatürk’ten, getirdiği yeniliklerden, milletimizi için öneminden bahsediliyor. ‘Atatürk’ ismi, metinden doğrudan yer almasa da ‘o’ kişi zamiriyle kastedilen Ulu Önder’in kendisidir. Metin her ne kadar şiir formatına uygun olarak yazılsa da marş olarak bestelendiği için bu yönüyle ön plâna çıkmaktadır. Bu nedenlerden ötürü şiirin başlığının “100. Yıl Atatürk Marşı” biçiminde olması, şairin başlılığın içerikle uyumuna dikkat ettiğini gösteriyor. Bununla birlikte metnin başlığı için ilgi uyandırıcı başka isimler de bulunabilirdi.

Varlıklar

Metin otuz dizeden meydana geldiği için kapsamındaki varlık ve kavramlar da çeşitlilik arz etmektedir. Öncelikle bu varlık ve kavramlara yer verelim: Gece, dışarı, erken, gelecek, aydınlık, savaş, yalaz, ak, kara, barış, yurt, yeryüzü, yıl, sonsuzluk, bayrak, özgürlük, iç, ova, el, çiçek, yayla, omuz, kar, devrim, karanlık, ön, dev, çağ, görüntü, ulus, umut, ilkyaz, kış, kördüğüm, kılıç, bakış, toplum, giz, çoğul, us, yürek, çift, eylem, toplam, yıldız, ülke, dam, kurtuluş, yön, uç, mavilik, avuç, yol, iz, toprak, su, taş, gökyüzü, deniz, baş, yaş. Şimdi bunlardan bazılarını üst kavram olabilecek kavramların altında sınıflandıralım: Gelecek, aydınlık, savaş, barış, sonsuzluk, özgürlük, karanlık, umut, us “soyut kavramlar”; ak, kara, mavi “renk adları”; el, yürek, avuç, baş “organ adları”; ova, yayla, yurt, yeryüzü, ülke, dam, yol “yer bildiren adlar”. Şair, bu varlık ve kavramlar aracılığıyla hem duygu ve düşüncelerini anlatma fırsatı yakalamış hem de Atatürk’ün yaptıklarını anlatma imkânına kavuşmuştur.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Bu bölümde şiiri sözcük türleri (sıfat, zamir, fiil) bakımından irdelemeye çalışacağız. Öncelikle varlıkları çeşitli yönlerden etkileyen sıfatları ele almak istiyoruz: Kara (gün), yüzüncü (yıl), demir (çift), binbir (eylem), yerdeki (toplam), binbir (yıldız), dört (yön)dört (uç), evrensel (avuç), bütün (yol). Burada da görüldüğü gibi sıfatlar, isimlerin önüne gelerek onları nitelik, sayı ve belirsizlik yönünden etkilemiş. Böylece şair, yer verdiği isimleri kuru birer sözcük olarak değil, yoğunlaştırarak anlatabilmiştir. Metinde zamir olarak “o (13), biz (5)” kişi zamirlerini tespit ettik. Burada ‘o’ zamiriyle ‘Atatürk’, ‘biz’ zamiriyle ‘Atatürk’ kastedilmiştir. Şiirde beş kez biz zamirine yer verilirken, on üç kez o zamirine yer verilmesi, Atatürk’ün ne kadar çok önemsendiğinin, Türk milleti için özel bir yere sahip olduğunun bir ifadesidir. Bu kısımda son olarak şiirdeki çekimli fiillere değinelim: Yarattı, etti, süsledi, katar (5), yok oldu, dineldi, ulaştı, çözdü, çift sürdü, yaptı, örttü, ulaştı, sığırdı, düşünür, anlar, büyür. Metinde fiillerin varlığı, metne hareketlilik getirmiş; şair, dizelerde bu sözcükleri dize başlarında kullanarak son kısımda rahatça ses benzerlikleri meydana getirebilmiştir. Şiirdeki çekimli fiillere bakıldığında büyük çoğunluğun (12) görülen geçmiş zaman kipinde çekimlendiği görülmektedir. Bu kiple şair, yer verdiği olaylara birebir tanık olduğunu ifade etmeye çalışmış, olabilir.

Ahenk

Şiirdeki bütün dizeler on dört heceden oluştuğu için şiirin 14'lü hece ölçüsüyle yazıldığı söyleyebiliriz. Dizelerdeki durak kalıbı ise 7+7'dir. Bunu ilk dörtlüğün ilk iki dizesinde gösterelim:

Ge- ce- ler- den- dı- şa- rı / yü- rü- yün- ce- en- er- ken

1- 2- 3- 4- 5- 6- 7/ 1- 2- 3- 4- 5- 6- 7

Ge- le- ce- ği- ya- rat- tı/ ay- dın- lı- ğı- se- ver- ken

1- 2- 3- 4- 5- 6- 7/ 1- 2- 3- 4- 5- 6- 7

Dize sonlarındaki ses benzerlikleri (uyak ve redifler) şu şekildedir:

İlk Dörtlükte;

...erken

...severken

...günü

...yeryüzünü

Sözcüklerindeki “-erken” sesleri üçten fazla ses benzerliği olduğu ve ilk sözcüğün diğerinin içinde yer aldığı için tunç kafiye vardır. Ancak her tunç kafiye de zengin kafiye denilebildiği için bu benzerliğe zengin kafiye de denilebilir. Son iki dizedeki “-ünü” sesleri ise zengin uyaktır.

İlk Beyitte;

... bize O

... içimize O

Sözcüklerindeki “-iz” sesleri tam uyak; “-e o” sesi ve sözcüğü rediftir.

İkinci Dörtlükte;

... kar

... karanlıklar:

... yenileyerek

... dek:

Sözcüklerindeki “-ar” sesleri tam uyak; “-ek” sesleri de aynı şekilde tam uyaktır.

Üçüncü Dörtlükte;

... kışla açan
... bakışla açan
... tekte hep
... gerçekte hep

Sözcüklerindeki “-kış” sesleri zengin uyak, “-la açan” sesleri ve sözcüğü redif; “-ek” sesleri tam uyak, “-te hep” sesleri ve sözcüğü rediftir.

Dördüncü Dörtlükte;

... toplamını
... damını
... ucuna
... avucuna

Sözcüklerindeki “-am” sesleri tam uyak, “-ını” sesleri redif; “-uc” sesleri tam uyak, “-una” sesleri rediftir.

Beşinci Dörtlükte;

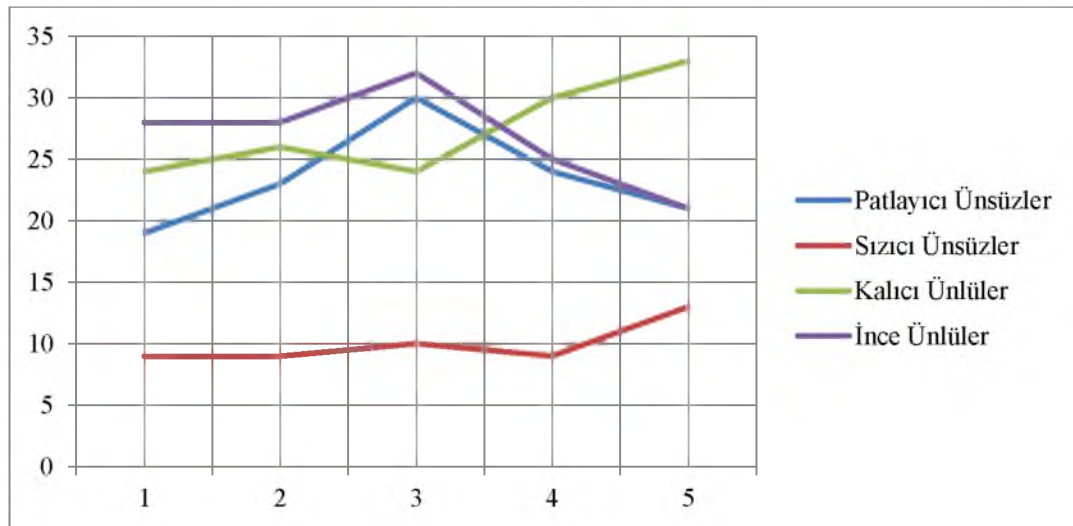
... izdir
... denizdir
... başımız
... yaşımız

Sözcüklerindeki “-iz” sesleri tam uyak, “-dir” sesleri redif; “-aş” sesleri tam uyak, “-ımız” sesleri rediftir.

Tablo 15a
“100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	19	23	30	24	21	117
Sızıcı Ünsüzler	9	9	10	9	13	50
Kalıcı Ünlüler	24	26	24	30	33	137
İnce Ünlüler	28	28	32	25	21	134

Şekil 14a
“100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafiği

Şiirde harfleri bakımından incelediğimiz bu kısımda, patlayıcı ünsüzlerle sızıcı ünsüzler arasında büyük fark varken, ünlülerin daha dengeli dağıldığı görülmektedir. Şiirin dörtlüklerinde ünlü ve ünsüz harfler bakımından genel olarak büyük dalgalanmalar söz konusu değildir. Dörtlüklerde sayı bakımından en az yer verilmekle birlikte en dengeli dağılımın sızıcı ünsüzlerde olduğu tablodaki verilerden ve grafikten

anlaşıyor. Sanatçının şiirinde bu şekilde sesleri tercih etmesi, şiire tok bir ses özelliği kazandırmıştır. Şiirde bu iki harf çeşidine (patlayıcı ünsüzler ve kalın ünlüler) fazlaca pay ayrılması aliterasyon ve asonans şeklinde ele alanabilir.

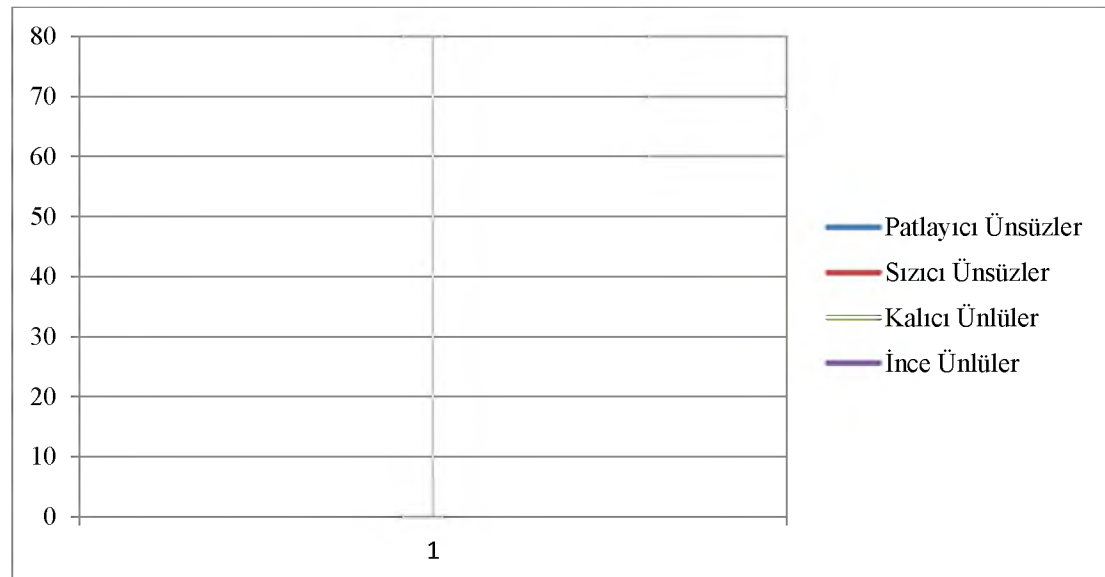
Tablo 15b

“100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Beyitler	1+1+1+1+1=5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	50	50
Sızıcı Ünsüzler	30	30
Kalıcı Ünlüler	70	70
İnce Ünlüler	70	70

Şekil 14b

“100. Yıl Atatürk Marşı” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Bu şiirdeki beyitler nakarat biçiminde aynen tekrar ettiği için irdelediğimiz ünsüz ve ünlü harflerin beyitlere göre değişimi söz konusu değildir. Bu yüzden harflerin şiire etkisine yönelik bir yorumda bulunulmayacaktır.

Metinde diğerlerinden fazlaca kullanılan kelimeler şunlardır: O (14), yüz (5), yıl (5), sonsuzluk (5), biz (5), bayrak (5), özgürlük (5), kat- (5), iç (5). Bunlardan ‘o’ sözcüğünün sıklıkla tekrarı, Atatürk’ü ifade ettiği içindir. Diğer sözcüklerin tekrarı – ekler gelmiş biçimleri- ise, beyitlerin nakarat biçiminde yer almasındandır.

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“100. Yıl Atatürk Marşı” adlı bu şiir, “serbest okuma metni” şeklinde yer aldığı için öğrenci çalışma kitabında etkinliklere yer verilmemiş. Bu metinle, ana metinlerle ulaşamayan kimi kazanımlara ulaşılmaya çalışılıyor. Bu kazanımlara ulaşmada ise Türkçe öğretmenine büyük görev ve sorumluluk düşüyor. Yukarıdaki irdelemeler sonrası söz konusu metnin hem içeriği hem de biçimiyle şiir türünü öğrencilere tanıtmada ve sevdirmede yeterli nitelikleri taşıdığı görüldü. Metin, gerekli özellikleri bünyesinde barındırdığı için öğretmene düşen; öğrencileri açık uçlu, yorum yapmaya elverişli sorularla konuşturmak veya kendilerini yazıyla ifade etmelerini sağlamaktır. Ayrıca bu şiirler öğrencilerde Atatürk sevgisini çocukların yüreğine aşlamak için çaba göstermelidir. Netice olarak bu metnin, “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımlarıyla paralel amaçlara sahip olduğunu düşünüyoruz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlara Uygunluğu

İlköğretim 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki bu şiirde sade ve anlaşılır bir dille, başlığın muhteva ile mükemmel uyumuyla, varlık kapsamındaki çeşitlikle ve varlıkların içerikle bağlantısıyla, dize sonlarındaki ses benzerliğiyle, on dörtlü hece ölçüsüyle karşılaşılmıştır. Bu nedenlerden ötürü şiirin, “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımıyla uyumlu olduğu kanısındayız. Bu şiir, Türkçe ders kitabına serbest okuma metni biçiminde alındığı için, İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’nda etkinlikler yer almamıştır. Bu sebeple –ana metinlerde yaptığımız gibi- etkinliklerin kazanımlarla bağlantısı konusunda herhangi bir yorumda bulunamıyoruz.

4. 1. 2. 3. Soylu Bilgi Ağacı

Yüreğimde sevgi harcı,
Doku sensin öğretmenim.
Her çiçekte burcu burcu
Koku sensin öğretmenim.

Kalpte ıfık, gözlerde fer,
Önde oldun sen her sefer.
Milletimin şan ve zafer
Tâkı sensin öğretmenim.

Gönlümüzde sevgi bağın,
Yıldızısın al bayrağın.
Güneş tuğlu gül şafağın,
Şavkı sensin öğretmenim.

Ruha huzur, kalbe ilaç
Arayanlar sana muhtaç.
Bilgidir en soylu ağaç,
Kökü sensin öğretmenim.

Attığın her tohum gökçek,
Şefkatinle açar çiçek.
Dillerden hiç düşmeyecek
Türkü sensin öğretmenim.

Doğuverse güneş yüzün,
Ufkumuzda kalmaz hüzn.
Gece ile şu gündüzün
Farkı sensin öğretmenim.

Bestami YAZGAN

Yapı

“Soylu Bilgi Ağacı” isimli bu şiir, dörtlükler hâlinde yazılmıştır. Şiir, altı dörtlükten meydana gelmiştir. Bütün dörtlüklerde “öğretmen” kelimesine yer verilmiş ve bu birimlerde söz konusu kelime farklı varlık ve kavramlara benzetilmiş. Öğretmen, ilk dörtlükte güzel kokan çiçekler gibi; ikinci dörtlükte zafer kazanan bir milletin en önde giden, gözleri ıslıl ıslıl parlayan birisi gibi; üçüncü dörtlükte Türk milletinin bağımsızlığını simgeleyen ay yıldızlı bayrağın yıldızı gibi hayal edilmiş. Dördüncü birimde öğretmen, dallarından bilgi dağıtan bir ağacın köküyle; nesilden nesile, ağızdan ağıza dolaşan bir türküyle; gece ile gündüz arasındaki ayrımla teşbih edilmiş. Şair, eserini bir öğrencinin dilinden yazılmış gibi oluşturmuş. Bu nedenle şiirde söylenenler, bir öğrencinin, öğretmenine karşı hissettiklerinden yola çıkılarak vücut bulmuş. Her dörtlükte öğrenci, benzetmeler aracılığıyla öğretmeniyle ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmiş.

Tema

Bir çocuğun saf ve masum hâlinin yansıtıldığı bu şiirde, öğrencinin gözünden öğretmene duyulan sevgi ifade edilmeye çalışılmış. Öğrenci bu büyük sevgiyi anlatabilmek için, öğretmenini burcu burcu kokan çiçeklere, bayraktaki yıldıza, meyvesi bilgi olan bir ağacın köküne, türküyeye ve başka kavramlara benzetmiş. Benzetmelerinde kendi duygu, düşünce, hayal dünyasından ve tecrübe ettikleri şeylerden yararlanmış. Şiirin bütününde bir öğrencinin, öğretmenine karşı beslediği sevgi anlatılmaktadır. Şiirin temasını ise “Öğretmen, diğer insanları olumlu yönde etkileyen örnek bir insan, karanlıkları aydınlatan bir fener, meyvesi bilgi olan bir ağaçtır.” biçiminde ifade edebiliriz.

Dil

Şiir, açık ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Şiir okunduğunda anlaşılması güç kelimeler, yok denecek kadar azdır (“Takı” ve “gökçek” kelimelerinin anlamı bilinemeyebilir.). Öğrenciden öğretmene yazılan bu şiir, bir çocuk kalbinin duyarlılığını, masumiyetini, içtenliğini yansıtır. Metnin her dörtlüğünde benzetmeden yararlanılmış. Öğretmen, sırayla; sevgi harcına, çiçeklerdeki kokuya, ışığa, gözlerdeki fere, şan ve zafer takına, yıldıza, şavka, ilaca, bilgi ağacının köküne, türküyeye, gece ile

gündüz farkına benzetilmiş. Şiirde teşbihten fazlaca yararlanıldığını hatta şiirin teşbih üzerine kurulu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu durum şiire bir eksiklik şeklinde değil, olumlu bir özellik olarak yansımıştır. Öğrencinin, öğretmeniyle ilgili duygularını samimî bir şekilde dile getirebilmesinde benzetme, önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca ilk dördlükte “burcu burcu, koku, çiçek”; üçüncü dördlükte “yıldız, al, bayrak”; dördüncü dördlükte “ağaç, kök” sözcükleri birbiriyle uyumlu olduğu için tenasüp sanatından söz edilebilir.

Başlık

Şiirde söylenenler, bir öğrencinin ağzından dökülmüş izlenimi uyandırmaktadır. Bu sayede öğretmen sevgisine, öğretmenlerin sahip olduğu –ya da olması gerektiği- değere dikkat çekilmeye çalışılmış. Metnin bütün dördlüklerinde “öğretmen” sözcüğüne yer verilmiş, öğrencinin gözünden öğretmenin ne ifade ettiği anlatılmış. Bu içerikten oluşan bir şiire ise “Soylu Bilgi Ağacı” başlığının konulması, başlık ile içerik uyumuna dikkat edildiğini gösteriyor. Ayrıca “Öğretmen”, “Öğretmen Sevgisi” gibi sıradan başlıklar yerine yaratıcı bir başlık seçilmiş. Böyle bir başlık, hem öğrencinin dikkatini çekebilir hem de şiirin ilgiyle okunmasına ortam hazırlayabilir. Şiirde bu başlığın seçilmesinin nedeni, bir bakıma, dördüncü dördlüğün üç ve dördüncü dizelerinde açıklanıyor: “Bilgidir en soylu ağaç / Kökü sensin öğretmenim.” Bir ağacın filizlenebilmesi, meyve verebilmesi için mutlaka kökünün sağlam olması gerekir. Ağacın hayatta kalabilmesinde, kök önemli bir rol üstlenir. İşte öğretmen de bilgi ağacının en önemli parçasıdır, köküdür.

Başlığın taşıdığı özellikler bir yana, İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’ndaki 5. etkinlikte (Komisyon, 2014: 68) “Okuduğunuz şiir için farklı bir başlık yazınız. Bu başlığı yazma sebebinizi açıklayınız.” biçiminde uygulamaya yer verilmiştir. Bu çalışma bize, programda yeniliğe ve yaratıcılığa önem verildiğini göstermektedir.

Varlıklar

Şiirin varlık kapsamını öğretmen ve onunla teşbih edilen diğer varlık ve kavramlar oluşturuyor. Şiirdeki varlıkları şu şekilde sıralayabiliriz: Çiçek, öğretmen,

kalp, göz, millet, gönül, sevgi, güneş, gül, şavk, ruh, kalp, ilaç, bilgi, ağaç, kök, tohum, dil, türkü, yüz, gece, gündüz. Bunlardan bazıları çeşitli başlıklar altında sınıflanabilir: Kalp, göz, yüz “organları karşılayan varlıklar”; gönül, sevgi, ruh “soyut kavramlar”; gül, ağaç “canlı varlıklar”. Görüldüğü şiirin varlık ve kavramları, çeşitlilik arz etmektedir. Bu varlık ve kavramlar vasıtasıyla öğretmene duyulan sevgi dile getirilebilmiştir.

Sıfatlar, Zamirler ve Filler

Sözcük türlerine yer verdiğimiz bu kısımda ilk olarak sıfatları ele alalım. Metinde yer alan sıfatlar şunlardır: Her (çiçek), her (sefer), al (bayrak), gül tuğlu gül (şafak), soylu (ağaç), her (tohum), güneş (yüz). Şiirdeki sıfatlara bakıldığında anlamı etkilemekle birlikte, şiirin genelinde kendini hissettirecek yer sahi olmadığı görülüyor. ‘Her’ belgisiz sıfatına üç yerde rastlanılıyor. Bu sıfat belirsizlik anlamı taşımakla birlikte, öğretmenin her tohumu, her çiçeği etkilediği, onlara faydası dokunduğu anlamına da gelebilir.

Şiirde zamir olarak sadece 2. tekil kişi zamiri sen (8)’e yer verilmiş. Bu zamir çeşidiyle de öğrenci, öğretmenine seslenme imkânına kavuşmuştur. Ayrıca sen’in şiirde, bir vurgu görevini de üstlendiği görülmektedir.

Sözcük türlerinden fillerin, isim soylu sözcüklerle karşılaştırıldığında çok az olduğu fark ediliyor. Bu filer şunlardır: Oldun, açar, düşmeyecek, doğuverse, kalmaz. Fillerin az oluşu, şiire durgunluk ve sessizlik kazandırıyor. Şiirde benzetmelere sık yer verildiği için isim ve isim soylu sözcükler şiirde hâkimiyeti ele geçirmiş durumda. Bu sözcükler de şiire, bir durağanlık katıyor.

Ahenk

“Soylu Bilgi Ağacı” adını taşıyan bu şiirde 4+4 duraklı 8’li hece ölçüsü kullanılmış. Bunu ilk dördlüğün ilk iki dizesinde gösterelim:

Yü- re- ğim- de / sev – gi – har – cı

1+ 1+ 1 + 1 / 1+ 1+ 1+ 1 (4+4=8)

Do – ku – sen – sin / öğ – ret- me – nim

1+ 1+ 1+ 1 / 1+ 1+ 1+ 1 (4+4=8)

Dize sonlarındaki ses benzerliklerini (Uyak ve redifler) dörtlükler üzerinde şu şekilde belirtelim:

İlk Dörtlükte;

... harcı,

Doku sensin öğretmenim.

... burcu,

Koku sensin öğretmenim.

Sözcüklerindeki “-ı” ve “-u” sesi (dar ünlü) yakın sesler sayılarak “-rcı/ -rcu” sesleri zengin uyak kabul edilebilir. İkinci ve dördüncü dizedeki “-oku” sesleri zengin uyak, “sensin öğretmenim” kısmı da rediftir.

İkinci Dörtlükte;

... fer,

... sefer.

... zafer,

... öğretmenim.

Sözcüklerindeki “-fer” sesleri zengin uyak;

Üçüncü Dörtlükte;

... bağı,

... bayrağı.

... şafağı,

... öğretmenim.

Sözcüklerindeki “ağı” sesleri zengin uyak;

Dördüncü Dörtlükte;

... ilaç,

... muhtaç.

... ağaç,

... öğretmenim.

Sözcüklerindeki “aç” sesleri tam uyak;

Beşinci Dörtlükte;

... gökçek,

... çiçek.

... düşmeyecek,

... öğretmenim.

Sözcüklerindeki “-ek” sesleri tam uyak;

Altıncı Dörtlükte;

... yüzün,

... hüznün.

... gündüzün,

... öğretmenim.

Sözcüklerindeki “üzün” sesleri zengin uyaktır.

Ayrıca her dörtlüğün sonunda yer alan “Koku sensin öğretmenim, Takı sensin öğretmenim, Şavkı sensin öğretmenim, Kökü sensin öğretmenim, Türkü sensin öğretmenim, Farkı sensin öğretmenim” dizelerindeki dar ünlüleri tek ses benzerliği olarak düşünüp yarım uyak sayabiliriz. “sensin öğretmenim” bölümü ise rediftir.

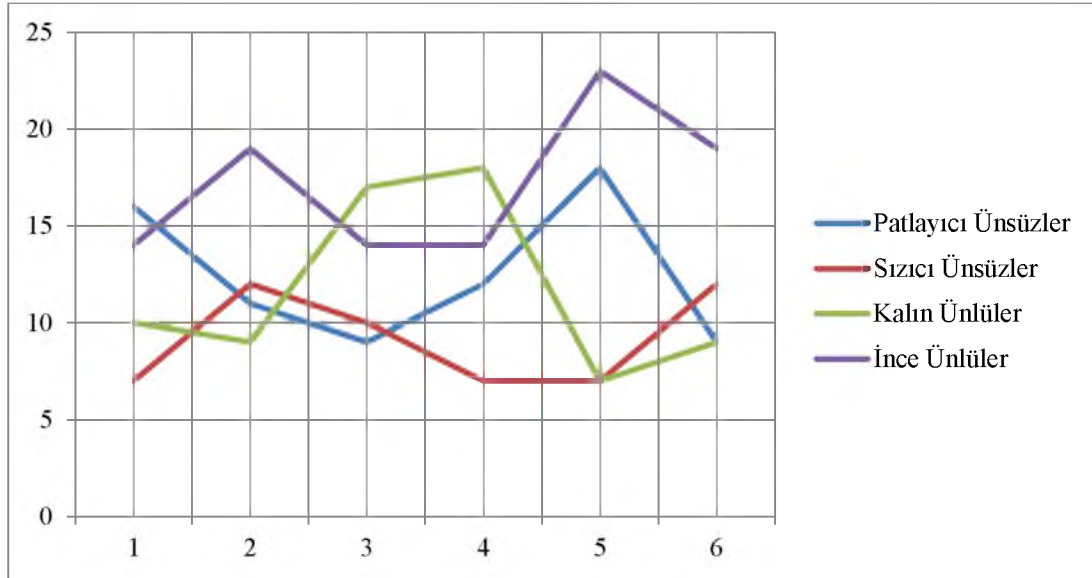
Şiirin uyak örgüsü ise şu şekildedir: İlk dörtlükte, abab, diğerlerinde aaab.

Şiirin sesli ve sessiz harf görünümü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 16
“Soylu Bilgi Ağacı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	16	11	9	12	18	9	75
Sızıcı Ünsüzler	7	12	10	7	7	12	55
Kalın Ünlüler	10	9	17	18	7	9	70
İnce Ünlüler	14	19	14	14	23	19	103

Şekil 15
“Soylu Bilgi Ağacı” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafiği

Tablodaki sayısal verilerden anlaşılacağı üzere, şiirde patlayıcı ünsüzler sızıcı ünsüzlerden ince ünlüler kalın ünlülerden fazladır. Söz konusu ünsüzler, şiire daha dengeli dağılırken ince ünlüler arasında daha büyük fark görülüyor. Metinde patlayıcı ünsüzler ve kalın ünlüler toplamda 145 kez, sızıcı ünsüzlerle ince ünlüler ise 158 defa kullanılmış. Bu durum şiirin ses ve ritim özelliklerine dikkat edildiğini göstermektedir.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

İlk mısrasından son mısrasına kadar, çocuk kalbinin masumiyetini, doğallığını, samimiyetini dile getiren bu şiirde, öğrencilerin gözüyle öğretmenlere seslenilmiş. Şiiri sanki bir öğrenci, bir öğretmene hitap ediyor gibi görünse de aslında tüm öğretmenler kastedilmiş. Daha önce belirtildiği gibi şiirde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmış. Öğretmenin de açık uçlu sorularıyla öğrenciler, şiirle ilgili his ve fikirlerini, onların gözünde öğretmenin ne ifade ettiğini, öğretmenlerine dair hissettiklerini sözle ifade edebilirler. Öğretmen, isterse öğretmen sevgisini anlatan bir şiir, kompozisyon yazdırabilir. Netice olarak şiir, öğretmenin yönlendirmeleriyle, üzerinde söz edilebilecek özelliklere sahiptir. Ayrıca İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı'ndaki 4. etkinlikte (Komisyon, 2014: 68) öğrencilere, okudukları şiirin kendilerinde uyandırdığı duyguları kutucuğa yazmaları isteniyor. Bu

yüzden şiir “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımlarını öğrencilerin edinmesine yardımcı olacak niteliklere sahiptir, denilebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Şiir, içerik ve biçim bakımından birbirini tamamlıyor ve adeta zevkle okunabilen bir kompozisyon çıkıyor. Şiirdeki benzetmeler, başlıkla içerik uyumu ve başlığın sıradanlık uzak olması, ahenk unsurlarından abartıya kaçılmadan yararlanılması şiirin güzelliğini artıran özellikler olarak karşımıza çıkıyor. Şiirin kendi bünyesindeki özelliklerin (dörtlük düzeninde yazılması; ölçü, uyak, redif gibi ahenk öğelerine yer verilmesi) “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder*” kazanımıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Ayrıca İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’nda yer verilen etkinliklerin bazı kazanımlarla bağlantılı olduğu görülüyor. Örneğin çalışma kitabındaki 3. etkinlikte (Komisyon, 2014: 67) şiir ile düzyazı farkı sezdirilmeye çalışılmış. Bu çalışmanın da “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder*” ilişkili olduğunu düşünüyoruz. Yine çalışma kitabındaki 2. etkinlikte (Komisyon, 2014: 66-67) öğrencilere; şairin, öğretmeni nelere benzettği ve bu benzetmelerin şiiri nasıl etkilediği soruluyor. Bu etkinliğin de doğrudan “*Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.*” kazanımıyla bağlantılı olduğu görülüyor.

4. 1. 2. 4. Bayrak

Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü,
Işık ışıık, dalga dalga bayrağım!
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.

Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını bozacağım.
Seni selâmlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgede bana da, bana da yer ver.
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar:
Yurda ay yıldızının bayrağı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düştüğümüz gün
Gölgene sığındık.

Ey şimdi süzgün, rüzgârlarla dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı
Yüksek yerlerde açan çiçeğim.
Senin altında doğdum.
Senin dibinde öleceğim.
Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim:
Yeryüzünde yer beğen!
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!

Arif Nihat ASYA

Yapı

Serbest söyleyişin bir örneği olan bu şiir, dört dörtlükten ve bir bentten oluşmaktadır. Şiirin tamamında bayrağa duyulan sevgi ve hürmet dile getirilmekle birlikte şiirde altı birimden söz edilebilir. Şair, bayrağa insana özellikleri kazandırmış ve ona seslenmiştir.

İlk birimde bayrak, gelinliğe ve şehidin son örtüsüne benzetilmiştir. Geleneğimizde gelinlikler, genellikle beyaz renkte olur ve temizliği simgeler. Şehit olan askerlerimiz ise ay yıldızlı, al bayrağa sarılır. Bu benzetmelerle bayrağın Türk toplumu için taşıdığı değer ifade edilmeye çalışılmış.

İkinci birimde ise bayrağa saygı göstermeyenler, ona kötü gözle bakanlar açık bir şekilde tehdit edilmiş. Bayrağa saygı göstermeyen bir kuş bile olsa hesabının sorulacağı belirtilmiş.

Üçüncü birimde, koşulsuz bir teslimiyet söz konusudur. Yurdun semalarında bayrağın dalgalanıyor olması, şaire güven vermektedir. Bayrak, bağımsızlığın sembolü olduğu için onun varlığı, korku ve kederi yok etmektedir.

Dördüncü birimde en zor zamanlarda bayrağın insanlara güç ve sabır vermesinden bahsediliyor.

Beşinci birimde şair, yurdundan ayrılmayacağını, doğduğu topraklardan onu koparmaya kimsenin gücünün yetmeyeceğini kesin bir şekilde dile getiriyor.

Son bölümde ise bayrak, bir insan ve ulus için değerli olan şeref ve tarih kavramlarına benzetiliyor. Burada şair, bayrağın isteğini düşünmeden yerine getirebileceğini, onu hak ettiği yerlerde dalgalandırabilmek için gözünü kırpmayacağını ifade ediyor. Şair, metnin her bölümünde bayrağa seslenerek, onu çeşitli varlık kavram benzeterek onu ne derece önemseydiğini anlatmaya çalışmıştır.

Tema

Yapı bölümünde şiirin içeriği, yoğunlaşılacak konu üzerinde durulmuştur. Şimdi de yukarıda yapılan açıklamalardan hareketle temayı tespit etmeye çalışalım. Şiirde devamlı bayrağa sesleniliyor, ona duyulan saygı anlatılıyor. Bir devletin varlığından söz edebilmek için belli bir toprak parçasına, insan topluluğuna, insanların bir arada yaşama isteğine, ortak bir dile kültüre ve bağımsızlığı simgeleyen “bayrağa” ihtiyaç vardır. Bu söylenenlerden hareketle şiirin teması “Bayrak, bir milleti sıradan bir insan yığını olmaktan çıkaran ve ortak bir ülkü etrafında birleşmesini sağlayan önemli unsurlardan biridir.” cümlesi ile ifade edilebilir. Ancak tema başka cümlelerle de ifade edilebilir. Bu konuda Aktaş (2011: 73) şunları söylemektedir: “Temanın herkes tarafından aynı cümle ile ifadesi beklenmemelidir. Çünkü bir kalıptan değil farklı birlikte ifade ettikleri bir kavramdan söz edilmektedir.”

Dil

Şiirde yer alan kelimelere bakıldığında -6. sınıf ders kitabına alındığı göz önünde tutulmak şartıyla- sadece “destan” sözcüğünün öğrenciler tarafından anlamının bilinmesinin zor olduğu söylenebilir. Bu kelime dışında şiirin sade ve anlaşılır bir dille yazıldığı görülmektedir.

Şiirin bütününe bakıldığında bayrağın farklı varlıklara ve kavramlara benzetildiği görülecektir. Benzetilen sözcük ve söz grupları şekildedir: Mavi göklerin beyaz ve kırmızı süsü, kız kardeşin gelinliği, şehidin son örtüsü, ışık, dalga, barışın güvercini, savaşın kartalı, yüksek yerlerde açan çiçek, tarih, şeref, şiir. Bu nedenle benzetme sanatının kullanıldığını söyleyebiliriz.

Ayrıca bayrağın hem barışın kartalı hem de savaşın güvercini olarak düşünülmesi, şairin doğduğu topraklarda ölmek istemesi, dağ ile çöl sözcüklerinin aynı dize içinde (yükseklik ve sıcaklık farkı bakımından) karşıtlık uyandıracak biçimde kullanılması, birer tezat örneği oluşturmaktadır.

Şiirde iki yerde “ey” seslenme ifade biçimi kullanılmıştır. Seslenen ise bayrak’tır. Bu yüzden nida sanatı vardır, diyebiliriz.

Ayrıca şiirin tamamında bayrağa, bir insan gibi kişilik kazandırılmış ile seslenilmiştir. Bundan ötürü bayrağın kişileştirildiği ve teşhis (kişileştirme)’in kullanıldığını ifade edebiliriz.

Şiirde iki yerde deyim kullanımı görülüyor: Destan yazmak, yuva bozmak. Bunlar da konuşma dilinin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Başlık

Türkçe ders kitabına seçilen bu şiirin tamamında bayrak kavramı üzerinde durulmuş. Bu kavramın taşıdığı değer, benzetmeler aracılığıyla ifade edilmeye çalışılmış. Şair, bir ulus için bayrağın ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalıştığı bu şiire “Bayrak” ismini uygun görmüştür. Şiirin genelinde bayraktan bahsedildiği için şiire, bu başlığın verilmesi içerikle başlık uyumuna dikkat edildiğini gösteriyor. Ancak başlıkla içerik uyumundaki hassasiyet şiire, orijinal başlık seçme noktasında gösterilmemiş. Şiire, öğrencilerin ilk anda dikkatini çekmesi açısından başka isimler verilebilirdi. Örneğin şiirden “Mavi göklerin beyaz ve kırmızı süsü”, “Şehidin Son Örtüsü”, Barış Güvercini”, “Savaşın Kartalı” gibi söz öbeklerinden herhangi biri seçilebilirdi.

Varlıklar

Şiirdeki varlık boyutuna yoğunlaştığımız bu kısımda, şiirin varlık kapsamının bayrakla teşbih ilgisi kurulan varlık ve kavramlardan oluştuğu görülüyor. Bunlar: Süs, gelinlik, örtü, güvercin, kartal, çiçek, tarih, şeref, şiir. Ayrıca şiirin varlık ve kavramları şu isimler atında sınıflandırılabilir: Mavi, beyaz, kırmızı “renk bildiren kavramlar”; güvercin, kartal, kuş “canlı varlıklardan hayvanlar”; korku, keder, şeref “soyut varlıklar”; mezar, yuva, dağ, çöl yeryüzü “yer bildiren kavramlar”. Şairin tecrübelerinden, hayallerinden, esin dünyasından yola çıkarak yer verdiği bu varlık ve kavramlar, onun his ve fikirlerini anlatmasına yardım eder. Ayrıca şairin bunları bir araya getirişi ustalığını ve şiirin değerini belirlemektedir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Şiirde sıfat örnekleri olarak şunlarla karşılaşırız: Mavi (gök), beyaz ve kızıl (süs), kız (kardeş) , ılık ılık, dalga dalga (bayrak), seni selamlamadan uçan (kuş), dalgalandığın (yer), Ay (yıldız) , dağlardan çöllere düştüğümüz (gün) , yüksek yerlerde açan (çiçek). Bu sıfatlar aracılığıyla şiirin yazılmasına neden olan bayrağın, nelere benzediğini öğreniyoruz. Sıfatlar ayrıca, şiirdeki varlıkların canlı bir şekilde görülmesine de ortam hazırlıyor.

Metinde zamir çeşitlerinden 1. tekil ve 2. tekil kişi zamirleri kullanılmıştır. Bu iki zamir türünde sen'e altı kez, sana'ya bir kez, bana'ya iki kez yer verilmiş. Görüldüğü gibi 2. tekil kişi zamiri, diğerine göre çok kullanılmış. Bununla şair, kendisinin değil, bayrağın değerli olduğunu ifade etmek istemiş olabilir.

Şiirdeki çekimli fiiller şunlardır: Okudum, yazacağım, kazacağım, bozacağım, ver, olmasın, doğmasın, çıkar, ısındık, sığındık, doğdum, öleceğim, beğen, istersen, söyle, dikeyim. Fiillerin kullanımı, şiire canlılık ve hareketlilik katmıştır. Bu fiillerin çekimlendiği kipe baktığımızda görülen geçmiş zaman (4), gelecek zaman (4), emir kipinde (5) yoğunlaştığını görüyoruz. Görülen geçmiş zaman kipiyle şair, geçmişte yaşadıklarına birebir tanık olduğunu, unutmadığını; gelecek zamanla bayrağı ve ulusu için korkmadan çeşitli fedakârlıklarda bulunabileceğini; emir kipiyle söylediklerini daha baskılı ve etkileyici kılmak istemiş, olabilir.

Ahenk

Şiir serbest ölçüyle yazılmıştır. Bunu dizelerdeki hece sayılarının farklı oluşundan anlıyoruz.

İlk Dörtlükte:

... süsü

... örtüsü

... bayrağım

... yazacağım

Kelimelerindeki “-üsü” zengin uyak, “-ağım” sesleri zengin uyak,;

İkinci Dörtlükte;

...bakmayanın

...kazacağım

...kuşun

...bozacağım

Kelimelerindeki “-n” sesi yarım uyak; “-z” sesi yarım uyak, “-acağım” sesleri redif;

Üçüncü Dörtlükte;

... keder

... ver

... çıkar

... yeter

Kelimelerindeki “-er” sesi tam uyak;

Dördüncü Dörtlükte;

... gün

... ısındık

... gün

... sığındık

Kelimelerindeki “-ın” sesleri tam uyak, “-dık” sesleri redif; “gün” sözcüğü ise rediftir.

Beşinci Bente;

... dalgalı

... kartalı

... çiçeğim

... doğdum

... öleceğim

Kelimelerinde ki “-alı” sesleri zengin uyak; “-m” sesi yarım uyak;

Altıncı Dörtlükte;

... şeyim

... beğen

... istersen

... dikeyim

Kelimelerinde ki “-eyim” sesleri zengin uyak; “-en” sesleri tam uyaktır.

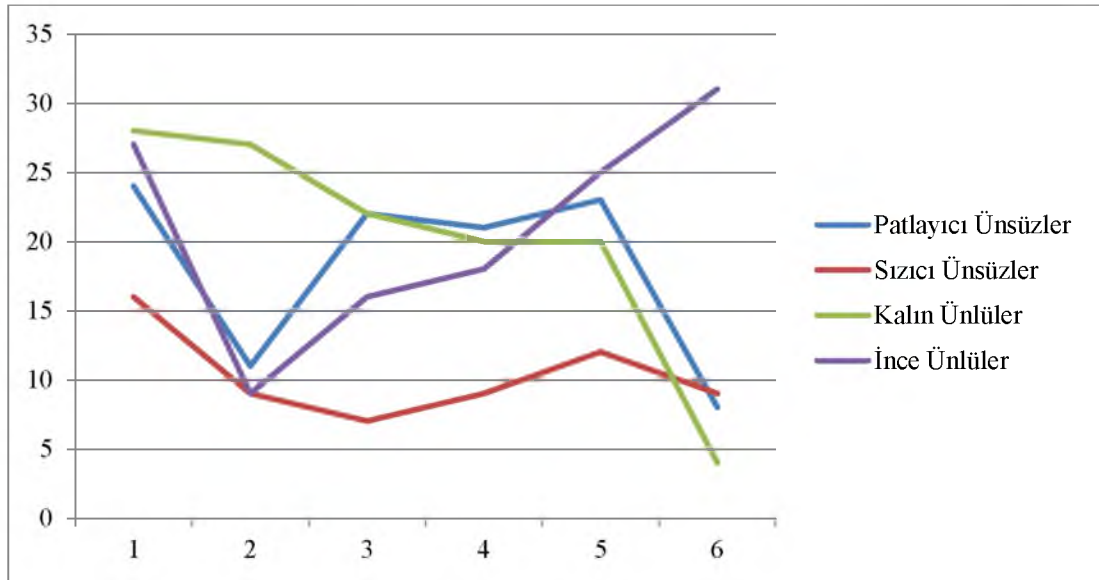
Tablo 17

“Bayrak” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	24	11	22	21	23	8	109
Sızıcı Ünsüzler	16	9	7	9	12	9	62
Kalın Ünlüler	28	27	22	20	20	4	121
İnce Ünlüler	27	9	16	18	25	31	126

Şekil 16

“Bayrak” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Şiirin ünlülerine ve ünsüzlerine (patlayıcı ile sızıcı ünsüzleri) bakıldığında birbirine eşit olmamakla birlikte söz konusu ünlü ve ünsüzlerin kendi içinde dengeli dağıldığı söylenebilir. Şairin, şiirinde genel olarak ünlü ve ünsüzlerin oranlı olarak dağılmasına dikkat ettiği söylenebilir. Ayrıca şiirde “-r” sesinin (34) de fazlaca

kullanıldığı görülüyor. Bu sesin, şiirin başlığında var olması dikkat çekicidir. Ayrıca bu “-r” sesinin fazlaca kullanımı aliterasyonu meydana getirmektedir.

Şiirde kelime tekrarı olarak; ey (2), destan (2), bana (2), savaş (2), da (2), ne (3), sen (6) kelimelerinin diğerlerinden daha çok kullanımı söz konusudur. Bunlardan ‘ey’ sözcüğü ile bayrağa seslenilmiş, ‘savaş’ ve ‘destan’ sözcüğü ile toplumu yakından ilgilendiren kavramlara dikkat çekilmek istenmiş, ‘sen’ sözcüğü ile de bayrak kavramı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“Bayrak” adını taşıyan bu şiirde uyak, redif, ses tekrarları gibi ahenk unsurlarına, mecazlı söyleyiş örnekleri olarak benzetmeye, tezada, seslenmeye yer verilmiş. Şiir sade ve anlaşılır bir üslupla kaleme anlaşılmış. Serbest okuma metni olarak kitaba alınan bu şiirden öğrenciler –öğretmenin de gayretiyle- istifade edebilirler. Öğretmen, öğrencilere “Şiir okunduktan sonra neler hissettiniz, neler düşündünüz?”, “Bu şiirle benzer konuda yazılan başka şiirler biliyor musunuz?”, “Bir millet için bayrağın taşıdığı değer nedir?” gibi sorular yönelterek onların konuşmasını ve onlardan bayrak sevgisini ifade eden şiirler yazmasını isteyebilir. Söz konusu durumlardan dolayı şiirin “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımlarıyla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Şiirde söz sanatlarına, açık bir dile, başlıkla içerik uyumuna, varlıklar açısından çeşitliliğe, serbest ölçüyle yazılmasına rağmen dize sonlarında ses benzerliklerine (uyak ve redif) yer verildiğini gördük. Şiirdeki bu özelliklerin “*Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.*” ve “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımlarıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Metin, ders kitabında serbest okuma parçası şeklinde sunulduğu için öğrenci çalışma kitabında etkinlikler yer almıyor. Bu nedenle etkinliklerle kazanımlar arasında ilişki olup olmadığı konusunda herhangi bir yorumda bulunamıyoruz.

4. 1. 2. 5. Anne

İlk kundağın
Ben oldum, yavrum;
İlk oyuncağın
Ben oldum!

Acı nedir
Tatlı nedir... bilmezdin...
Dilin damağın
Ben oldum!

Elinin ermediği
Dilinin dönmediği
Çağlarda, yavrum
Kolun kanadın
Ben oldum
Dilin dudağın
Ben oldum.

Belki kıskanırlar diye
Gördüklerini
Sakladım gözlerden
Gülücüklerini...
Tülün duvağın
Ben oldum!

Artık isterlerse
Söylemesinler bana
'Onun Annesi' diyorlar...
Bu yeter sevgilim, bu yeter bana!

Bir dediğini iki
 Etmeyeyim diye öyle çırpındım ki
 Ve seni öyle sevdim sana
 O kadar ısındım ki
 Usanmadım, yorulmadım, çekinmedim
 Gün oldu kırdın...
 İncinmedim;
 İlk oyuncağın
 Ben oldum.. Yavrum
 Son oyuncağın
 Ben oldum...

Layık değildim
 Layık gördüler
 Annen oldum yavrum
 Annen oldum!

Arif Nihat ASYA

Yapı

“Anne” isimli bu şiir, birbiriyle bağlantılı beş birimden oluşmaktadır. İlk birimde, annenin, yeni doğan bebeği için yaptıkları anlatılıyor. Anne fedakârlığı “ilk kundağın”, “ilk oyuncağın”, “dilini damağın”, “kolun kanadın”, “dilini dudağın” söz gruplarıyla ifade edilmeye çalışılmış.

İkinci birimde anne, içgüdüsel bir davranış örneği göstermekte ve yavrusunu diğer insanlardan gizlemeye çalışmaktadır. Bilindiği üzere toplumumuzda “Nazar değme” ya da “Nazar ilme” gibi durumlara inanan insanlar vardır. Özellikle bebekler, bu nazardan korunsun diye anneler, bebeklerini başkalarına göstermek istemez. Burada da anne, yavrusunu kem gözlerden saklamaya çalışmaktadır.

Üçüncü kısımda anne, isminin hatta varlığının önemli olmadığını, “çocuğunun annesi” olmaktan duyduğu gurur ve mutluluğu anlatıyor.

Dördüncü birimde, birinci bölümdekilere benzer olarak annenin bebeği için yaptıkları ifade ediliyor. Bu bölümde de annenin bıkmadan, usanmadan yavrusunu mutlu etmek için uğraştığını ve çocuğu zaman zaman onun kalbinikırsa annenin, çocuğunu sevmekten vazgeçmediğini görüyoruz.

Son birim ise üçüncü birimin tamamlayıcı niteliğinde. Üçüncü bölümde kendisine “Onun Annesi” diye hitap edilmesinden son derece mutlu olduğunu dile getiren anne, bu bölümde kendisini buna layık görmemektedir. Ayrıca bu kısımda annenin mütevazı tavrı belirginleşmektedir.

Tema

Arif Nihat Asya’ya ait bu şiirde konu, annenin yavrusu için yaptığı fedakârlıklar, gece gündüz demeden yavrusun sağlıklı ve mutlu olması için çabalaması ve bunları oldukça mütevazı bir üslupla dile getirmesidir. Bu durumda yapı kısmında değindiklerimizden, şiirin içeriğinden hareketle bu şiirin teması “Bir anne, yavrusu söz konusu olduğunda kendisini düşünmeden, karşılık beklemeden fedakârlıklarda bulunabilir.” biçiminde ifade edilebilir.

Dil

Şiirin tamamında konuşma diline yakın bir ifade biçimi benimsenmiş. Bunu şiirde “dilın damağı olmak, eli ermek, dili dönmek, kolu kanadı olmak, bir dediğini iki etmemek, layık görmemek” gibi günlük dilde sıkça rastlanılan deyim ve söz öbeklerinin kullanışından anlıyoruz. Geleneksel nazım birimlerinden farklı olan bu şiirde, iki dize birleştirilerek okunduğunda anlam sağlanabilmektedir. Şiirde gerek yer alan sözcükler gerekse Türkçenin kuralları açısından anlaşılmayı engelleyecek bir durumla karşılaşılmıyor. Şiirin tamamına bakıldığında karşılıklı konuşma üslubunda yazıldığı görülüyor. Bu kişiler: Anne ve yavrusudur. Şiir, bu iki kişi arasında geçtiğinden 1. tekil ve 2. tekil kişi kullanımlarına da rastlıyoruz. Ayrıca “Anne” şiirinde, anne sözcüğü sırasıyla kundağa, ilk oyuncağa, dile, damağa, kola, kanada, dudağa, tüle, duvağa, son oyuncağa benzetilmiş. Bu benzetmeler, şiirdeki asıl duygunun ortaya konulmasında ve şiirin estetik değerinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Benzetmeler dışında, annenin önceleri bebeğinin “ilk oyuncacı” iken geçen zamanla birlikte “son oyuncacı” olması karşıtlık meydana getirmektedir. Buradan, bebeğin zaman içinde büyüdüğünü, annenin ise yaşlandığını anlıyoruz. Bu nedenle tezat sanatına yer verildiğini söyleyebiliriz. Metnimizde tezatın kullanılması, şiire bir güzellik unsuru olarak yansımıştır.

Başlık

Şiirin genelinde bir annenin, yavrusunu büyütünceye kadar ne gibi zorluklarla karşılaştığından, onu mutlu edebilmek için yaptıklarından bahsedilmiş. Şiir, annenin bebeğine seslenmesi, hitabı şeklinde kaleme alınmış. Bu nedenle anne ve yavru kelimeleri, ben ve sen zamirlerine sıkça yer verilmiş. Şiirdeki kelimelerden, şiirin içeriğinden hareketle şiire “Anne” başlığı konulmuş. Bu açıdan bakıldığında şiirin başlık ve içerik uyumuna sahip olduğunu söyleyebiliriz. Fakat şiirin dikkat çekici özgün bir başlıktan yoksun olduğu düşüncesindeyiz. Şiire “Kanatsız Melek”, “Yaşam Mimarı”, “Fedakâr Sanatçı” gibi başlıklardan birisi ya da daha farklı bir başlık konulabilirdi. Başlıkta önemli ilk nokta, metinle uyumu, ikincisi ise başlığın orijinalliğidir.

Varlıklar

Metindeki varlıklara bakıldığında anne ve bebek ekseninde toplanmakla birlikte, farklılık taşıdığı da görülmektedir: Kundak, oyuncak, anne “bebekle ilgili varlıklar”; el, dil, damak, kol, göz “organ adlarını karşılayan varlıklar”; ilk- son, acı-tatlı “karşıtlık ifade eden kavramlar”. Burada sınıflandırılan varlıklar, kavramlar ve şiirdeki diğer varlık ve kavramlar aracılığıyla şair, ana duyguyu yansıtmaya çalışmış. Şairin yer verdiği bu kavram ve varlıklar, onun tecrübelerinin, hayal dünyasının ve sanatçı kişiliğinin de bir yansımasıdır.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metni sözcük türleri (sıfat, zamir, fiil) bakımından incelediğimiz bu kısımda, şiirin sıfat yönünden çok kısır olduğunu görüyoruz. Metindeki sıfatlar şunlardır: İlk (kundak), ilk (oyuncak), elinin ermediği, dilinin dönmediği (çağlar), son (oyuncak).

Şiirde zamir türünün olarak 1. ve 2. tekil kişisiyle karşılaşırız: Ben (8), bana (2), sen (1), sana (1). Bu zamirleri kullanarak şairin, metinde karşılıklı konuşma üslubunu yansıtmaya çalıştığı kanısındayız.

Şiirin çekimli eylemler açısından görünümü ise şu şekildedir: Oldum (10), bilmezdin, kıskanırlar, sakladım, isterlerse, söylemesinler, etmeyeyim, diye (2), çırpındım, sevdim, ısındım, usanmadım, yorulmadım, çekinmedim, oldu, kırdın, gördüler. Eylemlerin büyük çoğunluğu (21), görülen geçmiş zamanda çekimlenmiştir. Çünkü anne, bebeğini büyütürken olayları birebir yaşamış, yavrusundaki değişimlere tanık olmuş, yavrusu için birçok zorluğa katlanmıştır.

Ahenk

Şiir, serbest vezinle yazılmış. Bunu şiirdeki hece sayılarına baktığımızda görebiliyoruz. Ancak mısra sonlarında –hepsinde olmamakla beraber- ses benzerlikleri bulunmaktadır. Sırasıyla;

“kundağın, oyuncağın” sözcüklerindeki –ağ sesleri tam kafiye, –ın sesleri redif;

“yavrum, oldum” sözcüklerindeki –um sesleri tam kafiye;

“bilmezdin, damağın” sözcüklerindeki –n sesi yarım kafiye;

“ermediği, dönmediği” sözcüklerindeki –mediği sesleri redif;

“kanadın, dudağın” sözcüklerindeki –ın sesleri redif;

“gördüklerini, gülücüklerini” sözcüklerindeki –ük sesleri tam kafiye, –lerini sesleri redif;

“söylemesinler bana, yeter bana” sözcüklerindeki –er sesleri tam kafiye, bana sözcüğü redif;

“iki, çırpındım ki, ısındım ki” sözcüklerindeki –ki tam kafiye;

“çekinmedim, incinmedim” sözcüklerindeki –in sesleri tam kafiye, –medim sesleri rediftir.

Şiirde diğer kelimelere nazaran daha çok kullanılan kelimeler şunlardır: Layık (2), yeter (2), dil (3), ilk (3), oyuncak (3), anne (4), yavru (4), ben (8), ol- (11). Bunların

içinde de ben zamiri ile ol- fiili öne çıkmaktadır. Şai bu iki sözcüğü fazlaca yer vererek, annenin yaptığı fedakârlıkları vurgulamak istemiş olabilir.

Metnin sesli ve sessizlerine (patlayıcı ve sızıcılar) bakıldığında ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

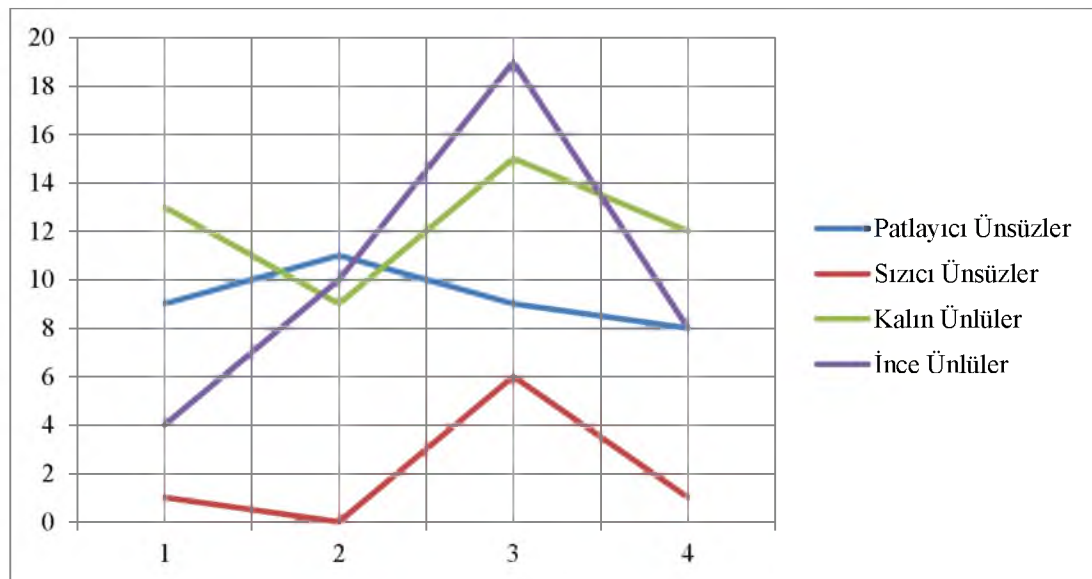
Tablo 18a

“Anne” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	9	11	9	8	37
Sızıcı Ünsüzler	1	0	6	1	8
Kalın Ünlüler	13	9	15	12	49
İnce Ünlüler	4	10	19	8	41

Şekil 17a

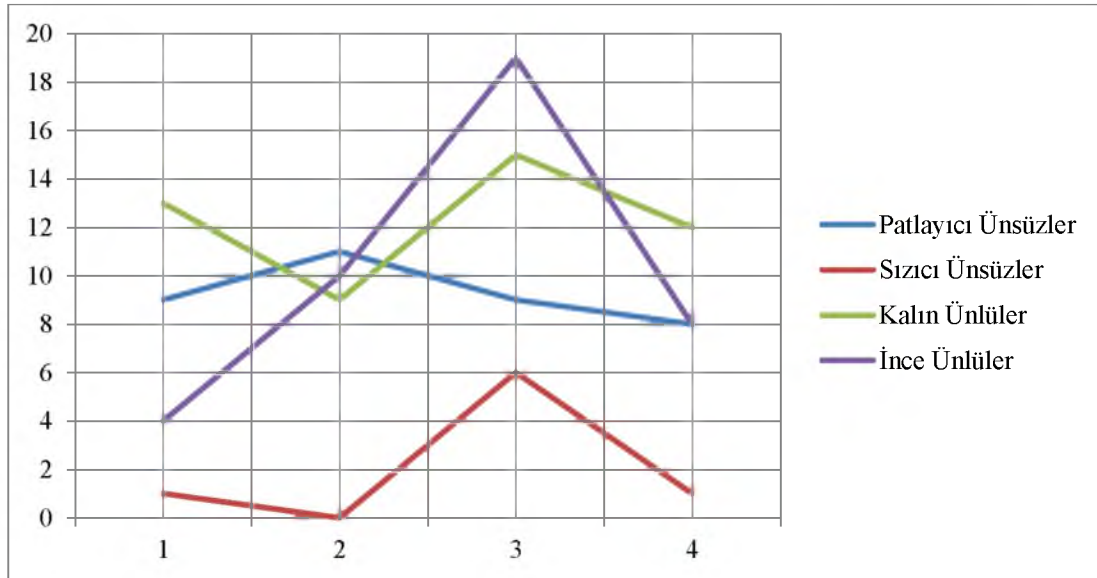
“Anne” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Tablo 18b
“Anne” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Bölümler	1	2	3	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	16	19	32	67
Sızıcı Ünsüzler	1	4	9	14
Kalın Ünlüler	17	12	38	67
İnce Ünlüler	18	21	36	75

Şekil 17b
“Anne” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Şiirde patlayıcı ünsüzlerin sızıcılardan dört kattan daha fazla kullanıldığı görülüyor. Bir annenin yavrusuna hitabı biçimindeki şiirde, patlayıcı ünsüzlerin çoğunluğunun (104) “Ben oldum.” dizesinde toplandığı şiirden tespit edilebiliyor. Bu ünsüzlerin kullanılışıyla, şiirin söylenişine epik şiire özgü bir özellik eklenmiş oluyor. Kalın ve ince ünlülerin birbirine yakın olduğu görülmekle birlikte, ince ünlüler kalınlardan biraz daha fazladır. Annenin çocuğuna sesleniş tarzını yansıtan, ona hasretle yazılan bir mektubu andıran bu şiirde de ince ünlülerin daha fazla olması beklenen bir durumdur. Tablodan da anlaşılacağı üzere söz konusu ünsüz türleri arasındaki fark, ünlüler arasında görülüyor; ünlülerde denge sağlanmaya çalışılmış. Şiirde diğer ünsüzlerden -n (58), -m (32), -l (36), -r (25)’nin fazlaca kullanıldığını

görüyoruz. Şiirdeki ünsüzlere genel olarak bakıldığında en çok yinelenen ünsüzün “Anne” şiirinin başlığında geçmesi ilgi çekicidir. Tablodaki ünsüz çeşitleri dışında yukarıda yer verilen ünsüzlerle (-n, -m, -l, -r) aliterasyon sağlanmaya çalışılmıştır.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“Anne” adını taşıyan bu şiir, mecazlı ifadelere yer vermesi, konuşma dilinin rahatlığını taşıyan açık ve anlaşılır bir dile sahip olması, çocuk ile anne arasındaki samimî havayı dile getirmesi olumlu özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple metnin, *“Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.”* ve *“Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.”* kazanımlarıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Metinde söz sanatlarına, uyağa, redife, ses ve kelime tekrarlarına yer verilmiş. Şiirde ölçü kullanılmamakla birlikte şiir, dize şeklinde sunulmuş. Bu özellikler *“Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.”* kazanımıyla uyumludur. İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’ndaki 4. etkinlikte (Komisyon, 2014: 116) öğrencilerden “Anne” şiirinin konusunu ve ana duygusunu yazmaları istenmiş. Bu etkinlik *“Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.”* ve *“Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler.”* kazanımlarıyla paraleldir. Bu etkinlik dışında 3. etkinlikte (Komisyon, 2014: 115) de şairin (Arif Nihat Asya) hayatı, şiirlerinden bazılarının adları, şiirlerinde genel olarak işlediği konular, eselerinden birkaçının adı, en beğendiğim şiiri gibi çalışmaların araştırmadan hareketle yapılması istenmiş. Bu etkinliğin de *“Dinlediği/izlediği kişi, konu ya da metnin yazarı/şairi hakkında bilgi edinir.”* kazanımını edindirme noktasında önemli rol oynayacağı kanısındayız. Hem şiirin kendi bünyesindeki özellikler hem de çalışma kitabındaki etkinlikler, Türkçe dersinin şiirle ilgili kazanımlarıyla bağlantılıdır.

4. 1. 2. 6. Anadolu'da Bahar

İlkbaharı geldi Anadolu'nun,
Silifke'de çiçek açtı nar şimdi.
Her tarafı yeşillendi Bolu'nun,
Sultandağı benek benek kar şimdi.

Eğri yollar yaylaların kuşağı,
Çayır, çimen sevgililer döşeği,
Horan tepir Sürmene'nin uşağı,
Dadaşların oynadığı bar şimdi.

Durgun çayı köpüklendi Daday'ın,
Palmiyeler zümrüt tacı Hatay'ın,
Çukurova cennetidir bu ayın,
Aydın ili efelere dar şimdi.

Gönül dile gelir kaval sesinde
Boz martılar düğün yapar Mersin'de,
Isparta'nın renk renk gül bahçesinde,
Bülbüllerin neşesini gör şimdi.

Cıvıl cıvıl, sessiz duran yuvalar,
Kelebekler birbirini kovalar.
Halı gibi nakışlandı ovalar...
Bölük bölük sarı, yeşil, mor şimdi.

Âşıklar diyarı Elbistan ili...
Olur bu mevsimin bağ-ı İrem'i,
Her çeşmenin üç-beş tane güzeli,
Her çiçeğin bir arısı var şimdi.

Çıkıp baksan Çamlıca'nın başına,
İki kıt'a bir boğazda aşına...
Karakoç'um, gel, yorulma boşuna,
İstanbul'u tarif etmek zor şimdi.

Abdurrahim KARAKOÇ

Yapı

İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'na seçilen bu şiir yedi dörtlükten meydana gelmektedir. Şiire “İlkbaharı geldi Anadolu'nun” denilerek başlanılmış, ilkbaharın Anadolu'da ne gibi değişiklikler yarattığına birimlerde yer verilmiştir.

İlk birimde ilkbaharın gelişiyile birlikte Silifke'de narın çiçek açmasından, Bolu'nun yemyeşil olmasından, Sultandağı'nda ise karların hâlâ erimediğini, bu nedenle bembeyaz görünmesinden bahsedilmiş.

Şair, ikinci birimde sevgililerin çayırda, çimenlerde gönüllerince gezdiklerini; Sürmene'de horon, Erzurum'da bar oyununun oynandığını söylemiş.

Üçüncü birimde Türkiye'nin güneydeki illerinden Hatay'a ve güneybatıdaki illerinden Aydın'a yer verilmiş. İlkbaharın gelişiyile Daday'daki sakin, durgun olan çayın hareketlendiği, palmyelerin yeşillenerek Hatay'ın güzelliğine güzellik kattığı, Çukurova'nın cennet misali yaşanması, hoş bir yer hâline geldiği söyleniyor. Ayrıca bu bölümden baharın gelişinin, efelere de canlılık getirdiğini, bu mevsim sayesinde kış mevsimindeki miskinliğin sona erdiğini öğreniyoruz.

Dördüncü birimde güneydeki illerden Mersin ve Isparta'nın ismi geçiyor. Bahar, bu illerde de değişiklikler meydana getirmektedir. Martıların düğün yapması, bu kuşların bir araya geldiğini, sayıca çoğalması anlamına geliyor. Bu bölümde Türk edebiyat geleneğinde önemli bir mazmundan da söz ediliyor: Gül ile bülbül. Bu ikiliden bülbül âşık, gül maşuktur. Gül, bülbüle yüz vermez. Şiirin bu kısmında baharın gelişiyile güller rengârenk açtığı için, bülbül bu duruma seviniyor.

Beşinci birimde baharın gelişyle doğaya ve doğadaki varlıklara canlılık geldiğini anlıyoruz. Kelebeklerin neşe içinde birbirini kovalaması, ovaların çiçeklerin açmasıyla renk cümbüşü hâlini alması yine bu bölümde geçiyor.

Altıncı birimden Elbistan'ın, güzellik bakımından cennetle kıyas konusu edilen “Bağı İrem”e benzediğini öğrenmiş oluyoruz. Ayrıca bu birimde köyün, kasabanın güzellerini çeşme başına toplandığı söyleniyor. Bu durum, kış mevsimine ait karamsarlığın son bulduğunu, bunun yerini sevincin aldığını göstermektedir.

Son birimde ise Anadolu'daki şehirlerden değil, Avrupa ile Asya arasında hem ulaşım açısından hem de kültürel açıdan bir köprü vazifesi üstlenen İstanbul'dan bahsediliyor. Şair, diğer bölümlerde baharın gelişinin meydana getirdiği coşku ve değişimi anlatmasına rağmen, İstanbul apayrı bir güzellik teşkil ettiği için onun tarifinin çok zor olduğunu söylüyor.

Tema

Şiirde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden bahsedilmiş. Anadolu'ya baharın gelişyle birlikte Silifke'de çiçekler açmıştır, Bolu'nun her tarafı yeşillenmiştir, Sultandağı'nda ise kar vardır, Isparta'ya güller ayrı bir unsuru olarak yansımıştır, Elbistan bu mevsimdeki güzelliğiyle görenleri büyülemektedir. Bu nedenlerden ötürü metnin teması için, şiirin ismiyle de bağlantılı olarak, “Bahar mevsimin Anadolu'da meydana getirdiği değişiklikler” denilebilir.

Dil

Şiirde yalın ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Şiirdeki genel üslup, okuyucuyu aşırı zorlamayan, ikilemelerle (benek benek, renk renk, cıvıl cıvıl, bölük bölük) günlük konuşma diline yaklaşan tarzıdır.

Bununla beraber şiirde özel isimlerin (şehir adları) kullanılışı dikkat çekmektedir. Silifke, Bolu, Sultandağı, Sürmene, Daday, Hatay, Çukurova, Mersin, Aydın, İstanbul, Isparta, Elbistan, Çamlıca, İstanbul. Şiirde bu özel isimlerin kullanılışıyla Türkiye'nin bütün bölgelerine yer verilmeye çalışılmış. Ayrıca şiirde

bazı yer isimleri (Bağı İrem) hakkında bilgi sahibi olmak, şiiri daha iyi özümseme noktasında işlevsel olabilmektedir.

Şiirin diline ve anlamına etki eden söz sanatlarına yer verelim. Metinde özellikle benzetme ve kişileştirme sık kullanılmıştır. “Palmiyeler zümrüt tacı Hatay’ın”, “Çukurova cennetidir bu ayın”, “Halı gibi nakışlandı ovalar”, “Olur bu mevsimin Bağı İrem’i” dizelerinde çeşitli varlık ve kavramlar birbirine benzetilmiştir. “Gönül dile gelir kaval sesinde”, “Boz martılar düğün yapar Mersin’de”, “Bülbüllerin neşesini gör şimdi” dizelerinde cansız ve insan dışındaki canlı varlıklara insanlar gibi kişilik özelliği kazandırılmıştır. Ayrıca ilk dörtlükte; Silifke’de çiçek açması, Bolu’nun yemyeşil olması ile Sultandağı’nda benek benek karın yer alması anlamca zıtlık oluşturmuştur. Çünkü bunların bir kısmı sıcaklığı, baharı anımsatırken diğeri soğuğu, kışı ifade etmektedir. Bu nedenle bu bölümde tezat vardır, denilebilir.

Başlık

Metnin tamamında Türkiye’deki illerde baharın gelişinin etkileri anlatılmış. Dörtlüklerde farklı bölgelerden şehir isimleri verilerek bu şehirlerde ve doğada baharla birlikte meydana gelen değişiklikler sıralanmıştır. Abdurrahim Karakoç, şiirine “Anadolu’da Bahar” ismini uygun görmüştür. Bu açıdan bakıldığında muhteva ile başlığın birbiriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak başlıkta sıra dışılığın olduğunu söyleyemeyiz. Türkçe ders kitabında yer alan bu şiire verilen başlığın, öğrencilerin ilgisini çekmesi ve onlarda kalıcı bir yer edinebilmesi için orijinal olması gerekirdi.

Varlıklar

“Anadolu’da Bahar” adlı şiirdeki varlıkları gruplandırarak sıralayalım: Bolu, Hatay, Aydın, Isparta, Mersin, İstanbul “il adları”; bülbül, kelebek, arı, martı “hayvan adları”; Silifke, Sultandağı, Sürmene, Çukurova, Daday, Elbistan, Çamlıca “yer bildiren özel adlar”; boz, sarı, yeşil, mor “renk adları”; benek benek, renk renk, cıvıl cıvıl, bölük bölük “ikilemeler”; horon, bar “oyun adları”; nar, gül, palmiye, çiçek “bitki adları”; Sultandağı, yayla, ova, boğaz “coğrafi kavramlar”. Bunların dışında yer alan varlık ve kavramlar şunlardır: Kar, yol, çayır, çimen, uşak, çay, zümrüt, taş, cennet, ay, efe, kaval, ses, düğün, neşe, yuva, halı, kovalar, il, mevsim, çeşme, baş.

Sanatçı, şiirinde yer verdiği varlıklar vasıtasıyla baharın Anadolu'ya getirdiği değişimi, hareketliliği, canlılığı anlatma olanağına kavuşmuştur.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metinde yer alan sıfatlar şunlardır: Her (taraf), benek benek (kar), eğri (yol), Dadaşların oynadığı (bar), durgun (çay), zümrüt (taç), bu (ay), boz (martı), renk renk (gül bahçesi), cıvıl cıvıl, sessiz duran (yuva), her (çeşme), üç beş tane (güzel), her (çiçek), bir (arı), iki (kita), bir (boğaz). Şiirde sıfat çeşitlerinden niteleme sıfatlarına daha çok yer verilmiş. Bunlar aracılığıyla varlık ve kavramlar betimlenmeye ve ilkbaharın gelişiyile Anadolu'daki genel görünüm yansıtılmak istenmiş olabilir.

Şiirde adların yerini tutan sözcük türlerine (zamirlere) yer verilmemiş.

Şiirdeki çekimli fiiller ise şöyledir: Geldi, açtı, yeşillendi, horon teper, köpüklendi, dile gelir, düğün yapar, kovalar, gör, nakışlandı, olur, gel, yorulma. Şiirde bütün dördlüklerde fiillere yer verilmiştir. Fiiller aracılığıyla şiire hareketlilik gelmiş, dize sonlarında ses benzerliklerinin sağlanması kolaylaşmıştır. Böylece şiire hem tempo kazandırılmış hem de şiirde müzikalite oluşturulmuştur.

Ahenk

Şiirde 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Dize sonlarındaki uyak ve redifleri aşağıda gösterelim:

Birinci Dördlükte;

... Anadolu'nun

... nar şimdi

... Bolu'nun

... kar şimdi

Sözcüklerindeki “-olu” sesleri zengin uyak, “-nun” sesleri redif; “-ar” sesleri tam uyak, “şimdi” sesleri rediftir.

İkinci Dörtlükte;

- ... kuşağı
- ... döşeği
- ... uşağı
- ... bar şimdi

Sözcüklerindeki “-ğ” sesi yarım uyak, “-ı/-i” sesi rediftir.

Üçüncü Dörtlükte;

- ... Daday’ın
- ... Hatay’ın
- ... ayın
- ... dar şimdi

Sözcüklerindeki “-ay” sesleri tam uyak, “-ın” sesi rediftir.

Dördüncü Dörtlükte;

- ... sesinde
- ... Mersin’de
- ... bahçesinde
- ... gör şimdi

Sözcüklerindeki “-sin” sesleri zengin uyak, “-de” sesi rediftir.

Beşinci Dörtlükte;

- ... yuvalar
- ... kovalar
- ... ovalar
- ... mor şimdi

Sözcüklerindeki “-va” sesleri tam uyak, “-lar” sesi rediftir.

Altıncı Dörtlükte;

- ... ili
- ... İrem’i

... güzeli

... var şimdi

Sözcüklerindeki “-i” sesi yarım uyaktır.

Yedinci Dörtlükte;

... başına

... aşına

... boşuna

... zor şimdi

Sözcüklerindeki “-na” sesleri tam uyaktır.

Şiirdeki ünsüz sesler (patlayıcı ve sızıcı ünsüzler) ve ünlüler şöyledir:

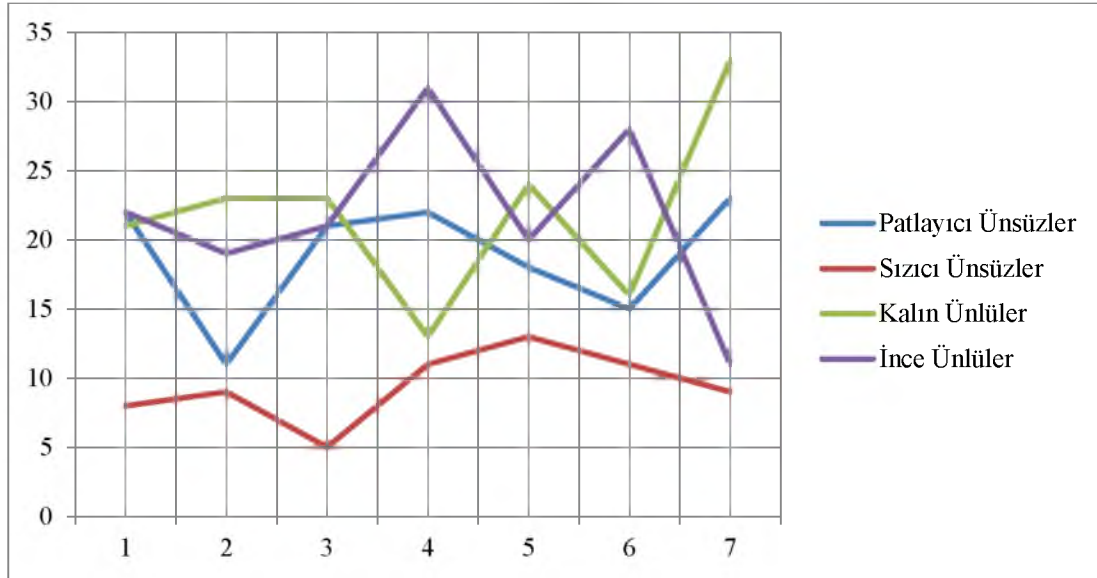
Tablo 19

“Anadolu’da Bahar” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı

Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	22	11	21	22	18	15	23	132
Sızıcı Ünsüzler	8	9	5	11	13	11	9	66
Kalın Ünlüler	21	23	23	13	24	16	33	153
İnce Ünlüler	22	19	21	31	20	28	11	152

Şekil 18
“Anadolu’da Bahar” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafiği

“Anadolu’da Bahar” isimli bu şiirde patlayıcı ünsüzler sızıcılardan iki kat daha fazla kullanılmıştır. Tablodan anlaşılacağı üzere patlayıcı ünsüzler, bütün dörtlüklerde hâkim durumdadır. Patlayıcı ünsüzler 1, 3, 4, 7. dörtlüklerde en yüksek seviyelere ulaşmış ve bu bölümlere dengeli olarak dağılmıştır. Sızıcı ünsüzler ise az kullanılmakla birlikte 3. dörtlük haricinde sayıca birbiriyle paraleldir. Ünlülere bakıldığında, ünsüzler arasındaki farkı burada göremiyoruz. Kalın ünlüler en az 4. dörtlükte, ince ünlüler ise en az 6. dörtlükte yer almıştır. Şair, ele alınan sessizler dengeye çok dikkat etmezken seslilerin orantılı olmasına dikkat etmiştir. Şiirde patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlüler daha fazla olduğu için kulaklarda gür bir seda duyulmaktadır. Özellikle patlayıcı ünsüzlerin ve kalın ünlülerin en çok kullanıldığı 7. dörtlükte tok ses özelliği kendini hissettirmektedir. Kalın ünlülerin çok kullanılışı asonansı, patlayıcı ünsüzlerin çok kullanılışı aliterasyonu meydana getirmiştir.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Tahlil etmeye çalıştığımız bu şiirde okuyucuyu zorlamayan, açık ve anlaşılır bir dil kullanımıyla karşılaşılıyor. İlkbahar mevsimin Anadolu’daki yansıması, çeşitli il isimlerinden bahsedilerek ifade edilmeye çalışılıyor. Metine genel olarak bakıldığında içerik ve şeklin harmonisi görülebiliyor. Bu nedenle metnin hem konuşma hem de

yazma yoluyla öğrencilerin kendilerini anlatmalarına, ifade etmelerine imkân verecek nitelikte olduğu söylenebilir. Bu kabulden yola çıkılarak, “Anadolu Bahar” adını taşıyan bu şiirin programdaki *“Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.”* ve *“Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.”* kazanımlarının öğrencilerde kalıcı olarak yer edinmesinde önemli bir rol oynayacağı düşüncesindeyiz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Şiirde anlaşılır bir dil, söz sanatlarıyla zenginleşen ifade biçimi, uyak ve rediflerle kazandırılan görsel zenginlik, ünlü harfler arasındaki uyum, başlık ve muhtevanın uyumlu birlikteliği gibi çeşitli özellikler tespit edilmiştir. Ele alınan metinle birlikte, hem içerik hem de şekil özellikleriyle şiir türünün güzel bir örneği, öğrencilere sunulmuştur. Bu yüzden söz konusu metin, *“Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.”* kazanımı ile bağlantılıdır. Ayrıca İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’ndaki kimi etkinliklerin çeşitli kazanımlarla uyumlu olduğu görülüyor. Bu kitaptaki 1. etkinlikte (Komisyon, 2014: 122) şiirdeki söz sanatlarına yönelik bir çalışmaya yer verilmiş. Bu etkinliğin Türkçe Öğretim Programında yer alan *“Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.”* kazanımıyla paralel nitelikte olduğu kanısındayız. Yine bu kitaptaki 2. etkinlikte (Komisyon, 2014: 122) şiir ile düzyazı arasındaki farkı belirginleştirme amacı taşıyan çalışmanın yer aldığını görüyoruz. Bu etkinlik de yukarıda yer verilen *“Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.”* kazanımını edindirme noktasında hizmet edebilir. Bu kitapta “Anadolu’da Bahar” metnine yönelik sekiz etkinliğe yer verilmesine rağmen bunlardan sadece ikisi (1. ve 2. etkinlik) doğrudan şiir türüyle ilgili. Şiirin tam olarak çözümlenebilmesi için başka etkinliklerin yer alması gerektiğini düşünüyoruz.

4. 1. 3. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi

4. 1. 3. 1. Atatürk ve Türk Dili

Ulu Önder Atatürk tutkundu Türk diline,
Nereye gitti ise kalem aldı eline,
Dilin güçlülüğüne inanırdı ezelden,
O harfleri öğretti çocuk gence tez elden.

Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır.
Güneş ve Ay misali yanan ışığımızdır.

Millî duygu ve dilin çok kuvvetlidir bağı,
İşlek, zengin olması aştırır her an çağı,
Dilini ihmal eden okuyup yazmayan,
Ayakaltında kalırsız solarırsız ayan beyan.

Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır.
Güneş ve Ay misali yanan ışığımızdır.

Gelir milletin gücü konuşmaktan,
Yeter ki iyi öğren kurtulursun şaşmaktan,
Önem göstermeyenler düşmana boyun eğer,
Perişan bir şekilde ne yurt kalır ne de yer.

İncelemek, öğrenmek her Türk'ün görevidir,
Araştırıp, okumak topyekûn görevidir,
Odur Türkçeyi öven savunurdu, kollardı,
Çıkmazdan kurtararak geleceğe yollardı.

Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır.
Güneş ve Ay misali yanan ışığımızdır.

Seslenirdi gençliğe öğrenin dilinizi,
 Kültürlü insan olun, yenmesin kimse sizi,
 “Açı, uzay, gerekçe, kesit, konum, dikdörtgen,
 Artı, eksi, yarıçap, eşit, çarpı ve üçgen”

Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır.
 Güneş ve Ay misali yanan ışığımızdır.

Düşünce birliğini dilimiz oluşturur,
 Saygı, sevgi, hürmeti okulda buluşturur,
 Vatan, bayrak değerli dilimiz de çok kutsal,
 Titizlik ve duyarlık gösterip tedbiri al.

Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır.
 Güneş ve Ay misali yanan ışığımızdır.

Bağımsız olmalıdır dilimiz millet gibi,
 Değer verirse daim biz oluruz galibi,
 Ata’ma minnettarız bu günleri gören o,
 Hasan ve millet için hep emekler veren o.
 Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır.
 Güneş ve Ay misali yanan ışığımızdır.

Hasan SANCAK

Yapı

Şiir, yedi dörtlük ve yedi beyitten oluşmaktadır. Dörtlüklerden sonra gelen beyitler nakarat niteliğinde olduğu için aynen tekrar etmiştir.

İlk dörtlükte Atatürk’ün Türkçeye âşık olduğundan, seyahatleri sırasında Anadolu insanına Türk dilini öğretmeye çalışmasından ve dilin gücüne inanmasından bahsediliyor. Bu dörtlükte Ata’nın Latin harflerinin kabulü esnasında yaptıklarına göndermeler yapılıyor. O, Türk diline güvendiği için Arap alfabesinden Türk dilinin

yapısına en uygun alfabeye –Latin alfabesine- geçilmiştir. Bu kısımda ağırlıklı olarak o zamanla ilgili telmihlerde bulunuluyor.

Dörtlüklerin ardından yinelenen beyitlerde Ata'mızın ve Türk dilinin aslî unsurumuz olduğu söylenerek bu iki çok değerli varlığın önemine dikkat çekiliyor.

İkinci dörtlükte millî duyguların kök atıp filiz vermesinde dilin önemine dikkat çekiliyor. Ayrıca dilin ihmal edilmesinin, korunup geliştirilmemesinin birçok tehlikeye sebep olacağı söyleniyor.

Üçüncü dörtlük, bir bakıma ikinci dörtlüğün devamı niteliğindedir. Bu bölümde de ikinci bölümde olduğu gibi çeşitli uyarılar gizli. Türkçeye gereken hassasiyetin gösterilmemesi durumunda başka devletlerin boyunduruğu altına girilme tehlikesiyle yüz yüze gelineceğinden söz ediliyor. Bu dörtlüğün son dizesinde, dilin ihmal edilmesi durumunda ülkesiz kalınabileceği ifadeleri yer alıyor.

Dördüncü dörtlükte ise Türk dilinin en iyi şekilde öğrenilmesinin her Türk'ün görevi olduğu söyleniyor. Bu dörtlüğün devamında Ulu Önder'in Türkçeyi övdüğü, koruduğu ibareleri geçiyor. Bu bölümden de biz, birinci bölümde olduğu gibi, Atatürk'ün Türkçeyi aşırı şekilde önemseyişini anlıyoruz.

Beşinci bölümde Ata'nın Türk gençliğine Türkçeyi en iyi, doğru, detaylı biçimde öğrenmeleri konusunda tavsiyeleri yer alıyor.

Altıncı dörtlükte dil ile düşünce arasındaki ilişkiye vurgu yapılıyor. Ayrıca dilin de vatan ve bayrak gibi değerli olduğu, bu değerlerin en iyi şekilde korunması gerektiği söyleniyor.

Son bölümde milletin de Türk dilinin de bağımsız olması gerektiğinden söz ediliyor. Bu kısımdan dil ile özgürlüğün birbiriyle bağlantılı olduğu anlaşıyor. Bu dörtlüğün son iki dizesinde şair, Atatürk'e karşı memnuniyetini dile getiriyor. Çünkü

Ata'nın Türk dili ve milleti için büyük emekler verdiğini, fedakârlıklarda bulunduğunu, bu nedenle sayısız teşekkürü hak ettiğini ifade etmeye çalışıyor.

Tema

Şiirde ağırlıklı olarak Atatürk ve Türkçe üzerinde durulmuş. Dilin, milletimiz için hayatî bir öneme sahip olduğundan bahsedilmiş. Dile sahip çıkılmadığı takdirde ayakaltında kalınacağından, düşmana boyun eğileceğinden, perişan bir hale düşüleceğinden söz edilmiş. Ayrıca Ulu Önder'in Türk dili için yaptıkları anlatılmış. Onun, Türkçenin gücüne inandığına, gençliğe dillerini öğrenme ve kültürlü olma gibi konularda tavsiyede bulunduğuna yer verilmiş. Bu söylenenlerden sonra şiirin teması için, "Atatürk ve Türk dilinin Türk milleti için taşıdığı değer" diyebiliriz.

Dil

"Atatürk ve Türk Dili" ismini taşıyan bu şiirde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Ancak "ezel, topyekûn, minnettar" gibi birkaç kelimenin anlamının bilenemeyeceğini, sözlüğe ihtiyaç duyulabileceğini düşünüyoruz.

Şiirde dili etkileyebilecek kullanımlardan ilk olarak deyimleri görüyoruz. İhmal etmek, ayakaltında kalmak, boyun eğmek-, gençliğe seslenmek, çıkmazdan kurtarmak, tedbir almak, değer vermek, gün görmek, emek vermek, okuyup yazmak. Deyimlerin kullanımı, şiirin dilini günlük dile yaklaştırmış, dile doğallık kazandırmıştır.

Metinde dile, anlama etki edebilecek diğer bir kullanım da söz sanatlarıdır: "Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır /Güneş ve ay misali yanan ışığımızdır / Bağımsız olmalıdır dilimiz millet gibi" dizelerinde benzetmelere yer verilmiştir. "Açı, uzay, gerekçe-kesit, konum, dikedörtgen / Artı, eksi, yarıçap-eşit, çarpı ve üçgen / Vatan, bayrak değerli dilimiz de çok kutsal" dizelerinde tenasüp sanatı kullanılmıştır.

Başlık

Şiirde üzerinde yoğunlaşılacak ve sık sık tekrar edilen iki sözcük "Atatürk" ve "Türkçe"dir. Şiirde ayrıca Atatürk'ün Türk diliyle bağı ve Türkçe için yaptıkları

anlatılıyor. Sanatçı, içerikle de bağlantılı olarak şiirine “Atatürk ve Türk Dili” başlığını uygun görmüştür. Bu bakımdan içerikle başlığın uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Fakat başlığın öğrencilerin dikkatini çekecek derecede özgün olduğunu düşünmüyoruz.

Varlıklar

Metinde yer alan bazı varlık ve kavramları öncelikle çeşitli başlıklar altında sınıflandırılabilir: Atatürk, Türk, Türkçe, Güneş, Ay ve Hasan sözcükleri “özel isimler”; aç, kesit, dikdörtgen, artı, eksi, yarıçap, eşit, çarpı, üçgen sözcükleri “matematikle ilgili kavramlar”; duygu, güç, ezel, varlık, gençlik, saygı, sevgi, hürmet, düşünce, değerli, kutsal, galip, minnettar, gelecek, birlik, ödev, görev sözcükleri “soyut isimler”; dil, el, ayak sözcükleri “organ isimleri”; yurt, vatan, bayrak, millet sözcükleri “devleti oluşturan unsurlar” biçiminde. Bunların dışında şiirde şu varlık ve kavramların yer aldığını görüyoruz: Kalem, ışık, bağ, çağ, alt, düşman, yer, incelemek, öğrenmek, okumak, insan, uzay, gerekçe, konum, okul, gün, emek. Şair, yer verdiği bu varlık ve kavramlar aracılığıyla düşüncelerini okuyucuya iletme imkânı bulmuştur. Bunlar ayrıca şairin fikirlerine belirli bir istikamet de çizmiştir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’na alınan bu şiirdeki sıfatlar ve sıfatlarla ilişkili olan kelime grupları şunlardır: Ulu Önder (Atatürk), o (harfler), millî (varlık), Güneş ve Ay misali yanan (ışık), perişan bir (şekil), her (Türk), topyekûn (ödev), kültürlü (insan), bu günleri gören (o), hep emekler veren (o). Sıfatlara bakıldığında birçoğunun isimleri çeşitli yönlerden etkileyen niteleme sıfatları olduğu görülmektedir. Böylelikle şairin, anlatmak istediklerine netlik kazandırmak istediğini, okuyucunun zihninde çeşitli tasvirler oluşturmaya çalıştığını düşünüyoruz.

Şiirde zamir türü olarak “o (3), siz, biz” kişi zamirlerine yer verilmiştir. Bunlardan sayı bakımından en fazla olan ‘o’dur. Burada ‘o’ sözcüğünün Mustafa Kemal Atatürk’ü karşıladığı düşünülünce şair, söz konusu zamir aracılığıyla Ulu Önder’i ön plan çıkarmak istediği anlaşılıyor.

Sözcük türlerinden son olarak çekimli fiiller ele alındığında şiirden şunları tespit edebiliyoruz: Aldı, inanırdı, öğretti, aştı, ayakaltında kalır, solarız, gelir, öğren, kurtulursun, boyun eğer, kalır, savunurdu, kollardı, yollardı, öğrenin, olun, yenmesin, oluşturur, buluşturur, tedbiri al, bağımsız olmalıdır, oluruz. Fiillerin kipleri bakımından geniş zamanda, görülen geçmiş zamanda, emir kipinde ve birleşik zaman kiplerinde çekimlendiğini görüyoruz. Atatürk’ün hayatındaki zenginlik ve çeşitlilik, Türk dilinin sahip olduğu geniş imkânlar ele alındığında şairin bunları dile getirmek için farklı kiplere başvurduğunu düşünüyoruz.

Ahenk

Şiir 14’lü hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirde 7 + 7 duraklar kullanılmıştır. Bunları şiirin ilk dördlüğünün ilk iki dizesinde gösterelim:

U- lu- Ön- der- A- ta- türk / tut- kun- du- Türk- di- li- ne

1 - 2- 3- 4- 5- 6- 7 / 1- 2- 3- 4- 5- 6- 7

Ne- re- ye- git- ti- i- se / ka- lem- al- dı- e- li- ne

1 - 2- 3- 4- 5- 6- 7 / 1- 2- 3- 4- 5- 6- 7

“Atatürk ve Türk Dili” şiirinde dize sonlarındaki uyak ve redifler şu şekildedir:

İlk Dördlükte;

... diline

... eline

... ezelden

... elden

Sözcüklerindeki “-l” sesi yarım uyak, “-ine” sesleri redif, “-el” sesleri tam uyak, “-den” sesleri rediftir.

İlk Beyitte (Nakaratlarda);

... varlığımızdır

... ışığımızdır

Sözcüklerindeki “-ığ” sesleri tam uyak, “-ımızdır” sesleri rediftir.

İkinci Dörtlükte;

... bağı

... çağ

... yazamayan

... beyan

Sözcüklerindeki “-ağ” sesleri tam uyak, “-ı” sesi redif, “-yan” sesleri zengin uyaktır.

Üçüncü Dörtlükte;

... konuşmaktan

... şaşmaktan

... eğer

... yer

Sözcüklerindeki “-ş” sesi yarım uyak, “-maktan” sesleri redif, “-er” sesleri tam uyaktır.

Dördüncü Dörtlükte;

... görevidir

... ödevidir

... kollardı

... yollardı

Sözcüklerindeki “-ev” sesleri tam uyak, “-idir” sesleri redif, “-ol” sesleri tam uyak, “-lardı” sesleri rediftir.

Beşinci Dörtlükte;

... dilinizi

... sizi

... dikdörtgen

... üçgen

Sözcüklerindeki “-iz” sesleri tam uyak, “-i” sesi redif, “-gen” sesleri zengin uyaktır.

Altıncı Dörtlükte;

... oluşturur

... buluşturur

... kutsal

... al

Sözcüklerindeki “-l” sesi yarım uyak, “-uşturur” sesleri redif, “-al” sesleri tam uyaktır.

Yedinci Dörtlükte;

... gibi

... galibi

... gören o

... veren o

Sözcüklerindeki “-ibi” sesleri zengin uyak, “-r” sesi yarım uyak, “-en o” sesleri rediftir.

Şiirin ünlü ve ünsüz harfleri aşağıdaki tabloda görselleştirilmiştir:

Tablo 20a

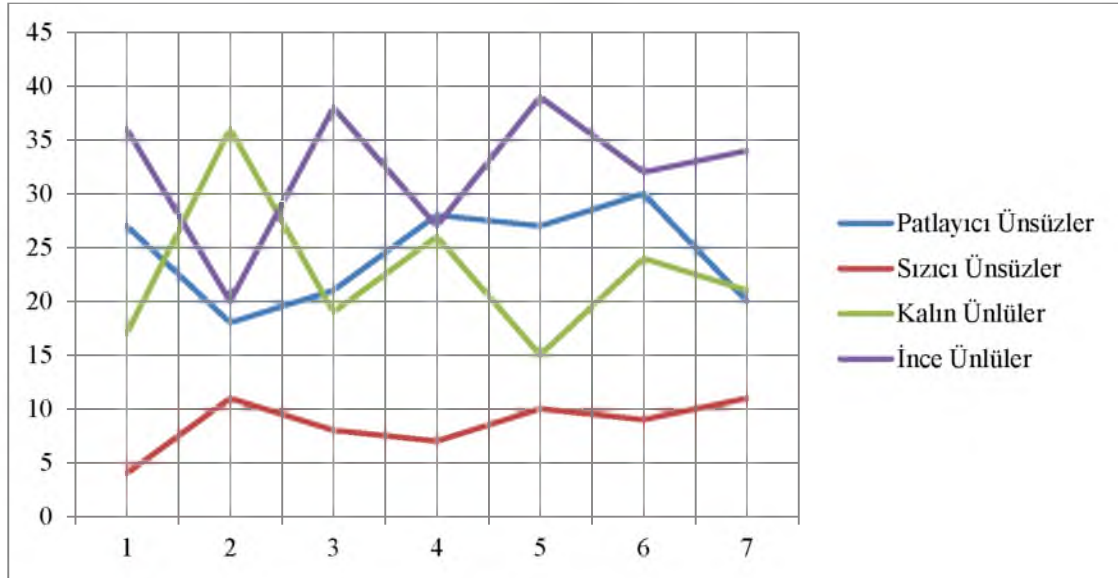
“Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı

Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	27	18	21	28	27	30	20	171
Sızıcı Ünsüzler	4	11	8	7	10	9	11	60
Kalın Ünlüler	17	36	19	26	15	24	21	158
İnce Ünlüler	36	20	38	27	39	32	34	226

Şekil 19a

**“Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafığı**

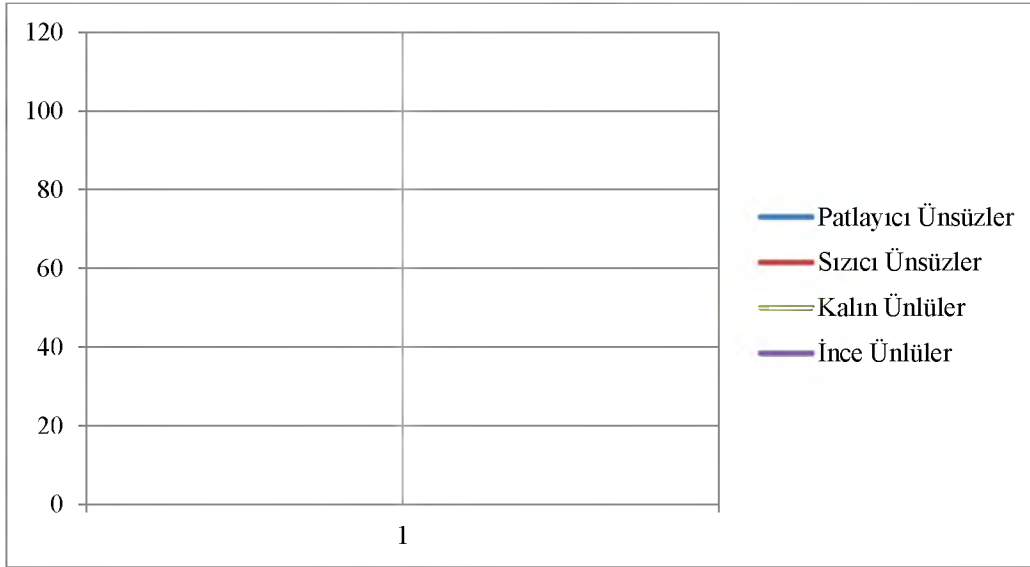
Söz konusu metnin dörtlüklerinde sayıca en az sızıcı ünsüzlere yer verildiği görülüyor. Bununla birlikte diğerlerine göre dengeli bir dağılımı da sızıcı ünsüzlerde tespit ediyoruz. Şiirde sadece ikinci dörtlükte patlayıcı ünsüzler ve kalın ünlüler birlikte fazlaca kullanılmış. Bu durum ikinci dörtlüğün gür bir ses tonuna ulaşmasına neden olmuş. Diğer dörtlüklerde ise patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülerin birlikte sık kullanımı göze çarpıyor. Bu özellik ise şiirin ses yapısının uyumsuz olmasına sebep oluyor. Çünkü birisiyle sağlanan gür bir eda, diğeriyle desteklenmediği için yarıda kesilmiş izlenimi uyandırıyor.

Tablo 20b

**“Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu**

Beyitler (Nakarat)	1	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	63	63
Sızıcı Ünsüzler	35	35
Kalın Ünlüler	112	112
İnce Ünlüler	77	77

Şekil 19b
“Atatürk ve Türk Dili” Şiirindeki Beyitlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafiği

Beyitler nakarat şeklinde olduğu için herhangi bir değişim söz konusu değildir. Bu nedenle değişime yönelik herhangi bir yorumda bulunulmayacaktır. Ancak beyitlerde patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülerin fazlaca kullanılışı şiire tok bir ses özelliği kazandırmıştır.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“Atatürk ve Türk Dili” isimli bu şiir hem içerik hem de biçim bakımından öğrencilerin kendilerini konuşarak veya yazarak ifade etmesine olanak verecek özelliklere sahiptir. Çünkü konusu itibarıyla öğrencilere belli bir mesaj verilmiştir. Ayrıca bu mesaj aktarımı esnasında ölçüden, kafiye ve rediften, söz sanatlarından faydalanılmıştır. Şiirin kendine özgü özelliklerinden ötürü programdaki “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder.*” kazanımlarıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak öğretmenin de yoruma dayalı sorularla, kimi uygulamalar aracılığıyla öğrencileri konuşmaya / yazmaya sevk etmesi gerekir. Çünkü öğrenci çalışma kitabında yukarıdaki kazanımların edindirilmesine yönelik etkinliklere yer verilmemiştir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Çeşitli açılardan tahlil edilen bu şiirde sade bir dil kullanımıyla; varlık, kavram ve sözcük türlerindeki zenginlikle; başlık ile muhteva arasındaki uyumla; ölçü, kafiye ve redifle karşılaşmıştır.

Öğrenci çalışma kitabında kelime dağarcığını geliştirmeye, yazım yanlışlarında farkındalık uyandırmaya, zarf türünü kavratmaya, isim, sıfat ve zarf türünü ayırt ettirmeye yönelik etkinlikler bulunmasına rağmen doğrudan şiir türüyle ilgili bir etkinliğe yer verilmemiştir.

4. 1. 3. 2. Mustafa Kemal'i Düşünüyorum

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
 Yeleleri alevden al bir ata binmiş
 Aşıyor yüce dağları, engin denizleri,
 Altın saçları dalgalanıyor rüzgârda,
 Işıl ışıl yanıyor mavi gözleri.

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
 Yanmış, yıkılmış savaş meydanlarında
 Destanlar yaratıyor cihanın görmediği;
 Arkasından dağ dağ ordular geliyor
 Her askeri Mustafa Kemal gibi.

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
 Gelmiş geçmiş kahramanlara bedel
 Hükmediyor uçsuz bucaksız göklere.
 Al bir ata binmiş yalın kılıç
 Koşuyor zaferden zafere.

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
 Ölmemiş bir Kasım sabahı
 Yine bizimle beraber her yerde,
 Yaşıyor dört köşesinde vatanın
 Yaşıyor damar damar yüreklerde.

Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
 Altın saçları dalgalanıyor rüzgârda,
 Mavi gözleri ışıl görüyorum.
 Uykularıma giriyor her gece
 Ellerinden öpüyorum.

Ümit Yaşar OĞUZCAN

Yapı

Şiir, beşer dizeli beş bentten oluşmuştur. Şiirin tamamında bir anlam bütünlüğü olmakla birlikte her bendi, kendi içinde bir birim olarak kabul edebiliriz. Her bendin ilk dizesi aynen tekrarlanmıştır.

İlk birimde Mustafa Kemal, yeleleri alevden bir atın üstünde, altın saçlarının dalgalanışı ve mavi gözlerinin parlayışıyla hayal ediliyor.

İkinci birimde Ulu Önder, arkasına Türk milletinin de desteğini alarak destanlar yazarken düşünüyor.

Üçüncü birim, ilk bendi desteklemekte ve ona benzer bir özellik taşımaktadır. Büyük Kurtarıcı, yine al bir atın üstünde zaferden zafere koşarken tasavvur ediliyor.

Dördüncü birimde Ata'nın ölmediği, dipdiri, capcanlı haliyle yurdun bir köşesinde, Türk milletinin damarlarında, kalbinde yaşadığından söz ediliyor.

Son bendi ise ilk bendin tamamlayıcısı olarak düşünebiliriz. Bu bakımdan ilk bentteki yarım kalmışlık hissi burada nihayete eriyor. Şair, onu hep o sarı saçlı, mavi gözlü haliyle hatırladığını, gecelerini rüyalarında gördüğünü ve Atatürk'ün ellerinden öptüğünü söylüyor. Bu bir anlamda rüyada bile Ata'ya duyulan derin hürmetin ve sevginin ifadesidir.

Tema

Yapı bölümünde bent bent ele alarak incelemeye çalıştığımız içeriklerden de anlaşılacağı gibi, üzerinde önemle durulan hatta şiirin ithaf edildiği şahsiyet, Türk milleti, dili ve tarihi açısından büyük bir öneme sahip olan Mustafa Kemal Atatürk'tür. "Atatürk sevgisi"nin tema olarak işlendiği bu şiirin bütününde Ata, vefatından önceki altı saçları, deniz mavisi gözleriyle hatırlanmakta, sağ iken gerek cephede ordusuyla, gerek masada diplomat kişiliğiyle, gerekse yaptığı devrimlerle ülkesinin çehresini tamamen değiştirmesiyle hatırlanmaktadır. Şair, her ne kadar, her bendin ilk dizesinde "Mustafa Kemal'i düşünüyorum." dese de "Yaşıyor damar damar yüreklerde" ve

“Uykularıma giriyor her gece” mısralarında onu bir an olsun unutamadığını, ona yürekten bağlı olduğunu ifade ediyor.

Dil

Şiirin bütünündeki kelimelere bakıldığında anlamca zor bir kelimenin göze çarpmadığı görülebilir. Yabancı kökenli kelimeler pek tercih edilmediği için 7.sınıf ders kitabındaki bu şiirde sözcüklerin, çocukların kelime hazinesindekilere yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Şiirde ikilemelerin anlatılmak istenenleri kuvvetlendirecek şekilde kullanılışı dikkat çekmektedir. Şiirdeki ikilemeler: Işıl ısl, dağ dağ, damar damar, uçsuz bucaksız, zaferden zafere.

Anlama etki edebilecek bir diğer faktör de söz sanatlarıdır. Şiirin “Her askeri Mustafa Kemal gibi” , “Altın saçları dalgalanıyor rüzgârda” mısralarında benzetmelerle karşılaşırız. “Hükmediyor uçsuz bucaksız göklere” ve “Arkasından dağ dağ ordular geliyor” mısralarında ise abartıya varan ifadeler yer aldığından mübalağa sanatı söz konusudur. Şiirin ikinci dördlüğünde birbiriyle uyumlu kelimeler yer alıyor: “Mustafa Kemal'i düşünüyorum / Yanmış, yıkılmış *savaş* meydanlarında / *Destanlar* yaratıyor *cihamn* görmediği / Arkasından dağ dağ *ordular* geliyor / Her *askeri* Mustafa Kemal gibi”. Dördlükteki bu kelimelerin varlığı, tenasüp sanatının kullanıldığı anlamına geliyor. Söz sanatları haricinde metindeki bazı ifadeleri “günlük dilden sapma” olarak değerlendirebiliriz: Yeleleri alevden daha kırmızı bir ata binerek, engin denizleri aşmak, uçsuz bucaksız göklere hükmetmek, vatanın dört bir köşesinde yaşamak, damar damar yüreklerde yaşamak.

Başlık

“Mustafa Kemal'i Düşünüyorum” şeklinde başlığa sahip olan bu şiirin ilk dizelerin hepsinde “Mustafa Kemal'i Düşünüyorum” yargısı yer almaktadır. Şairin, bu yinelemeler vasıtasıyla şiire konu ettiği kişiyi ön plana çıkarmaya çalıştığını düşünüyoruz. Şiirin bütününde Atatürk'ten bahsedilmesi, onun düşünülmesi, hayal edilmesi, bu düşüncenin açıkça her dizede tekrar edilmesi ve bunun doğrudan şiirin

başlığında yer alması, bize şiirde içerik ve başlık uyumuna dikkat edildiğini göstermektedir. Ancak başlıkta sıra dışılıktan söz edilemez. Şiire, içerikle uyumlu olmasına dikkat edilmek koşuluyla doğrudan Mustafa Kemal denilmeden, çocukların ilgi ve dikkatini çekecek başka isimler de verilebilirdi.

Varlıklar

Şiirde yer verilen varlık ve kavramları çeşitli başlıklar altında sınıflandıralım: Saç, göz, el, yürek, damar varlıkları “vücuttaki organ isimleri”; at, savaş, destan, ordu, asker, kılıç, kahraman “savaş ortamını çağrıştıran sözcükler”; ıslıl ıslıl, dağ dağ, uçsuz bucaksız, damar damar, zaferden zafere kelime grupları “ikilemeler”; al, mavi, altın “renk adları”; kasım, sabah, gece “zaman ifade eden sözcükler”. Bunun dışında şu varlık ve kavramlara yer verilmiştir: Mustafa Kemal, yele, dağ, deniz, rüzgâr, destan, cihan, gök, uyku. Metindeki varlıklara baktığımızda hemen hepsinin Atatürk’le bir şekilde ilişki içinde olduğu görülüyor. Bu varlıklar ve kavramlar aracılığıyla şair, Atatürk sevgisini ifade etmeye çalışmıştır.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Şiirdeki sözcük türlerini tahlil ettiğimiz bu bölümde ilk olarak sıfatlara yer verelim: Yeleleri alevden al bir (at), al bir (at) (2), bir (at), yüce (dağ), engin (deniz), altın (saç) (2), mavi (göz) (2), yanmış yıkılmış (savaş meydanı), dağ dağ (ordu), her (asker), uçsuz bucaksız (gök), yalın (kılıç), bir (kasım sabahı), her (yer), dört (köşe), her (gece). Sıfatları kendi içinde ele aldığımızda niteleme sıfatlarının daha çok olduğu fark ediliyor. Şair, bu sayede Mustafa Kemal’in cephedeki, savaş meydanlarındaki görünüşünü anlatmak ve düşünce dünyasındaki Atatürk’ü okuyucuya iletmek istemiştir.

Metinde zamir olarak sadece “biz” kişi zamirine yer verildiği görülüyor. Bunun da anlama büyük bir etki ettiği söylenemez.

Bu kısımda son olarak fiillere, fiillerin çekimli biçimlerini ele alalım: Düşünüyorum (6), binmiş, aşıyor, dalgalanıyor (2), yanıyor, hükmediyor, koşuyorlar, ölmemiş, yaşıyor (2), giriyor, öpüyorum. Öncelikle bütün bölümlerde eylemlere yer

verilerek şiire hareketlilik, canlılık kazandırılmıştır. Ayrıca bu eylemlerin büyük çoğunluğunun şimdiki zaman kipinde çekimlendiğini görüyoruz. Bununla şair, Atatürk'ün ölmediğini, böyle büyük bir şahsiyetin ölümünün kabul edilemeyeceğini ifade etmek istemiş olabilir. Hemen her bentte bu konuda çeşitli ifadelere yer verse de özellikle “Mustafa Kemal'i düşünüyorum/ Ölmemiş bir Kasım sabahı/ Yine bizimle beraber her yerde/ Yaşiyor dört köşesinde vatanın/ Yaşiyor damar damar yüreklerde” mısralarında bu durum açık bir şekilde gözler önüne seriliyor.

Ahenk

Şiirin dizelerinde farklı hece sayıları (9, 10, 11, 12, 13, 14) mevcut olduğu için serbest ölçüyle vücuda getirildiğini söyleyebiliriz.

Dize sonlarındaki ses benzerliklerinin görünümü dörtlüklerde şu şekildedir:

İlk Bentte;

... denizleri

... gözleri

Sözcüklerindeki “-z” sesi yarım uyak, “-leri” sesleri rediftir.

İkinci bentte;

... görmediği

... gibi

Sözcüklerindeki “-i” sesi yarım uyaktır.

Üçüncü Bentte;

... göklere

... zafere

Sözcüklerindeki “-er” sesleri tam uyak, “-e” sesi rediftir.

Dördüncü bentte;

... yerde

... yüreklerde

Sözcüklerindeki “-er” sesleri tam uyak, “-de” sesleri rediftir.

Beşinci bentte;

... düşünüyorum

... görüyorum

... öpüyorum

Sözcüklerindeki “-üyorum” sesleri rediftir.

Şiirin patlayıcı ve sızıcı ünsüzleri ile kalın ve ince ünlüleri şu şekildedir:

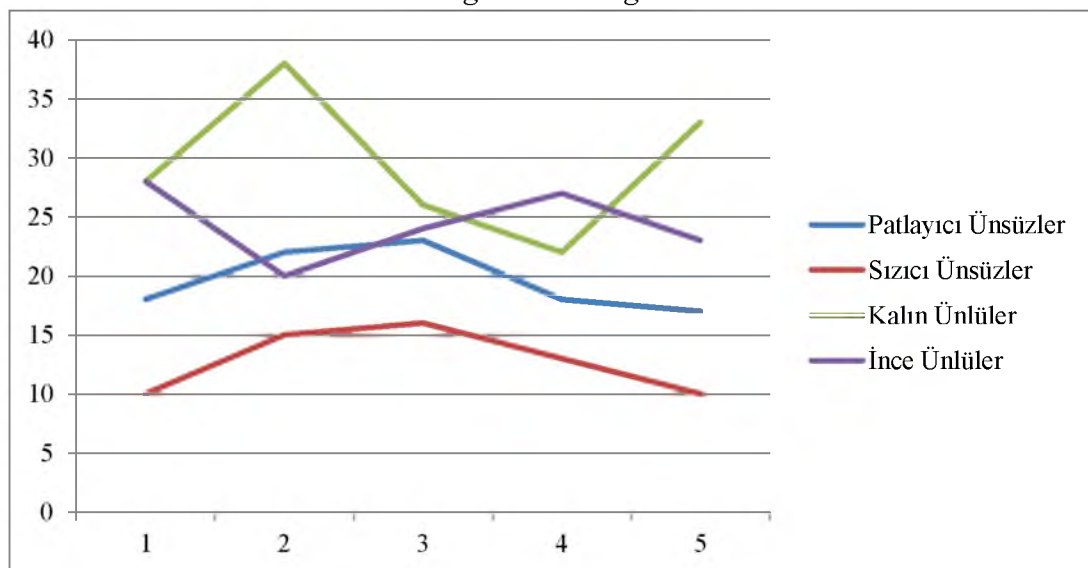
Tablo 21

“Mustafa Kemal’i Düşünüyorum” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Bentler (Beşlikler)	1	2	3	4	5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	18	22	23	18	17	98
Sızıcı Ünsüzler	10	15	16	13	10	64
Kalın Ünlüler	28	38	26	22	33	147
İnce Ünlüler	28	20	24	27	23	122

Şekil 20

“Mustafa Kemal’i Düşünüyorum” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Tablodan da anlaşılacağı üzere metinde kalın ünlülerle patlayıcı ünsüzlere daha fazla yer verilmiştir. Bu durum şiirin bütününe epik şiirlere özgü bir ses tonu katmış, şiirin melodisinin daha gür olmasını sağlamıştır. Ünsüzlerin bentlerdeki kullanımında ise üçüncü bende kadar artma, bu bölümden sonra azalma göze çarpıyor. Şairin bu konuda daha orantılı bir kullanıma yer verildiği söylenebilir. Ünlülerde ise bentler arasında düzenli bir artma ya da azalma söz konusu değildir.

Şiirde bu ünsüz çeşitleri dışında ‘-r’ ve ‘-l’ ünsüzlerinin de fazla kullanımıyla karşılaşırız: *Düşünüyorum* (6), *yeleleri*, *bir*, *aşıyor*, *dağları*, *denizleri*, *saçları*, *dalgalanıyor* (2), *rüzgârda*, *yanıyor*, *gözleri* (2), *meşdanlarında*, *destanlar*, *yaratıyor*, *görmediği*, *arkasından*, *ordular*, *geliyor*, *her* (2), *askeri*, *kahramanlara*, *hükmediyor*, *göklere*, *koşuyorlar*, *zaferden*, *zafere*, *beraber*, *yerde*, *yaşıyor* (2), *dört*, *damar* (2) *yüreklerde*, *saçları*, *rüzgârda*, *görüyorum*, *uykularıma*, *ellerinden*, *öpüyorum*.

Kemal (6), *yeleleri*, *alevden*, *al*, *dağları*, *denizleri*, *altın* (2), *saçları*, *dalgalanıyor* (2), *ışıl* (4), *gözleri* (2), *yıkılmış*, *meşdanlarında*, *destanlar*, *ordular*, *geliyor*, *gelmiş*, *kahramanlara*, *bedel*, *göklere*, *al*, *yalın*, *kılıç*, *koşuyorlar*, *ölmemiş*, *bizimle*, *yüreklerde*, *altın*, *saçları*, *uykularıma*, *ellerinden* sözcüklerinde -l sesi dikkat çekiyor. Şiirde bu iki ünsüz çeşidine (-r, -l) fazlaca yer verilmesi aliterasyonu meydana getirmiştir.

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Metinde şiir diline özgü dil kullanımı, yoruma açık betimlemeler, ifadeyi güzelleştiren söz sanatlarının kullanımıyla karşılaşırız. Ancak şiirde yer verilen kelimelerde anlamı örtecek, bulanıklığa sebep olacak örneklere rastlanılmıyor. Bu nedenle şiir, öğrencilerin yorum yapabileceği, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebileceği nitelikte olduğu söylenebilir. Bu metin, Türkçe ders kitabında serbest okuma metni olarak yer aldığı için etkinliklere yer verilmemiş. Bu yüzden, şiirden yararlanılma düzeyi –ana metinlerle kıyaslanınca- öğretmenin çabasına bağlıdır. İster metinden önce ister metin okunduktan sonra öğretmen, öğrencilere Atatürk’ün Türk ulusu için yaptığı fedakârlıklarla ilgili, gerek savaşlarda gerekse siyasî alanda gösterdiği başarılarla ilgili bilgilerini öğrenme amaçlı sorular yöneltebilir, cevaplar

isteyebilir. Bu sayede onların konuşmasını sağlayabilir. Aynı şekilde Atatürk ile ilgili duygu ve düşüncelerini kompozisyon şeklinde ifade etmelerini de isteyebilir. Fakat öğretmenin bunları yapmasına izin veren, Türkçe ders kitabına seçilen bu şiirin özelliğidir. Bu sebeplerden ötürü şiirin “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder.*” kazanımlarıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Çeşitli açılardan analiz ettiğimiz şiirde anlaşılır bir dil, uyak ve redifler, söz sanatlarıyla ortaya çıkan mecazlı ifadeleri, ses tekrarlarıyla sağlanan uyum tespit edilmiştir. Serbest söyleyişin güzel bir örneği olan bu metinde içerik ve biçimin uyumuyla ortaya çıkan kompozisyon dikkat çekiyor. Şiir, nazıma ait özellikleri bünyesinde barındırdığı için Türkçe Öğretim Programındaki “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımıyla paralel uzantıdadır. Türkçe ders kitabında serbest okuma metni şeklinde yer aldığı için Öğrenci çalışma kitabında etkinliklere yer verilmemiştir. Bu nedenle ana metinler için yaptığımız yorumları bu metin için yapamayacağız.

4. 1. 3. 3. Bakardım Güneş Avuçlarımda

Hani güzel çocukluk evleri vardı,
Görülmemiş rüyalar gördüğümüz.
Yıldızlara bürünürdüm üşüyünce.
Ay üşümüş ellerimde kayardı,
Dışarda kar yağardı ılık ılık.

Aşılalı dağlar vardı uzakta,
Dağlarda masallardan kopup gelmiş
Ateş yakan bin atlı düşünürdüm,
Ve sonra koşardım pencereme,
Pencerem masallara bakardı.

At sürerdim doludizgin dağlara,
Dağlar uyanırdı ağır uykulardan,
Alırdım kendimi korkulardan,
Biraz daha hürdüm biraz daha.

Hülya gibi sessizce kurulmuş,
Masal sofraları ve bir çocuk,
Öylesine sevilmiş doyurulmuş
Ki bahçeler, kuşlar ve kahkaha.

Güller açardı parmak uçlarımda,
Bakardım güneş avuçlarımda.

Beşir AYVAZOĞLU

Yapı

Şiir iki bent, iki kıta ve bir beyitten oluşuyor.

İlk bentte şair, çocukluğuna derin bir özlem duymaktadır. Bunu “Hani güzel çocukluk evleri vardı,” dizesinden anlıyoruz. Çocukken gerçekleşmesi hayli zor olan

rüyaların görülmesinden bahsediliyor. Rüyadayken çocuğun kendini bir yıldız gibi tasavvur ettiğini, ayı avucuna aldığı yine bu birimden öğreniyoruz.

İkinci bentte çocukluk döneminin çok sevilen türü masallara yer veriliyor. Masallardaki olağanüstülükler, çocuk ruhuna ve çocuğun dünyasına hitap eder. Bu yüzden şair de okuduğu masallardan hatrında kalanlara yıllar sonra yer veriyor.

Bentlerden sonraki dörtlükte çocukluk döneminde kurulan hayallerden ve çocuğun yavaş yavaş büyüdüğünden söz ediliyor.

Dördüncü birimde ise şair, yine çocukluğundaki masallara dönüyor. İyi ve kötü karakterlerin olduğu, sonunda iyilerin kazandığı masallarla ilgili olarak her türlü yiyecek ve içeceğin olduğu bir sofrada tika basa doyan, karnı doyduğu için halinden gayet memnun bir çocuk portresiyle karşılaşyoruz.

Beyit şeklindeki son birimden ise çocukların her parmağının ayrı bir rengi ve güzelliği temsil ettiğini anlıyoruz. Bu güzellik, güller gibi rengârenk ve hoş kokuludur.

Tema

“Temayı bulmak için metnin yapı bakımından çözümlenmesine ihtiyaç vardır. Çünkü bir metinde kendi içinde anlam değeri olan yapıyı meydana getiren birimler tema etrafında birleşirler.” (Aktaş, 2011: 32). Aktaş’ın da belirttiği gibi temayı belirlemede en büyük yardımcılardan biri yapıdır. Şiirin yapı çözümlemesinden hareketle temasını bulalım. Şiirin ilk dizesinden itibaren şair, eski günleri anımsamakta ve o günleri özlemektedir. Çocukken görülen rüyaları, masallardaki karakterlerin yerine koyarak dağlara doludizgin at sürmeleri, masallarda bahçeler, kuşlar ve mükellef bir sofrayla karın doyurmaları derinden özlediğini yine şiirden öğreniyoruz. Ayrıca şiirdeki fiillerin “vardı, kayardı, yağardı, düşünürdüm, koşardım, bakardı, sürerdim, uyanırdı, alırdım, büyürdüm, açardı, bakardım” geniş zamanın hikâyesi biçiminde çekimlendiğini ve birleşik zaman oluşturduğunu görüyoruz. Buradan; “Buna benzer durumlar çocukken vardı ama şimdi yok. Ben çocukluğuma geri dönmek istiyorum.” gibi bir sitem havası hissedildiğini söyleyebiliriz. Bu

söylenenlerden sonra şiirin “özlem” temasıyla yazıldığına ulaşabiliriz. Özlem, ana duygu olmakla birlikte şiirin bütününde, içinde bulunulan durumda hoşnut olmama ve sitemkâr bir tavrın sezildiğini de söyleyebiliriz.

Dil

“Bakardım Güneş Avuçlarımda” adlı bu şiirde açık, anlaşılır ve samimî bir dil kullanımı görülür. Çocuk duyarlılığı, duygusallığı ve içtenliği yine onların rahatça anlayabileceği bir üslupla anlatılmış. Bir yetişkinin, çocuğuna “Bizim çocukluğumuz o kadar güzeldi ki...” ile başlayan ve devam eden konuşma dilindeki rahatlık ve doğallık şiirin bütününe yayılmıştır. Ancak “yıldızlara bürünmek, ayın çocuğun üşüyen ellerinden kayması, masallardan kopup gelen bin atlı, dağların ağır uykulardan uyanması, parmak uçlarında güller açması, güneşin avuçlara alınabilmesi” şiirde sembol diyebileceğimiz ve yoruma açık ifadelerdir. Bunları şairin, şiir türünün özelliğinden yararlanarak elde ettiği birer mecazlı söyleyiş olarak da değerlendirebiliriz.

Şiirde anlamı etkileyecek söz sanatı olarak “Pencerem masallara bakardı.” mısrasında pencereye insan özelliği kazandırılması anlamı çıktığı için teşhis (kişileştirme) var denilebilir. Ayrıca burada “bak-“ eyleminde “bakmak, izlemek” anlamı çıkmakla birlikte “yüzü o yöne dönük” anlamı da bulunmaktadır. Bu bakımdan burada tevriyenin olduğu söylenebilir.

“Dağlar uyanırdı ağır uykularından.” Dizesinde dağlara, insana ait özellikler yüklendiği için kişileştirme sanatı kullanılmıştır. Masal sofralarında sessizce yemek yiyen çocuk, hülyaya benzetildiği için teşbih vardır, denilebilir.

“Bahçeler, kuşlar ve kahkaha” sözcüklerinin aynı dize içinde kullanılması birbirini anlamca tamamladığından tenasüp sanatının varlığından söz edebiliriz. “Güller açardı parmak uçlarımda,” dizesinde parmak uçları renk yönünden güllere benzetildiği için benzetme sanatı vardır.

“Bakardım güneş avuçlarımda.” Dizesinde ise çocukluğun güzelliği, aydınlığı, o zaman dilimi parlaklık bakımından güneşe benzetilmiş ama benzeyene yer verilmemiştir. Bu yüzden burada açık istiarenin olduğunu düşünebiliriz.

Şiirdeki edebî sanatlar, anlamı kapalı hale getirmemiş, aksine anlamın etkili şekilde okuyucuya ulaşmasını sağlamış ve sanatsal açıdan olumlu bir estetik unsur olarak yansımıştır.

Başlık

Çocuklar dikkat çeken, ilgi çekici şeyleri tanıma isteği duyarlar. Çünkü çocukta doğal bir merak duygusu mevcuttur. Bu duygu onlara özgün eserler sunulduğu takdirde çocuklar bu eserlere çekilebilir. Bu bağlamda da bir şiirin öğrenci tarafından severek okunmasında, orijinal bir başlık çok önemlidir. Çocukluk evresine duyulan hasretle yazılan şiirde, bu evredeki çeşitli yaşanmışlıklar, düşünceler, hayaller ele alınıyor. “İmkânsız” sözcüğü, çocuk dünyasında yer almadığı için görülen rüyalar, kurulan hayaller ve okunan masalların etkisiyle çocuk, olmazları olur hale getirebilir. Şayet çocuk isterse güneşi gökyüzünden alıp okşayabilir, onunla uyuyabilir arkadaş olabilir. Bu açıdan, çocukların ilgisini çekeceği ve içerikle ilişkili olması nedeniyle “Bakardım Güneş Avuçlarımda” şiirine bu başlığın seçilmesinin uygun olduğu kanısındayız.

Varlıklar

Şiirde varlıkları ele almak, bir bakıma sözcük türlerinden isimlere yer vermek demek oluyor. Ancak burada amacımız, isimleri belirlemek değil, varlık kadrosunun şiiri kattığı imkânları tespit etmektir. Şiirdeki varlıklar şunlardır: Çocukluk, ev, rüya, yıldız, ay, kar, dağ, masal, ateş, atlı, pencere, at, uyku, hülya, sofrası, çocuk, bahçe, kuş, kahkaha, güneş. Bunlardan bazıılarını çeşitli gruplara ayırabiliriz: Rüya, çocukluk, uyku, hülya varlıklarına “soyut varlık”; ev, bahçe, pencere, kuş, çocuk, ateş, sofrası varlıkları “ev ekseninde anlam kazanan varlıklar” ; yıldız, ay, kar, güneş varlıkları “gökyüzü varlıkları”. Burada soyut varlıklarla çocukluk döneminin olmazsa olmazlarından rüya, hülya, uyku gibi sözcüklere yer verilmiş. Bu varlıklarla, çocuğun dünyasında yeri olan unsurlar ön plana çıkarılmış olabilir. Ev ekseninde anlam

kazanan varlıklarla da çocuğun hayatında, evin ifade ettiği anlama vurgu yapılmış. Gökyüzü varlıkları aracılığıyla çocukların masumiyeti, temiz kalpliliğine gönderme yapıldığını düşünebiliriz.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Şairin bir tercih sonucu yer verdiği sıfatlar, varlıkların görünüşünü etkileyen, bu sayede şiirin çehresine biçim veren sözcük türleridir. Şiirde “güzel (çocukluk), görülmemiş (rüyalar), üşümüş (eller), aşılması (dağlar), ateş yakan bin (atlı) ağır (uykular), bir(çocuk)” sıfatlarına yer verildiğini görüyoruz. Burada güzel, görülmemiş, aşılması, ateş yakan sıfatlarının olumlu anlam taşıyan sıfatlar; üşümüş, ağır sıfatlarının olumsuz anlam taşıyan olduğunu söyleyebiliriz. Ancak şiirin bütününde olumlu havanın öne çıktığını, karamsarlıktan uzak durulmak istendiğini ifade edebiliriz.

Şiirde sadece “kendi” dönüşlülük zamirine rastlıyoruz ve bunun şiire önemli bir etkisinin olmadığını düşünüyoruz.

Şiirdeki fiiller ise şu şekildedir: Bürünürdüm, kayardı, yağardı, gelmiş, düşünürdüm, koşardım, bakardı, sürerdim, uyanırdı, alırdım, büyürdüm, açardım, bakardım. Şiirdeki bu fiiller, çocukluk döneminin hareketliliğini anlatmak için bir araç olarak görülmüş olabilir. Koşup eğlenmekten, oynamaktan yorulmayan, yorulsa da fark etmeyen çocukların ve çocukluğun anlatıldığı şiirde bu şekilde eylemlere yer verilmesi normal bir durumdur. Fiillerin çekimlenmesi ise hep geniş zamanın hikâyesi biçimindedir. Bu bizi, şiirde yer verilen eylemlerin her ânı kapsadığı yorumuna götürebilir. Ayrıca “Ben bunları yaşadım fakat şu an çok özlüyorum.” biçiminde de düşündürebilir.

Ahenk

Şiirdeki dizelerin hece sayıları farklı olduğundan, şiirin serbest ölçüyle yazıldığını söyleyebiliriz. Serbest söyleyişle yazılan bu şiirde uyak ve redife bazı sözcüklerde yer verilmiş:

... vardı

... gördüğümüz

... üşüyünce

... kayardı

... ıslıl

Sözcüklerindeki “-ar” sesleri tam uyak, “-dı” sesleri rediftir.

... dağlara

... uykulardan

... korkulardan

... daha

Sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyak; “-ku” sesleri tam uyak, “-lardan” sesleri rediftir.

... kurulmuş

... çocuk,

... doyurulmuş

... kahkaha

Sözcüklerindeki “-ur” sesleri tam uyak, “-ulmuş” sesleri rediftir.

... uçlarımda

... avuçlarımda

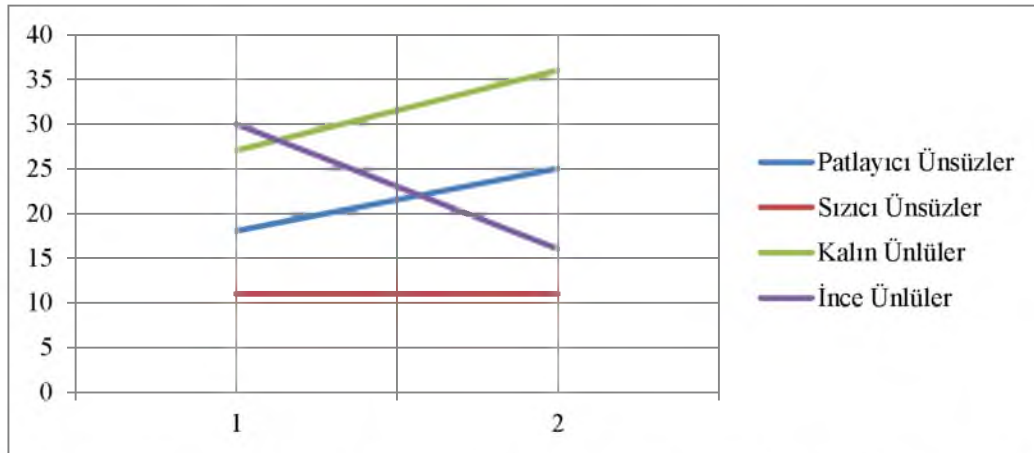
Sözcüklerindeki “-uç” sesleri tam uyak, “-larımda” sesleri rediftir.

Diğer kelimelere nazaran daha fazla kullanılan kelimeler şunlardır: Üşü- (2), bak- (2), var (2), biraz (2), daha (2), dağ (2), pencere (2), masal (3). Bu kelimeler içinde de, çocukluğun en sevilen edebî ürünlerinden biri olan masallar çarpıyor. Şairin buna üç kez yer vermesi, çocukların dünyasında masalların önemli bir yeri olduğuna dikkat çekmek istemesinden kaynaklanıyor, olabilir.

Tablo 22a
“Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Tablosu

Bentler	1	2	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	18	25	43
Sızıcı Ünsüzler	11	11	22
Kalın Ünlüler	27	36	63
İnce Ünlüler	30	16	46

Şekil 21a
“Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Grafiği

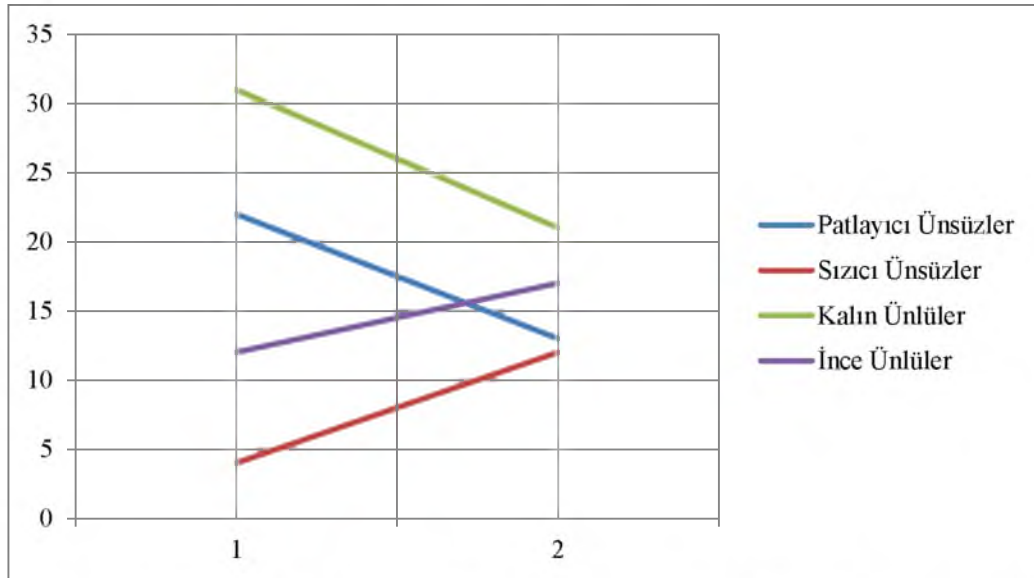

Şiirde harf çeşitlerinden patlayıcı ünsüzlere ve kalın ünlülere daha çok yer verildiği görülmektedir. Bentler kıyaslandığında ilk bende göre ikinci bentte patlayıcı ünsüzlerin ve kalın ünlülerin sayısında artış gözlenmektedir. Bu nedenle ikinci bentte daha gür bir ses duyuluyor. Grafikte bu dört harf türünün üçünde artış ve azalışlar görülmekle birlikte sabit kalan, dengeli bir dağılım gözlemlendiği harf türü sızıcılardır.

Tablo 22b
“Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	22	13	35
Sızıcı Ünsüzler	4	12	16
Kalın Ünlüler	31	21	52
İnce Ünlüler	12	17	29

Şekil 21b
“Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Grafiği

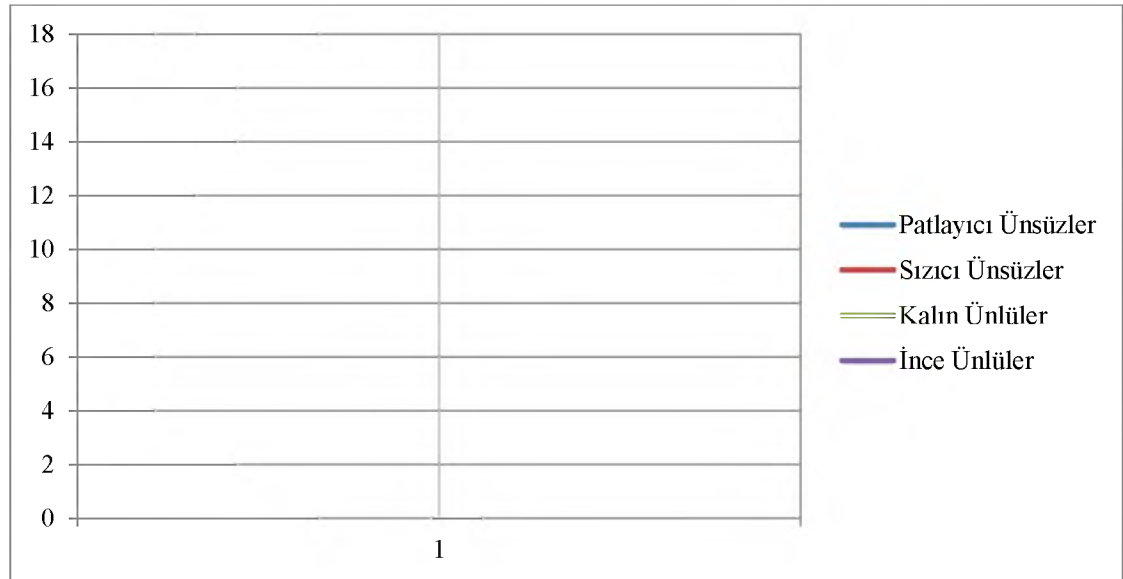
Metnin bentlerinde olduğu gibi dörtlüklerinde de kalın ünlüler ve patlayıcı ünsüzler daha çok kullanılmış. Bu bakımdan bentlerdeki gür edanın dörtlüklerde de duyulduğunu söyleyebiliriz. Ancak bentlerden farklı olarak patlayıcı ünsüzler ve kalın ünlülerde azalış, sızıcı ünsüzler ve ince ünlülerde artış gözlemleniyor. Sızıcı ünsüzlerde de değişkenlik söz konusudur. Dörtlüklerde kalın ünlülerin (-a, -ı, -o, -u)

ve patlayıcı ünsüzlerin (-b, -c, -ç, -d, -g, -k, -p, -t) fazla oluşu asonans ve aliterasyon olarak ifade edilebilir.

Tablo 22c
“Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Beytin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Tablosu

Beyit	1	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	12	12
Sızıcı Ünsüzler	2	2
Kalın Ünlüler	17	17
İnce Ünlüler	4	4

Şekil 21c
“Bakardım Güneş Avuçlarımda” Şiirindeki Beytin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Grafiği

“Bakardım Güneş Avuçlarımda” şiirinde tek beyit yer aldığı için tablodaki sayısal verilerin grafiğe dönüşmüş hâlinde herhangi bir artış, azalış yani hareketlilik yoktur. Bu nedenle harflerin şiire etkisine yönelik bir yorum yapılmayacaktır.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Söz konusu şiirin, açık ve anlaşılır bir dille yazıldığı, uyak ve redif gibi ses benzerliklerinin olduğu, kelime tekrarlarına yer verildiği görülmüştür. Şiirde gerçeklik unsuru olan örnekler bulunmakla beraber, hayal ürünü unsurların daha öne çıktığı gözlemlenmiştir. Bu sebeplerden ötürü –uygun bir sınıf ortamı sağlanması koşuluyla– öğrenciler şiirle ilgili duygu, düşünce, hayallerini ve tecrübelerini dile getirebilirler. Bu durum da “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder.*” kazanımına ulaşmada oldukça işlevseldir. “Bakardım Güneş Avuçlarımda” metni için öğrenci çalışma kitabında çeşitli etkinliklere yer verilmiştir. Bu kitaptaki 3. etkinlikte (Komisyon, 2014: 69) “Okuduğunuz şiirin sizde uyandırdığı duyguları aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.” şeklinde uygulamaya yer verildiğini görüyoruz. Bu etkinliğin de “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder.*” kazanımına hizmet etme amacı taşıdığı görülür.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Ele alınan metinde bazı mecazlı söyleyişlere, edebî sanatlara, ahengi sağlamak için de uyak, redif, ses ve kelime tekrarlarına yer verilmesi ve Öğrenci çalışma kitabındaki 2. etkinliğin üçüncü kısmında dize sonundaki ses benzerliklerini buldurmaya çalışması “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımına ulaşma amacı taşır. Etkinliklere bakıldığında ise, şiirin ana duygusunu buldurma amacını taşıyan 4. etkinliğin (Komisyon, 2014: 69) “*Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.*” kazanımıyla paralel nitelikte olduğunu düşünüyoruz. Şiire bakıldığında çeşitli söz sanatları tespit edilmekle birlikte bunları buldurmaya yönelik etkinlik/ etkinliklerin olmaması, bir eksiklik olarak ele alınabilir. Şiir türünü tanıtmayı, şiiri anlamaya yardımcı olmayı ve sevdirmeyi amaçlayan etkinliklere bakıldığında şiiri türünü doğrudan ilgilendiren etkinliklerin 2. , 3. ve 4. etkinlikler olduğu görülüyor. 1. , 5. ve 6. etkinlikler metni tanıma amacı taşımakla birlikte şiir türüyle doğrudan ilişki içinde değildir. Son beş etkinlik ise noktalama işaretleri ve fiillerle ilgilidir. Bu tespitlerden

sonra, “Bakardım Güneş Avuçlarımda” adlı bu şiirin muhteva ve biçim olarak çocuklara şiiri sevdirmeye, şiir dilinin farklılığını hissettirmeye, hayata bakış açılarını olumlu yönde etkilemeye, güzele yönelme gibi yöneltme gibi açılardan olumlu olduğu söylenebilir. Ancak öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinliklerin birçoğunun öğrencilere yaratıcı bakış açıları sunma ve estetik bir bilinç kazandırma yönünden yeterli olduğu söylenemez.

4. 1. 3. 4. Yüksek Yüksek Tepelere

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun
Ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı
Ben köyümü özledim

Annemin yelkeni olsa açsa da gelse
Babamın bir atı olsa da binse de gelse
Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun
Ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı
Ben köyümü özledim

Anonim

Yapı

Şiir, iki üçlük ve iki dörtlükten meydana gelmiş. Fakat dörtlükler nakarat niteliğinde olduğu için birinci ve üçüncü üçlükten sonra aynen tekrar edilmiş. Halkın ortak malı olan (anonim) bu şiir, Türk kültüründe bestelenmiş ve türkü olarak dilden dile dolaşmıştır.

Bir kızın feryadını dile getiren “Yüksek Yüksek Tepelere” adlı şiirin ilk biriminde gelin, ailesinden uzakta olduğu için üzgündür. Coğrafi koşullar, ailesine kavuşmada büyük bir engeldir.

İkinci birimde (nakarat biçiminde tekrar eden dörtlükler), anne ve babaya duyulan özlemi ele alınmaktadır. Şiire konu olan gelin kız, bu özlemini gizlememekte,

uçan kuşların bile duymasını istemektedir. Çünkü sevdiklerine karşı hissedilen hasret, yüregini yakmaktadır.

Üçüncü birimde; anne, baba ve kardeşten istekler sıralanmıştır. Gelin kız, kendisi gelemediğı için aile bireylerinin yanına gelmesini ve bu hasretin bitmesini istemektedir.

Tema

Ailesinden ayrılan ve gelin olan bir kızın anne, baba ve kardeşinden isteklerini dile getirdiğı şiirde, üzerinde durulan asıl duygu “özlem”dir. Hatta bu şiirin yazılışına, özlem duygusunun sebep olduğı söylenebilir. Hissedilen özlem, kızı derinden etkilemiş, ailesine kavuşamadığı için onları yanına çağırmasına sebebiyet vermiştir. Şiirde ana duygu özlem olmakla beraber, bu duygunun neden olduğı yardımcı duygu da “aresizlik”tir.

Dil

Şiirde açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Öğrencilerin, anlamını bilmekte zorlanacağı muhtemel kelimeler “malum, aşrı”dır. Şiir bu kelimeler bakımından sözlük bakma ihtiyacı doğurmakla birlikte kelimelerin anlamları metnin bağlamından çıkarılabilir.

Başlık

Şiirin ilk dizesi “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” dizesiyle başlamış. Bu dizenin bir kısmı alınıp şiire başlık yapılmış. Başlığın içerikle uyumuna bakıldığında, başlığın istenilen nitelikte olmadığı fark edilecektir. Özlemin, ayrılığın, çaresizliğin konu edildiğı bu şiire, “Yüksek Yüksek Tepelere” adının verilmesinin uygun olmadığı kanısındayız. Bunun yerine, çocukların ilgisini çekebilecek özgün bir başlık konulabilirdi ya da şiirin ilk dizesi (Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar) başlık olarak seçilebilirdi.

Varlıklar

Metinde “tepe, ev, memleket, kız, anne, tane, hor, kuş, köy, yelken, baba, at, kardeş, yol” gibi çeşitli varlıklara değinilmiş. Bunlardan anne, baba, kardeş “akrabalık bildiren varlıklar”; memleket, köy, tepe, ev “mekân anlamı taşıyan varlıklar”; at, kuş “hayvan isimleri” varlıklarını, çeşitli adlar altında sınıflandırabiliriz. Şiirde yer verilen varlıklardan bazılarının öne çıkarılmak istendiği görülüyor. Yukarıda akrabalık bildiren varlıklar adı altında grupladığımız varlıklardan özellikle “anne”ye dikkat çekilmiştir. Bu durumun da toplumumuzda kız çocuklarının, anneye olan bağlılığından kaynaklandığını düşünüyoruz.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Şiirimizi sözcük türleri açısından incelediğimiz bu bölümde her birimde fiillere yer verildiğini, zamir ve sıfatların daha az olduğunu görüyoruz. Yüksek yüksek(tepeler), aşrı aşrı(memleket), bir(tane), uçan(kuşlar), bir(at). Bu sıfatların da çoğunluğu, önüne geldiği isimlerin niteliğini bildirmektedir. Bu sıfatlar sayesinde kızın, gelin olarak gittiği yer betimlenmeye çalışılmıştır.

Şiirde zamir olarak sadece ben (4)’e yer verilmiştir. Bununla özlem duyan kişiye vurgu yapılmış.

Şiirin fiillerini şöyle sıralayabiliriz: kurmasınlar, vermesinler, görmesinler, olsun (2), özledim (2), açsa, binse, bilse, gelse (3). Fiillere kip açısından bakıldığında emir ve şart kipinde çekimlendiği görülür. Ancak bu kiplerin anlam kaymasına uğrayarak “istek” kipine yaklaştığı fark edilir. Bunun yine şiire konu edilen gelin kızın, içinde bulunduğu durumu anlatmakta bir araç olarak kullanıldığını düşünüyoruz.

Ahenk

Şiirde serbest ölçü kullanılmıştır. Bununla birlikte dize sonlarında kafiye ve rediflere yer verilmiştir:

...kurmasınlar

...vermesinler

...görmesinler

Sözcüklerindeki “-r” sesi yarım uyak, “-ler / -lar” sesleri rediftir.

... açsa da gelse

... binse de gelse

... bilse de gelse

Sözcüklerindeki “-se / sa de gelse” sesleri ve sözcükleri rediftir.

Şiirdeki kelime tekrarları şu şekildedir: yüksek (2), aşrı (2), bir (2), de (5), ben (4), anne (6), baba (2), kuş (2), köy (2). Bunların içinde anne sözcüğü ön plâna çıkar. Bunun daha önce de ifade ettiğimiz gibi anne ile kızlar arasındaki yakınlıkla ilişkili olduğu kanısındayız.

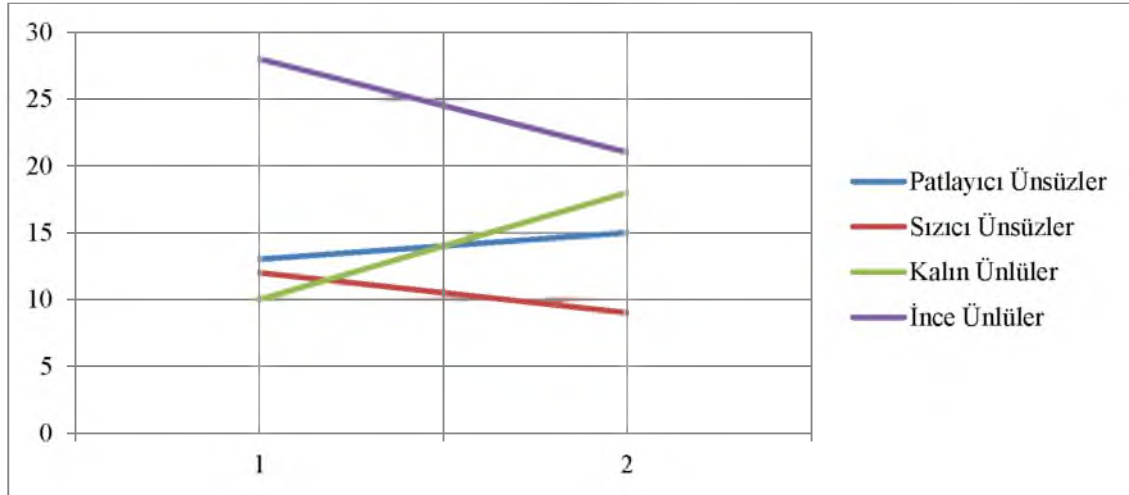
Metnin ünsüz ve ünlü harf görünümü şu şekildedir:

Tablo 23a

**“Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Üçlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Tablosu**

Üçlükler	1	2	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	13	15	28
Sızıcı Ünsüzler	12	9	21
Kalın Ünlüler	10	18	28
İnce Ünlüler	28	21	49

Şekil 22a
“Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Üçlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı
Grafiği

Tablolardan da anlaşılacağı üzere üçlüklerde patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülere, sızıcı ünsüzlerle kalın ünlülerden daha çok yer verilmiştir. Şiirde dile getirilen ayrılık ve ayrılıktan kaynaklanan özlemi duyurabilmek için patlayıcı ünsüzler, sızıcı ünsüzlerden daha çok kullanılmıştır. Ancak şiirdeki bu haykırış ve tok ses, ince ünlülere fazlaca yer verilerek düşürülmeye çalışılmıştır.

Tablo 23b
“Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Tablosu

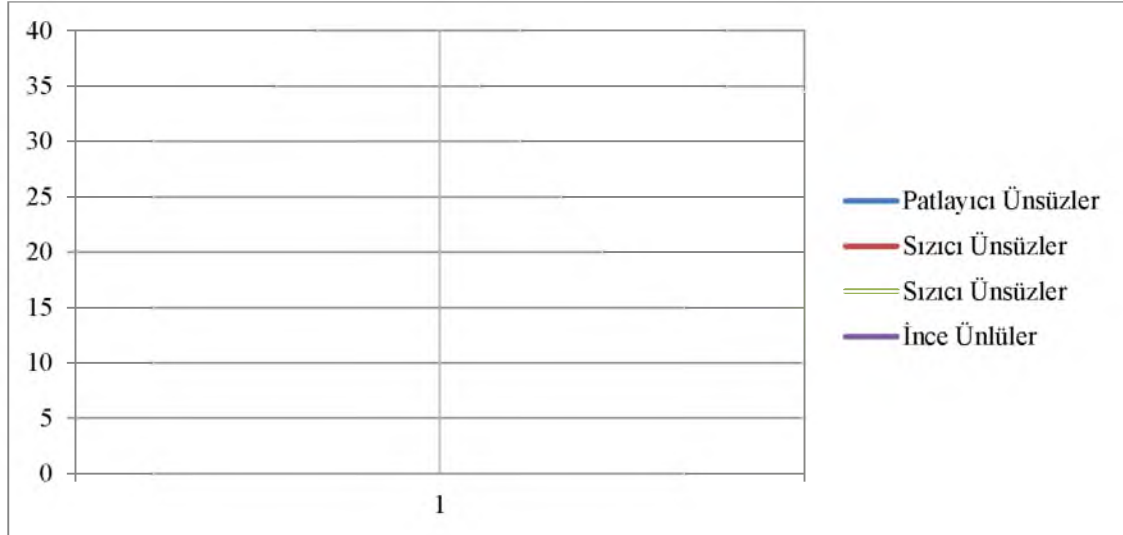
Dörtlükler (Nakarat)	1+ 1 = 2	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	20	20
Sızıcı Ünsüzler	10	10
Sızıcı Ünsüzler	28	28
İnce Ünlüler	34	34

Şiirin dörtlükleri nakarat biçiminde yinelendiği için bir dörtlükten diğerine herhangi bir değişim söz konusu değildir. Bunu aşağıdaki grafikte söz konusu ünlü ve

ünsüz harflerde herhangi bir hareketliliğin olmayışından da anlayabiliyoruz. Bu nedenle harflerin şiire etkisine yönelik bir yorumu şiirin dörtlükleri için yapmayacağız.

Şekil 22b

“Yüksek Yüksek Tepelere” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Şiirin ahenk unsurlarını belirtmeye çalıştığımız bu kısımda; şiirin serbest ölçüyle yazıldığını, ritim ve müzikaliteyi sağlamak için kafiyeye, redif, ses ve kelime tekrarlarına yer verildiğini görüyoruz. Bunlar bize “Yüksek Yüksek Tepelere” adını taşıyan şiirde biçim unsuruna önem verilerek güzelliğinin arttırılmaya çalışıldığını gösterir.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“Yüksek Yüksek Tepelere” adını taşıyan bu şiirde, açık bir üsluba, dize sonlarında ses benzerliklerine (uyak ve redife), ses ve sözcük tekrarlarına yer verilmiş. Özlemin, ayrılığın işlendiği şiir, gerek konusu gerekse konunun dile getirilişi itibarıyla okuyanı/ dinleyeni sarsmaktadır. Şiir türüne özgü dil kullanımına içtenliğin de eklenmesiyle şiir, yüreklere hitap ediyor. Dinleme metni şeklinde yer verilen bu şiir, öğrenciye sunulduktan sonra öğretmen, şiirle ilgili olarak öğrencilere duygu ve düşüncelerini sorup cevap isteyebilir. Şiir hem kısa hem de anlaşılır olduğu için – uygun ortam da sağlandığı takdirde- öğrenciler his ve fikirlerini çekinmeden anlatabilir. Bu yüzden şiirin genel olarak “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak*

ifade eder.” kazanımıyla paralel olduğunu ifade edebiliriz. Öğrenciler his ve fikirlerini sözlü olarak dile getirebileceği gibi yazılı olarak da dile getirebilir. Ayrıca öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerden beşincisinde (Komisyon, 2014: 124) (Dinlediğiniz türkünden hareketle bir hikâye yazınız. Hikâyenize bir başlık koymayı unutmayınız.) öğrencilerden, dinledikleri şiirden hareketle bir hikâye yazmaları istenmiş. Gerek şiirin anlaşılır bir dille yazılıp öğrencilerin duygu ve düşüncelerini ortaya koymasına uygun olması, gerekse çalışma kitabında söz konusu etkinliğe yer verilmesi “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımıyla yakından ilişkilidir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

On dört dizeden (kısa denebilecek bir dize sayısı) oluşan bu şiirde, kelime ve ses tekrarlarına, uyak ve redife yer verilmiş. Metin, hem genel görüşü hem de dili itibarıyla şiir türünün özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca öğrenci çalışma kitabındaki 4. etkinlikte (Komisyon, 2014: 123), (a. Dize sonlarında ses benzerliği yönüyle kulağa hoş gelen kelimeleri yazınız. b. Bu ses benzerlikleri şiirin söylenişini nasıl etkiliyor?) öğrencilerden uyak ve redif konusunu sezmeleri ve bunun söylenişe etkisini fark etmeleri istenmiş. Bu özelliklerden dolayı ders kitabına seçilen bu şiirin, “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımıyla uyumlu olduğunu söylenebilir. Yine çalışma kitabındaki bir etkinlikte (3. Etkinliğin a kısmında) (Komisyon, 2014: 123) öğrencilerden deyimlerle şiirin ana duygusu arasında ilişki kurması bekleniyor. Bu etkinliğin de “*Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler.*” kazanımına ulaşmada önemli bir rol oynayacağı kanısındayız. Çalışma kitabında şiirle ilgili kazanımlara ulaşma konusunda çalışmaların varlığı tespit edilmekle beraber bunun az olduğunu düşünüyoruz. Öğrencilere söz konusu şiire özgün başlık buldurma, ayrılık temalı başka şiirler yazdırma, uyak ve rediflerin tespiti gibi etkinlikler sunulabilirdi. Tüm bu özelliklerden ötürü, şiirin şekil ve muhteva yönünden öğrencilerin estetik gelişimine olumlu katkı yapacağını söyleyebilirken, aynı olumlu özellikleri çalışma kitabındaki etkinlikler için söyleyemiyoruz. Şayet bu noktada da gerekli düzeltmeler yapılırsa öğrencilerin, şiire ve şiirler aracılığıyla hayata bakış açıları olumlu yönde değişebilecektir.

4. 1. 3. 5. Sular

Gözyaşları gibi ulu dağlardan
Enginden engine çağlayan sular
Derin derin derelerden dönerek
Arayıp aslını ağlayan sular

Çağlayarak o bahçeden o bağa
Hayat verir, kuvvet verir toprağa
İrenk verir çiçeklere, yaprağa
Nebatı, toprağı bağlayan sular

Ateş olur, çiğ bişirir fırında
Ziya verir nurlar, saçar yerinde
Saf olarak akar köy pınarında
Güzeller gönlünü eğleyen sular

İnsanoğlu suyu koymaz hâline
Setler çeker, baraj yapar önüne
Bunca santraller almış eline
Her bir ihtiyacı sağlayan sular

Her zaman âşığım suyun sesine
Baharda bulanıp çağlanmasına
Akar gözyaşlarım gam deryasına
Veysel'in derdini yenleyen sular

Âşık Veysel ŞATIROĞLU

Yapı

Şiir beş dörtlükten meydana gelmiştir. Bu nedenle şiirde beş birimin olduğunu söyleyebiliriz. Bütün birimlerde sudan bahsedilmekle birlikte dörtlüklerde suyun özellikleri ve faydaları ele alınmıştır.

İlk birimde, suyun akış özelliği benzetme ve kişileştirme söz sanatları aracılığıyla anlatılmıştır.

İkinci birimde suyun faydalarından bahsedilmiştir. Suyun yararları olarak toprağa kuvvet verdiğinden, çiçekleri ve yaprakları renklendirdiğinden söz edilmiştir.

Üçüncü birimde, bir önceki birimde söylenmeye başlanan suyun faydalarına yenileri eklenmiştir. Bu bölümde, suyun ateş yardımıyla çığ maddeleri pişirmesi, yani yemek yapımında kullanılması; aktığı yerlerde güzel görüntüler meydana getirmesi; köy pınarında akarken köydeki kızların gönlünü hoş etmesi gibi çeşitli özellikler ve durumlar üzerinde durulmuştur.

Dördüncü birimde Âşık Veysel, suyun insanın her ihtiyacını karşıladığını söylüyor ve insanların suyun önüne setler çekip, barajlar kurarak biriktirmesinden söz ediyor. Bu bölümden, insanların kendi ihtiyaçları için doğaya müdahale etmesi ve doğadaki çeşitli varlık ve nesneleri tabii hâline bırakmadığını anlıyoruz.

Şiirin son kısmında suların, şairin derdini hafiflettiğini, azalttığını öğreniyoruz. Bu durum bize, suların fizikî gereksinimlere cevap vermesi dışında ruha da ilaç gibi geldiğini göstermektedir.

Tema

Metin çeşitli bölümlere ayrılmış olsa da bütün bölümlerde aynı şeyden söz ediliyor: Su. Suyun doğaya ve insanlara ne gibi yararları olduğundan bahsediliyor. Çeşitli söz sanatlarıyla suyun özelliklerini anlatmaya başlayan şair, diğer bölümlerin çoğunda suyun tabiata etkisinden söz etmiş. Son kısımda ise bu suyun kendisinde yarattığı ruhî etkiye yer vermiştir. Bu metinde dikkati çeken bir nokta da şairin tabiata ait unsurlardan biri suyun özelliklerini yakından tanımasıdır. Bu durum bize, sanatçının yaşadığı çevre bakımından doğaya ve doğadaki unsurlarla iç içe olduğunu işaret etmektedir. Bütün bu söylenenlerden sonra şiirin temasını “suyun doğaya ve insana yararları” biçiminde ifade edebiliriz.

Dil

“Sular” ismini taşıyan bu şiirin genelinde sade ve açık bir dil kullanılmıştır. Bunun yanı sıra “nebat, ziya” gibi birkaç kelimenin anlamı bilinemeyebilir. Bu kelimelerde, öğrenciler sözlük kullanma ihtiyacı duyabileceğinden söz konusu kelimeler, onların sözcük dağarcığını geliştirmede önemli bir rol oynayabilir. Zaten bu kelimeler, şiirde anlam kapalılığına yol açmamış, kelimelerin anlamları metnin bağlamından da çıkarılabilir. Şiirde az sayıda da olsa söz sanatlarıyla karşılaşırız: “Gözyaşları *gibi* ulu dağlardan” dizesinde benzetme, “Arayıp aslını *ağlayan sular*” dizesinde kişileştirme, “*Setler çeker baraj* yapar yoluna/ Bunca *santraller* almış eline” dizelerinde tenasüp sanatının kullanımı söz konusudur.

Başlık

Edebiyatta her eserin yazılmasına sebep olan çeşitli varlıklar, nesneler, cisimler, kişiler vardır. Bu şiirde de şairin gözünden, su anlatılmış. Suyun niteliği, yararları, insanlar ve diğer canlılar için hayatî bir önem sahip oluşundan bahsediliyor. Şiirin genelinde sulardan söz edilmekle birlikte doğrudan, su kelimesi sekiz yerde yer almıştır. Şair, eserine “Sular” ismini uygun görmüştür. Bu açıdan bakıldığında şiirde başlık ve içeriğin uyumu dikkat çekiyor. Ancak Türkçe Ders Kitabı’na seçilip öğrencilere sunulan, bu sayede öğrencilerin hem şiir türünü yakından tanıma beklentisi içinde olduğu hem de programdaki ilgili kazanımlara ulaşmaya çalışıldığı göz önünde tutulursa şiirin başlığında özgünlük, sıra dışılık yoktur. Muhteva ile uyumuna dikkat edilmekle beraber şiirin isminin özgün olması çok önemsenmemiştir, denilebilir.

Varlıklar

İncelemeye aldığımız metindeki varlık ve kavramları şöyle sıralayalım: Gözyaşı (2), dağ, dere, su (9), bahçe, bağ, çiçek, yaprak, nebat, toprak, ateş, fırın, ziya, nur, köy, pınar, gönül, insanoğlu, set, baraj, santral, el, ses, bahar, dert. Bu varlık ve kavramları çeşitli isimler altında gruplayabiliriz: Dağ, dere, bahçe, köy “mekân bildiren varlıklar”; dere, pınar, set, baraj, santral “su ile bağı olan varlıklar”. Şair, şiirde suyun özelliklerinden, faydalarından bahsederken bu varlık ve kavramlardan

yararlanmış; böylece duygu ve düşüncelerini rahatça anlatabilme imkânına kavuşmuştur.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Sözcük türlerinin bir kısmını inceleme altına aldığımız bu bölümde ilk olarak sıfatlara yer vermek istiyoruz: Gözyaşları gibi ulu (dağlar), enginden engine çağlayan (sular), ağlayan (sular), o (bahçe), o (bağ), nebatı toprağa bağlayan (sular), güzeller gönlünü eğleyen (sular), her bir ihtiyacı sağlayan (sular), her bir (ihtiyaç), bir (ihtiyaç), her (zaman), Veysel'in derdini yenleyen (sular). Şiirdeki sıfatlara baktığımızda büyük çoğunluğunun “su” sözcüğünü etkilediğini, tamamladığını görüyoruz. Şair, özellikle niteleme sıfatları aracılığıyla su'yu belirginleştirmeye, betimlemeye çalışmıştır.

Metinde isimlerin yerine tutan zamir türü kullanılmamış.

Bu bölümde son olarak çekimli fiilleri ele alalım: Hayat verir, kuvvet verir, renk verir, olur, pişirir, verir, saçar, akar (2), koymaz, çeker, yapar, almış. Çekimli fiillerin dördlüklerdeki sayısı sırasıyla şöyledir: 0, 3, 5, 4, 1. Fiiller, özellikle üçüncü ve dördüncü kıtalara canlılık getirmiştir. Çekimlenme bakımından fiillerin tamamına yakınının, geniş zamanda çekimlendiği görülüyor. Bununla sanatçı, suyun insan hayatında her zamanda büyük önem taşıdığını, doğada ve insanlar üzerinde maziye ve istikbali içine alacak kadar geniş kapsamlı etkileri bulunduğunu anlatmak istemiş olabilir.

Ahenk

Şiir 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Durak olarak 6+5 durak düzeni kullanılmıştır. Dizelerdeki durakları şiirin ilk iki dizesinde gösterelim:

Göz- yaş- la- rı- gi- bi/ u- lu-dağ- lar- dan

1- 2- 3- 4- 5- 6 / 1- 2- 3- 4- 5 (6+5=11)

En- gin- den- en- gi- ne/ çağ- la- yan- su- lar

1- 2- 3- 4- 5- 6/ 1- 2- 3- 4- 5 (6+5=11)

“Sular” adlı şiirdeki uyak ve rediflerine değinelim:

İlk Dörtlükte;

... dağlardan

... çağlayan sular

... dönerek

... ağlayan sular

Sözcüklerindeki “-ağla” sesleri zengin uyak, “yan sular” sesleri redif;

İkinci Dörtlükte;

... başa

... toprağa

... yaprağa

... bağlayan sular

Sözcüklerindeki “-ağa” sesleri zengin uyak;

Üçüncü Dörtlükte;

... fırında

... yerinde

... pınarında

... eğleyen sular

Sözcüklerindeki “rın/rin” sesleri zengin uyak, “da sular” sesleri redif;

Dördüncü Dörtlükte;

... haline

... yoluna

... eline

... sağlayan sular

Sözcüklerindeki “-l” sesleri yarım uyak, “-ine/-una” sesleri redif;

Son Dörtlükte;

... sesine

... çağlamasına

... deryasına

... yenleyen sular

Sözcüklerindeki “-asına” sesleri rediftir.

Ayrıca her dörtlüğün sonunda;

... ağlayan sular

.... bağlayan sular

... eğleyen sular

... sağlayan sular

... yenleyen sular

Sözcüklerindeki “-la/l-e” sesleri tam uyak, “-an/-en sular” sesleri rediftir.

Şiirdeki ünlü ve ünsüz harflerin (patlayıcı ve sızıcı ünsüzler) dörtlüklerdeki dağılımı şu şekildedir:

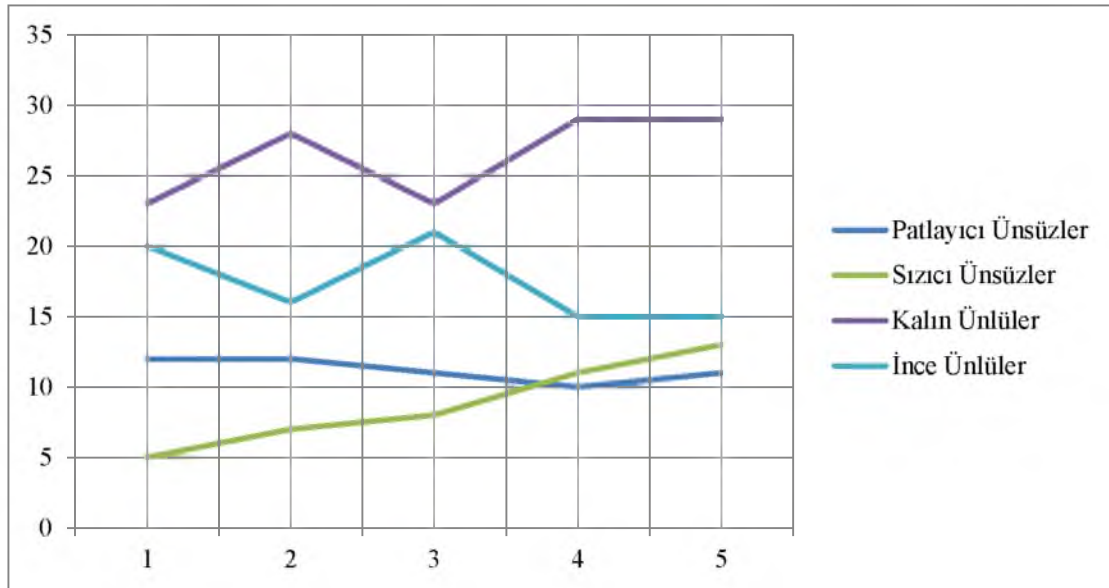
Tablo 24

“Sular” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	12	12	11	10	11	56
Sızıcı Ünsüzler	5	7	8	11	13	44
Kalın Ünlüler	23	28	23	29	29	132
İnce Ünlüler	20	16	21	15	15	87

Şekil 23

“Sular” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Tabloda da görüldüğü üzere şiirin bütününde patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülere daha çok yer verilmiş. Ünsüzler arasındaki fark az (12) olmakla birlikte ünlüler arasında bu fark (45) epeyce açılmıştır. Şiirde söz konusu ünsüzlerin dengeli olmasına dikkat edildiği söylenebilirken ünlüler için aynı durumdan bahsedilemez. Şiirin bütün dörtlüklerinde kalın ünlülere ince ünlülerden daha çok yer verilmiş. Ünsüzlerde ise ilk üç kıtada patlayıcı ünsüzlerin, son iki kıtada sızıcı ünsüzlerin fazlalığı dikkat çekiyor. Kulakta bıraktıkları etki bakımından patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülerin ikisinin de sık kullanıldığı kısımlar ilk üç kıtadır. Bu bölümlerde şiire daha gür bir edanın hâkim olduğu ifade edilebilir. Patlayıcı ünsüzlerin ve kalın ünlülerin kendi başına fazla kullanılması birer aliterasyon ve asonans örneğiysen bir de bunların beraber fazla olduğu ilk üç dörtlükte uyum, belirgin bir şekilde kendini hissettirmektedir.

Kendini Sözlü/ Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Şiiri dil bakımından irdelediğimiz bölümde de değinildiği gibi şiirde açık ve anlaşılır bir üslup tercih edilmiş. Bu bakımdan şiir okunduktan sonra öğrencilerin anlamını bilmekte güçlük çekeceği kelimeler (ziya ve nebat kelimeleri hariç) çok az olduğu için öğretmen, öğrencilere şiirle ilgili çeşitli sorular yöneltilip onların

konuşmasını sağlayabilir. Aynı şekilde “Suyun faydaları nelerdir?”, “Suyun olmadığı bir dünyada insanlar ne gibi zorluklarla karşılaşabilir” “Ülkemizde ve dünyada su israfını önlemek için neler yapılabilir?” gibi sorulardan hareketle düzyazı veya şiir yazmalarını isteyebilir. Buna yönelik bir çalışmaya öğrenci çalışma kitabında 10. etkinlikte (Komisyon, 2014: 135) “ ‘Su bir yaşam mucizesi. Susuz bir yaşam ise düşünülemez. Neden?’ konulu deneme türünde bir yazı yazınız.” biçiminde yer verilmiştir. Fakat gerek bu etkinliği hazırlayanların gerekse öğretmenin bunları yapmasına müsaade eden Türkçe ders kitabına seçilen bu metnin niteliğidir. Bu metin yerine yabancı kelimelerin, söz sanatlarının abartılı bir şekilde kullanıldığı bir metin yer alsaydı hem öğretmen hem de öğrenciler güçlük çekeceklerdi. Tüm bu özelliklerinden dolayı şiirin “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder.*” kazanımlarını edindirme noktasında işlevsel olduğu söylenebilir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

“Sular” şiirinde hece ölçüsüyle, uyak ve rediflerle, söz sanatlarıyla, ses tekrarlarıyla, şiire özgü dil kullanımıyla karşılaştık. Şiirin kendine has bu özelliklerinden ötürü programdaki “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımıyla uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Öğrenci çalışma kitabında da programdaki kazanımlar doğrultusunda çeşitli etkinliklere yer verilmiştir. 3. etkinlikte (Komisyon, 2014: 131) şiirin konusunu ve ana duygusunu tespit etmeye yönelik bir çalışma vardır. Bu etkinlik “*Metnin konusunu belirler.*” ve “*Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.*” kazanımlarının öğrencilerde yer edinmesi konusunda önemli rol oynayabilir. Aynı kitaptaki 4. etkinlikte (Komisyon, 2014: 131) şiirdeki söz sanatlarıyla ilgili çalışmayı görüyoruz. Bu etkinliğin de programdaki “*Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.*” kazanımıyla paralel hazırlandığı söylenebilir. Çalışma kitabındaki 8. etkinlikte (Komisyon, 2014: 134) öğrencilerin yaptığı araştırmadan yola çıkarak şairle ilgili doldurmaları gereken boşluklara yer verilmiştir. Bu etkinlik de “*Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.*” kazanımıyla aynı amaca hizmet etmektedir.

4. 1. 4. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve İncelenmesi

4. 1. 4. 1. Kitaplarla Kurulan Dostluk

Ömür boyu dost bildiğim kitap,
Seni cüz adıyla tanıdım önce.
İlk çocukluğumda, masum çağımda,
Bir bez çantayla omzumda, elimde...
Küçükten yitirdiğim
Sevdiklerim için yüreğim,
Bir köz gibi yanarken,
Kavrulurken.

Sonra yavaş yavaş,
Yaşar oldum derinden derine.
Düşüncemde, duygumda,
Masal oldun dilimde.
Gün gün serpildin,
Gür bir ağaç gibi.
Bilgi oldun başımda, aklımda
Derken, derken...

Bir düz ovada koşarcasına
Yayıldım, dağıldım sayfalarında.
Ben “Tek Adam”
Çoğaldım böyle böyle.
Dost oldum “Keloğlan”la, “Kerem”le;
Dolaştım “Karacaoğlan”la dağ tepe.
Aradım
“Erkilet güzelini bağ arasında”
“Çalı Kuşu”yla söyleştim,
Bir bahçede dallar üstünde.

“Dar Kapı”dan geçtim,
 “Don Kişot”tan “Faust” a ulaştım seninle.
 Güç kattın umutlarıma, hayallerime.
 Sen olmasaydın eğer kar yağacaktı,
 Yaz ortasında,
 Dağlarıma, ovalarıma, yoluma.

Kitap, kitap,
 Sen dostların başına gelen dost!
 Yeryüzünün güneşten önce güneşi,
 Işığın aydınlattı içimi.
 Sevgilerin ölümsüzlüğü ile dolup tatlı
 Yüreğim...
 Sen olmasaydın hâlîm kim bilir
 Nice olurdu nice...

Çocuklar, çocuklar, altın kalpli çocuklar,
 Güvenin kitaba.
 Herkesten, her şeyden çok...
 Eviniz, yuvanız kadar sıcak olsun,
 Gözünüzde kitaplıklar...
 Hayatta belki,
 Her türlü dostluk yıkılır da
 Yıkılmaz kitaplarla kurulan dostluklar...

Coşkun ERTEPINAR

Yapı

Şiirde, çoğunluğu sekizer dizeden oluşan altı bölüm yer alıyor. Bu bölümler Aktaş (2011: 32)’in tabiriyle “şiir cümlesi” ya da “metin parçası” da diyebiliriz.

Bu bölümlerin ilkinde şair, kitapla tanışma zamanına ve bu dönemde kalbindeki hislere yer veriyor.

İkinci bölümde kitabın çocuk üzerindeki etkisi günbegün artmaktadır. Kitap, çocuğun hem aklına hem de kalbine tesir etmektedir.

Üçüncü bölümde kitap aracılığıyla çocuk; masal kahramanı Keloğlan'ı, halk hikâyelerinde adı geçen Kerem'i, halk ozanlarımızdan Karacaoğlan'ı tanıma fırsatı bulmuştur.

Dördüncü bölümde kitap sayesinde çocuk, bu kez de, dünya edebiyatının önemli bir sanatçısıyla ve onun değerli bir eseriyle tanışmıştır. Ayrıca buradan kitabın, çocuğun hayal dünyasını zenginleştirdiğini ve onun yüreğine karamsarlık yerine umut aşıladığını öğreniyoruz.

Beşinci bölümde çeşitli benzetmelerle kitabın, çocuk için ne kadar önemli olduğuna değiniliyor. Çocuğun kitapla karşılaşmamış olması durumunda, gelebilecek felaketlerin tahmin bile edilemeyeceği ifade ediliyor.

Son bölümde ise şair, çocuklara sesleniyor: Tüm dostluklar gelip geçer ama kitaplarla kurulan dostluklar sürekli, bu yüzden kitaplarla dost olun ve onlara güvenin, diyor. Böylece Coşkun Ertepinar, şiirinde kitapların çocukları hangi yönlerden etkilediğini, kitap vasıtasıyla çocukların hangi varlık ve şahısları tanıyabildiğini dile getirmiştir.

Tema

Yapı kısmında detaylıca irdelendiği gibi şair, şiiriyle kitabın faydalarına ve çocuklar açısından önemine yer vermiş. Metinde kitabın olumlu yönlerine ve çocuklara sağladığı yararları yer verilerek çocuklara, “Kitap okumak size bir şey kaybettirmez, aksine sizi her açıdan geliştirir.” Mesajı verilmeye çalışılmış. Bu söylenenlerden sonra, şiirin teması için “Kitabın önemi ve yararları” denilebilir. Çocuklara bu metin aracılığıyla Seneca'nın meşhur sözündeki (Kitapsız hayat kör,

sağır ve dilsiz yaşamaktır.) gibi iletiler gönderilmeye ve çocukların çeşitli dersler çıkarmaları istenmiştir.

Dil

Şiir incelemelerinde karşılaştığımız dilin açık ve anlaşılır olma özelliğiyle bu metinde de karşılaşırız. Şiirden anlamın açık olmasını engelleyecek kelime ve kelime öbeklerine yer verilmemesi, öğrencilerin şiirdeki duygu ve düşünceleri rahatça anlayabilmelerini sağlamıştır.

Şiirde dile ve anlama etki edebilecek söz sanatlarında teşbihe sıkça rastlıyoruz. Birinci bölümde, “Ömür boyu dost bildiğim kitap” ve “Bir köz gibi yanarken” mısralarında, ikinci bölümde “Masal oldun dilimde”, “Gür bir ağaç gibi”, “Bilgi oldun başımda, aklımda” mısralarında; üçüncü bölümde “Bir düz ovada koşarcasına” mısrasında; Beşinci bölümde, “Sen dostların başına gelen dost”, “Yeryüzünün güneşten önce güneşi” mısralarında teşbihle karşılaşırız.

Şiirde ayrıca “Güç kattın umutlarıma, hayallerime”, “Sen olmasaydın eğer kar yağacaktı”, “Sen dostların başına gelen dost” dizelerinde şair, kitaba canlı bir varlık(insan) gibi yaklaştığı için kişileştirme vardır, denilebilir.

Bunlar dışında son bölümde “Çocuklar, çocuklar, altın kalpli çocuklar” dizesinde tekrare ve “altı kalpli” ifadesinde “altın gibi değerli kalp” anlamı bulunduğu için güzel benzetmeye yer verilmiştir. Ayrıca “Sen olmasaydın eğer kar yağacaktı/ Yaz ortasında/ Dağlarıma, ovalarıma, yoluma” dizelerinde anlamca zıt ifadelerin varlığı tezatın kullanıldığını gösteriyor.

Söz sanatları haricinde “Keloğlan, Kerem, Karacaoğlan, Çalı Kuşu, Don Kişot, Faust” özel adların sıklıkla yer aldığını görüyoruz. Şair bunlar aracılığıyla şiirde göndermelerde bulunmuş ve çağrışımlara yol açmıştır.

Başlık

Şiirde altı yerde “dost” sözcüğüne yer verilmiştir. Bu sözcük birçok yerde farklı sözcüklerle öbekler oluşturmuştur. Böylece dost sözcüğü ön plana çıkarılmış ve çocukların kitabı bir dost olarak görmeleri istenmiştir. Bu sözcük dışında şiirde kitaptan bahsedildiği, onun önemi anlatılmaya çalışıldığı için kitap sözcüğü başlıkta yer almıştır. Bu nedenle metne “Kitaplarla Kurulan Dostluk” isminin verilmesinin uygun olduğu kanısındayız. Fakat başlıkta orijinalliğin bulunduğunu düşünmüyoruz. Orijinallik olmadığı için de başlık ilgi çekici değildir. Sanatçı, şiirinin başlığının muhteva ile uyumlu olmasına özen göstermiş ama özgün olmasına dikkat etmemiştir. İlköğretim Türkçe 8. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’ndaki 2. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 11) öğrencilerden okudukları şiire farklı başlıklar bulmaları istenmiştir. Bu uygulama bize Türkçe Öğretim Programında yaratıcılığa, farklı düşünmeye önem verildiğini göstermektedir.

Varlıklar

İncelediğimiz bu metnin varlık ve kavramlarını şu şekilde sınıflandırabiliriz: Duygu, düşünce, umut, hayal, akıl, dostluk, sevgi sözcükleri “soyut kavramlar”; Keloğlan, Kerem, Karacaoğlan, Çalı Kuşu, Don Kişot, Faust” sözcükleri “özel adları karşılayan varlıklar”; “ömür boyu, önce, ilk çocukluğumda, masum çağımda, bir köz gibi yanarken, kavrulurken, sonra, gün gün, yaz ortasında, kelime ve kelime öbekleri “zaman ifade eden kavramlar”; “yürek, dil, el, baş, göz sözcükleri “organ adları”. Şiirdeki varlıklarda çeşitlilik görülmektedir. Bununla beraber bu kavramların; kitabın önemini faydasını, insan hayatındaki yerini ifade etmede birer araç olduğu unutulmamalıdır.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Bu kışında öncelikle sıfatları irdeleyelim: Ömür boyu dost bildiğim (kitap), ilk (çocukluk), masum (çağ), bir (çanta), bez (çanta), bir (köz), gür (ağaç), bir (ova), düz (ova), tek (adam), bir (bahçe), dostların başına gelen (dost), altın (kalp), altın kalpli (çocuklar), her (şey), her (dostluk). Sıfatlar içerisinde niteleme sıfatlarının çoğunlukta oluşu, varlıkların betimlenmek istendiğini ve okuyucunun gözünde bir tablo çizilmek amacı taşındığını gösteriyor.

Şiirde zamir olarak ben, sen(5), herkes sözcükleriyle karşılaşılıyor. Burada sen zamirine beş kez yer verilmesi, şairin kitaba verdiği önemin bir ifadesidir. Çünkü şair, sen diyerek kitaba sen diye seslenmektedir. Şairin adının yerini tutan ben sözcüğünün bir kez kullanılışı, kitap karşısında şairin varlığının çok önemli olmadığı ve kitabın değerinin yüceltildiğinin göstergesidir.

Son olarak çekimli fiillere yer verelim: Tanıdım, oldum(2), oldun(2), serpildim, yayıldım, dağıldım, çoğaldım, söyleştim, geçtim, ulaştım, güç kattın, olmasaydın(2), yağacaktı, aydınlattı, taşıtı, bilir, olurdu, olsun, yıkılır, yıkılmaz. Şiirde her bölümde fiillere yer verilmiştir. Bu sözcükler sayesinde isim ve isim soylu sözcüklerin şiirde yarattığı durağanlık azaltılmaya çalışılmıştır. Fiillerin görülen geçmiş zamanda çekimlenmesi, şairin söz konusu eylemleri birebir yaşadığını gösteriyor. Ayrıca çekimli fiillerin kitapla olan bağı, şiire bir anlam bütünlüğü kazandırmıştır.

Ahenk

Şiirin dizeleri farklı hece sayılarından oluşmuştur. Bu nedenle serbest ölçü kullanılmıştır. Ancak şiir, ahenk unsurlarından yoksun değildir. Metindeki samimi ifade tarzı, metni güzelleştiren bir öge olarak yansımıştır. Ayrıca şiirin mısralarında-zayıf da olsa- ses benzerlikleri görülmektedir.

Birinci Bölümde;

“önce ve elimde” sözcükleri arasında “-e” sesi yarım uyak;

“yitirdiğim ve yüreğim” sözcükleri arasında “-ğ” sesi yarım uyak; “-im” sesleri redif;

“yanarken ve kavrulurken” sözcükleri arasında “-rken” sesleri rediftir.

İkinci Bölümde;

“derine” ve “dilimde” sözcükleri arasında “-e” sesi yarım uyak,

“duygumda ve aklımda” sözcükleri arasında “-ımda” sesi redif,

“serpildin” ve “derken” sözcükleri arasında “-n” sesi yarım uyaktır.

Üçüncü Bölümde;

“koşarcasına” ve “sayfalarında” sözcükleri arasında “-a” sesi yarım uyak;
 “böyle”, “Kerem’le” ve “tepe” sözcükleri arasında “-e” sesi yarım uyak;
 “aradım” ve “söyleştim” sözcükleri arasında “-m” sesi rediftir.

Dördüncü Bölümde;

“seninle” ve “hayallerime” sözcükleri arasında “-e” sesi yarım uyak;
 “ortasında” ve “yoluma” sözcükleri arasında “-a” sesi yarım uyaktır.

Beşinci Bölümde;

“güneşi” ve “içimi” sözcükleri arasında “-i” sesi yarım uyak;

Son Bölümde;

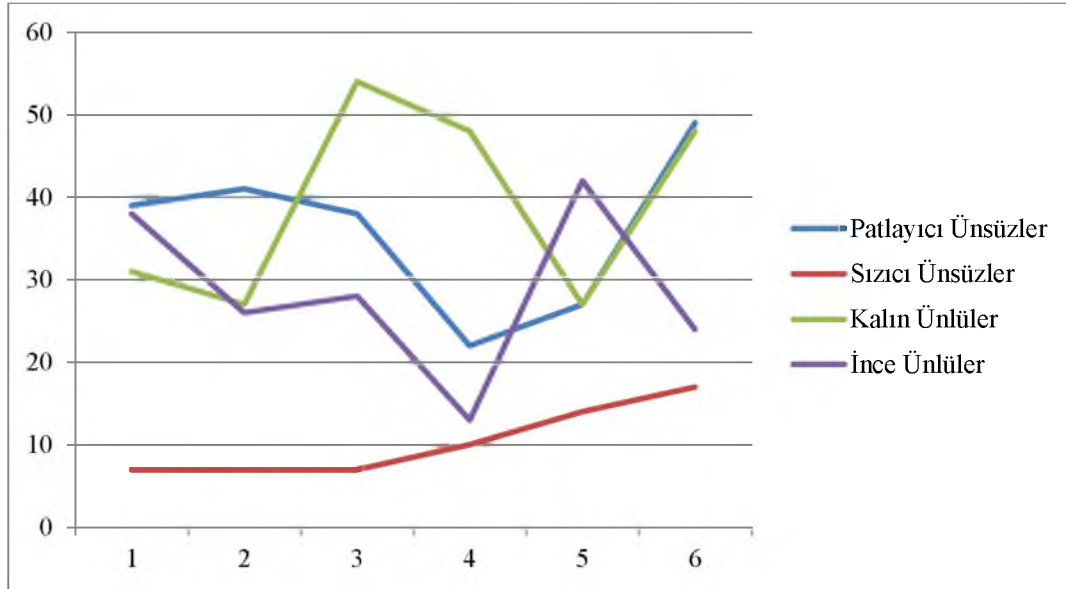
“çocuklar”, “kitaplıklar” ve “dostluklar” sözcükleri arasında “-k” sesi yarım uyak, “-lar” sesleri rediftir.

Şiirin ünlü ve ünsüz sesler açısından görünümü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 25
“Kitaplarla Kurulan Dostluk” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Tablosu

Bölümler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	39	41	38	22	27	49	216
Sızıcı Ünsüzler	7	7	7	10	14	17	62
Kalın Ünlüler	31	27	54	48	27	48	235
İnce Ünlüler	38	26	28	13	42	24	171

Şekil 24
“Kitaplarla Kurulan Dostluk” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf
Dağılımı Grafiği

Tabloda da görüldüğü gibi patlayıcı ünsüzler, bütün bölümlerde sızıcı ünsüzlerden daha çok kullanılmıştır. Patlayıcı ünsüzlerin sızıcı ünsüzlere göre baskınlığı, şiire tek bir ses tonu katmıştır. Ünlüler açısından bakıldığında ise daha orantılı bir durum söz konusudur. Ayrıca bazı bölümlerde (1. ve 5.bölüm) ince ünlülerin çoğunlukta oluşu, bu bölümlere yumuşak bir ifade tarzı kazandırmıştır. Ancak kalın ünlülerin ince ünlülerden hayli çok oluşu, bu bölümlere yumuşak bir ifade tarzı kazandırmıştır. Ancak kalın ünlülerin ince ünlülerden hayli çok kullanıldığı üçüncü ve beşinci bölümlere patlayıcı ünsüzlerden gelen baskılı ses özelliği de eklenince, özellikle bu bölümlerde gür ve tok ses kendini belirgin bir şekilde hissettirmektedir.

Metindeki ikilemeler ve kelime tekrarları şöyledir: Yavaş yavaş, derinden derine, gün gün, böyle böyle ikilemeleri ve çocuklar(3), sen(5), dost(6), kitap(6) sözcük tekrarları. İkilemeler, sözcüklerin baskılı okunmasını ve vurgulu söylenmesini sağlamıştır. Tekrar edilen kelimeler vasıtasıyla da öncelikle bu kelimeler ön plana çıkarılmış ve şairin hedefindeki kitaba dikkat çekilmiştir.

Kendini Sözlü/Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“Kitaplarla Kurulan Dostluk” adını taşıyan bu şiirde; ikilemeler, sözcük tekrarları, çocukların ruhuna etki edebilecek içten ifade tarzı, kapalılığa neden olacak dilin kullanılmayışı şiire birer estetik unsur olarak yansımıştır. Sınıf ortamında öğretmen gerek şiir okumadan önce, gerek şiir okunduktan sonra “Hangi tür kitapları okuyorsunuz, niçin?”, “Kitap sizin için ne anlam ifade ediyor?”, “Ülkemizde okuma alışkanlığının kazandırılması için neler yapılabilir?” biçiminde düşündürücü ve açık uçlu sorularla onların konuşmalarını veya yazmalarını sağlayabilir. Şiir sahip olduğu özellikler nedeniyle “Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.” Ve “Duygu, düşünce ve hayallerini yazılı olarak ifade eder.” kazanımlarını öğrencilere edindirebilecek güçtedir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Dokuzbaşlık altında incelediğimiz şiirde; anlaşılır ve doğal bir dille, başlık ve içerik bağlantısıyla, mısra sonundaki ses benzerlikleriyle, söz sanatlarıyla, aliterasyon ve asonans gibi ünsüz ve ünlü harflerin uyumuyla karşılaşmıştır. Şiir her ne kadar serbest ölçüyle vücuda getirilmiş olsa da gerek üslûbu, gerek dizelerle yazılması, gerekse uyak ve rediflere yer verilmesiyle türünün güzel bir örneğidir. Şiirin kendine has özelliklerinin programdaki “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımıyla ilişkili olduğunu kanısındayız. Ayrıca İlköğretim Türkçe 8. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’ndaki 1. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 10) şiirden bazı bölümler verilmiş, öğrencilerden dize sonlarındaki ses benzerliklerini tespit etmeleri istenmiş. Etkinliğin devamında söz konusu ses benzerliklerin şiire katkısı sorulmuş. Bu uygulamanın şiirin düzyazıdan farkını hissettirmek amacıyla, şiir dilinin farklılığını ortaya çıkarmak gayesiyle çalışma kitabına dâhil edildiğini düşünüyoruz. Etkinliğin, yukarıda yer verilen kazanımla uyumlu olduğunu düşünüyoruz.

4. 1. 4. 2. Türküler Dolusu

Kirazının derisinin altında kiraz
 Narın içinde nar
 Benim yüreğimde boylu boyunca
 Memleketim var.
 Canıma, ciğerime dek işlemiş
 Canıma, ciğerime
 Elma dalından uzağa düşmez
 Ne yana gitsem nafîle
 Memleketin hâli gözümde
 Bin bir yerinden bağlanmışım
 Bundan ötesine aklım ermez.

Yerliyim yerli olmasına
 İlmik ilmik, damar damar
 Yerliyim
 Bir dilim Trabzon peyniri
 Bir avuç tiftik
 Bir çimdik çavdar
 Bir tutam Şile bezi gibi
 Dişimden tırnağıma kadar
 Ressamım
 Yurdumun taşından toprağından sürüp gelir nakışlarım.

Taşıma toprağıma toz konduranın
 Alnını karışlarım
 Şairim şair olmasına
 Canım kurban şiirin gerçeğine, hasına
 İçerisine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum
 Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter
 Eğri büğrü, kör topal, kabulüm.

Şairim

Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası

Ayak seslerinden tanırım

Ne zaman bir köy türküsü duysam

Şairliğimden utanırım.

Şairim

Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum

Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim

Onlarla ağlamış onlarla gülmüşüm.

Hey hey yine de hey hey

Salınsın türküler bir uçtan uca

Evelallah hepsinde varım

Onlar kadar sahici

Onlar kadar gerçek,

İnsancasına, erkekçesine

Bana bir bardak su dercesine

Bir türkü söylemeden gidersem yanarım.

Ah bu türküler

Türkülerimiz

Ana sütü gibi candan

Ana sütü gibi temiz

Türkülerde dağ dağ, yayla yayla

Köyümüz, köylümüz, memleketimiz

Ah bu türküler köy türküleri

Dilimizin tuzu biberi

Memleket ahvalini onlardan sor

Kitaplarda değil türkülerde ara Yemen'i

Öleni kalanı gidip gelmeyi

Ben türkülerden aldım haberi

Ah bu türküler, köy türküler
 Mis gibi insan kokar, mis gibi toprak
 Hilesiz hurdasız cırılçıplak
 Dişisi dişi, erkeği erkek
 Kaşı kaş, gözü göz, yarası yara
 Bıçağı bıçak.
 Ah bu türküler, köy türküler
 Karanlık kuyularda açmış çiçekler gibi
 Kiminin reyhasından geçilmez
 Kimi zehir, kimi zemberek gibi.

Ah bu türküler, köy türküler
 Olgun bir karpuz gibi yarılr içim
 Kan damlar ucundan mürekkep değil
 İşte söz, işte ses, işte biçim.
 Uzun kavak gıcım gıcım gıcılar.
 İliklerine kadar işlemiş sızı
 Artık iflah olmaz kavak ağacı
 Bu türkünün yüreğinde sancı var
 Ah bu türküler, köy türküler
 Ne düzeni belli ne yazanı
 Altlarında imza yok ama
 İçlerinde yürek var
 Cennet misali sevişen
 Cehennem gibi dövüşen
 Bir çocuk gibi gülüp
 Mağaralar gibi inleyen
 Nasıl unutulur nasıl
 Ömründe bir defa Kâzım'ın türküsünü dinleyen...

Bedri Rahmi EYÜPOĞLU

Yapı

“Türküler Dolusu” isimli bu şiirde, birbirinden farklı dizelerden oluşan -5. ve 6. metin parçaları hariç- sekiz bölüm vardır. Serbest ölçüyle yazıldığı için, dizelerdeki hece sayılarında eşitlik, dize sonlarındaki ses benzerliklerinde belli bir kural söz konusu değildir. Şimdi sırasıyla bu metin parçalarında nelerin anlatıldığına yer verelim:

İlk metin parçasında kiraz, nar, elma gibi çeşitli meyve isimlerine yer verildiği görülüyor. Ancak burada üzerinde durulan asıl konu, şiirin tamamında olduğu gibi, memleket sevgisidir. Bu meyveler aracılığıyla memlekete karşı duyulan sevgi ve bağlılık ifade edilmeye çalışılmış. Burada özellikle “Benim yüreğimde boylu boyunca / Memleketim var.” dizeleri, şairin memleketine karşı hislerine tercüman olacak nitelikte. Bu dizelerle şair, yurduna karşı söylediklerinin dilden değil, yürekten geldiği dile getirerek bu duygunun samimî bir nitelik taşıdığını anlatmak istemiş olabilir.

İkinci metin parçasında şair, ülkesini yakından tanıdığını, ülkesinde yetiştirilen ürünleri bildiğini söylüyor. Bunu daha etkileyici bir biçimde söylemek için de “İlmik ilmik, damar damar / Dişimden tırnağıma kadar / Yurdumun taşından toprağından sürüp gelir nakışlarım” mısralarına yer veriyor.

Bir sonraki metin parçasına şairin yer verdiği uyarı – tehdit karışımı ifadelerle başlanıyor. Bu bölümün devamında şair, şiirde aradığı nitelikleri sıralıyor.

Dördüncü metin parçasına bakıldığında ilk anda üçüncü bölümün devamıymış izlenimi veriyor. Şair, bu bölümün başında kaliteli şiiri kötüsünden rahatlıkla ayırt edebildiğini söylüyor. Ancak sonrasında şiirin odak noktasını şiirden ve kendinden “köy türküleri”ne doğru yöneltiyor. Köyü ve köylü insanını en iyi şekilde anlatabilen unsurun köy türküleri olduğuna değiniyor.

Beşinci metin parçasından türkülerin gerçeği, olanı olduğu yansıttığını öğreniyoruz. Şair, ömrü boyunca bir türkü söylemeden hayata veda ederse büyük bir pişmanlık duyacağını yine bu bölümde dile getiriyor.

Altıncı metin parçasında türkülerin özelliklerinin ve onlara duyulan sevginin nidalar, ikilemeler ve benzetmelerle ifade edildiğini görüyoruz. Buradaki “Ana sütü gibi candan / Dilimizin tuzu biberi” benzetmeleri, türkülerin özelliklerini ve halkımız için ne kadar önemli olduğunu açık bir biçimde anlatıyor. Yedinci metin parçasında şair, birçok bilginin, gerçeğin kitaplardan öğrenilebileceğini söylüyor. Bu nedenle okuyucuya kimi öğütler veriliyor. Bu bölümde, bir önceki bölümden itibaren kullanılan “Ah bu türküler, köy türküler” dizesinin yer aldığını görüyoruz. Şair, bu sözcük gruplarıyla türkülere karşı beslediği hislerini anlatmış oluyor.

Son metin parçasında ise şair, altıncı bölümden beri üzerinde durulan türkülere ait duygu ve düşüncelerini anlatmaya devam ediyor. Bu kısımdaki “Kan damlar ucundan mürekkep değil / İliklerine kadar işlemiş sızı / Artık iflah olmaz kavak ağacı / Bu türkünün yüreğinde sancı var” mısralarında şairin anlatmak istediklerini daha yoğun ve etkileyici şekilde anlatmaya çalıştığını görüyoruz. Bu dizelerdeki kişileştirmeler ve kimi kıyaslamalar, duyguların etki gücünün yüksek olduğunu gösteriyor.

Tema

Şiirin tamamına bakıldığında memlekete ait unsurların ve köy türkülerinin işlendiği görülüyor. Bu iki ana öge dışında metinde, şair aracılığıyla iyi şiirin nasıl olması gerektiği de anlatılıyor. Şairin, hem ilk üç bölümde hem de diğer beş bölümde (türkülerin yer aldığı metin parçalarında) üzerinde durduğu asıl nokta; bizi, bize anlatan unsurların neler olduğu, bu unsurlarda kendimize ait nelerin bulunduğu, bu unsurlara karşı yaklaşımımızın nasıl olması gerektiğidir. Bu metinde ulusal kültürün önemli bir kolu olan “türkü”ler ele alınıyor ve türküler vasıtasıyla neleri öğrenebileceğimize, kavrayabileceğimiz anlatılıyor. Bu söylenenlerden sonra metnin teması, “Türk musikisinin bir parçası olan türküler, millî kültürün tanıtılmasında, korunmasında ve yaşatılmasında önemli bir yere sahiptir.” şeklinde ifade edilebilir.

Dil

Metinde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Şiirde, sözlük kullanmayı gerektirecek kimi kelimelerle karşılaşılıyor: Nafile, has, yunmuş, ahval, gıcım gıcım. Ancak bu kelimelerin de şiirde anlaşılmalığa yol açtığı söylenemez.

Şiirde söyleyişi etkileyen, ona güzellik katan ikilemelerin sıkça kullanıldığı görülüyor: İlmik ilmik, damar damar, eğri büğrü, yunmuş yıkanmış, dağ dağ, yayla, gıcım gıcım. Ayrıca ikilemeler vasıtasıyla şiirdeki söyleyiş daha vurgulu biçimde ifade edilmiştir. Şiirde birtakım deyimlere de yer verilmiştir: Akli ermemek, alnını karışlamak, bıçak kemiğe dayanmak, iliklere kadar işlemek, iflah olmamak. Bu deyimler aracılığıyla dil, günlük hayattaki söyleme yaklaştırılmış ve dile doğallık kazandırılmıştır.

Şimdi metindeki söz sanatlarına bölümler hâlinde yer verelim:

İlk bölümde; “Canıma ciğerime dek işlemiş / Canıma ciğerime” dizesinde tekrar sanatına yer verilmiştir.

İkinci bölümde; “Bir tutam şile bezi gibi” dizesinde benzetme sanatını kullanılmıştır.

Üçüncü bölümde; “Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter” dizesinde yine benzetmenin varlığıyla karşılaşırız. Bu kısımda ayrıca, “İçerisine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum” dizesinde, insanı anlatan, insana ait özelliklerin hissedildiği mısralar ifade ediliyor. Burada mecazlı ifadeler belirgin bir şekilde görülüyor.

Dördüncü bölümde; “Ayak seslerinden tanırım / Onlarla ağlamış onlarla gülmüşüm” dizelerinde ise çeşitli kişileştirmelerle karşılaşırız. Yine bu bölümdeki “Onlarla ağlamış onlarla gülmüşüm” dizesinde tezat sanatı kullanılmıştır.

Beşinci bölümde; “Hey hey yine de hey hey” dizesinde hem tekrar hem de nida sanatlarını kullanılmıştır. Ayrıca bu bölümde “İnsancasına, erkekçesine / Bana bir bardak su dercesine” dizelerinde benzetmelere yer verilmiştir.

Altıncı bölümde; Ana sütü gibi candan / Ana sütü gibi tertemiz / Dilimizin tuzu biberi” dizelerinde benzetmelere yer verilmiş. Bu bölümdeki bir diğer edebî sanat da “Dişisi dişi, erkeği erkek” dizesindeki tezattır.

Yedinci bölümde; “Memleket ahvalini onlardan sor / Ben türkülerden aldım haberi / Dişisi dişi, erkeği erkek” dizelerinde türkülere, insanlara ait özellikler yüklendiği için kişileştirmenin kullanıldığını söyleyebiliriz. “Mis gibi insan kokar, mis gibi toprak / Karanlık kuyularda açmış çiçekler gibi / Kimi zehir, zemberek gibi” dizelerinde ise benzetmelerle karşılaşırız.

Son bölümde ise; “İliklerine kadar işlemiş sızı / Artık iflah olmaz kavak ağacı / Bu türkünün yüreğinde sancı var / İçlerinde yürek var / Bir çocuk gibi gülüp” dizelerinde kişileştirmelere yer verilmiştir. “Olgun bir karpuz gibi yarılr içim / Cennet misali sevişen / Cehennemler gibi dövüşen / Bir çocuk gibi gülüp / Mağaralar gibi inleyen” dizelerinde benzetmelerle karşılaşılıyor. Benzetmeler dışında, “İşte söz, işte ses, işte biçim” dizesinde tekrar sanatının kullanımı söz konusudur. Ayrıca “Cennet misali sevişen / Cehennemler gibi dövüşen” dizelerinde tezat sanatı kullanılmıştır.

Başlık

“Türküler Dolusu” adını taşıyan bu şiirin dördüncü bölümden itibaren şair, türkülerden, köy türkülerinden bahsediyor. Şair, altı dizede türküler sözcüğüne duygu da yükleyerek “Ah bu türküler köy türküler” biçiminde yer veriyor. Ayrıca türkülerin Türk kültüründeki önemini anlatmak için benzetmelerden, kişileştirmelerden, tekrarlerden yararlanılmış. Bedri Rahmi Eyüboğlu, şiirin içeriğinde en çok türküye yer ayırdığı için “Türküler Dolusu” ismini uygun görmüş. Bu açıdan bakıldığında şiirin içeriği ile başlığının uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca şiirin başlığındaki “dolusu” kelimesinin bilinçli bir tercih olduğunu düşünüyoruz. Şair, bununla türkülerin pek çok millî, tarihî ve kültürel unsurları bünyesinde barındırdığını

anlatmak istemiş olabilir. Bu özelliğiyle de şiirde özgünlükten, orijinallikten söz edebiliriz. Öğrenci çalışma kitabında yer verilen 6. Etkinliğin ‘b’ kısmında (Arhan vd. , 2014: 62) öğrencilerden şiire başlık bulmalarını ve bunun sebebini yazmaları isteniyor. Bu durum da bize, programda öğrencilerin farklı düşünmelerinin, düşüncelerini argümanlarla açıklamalarının önemsendiğini gösteriyor.

Varlıklar

Şiirde yer verilen varlık ve kavramları kimi başlıklar altında sınıflandırılabilir: Kiraz, nar, elma varlıklarını “meyveler”; deri, yürek, ciğer, göz, akıl, avuç, damar, diş, tırnak, alın, kemik, dil, ayak, kaş varlıklarını “vücudun organları”; şair, şiir, mısra sözcüklerini “nazımla ilgili kavramlar”; Trabzon, Şile, Yemen, Kâzım varlıkları “özel adlar”. Bunlar dışındaki varlık ve kavramları şu şekilde sıralayabiliriz: Memleket, can, dal, uzak, yan, hâl, yer, peynir, tiftik, çavdar, bez, ressam, yurt, taş, toprak, nakış, toz, can, gerçek, has, içeri, insan, bıçak, eğri, kör, topal, zaman, köy, türkü, uç, erkek, bardak, su, süt, dağ, yayla, tuz, biber, ahval, kitap, dişi, erkek, yara, kuyu, çiçek, reyha, zehir, karpuz, iç, kan, mürekkep, söz, ses, biçim, kavak, ağaç, sancı, cennet, cehennem, çocuk, mağara, ömür. Bu sözcüklerin içerisinde en çok tekrarlanan ise türkü (21) sözcüğüdür. Şair, bu sözcüğe sıkça yer vererek dikkati onun üzerine çekmek istemiş olabilir. Diğer sözcüklerle de türküyle bağlantı olduğunu düşündüğü varlık ve kavramları anlatmak istemiştir. Yukarıda görüldüğü gibi şiirin varlık kapsamında çeşitlilik söz konusudur. Bununla şair, türkülerle birçok varlık ve kavramı etkileşim içinde olduğunu düşünmektedir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Bu bölümde öncelikle sıfatlara yer verelim: Bin bir (yer), bir dilim (Trabzon peyniri), bir avuç (tiftik), bir çimdik (çavdar), bir tutam (Şile bezi), içerisine insan kokusu sinmiş (mısralar), bir (köy türküsü), bir (uç), bir bardak (su), bir (türkü), bu (türküler) (7), karanlık kuyularda açmış (çiçekler), olgun bir (karpuz), işte (söz), işte (ses), işte (biçim), uzun (kavak), bu (türkü), bir (çocuk), bir (defa). Sıfatlara bakıldığında büyük çoğunluğun belirtme sıfatları olduğu görülüyor. Belirtme sıfatları içerisinde ise sayı sıfatları ve belgisiz sıfatlarına epey yer verilmiş. Şair, bu sıfatlar

vasıtasıyla gerek türküler gerekse türkülerle bağlantı içinde olan diğer varlık ve kavramlarla ilgili net bilgileri sunmak istiyor olabilir.

Şiirdeki zamirler ise şunlardır: Ben (2), bana, onlar (5), hepsi, kimi (3). Bu sözcük türleri içinde en çok 3. çoğul kişi zahirine yer verildiğini şiirden tespit ediyoruz. Şairin, türkülerini çok önemseydiğini anlatmak için bu zamir türünden yararlandığını düşünüyoruz.

Bu bölümde son olarak şiirdeki çekimli fiillere değinelim: İşlemiş, düşmez, bağlanmışım, aklım ermez, sürüp gelir, alnını karışlarım, gelse, tanırım, utanırım, bulmuşum, yunmuş yıkanmış, ağlamış, gülmüşüm, salınsın, yanarım, tüter, sor, ara, aldım, kokar, geçilmez, yarılr, damlar, gıcılar, işlemiş, iflah olmaz, unutulur. Şiirdeki bütün metin parçalarında çekimli fiillere yer verildiğini görüyoruz. Çekimlenme açısından en büyük payın geniş zamana ait olduğu şiirden tespit edilebiliyor. Şair bu kip yardımıyla, türkülerin kültürel hayatımızda her zaman önemli bir yeri olduğunu anlatmaya çalıştığını düşünüyoruz.

Ahenk

Şiirdeki dizelerde farklı hece sayıları yer aldığı için serbest ölçünün kullanıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca kullanılan dil, cümleler, ifade şekilleri, dizelerdeki ses benzerliklerinde belli bir düzenin olmayışı da şiirde serbest ölçünün kullanıldığının bir göstergesidir.

Şimdi sırasıyla dize sonlarındaki ses benzerliklerini gösterelim:

İlk Metin Parçasında;

“Nar” ve “var” sözcüklerindeki “-ar” sesleri tam uyak; “ciğerime” ve “nafile” sözcüklerindeki “-e” sesi yarım uyak; “düşmez” ve “ermez” sözcüklerindeki “-mez” sesleri rediftir.

İkinci Metin Parçasında;

“Damar”, “çavdar”, “kadar” sözcüklerindeki “-ar” sesleri tam uyak; “ressamım” ve “nakışlarım” sözcüklerindeki “-ım” sesleri tam uyaktır.

Üçüncü Metin Parçasında;

“Olmasına” ve “hasına” sözcüklerindeki “-asına” sesleri zengin uyak; “karışlarım”, “vurgunum” ve “kabulüm” sözcüklerindeki “-m” sesi yarım uyaktır.

Dördüncü Metin Parçasında;

“Şairim”, “duysam”, “dilim” sözcüklerindeki “-m” sesi yarım uyak; “tanırım” ve “utanırım” sözcüklerindeki “-rım” sesleri rediftir.

Beşinci Metin Parçasında;

“Varım” ve “yanarım” sözcüklerindeki “-arım” sesleri zengin uyak; “erkekçesine” ve “dercesine” sözcüklerindeki “-esine” sesleri zengin uyaktır.

Altıncı Metin Parçasında;

“Türkülerimiz”, “temiz” ve “memleketimiz” sözcüklerindeki “-miz” sesleri zengin uyak; “türküler” ve “biberi” sözcüklerindeki “-eri” sesleri zengin uyaktır.

Yedinci Metin Parçasında;

“Yemen’i”, “gelmeyeni”, “haberi”, “türküler” sözcüklerindeki “-i” yarım uyak; “toprak”, “çırılçıplak” ve “bıçak” sözcüklerindeki “-ak” sesi tam uyaktır.

Sekizinci Metin Parçasında;

“İçim” ve “biçim” sözcüklerindeki “-içim” sesleri zengin uyak; “sızı”, “yazanı” ve “ağacı” sözcüklerindeki “-ı” sesi yarım uyak; “sevişen”, “dövüşen” sözcüklerindeki “-ş” sesi yarım uyak; “inleyen” ve “dinleyen” sözcüklerindeki “-inle” sesleri zengin uyak, “-en” sesleri rediftir.

Şiirin uyak ve redifleri gösterildikten sonra şimdi de kelime tekrarlarına yer verelim: Ana (2), süt (2), taş (2), kiraz (2), nar (2), can (2), ciğer (2), yerli (3), kimi (3), yürek (3), göz (3), toprak (3), işte (3), ne (4), gibi (10), şiir (2), şair (5), onlar (5), köy (8), bir (7), yara (2), dişi (2), erkek (2), türk (21). Şair, bu ve benzeri sözcüklere diğer sözcüklerden fazla yer ayırarak dikkat çekmek ve algıyı belli kelimelere üzerine çekmek istemiş olabilir.

Kelime tekrarlarına değindikten sonra ünlü ve ünsüz harflerin (patlayıcı ve sızıcı ünsüzler) dizelerdeki ve toplamdaki sayısına yer verelim:

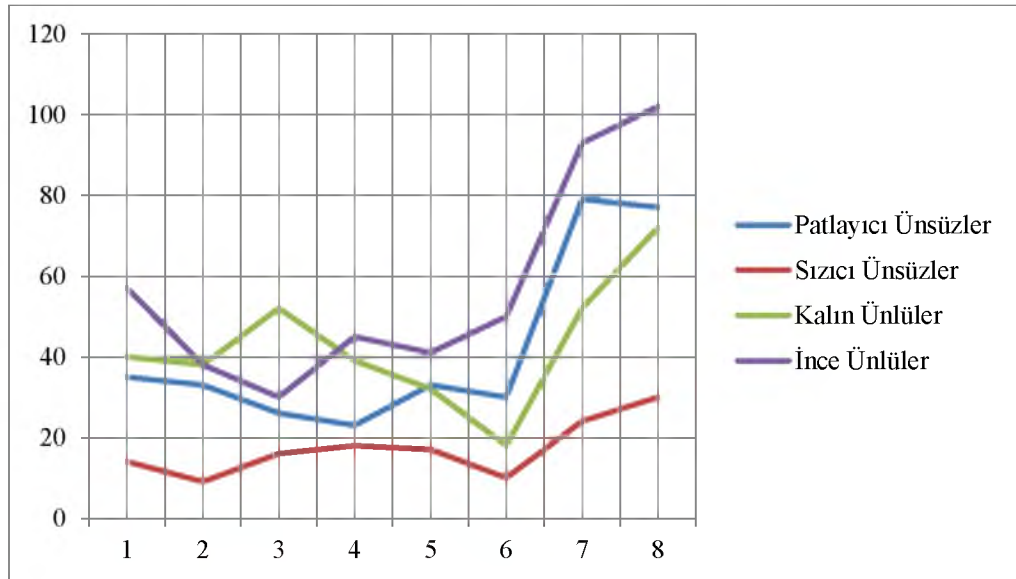
Tablo 26

“Türküler Dolusu” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Bölümler	1	2	3	4	5	6	7	8	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	35	33	26	23	33	30	79	77	336
Sızıcı Ünsüzler	14	9	16	18	17	10	24	30	138
Kalın Ünlüler	40	38	52	39	32	18	52	72	343
İnce Ünlüler	57	38	30	45	41	50	93	102	456

Şekil 25

“Türküler Dolusu” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Yukarıdaki tabloya bakıldığında şiirde patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülerin daha çok kullanıldığı görülüyor. Bu durum yadırganabilecek bir özellik olarak görünmekte. Çünkü ses uyumu için beklenen, kalın ünlülerle patlayıcı ünsüzlere ve ince ünlülerle sızıcı ünsüzlere birlikte fazlaca yer verilmesi. Ayrıca dizelerde dört grupta incelediğimiz sesler için belli bir artıştan ya da azalıştan söz edilemez. Yukarıdaki

grafikte de görüldüğü gibi ünlü ve ünsüzlerde büyük dalgalanmalar meydana gelmiş. Dizelerdeki en dengeli dağılım ise sızıcı ünsüzlerde görülüyor. Ayrıca şiirde patlayıcı ünsüzlerin daha çok yer almasını aliterasyon, ince ünlülerin daha sık tekrar edilmesini de asonans olarak kabul edebiliriz.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

“Türküler Dolusu” adlı bu şiirde anlaşılır ve samimî bir dille, deyimler ve ikilemeler sayesinde günlük hayattaki konuşma tarzına yaklaşan ifade tarzıyla karşılaşılmalıdır. Şiir serbest ölçüyle yazılsa da muhtevası ve biçimiyle şiir türünün özelliklerini yansıtmaktadır. Türkçe ders kitabında “Millî kültür” ana teması, “Türk müziği” alt temasında yer verilen bu şiirle öğrencilere, kültürümüze ait öğeler tanıtılmak istenmiştir. Tüm özellikler sebebiyle şiirin, “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini yazıyla ifade eder.*” kazanımlarını edindirme noktasında işlevsel olduğu söylenebilir. Ancak bu iki kazanıma ulaşılabilmesi için öğretmenin, öğrencileri açık uçlu sorularla yönlendirmesi, kendilerini konuşarak veya yazarak ifade etmelerini sağlamak için onları yüreklendirmesi gerekir. Şiirin bünyesindeki özellikler dışında öğrenci çalışma kitabında yer verilen 6. Etkinliğin ‘a’ kısmında (Arhan vd. , 2014: 62) “Şiirin sizde uyandırdığı duyguları yazınız.” biçiminde bir uygulamaya yer verilmiştir. Bu etkinlik de yukarıda değindiğimiz kazanımı desteklemektedir.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Söz konusu şiirde; anlaşılır bir üslup, sözcük tekrarları, ikilemeler, deyimler, söz sanatları, uyak ve redif gibi ses benzerlikleri, başlık ile içerik uyumu gibi birçok özellik tespit edilmiştir. Şiirin bünyesindeki özelliklerinden ötürü “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımıyla uyumlu olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca öğrenci çalışma kitabında bazı etkinliklerin de programdaki kazanımlarla bağlantılı olduğu görülüyor. Bu kitaptaki 5. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 62) şiirin bazı bölümlerindeki edebî sanatların öğrenciler tarafından tespit edilmesi istenmiştir. Bu çalışmanın “*Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.*” kazanımıyla paralel amaçlara sahip olduğu kanısındayız. Ayrıca bu kitabın 7. etkinliğinin b kısmında

(Arhan vd. , 2014: 63) öğrencilerden bir şiir yazmaları beklenmektedir. Bu etkinliğin de “*Şiir yazar.*” kazanımıyla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

4. 1. 4. 3. Bağlamacıya

Çal bağlamacı çal, eski türküler,
Dirilt namelerini ataların!
Dertli, Emrah, Ruhsat dile gelsinler,
Duyur sesini eski ustaların!

Gevheri, Seyrani, Sümmani'yi an,
Ömer gibi ağla, Kerem gibi yan,
Şakısın dilinde Karacaoğlan,
Bağlaman şenliğidir odaların.

Çal, söyle bir türkü uzun havadan,
Bir varsağı çağır, sonra bir destan,
Arkadan yine bir Karacaoğlan,
Günahsa boynuma hep kadaların.

“Yiğitler silkinip ata binende...”
Köroğlu'nun ruhu canlanır bende.
Bu türküyü söyler baban, deden de,
Sen de destancısı ol bu bağların.

Hani Dadaloğlu, Kuloğlu, Muslu?
Küsmüş parmakları, sazları yaşlı.
Çal ozanların, âşıkların nesli,
Duyur sesini eski ustaların!

Ahmet Kutsi TECER

Yapı

Söz konusu şiir beş dörtlükten oluşmuştur. Bu bakımdan şiirde beş birimin olduğu söylenebilir. Şair, her birimde halk edebiyatındaki ünlü âşıkların adını anmıştır.

İlk birimde Dertli, Emrah, Ruhsat gibi halk ozanlarını görüyoruz. Şair, bağlamacıya seslenerek ondan, bu birimde adı geçen ozanların türkülerini söylemesini istemektedir. Şairin bu dörtlükteki “Dirilt namelerini ataların / Duyur sesini eski ustaların” dizeleriyle, Türk kültürüne ait unsurların, kişilerin yaşatılmasını istediğini anlıyoruz.

İkinci birimde halk ozanlarına değinilmeye devam ediliyor: Gevheri, Seyrani, Sümmani, Ömer, Karacaoğlu. Ayrıca bu birimde, hâlen edebiyatımızda kendisine yer bulan “Kerem ile Aslı” hikâyesinin âşığını da görüyoruz. Şair, ilk birimdeki anlayışını devam ettirerek, türküleriyle Türk insanını derinden etkileyen ozanlardan bahsediyor. Bağlamacıya, türkü söylerken bu büyük ustalardan da faydalanması, onların türkülerine de yer vermesi gerektiğini söylüyor.

Üçüncü birime geldiğimizde Karacaoğlu’nun ismini burada da görüyoruz. Bu birimde ön plana çıkan, halk ozanlarının ismi değil, uzun hava, destan, varsağı gibi halk edebiyatına ait ürünlerdir. Şair bu dörtlükle okuyucuya, geçmiş dönemlerdeki sanatçılar kadar o döneme özgü ürünlerin de hatırlanması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerektiğini anlatmak istemiş olabilir.

Dördüncü birimde ise Köroğlu’nun adı ve ona ait bir dize (Yiğitler silkinip ata binende) geçiyor. Hatta bu dörtlük, tamamen Köroğlu’ndan ve onu hatırlatan öğelerden oluşuyor. Şair, hitap ettiği kişiye –bağlamacıya- Köroğlu’nun türkülerinin babasının, dedesinin zamanında söylendiğini, bu geleneği onun devam ettirmesini öğütüyor.

Son birimde adı geçen halk ozanları ise Dadaloğlu, Kuloğlu, Muslu. Şair, bu dörtlükte de ilk dörtlükten itibaren yer verdiği üslubu, içeriği, tavrı koruyor. Bağlamacıya seslenerek “Sen âşıkların soyundansın, eski ustaların türkülerini yeni nesle duyur ki bu gelenek ebediyete kadar yaşasın.” diyor. Ahmet Kutsi Tecer, şiirinde halk edebiyatının ozanlarına ve yaygın olan ürünlerine yer veriyor. Bağlamacıya seslenmekle birlikte aslında hitap ettiği kitle Türkiye’nin geleceği olan gençlerdir.

Bağlamacı aracılığıyla onlara “Atalarınızdan kalan mirasa sahip çıkın, çünkü sizi siz yapan değerler bunlardır.” mesajını iletme istiyor olabilir.

Tema

“Bağlamacıya” isimli bu şiirde Türk edebiyatının önemli bir kolu olan halk edebiyatı âşıklarından söz ediliyor. Onların türkülerinde bizi bize anlatan pek çok unsur bulunduğu için bu türkülerin yeni nesil tarafından tanınması ve yaşatılması gerektiği anlatılıyor. İçeriğin âşıklar, varsağı, destan, uzun havalar gibi halk edebiyatın ürünleri etrafında şekillendiği şiirde tema için “Millî kültürün korunup yaşatılmasında türküler önemli bir yere sahiptir.” diyebiliriz.

Dil

Metnin geneline bakıldığında açık ve anlaşılır bir dilin kullanıldığı görülüyor. Şiirde sadece “varsağı, kadalarn” kelimelerinin anlamının öğrenciler tarafından bilinemeyeceğini düşünüyoruz. Bu kelimelerden ilki halk edebiyatında Varsak Türklerince söylenen bir türdür. Öğretmenin, bu tür hakkında bilgi vermesi, metnin özümsemesine yardım edebilir. Diğer kelime içinse öğrenciler sözlükten ya da öğretmenden yardım almalıdır.

Şiirdeki söz sanatları ise şu şekildedir: “Dertli, Emrah, Ruhsat dile gelsinler / Gevheri, Seyrani, Sümmani’yi an / Ömer gibi ağla, Kerem gibi yan / Şakısın dilinde Karacaoğlu / Köroğlu’nun ruhu canlanır bende / Hani Dadaloğlu, Kuloğlu, Muslu” mısralarında geçmiş dönemlere atıf yapıldığı için telmih sanatı kullanılmıştır.

“Ömer gibi ağla, Kerem gibi yan / Bağlaman şenliğidir odaların” mısralarında kişi ve kavramlar arasında benzerlik ilişkisi kurulduğundan benzetme vardır.

“Küsmüş parmakları, sazları yaşlı” mısralarında cansız varlıklara insanlara ait özellikler atfedildiği için kişileştirmenin kullanıldığını söyleyebiliriz.

“Hani Dadaloğlu, Kuloğlu, Muslu?” mısrasında ise istifham kullanımı görülüyor.

Başlık

Metinde şair, bağlamacıya sürekli olarak bağlamacıya sesleniyor. Bağlamacıdan herhangi bir tepki almasa da ona “çal, dirilt, duyur, an, yan, şakırsın, çağır, ol” şeklindeki komutlarla onu yönlendiriyor. Bağlamacıdan bu fiiller vasıtasıyla birtakım isteklerini sıralıyor. Şiirin bağlama, türkü, çal, name, uzun hava, ozan, âşık gibi birbiriyle bağlantılı kelimelerin kullanılması göz önünde tutulduğunda şiirin başlığı içeriğinin uyumlu olduğu söylenebilir. Şairin bu konuda başarılı olduğunu düşünüyoruz. Ancak aynı başarıyı başlığın sıra dışılığında göremiyoruz. Çocuklarda ilgi uyandırmak için şiire, daha farklı bir başlık konulabilirdi.

Varlıklar

“Bağlamacıya” adını taşıyan bu şiirdeki varlık ve kavramları birtakım başlıklar altında gruplandırılabilir: Bağlama, bağlamacı, türkü, name, uzun hava, varsağı, destan, saz, ozan, âşık “sözlü edebiyata ait unsurlar”; Dertli, Emrah, Ruhsat, Gevheri, Seyrani, Sümmani, Ömer, Kerem, Karacaoğlu, Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu, Muslu sözcüklerini “özel isimler”; dil, boyun, parmak sözcükleri “vücudun organları”; ata, baba, dede, kada sözcükleri “akrabalık bildiren isimler” biçiminde. Bunların dışında şiirde yer alan varlık ve kavramlar şunlardır: Ses, usta, şenlik, oda, arka, günah, yiğit, at, ruh, dağ, yas, nesil. Şairin metinde yer verdiği varlıklara bakıldığında metnin ismiyle bağlantılı olduğunu, birbirini anımsatan, çağrıştıran varlıkların tercih edildiği görülür. Sanatçı, bu varlık ve kavramlar sayesinde anlatmak istediklerini belli bir yörüngede toplamış ve düşüncelerini okuyucuya derli toplu sunabilmiştir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Bu bölümde inceleyeceğimiz ilk sözcük türü sıfatlardır. Öncelikle metindeki sıfatları belirleyelim: Eski (türküler), eski (ustalar) (2), bir (türkü), uzun (hava), bir (varsağı), bir (destan), bir (Karacaoğlu), bu (türkü), bu (dağlar). Şairin yer verdiği sıfatların büyük çoğunluğunun başlıkla ilişkili olan kavramların önünde yer aldığı görülüyor. Şairin bundaki amacı ise, şiirde bazı varlık ve kavramlara özellikle dikkat çekmek istemesi olabilir. Ayrıca sıfatların varlığı isimleri kuru ve yavan bir dil ürünü olmaktan da kurtarmıştır.

Metinde zamir olarak sadece “Ben, sen” kişi zamirlerine yer verilmiştir. Burada ben ‘şairi’, sen ‘bağlamacı’yı karşılamaktadır.

Bu kısımda son olarak çekimli fiillere ele almak istiyoruz: Çal (4), dirilt, dile gelsinler, duyur (2), an, yan, şakısın, çağır, canlanır, söyler, ol, küsmüş. Şiirde fiiller bazen cümle başlarında kullanılarak uyak ve redif oluşturulacak kelimeler sonda yer almış, bazen de bu fiillerle doğrudan uyak ve redif oluşturulmuştur. Ayrıca fiillerin tamamına yakını emir kipinde çekimlenmiştir. Sanatçı, fiilleri emir kipinde çekimleyerek söylediklerinin bağlamacı üzerinde daha fazla etki bırakmasını istemiş olabilir.

Ahenk

Şiirde 6 + 5 duraklı 11’li hece ölçüsü kullanılmıştır. Bunu şiirin ilk dördlüğünde gösterelim:

Çal- bağ- la- ma- cı- çal / es- ki- tür- kü- ler

1- 2- 3- 4- 5- 6 / 1- 2- 3- 4- 5 (6 + 5 = 11)

Di-riilt- na- me- le- ri / ni- a- ta- la- rın

1- 2- 3- 4- 5- 6 / 1- 2- 3- 4- 5 (6 + 5 = 11)

Dize sonlarındaki ses benzerlikleri ise şu şekildedir:

Birinci Dörtlükte;

... türküler

... ataların

... gelsinler

... ustaların

Sözcüklerindeki “-ler” sesleri zengin uyak; “-ta” sesleri tam uyak, “-ların” sesleri rediftir.

İkinci Dörtlükte;

... an

... yan

... Karacaoğlan

... odaların

Sözcüklerindeki “-an” sesleri tam uyaktır.

Üçüncü Dörtlükte;

... havadan

... destan

... Karacaoğlan

... kadalarn

Sözcüklerindeki “-an” sesleri tam uyaktır.

Dördüncü Dörtlükte;

... binende

... bende

... deden de

... dağların

Sözcüklerindeki “-ende” sesleri zengin uyaktır.

Beşinci Dörtlükte;

... Muslu

... yaşlı

... nesli

... ustaların

Sözcüklerindeki “-ı/-i/-u” sesleri dar ünlü olduğu için –yani çıkakları benzer-
“-lu/ -lı/ -li” sesleri tam uyak olarak kabul edilebilir.

Ayrıca her dörtlüğün sonundaki sözcüklerinde de ses benzerlikleri mevcuttur:

... ustaların

... odaların

... kadalarn

... dağların

... ustaların

Sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyak, “-ların” sesleri rediftir.

Şiirdeki uyak düzeni ise şu şekildedir: İlk Dörtlükte abab, diğer dörtlüklerde aaab. Şiirde gerek 11’li hece kullanılması gerekse bu uyak düzenlerine yer verilmesi “Bağlamacıya” adını taşıyan bu şiirin modern bir koşma örneği olduğu göstermektedir.

Şiirin ünlü ve ünsüz harf (patlayıcı ve sızıcı ünsüzler) sayısına tabloda yer verdik. Sonrasında ise harflerin dizelerdeki genel görünümünü somutlaştırmak için tablodaki sayısal verileri grafiğe dönüştürdük:

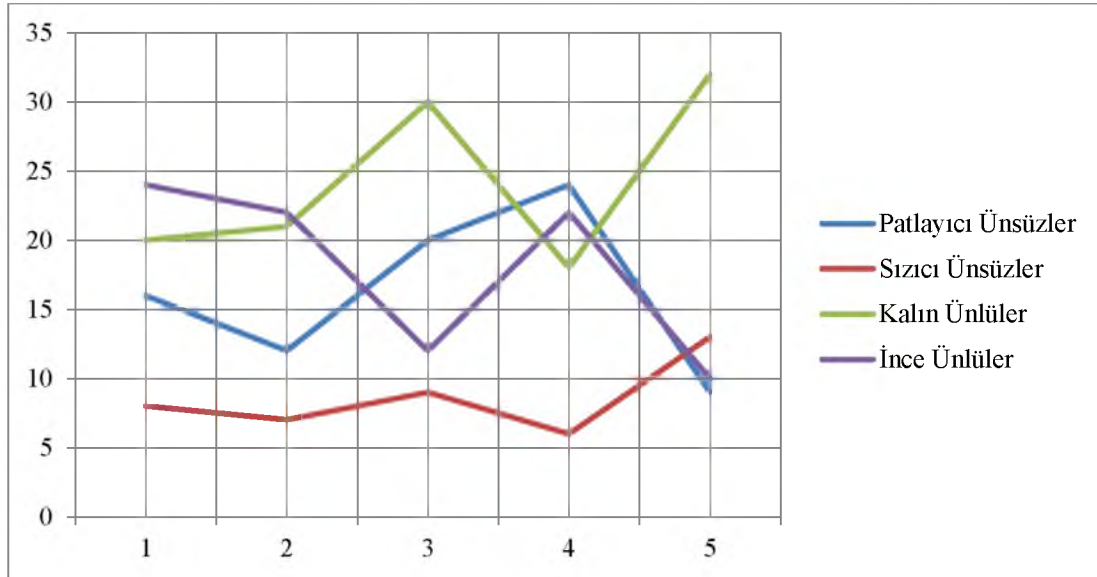
Tablo 27

“Bağlamacıya” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	16	12	20	24	9	81
Sızıcı Ünsüzler	8	7	9	6	13	43
Kalın Ünlüler	20	21	30	18	32	121
İnce Ünlüler	24	22	12	22	10	90

Şekil 26

“Bağlamacıya” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

İncelediğimiz bu metinde patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülerin fazlaca kullanıldığı görülüyor. Bu ikiliye birlikte fazlaca yer ayrılması şiire tok ve gür bir ses tonunun hâkim olmasına neden olmuştur. Özellikle patlayıcı ünsüzlerle kalın ünlülerin daha çok kullanıldığı 3. dörtlükteki ses özelliği iyice vurgulu ve baskılı hâle geliyor. Şiirde sürekli olarak sanatçının (Ahmet Kutsi Tecer) bağlamacıya emir cümleleriyle seslendiği göz önünde tutulursa kalın ünlülere ve patlayıcı ünsüzlere fazla yer ayrılmasının bilinçli bir seçim olduğunu anlaşılabacaktır. Yukarıdaki tabloda harflerin dörtlüklere dağılımında en az farkın sızıcı ünsüzlerdeyken en fazla fark da patlayıcı ünsüzlerde dir.

Sözlü / Yazılı Olarak Kendini İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Çeşitli açılardan irdelenen bu şiirin muhteva ve biçim yönünden öğrencilere uygun olduğu görülmüştür. Çünkü içerik yönünden millî kültürün bir ögesi olan ozanlar, âşıklar yeterli derecede tanıtılmış, türkü gibi kültürümüzü yaşatacak unsurlara sahip çıkılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bunlar yapılırken uyak, redif, ölçü gibi unsura yer verilerek şiire güzellik özelliği eklenmiştir. Metin, Türkçe ders kitabında serbest okuma metni şekli yer aldığı için ders öğretmeni, metinden öğrencilerin faydalanabilmesi için yoruma dayalı sorular yardımıyla öğrencileri düşünmeye sevk etmelidir. Metnin, öğrencilerin konuşması ve yazması noktasında uygun olduğunu

düşündüğümüz için programdaki “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder.*” kazanımlarıyla bağlantılı olduğu kanısındayız.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

“Bağlamacıya” isimli şiirde; açık ve anlaşılır bir dille, başlık ve içerik uyumuyla, sözcükler türlerindeki çeşitlilikle, 11’li hece ölçüsüyle, dize sonlarındaki ses benzerlikleriyle karşılaşmıştır. Metin içerik yönünden de belli bir mesaj taşımakla birlikte bu iletiyi şiir türünün özelliklerine uygun olarak okuyucuya (öğrencilere) sunulmuştur. Bu nedenlerden ötürü metnin “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımını edindirme konusunda işlevsel olduğunu düşünüyoruz. Söz konusu metinle ilgili öğrenci çalışma kitabında etkinliklere yer verilmemiştir. Çünkü şiir, ders kitabına serbest okuma metni biçiminde dâhil edilmiştir. Bu yüzden ana metinlerde yapılan etkinliklerin programdaki kazanımlarla uyumuna ilişkin yorumları bu metin için yapamıyoruz.

4. 1. 4. 4. Su Gibi

Dostlar ırmak gibidir
 Kiminin suyu az, kimin çok
 Kiminde elleriniz ıslanır yalnızca
 Kiminde ruhunuz yıkanır boydan boya

İnsanlar vardır; üstü nilüferlerle kaplı,
 Bulanık bir göl gibi...
 Ne kadar uğraşsanız görünmez dibi.
 Uzaktan görünümü çekici, aldatıcı
 İçine daldığınızda ne kadar yanıltıcı...
 Ne zaman ne geleceğini bilemezsiniz;
 Sokulmaktan korkarsınız, güvenemezsiniz!

İnsanlar vardır; derin bir okyanus...
 İlk anda ürkütür, korkutur sizi.
 Derinliklerinde saklıdır gizi,
 Daldıkça anlarsınız, daldıkça tanırırsınız;
 Yanında kendinizi içi boş sanırsınız.

İnsanlar vardır; coşkun bir akarsu...
 Yaklaşmaya gelmez, alır sürükler.
 Tutunacak yer göstermez beyaz köpükler!
 Ne zaman nerede bırakacağı belli olmaz;
 Bu tip insanla bir ömür dolmaz.

İnsanlar vardır; sakın bir dere...
 İnsanı rahatlatır, huzur verir gönüllere.
 Yanında olmak başlı başına bir mutluluk.
 Sesinde, görüntüsünde tatlı bir durgunluk.

İnsanlar vardır; çeşit çeşit, tip tip.
 Her biri başka bir karaktere sahip.
 Görmeli, incelemeli, doğruyu bulmalı.
 Her şeyden önemlisi insan, insan olmalı...

İnsanlar vardır; berrak, pırıl pırıl bir deniz.
 Boşa gitmez ne kadar güvenseniz.
 Dibini görürsünüz, her şey meydanda.
 Korkmadan dalarsınız, sizi sarar bir anda.
 İçi dışı birdir, çekinme ondan.
 Her sözü içtendir, her davranışı candan...

Can YÜCEL

Yapı

İnceleyeceğimiz bu metindeki dizelerin farklı sayılarda olduğu görülüyor: Üç tanesi dört dize, iki beş dize, biri altı dize ve biri de yedi dize. 8. Türkçe Ders Kitabı'ndaki bu şiir, serbest ölçüyle yazıldığı için nazım biriminde de belli bir düzen görülüyor. Şiirdeki dizeler farklı sayılardan meydana geldiği için bu incelemede 'metin parçası' ya da 'bölüm' şeklinde adlandıracağız. Şiirin yedinci dördlüğü hariç hepsine birer benzetmeyle başlanıyor. Bu benzetmeler, o bölümdeki içeriği de belirleyici bir özelliğe sahip. Örneğin ilk dördlükte, dostlar bir ırmağa benzetildiği için muhtevanın ırmakla ilişkili olduğu görülüyor.

Şimdi sırasıyla bölümlerde nelerden bahsedildiğini inceleyelim: İlk bölümde şair; dostları bir ırmağa benzetiyor. Bu bölümün ikinci dizesindeki "Kiminin suyu az, kiminin çok" ifadesi, gerçek anlamıyla düştüğünde gözümüzde iki ırmak portresi canlanıyor; suyu az olan ve çok olan. Ancak şair bu dizeyle, kimi dostların kendini geliştiremediğini, kendine ve çevresindekilere faydasının dokunmadığını; kimi dostlarınsa bilgi, genel kültür düzeyi bakımından sürekli bir gelişim içinde olduğunu, kendi hayatını düzenli bir şekilde sürdürmesi gibi başkalarının hayatını olumlu yönde etkilediğini anlatmak istemiş olabilir.

İkinci bölümde insanlar, ‘bulanık bir göl’e benzetiliyor. Şair bu bölümde olumsuz bir tablo çiziyor. İnsanlarla teşbih ilgisi kurduğu bulanık göl ibaresi, bu bölümün genel görünümünü de etkiliyor. Sanatçı, kendini diğer insanlara farklı tanıtan, yalancı, yüzünde sürekli bir maske taşıyan insanların günlük yaşamda var olduğunu söylüyor. Bu insanlar ikiyüzlü oldukları için onlara güvenilemeyeceğini de ekliyor. Can Yücel, bu metin parçasında her ne kadar olumsuz bir görünüm oluştursa da bu tip insanlar gerçek hayatta kendilerine yer bulabiliyorlar. Aslında şair, yer verdikleriyle üstü kapalı bir şekilde okuyucuyu uyarıyor.

Üçüncü bölüme geldiğimizde insanların derin bir okyanusa benzetildiğini görüyoruz. Okyanus, yapısı itibarıyla insanlarda hayranlık uyandırmakla birlikte korku ve endişe de uyandırır. Onların uçsuz bucaksız görünümü, derinliği insanları korkuya sürükler. Şair, bu bölümde okyanusların heybetli görünümünden faydalananarak günlük hayatta bu tarz insanların varlığını anlatmaya çalışmış. Bu tarz insanları tanımak için epey zamana ihtiyaç vardır. Onları çözümlemek kolay bir eylem değildir.

Dördüncü bölümde; yine bir benzetmeyle karşılaşırız. Benzeyen aynı (insanlar), benzetilen ise farklı (coşkun bir akarsu). Şair, burada kimi insanların -tıpkı coşkun akarsular gibi- diğer insanları nerede, ne zaman ve hangi şartlarda bırakacağı belli olmaz demek istiyor. İkinci bölümde değinildiği gibi bu tip insanların sözlerine bakılarak planlar yapılamaz. Çünkü onlar, dost bildiklerini, sevdiğim dediği kişileri yarı yolda bırakabilirler.

Beşinci bölümde; yine bir benzetmeyle karşılaşmakla birlikte bu kez olumlu bir görünüm söz konusu. Şair, insanları bu kez de ‘sakin akan bir dere’ye benzetiyor. Sakin akan dere izleyeni rahatlatıyorsa ve dinlendiriyorsa bu bölümde anlatılan insanlar da diğerlerini mutlu etmektedir. Sanatçı önceki bölümlerin bazılarında olumsuz bir portre çizse de bu bölümde iyi kalpli insanların varlığından söz ediyor.

Altıncı bölümde diğer bölümlerin aksine bir benzetmeye yer verilmemiş. Şair bu kısımda, dünya üzerinde değişik karaktere sahip; dini, dili, ırkı, birbirine

benzemeyen birçok insanın olduğunu söylüyor. Ancak bu farklılıkları kötü bir durum olarak görmüyor. Bu farklılıkları zenginlik olarak düşünüyor. Ayrıca bu bölümün son dizesinde ders niteliğindeki yargısını dile getiriyor. Şair, burada yer verdiği ‘... insan olmalı...’ sözüyle iyi, içi dışı bir, çevresindekilere faydası dokunan, onları mutlu eden insan demek istemiş olabilir. Son bölümde ise ikinci kısımda yer verilen insan özelliklerine hiç benzemeyen özü sözü bir, dürüst, samimî, cana yakın insanların olduğu söyleniyor.

Tema

“Su Gibi” isimli bu şiir çeşitli bölümlere ayrılmakla beraber şiirin tamamında insanlardan bahsedildiğini görüyoruz. İnsanlar hemen her bölümde ırmak, göl, okyanus vs. kavramlara benzetiliyor. Suyla ilgili olan bu kavramlarda çeşitlilik olması gibi insanların da çeşitlilik arz ettiği söyleniyor. Kimi insanların güvenilir olduğunu, kimilerininse yalancı olduğunu; kimilerinin insanları yarı yolda bırakabildiğini, kimilerinin varlığının insanlara huzur verdiğini sanatçı, şiirinde yer verdiği suyla bağlantılı varlık ve kavramlar sayesinde anlatıyor. Şair, insanları anlatırken üzerinde en çok yoğunlaştığı nokta, kişilik ve karakter özellikleri. Şiirin temasına, “Yeryüzündeki insan sayısı kadar kişilik tipi vardır.” diyebiliriz.

Dil

Şiirin geneline bakıldığında açık ve anlaşılır bir dilin kullanıldığı görülüyor. Metnin 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yer aldığı da göz önüne alınırsa öğrencilerin anlamına bilemeyeceği kelime yoktur, denilebilir. Ancak şair, gerek ikilemelerle, gerek sıfat tamlamalarıyla gerekse söz sanatlarıyla dile estetik bir nitelik eklemiş ve anlamı yoğunlaştırmıştır.

Şiirde yer verilen ikilemeler şunlardır: Boydan boya, başlı başına, çeşit çeşit, tip tip, pırl pırl. Bu ikilemelerin bazılarıyla uyak yapılmış, bazılarıyla da isimlerden önce gelen sıfatlara (Bir: Belgisiz sıfat) yoğunluk kazandırılmıştır.

Şimdi de metindeki dile ve anlama etki eden söz sanatlarına değinelim: “Dostlar ırmak gibidir / Bulanık bir göl gibi / İnsanlar vardır; derin bir okyanus /

İnsanlar vardır; coşkun bir akarsu / İnsanlar vardır; sakın akan bir dere / İnsanlar vardır; berrak, pırıl pırıl bir deniz” dizelerinde benzetme sanatı kullanılmıştır.

“Kiminin suyu *az*, kiminin *çok* / Kiminde *elleriniz ıslanır yalnızca* / Kiminde *ruhunuz yıkanır boydan boya*” dizelerinde sözcükler ve söz öbekleri arasında anlamca zıtlık olduğu için tezada yer verildiğini söyleyebiliriz.

“Tutunacak yer göstermez beyaz köpükler” dizesinde beyaz köpüklere insana ait özellikler verildiği için kişileştirme sanatı vardır, denilebilir.

Başlık

Şiirde yukarıda da değindiğimiz gibi çeşitli özelliklerde insanların oluşundan, kişilik tiplerinin kişiden kişiye değiştiğinden söz ediliyor. Ancak şiirin başlığına bakıldığında “Su Gibi” şeklinde bir söz öbeğiyle karşılaşıyor. Bu durum ilk anda okuyucuda, içerikle başlık arasında bir bağlantı olmadığı izlenimi uyandırabilir. Fakat metin dikkatlice okunduğunda “ırmak, göl, okyanus, akarsu, dere, deniz” gibi sınırlara yer verildiği fark ediliyor. Ayrıca bu sınırların hepsi, şiirde teşbih unsuru olarak kullanılıyor. Bu bakımdan şiirin hem başlığıyla içeriğinin uyumlu olduğunu hem de başlıkta özgünlüğün bulunduğunu söyleyebiliriz.

Varlıklar

“Su Gibi” adını taşıyan bu şiirdeki varlık ve kavramları çeşitli isimler altında sınıflandırılabilir: Irmak, göl, okyanus, akarsu, dere, deniz varlıkları “sınırlar”; ruh, giz, huzur, mutluluk, durgunluk, gönül, karakter, doğru, ömür sözcükleri “soyut kavramlar”; Boydan boya, başlı başına, çeşit çeşit, tip tip, pırıl pırıl sözcüklerini “ikilemeler” biçiminde. Ayrıca şiirde ortak bir isim altında gruplandırılmayan sözcükler de vardır: Dost, su, el, insan, nilüfer, çekici, aldatıcı, iç, yanıltıcı, zaman, an, derinlik, yan, köpük, ses, görüntü, dip, meydan, dış, söz, davranış. Sanatçı, yer verdiği varlık ve kavramlar ile insanların değişik kişilik, mizaç özelliklerine sahip olduğunu anlatma imkânı elde etmiştir. Ayrıca insanlarla ilgili duygu ve düşüncelerinin büyük bir kısmını bu varlık ve kavramlar aracılığıyla anlatabilmiştir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Metinde yer alan sıfatlar şunlardır: Bulanık bir (göl), derin bir (okyanus), coşkun bir (akarsu), tutunacak (yer), beyaz (köpükler), bu tip (insan), bir (ömür), sakın akan bir (dere), başlı başına bir (mutluluk), tatlı bir (durgunluk), her (biri), başka bir (karakter), her (şey) (2), berrak, pırıl pırıl bir (deniz), bir (an), her (söz), her (davranış). Sıfatlara bakıldığında çoğunlukla niteleme ve belirtme sıfatlarının birlikte yer aldığını görüyoruz. Şair, sıfatlar aracılığıyla varlık ve kavramların okuyucunun gözünde canlanmasını ve zihninde kolayca yer edinmesini sağlamıştır.

Metindeki zamirler ise şöyledir: Kimi (4), kendi, şey (2), biri, sizi (2). Burada en çok yer verilen zamir türü ‘kimi’ belgisiz zamiridir. Bu zamir, ‘insanlar’ sözcüğünün yerine kullanılmıştır. Sanatçı, ilk dörtlükte dört kez kimi sözcüğünü kullanmıştır. Kimi sözcüğü vasıtasıyla çeşitli özellikte insanların olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde yer vereceğimiz üçüncü sözcük türü fiiller, fiillerin çekimlenmiş hâlleridir: Islanır, yıkanır, görünmez, bilemezsiniz, korkarsınız, güvenemezsiniz, ürkütür, korkutur, anlarsınız, tanırsınız, sanırsınız, yaklaşmaya gelmez, sürükler, göstermez, belli olmaz, ömür dolmaz, rahatlatır, huzur verir, görmeli, incelemeli, bulmalı, olmalı, boşa gitmez, görürsünüz, dalarsınız, sarar, çekinme. Bu çekimli fiiller en çok geniş zamanda çekimlenmiştir. Bu kip aracılığıyla şairin, insanlara ait kişilik ve davranış özelliklerinin her zaman geçerli olduğunu anlatmak istediğini düşünüyoruz.

Ahenk

Çeşitli yönlerden tahlil ettiğimiz bu şiir serbest ölçüyle yazılmıştır. Şiirdeki dizelerde serbestlik olmakla birlikte dize sonlarında ses benzerlikleri görülmektedir:

Birinci Bölümde;

...

...

... yalnızca

... boya

Sözcüklerindeki “-a” sesi yarım uyaktır.

İkinci Bölümde;

...

... gibi

... dibi

... aldatıcı

... yanıltıcı

... bilemezsiniz

... güvenemezsiniz

Sözcüklerindeki “-ibi” sesleri zengin uyak; “-t” sesi yarım uyak, “-ıcı” sesleri redif; “-emezsiniz” sesleri rediftir.

Üçüncü Bölümde;

...

... sizi

... gizi

... tanırsınız

... sanırsınız

Sözcüklerindeki “-iz” sesi tam uyak, “-i” sesi redif; “rsınız” sesleri rediftir.

Dördüncü Bölümdeki;

...

... sürükler

... köpükler

... olmaz

... dolmaz

Sözcüklerindeki “-ükler” sesleri zengin uyak; “-ol” sesleri tam uyak, “-maz” sesleri rediftir.

Beşinci Bölümdeki;

... dere

... gönüllere

... mutluluk

... durgunluk

Sözcüklerindeki “-ere” seslere zengin uyak; “-luk” sesleri rediftir.

Altıncı Bölümdeki;

... tip

... sahip

... bulmalı

... olmalı

Sözcüklerindeki “-ip” sesleri tam uyak; “-ı” sesi yarım uyak, “-malı” sesleri rediftir.

Yedinci Bölümdeki;

... deniz

... güvenseniz

... meydana

... anda

... ondan

... candan

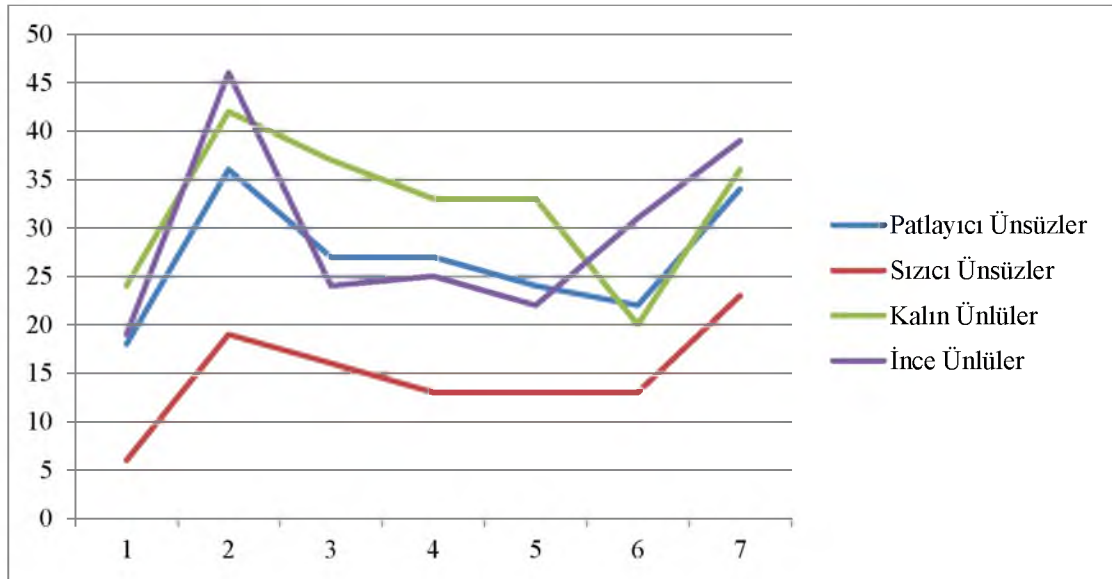
Sözcüklerindeki “-eniz” sesleri zengin uyak; “-an” sesleri tam uyak, “-da” sesleri redif; “-n” sesi yarım uyak, “-dan” sesleri rediftir.

Tablo 28

“Su Gibi” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Bölümler	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	18	36	27	27	24	22	34	188
Sızıcı Ünsüzler	6	19	16	13	13	13	23	103
Kalın Ünlüler	24	42	37	33	33	20	36	225
İnce Ünlüler	19	46	24	25	22	31	39	206

Şekil 27

“Su Gibi” Şiirindeki Bölümlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

“Su Gibi” adını taşıyan bu şiirde harf çeşitlerinden patlayıcı ünsüzlerin ve kalın ünlülerin daha fazla kullanıldığı görülüyor. Bu iki harf grubuna birlikte fazla yer verilmesi şiirin ses özelliğinin coşkulu ve gür çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca patlayıcı ünsüz harflerin tekrarı aliterasyonu, kalın ünlü harflerin fazla oluşu da asonansı meydana getirmiştir.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Can Yücel'e ait olan bu şiirde anlaşılır bir dile, ikileme ve sözcük tekrarlarıyla günlük yaşamdakine yaklaşan ifade tarzıyla karşılaşılıyor. Türkçe ders kitabına “dinleme metni” biçiminde alındığı için sınıfta öğrencilerin dikkati toplandıktan sonra metin okunmalı ve öğretmen öğrencilere şiirle ilgili sorular yöneltmelidir. Bu sayede öğrenciler, duygu ve düşüncelerini konuşarak dile getirebilir. Bunun dışında öğretmen, “Su Gibi” isimli metinle ilgili duygu ve düşüncelerini yazıyla ifade etmelerine de isteyebilir. Ayrıca öğrenci çalışma kitabında 4. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 102) , öğrencilerden söz konusu şiirle ilgili duygularını yazmalarını istenmiştir. Bu etkinlik sayesinde öğrenciler, dersin işleniş esnasında duygularını yazma ve sonrasında arkadaşlarıyla paylaşma olanağına sahip olacaklardır. Şiirin kendine ait özelliklerinin ve çalışma kitabındaki etkinliğin, “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder.*” kazanımlarını edindirme noktasında işlevsel olduğunu düşünüyoruz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

“Su Gibi” adını taşıyan şiirde; sade ve anlaşılır bir üslup, kimi söz sanatları, başlıkta içerikle uyum ve özgünlük, dize sonlarında uyak ve redif kullanımı gibi unsurlar tespit edilmiştir. Şiir her ne kadar serbest ölçüyle kaleme alınsa da bünyesindeki diğer nitelikler bakımından şiir türünün özelliklerini taşıyabilecek tarzdadır. Bu nedenle şiirin, “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımını edindirmede faydalı olacağı söylenebilir. Öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerin programdaki kazanımlarla bağlantısına bakıldığında ise 3. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 102) öğrencilerin, şiirin ana duygusunu bulması isteniyor. Bu çalışmanın “*Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler.*” kazanımıyla uyumlu olduğu görülüyor. Hemen arkasındaki 5. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 102) öğrencilerden şiirin kendilerinde uyandırdığı duyguları yazmaları isteniyor. Bu etkinliğin, “*Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.*” kazanımıyla paralel amaçlara sahip olduğunu düşünüyoruz. Yine bu kitaptaki 5. etkinliğin ‘a ‘ kısmında (Arhan vd. , 2014: 102) şiirin dize sonlarındaki ses benzerliklerinin tespit edilmesi, ‘c’ kısmında (Arhan vd. , 2014: 103) ise şairin bu ses benzerliklerine yer verme sebebi soruluyor. Ayrıca bu etkinliğin ‘ç’ kısmında (Arhan vd. , 2014: 103) şiiri düzyazıdan

ayıran farkların neler olduğu soruluyor. Bu etkinlikteki çalışmalara genel açıdan bakılırsa, bu etkinlikler vasıtasıyla öğrencilere şiir türünün tanıtılmak istendiği görülecektir. Ancak şiirde söz sanatları, özellikle benzetmeler- yer almasına karşın etkinliklerde buna yer verilmemesi bir eksiklik olarak kendini hissettiriyor.

4. 1. 4. 5. Adam Olmak

Çevrende herkes şaşırırsa bunu da senden bilse
 Sen akli başında kalabilirsen eğer
 Herkes senden kuşku duyarken hem kuşkuya yer bırakır.
 Hem kendine güvenebilirsen eğer
 Bekleyebilirsen usanmadan
 Yalanla karşılık vermezsen yalana
 Kendini evliya sanmadan
 Kin tutmayabilirsen kin tutana

Düşlere kapılmadan düş kurabilir
 Yolunu saptırmadan düşünebilirsen eğer
 Ne kazandım diye sevinir ne yıkıldım diye yerinir.
 İkisine de vermeyebilirsen değer
 Söylediğin gerçeği eğip büken düzenbaz
 Kandırabilir diye safları dert edinmezsen
 Ömür verdiği işler bozulsada yılmaz
 Koyulabilirsen işe yeniden

Döküp ortaya varını yoğunu
 Bir yazı-turada yitirsen bile
 Yitirdiklerini dolamaksızın dile
 Baştan tutabilirsen yolunu
 Yüreğine sinirine dayan diyecek
 Direncinden başka şeyin kalmasada
 Herkesin bırakıp gittiği noktada
 Sen dayanabilirsen tek

Herkesle düşüp kalkarken erdemli kalabilirsen
 Unutmayabilirsen halkı krallarla gezerken
 Dost da düşman da incitemezse seni
 Ne küçümser ne de büyültürsen çevreni

Her saatin her dakikasına
 Emeğini katarsan hakçasına
 Her şeyiyle dünya önüne serilir
 Üstelik oğlum adam oldun demektir.

Rudyard KİPLİNG

Çev. : Bülent Ecevit

Yapı

Serbest okuma metni olarak Türkçe ders kitabına dâhil edilen bu şiir, sekiz dizeli dört bentten oluşmaktadır. Bu dört bendin her birinde bir babanın oğluna seslenişi vardır. Ona birtakım öğütler vermektedir.

Bu bentlerden ilkinde babanın çocuğuna verdiği öğütler şunlardır: Aklı kullanmak, kendine güvenmek, sabretmek, dürüst olmak, kin tutana bile sevgiyle yaklaşmak, kibirli davranmamak. Görüldüğü gibi baba, bunlar aynı zamanda toplumun da bireylerden beklediği davranışlardır. Baba aslında çocuğuna, “Sana kötülük yapılsa dahi sen iyilikle karşılık ver.” demek istemektedir.

İkinci bölüme geçtiğimizde, birinci bölümdeki ifade tarzının ve benzer içeriğin bu bölümde de devam ettiğini görüyoruz. Baba bu bentte oğluna; aşırı hayalperest olmadan hayal kurmasını, çizgisini saptırmadan düşünmesini, kazanan ya da kaybeden taraf olsa da bunlara aşırı kıymet vermemesini, her şey tersine gitse bile pes etmeyip yoluna devam etmesini öğütlemektedir. Bu bölümde bir anlamda, hayatta iyi ya da kötü olaylar meydana gelebilir, deniliyor. Bu nedenle her şeye, hak ettiği kadar değer verilmelidir. Olumsuz olaylar meydana gelmeden önlemler alınmalı, pire deve yapılmamalı, mesajı verilmek istenmiştir.

Üçüncü bentte de öğüt verilmeye devam ediliyor. Ancak bu bölüm, özellikle ikinci bendin son iki dizesinin devamı niteliğindedir. Burada baba, oğluna “Her şeyini yitirsen, hayata sıfırdan başlaman gerekse bile yılmadan, vazgeçmeden bütün olumsuzların üstünden gelmelisin.” iletisini ulaştırmak istiyor. Çünkü hayat, her zaman istenildiği yolunda gitmeyebilir. Baba bu ikazlarla, oğlu daha bu hadiselerle

karşılaşmadan oğlundan bunların farkına varmasını ve karşılaşması hâlinde çözümler bulabilmesini bekliyor.

Son bende gelindiğindeyse, öğretici üslup devam etmekle beraber şiirden çıkarılması gereken dersin burada yer aldığını görüyoruz. Bu bölümdeki nasihatler ise; ne olursa olsun erdemli kalabilmek, her şeye sahipken bile yoksulları unutmamak, çevredeki insanlara gerektiği kadar değer vermek, bir şeylere sahip olabilmek için emek vermek, çalışmak. Baba, bu bölümün son dizesinde oğluna, şayet dediklerini yaparsa “adam olacağının” garantisini vermektedir.

Tema

Bir babanın, oğluna verdiği nasihatlerin anlatıldığı bu şiirde, öğretici yön ağır basmaktadır. Çocuğuna yapması ve yapmaması gerekenleri anlatan baba, bunları yaptığı takdirde oğluna adam olma mertebesine ulaştığının müjdesini de vermektedir. Didaktik şiir türünün güzel bir örneği olan bu şiirde, sürekli olarak babanın konuştuğu görülüyor. Çocuk, bu durumda hep dinleyen konumundadır. Çocuğun bu tavsiyeleri anlayıp anlamadığı, yapıp yapmayacağı belirsizlik uyandırıyor. Ancak babanın öğütleri, şiirin içeriği çocuğun hayatına yön verebilecek nitelikte. Şiirde yer verilen “adam olmak” söz öbeği ile kastedilen “iyi, erdemli bir insan olmak”tır. Şiirin teması içinse “Erdemli bir insanda bulunan kişilik ve davranış özellikleri” diyebiliriz.

Dil

“Adam Olmak” isimli bu şiirde, sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Çocuk her ne kadar konuşmuyor olsa da şiire gündelik hayata özgü bir konuşma üslubu hâkim. Baba, oğlunu karşısına almış ve ona birtakım nasihatlerde bulunmuş. Çocuğun rahatça anlayabilmesi için de oldukça açık bir dili tercih etmiş. Böylece mesajların çocuğa ulaşması kolaylaşmıştır. Şiirdeki dili günlük yaşamdaki konuşmaya yaklaştıran ve dile içtenlik katan özelliklerden biri, deyimlerin kullanılmasıdır: k-Kendine güvenmek, kin tutmak, düş kurmak, yolu saptırmamak, dert edinmemek, varı yoğu ortaya dökmek, düşüp kalkmak, Didaktik şiirin bir örneği olan bu şiirde, söz sanatlarına da pek yer verilmemiş. Şiirdeki söz sanatları şunlardır: “Döküp ortaya

varını yoğunu / Dost da düşman da incitemezse seni / Ne küçümse ne büyültürsen çevreni” dizelerinde anlamca zıtlık bulunduğu için tezat sanatı kullanılmıştır.

Başlık

Bu şiirle ilgili başından beri belirttiğimiz gibi şiirde ön plana çıkan durum, didaktik şiir tarzından kaynaklanan öğretici üslubun benimsenmiş olması. Şiirde devamlı olarak babanın, oğluna verdiği öğütler yer alıyor. Mutlu, huzurlu, iyi, insanlar tarafından sevilen biri olmak için bu öğütleri dikkate almak gerektiği de doğrudan yer verilmemekle birlikte bu metinde saklı. Baba, yer verdiği öğütlerin neticesinde oğluna “adam olma” derecesine yükselebileceğini söylüyor. Şiirin başlığındaki “adam olmak” ibaresini şiirin son dizesinde aynı şekilde yer aldığını görüyoruz. Netice olarak metnin başlığıyla muhtevasının uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak başlığın orijinallik taşıdığını düşünmüyoruz. Metnin okunurluğunu artıracak ve öğrencilerin ilgisini çekecek başka başlıklara yer verilmesinin daha uygun olduğu kanısındayız.

Varlıklar

Metinde yer alan varlık ve kavramlar şu şekildedir: Çevre (2), akıl, baş, kuşku, yalan (2), evliya, kin (2), düş (2), yol (2), gerçek, düzenbaz, saf, ömür, iş (2), var, yok, yazı, tura, yürek, sinir, direnç, nokta, erdem, halk, kral, dost, düşman, saat, dakika, emek, hak, dünya, ön, oğul, adam. Bunların içinden akıl, kuşku, yalan, kin, düş, gerçek, ömür, saf, sinir, erdem, dost, düşman, hak kelimeleri “soyut kavramlar” adı altında sınıflandırılabilir. Şiirde yer verilen bu varlık ve kavramlar aracılığıyla baba, düşüncelerine oğluna aktarabilmiş ve ona öğütler verebilmiştir.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Yukarıda yer verilen varlık ve kavramların bazılarını çeşitli yönlerden etkileyen sıfatları şöyle ele alalım: Söylediğin gerçeği eğip büken (düzenbaz), ömür verdiğin (işler), bir (yazı-tura), başka (şey), herkesin bırakıp gittiği (nokta), her (saat), her (dakika), her (şey). Şair, yer verdiği bu sıfatlar aracılığıyla isimlerin görüntüsünü netleştirmek istemiş olabilir.

Metinde zamir türü olarak “herkes (4), bu, sen (5), kendi (2), şey (2)” sözcüklerini tespit ettik. Bu zamirler içinde en çok ‘sen’ ikinci tekil kişi zmirine yer verilmiştir. Bununla şairin, çocuğu daha çok önemsedığı yorumu çıkarılabilir. Çünkü şiirin hedef noktasında çocuk vardır. Öğüt veren kişinin, babanın, yerine ‘ben’ zmiri bir kez olsun kullanılmamıştır.

Şiirdeki çekimli fiiller ise şunlardır: Şaşırsa, bilse, aklı başında kalabilirsen, yer bırakır, bekleyebilirsen, karşılık vermezsen, kin tutmayabilirsen, düş kurabilir, düşünebilirsen, kazandım, sevinir, yıkıldım, yerinir, vermeyebilirsen, kandırabilir, dert edinmezsen, bozulsa, koyulabilirsen, yitirsen, tutabilirsen, diyecek, dayanabilirsen, kalabilirsen, unutmayabilirsen, incitemezse, küçümser, büyültürsen, katarsan, önüne serilir, adam oldun. Şiirde fiillere yer verilerek hem düşünceler karşı tarafa rahatça aktarılabilmiş hem de bazı dizelerin sonunda uyak ve redifler oluşturulmuştur. Fiillere çekimlendiği kip açıdan yaklaşıldığında en fazla ‘şart kipi’ne (19 defa) yer verildiği görülmektedir. Şair, bu kipe fazlaca yer vererek, çocuğa “Şunları yaparsan şunlarla karşılaşırın.” mesajını iletmeye çalışmış, olabilir.

Ahenk

“Adam Olmak” ismini taşıyan bu şiir, serbest vezinle yazılmıştır. Bunu dizelerin farklı hece sayılarından oluşmasından ve ifade özelliklerinden anlıyoruz. Metnin dize sonlarında uyak ve redifler ise şu şekildedir:

Birinci Bente;

...

... kalabilirsen eğer

....

... güvenebilirsen eğer

... usanmadan

... yalana

... sanmadan

... tutana

Sözcüklerindeki “-a / -ebilirsen eğer” sesleri ve sözcüğü redif; “-san” sesleri zengin uyak, “-madan” sesleri redif; “-an” sesleri tam uyak, “-a” sesi rediftir.

İkinci Bentte;

... kurabilir

... eğer

... yerinir

... değer

... düzenbaz

... edinmezsen

... yılmaz

... yeniden

Sözcüklerindeki “-ır” sesleri redif; “-eğer” sesleri zengin uyak; “-az” sesleri tam uyak; “-en” sesleri tam uyaktır.

Üçüncü Bentte;

... yoğunu

... bile

... dile

... yolunu

... diyecek

... kalmasa da

... noktada

... tek

Sözcüklerindeki “-unu” sesleri redif; “-ile” sesleri zengin uyak; “-ek” sesleri tam uyak; “-ada” sesleri zengin uyaktır.

Dördüncü Bentte;

... kalabilirsen

... gezerken

... seni

... çevreni

... dakikasına
 ... hakçasına
 ... serilir
 ... demektir

Sözcüklerindeki “-en sesleri tam uyak; “-en” sesleri tam uyak, “-i” sesi redif; “-a” sesi yarım uyak, “-sına” sesleri redif; “-ir” sesleri tam uyaktır.

Metnin ünlü ve ünsüz harf (patlayıcı ve sızıcı) harf görünümü aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 29

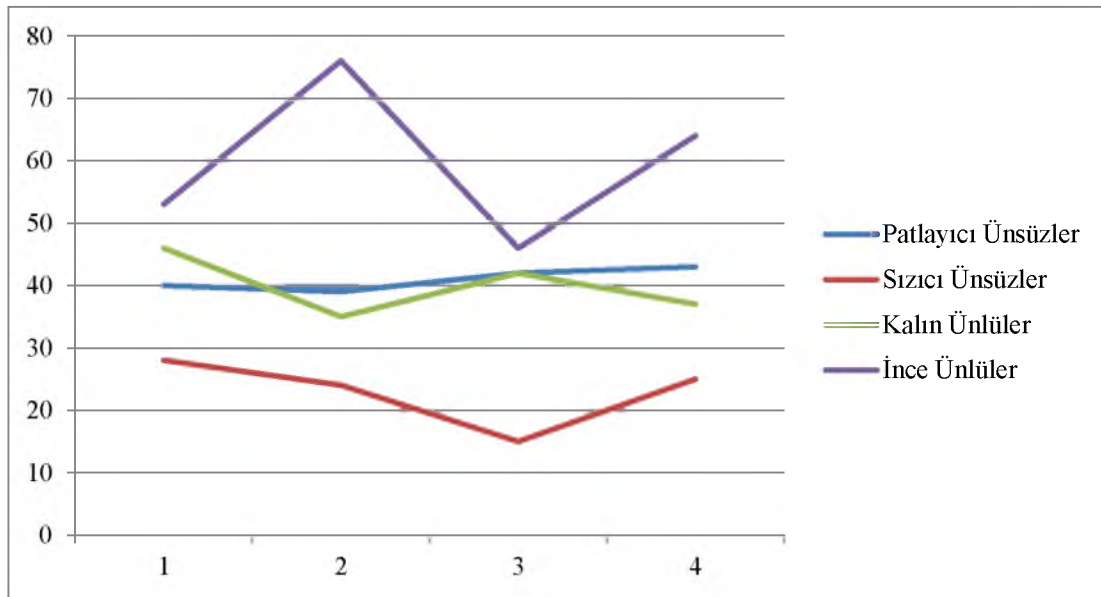
“Adam Olmak” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Tablosu

Bentler	1	2	3	4	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	40	39	42	43	164
Sızıcı Ünsüzler	28	24	15	25	92
Kalın Ünlüler	46	35	42	37	160
İnce Ünlüler	53	76	46	64	239

Tabloya baktığımızda şiirde en çok patlayıcı ünsüzlerle ince ünlülere yer verildiğini görüyoruz. Bentlere yayılışında ise en dengeli dağılım patlayıcı ünsüzlerdedir. Patlayıcı ünsüzlerde, bentler arasındaki fark 4 iken diğerlerinde sırasıyla 13, 11, 30. Ünlü ve ünsüzlerin bu şekilde dağılışı şiirin ses özelliğini de önemli derecede etkiliyor. Ünlü ve ünsüz harflerin dağılımına göre şiirin müzikalitesi bazen gür bir eda hâlini almış bazen de yumuşak bir eda ses biçimine dönüşmüştür. Tablodaki verilerin grafiğe dönüşmüş hâlinde de görüleceği en keskin düşüş ve artışlar ince ünlülerde görülmektedir. Şair, patlayıcı ünsüzlerle yakaladığı yüksek ses özelliğini, ince ünlülere fazla yer vererek düşürmüş; denge kurmayı başarmıştır.

Şekil 28

“Adam Olmak” Şiirindeki Bentlerin Ünlü ve Ünsüz Harf Dağılımı Grafiği

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

İncelediğimiz bu metin, serbest okuma metni olarak metinde yer aldığı için Türkçe öğretmenine büyük bir görev düşmektedir. Özellikle metin okunduktan sonra öğrencilerin şiirden neler anladıklarını, şiire dair his ve fikirlerini sözlü veya yazılı ifade etmelerini istemelidir. Metinde anlam kapalılığı olmadığı için öğrencilerin metne dair fikir bildirmeleri beklenen bir durumdur. Ancak öğretmen de yoruma açık sorularla öğrencilerin -beyin fırtınası tekniğinde olduğu gibi- akıllarına gelenleri ilk hâliyle söylemelerine yardımcı olmalıdır. Çünkü şiir, üzerinde konuşulup yazılmaya uygun bir şiirdir. Bu nedenlerden ötürü metnin, “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder.*” “*Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini yazarak olarak ifade eder.*” kazanımlarına ulaşılmasında yardımcı olacağı düşüncesindeyiz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

Çeşitli maddeler altında tahlil edilen bu şiirde; günlük konuşma dilindeki doğallığa yakın ifade tarzıyla, sözcük türlerindeki zenginlikle, dize sonlarındaki ses benzerlikleriyle, başlığın içerikle uyumuyla karşılaşmıştır. Şiir serbest vezinle yazılmış bile olsa bünyesinde taşıdığı özellikler onu şiir türünün güzel bir misali hâline

getirmiştir. Bu nedenle metnin programdaki “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımıyla ilişkili olduğu kanısındayız. Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi şiir, öğrencilerin duygularını ifade etmesine imkân verecek niteliktedir. Bu nedenle şiir, “*Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.*”kazanımına ulaşılmasında işlevsel olabilir.

4. 1. 4. 6. Güney İlleri

Gök mavi, dağlar ak, ovalar yeşil...
 Dört mevsim bahardır güney illeri.
 Çiğ düşmüş çiçekte gün ıslıl ıslıl...
 Bir sarı, bir mordur güney illeri...

Yollar kıvrım kıvrım iner yokuştan,
 Köpüklü suları dökülür taştan.
 Kuşları çiçekten, çiçeği kuştan
 Seçilmeyen yerdir güney illeri.

Dağılır yaylanın boz dumanları,
 Eğilir yıldızlar öper çamları.
 Bir başka âlemdir yaz akşamları,
 Cennet ile birdir güney illeri.

Baharda haz duyar nar çiçeklenir,
 Arı sesi çan sesine eklenir.
 Tüm güzellik Toroslarda renklenir;
 Oylum oylum kardır güney illeri.

Motor sesiyle uyanır sabah
 Kekik kokusuna boyanır sabah.
 Özene bezene yaratmış Allah,
 Ne geniş ne dardır, güney illeri.

Ordadır ozanın gönül bolluğu,
 Sevgi sıcak sıcak, aşk buğu buğu...
 Gerçek yiğitlerin harman olduğu,
 Eşsiz bir diyardır güney illeri.

Abdurrahim KARAKOÇ

Yapı

“Güney İlleri” isimli bu şiir, 6 dörtlükten oluşmaktadır. Ülkemizin Akdeniz Bölgesi ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nin bir kısım illerini kapsayan illerde görünümün nasıl olduğunu anlatan bu şiirde baştan sona kadar betimleme örnekleriyle karşılaşılır.

İlk birimde gökyüzünün mavi, dağların beyaz, ovaların yeşil renkte oluşu, aynı anda farklı iklim özelliklerinin yaşandığının bir göstergesidir. Ancak dört mevsimin de bahar tadında olması, bütün mevsimlerin ilkbahar gibi cıvıl cıvıl, rengârenk geçmesinden kaynaklanıyor.

İkinci birimde yolların kıvrımlı, sularının köpüklü oluşundan, çiçek ile kuşlarının birbirini anımsatmasından bahsediliyor. Burada güney illerinin engebeli olduğunu, taşlar üzerinden akan sularının köpüklü bir hâl aldığını öğreniyoruz.

Yaz mevsiminde ne gibi değişikliklerin olduğunu anlatan üçüncü dörtlükte, bu mevsimin büyüleyici güzelliği bir benzetmeyle anlatılıyor. Semavî dinlerde kulların gitmek için can attığı cennet, kutsal kitaplardan öğrenildiğine göre birçok nimetin sunulduğu yerdir. Bu kıtada da güney illeri, görünüşü ve özellikleriyle bir cennete benzetilmiş.

Güney illerinin güzelliklerinin anlatıldığı diğer birim olan dördüncü kıtada, baharın gelişyle doğaya bir canlılık geldiği anlatılıyor. Bu mevsimle beraber Toros Dağları’nda her rengin görülebileceğinden bahsediliyor.

Beşinci birimden, insanların erkenden kalkıp motora binip işbaşı yaptığını, bahsedilen yerlerin yaşamak için çok ideal olduğunu, buraların adeta Tanrı’nın insanlara bir lütfu olarak görülmesi gerektiği öğreniyoruz.

İlk beş dörtlükte çoğunlukla fiziki güzelliklerin anlatıldığı güney illeriyle ilgili olarak, son kıtada soyut kavramlara (sevgi, aşk) yer veriliyor. Sevginin de aşkında en hasının buralarda olduğundan, bu yerlerde yetişen âşıkların dünya malına tamah

etmeyip aşk yolunda emek vermelerinden söz ediliyor. Tüm bu nitelikleri dolayısıyla güney illeri, eşi benzeri olmayan bir yer olarak görülüyor.

Tema

Güney illerinin güzelliğinin anlatıldığı şiirde, bu güzelliği anlatmak için çeşitli benzetmelerden faydalanılmış. Burada yurdumuzun güney kısmındaki illerden bahsedilse de aslında, vatanın her bir karış toprağının yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle dolu olduğu ifade edilmiş. Bu nedenle şiir aracılığıyla okuyucuya “Ülkemiz her açıdan güzel ve yaşanılabilir bir yerdir, onun kıymetini bilin.” mesajı verilmeye çalışılmış. İlk anda sadece görünenlerin ne derece güzel olduğu anlatılmak isteniyor gibi algılsa da, “Tüm bu fizikî zenginliklerin farkına varın, onu koruyun ve geliştirin.” biçimindeki iletiler yurt insanına ulaştırılmak istenmiş.

Dil

Şiirde yer verilen sözcüklere ve sözcükler vasıtasıyla oluşan anlama bakılacak olursa, şiirin açık ve anlaşılır bir üslupla yazıldığı görülecektir. Şiirde sade bir dil kullanılmakla birlikte söz sanatlarına (özellikle teşbih) da yer verilmiştir:

İkinci kıtada, kuşlar çiçeğe, çiçek kuşa benzetilmiş. Yine aynı birimde güney illeri belli belirsiz, seçilmeyen bir yere benzetilmiş.

Üçüncü dördlükte güney illere cennete; dördüncü kıtada ise karaya; son dördlükte yine güney illeri gerçek yiğitlerin harman olduğu eşiz bir diyara benzetilmiştir.

Benzetmeler dışında “Eğilir yıldızlar, öper çamları.”, “Motor sesleriyle uyanır sabah, “Baharda haz duyar ...” dizelerinde yıldızların çamları öpmesi, güney illerinin motor sesleriyle uyanması ve bahar gelince haz duyması birer kişileştirme örneğidir.

Benzetme ve kişileştirme haricinde söz sanatı tespit edilmeyen metninde başka söz sanatlarına yer verilmesinin uygun olacağı kanısındayız. Çünkü sanatlar aracılığıyla anlama derinlik, şiirin estetik yönüne önemli bir katkı kazandırılabilir.

Metnin diline etki eden bir diğer unsur da “ikilemeler”dir: Işıl ısl, kıvrım kıvrım, oylum oylum, sıcak sıcak, buğu buğu. Şiirin dört kıtasında altı ikilemeye yer verilmiştir. İkilemeler sayesinde sözcüklerin vurgusu artmış ve söylenenlerin etkisi kuvvetlendirilmiştir. Bu ikilemeler, anlamı da etkilemiş ve iletinin okuyucuya/ dinleyiciye daha vurgulu biçimde ulaşmasını sağlamıştır.

Başlık

Şiirin bütün dörtlüklerinde güney illeri ve oradaki güzelliklere yer verilmiş. İlk dörtlüğün ikinci ve son dizesiyle diğer dörtlüklerin son dizelerinde “güney illeri” söz grubu tekrarlanmış. Bu tekrarlar vasıtasıyla şiirde önemle durulan yere –güney illerine- vurgu yapılmış. Gerek şiirin tamamında Türkiye’nin güney illerine yer verilmesi, gerekse tekrarlar, şiirin başlığının “Güney İlleri” olarak seçilmesinde önemli etkenlerdir. Bunlar bize muhteva ile başlığın uyumlu olduğunu göstermektedir. Ancak öğrencilerin ilgisini çekmesi ve orijinal olması bakımından şiire başka başlıklar da verilebilirdi.

Varlıklar

Şiir varlıklar açısından ele alındığında, şiirin varlık bakımından çeşitli olduğu görülür. Genel anlamda Türkiye’deki, özel anlamda güney illerindeki yer altı ve yer üstü çeşitliliğe paralel olarak şiirde yer alan varlıklarda da çeşitlilik ve zenginlikle karşılaşılır. Metindeki varlık ve kavramları ortak isimler altında gruplandırabiliriz: Mavi, ak, yeşil, sarı, mor, boz “renk bildiren varlıklar”; yaz, bahar, “mevsim varlıkları”; arı, kuş, “canlı varlıklardan hayvanlar”; dağ, ova, yayla “coğrafi şekil varlıkları”; Allah, cennet gibi kavramlar “dini kavramlar”; akşam, sabah “zaman” ifade eden kavramlar; âlem, güzellik, gönül, sevgi, aşk, gerçek gibi sözcük ve kavramlar “duyu organlarıyla algılanamayan sözcük ve varlıklar”dır. Bu gruplar dışında çiğ, çiçek, gün, yokuş, yol, su, köpük, taş, kuş, yer, duman, çam, nar, ses, çan, motor, kekik, koku, ozan, yiğit, harman, diyar... Şiirdeki kavram ve varlıkları bu şekilde parçaladığımızda çeşitli varlıklara yer verildiği görülmekle birlikte varlıklar bu şekilde parçalanınca şiirin bütün anlam ve büyüünün bozulduğu görülecektir. Bunun nedenini, şiirin sözcüklerin bir araya gelince yakaladığı âhenk ve mânâ birleşiminde arayabiliriz.

Sıfatlar, Zamirler ve Fiiller

Dört (mevsim), köpüklü (sular), seçilmeyen (yer), boz (dumanlar), bir başka (âlem), eşsiz bir (diyar) şeklinde metinde yer alan sıfatlar, isimlerin önüne gelerek onların anlamını çeşitli yönlerden etkilemekte hem de isimleri süslemektedir. Bu bakımdan şiirde sıfatların kullanılışı, şiire bir güzellik unsuru olarak yansımıştır. Ayrıca sıfatlar yapılan tasvirlerin daha belirgin olmasını sağlamıştır.

Metinde zamir olarak sadece “or (a) da” sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcüğün de şiirde işaret etme bakımından belli bir görev üstlenmekle beraber şiirin anlamına büyük bir etkisinin olduğunu düşünmüyoruz.

Şiirde “düşmüş, iner, dökülür, dağılır, eğilir, duyar, eklenir, renklenir, uyanır, boyanır, yaratmış” çekimli fiilleri kullanılmıştır. Şiirdeki fiiller ise isim soylu sözcüklerin etkinliğini azaltmış ve genel görünüme akıcılık kazandırmıştır. Kipler açısından yaklaşıldığından iki fiilin duyulan geçmiş zaman ile diğerlerinin ise geniş zamanla çekimlendiği görülür. Bu bize, güney illerindeki güzelliklerin her zaman var olduğunu, tüm zamanları kapsadığını gösterir.

Ahenk

Şiirde 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Şiirin bütün dörtlüklerinde dize sonlarında ses benzerliklerine yer verilmiş. Bu, şiirde içerik kadar biçim unsuruna özen gösterildiğinin bir belirtisidir. Metnimizin kafiye ve redifleri şu şekildedir:

Birinci Dörtlükte;

....yeşil

...bahardır güney illeri

...ışıl

...mordur güney illeri

Sözcüklerindeki “-l” sesi yarım uyak; “-r” yarım uyak, “-dır güney illeri” sesleri ve sözcükleri rediftir.

İk

inci Dörtlükte;

...yokuştan

...taştan

...kuştan

...illeri

Sözcüklerindeki “-ş” sesi yarım uyak, “-tan” sesleri rediftir.

Üçüncü Dörtlükte;

...dumanları

...çamları

...akşamları

...illeri

Sözcüklerindeki “-am” sesleri tam uyak, “-ları” sesleri rediftir.

Dördüncü Dörtlükte;

...çiçeklenir

...eklenir

...renklenir

...illeri

Sözcüklerindeki “-k” sesi yarım uyak, “-lenir” sesleri rediftir.

Beşinci Dörtlükte

...sabah

...sabah

...Allah

...illeri

Sözcüklerindeki “-ah” sesleri tam uyaktır.

Altıncı Dörtlükte;

...bolluğu

...buğu

...olduğu

...illeri

Sözcüklerindeki “-uğu” sesleri zengin uyaktır.

Kafiye Örgüsü: abab, aaab, aaab, aaab, aaab, aaab biçimindedir. İlk dörtlükte çapraz, diğerlerinde düz uyak biçiminde kafiye örgüsüne yer verilmiştir.

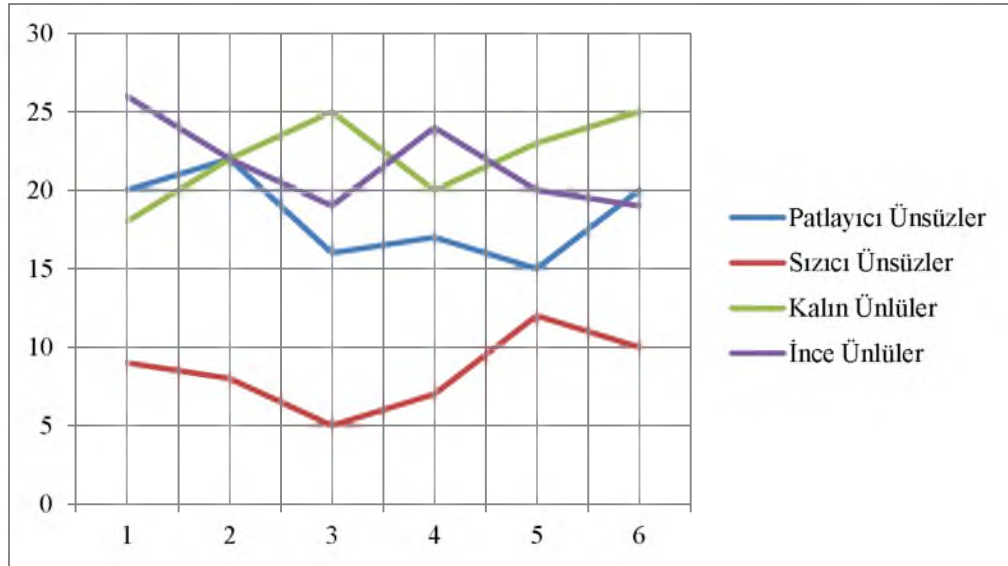
Şiirde diğerlerinden daha çok yer verilen sözcük ve söz grupları şunlardır: Ses (2) ne (2), sabah (2), çiçek (4), bir (5), güney illeri (8). Bunlardan özellikle “güney illeri” isim tamlaması diğerlerine göre ön plana çıkar. Bu tekrarın nedeni, şiirin bütününde güneydeki illerden bahsedilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 30

“Güney İlleri” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Dağılımı Tablosu

Dörtlükler	1	2	3	4	5	6	Toplam
Patlayıcı Ünsüzler	20	22	16	17	15	20	110
Sızıcı Ünsüzler	9	8	5	7	12	10	51
Kalın Ünlüler	18	22	25	20	23	25	133
İnce Ünlüler	26	22	19	24	20	19	130

Şekil 29
“Güney İlleri” Şiirindeki Dörtlüklerin Ünlü ve Ünsüz Dağılımı Grafiği

Gerek tablodan gerekse grafikten anlaşılacağı üzere “Güney İlleri” isimli bu şiirde patlayıcı ünsüzler ile kalın ünlülere daha fazla pay ayrılmış. Ünlülerin kendi içinde daha dengeli dağıldığını söyleyebiliriz. Ünsüzlerde ise patlayıcı ünsüzlerin sızıcılardan iki kattan fazla yer aldığı görülüyor. Patlayıcı ünsüzlerin bütün dörtlüklerde sızıcı ünsüzlerden fazla olduğunu; 3, 5 ve 6. dörtlüklerde ise kalın ünlülerin ince ünlülerden daha çok olduğunu yine yukarıdaki tablo ve grafikten anlıyoruz. Söz konusu dörtlüklerde hem patlayıcı ünsüzler hem de kalın ünlüler fazla yer aldığından bu bölümlerin yüksek ve gür ses özelliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca patlayıcı ünsüzlerin (-b, -c, -ç, -d, -g, -k, -p, -t) sık tekrarı aliterasyon, kalın ünlülerin (-a, -ı, -o, -u) sık tekrarı da asonans biçiminde ifade edilebilir.

Kendini Sözlü / Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma

Güney illerinin genel görünüşü ve güzellikleri üzerinde durulan bu şiirde; açık bir üslupla, başlık ve içerik uyumuyla, âhenk sağlamak için ölçü, uyak, redif, ikilemeler, sözcük ve ses tekrarlarıyla karşılaşmıştır. İfade edilmek istenilenler, çeşitli yollara başvurulmadan sade bir şekilde ve betimleme tekniğiyle ifade edilmiş. Bu şiiri okuyan/ dinleyen 8. sınıf öğrencisi, anladıklarını, hissettiklerini sınıfta dile getirmek isteyebilir. Yurdunun ne kadar zenginliklerle dolu olduğunu, her birey gibi

kendine de düşen görevlerin olduğunun farkına varabilir. Demokratik bir sınıf ortamı kurulduğu takdirde, öğrenciler bu şiirle ilgili his ve fikirlerini konuşarak ya da yazı ile ifade etme isteği duyacaklardır. Bu nedenlerden ötürü, “Güney İlleri” adını taşıyan bu şiirin “*Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü olarak ifade eder.*” ve “*Duygu, düşünce ve hayallerini anlatan yazılar yazar.*” kazanımlarına ulaşmada işlevsel olabileceğini düşünüyoruz.

Şiirlerin Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımlarla Bağlantısı

“Güney İlleri” ismini taşıyan bu şiirde; söz sanatlarına, ölçüye, uyağa, redife, ses tekrarlarına yer verilmesi ve günlük dilden ve düzyazı türlerinden farklı bir dile sahip olması gibi özelliklerle karşılaşmıştır. Bu özellikler “*Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.*” kazanımını destekler niteliktedir.

Şiir haricinde, 8. Sınıf Türkçe Çalışma Kitabı’ndaki 2. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 140) öğrencilerden şiirin konusunu ve ana duygusunu bulmaları istenmektedir. Bu etkinliğin “*Metnin ana fikrini / ana duygusunu belirler.*” kazanımını edindirme noktasında işlevsel olduğunu düşünüyoruz.

Aynı kitaptaki 4. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 141) öğrencilerden şiirdeki söz sanatlarını tespit etmesi ve söz sanatlarının şiirin anlatıma katkısını belirlemesi beklenmektedir. Bu uygulama Türkçe Öğretim Programı’ndaki “*Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder.*” kazanımıyla uyumludur.

Yine bu kitapta yer alan 9. etkinlikte (Arhan vd. , 2014: 144) öğrencilerden, şair ile ilgili araştırmaları ışığında söz konusu boşlukları doldurmaları isteniyor. Bu çalışmanın da “*Metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir.*” kazanımını gerçekleştirme amacı taşıdığını düşünüyoruz.

Tüm bunlar bize, şiirin hem öz olarak hem de şiiri daha iyi özümseme amacı taşıyan etkinlikler aracılığıyla Türkçe Dersi Öğretim Programındaki kazanımlarla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Türkçe ders kitabına seçilen bu örnek metin ve etkinliklerin, öğrencilerde estetik zevk uyandırma amacına uygun olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5. 1. Sonuç

Sanat felsefesiyle ve sanat tarihiyle benzerlikler bulunan, zaman zaman bunlarla karıştırılan; felsefeden ayrılarak bağımsız bir hâline gelen; hoş, çirkin, yüce, iyi, faydalı, doğru gibi kavramları da incelemekle birlikte özellikle güzel kavramını araştıran ve âdeta bu kavramla özdeşleşen ve güzelin bilimi diye adlandırılan estetik, araştırmamızın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Çalışmada estetik biliminin ne olduğundan, araştırmacıların estetik hakkındaki düşüncelerinden, estetiğin hangi kavramları ele aldığından, estetik öğelerinin neler olduğundan genel hatlarıyla bahsedilmiştir.

Çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan şiir hakkında da kuramsal bilgilere yer verilmiş, şiir inceleme kısmı için gerekli bilgilere ulaşılırken daha titiz davranılmıştır. Bunlar dışında Türk millî eğitiminin genel amaçlarına, Türkçe dersinin genel amaçlarına, öğrenme alanlarındaki şiirle ilgili kazanımlara, okuma metinlerinde bulunması gereken özelliklere değinilmiştir. Ayrıca Türkçe ders kitaplarına şiir seçilirken Türkçe Öğretim Programıyla ne derece uyumlu olduğuna eleştirel bir gözle bakılmıştır. Şiir seçiminde şiirlerin Türkçenin nitelikli örnekleri arasından seçilmesinin ve güzellik unsurunu bünyesinde barındırması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Estetiğin güzellik bilimi oluşu ve şiirlerin güzellik unsurunu taşıması gerekliliği ise estetik ile şiir arasında ilişki kurulabileceğini göstermiş ve araştırmamızın bu bağlamda ilerlemesini sağlamıştır.

Çalışma neticesinde problem cümlesiyle ve alt problem cümleleriyle ilgili olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Türkçe ders kitaplarındaki şiirler farklı yapılardan oluşmaktadır. Analiz ettiğimiz 29 şiirin 9'u dördlükler hâlinde yazılmıştır. Geriye kalan şiirlerde dördlüklerle birlikte beyitler, üçlükler bir arada bulunabilmektedir. Serbest ölçüyle yazılan şiirler ise bazı bölüm ya da metin parçalarından meydana gelmiştir.

Şiirler tema açısından ele alındığında temalarda yer alan şiir sayıları şu şekildedir:

Tablo 31
İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Temalardaki Sayısal Görünümü Tablosu

Şiirin Teması	Şiir Sayısı
Atatürk	5
Milli Kültür	3
Dünya'mız ve Uzay	2
Güzel Ülkem Türkiye	2
Yenilikler ve Gelişmeler	2
Okuma Kültürü	2
Kişisel Gelişim	2
Zaman ve Mekân	2
Sevgi	2
Birey ve Toplum	1
Sağlık ve Çevre	1
Güzel Sanatlar	1
Değerlerimiz	1
Kavramlar ve Çağrışımlar	1
Duygular	1
Doğa ve Evren	1

Şiirlerde dikkati çeken noktalar hepsinin belirli bir temaya sahip olması ve bu temalara içerikten yola çıkılarak ulaşılabilmesidir. Ayrıca diğer temalarda birer, ikişer

veya üçer şiir yazılırken “Atatürk” temasında “beş” şiirin yer aldığı fark ediliyor. Bunun nedeni ise Atatürk temasının tüm sınıflarda zorunlu tema olmasıdır.

Yine şiir tahlilleri sırasında şiirlerin başlıklarının muhtevayla bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Ancak şiirlerin isimlerinde özgünlük, birçoğunda eksiktir. Aşağıdaki tabloda bu durum görselleştirilmiştir:

Tablo 32
İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin
Başlıklarının Özgün Olma Durumu ve İçerikle Uyumu Tablosu

Şiir Adı	Başlığın İçerikle Uyumlu/ Değil	Başlık Özgün/ Değil
Öğretmenim	Uyumlu	Özgün Değil
Atatürk’le Doğuş	Uyumlu	Özgün
O Mustafa Kemal’di	Uyumlu	Özgün Değil
Orman Konuşuyor	Uyumlu	Özgün
Türkiye	Uyumlu	Özgün Değil
Ay’da Bir Küçük Serçe	Uyumlu	Özgün Değil
Güzel Bulut	Uyumlu	Özgün Değil
Güzel Yurdum Türkiye’m	Uyumlu	Özgün Değil
Andolu Sevgisi	Uyumlu	Özgün Değil
Bilgi Çağı	Uyumlu	Özgün Değil
Bilim ve Teknoloji	Uyumlu	Özgün Değil
Sinemaya Gitme Günü	Uyumlu	Özgün Değil
Kütüphane	Uyumlu	Özgün Değil
100. Yıl Atatürk Marşı	Uyumlu	Özgün Değil
Soylu Bilgi Ağacı	Uyumlu	Özgün
Bayrak	Uyumlu	Özgün Değil
Anne	Uyumlu	Özgün Değil
Anadolu’da Bahar	Uyumlu	Özgün Değil
Atatürk ve Türk Dili	Uyumlu	Özgün Değil

Mustafa Kemal'i Düşünüyorum	Uyumlu	Özgün Değil
Bakardım Güneş Avuçlarımda	Uyumlu	Özgün
Yüksek Yüksek Tepelere	Uyumlu	Özgün Değil
Sular	Uyumlu	Özgün Değil
Kitaplarla Kurulan Dostluk	Uyumlu	Özgün Değil
Türküler Dolusu	Uyumlu	Özgün
Bağlamacıya	Uyumlu	Özgün Değil
Su Gibi	Uyumlu	Özgün
Adam Olmak	Uyumlu	Özgün Değil
Güney İlleri	Uyumlu	Özgün Değil

Tabloda da görüldüğü gibi şiirlerin başlıklarının hepsi içerikle uyumludur fakat bu başlıklar özgünlükten yoksundur. 5. sınıf Türkçe ders kitabında sadece “*Atatürk’le Doğu*” ve “*Orman Komuşuyor*” şiirlerinin; 6. sınıf Türkçe ders kitabında “*Soylu Bilgi Ağacı*” şiirinin; 7. sınıf Türkçe ders kitabında “*Bakardım Güneş Avuçlarımda*” şiirinin; 8. sınıf Türkçe ders kitabında “*Türküler Dolusu*” ve “*Su Gibi*” şiirlerinin başlıklarında özgünlük bulunmaktadır. Ortaokul çocuğunun ilgisini çekebilecek, merak unsurunu öne çıkaracak başlıklar beklenen sayıda değildir. Çocuğun, şiiri sevmesi isteniyor, şiirden zevk alması bekleniyorsa öncelikle çocukta şiire karşı bir merak uyandırılmalıdır. Bu da ilk başta şiirlerin isminin ilginç olmasıyla mümkündür.

Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde şu söz sanatlarının kullanımıyla karşılaşmıştık: Teşbih (benzetme), teşhis (kişileştirme), tezat (karşıtlık), mübalağa (abartma), tekrar (tekrar), intak (konuşturma), istifham (soru sorma), tecahül – i arif (bilmezlikten gelme), nida (seslenme), tenasüp, tevriye, kinaye, açık ve kapalı istiare. Bu sanatların içinde özellikle *benzetme*, *kişileştirme*, *abartma*, *tezat* ve *tenasüp* fazlaca kullanılmıştır. İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde öğrencilerin bu edebî sanatlarla karşılaşması onların bir anlamda güzelle karşılaşması olarak da düşünülebilir. Çünkü söz oyunlarının, söz sanatlarının bulunmadığı şiirler bilgi ve öğüt veren, kuru bir anlatım düzenine sahip düzyazı türlerinden farksızdır. Bu

yüzden öğrencilerin şiirler aracılığıyla söz sanatlarıyla karşılaşmaları, onların estetik gelişimini olumlu yönden etkileyecek bir özellik olarak kabul edilebilir.

Tahlil edilen şiirlere estetik bir görünüm kazandırmak ve âhengi sağlamak için hece ölçüsüne, uyak ve redif gibi ses benzerliklerine, sözcük ve ses tekrarlarına, söz sanatlarına yer verilmiş, ünlü ve ünsüz harflerin birbiriyle uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Serbest ölçüyle yazılan şiirlerde ise âhenk, şiirin bütününe yayılmış ve bu durum şiire bir güzellik unsuru olarak yansımıştır. İncelediğimiz şiirler *uyak* bakımından ele alındığında şiirlerde yer verilen *uyak çeşitleri ve sayıları* şu şekildedir:

Tablo 33

**İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Uyak
Bakımından Görünümü Tablosu**

Şiir Adı	Yarım Uyak	Tam Uyak	Zengin Uyak
Öğretmenim	7	2	3
Atatürk'le Doğuş	0	2	0
O Mustafa Kemal'di	2	4	0
Orman Konuşuyor	0	6	2
Türkiye	2	3	0
Ay'da Bir Küçük Serçe	11	1	1
Güzel Bulut	3	2	1
Güzel Yurdum Türkiye'm	0	4	7
Andolu Sevgisi	2	2	0
Bilgi Çağı	3	2	0
Bilim ve Teknoloji	1	3	0
Sinemaya Gitme Günü	6	0	0
Kütüphane	2	1	4
100. Yıl Atatürk Marşı	0	8	2
Soylu Bilgi Ağacı	1	2	5
Bayrak	3	3	4
Anne	1	6	0

Anadolu'da Bahar	2	4	2
Atatürk ve Türk Dili	4	7	3
Mustafa Kemal'i Düşünüyorum	2	2	0
Bakardım Güneş Avuçlarımda	1	4	0
Yüksek Yüksek Tepelere	1	0	1
Sular	1	1	3
Kitaplarla Kurulan Dostluk	10	0	0
Türküler Dolusu	6	4	7
Bağlamacıya	1	4	2
Su Gibi	4	4	4
Adam Olmak	1	7	4
Güney İlleri	4	2	1
Toplam	81	90	56

Tablodan da anlaşılacağı üzere şiirlerde en çok yer verilen uyak çeşidi *tam uyak*, ona en yakın sayısal değerdeki uyak çeşidi ise yarım uyaktır. Zengin uyağa ise –diğerleriyle mukayese edildiğinde- en az sayıda yer verilmiştir. Yarım uyağın, tek ses benzerliği; tam uyağın, iki ses benzerliği olduğu kabul edilirse bu uyak türlerinin zengin kafiyeeye göre daha çok kullanılması olağan bir durumdur. Çünkü en az üç ses benzerliğine ulaşarak ve şiirin kaliteli olmasına özen göstererek şiir yazmak oldukça meşakkatli bir süreçtir. Ancak içeriğe önem verilerek ve fazla ses benzerliği ile meydana getirilen şiirin, estetik bir görünüme sahip olacağı da unutulmamalıdır. Ortaokul kademesindeki öğrencilerin estetik gelişiminde olumlu bir değişim isteniyorsa şiirlerin ses benzerliğinin de mümkün mertebe fazla olması gerekir. Bu benzerlik/ler, şiirin güzel görünmesini sağlayacak ve öğrencide hem şiire hem de güzele karşı istek uyandırabilecektir.

Türkçe ders kitaplarındaki şiirlere ve öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinliklere genel bir açıdan bakıldığında şiirlerin ve etkinliklerin, Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla uyumlu olduğu söylenebilir. Ancak bazı şiirlerin çok fazla uzun olduğu, serbest ölçünün birer örneği olan bazı şiirlerin öğrencileri şiir

algısından uzaklaştırdığı, başlıklarda orijinallik bulunmayan şiirlerin varlığı ve çalışma kitaplarında şiirle ilgisi olmayan birçok dil bilgisi etkinliği göz önünde tutulduğunda kazanımları desteklemeyen durumlarla da karşılaştığımızı söyleyebiliriz.

Şiirlerde diğer sözcük çeşitleri de bulunmakla beraber biz sadece “sıfat, zamir, fiil”leri tespit etmeye çalıştık. Bunun sonucunda sıfat aracılığıyla isimlerin daha iyi tasvir edilebildiği ve anlatılmak istenenleri daha net anlatabilme imkânı elde edildiği görülmüştür. Zamir’ler ile şair, sözcük tekrarlarına düşmekten kurtulmuş, aynı ismi iki kez kullanmak yerine zamir’i tercih etmiştir. Fiil’lerle ise isim soylu sözcüklerin etkinliği azaltılmaya, şiire canlılık kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu üç sözcük türünden “sıfat” ve “fiil”ler her şiirde yer alırken “zamir”lerin bazı şiirlerde kullanılmadığı görülmüştür.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin sahiplerine baktığımızda *yirmi dört* tanesinin *erkeğe*, *dört* tanesinin *bayana* ait olduğunu, *bir* tanesinin de *anonim* olduğunu görüyoruz. Erkek şairlere ait şiirlere bayanlara ait şiirlerden *altı kat* daha fazla (Bayan sanatçılara ait şiirlerin, erkek sanatçılara ait şiirlere oranı: *14.28*’dir.) yer verilmesi garipsenebilecek bir durumdur. Çünkü kadınlar ile erkeklerin dünyaya bakışları farklıdır. Kadınlardaki duyarlılığı, inceliği, çok yönlü bakış açısını, farklı perspektiflerden bakabilmeyi birçok erkekten bekleyemeyiz. Bu nedenle Türkçe ders kitabına seçilen şiirlerin yarısının bayan şairlerden (şairelerden), seçilmesini, en azından bayan şairlere ait şiir sayının artırılması gerektiğini düşünüyoruz.

Yine bu şiirlerin sahiplerine baktığımızda *yirmi sekiz* tanesinin *Türk* (anonim olanın da Türk olduğu kabul edilirse), *bir* tanesinin *yabancı* olduğu görülüyor. Bu şiirin ise 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer verilen *Rudyard Kipling*’e ait olduğunu söz konusu kitapta gözlemliyoruz. Bu sayısal veri oranlandığında yabancı sanatçılara ait şiirlerin, Türk sanatçılara ait şiirlere oranının *3.44* olduğu görülmektedir. Öğrenciler elbette öncelikle yerli şair, ozan, yazarları tanımalı; millî kültür öğelerini öğrenmeli.

Ancak onlara yabancı şairlerin eserleri, şiirleri çeviri yoluyla tanıtılmalıdır. Böylelikle çocuk, farklı sanatçıları tanımış ve kültürel bakımından kendini geliştirmiş olacaktır.

İkinci kademe Türkçe ders kitapları incelendiğinde şiirlerin ölçü bakımından görünümü aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 34
İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Ölçü
Bakımından Görünümü Tablosu

Sınıf	Hece Ölçüsü	Serbest Ölçü	Toplam
5	5	7	12
6	4	2	6
7	2	3	5
8	2	4	6
Toplam	13	16	29

Daha önce “çocuk şiirlerinde bulunması gereken özellikler” bölümünde belirttiğimiz gibi çocuklara öncelikle ölçülü, uyaklı, redifli şiirlerin tanıtılması gerekir. Ancak öğrencilere, bu şiirlere ek olarak serbest söyleyiş tarzındaki şiirler de sunulmalıdır. Çünkü son dönem Türk şiirinde (Özellikle 1940’taki Garip Hareketi’nden sonra) serbest söyleyişle kaleme alınmış pek çok şiir bulunmaktadır. Böylelikle çocuk, geçmiş dönemlere ait şiirlerle yeni dönem Türk şiirindeki değişmeyi fark edebilecektir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta var: Serbest ölçüyle yazılan şiirlerin çocuklara sunulduğu zaman, “Çocukların yaşları ilerlediği zaman, onlara serbest söyleyiş biçimindeki (ölçüsüz-uyaksız, uyaklı-ölçüsüz, uyaksız-ölçülü) şiirler verilebilir.” (Tuncer ve Yardımcı, 2011: 188). Burada geçen “*çocukların yaşları ilerlediği zaman*” ibaresini ilköğretim ikinci kademenin 6. sınıfından itibaren biçiminde düşünüyoruz. Çünkü 5. sınıf öğrencileri daha ilkokuldan yeni ayrıldıkları için şiir türünü daha çok belirli gün ve haftalarda okudukları şiirlerden tanımaktadırlar. Bilindiği gibi bu gün ve haftalarda okutulan şiirler de çoğunlukla ölçülü, uyaklı ve redifli şiirlerdir. Durum böyleyken 5. sınıf öğrencilerini serbest söyleyişle yazılmış

şiiirleri aşırı şekilde sunmak, onların “Bu metinler düzyazı mı, şiir mi?” sorusunu sormalarına neden olabilir. Hatta onları tümüyle şiirden soğutabilir. Şimdi İlköğretim Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı’nda yer alan 12 şiirin 5 tanesi hece ölçüsüyle yazılıyken, diğer 7 tanesinin serbest ölçüyle vücuda getirilmesi bu dönem çocukları için uygun mudur? Elbette değildir. Çünkü onlar önceki dönemlerden aşına oldukları nazım birimlerini, uyak ve redifleri (dize sonlarındaki ses benzerliklerini) bu şiirlerde de aramakta ama çoğu zaman bulamamaktadırlar. Üstüne kimi şiirlerin (Örneğin: Ay’da Bir Küçük Serçe) çok uzun oluşu öğrencilerin sıkılmasına ve şiirden kopmalarına neden olabilmektedir. Bunun yerine 12 şiirin 9-10 tanesinin hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerden, 2-3tanesinin de serbest vezinle yazılmış şiirlerden seçilmesi gerektiği kanısındayız. 6. sınıfa bakıldığında 6 şiirin 4’ünün hece ölçüsüyle, 2’sinin serbest ölçüyle kaleme alındığını görüyoruz. Bunun doğru bir tercih olduğunu düşünüyoruz. Bu sınıftaki öğrencilerin serbest ölçüyle yazılan şiirleri tanıması açısından iki şiire yer verilmesi uygun bir durumdur. Diğer iki sınıf düzeyinde ise serbest vezinle yazılmış şiirlere hece vezniyle yazılmış şiirden daha çok yer verildiği görülüyor. Bu seçimin de uygun olduğunu düşünüyoruz. Çünkü ikinci kademe öğrencilerinin Türk şiirinin son döneminde oldukça revaçta olan şiir tarzıyla sık sık karşılaşması gerekmektedir.

Şiir incelemeleri esnasında bazı şiirlerin dize sayısı ya da bölüm bakımından çok uzun olduğu tespit edilmiştir. Bu şiirler şunlardır:

- 5. Sınıf: Ay’da Bir Küçük Serçe,
- 8. Sınıf: Türküler Dolusu,
- 8. Sınıf: Kitaplarla Kurulan Dostluk,
- 5. Sınıf: Öğretmenim.

Bu şiirlerin, sahip oldukları özellikler yönünden nitelikli birer şiir olduğu gözlenmekle birlikte okuma metinlerinde bulunması gereken özellikler kısmında belirtilen “*Metinler, işlenecek süreye uygun uzunlukta olmalıdır.*” maddesindeki ibareyle tutarlı olmadığı söylenebilir. Bir ders saatinin kırk dakika olduğu göz önünde tutulursa bu şiirlerin öğrenci tarafından özömsenmesi, bu süre zarfında çok zorlaşmaktadır. Şiirin sevilebilmesi için öncelikle anlaşılması gerekmektedir.

Anlaşılabilmesi içinse ekstra zamana ihtiyaç vardır. Metnin işlenişi ikinci derse kaldığında araya teneffüs veya günler girebilmektedir. Bu olumsuzluğu engellemek için ders kitabına dâhil edilen metinlerin bir ders saatinde yetiştirilebilecek uzunlukta olmasına dikkat edilmelidir.

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki 29 şiire bakıldığında; *Abdurrahim Karakoç*'un 5, 6 ve 8. sınıflarda birer tane olmak üzere toplamda 3 şiirine; *Bestami Yazgan*'ın 5 ve 6. sınıflarda olmak üzere toplamda 2 şiirine; *Ârif Nihat Asya*'nın ise 6. sınıfta 2 tane şiirine yer verildiği görülüyor. Kitaplardaki diğer şiirlerden birinin sahibi belli değil (anonim), diğer şairlerin ise birer tane şiirine yer verilmiş. Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan “Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler” kısmında geçen “*Metinler, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmelidir.*” ifadesinde de belirtildiği gibi ders kitaplarına dâhil edilen metinlerin farklı yazar ve şairlerden seçilmesi çocuk için bir zenginliktir. Çünkü çocuk bu sayede daha farklı duygu ve düşünceleri tanıma imkânı elde edebilir. Bu yüzden yukarıda adı geçen sanatçıların da şiirlerine yer verilmekle birlikte diğer dört şiirin farklı şairlerden seçilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Türkçe dersi çalışma kitaplarına bakıldığında ise hem diğer metinler hem de şiir türündeki metinler için farklı sayıda ve içerikte etkinliklere yer verildiği görülüyor. Bu etkinliklerin büyük çoğunluğunun Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin şiir veya düzyazıya ait olması bakımından değerleri verilmiştir:

Tablo 35
İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Tür
Bakımından Görünümü Tablosu

Sınıf	Şiir	Düzyazı	Toplam
5	12	36	48
6	6	30	36
7	5	31	36
8	6	30	36
Toplam	29	127	156

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Türkçe ders kitaplarındaki 156 metnin sadece 29'unun şiir türüne ayrıldığı görülüyor. Bunu oranladığımızda 18. 5 gibi düşük bir oran ortaya çıkıyor. 6, 7 ve 8. sınıflarda Türkçe Dersi Öğretim Programında (2006: 58) da belirtildiği gibi altı temadan en az dördünde şiir türünde metin yer verilmiş. 5. sınıflarda ise sekiz temanın dördünde birer şiire, diğer dördünde ise ikişer şiire yer verilmiştir. Bu sayısal ifadeler sınıf bazında oranlanacak olursa şiirlerin düzyazıya oranının;

- 5. Sınıflarda: %25
 - 6. Sınıflarda: %16. 6
 - 7. Sınıflarda: %13. 8
 - 8. Sınıflarda: %16. 6
- olduğu anlaşılabacaktır.

5. 2. Tartışma

Okuduğumuz ya da dinlediğimiz bir şiirde hoşumuza giden, bizi farklı düşünlere sevk eden, o anki ruh hâlimizi anlatan bir şeyler ararız. Söz konusu şiir; göze ve kulağa hitap ediyorsa, içerik olarak yoğun, söz oyunları ile güçlendirilmiş, uyak ve rediflerle süslenmişse o “*Güzel bir şiir.*” deriz. İşte burada geçen *güzel* sıfatı, o şiirin bir anlamda *estetik* görünmesi demektir. Araştırmamızı şiir ve estetik üzerinde yoğunlaştırmamızın nedeni bu ikilinin birbiriyle bağlantılı olmasıdır. İlköğretim ikinci Türkçe ders kitaplarındaki şiirler çeşitli yönlerden incelediğinde bu şiir metnlerinin, öğrencilerin estetik gelişimine katkısının yetersiz olduğu görüldü. Şiirlerin dilinin açık

ve anlaşılır olması, bazı söz sanatlarının varlığı, uyak ve redif gibi ses benzerliklerinden yararlanılması, kazanımlarla uyumlu kimi etkinliklere yer verilmesi olumlu birer özellikken; serbest ölçüyle yazılan şiirlerde sınıf düzeyinin göz önünde bulundurulmaması, şiirlerin başlıklarının dikkat çekici olmaması, yabancı şairlere ait şiirlere pek yer verilmemesi, söz sanatlarının kullanımında sınıf düzeyine dikkat edilmemesi, metnin türü şiir olmasına rağmen çalışma kitabındaki etkinliklerde dil bilgisi çalışmalarına fazla yer ayrılması, yine bu etkinliklerde şiirin türünü, ses benzerliklerini, söz sanatlarını ortaya koyacak uygulamalara yeterince yer verilmemesi olumsuz birer nitelik olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca kitaplarda şiire, düzyazı türleri kadar yer ayrılmadığı da gözlenmiştir. Bu durum bize Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin hem nicelik hem de nitelik yönünden beklenen seviyede olmadığını göstermiştir.

Ülkemizde alan yazın incelendiğinde, İşcan (2004) “İlköğretim İkinci Kademe Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü” adlı çalışmasının birinci bölümünde dil ve Türkçeyle alâkalı bilgilere, ikinci bölümünde estetikle, üçüncü bölümde sanatla, dördüncü bölümde edebî metinlerle ilgili teorik bilgilere yer vermiştir, yine dördüncü bölümde 8. sınıf Türkçe kitaplardaki metinlerde kullanılan resimleri estetik açıdan değerlendirmeye tabi tutmuştur. Beşinci bölümde ise hazırladığı anketi seçtiği okullardaki öğrencilere uygulayarak 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilere estetik zevk kazandırmadaki işlevini tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmacı, edebî türlerin çocuklarda estetik zevk kazandırmada çok önemli olduğunu belirtmiştir. Ancak uyguladığı anketin verileri, onu 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin öğrencilerin zevkine uygun olmadığı sonucuna götürmüştür. Araştırmacının incelediği metinlere şiirler dâhil olduğu için bu çalışmanın sonuçları araştırmamızı desteklemektedir.

Gülbüz (2006) “Türkçe Öğretmenlerinin Şiirden Yararlanma Biçim Ve Düzeyleri” isimli yüksek lisans tezinde; Türkçe öğretim yöntemlerine ve bunlardan şiirde yararlanılabilme durumuna, şiir ve düzyazıyla ilgili teorik bilgilere, çocuk edebiyatı ve şiir ilişkisine yer vermiştir. Araştırmacı bu araştırmasında Türkçe

öğretmenlerinin şiir türündeki metinleri incelerken diğer metin türlerinden yararlanıp yararlanmadıklarını, ders kitaplarındaki şiirleri yeterli bulup bulmadıklarını, derslerin işleniş sırasında hangi yöntem ve tekniklerden yararlandıklarını öğrenmek istemiş, bu amacına ulaşmak içinse hazırladığı anket sorularını Türkçe öğretmenlerine yöneltmiştir. Bu anketten yöntem ve teknik konusunda Türkçe öğretmenlerinde cinsiyet bakımından bir farklılık gözlemlememiş ancak yirmi bir yıl ve üzeri görev yapanlarla bir – beş yıl arası görev yapanların daha dikkatli ve bilinçli davrandıkları sonucuna ulaşmıştır.

Pekkaya (2007), araştırmasında ana dili öğretiminin önemine, Türkçe öğretiminin amaçlarına, PISA VE PIRLS gibi uluslararası ölçme sonuçlarına ve ülkemizin durumuna, eğitim sistemimizde meydana gelen bazı değişikliklere, öğrenciyi temel alan eğitim ve öğretimin önemine, çocuk edebiyatı ve şiirine ilişkin bilgilere yer vermiştir. Ayrıca revize edilen programa göre hazırlanmış 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki bir metin işleme modelini eleştirmiş, kendisi de bu konuda yeni bir uygulama örneği sunmuştur.

Şahin (2007) “İlköğretim Birinci Kademedeki Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi” ismini verdiği çalışmada ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirleri temalarına göre tahlil etmeyi amaçlamıştır. Bu amaca ulaşmak için öncelikle çocuk ve eğitim ilişkisine, çocuk ve edebiyat ilişkisine, şiir türüyle ilgili genel bilgilere, çocuk şiirlerinde aranan özelliklere değinmiştir. Daha sonra da ilköğretim birinci kademedeki yer alan şiirleri temalarına göre incelemiştir. Son olarak da araştırma esnasından elde ettiği sonuçlara ve araştırma konusuyla ilgili önerilerine yer vermiştir.

Cihan (2008)’ın “İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Bulunan Şiirler, İnceleme – Metin” biçimindeki araştırmasında şiir türüyle ve çocuk şiiriyle ilgili bilgilere yer verdiği, çeşitli yayınevlerine ait 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlere ve bu şiirlerle ilgili çalışma kitaplarındaki etkinliklere eleştirel bir gözle yaklaştığı görülmektedir. Araştırmacı ayrıca eski sistemdeki Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirler ve işlenişleriyle çağdaş programlara göre hazırlanmış ders kitaplarındaki şiir ve etkinlikleri kıyaslamalı olarak ele almıştır. Ders kitabındaki

şiiirleri bazı yönlerden yeterli bulan araştırmacı şiiire ait unsurları fark ettirme, hece ölçüsünü, kafiyei, şiiir türlerini anlatma noktasında kitapta yer alan şiiir türündeki metinlerin yetersiz olduğunu söylemektedir. Araştırmacı her ne kadar sadece 6. ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarını incelemiş olsa da şiiirler hakkında söyledikleri, araştırmamızı destekler niteliktedir.

Solak ve Yaylı (2009), “İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Türler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmalarında farklı yayınevlerine ait Türkçe ders kitaplarını incelemişler, yayınevlerinin ders kitaplarına metinleri dengeli dağıtmadıklarını görmüşlerdir. Araştırmaları neticesinde yayınevlerinin ders kitabı hazırlama noktasında yeteri kadar özen göstermediklerini gözlemlemişlerdir. Konuyla ilgili tavsiyelerini çalışmalarına sonunda yer vermişlerdir.

Yıldırım (2012) “Şiiirin Türkçe Eğitimindeki İşlevi Ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiiirlerin Yerinin İncelenmesi” şeklindeki çalışmasında şiiir türüne, çocuk şiiirinin özelliklerine, Türkçe öğretiminde şiiirin yeri ve önemine değinmiş; Evren yayıncılığa ait 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki, Pasifik yayınlarına ait 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki ve Tav yayıncılığa ait 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki şiiirleri bazı başlıklar altında incelemiştir. Araştırmacı bu çalışma sonunda bu yayın evlerinden Evren ve Tav’ın her temada şiiire yer verdiğini, Pasifik’in ise sadece üç temada şiiire yer ayırdığını; içeriklerine göre şiiir türlerinde dengeli bir dağılım yapılmadığını; şiiirlerde açık ve anlaşılır bir dil kullanıldığını, çeşitli söz sanatlarına yer verildiğini; şiiirlerin büyük çoğunluğunun yazım ve noktalama yönünden beklenen seviyede olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı farklı yayınlara ait kitapları ve dolayısıyla şiiirleri incelemiştir. Ancak şiiirlerde bulduğu eksiklikler, çalışmamızı desteklemektedir. Özellikle Pasifik yayınlarına ait 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki şiiirlerin temalara dengeli dağılmayıp sadece üç temada şiiire yer verilmesi, tahlil ettiğimiz MEB yayınevine ait ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının hepsinde var olan bir durumdur.

5. 3. Öneriler

Yapılan araştırma ve incelemelerimizden hareketle ders ve çalışma kitabı yazarlarına, araştırmacılara, programların hazırlanmasında görev alanlara bazı önerilerde bulunulabilir:

Şiirlerde yabancı kökenli kelimeler yerine, öz Türkçeye ait kelimeler tercih edilmelidir. Şiirin başlıkları içerikle uyumlu olmalı ve bu başlıklar orijinallik taşımalıdır. Çeşitli varlıklara yer verilirken bu varlıkların şiirin bütünüyle bağlantılı olmasına özen gösterilmelidir. Şiirde tempoyu sağladığı için fiillerden azami miktarda yararlanılmalıdır. Öğrencilere Türkçe ders kitapları aracılığıyla sunulan şiirler -serbest ölçüyle de yazılmış olsa- kafiye ve redif gibi ses benzerlikleri, ses ve kelime tekrarları, söz sanatları, anlam derinliği gibi şiiri şiir yapan unsurları taşımalıdır.

Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerin sahiplerinin kadın – erkek olması yönünden dengeli olmasına özen gösterilmelidir. İlköğretim 2. kademe Türkçe ders kitaplarındaki bayan sanatçılara ait şiirlerin, erkek sanatçılara ait şiirlere oranının “%14.28”den yukarıya çıkarılması; mümkünse şiirlerin yarısının bayanlara, yarısının erkeklere ait olması gerektiğini düşünüyoruz.

Öğrencilerin farklı kültürlerde yaşamış insanların his ve fikirlerinin öğrenebilmeleri için Türkçe ders kitabına yerli şairlere ait şiirler kadar yabancı şairlere ait şiirlere de yer verilmelidir. Türkçe ders kitaplarındaki yabancı şair oranının %3.44’ten %30’lara çıkarılmasının, öğrencilerin farklı bakış açıları kazanmalarında çok önemli olduğu kanısındayız.

Türkçe ders kitabındaki 29 şiirin 16’sı serbest ölçüyle, 13’ü hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Çocukların zihnindeki şiir algısının –Şiir illaki belirli bir ölçüyle, dörtlülle hâlinde ve kafiye, redif gibi ses benzerlikleriyle yazılır.- değişmesi adına serbest ölçüyle yazılan şiir örneklerine yer verilmesinin doğru bir seçim olduğunu düşünüyoruz. Ancak serbest ölçüyle yazılan şiirlerde sınıf düzeyine dikkat edilmelidir.

Türkçe ders kitabındaki şiirler bir ders saatinde işlenebilecek uzunlukta olmalıdır. MEB yayınevine ait Türkçe ders kitaplarında yer alan “*Ay’da Bir Küçük Serçe, Türküler Dolusu, Kitaplarla Kurulan Dostluk, Öğretmenim*” şiirleri kadar bir ders saatinde işlenmesi, çözümlenmesi mümkün olmayan şiirlere yer verilmemelidir.

Çocukların duygu ve düşünce dünyalarını keşfedebilmeleri için Türkçe ders kitaplarına dâhil edilen şiirlerin farklı şairlerden seçilmesi gerekir. Türkçe ders kitaplarına *Abdurrahim Karakoç*’tan 3, *Bestami Yazgan*’dan 2, *Ârif Nihat Asya*’dan 2 şiire yer vermek yerine farklı şairlerden bir tane şiire yerilmelidir.

Türkçe çalışma kitaplarındaki etkinliklerin çoğunluğunun Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla uyumlu olduğu görülmekle birlikte şiir türündeki metinlerle ilgili etkinliklerin bazılarında *dil bilgisi* ile ilgili uygulamalara daha fazla yer verilmiştir. Öğrencilerin şiirleri tam manasıyla kavrayabilmeleri ve sevebilmeleri için etkinliklerin bu yönde olmasına özen gösterilmelidir. Şiir türündeki metinlerle ilgili olarak çalışma kitaplarında dil bilgisi etkinlikleri ya hiç bulunmamalıdır ya da bu sayı ikiye geçmemelidir. Çünkü dil bilgisi uygulamaları öğrencilerin sıkılmasına ve şiirden soğumasına neden olabilir.

Şiir türünün tanıtılması ve sevdirmesi için ses benzerliklerinin yoğunlukta olduğu şiirler, Türkçe ders kitaplarına dâhil edilmelidir. İçeriğe azami ölçüde dikkat edilerek zengin uyak gibi üç veya daha fazla ses benzerliklerinin olduğu şiirlerden yararlanılmalıdır. Bu durum, öğrencilerin estetik gelişimini olumlu yönde etkileyecektir.

Düzyazıya ait türlerin çeşidinin (anı, eleştiri, söyleşi, makale, deneme, hikâye, roman vb.) çok olmasından hareket edilerek Türkçe ders kitaplarında şiirin sayısı azaltılmamalı; en azından yukarıda yer verilen 5. sınıflardaki şiir oranına (%25) ulaşılmalıdır.

Bazı temalarda iki tane şiire (1 ana metin, 1 serbest okuma metni) yer vermek yerine, her temada en azından bir şiire pay ayrılmalıdır.

Öğretmenler şiiri sevdirebilmek için; derslerde farklı şairlerin şiirlerini öğrencilere sunabilir, sınıfa antolojiler getirebilir, onlara örnek okumalar yapabilir, farklı zamanlarda şiir dinletileri düzenleyebilir, öğrencileri şiir ezberleme, yazma konusunda teşvik edebilir. Şiirle daha fazla zaman geçiren öğrenciler şiiri sevme ihtimali de kuvvetlenecektir.

Öğretmenler öğrencileri şiir ezberleme konusunda teşvik etmeli ama bu konuda ısrarcı olmamalıdır. Çünkü bu durum öğrencileri şiirden iyiden iyiye uzaklaştırabilir.

Öğretmenler şiiri sadece belirli gün ve haftalarda okunan bir tür olarak görmemeli ve öğrencilerde böyle bir algının oluşmasına engel olmalıdır.

Öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin gelişmesi için öğretmenler, şiir türünden en iyi şekilde yararlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2011). **TDK Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2013). **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2011). **Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. , Kavcar, C. , Oğuzkan, F. (2009). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aktaş, Ş. (2011). **Şiir Tahlili (Teori- Uygulama)**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyol, H. (2006). **Türkçe Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Araz, R. (2005). **Şiir İncelemesi**. Ankara: Alp Yayınları.
- Arhan, S. , Başar, S. , Demirel, T. (2014). **İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Arhan, S. , Başar, S. , Demirel, T. (2014). **İlköğretim Türkçe 8 Öğrenci Çalışma Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Arhan, S. , Başar, S. , Demirel, T. (2014). **İlköğretim Türkçe 8 Öğretmen Kılavuz Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Arslan, A. (2010). **Felsefeye Giriş**. Ankara: Adres Yayınları.
- Aytaş, G. (2011). **Çağdaş Gelişmeler Işığında Şiir Tahlilleri**. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Aytaş, G. , Yalçın, A. (2011). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ayyıldız, M. , Birgören ,H. (2009). **Edebiyat Bilgi ve Kuramları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Banarlı, N. S. (2005). **Edebiyat Sohbetleri**. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Başar, S. , Köken, S. Z. (2014). **İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Başar, S. , Köken, S. Z. (2014). **İlköğretim Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Bayat, N. (2012). Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Şiirlerin Şiirbilim Açısından Görünümü Üstüne Bir İnceleme. **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. 7 / 1, 325 – 344.
- Bozkurt, N. (2014). **Sanat ve Estetik Kuramları**. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Canatak, A. M. (2011). İbrahim Alâettin' in (Gövsâ) Çocuk Şiirleri Adlı Eserinin Çocuk Edebiyatındaki Yeri. **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. 6 / 2, 287 – 296.
- Cemiloğlu, M. (2004). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Cihan, N. (2008). İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Bulunan Şiirler, İnceleme – Metin. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Croce, B. , Tunalı, İ. (1983). **İfade Bilimi ve Genel Lingüistik Olarak Estetik, B. Croce Estetik'ine Giriş.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çetişli, İ. (2011). **Edebiyat Sanatı ve Bilimi.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, N. (2013). **Şiir Çözümleme Yöntemi.** Ankara: Öncü Kitap.

Çolak, V. (2011). **Şiir Nedir Ve Nasıl Yazılır.** İstanbul: İkaros Yayınları.

Demirel, Ö. , Şahinel, M. (2006). **Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi.** Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Dilçin, C. (2013). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Fındıkoğlu , Z. F. (2009). **Estetik.** Ankara: Nadir Kitap.

Genç, İ. (2008). **Edebiyat Bilimi (Kuramlar, Akımlar, Yöntemler).** İzmir.

Güleryüz H. (2006). **Yaratıcı Çocuk Edebiyatı.** Ankara: Pagem A Yayıncılık.

Gürbüz, S. (2006). Türkçe Öğretmenlerinin Şiir Türünden Yararlanma Biçim ve Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi. 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Hasırcı, S. , Küçükavşar, A. (2013). Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuğa Göreliliği. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** 10 (24), 57 – 76.

İlaydın, H. (1997). **Türk Edebiyatında Nazım.** Ankara: Akçağ Yayınları.

İşcan, A. (2007). İlköğretim İkinci Kademe Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Jimenez, M. (2008). **Estetik Nedir**. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Kahraman, T. (2009). **Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi**. İzmir: Kanyılmaz Basımevi.

Kaplan, M. (2012). **Kültür ve Dil**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (2010). **Şiir Tahlilleri I Tanzimattan Cumhuriyet'e**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karataş, M. (2002). Yeni Türk Şiirinde Çocuk, **İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri**, 13, 67-84.

Kavcar, C. , Oğuzkan, F. , Sever, S. (2009). **Türkçe Öğretimi – Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin-**. Ankara: Engin Yayınevi.

Kerimoğlu. C. (2013). **Öğretmenlik Alan Bilgisi**. Ankara: Aby Yayınları.

Kıbrıs, İ. (2006). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Tekağaç Eylül Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2013). **Çile**. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kocakaplan, İ. (2005). **Açıklamalı Edebî Sanatlar**. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Komisyon. (2014). **İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.

Komisyon. (2014). **İlköğretim Türkçe 6 Öğrenci Çalışma Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.

Komisyon. (2014). **İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.

Komisyon. (2014). **İlköğretim Türkçe 7 Öğrenci Çalışma Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.

Korkmaz, B. (2013). Resim Sanatında Estetik Değer. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

MEB (2006). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6. – 8. Sınıflar)**. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi. Ankara.

MEB (2013). **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi- Çocuk Edebiyatına Giriş**. Ankara.

Moran, B. (2011). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mutluay, R. (1972). **100 Soruda Edebiyat Bilgileri**. Fono Tesisleri.

Oğuzkan, A. F. (2001). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Okay, O. (1990). **Sanat ve Edebiyat Yazıları**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Önkaş, N. A. (2009). Çocuk Edebiyatı Kitaplarında Şiirin Yeri. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. S:23.

Öz, M. F. (2006). **Uygulamalı Türkçe Öğretimi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Özbay, M. (2011). **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 1**. Ankara: Öncü Kitap.

Özdemir, E. (2007). **Yazınsal Türler**. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Özel, İ. (2007). **Şiir Okuma Kılavuzu**. İstanbul: Şule Yayınları.

Özünlü, Ü. (2001). **Edebiyatta Dil Kullanımları**. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Pekkaya, M. H. (2007). Öğrenci Merkezli Türkçe Öğretiminde Çocuk Şiirleri (Yeniden Yapılandırılan Türkçe Öğretimi Programı Uygulamalarına Yönelik Eleştiriler ve Öneriler). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pilav, S. (2008). Şiir Üzerine. **Kastamonu Eğitim Dergisi**. Cilt: 16, No: 2.

Şahbaz, N. K. (2003). Türkçe Öğretimi Açısından Ceyhun Atuf Kansu'nun Çocuk Şiirleri. **Türklük Bilimi Araştırmaları (Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı)**. Ankara: Bizim Büro Matbaası (13).

Samsakçı, M. (2012). “Şiir Nesir Olmayan Söz Müdür?”: Nazım –Nesir Farkı, Şiirde Nesirleşme ve Mensur Şiirin İmkânı Üzerine. **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. 7 / 6.

Saraç, M. A. Y. (2014). **Klâsik Edebiyat Bilgisi, (Biçim-Ölçü-Kafiye)**. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Solak, M. , Yaylı, D. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Türler Açısından İncelenmesi. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 2 / 9.

Şahin, Ş. G. (2007). İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Şimşek, H. , Yıldırım, A. (2011). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Timuçin, A. (2008). **Estetik**. İstanbul: Bulut Yayınları.

Townsend, D. (2002). **Estetiğe Giriş**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tunalı, İ. (1983). **Grek Estetik’i**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (1989). **Estetik**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (2010). **Estetik Beğeni, Çağdaş Sanat Felsefesi Üstüne**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tuncer H., Yardımcı, M. (2011). **Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı**. İzmir.

Turgut, İ. (1990). **Sanat Felsefesi**. İzmir: Karınca Matbaacılık.

Veli, O. (2010). **Bütün Şiirleri**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yalçın, M. (2010). **Şiirin Ortak Paydası 1 Şiirbilime Giriş**. İstanbul: İkaros Yayınları.

Yardımcı, M. (2011). **Yazılı Anlatım İlkeleri**. Ankara: Ürün Yayınları.

Yetişken, H. (2009). **Estetiğin Abc’si**. İstanbul: Say Yayınları.

Yıldırım, E. (2012). Şiirin Türkçe Eğitimindeki İşlevi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Yerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Yüce, A. (1997). **Şiirin Dili, Yapısı, İşlevi**. Ankara: Doruk Yayınları.

Ziss, A. (2009). **Estetik (Gerçekliği Sanatsal Özümsenin Bilimi)**. İstanbul: Hayalbaz Kitap.

EKLER

Ek 1: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Şiirin Adı	Şairin Adı	Bağlı Bulunduğu Tema	Şiirin Türkçe Ders Kitabında Yer Aldığı Sayfa
5. SINIF	Öğretmenim	Selma ERDEM	Birey ve Toplum	46
5. SINIF	Atatürk'le Doğuş	Süleyman HAVADAR	Atatürk	70
5. SINIF	O Mustafa Kemal'di (Serbest Okuma Metni)	Suna DOĞANAY	Atatürk	82
5. SINIF	Orman Konuşuyor	Tahsin BİLENGİL	Sağlık ve Çevre	94
5. SINIF	Türkiye	Adil TURHAN	Değerlerimiz	118
5. SINIF	Ay'da Bir Küçük Serçe	Çiğdem SUNA	Dünya'mız ve Uzak	144
5. SINIF	Güzel Bulut	Ayla ÇINAROĞLU	Dünya'mız ve Uzak	153
5. SINIF	Güzel Yurdum Türkiye'm	M. Zeki TAŞKIN	Güzel Ülkem Türkiye	164
5. SINIF	Anadolu Sevgisi (Serbest Okuma Metni)	Abdurrahim KARAKOÇ	Güzel Ülkem Türkiye	173
5. SINIF	Bilgi Çağı	Bestami YAZGAN	Yenilikler ve Gelişmeler	188
5. SINIF	Bilim Ve Teknoloji (Serbest Okuma Metni)	Naim YALNIZ	Yenilikler ve Gelişmeler	198
5. SINIF	Sinemaya Gitme Günü	Salih MERCANOĞLU	Güzel Sanatlar	214

6. SINIF	Kütüphane	M. Nihat MALKOÇ	Okuma Kültürü	50
6. SINIF	100. Yıl Atatürk Marşı (Serbest Okuma Metni)	Fazıl Hüsnü DAĞLARCA	Atatürk	119
6. SINIF	Soylu Bilgi Ağacı	Bestami YAZGAN	Sevgi	130
6. SINIF	Bayrak (Serbest Okuma Metni)	Ârif Nihat ASYA	Sevgi	160
6. SINIF	Anne	Ârif Nihat ASYA	Duygular	196
6. SINIF	Anadolu'da Bahar	Abdurrahim KARAKOÇ	Zaman ve Mekân	214
7. SINIF	Atatürk ve Türk Dili	Hasan SANCAK	Atatürk	96
7. SINIF	Mutafa Kemal'i Düşünüyorum (Serbest Okuma Metni)	Ümit Yaşar OĞUZCAN	Atatürk	114
7. SINIF	Bakardım Güneş Avuçlarımda	Beşir AYVAZOĞLU	Kavramlar ve Çağrışımlar	126
7. SINIF	Yüksek Yüksek Tepelere	Anonim - Rumeli	Millî Kültür	188
7. SINIF	Sular	Âşık Veysel ŞATIROĞLU	Doğa ve Evren	206
8. SINIF	Kitaplarla Kurulan Dostluk	Coşkun ERTEPINAR	Okuma Kültürü	44
8. SINIF	Türküler Dolusu	Bedri Rahmi EYÜPOĞLU	Millî Kültür	112-113
8. SINIF	Bağlamacıya (Serbest Okuma Metni)	Ahmet Kutsi TECER	Millî Kültür	139
8. SINIF	Su Gibi	Can YÜCEL	Kişisel Gelişim	166

8. SINIF	Adam Olmak (Serbest Okuma Metni)	Rudyard KIPLİNG (Çeviren: Bülent Ecevit)	Kişisel Gelişim	171
8. SINIF	Güney İlleri	Abdurrahim KARAKOÇ	Zaman ve Mekân	218